335

KRAMER

HET
GEBED

C
25

2273
335

KRAMER

HET
GEBED

C
25

938
C25

Bibliotheek Universiteit van Amsterdam
01 2721 1522

van der schrijver

HET GEBED

HET GEBED

door

F. KRAMER,
Predikant te Beverwijk.

MET EENE VOORREDE VAN Dr. H. BAVINCK.

Kampen - J. H. KOK - 1905.

SNELPERSDRUK — J. H. KOK — KAMPEN.



VOORREDE.

Eene verhandeling over het GEBED, *gelijk Ds. F. Kramer die in de volgende bladzijden biedt, is in den tegenwoordigen tijd een hartelijk woord van aanbeveling waard.*

Aan den eenen kant neemt toch van dag tot dag het aantal toe van hen, die, althans naar zij voorgeven, met het gebed geheel hebben afgerekend, die niet meer willen en niet meer kunnen bidden. Zij vereeren in Kant hun profeet en vinden in Strausz den openhartigen tolk van hunne gedachten. Het eigenlijk gebed, zeide de eerste, is tot eene bijgeloovige handeling, tot een fetisdienst geworden, want wie bidt, stelt zich God als persoonlijk tegenwoordig voor, of doet ten minste, alsof hij van Zijne tegenwoordigheid zeker ware, terwijl het bestaan van God toch voor geen bewijs vatbaar is. Daaruit verklaart de wijsgeer Kant, dat ieder, die in eene biddende houding door een ander overvallen wordt, in verwarring of verlegenheid geraakt, als over een toestand, waarover hij zich te schamen heeft. Maar daarom zegt hij ook, dat iemand, die groote vorderingen in het goede heeft gemaakt, met bidden ophoudt. In openlijke voordrachten voor het volk mag het gebed nog wel behouden blijven, omdat het rhetorisch zulk eene krachtige werking heeft en zulk een grooten indruk maakt. Maar de redelijke en zedelijke mensch bidt niet meer; zijn bidden bestaat in niets anders dan in den wensch, dat al zijne handelingen zoo mogen ingericht zijn, ALSOF *zij in den dienst Gods geschieden. En anderen zijn nog veel verder gegaan en hebben ook dezen schijn van het gebed van zich afgeworpen. Zij bidden niet meer, maar zij vloeken; zij danken niet meer, maar zij lasteren; zij loven God niet, maar spotten met Zijn bestaan. Hun vroomheid stijgt niet hooger dan tot het „gebed van den onwetende".*

Aan de andere zijde valt er te klagen over het schromelijk misbruik, dat tegenwoordig in vele kringen en in toenemende mate van het gebed wordt gemaakt. Allerwege staan thans de lichamelijke behoeften op den voorgrond, terwijl aan de geestelijke nooden zeer weinig wordt gedacht. Gezondheid, lichaamskracht, voorspoed, welvaart, rijkdom worden door velen voor de hoogste goederen gehouden. Om deze te verkrijgen of terug te erlangen, wordt het gebed aangewend. Losgemaakt van de regelen, waaraan God het gebonden heeft, dient het als een middel, om plotselinge genezing aan te brengen, om verloren goederen terug te vinden, om zich van het welslagen eener bedenkelijke onderneming te verzekeren, om zonder inspanning deelachtig te worden hetgeen het zondig hart begeert. En daarbij richt het zich, niet tot God alleen, maar ook tot engelen en geesten, wordt het aan tijden en plaatsen gebonden, en voert het midden in de Christelijke maatschappij de heidensche practijken van het bijgeloof weer in.

In zulke tijden is het noodig, dat zij, die het bidden nog niet verleerd hebben, er met nadruk op gewezen worden, wat het gebed is, waarom het noodig is en hoe het in beoefening moet gebracht worden. Ook het gebed is geen willekeur, niet aan ons goedvinden overgelaten en niet van onzen wil afhankelijk; maar het is in de eerste plaats een dienst Gods, een plicht door Hem ons opgelegd, een gebod, door Hem ons voorgeschreven. Daarom zegt de Heere zelf in Zijn Woord, wat het gebed is, aan welke vereischten het beantwoorden moet. Hij heeft ons gezegd, hoe wij in het gebed Hem dienen en eeren zullen. Er bestaan dus regelen voor; voor eigenwilligheid is er hier even min en nog minder dan in eenig ander deel van onzen Christelijken godsdienst plaats. En de ware, echte vroomheid komt allereerst in gehoorzaamheid uit; deze is beter dan offerande en het opmerken van 's Heeren wil is beter dan het vette der rammen. Over wezen en oorsprong, voorwerp en inhoud, plaats en tijd, vorm en vrucht van het gebed ontsteekt het Woord des Heeren dat licht, hetwelk wij voor de practijk der Godzaligheid van noode hebben.

Van deze gedachten gaat ook Ds. Kramer in deze zijne verhandeling uit. De Schrift onderzoekend en tevens de historie raadplegend, draagt hij eene leer over het gebed voor, welke in den goeden zin des woords Gereformeerd wil wezen. Voor sommigen moge het eene met het andere in strijd zijn: Ds.

Kramer is terecht van meening, dat in de Gereformeerde leer over het gebed het gebed zelf het best tot zijn recht komt en zoowel voor de dwaling van het bijgeloof als voor die van het ongeloof wordt behoed. Er is toch niet zonder waarheid gezegd, dat ieder mensch, hij moge overigens gelooven wat hij wil, in het gebed Gereformeerd denkt en spreekt. Want bidden, dat is toch in waarheid belijden, dat wij, menschen, niets zijn en niets hebben van onszelven, maar dat alles in natuur en genade ons toevloeien moet uit de volheid van Hem, die de „fontein aller goeden" is. Het gebed is in de eerste plaats een eeren en dienen van God, maar daarom is het ook eene behoefte, eene eere, een voorrecht van den mensch. Een dier bidt niet, maar een mensch kan niet leven zonder gebed, omdat hij niet alleen afhankelijk is, maar zich zijner afhankelijkheid bewust is en van deze bewustheid zich nimmer kan ontslaan. In het leven van iederen mensch komen er oogenblikken, waarin dit besef levendig ontwaakt en luide gaat spreken; als hij in nood en ellende verkeert, als alles hem verlaat en heel de ijdele wereld hem begeeft, is het gebed de kreet, die menigmaal vanzelf uit het arme geprangde hart omhoog stijgt.

Maar voor den Christen in den zin van den Heidelbergschen Catechismus krijgt het gebed nog eene gansch andere en veel hoogere beteekenis. Voor hem is het niet maar een redmiddel uit den nood, doch eene vrucht der dankbaarheid; geen last maar een lust; geen gebod maar een voorrecht. Het gebed is de ademtocht van zijn leven, de polsslag van zijn geestelijk bestaan, de innigste gemeenschapsoefening met God; zijn leven wordt een bidden zonder ophouden. Ook in het gebed zoekt hij zichzelven niet, maar de eere zijns Vaders.

Ik hoop, dat het boek van Ds. Kramer, dat over deze heilige dingen teeder en ernstig schrijft, vele lezers vinden moge en allen moge stemmen tot ootmoedigen dank voor de rijke gave, welke God in het gebed aan Zijne menschen, inzonderheid aan Zijne kinderen schonk.

Amsterdam, Sept. 1905. H. Bavinck.

INHOUD.

Bladz.

HOOFDSTUK I. ALGEMEENE BESCHOUWING OVER HET GEBED.

§ 1. Inleiding 9
§ 2. Het wezen van het gebed 10
§ 3. De oorsprong van het gebed 12
§ 4. De zetel van het gebed 14
§ 5. De Werkmeester van het gebed. 15
§ 6. Het werk des H. Geestes bij het bidden . . . 20
§ 7. De vormen van het gebed 24
A. Het smeekgebed 25
B. De dankzegging 27
C. De lofzegging 28

HOOFDSTUK II. TOT WIEN GEBEDEN MOET WORDEN.

§ 1. Het gebed tot God 31
§ 2. Het gebed tot den Middelaar 36
§ 3. Het gebed tot schepselen 47
A. Het gebed tot de engelen 47
B. Het gebed tot de heiligen 49
C. Het gebed tot Maria 55
D. De rozenkrans. 58
E. De vereering der reliquien 63
F. Het gebed tot schepselen door de Hervormers verworpen 64

HOOFDSTUK III. DE GESTELDHEID DES HARTEN BIJ HET GEBED.

§ 1. Inleiding 66
§ 2. De gesteldheid des harten tegenover God. . . 67
A. De ootmoed 68
B. Het vertrouwen 72
C. De oprechtheid. 75
D. De aandacht 77
§ 3. De gesteldheid des harten tegenover den naaste . 80
§ 4. De gesteldheid des harten bij de verschillende soorten des gebeds 84

Bladz.

A. Bij het smeekgebed 85
1. Het besef, dat iets naar Gods wil wordt gevraagd 85
2. De begeerte naar vervulling 87
3. De vaste hoop op verhooring 88
4. De onderwerping aan Gods wil 94
B. Bij de dankzegging 99
1. De kennis der door God geschonken weldaad . 99
2. Het gevoel van begenadiging 100
3. De zelfovergave aan God 101
C. Bij de lofzegging 103

HOOFDSTUK IV. De uiterlijke vormen des gebeds.

§ 1. Inleiding 104
§ 2. De woorden des gebeds 106
§ 3. De stem des gebeds 110
§ 4. De taal des gebeds 112
§ 5. De houding bij het gebed 114
A. Wasschingen 114
B. Kleederen 115
C. Bedekking van het hoofd 116
D. De houding des lichaams 117
1. Zittend 118
2. Staande 119
3. In gebogen houding 122
4. Ter aarde liggend 123
5. Knielend 124
E. De houding der handen 125
F. Het maken van een kruisteeken . . . 127
G. Het vouwen der handen 131
H. De opheffing der oogen 132
I. Het oog gesloten 133
§ 6. De plaats des gebeds 133
§ 7. De tijden des gebeds 137
A. De gewone tijden 139
B. Het morgen- en avondgebed 144
C. Het gebed bij den maaltijd 146
D. Het schietgebed 149
E. De tijden voor gemeenschappelijk gebed . 151
F. De buitengewone tijden: vast- en bededagen 155

HOOFDSTUK V. De stof van het gebed.

§ 1. Inleiding 171

Bladz.

§ 2. De geestelijke nooden 172
A. Het bidden om geloof 174
B. Het bidden om vergeving van zonden. . 176
C. Het bidden bij de heiligmaking . . . 181
§ 3. De lichamelijke nooden 183
§ 4. Het bidden om het kwade voor zich zelf . . 187
§ 5. De voorbede 190
A. Het gebed voor de kerk en hare dienaren . 193
B. Het gebed voor de overheid 200
C. Het gebed voor de onbekeerden . . . 211
D. Het gebed voor de bezochten . . . 213
E. Het gebed voor de vijanden 216
§ 6. Het vragen om de voorbede 221
§ 7. De kracht van de voorbede 221
§ 8. Het gebed ter genezing van kranken . . . 224
§ 9. Het bidden tegen anderen 234
§ 10. Aanhangsel. 240
A. Het bidden voor de dooden 240
B. De houding der Hervormers ten opzichte van de dooden 249

HOOFDSTUK VI. HET GEMEENSCHAPPELIJK BIDDEN.

§ 1. Inleiding 255
§ 2. Het voorgaan in het gebed 257
§ 3. Het gebed in het huisgezin 260
§ 4. Het gebed in de vereeniging 264
§ 5. Het gebed in tegenwoordigheid van ongeloovigen . 266
§ 6. Het gebed der overheid 267
§ 7. Het gebed in den kerkeraad, enz. 279
§ 8. Het gebed in de consistorie vóór den dienst . . 280
§ 9. Het gebed in de kerk 282
A. De plaats daarvan in den dienst . . . 285
B. Het „wij" en „ons" in de kerk-gebeden . 288
§ 10. Het gebed in de Christel. Kerk der eerste eeuwen 292
§ 11. De gebeden van Calvijn 308

HOOFDSTUK VII. DE UITWERKING VAN HET GEBED.

§ 1. Inleiding 324
§ 2. Het Woord Gods over de uitwerking van het gebed 325
A. Gods naam is Hoorder des gebeds . . 326
B. Gods daden met zijn volk staan in verband met hun gebed 327

		Bladz.
	C. Dezelfde deugden Gods, waarop gepleit wordt, zijn de grond van Gods doen . . .	331
	D. De leer van Jezus en zijne apostelen . .	333
§ 3.	Het Christelijk geloof van de uitwerking des gebeds	338
§ 4.	De Christelijke beschouwing tegenover het bijgeloof	341
§ 5.	De Christelijke beschouwing tegenover degenen, die haar loochenen	345
§ 6.	De grenzen van de uitwerking des gebeds . .	353
§ 7.	De uitwerking des gebeds als verhooring . .	358
§ 8.	De uitwerking des gebeds op den bidder zelf. .	367

HOOFDSTUK I.

Algemeene beschouwing over het gebed.

§ 1. Inleiding.

In de wereld der levende schepselen is opklimming te bespeuren. De plant en het dier en de mensch zijn door God uit het stof der aarde geformeerd; doch ieder van hen ontving een eigen leven, dat door Gods kracht op eene eigene manier ook onderhouden en geregeerd wordt.

Ziet de plant. Zij leeft en zij moet om te blijven voortleven het noodige hebben, wat door haren aard is bepaald. Zoodra zij dat ontbeert, gaan de bladeren verdorren, de bloemen verwelken, de vruchten afvallen, de takken verslappen. Heeft zij daarentegen alles, wat zij van noode heeft, dan prijkt zij in haar schoon in tak en blad, in bloem en vrucht. De plant leeft en op hare manier doorleeft zij het leven, dat God haar schonk en vraagt zij op zichtbare wijze om de kracht Gods, die haar onderhoudt.

Slaat nu het dier gade. Ook zijn leven moet in stand gehouden worden. Het dier leeft echter anders dan de plant. Wordt het nacht in het woud, dan komen de dieren des wouds uit hunne schuilhoeken, de jonge leeuwen brullen om roof en verlangen van God hunne spijze. De jonge raven schreeuwen tot God. De taal des dichters, die in het boek Job en de Psalmen vernomen wordt, spreekt gedurig op zulk eene wijze van Gods voorzienig bestel met de dieren. Ook elders wordt gezegd, hoe de woudezels op de hooge plaatsen staan en hunne oogen versmachten, omdat er geen kruid is. En Joël kan de verschrikking van den dag des Heeren niet beter beschrijven dan in de klacht: „O, hoe zucht het vee", naast de persoonlijke verzuchting: „Tot U, o Heere, roep ik" en de algemeene teekening: „ook schreeuwt elk beest des velds tot U". Zoo is het te midden der ellende. Van elk gewone doen echter wordt evenzoo gezegd, dat God het vee zijn voeder geeft, aan de jonge raven, als zij roepen. Zijn die behoeften vervuld, dan huppelen zij blijde in het veld en zingen hun lied; zij loven den Heere. Zeker is die taal dichterlijk en verheven, maar daardoor drukt zij niettemin treffend uit: het dier leeft en op zijne manier leeft het als een

schepsel, waaraan God een eigen leven geeft, dat door Hem ook onderhouden wordt.

Aanschouwt den mensch. Hij leeft ook, maar zijn leven is een ander dan van het dier en de plant. Met de andere schepselen vergeleken is zijn leeftijd op aarde niet de hoogste, zijne gestalte niet de grootste, zijne kracht niet de sterkste. In die opzichten is de mensch vaak de mindere, zooals hij ook meer dan eenig ander schepsel afhankelijk is. In één ding is hij evenwel de meerdere: hij weet dat. De mensch weet, dat hij schepsel Gods is. Zoodra zijn leven zich ontplooit, vertoont het zich als een leven met bewustzijn. Dat bewuste leven treedt het duidelijkst aan den dag in zijn leven als mensch Gods. Het is het hooge privilegie van den mensch, dat hij met bewustzijn kan omgaan met den Eeuwige, die hem schiep en die zijn leven onderhoudt. In het bewustzijn, dat hij leeft door Hem, die aller schepselen Heer is, nadert hij in zijn gebed voor het aangezicht Gods. Het gebed is de ladder, waarlangs de mensch van de aarde opklimt naar den hemel. In het leven des gebeds komt het wezen van den mensch het meest volkomen voor den dag.

§ 2. Het wezen van het gebed.

Religie is de wederkeerige band tusschen God en den mensch. Zij omvat, in dien ruimen zin genomen, eensdeels de openbaring van God aan den mensch en anderdeels den dienst Gods door den mensch. Het gebed behoort tot dit dienen van God, het is een deel der religie in engeren zin.

Het gebed nu is niet het luisteren des menschen naar het woord Gods. Evenmin is het gebed een stille overpeinzing van God. Ook is het niet een openbaar belijden van God voor de menschen. Neen, het gebed is het spreken tot God. In het gebed gaat de mensch, tot wien God gesproken heeft, van zijnen kant nu ook God toespreken. Zoo opgevat, heeft het gebed dus eene ruimere beteekenis dan gewoonlijk daaraan gegeven wordt.

Menigmaal wordt onder bidden verstaan die godsdienstige handeling, waardoor de mensch van God iets vraagt, verzoekt of afsmeekt. Hij wil iets hebben, wat hem ontbreekt naar ziel of lichaam, of hij wil van iets bevrijd worden, wat hem smartelijk is. In zijne bede stelt de mensch dat een of ander aan God voor, opdat Hij hem hoore en de begeerten vervulle. In dien engeren zin is er genoeg sprake van bidden. Wij worden er toe vermaand, om van den Heere alle onze stoffelijke en geestelijke nooddruft te begeeren. Zoo wordt het kinderen geleerd, en helaas, duizenden bij duizenden komen nooit verder: hun spreken tot God omvat niet meer dan vragen. Het is hier gelijk bij andere

uitingen des levens: men moet het wezen niet zoeken bij dengene, in wien slechts de eerste beginselen zijn waar te nemen, maar bij hen, bij wien het leven tot volle ontwikkeling is gekomen. Niet het kind, dat stamelt, of de man, die stottert, doet ons het wezen van het spreken kennen: bij zulken is het wezen nog niet voldoende ontwikkeld of te zeer door gebreken ontaard; alleen, wie goed en juist hunne gedachten in woorden te verstaan geven, leeren het wezen van het spreken kennen. Zoo is het met alles, ook met het bidden. Zijn wezen moet niet allereerst bestudeerd worden bij hen, die pas beginnen, evenmin bij zulken, die het verkeerd doen. Zijn wezen treedt het best voor den dag bij diegenen, die daarin het meest bekwaamd zijn. Zij doen meer dan vragen. Zij paren bij hun smeeken ook hun danken. Zij slaan niet slechts het oog op het toekomstige; zij blikken ook in het verleden. Zij zijn niet alleen noodruftigen; zij zijn ook beweldadigden. Hun zijn reeds weldaden, geestelijke en stoffelijke, ten deel gevallen. God heeft hun persoon aangenomen, hunne nooddruft vervuld, hunne smeekingen gehoord. Zij hebben eene geschiedenis achter zich, waarvoor zij niet anders kunnen dan God danken. De dankzegging is daardoor van zelf naast de smeeking een wezenlijk bestanddeel van het gebed.

Bovendien is er nog een derde stuk, dat tot het wezen van het gebed behoort: namelijk de aanbidding of lofzegging. Bij de smeeking en de dankzegging wordt God toegesproken, meer bepaald met het oog op de goederen, die men begeert of die men ontvangen heeft. Zou de mensch nu ook niet eens het oog daarvan afslaan en tot God opheffen? Kostelijk zijn de goede gaven, maar wat zijn zij, vergeleken met Hem, die ze geeft, den Vader der lichten? Hem ziet de bidder schitteren in zijne deugden en volmaaktheden; hij kan niet zwijgen en voor het oor des Allerhoogsten roept de mensch uit, wat hij aanschouwt van de heerlijkheid zijns Vaders. Zoo sluit zich van zelve de lofzegging aan bij de smeeking en dankzegging, als aanbidding. In die drie manieren spreekt de bekwame bidder zijnen God toe. Aldus den Heere toesprekend, worden de sluizen van het hart des bidders geopend en stort zich zijne ziel uit voor het aangezicht des Allerhoogsten. Smeekt hij den Heere iets, waarom zou hij het dan verzwijgen, hoe het met hem staat? Dankt hij voor de verkregen weldaden, kan hij dan wel het zwijgen opleggen aan dat gevoel van onwaardigheid, hetwelk zijn hart ontroert? En eindelijk, zou hij bij de aanbidding het kunnen inhouden, hoe hij zijne eigen kleinheid en ellendigheid juist nu op het diepst gevoelt? Noch het een, noch het ander is mogelijk; vandaar die uitgietingen der ziel, die in het gebed gedurig voorkomen. Zij zijn geen vierde bestanddeel des gebeds naast de genoemde drie. Zij zijn geen afzonderlijk register op het orgel des gebeds, maar zij geven verlevendiging aan den klank der openstaande registers. Dat blijkt wel hieruit, dat het

gebed naar omstandigheden, soms het bepaalde karakter kan dragen van eene smeekbede of van eene dankzegging of van eene aanbidding, maar daarnaast niet van eene bloote uitgieting der ziel.

Gelijk van zelf spreekt, verandert het wezen van het gebed niet, wanneer een enkele persoon bidt of meerderen tezamen het doen, altoos is en blijft het bidden: God den Heere toespreken in smeeking, in dankzegging, in lofzegging, hetzij die samengevoegd zijn, hetzij die afzonderlijk worden verricht.

§ 3. De oorsprong van het gebed.

Waar ook de menschen aangetroffen zijn, overal waren het menschen, die konden bidden en op hunne manier baden. Al treedt het niet bij alle volkeren even duidelijk aan den dag, het gebed is toch eene vaste uiting van het godsdienstige leven der menschen. Hoe is dat verschijnsel te verklaren? Is het in des menschen natuur gegrond, of moet het verklaard worden uit eene of andere bijkomende oorzaak? Dat is eigenlijk dezelfde vraag, die ook ter sprake komt bij de behandeling van den oorsprong der religie, en die op zoo verschillende wijze beantwoord wordt.

Hierbij moet goed onderscheiden worden tusschen den oorsprong van het gebed, en de aanleidingen, die den mensch tot het gebed dringen. Eene aanleiding tot bidden is menigmaal de nood en het gevaar; zooals men zegt: nood leert bidden. Toch is zulk eene omstandigheid, die tot eenige uiting van het leven des gebeds noopt, niet de oorsprong. Zij is de bijkomstige oorzaak, waaruit het een of ander verschijnsel in het leven des gebeds verklaard kan worden. Indien het gebedsleven er niet ware, zou het niet te voorschijn gebracht worden door die omstandigheden.

De oorsprong van het bidden kan niet in iets bijkomstigs liggen, zoodat deze buiten het wezen des menschen zou zijn te zoeken. Het bidden dankt zijn bestaan aan geene menschelijke vinding, noch aan een conflict tusschen den mensch en de natuur, en evenmin vloeit het voort uit zedelijke behoeften, of wat anders ook in 's menschen harte leven moge buiten de religie. Ware de oorsprong van het bidden in toevallige of buiten den mensch gelegen aanleidingen te vinden, dan sprak het van zelf, dat bij wegneming dier oorzaak ook de gevolgen zouden uitblijven, en dus het bidden zou ophouden. Daarvan nu is nimmer sprake. Wij weten niet anders, of biddend is het leven der menschen tot in der eeuwigheid toe. Er is geen leven der menschen met God te denken, of de mensch zal dat leven bewust doorleven en dus ook gedrongen worden, zijnen God toe te spreken. Welnu, dan behoort het bidden tot de natuur der menschen, en moet de oorsprong van het

bidden liggen in de schepping des menschen. Omdat God den mensch op zoodanige wijze geschapen heeft, dat hij met zijnen God kon leven als een kind met zijnen vader, daarom bidt de mensch. In het feit, dat hij, naar luid der rijke en diepe uitspraak der H. Schrift, beeld Gods is, ligt de oorsprong der religie, en de oorsprong van het gebed.

God kent zichzelven eeuwig en in zichzelven alle dingen; in Hem dekken zijn en bewustzijn elkaar volkomen. De mensch, dien Hij naar zijn beeld geschapen heeft, ontvangt daarmede een godsdienstig, zedelijk leven, een leven met bewustzijn van God, van zichzelven en van alles wat hij weten moet, om mensch te zijn, om als priester te verkeeren in het heiligdom zijns Gods. Ware de mensch zonder het beeld Gods, dan zou hij geene kennisse Gods bezitten; hij zou dan Gods spreken niet kunnen verstaan, noch Gods wil vrijwillig kunnen volbrengen, noch tot God kunnen spreken. Maar de mensch is beelddrager Gods en daarom is hij in staat, God, die zich in woord en daad openbaart, uit die openbaring te kennen en lief te hebben en te dienen, en evenzeer Hem toe te spreken in smeeking, in dankzegging, in aanbidding.

Ligt de oorsprong van het gebed in het wezen van den mensch, dan volgt daaruit, dat niet die mensch het zuiverst het wezen van den beelddrager Gods vertoont, die niet meer bidt. Integendeel, het volle en echte wezen des menschen vertoont zich bij hen, die biddende leven. Daarom kon de kerkvader Chrysostomus [1]) zeggen: „Het duidelijkste teeken van waanzin is het, de grootte dezer eer (te mogen bidden) niet te verstaan, zich om de oefening des gebeds niet te bekommeren en van de overtuiging niet doordrongen te zijn, dat het de dood voor de ziel is, wanneer zij niet biddend God te voet valt". Het biddend leven doet het wezen des menschen zijn, wat het moet zijn. In zijn bidden komt de volmaakte harmonie voor den dag tusschen volstrekte afhankelijkheid en volkomene vrijheid, welke opgesloten ligt in het geschapen zijn naar het beeld Gods.

Ook de ervaring leert, dat de oorsprong des gebeds in het beeld Gods ligt. Nu het beeld Gods door de zonden verwoest is, zoekt men tevergeefs naar een gezond en krachtig gebedsleven. Allerwege is er in plaats van den eenigen, waren God, iets anders gesteld als het voorwerp des gebeds. Bij allen wordt in de wijze van bidden, de verkeerde gestalte des bidders waargenomen. Al naarmate de overblijfselen van het beeld Gods in den mensch zijn, is er hier of daar nog iets overig, dat op bidden gelijkt; doch het bidden, zooals het moest zijn, zoekt men tevergeefs op aarde. Omgekeerd echter, waar het beeld Gods in den mensch hernieuwd is, ontstaat een nieuw leven des gebeds: en hoe meer de mensch naar dat beeld Gods hervormd wordt, te meer doet het

---

1) Verg. G. Tillmann „Das Gebet nach der Lehre der Heiligen" I pag. 8.

't wezen des gebeds aan den dag treden. Zonder vlek of rimpel was het bidden van den Hoogepriester onzer belijdenis, die zelf het Beeld Gods is.

§ 4. De zetel van het gebed.

Elke handeling, die de mensch ten uitvoer brengt, doet hij als mensch: beide, ziel en lichaam, zijn daarbij bezig. Dat is ook het geval bij het bidden. Een mensch bidt niet buiten het lichaam om. Reeds bij eene oppervlakkige beschouwing van een persoon, die bidt, blijkt dat. Het is aan de houding van zijn lichaam te zien, dat hij bidt. Bij een dieper naspeuren van den onlosmakelijken band, die ziel en lichaam samenbindt, komt dat nog beter uit. Meermalen blijkt dan, hoe de gesteldheid van het lichaam een machtigen invloed op het bidden kan uitoefenen. Maar al is dat misschien nog meer het geval, dan gewoonlijk gemeend wordt, toch zal niemand de zetel van het gebed in het lichaam zoeken.

Wie naast en boven zijn lichamelijk leven nog een zieleleven kent, beschouwt de ziel als de eigenlijke plaats, waar het gebedsleven wortelt. Doch nu zijn er twee onderscheiden vermogens der ziel, dat van het verstand en dat van den wil, het kenvermogen en het begeervermogen. Is het nu mogelijk nader aan te wijzen, welke dier twee de eigenlijke zetel des gebeds is, of zijn soms beide het?

Het verstand of de kennis neemt ongetwijfeld eene belangrijke rol in bij het bidden. Daarin schuilen de voorstellingen, welke de mensch bezit van God en van zichzelf en van alles, wat hij weet. Zonder die voorstellingen kan hij niet bidden. Zonder kennis is geen gebed denkbaar. Is uit het verstand de kennis Gods verdreven, dan kan de mensch niet meer bidden. Er zijn menschen, die zeggen, dat zij wel zouden willen bidden, maar niet kunnen, omdat zij geen God meer kennen. Men neemt het bij zichzelven ook wel waar, hoe soms de eene of andere gedachte zich van ons meester kan maken, waardoor van het bidden niets terecht komt.

Ongetwijfeld neemt het verstand dus bij het bidden een belangrijke, ja onmisbare plaats in. Toch kan niet gezegd worden, dat het verstand alleen de zetel des gebeds is; want bij tal van menschen is er overvloed van kennis, zonder dat zij daarom blijken geven van een bijzonder gebedsleven. Menigmalen zijn personen, die in kennis bij anderen achterstaan, toch hunne meerderen in het bidden.

Is dan de wil de eigenlijke zetel des gebeds? Zeker, zonder dit vermogen der ziel kan er geen sprake zijn van bidden. De drang tot — en de aandoeningen bij het gebed zijn onmisbare elementen, en wanneer de wil ontbreekt, komt er niets van de bede of dankzegging of

aanbidding. Vooral bij verslapping van het gebedsleven komt dat uit, dan ontbreekt de lust, en wordt alles sleurwerk. Toch is de wil niet het eenige of eerste vermogen, waarin het gebed zou kunnen zetelen; immers elke beweging van den wil is veroorzaakt door eene voorstelling, die door het kenvermogen is te voorschijn geroepen. De ervaring leert bovendien, dat uit den wil alleen de uitgangen van het gebedsleven niet ontspringen. Er zijn immers nog menschen, die niet meer bidden kunnen, en het toch gaarne zouden willen.

Noch het verstand alleen, noch de wil alleen zijn de zetel van het gebed; terwijl er toch zonder het verstand, of zonder den wil geen bidden bestaan kan. Beide vermogens der ziel zijn in het bidden werkzaam. Is er nu misschien tusschen die beide een aanknoopingspunt, dat men als de eigenlijke plaats zou kunnen beschouwen, waar het leven des gebeds ontkiemt en opwast? Als zoodanig wordt het hart des menschen genoemd. Het is te vergelijken met den cylinder, waarheen de stoom wordt geperst en waar de machine door dien stoom in beweging gebracht wordt. Of wil men het liever vergelijken met het hart in ons lichaam, ook daarin stroomt eenerzijds het bloed, en aan den anderen kant stuwt het ons bloed voort door ons lichaam: daar zetelt ons leven. Zoo zetelt ook ons geestelijk leven in het hart. Op het hart werkt de kennis, en door het hart werkt de kennis op den wil. Zooals de toestand van het hart is, is de toestand van het leven des gebeds. Is het hart als verlamd, is het onvatbaar om de indrukken, die het verstand brengt, in zich op te nemen, dan is het gebed ijskoud, hoe ook het verstand moge bezig zijn. Stroomt echter aan het hart geene kennis toe, als nieuw voedsel, dan moge het heftig slaan, een gezond gebed kan het niet te voorschijn brengen.

Het hart is dus de zetel des gebeds. Bij de opvoeding van zichzelf en van anderen is daarmede rekening te houden en te bedenken, dat niet het verstand alleen en niet de wil alleen de zetel zijn van het gebedsleven, maar beider verbinding in het hart. Bij krankheden in het leven des gebeds, moet dus onderzocht worden, waar de oorzaak schuilt in het kennen, of in het willen; en naar gelang van de krankheid moeten de medicijnen worden gezocht, die genezing kunnen teweegbrengen.

Bij het gezonde leven des gebeds zal het blijken, dat bidden tegelijkertijd eene uiting is van de vroomheid des harten, en een middel tot meerdere toeneming daarvan.

§ 5. De werkmeester van het gebed.

Indien dat stelsel het ware was, dat den naam van Deïsme draagt, dan zou men niet kunnen spreken van een Werkmeester des gebeds.

De gedachte, die aan de Deïstische leer ten grondslag ligt, komt immers hierop neer, dat God en het schepsel geheel gescheiden bestaan. De verhouding tusschen God en de wereld acht men van denzelfden aard, als die van een bouwmeester en zijn werk, als die van den horlogemaker en het afgeleverde uurwerk, dat nu wel van zelf zal afloopen, en alleen als er een of andere hapering aan komt, hersteld zal worden. Zoo, zegt het Deïsme, heeft God eenmaal de wereld geschapen, en daarna laat Hij haar hare geschiedenis doorloopen. Hij doet daaraan niets meer, alleen zoo nu en dan, als er wat aan mankeert, dan moet Hij soms er nog iets aan doen. Vooral als de menschen het Hem vragen.

Wat nu van geheel de wereld geldt, datzelfde geldt van den mensch. Hij is geheel aan zichzelf overgelaten. Eens en voor goed is hij uit Gods hand voortgekomen, en nu moet hij met zijnen vrijen wil zelf de goede haven trachten te bereiken. Eene rechtstreeksche werking van God gaat er niet uit op des menschen leven. Het is niet langer God, die in hem werkt het willen en het werken naar zijn welbehagen. Van een Werkmeester des gebeds is geen sprake meer. Alles voor het gebed is in den mensch zelf aanwezig. Hoogstens zou men kunnen toegeven, dat God van buiten af indrukken van zijne Majesteit of Genade op ons deed uitgaan, maar dat verandert de stelling niet, dat het bidden het eigen werk van den mensch is, en van hem alleen.

Als een arme eenen rijke ziet, van wien hij oordeelt eenige hulp of gave te mogen vragen, dan zal niemand zeggen, dat de rijke op eene of andere manier de werkmeester van dat vragen is: dat is de vrager zelf: hij overwoog den toestand, hij greep moed, hij vroeg; het is alles van het begin tot het einde het werk van den arme. Het Deïsme denkt zich aldus ook den toestand bij het bidden. Het plaatst God in den hemel, en op de aarde den mensch, en aldus zijn God en mensch door ruimte gescheiden. Het spreekt over de verhouding van God en mensch als van eenen meerdere tot den mindere. Het maakt God tot een vergoddelijkten mensch en den mensch tot een vermenschelijkten god.

Hoe anders leert ons de kerk van Christus, op grond der H. Schrift, het wezen Gods kennen. Zij roemt Hem als Schepper, maar als zulk een Schepper, die van oogenblik tot oogenblik zijn werk als in zijne hand houdt. Gods troon is de hemel, maar ook op aarde is Hij met zijne almachtige en alomtegenwoordige kracht. Er is niets, of het dankt zijn ontstaan, zijn bestaan en zijn voortbestaan aan Hem, in Wien wij leven en ons bewegen en zijn. Die Voorzienigheid Gods tot ons lichamelijk bestaan beperken, kunnen wij niet, want wij zijn evenzeer zijne schepselen naar ons geestelijk bestaan. Van het leven der ziele geldt dus ook, dat het ontstaan en bestaan en voortbestaan daarvan het werk Gods is. Hoe kan dat, zonder verlies van het persoonlijk leven? Op zulk eene wijze, die zich aldus laat beschrijven, dat God als eerste

oorzaak werkt, en tevens den mensch als tweede oorzaak gebruikt, zoodat de mensch ook zelf als redelijk en zedelijk, dus ook verantwoordelijk, schepsel handelt.

Alle leven, en dus ook alle leven des geestes der menschen is bepaald in Gods Raad, te voorschijn geroepen door Gods Schepping en door Gods Voorzienigheid voortbestaande en werkende. Dat geldt van alle leven der kennis en der wijsheid. Alle vermogen der ziel en alle uiting dier vermogens vinden hun oorsprong in God. Het is de H. Geest, die in het geestelijk bestaan der menschen, zijne goddelijke werkingen ten toon spreidt. „Het is deze hoogwaardige Derde Persoon in het Eeuwige Wezen, die in uwe schepping het gebed mogelijk maakte, die door zijn werking op u als geschapen wezen dit ingeschapen vermogen tot uiting en werking bracht" 1). Hij is de Formeerder van het gebed.

Kan het ook van het gebed der zondaren gezegd worden, dat de H. Geest de Werkmeester daarvan is, b.v. van het gebed dier Baälpriesters op den Karmel, die daar luide riepen: „O, Baäl, antwoord ons"? Hoe vreemd het misschien in de ooren klinke, toch moet die vraag bevestigend beantwoord worden. Eenerzijds staat het vast, dat het bidden van den van God afgevallen mensch een schrikkelijk wangeluid is in de ooren van den Heiligen God. Door de zonde is het gebed in plaats van een liefelijk reukoffer een ondragelijke rookwolk. Anderzijds kan op de vragen: „Hoe komt die zondaar aan het vermogen? wie verleent hem de kracht? wie werkt de aandrift tot het bidden in hem?" toch niet anders dan heengewezen worden op den H. Geest, die ook bij den gevallen mensch alle leven van het beeld Gods, hoe verdorven het door de zonde ook geworden zij, onderhoudt en werken doet.

Als men luistert naar het gebed van menig onbekeerd mensch, dan wordt soms het hart geroerd. Er zijn beden geschreven door heidenen, die door innigheid en ootmoed meer het hart treffen dan vele gebeden van Christenen. Ook hier is er verscheidenheid. Niet alleen is er een groot verschil te bespeuren bij personen, die eene zelfde religie hebben, maar evenzeer verschilt het veel, of men de gebeden van de ééne of van de andere religie leest of hoort. De diepste oorzaak dier verscheidenheid is de H. Geest, die door algemeene genade hier minder, daar meer, de werking der zonde tegengaat. Het heidendom, in al zijne vormen en uitingen, is de caricatuur van den waren dienst Gods, maar zonder de werking des H. Geestes, die in de gemeene gratie uitkomt, zou het er niet eens kunnen zijn. Uitwendig, door voorbeeld en traditie, en inwendig, door de bewegingen der ziel, doet Hij zijn werk, bij den eenen meer, bij den ander minder, naar zijn welbehagen.

Wordt nu de vraag gesteld, of de H. Geest op precies dezelfde wijze de Werkmeester des gebeds is bij de onwedergeborenen als bij de weder-

1) A. Kuyper. „Het werk v. d. H. Geest" III p. 293.

geborenen. Dan is het antwoord reeds in de vraag besloten. Bij de onwedergeborenen werkt Hij anders dan bij de wedergeborenen. Bij de eersten vindt Hij een hart, waaruit ongeloof en bijgeloof te voorschijn komen, en waarin geen ware vreeze Gods zetelt. Bij de laatsten heeft Hij woning gemaakt in hun hart, en een nieuw leven, ook een nieuw leven des gebeds gewrocht. Juist daarom wordt in de H. Schrift het bidden der geloovigen voortdurend in verband gebracht met den H. Geest, omdat Hij bij hen en in hen en door hen de zuivere tonen des gebeds kan te voorschijn brengen, die Gode welbehagelijk zijn.

„Door Christus hebben joden en heidenen den toegang door éénen Geest tot den Vader." (Ef. 2 : 18). Den geloovigen wordt het herinnerd: „Gij hebt ontvangen den Geest der aanneming tot kinderen, door welken wij roepen: Abba, Vader!" (Rom. 8 : 15). Dien Geest hebben wij ontvangen, „opdat wij zouden weten de dingen, die ons van God geschonken zijn" (1 Cor. 2 : 12). Geheel daarmede overeenstemmend is de eisch, dat wij leven „met alle bidding en smeeking, biddende te allen tijde in den Geest." (Ef. 6 18), en luidt de vermaning: „Bidt in den H. Geest." (Jud. 20.) De profetie beloofde den H. Geest als den „Geest der genade en der gebeden." (Zach. 12 : 10.)

In Rom. 8, het jubellied der geloovigen, waarin de apostel de heerlijkheid der kinderen Gods bezingt, wordt zelfs gesproken van de voorbede van den H. Geest. De toekomst sluit in zich de openbaring van de volkomen zaligheid. Al het schepsel verwacht haar met reikhalzend verlangen. En die schepselen zijn niet de eenige, die zuchten; ook wij zelven, die de eerstelingen des Geestes hebben, (d. w. z. die den Geest als de eerstelingen hebben ontvangen) zuchten in ons zelf, verwachtende de aanneming tot kinderen, de verlossing onzes lichaams. Ja, ook de H. Geest bidt voor ons met zijne onuitsprekelijke zuchtingen. (Rom. 8 : 26 v.)

„En desgelijks komt ook de Geest onze zwakheden mede te hulp." Helpend staat Hij ons, die zwak zijn, bij; „want wij weten niet, wat wij bidden zullen, gelijk het behoort," ons, menschen ontbreekt de kennis, om te weten, wat wij in bepaalde omstandigheden bidden moeten; „maar de Geest zelf bidt voor ons met onuitsprekelijke zuchtingen." Hij nadert ten onzen beste, in onze plaats, voor God, met zijne zuchtingen, die onuitsprekelijk zijn, die wij in geen woorden kunnen uitdrukken. Maar al kunnen wij den inhoud dier zuchtingen des Geestes niet in woorden uitdrukken, God verstaat ze wel: „en die de harten doorzoekt weet welke de meening des Geestes is, dewijl Hij naar God voor de heiligen bidt." God, die in het hart ziet, waar de H. Geest woont, weet, wat de Geest verlangt en hoe deze juist zucht om het noodige voor ons; ja, God hoort zijn zuchten, dewijl de Geest overeenkomstig den wil Gods voor heiligen bidt.

De Staten-vertalers hebben in de randteekening den zin van dit woord niet volkomen doen uitkomen, zij zeggen: „Het beteekent hier, dat de H. Geest ons tot bidden met onuitsprekelijke zuchten verwekt, en ons als voorspelt onze les, hoe wij in alle zwarigheid moeten bidden." En daarbij verwijzen zij b. v. naar Gal. 4 : 6, „overmits gij kinderen zijt, zoo heeft God den Geest zijns Zoons uitgezonden in uwe harten, die roept: Abba, Vader." Hier bedoelt Paulus, dat ons roepen „Abba, Vader!" (Rom. 8 : 15) te voorschijn gebracht wordt door den H. Geest. Zoo ook meenen de randteekenaars, dat in Rom. 8 : 26v. niet meer wordt gezegd, dan dat de H. Geest de Werkmeester is van ons zuchten.

Bij die opvatting echter zou Rom. 8 : 26v. slechts eene andere uitdrukking zijn voor het reeds in 8 : 23v. vermelde zuchten der geloovigen. De tekst wil echter meer zeggen. Hij spreekt van eene voorbede van den H. Geest. De H. Geest bidt voor heiligen; Hij doet dat in hunne harten; Hij doet dat, terwijl zij ook zelf op hunne manier bidden; Hij doet dat door zuchtingen die onderscheiden zijn van de zuchtingen der geloovigen; Hij doet dat door zuchtingen, die wij in geen woorden kunnen uitdrukken; Hij doet dat overeenkomstig Gods wil; Hij doet dat, omdat wij daartoe te zwak zijn.

Op deze wijze maakt Paulus volkomen ernst met de onloochenbare waarheid, dat God den Geest zijns Zoons in de harten der geloovigen heeft uitgezonden, die daar meer doet dan men oppervlakkig zou zeggen. De geloovigen gelijken in hun bidden op kleine kinderen, die zich uiten in allerlei klanken en geluiden en aanwijzingen, waarvan een vreemde niets begrijpt, en die slechts een ouder verstaat, omdat hij in die klanken en aanwijzingen de begeerten van het kind kent. Het zieleleven van het kind is rijker dan zijn onbeholpen taal zou doen vermoeden.

Aldus is het ook met de geloovigen. Zij bidden allerlei dingen, waarin hunne zwakheid en onbeholpenheid aan den dag treedt; maar gelukkig, nu komt tegelijkertijd de H. Geest hun te hulp, die precies bidt, wat zij van noode hebben te bidden.

De voorbede van den H. Geest is dus eene andere dan de voorbede van Jezus Christus, die in Rom. 8 : 34 genoemd wordt. De voorbede van den Middelaar is de voortzetting van zijne priesterlijke werkzaamheid in den hemel. Met zijne ééne offerande, eenmaal aan het kruis volbracht, blijft Jezus voortdurend pleiten om genade en vergeving, in de voorbede, die Hij doet voor zijn volk. Tegenover alle beschuldigingen die tegen hen ingebracht zouden worden, staat de voorbede van Jezus. Hare werkzaamheid behoort dus thuis in de zaak der rechtvaardigmaking, terwijl de voorbede van den H. Geest in ons hart behoort tot het leven der heiligmaking.

§ 6. Het werk des H. Geestes bij het bidden.

Wanneer de H. Geest de Werkmeester van het gebed genoemd wordt, ligt de vraag voor de hand waarin zijn werk nu bestaat.

Het antwoord, dat hier gegeven wordt, hangt samen met allerlei andere vragen, die bij de leer van het beeld Gods, bij de leer der zonde en hare gevolgen, en bij de leer der verlossing en heiligmaking ook ter sprake komen. Zooals daar over het werk des H. Geestes gehandeld wordt, zoo is het ook hier, bij het bidden. Toch erkennen alle Christenen een werk des H. Geestes, al is er verschil in de beschrijving daarvan.

Van Roomschen kant b.v. is de volgende verklaring:

„De H. Geest leert ons, *om wat* wij bidden moeten, opdat wij niet, op 't dwaalspoor geleid door ons bedriegelijk hart, om dingen bidden, die ons niet tot heil strekken.

Hij onderricht ons verder, *hoe* wij bidden zullen, opdat ons gebed den Vader in den hemel welgevallig zij en bij Hem verhooring vinden kan.

Eindelijk giet Hij in ons hart de zalving der aandacht, opdat daardoor ons gebed met groote innigheid verricht worde" 1).

Van Gereformeerde zijde wordt dat wel beaamd, maar tegelijk aan den H. Geest veel meer toegeschreven. De Geest der gebeden doet meer dan aandacht in 't hart gieten. Hij is de gebedsformeerder.

Misschien is het niet overbodig te herinneren aan wat een oudschrijver zegt, dat de H. Geest niet de onmiddellijke, vormelijke oorzaak is, in dien zin, dat de geheele daad de zijne is, en wij maar lijdende zijn; maar dat Hij de werkende oorzaak is, die ons tot dat werk van het begin tot het einde bekwaam maakt. Zulks doet de H. Geest òf door gaven en bekwaamheden in te storten, waardoor men zich overvloedig en breed kan uitdrukken, naar alle gelegenheden en behoeften; òf door genade, die met of zonder die gaven, verleend wordt, waardoor het een bidden des harten wordt met vertrouwen des geloofs, in diepe ootmoedigheid en heiligen eerbied en diepen ernst. Zoowel die gaven als die genade werkt de Geest der gebeden, met dien verstande echter, dat de genade alleen het deel der uitverkoornen is, terwijl de gaven ook wel aangetroffen worden bij hen, die de genade missen; zij hangen vaak samen met het natuurlijke bestaan der menschen; zij zijn bij het voorgaan in het gebed van groote beteekenis.

Over dit stuk heeft Isaac Watts een uitvoerige verhandeling geschreven, die door D. Gerdes vertaald en in 1745 gedrukt is onder den titel: „Handleiding tot het gebed, of eene onpartijdige en redelijke onderrichting over de gave, de genade en den Geest des gebeds."

Over den Geest des gebeds handelend, zegt hij; p. 254 v.: „Naar mijn oordeel schrijven die personen te weinig aan den Geest des gebeds toe:

1) Tillmann „das Gebet, enz." I, p. 33.

1. Die zeggen, dat er geen meerderen bijstand des Geestes in het gebed te verwachten is, dan in eene of andere gewone en gemeene bezigheid des levens, b.v. bij het akkerwerk of eenigen anderen arbeid.

2. Zij, die toestaan, dat de Geest van God enkel opwekt eenige heilige bewegingen in het hart, terwijl zij bidden.

Ik denk ook aan den anderen kant, dat die personen te veel van den Geest in onzen tijd tegemoet zien:

1. Die al hunne neigingen om te bidden verwachten van de onmiddellijke en tegenwoordige ingevingen van Gods Geest; die nooit willen bidden, dan wanneer de Geest hen beweegt.

2. Zij, die zulken bijstand van den H. Geest verwachten, dat zij daardoor hunne gebeden tot het eigen werk van ingeving maken, zulke als de gebeden van David en Mozes en van anderen, in de Schriften opgeteekend.

3. Zij, die zulke invloeden van den Geest verwachten, welke hunne eigene oefening en arbeid noodeloos maken".

De eigene gedachte van Watts is op pag. 275 samengevat.

„Aldus heb ik mijne gevoelens in 't breede opgegeven aangaande de uitgestrektheid van de invloeiingen van Gods Geest in 't gebed en heb getoond, hoe Hij ons hebbelijk bekwaam maakt tot het gebed, ons werkelijk neigt en daartoe bereidt, en ons een tegenwoordige hulp daarin geeft. Doch boven dit alles moet ik nog zeggen, dat de aanmerkelijkste en gemeenste bijstand in 't gebed, welke op eene bijzondere wijze toegeëigend wordt aan den gezegenden Geest als een Geest des gebeds en van Hem ook in onze dagen verwacht mag worden, voornamelijk hierin bestaat: te weten in het stellen van onze zielen in eene biddende gestalte, in het opwekken van heilige bewegingen en zuchtingen naar God, in het geven van heimelijke indachtigmakingen van onze wezenlijke behoeften en van drangredenen en beloften, om met God te pleiten en in de genade van liefde, vreeze, hope en blijdschap, die met dezen plicht overeenkomen, gaande te maken; en het is voornamelijk uit dezen hoofde, dat Hij genoemd wordt een Geest der genade en der gebeden. Wanneer deze tot een grooten trap opgewekt worden, zal het hart een natuurlijken invloed hebben op de uitvinding, de memorie, de taal en de stem."

Wat hier gezegd wordt, komt dus hierop neer, dat het vermogen om te bidden, het in beweging brengen van dat vermogen en het stieren in het rechte spoor van het in beweging gebrachte vermogen, door den H. Geest gewerkt wordt. Maar te midden van het ware is ook hier het onware. Al het klinkende is daarom nog niet echt metaal.

Omtrent de invloeiingen des Geestes moeten daarom waarschuwingen gegeven worden. Watts geeft ze pag. 280.

1. Gelooft niet, dat alle soorten van aandrijvingen of sterke indruk-

ken des gemoeds om te gaan bidden, altijd van den gezegenden Geest voortkomen. Somtijds zullen de enkele vervaardheden van 't geweten, ontwaakt onder het gevoel van schuld en gevaar, een natuurlijk mensch nopen om tot het gebed te gaan. Somtijds kan de satan zelf zich zoo verre in een engel des lichts veranderen, dat hij iemand voortdrijft en aanstuwt om te gaan bidden.

2. Verwacht niet, dat de invloeiingen van den Geest des gebeds zoo krachtig en gevoelig zouden zijn, dat gij ze zekerlijk zoudt kunnen onderscheiden van de bewegingen van uwen eigen geest.

3. Schoon wij geen zekeren grond hebben om buitengewone invloeiingen van den Geest des gebeds in onzen tijd te verwachten, nochtans behooren wij dezelve ten eenenmale niet te ontkennen.

Bij dit laatste worden een drietal opmerkingen gemaakt:

a. Dit zijn zeldzame gevallen en die door Gods Geest op zulk eene souvereine en vrijwillige wijze, volgens de verborgen raadslagen van zijne wijsheid verleend worden, dat geen bijzonder Christen een zekeren grond heeft om dezelve te verwachten, schoon ik verzekerd ben, dat er veel meer voorbeelden daarvan in 't verborgene zijn, onder Godvruchtige en ootmoedige zielen, dan er ooit ter openbare kennis gekomen zijn.

b. Zij worden best onderkend en onderscheiden van de enkele uitwerkingen van eene levendige verbeelding en van den geest des bedrogs, niet zoozeer door de klaarheid en kracht van den tegenwoordigen indruk, die zij op ons maken, als wel door de overeenkomst met den gegeven regel van het Woord Gods en door haren invloed op de ootmoedige en aanwassende heiligheid.

c. Hoe nabij ook deze zeldzame en buitengewone aandrijvingen komen aan de aanblazingen der apostelen en eerste Christenen in de waarheid en kracht derzelve, nochtans verschillen zij daarvan zeer ten aanzien van de duidelijke blijkbaarheid; want de Geest van God heeft ons niet geleerd zoo verre eenige bijzondere deelen of onderdeelen, zelfs van zulk een buitengewoon gebed van de andere te onderscheiden, dat iemand kan zeggen: deze zijn volkomen goddelijke ingevingen! omdat God niets wil hebben, dat evenaart bij zijn geschreven Woord, dat de regel des geloofs en der praktijk zijner heiligen is.

4. Maakt de gave des gebeds niet tot den maatstaf van uw oordeel aangaande den Geest des gebeds. Er zijn drie gevallen, waarin wij tot misvatting geleid kunnen worden,

a. wanneer de gave in eene groote en levendige oefening is.

b. wanneer er maar is eene kleine mate van de gave des gebeds.

c. wanneer de gave gansch niet in het werk gesteld wordt.

5. Verwacht niet dezelfde mate van bijstand te allen tijde van den Geest des gebeds.

In het N. T. wordt nog gesproken van een bijzondere gave of charisma des gebeds, n.l. het „spreken in talen of tongen", de z.g. „glossolalie".

In 1 Cor. 12—14 noemt Paulus ook die gave onder de gaven, welke de Geest in het lichaam der gemeente aan deze of gene leden dier gemeente verleend had. Blijkbaar was er nu in Corinthe een strijd, welke gave den voorrang moest hebben, het spreken in tongen of het profeteeren. Dienaangaande luidt de raad des apostels: „jaagt de liefde na, en ijvert om de geestelijke gaven, maar meest, dat gij moogt profeteeren" (14 : 1). In verband daarmede geeft hij de vermaning, dat nooit door meer dan twee of drie personen in de gemeente in talen of tongen gesproken moest worden (14 : 27), en zoo het geschiedde, dat dan altoos één persoon het moest uitleggen. Was er geen uitlegger (die uitlegging was eene bijzondere gave, die soms wel, (vs. 5, 13) soms niet met het spreken verbonden was) dan moest die gave in 't midden der gemeente niet aan 't woord komen, en de bezitter dier gave haar voor zichzelf gebruiken, tot eigen stichting (vs. 3) en tot eere Gods (vs. 27).

Ofschoon het zeer moeielijk te zeggen is, waarin nu eigenlijk die gave der „glossolalie" bestaat, doet de apostel toch enkele gegevens daarvan kennen, die eenig licht verspreiden over dit ongewone verschijnsel dat de H. Geest in de gemeente te voorschijn bracht. De glossolalie behoorde tot het terrein des gebeds; zij uitte zich in gebed tot God (vs. 2), zij was eene dank- of lofzegging tot God. Zij was zeer goed hoorbaar, maar niet verstaanbaar, tenzij men daarvoor eene bijzondere gave ontvangen had, de gave der uitlegging. De tong was daarbij het orgaan, dat buiten het verstand om, door den geest in beweging werd gebracht (vs. 14), en voor de hoorders onbegrijpelijke woorden of klanken deed hooren.

De apostel bezat zelf die gave der glossolalie in meerdere mate dan zij allen samen in Corinthe; maar in 't midden der gemeente acht hij haar van weinig belang; de gemeente werd door haar niet gebouwd, (vs. 18 v.) en dat was de hoogste eisch der liefde (vs. 12). Personen, die buiten de gemeente stonden, die alle leden der gemeente aldus sprekend zouden aantreffen, moesten wel zeggen, dat zij uitzinnig, in extase waren. Voor zulke ongeloovigen was het een teeken; (vs. 22 v.) waardoor zij bespeurden, dat zij buiten de gemeente waren, maar waardoor zij niet bekeerd werden.

De glossolalie is dus niet een spreken in een vreemde taal, zooals de Staten-vertaling het opgevat heeft. Daarmede vergelijkt de apostel het verschijnsel, (vs. 10 v.) evenals met de klanken der muziekinstrumenten (vs. 7 v.) En de tegenstelling is niet het spreken in een vreemde taal en in de moedertaal, maar een bidden met het verstand, en met den geest. Ware het een spreken in vreemde talen, dan zouden de menschen, die deze taal ook spraken, er profijt van gehad hebben;

dan ware het een verschijnsel geweest, dat met het profeteeren in verband stond; dan zouden juist menschen als aanhoorders daarvan, van noode zijn geweest. En dat is juist niet het geval. De glossolalie is een spreken tot God (vs. 2, 28), eene manier van bidden, waarvoor de H. Geest in 't midden der gemeente aan dezen of genen de gave verleend had. En zeer eigenaardig is het, dat de bezitters dier gave niet geheel en al lijdelijk daarbij waren, maar tenminste over haar in werking treden beschikten. „Indien er geen uitlegger is, dat hij zwijge." (v. 28).

Juist, omdat die gave des H. Geestes zoo spoedig is opgehouden, is er over haar zoo weinig met beslistheid te zeggen. Gewoonlijk roept men het woord „extase" te hulp, om die gave nader te karakteriseeren, en zoekt men in de orakeltaal der heidensche religies eenige overkomst, of in hetgeen bij de profeten wel voorkwam, b.v. in Sauls tijd, of in hetgeen bij anderen in lateren tijd zich voordeed. Doch dat is alles het bewijs, dat men niet weet, wat het was. Is het iets geweest, dat profetie geacht mag worden van de toekomst, waarin het nieuwe lied gezongen zal worden, dat alleen de gekochten des Lams konden leeren? In elk geval het was iets, dat in den eersten tijd door den H. Geest gewrocht werd in de gemeente, dat door den apostel hoog werd geacht, maar voor den opbouw der gemeente waardeloos was.

De vraag is gedaan, of de in Rom. 8 : 26 v. genoemde voorbede des H. Geestes, soms hetzelfde is als de glossolalie. Doch daarbij waren de verzuchtingen des H. Geestes niet in woorden uit te drukken, en dat kon wel bij de glossolalie, wanneer men de gave der uitlegging bezat. En terwijl de glossolalie slechts aan enkelen gegeven was, beperkt Paulus de voorbede des H. Geestes niet tot enkelen, maar laat haar in alle geloovigen plaats vinden. Bovendien is de voorbede des H. Geestes meer bepaald een bidden voor heiligen, terwijl de glossolalie evenzeer in dank en lof aan God zich uitte.

Maar al zijn de buitengewone gaven des gebeds nu niet meer, er zijn toch gewone gaven, en wanneer de geloovigen den H. Geest eeren als den Werkmeester des gebeds, zeggen zij met Mr. Aitken: „Heere, neem mijne lippen, en leg er Uwe woorden op; neem mijn hart en ontsteek het in heilig vuur!"

§ 7. De vormen van het gebed.

Bij de behandeling van het wezen van het gebed is reeds gebleken, hoe de mensch, die God toespreekt in zijn gebed, dat doet door smeeking, dankzegging of lofzegging. Dat zijn de drie vormen, waarin het bidden zich uit.

De vraag is wel eens gedaan welke van die drie vormen de meest

oorspronkelijke zou zijn; maar het antwoord is niet te geven. Na allerlei over en weer spreken, is het meest aannemelijke, dat zooals ook nu nog in het bidden die drie vormen meestal gepaard gaan en in elkander overgaan, zoo ook oorspronkelijk die drie uitingen nauw vereenigd waren. Zij zijn overal en bij alle menschen samen verbonden, en zullen en moeten zoo verbonden blijven, zoolang de menschen op aarde hunne stem zullen opheffen tot God in den hemel.

Al zijn die vormen dan niet geheel van elkaar te scheiden, toch kunnen zij onderscheiden worden. Naarmate die onderscheiding verstaan wordt, zal te duidelijker het rijke leven des gebeds zich openbaren. Bij ieder dier vormen treedt vaak in gebaar en stem, in woord en taal, het krachtig geloofsleven op eigenaardige wijze voor den dag, en dat te krachtiger naar de mate der werking van den Geest der gebeden in het hart, waardoor wij ons te meer bewust zijn, waartoe wij voor Gods aangezicht naderen. Aldus strekt het onderscheiden van de vormen des gebeds tot bevordering van het leven des gebeds.

A. Het smeekgebed.

In dezen vorm des gebeds spreekt de mensch zijne begeerten uit voor het aangezicht Gods. Bidden in dezen zin is begeeren, vragen, smeeken. Gewoonlijk maakt men hier het onderscheid, of dat verlangen zich uitstrekt naar een goed, dat God verleenen mocht, of dat het betrekking heeft op de afwending van een kwaad, dat den mensch bedreigt of treft 1).

Toen de discipelen vroegen om een gebed, zeide Jezus hun het gebed des Heeren voor en leerde hen daarin, wat het verlangen der kinderen Gods zijn moet. Hij leerde hen toen bidden in overeenstemming met den wil Gods. Hunne eerste begeerte moest zich uitstrekken naar de heiliging van Gods naam, de komst van zijn rijk en de volbrenging van zijnen wil, overeenkomstig den eisch, dat de mensch God moet liefhebben met zijn geheele hart, dat God in zijn hart de eerste plaats moet innemen. In de tweede plaats deed Jezus verstaan, dat de begeerte des bidders zich moet uitstrekken naar de geestelijke en lichamelijke behoeften van hem zelf en van zijnen naaste, dien hij moet liefhebben als zichzelven.

In het smeekgebed dient de mensch van God te verlangen, wat God wil, dat hij begeeren zal en wat God belooft, dat Hij zal geven. In zooverre is dit bidden tevens een toetssteen voor het leven onzer harten. Het zal menigmaal blijken, dat er in het hart begeerten zijn, die God verbiedt; die durft, of beter nog, die mag de mensch niet uiten; maar dan mag hij ze evenmin koesteren, dan moet hij ze dooden. Omge-

1) Het eerste wordt „precatio" genoemd; het andere „deprecatio".

keerd echter werkt Gods Geest in hem begeerten naar den wil Gods; maar die mag hij dan niet verzwijgen, die moet hij in zijne beden Gode bekend maken. Dat is des menschen plicht, zijn leven lang.

Door Augustinus wordt in zijne verhandeling over het gebed in den brief aan Proba (C. 5) gezegd, dat er voor dit smeeken geene plaats meer is in den hemel: „want daar is geene verwachting meer van een beloofd goed, maar de beschouwing van het ontvangene".

Met name is dat smeekgebed te noemen, wat door de Duitschers „Bussgebet" genoemd wordt, waarin de mensch zijne zonden belijdt en daarvoor vergeving afsmeekt. Hierin uit hij zijn berouw en boete, maar voegt hij ook die pleitredenen om genade, die God zelf hem biedt. Daarvan is in het O. T. gedurig sprake. Op den grooten verzoendag moest de hoogepriester op het hoofd van den weg te zenden bok alle de ongerechtigheden der kinderen Israëls leggen „en alle hunne overtredingen, naar alle hunne zonden, belijden" (Lev. 16 : 21). In Salomo's gebed bij de inwijding des tempels wordt gesmeekt: „Wanneer zij gezondigd zullen hebben tegen U (want geen mensch is er, die niet zondigt) en Gij tegen hen vertoornd zult zijn en hen leveren zult voor het aangezicht des vijands, dat diegenen, die hen gevangen hebben, hen gevankelijk wegvoeren in des vijands lands, dat verre of nabij is; en zij in het land, waar zij gevankelijk weggevoerd zijn, weder hun hart brengen zullen, dat zij zich bekeeren en tot U smeeken in het land dergenen, die ze gevankelijk weggevoerd hebben, zeggende: „Wij hebben gezondigd en verkeerdelijk gedaan, wij hebben goddeloslijk gehandeld", en zij zich tot U bekeeren, met hun gansche hart en met hunne gansche ziel, in het land hunner vijanden, die ze gevankelijk weggevoerd zullen hebben, en tot U bidden zullen naar den weg van hun land (hetwelk Gij hunnen vaderen gegeven hebt), naar deze stad, dien Gij verkoren hebt, en naar dit huis, dat ik uwen naam gebouwd heb: Hoor dan in den hemel, de vaste plaats uwer woning, hun gebed en hunne smeeking, en voer hun recht uit, en vergeef uwen volke, wat zij tegen U gezondigd zullen hebben en al hunne overtredingen, waarmede zij tegen U zullen overtreden hebben, en geef hun barmhartigheid voor het aangezicht dergenen, die ze gevangen houden, opdat zij zich hunner ontfermen: want zij zijn uw volk en uw erfdeel, die Gij uitgevoerd hebt uit Egypteland, uit het midden des ijzeren ovens; opdat uwe oogen open zijn tot de smeeking van uwen knecht, en tot de smeeking van uw volk Israël, om naar hen te hooren, in al hun roepen tot U; want Gij hebt ze U tot een erfdeel afgezonderd, uit alle volkeren der aarde, gelijk als Gij gesproken hebt door den dienst van Mozes, uwen knecht, als Gij onze vaderen uit Egypte uitvoerdet, Heere, Heere" (1 Kon. 8 : 46—53).

Opmerkelijk is in deze boetedoeningen, dat hoewel de zonden worden

beleden, toch gepleit wordt op de genade en belofte Gods. Het zijn steeds belijdenissen van hen, die daarbij toch niet vergeten, dat zij Gods volk zijn. Dat vermindert geenszins hun kwaad, integendeel het verzwaart het, maar het doet aan den anderen kant het werk Gods ook niet te niet, wat Hij aan en in hen gewrocht heeft.

Onder deze gebeden, waarin men belijdenis deed, behoort de smeeking van Daniël 9 : 4—19, en het plechtige boete-gebed op den 24en dag der 7e maand, waarin de kinderen Israëls, bij monde der acht Levieten, belijdenis deden van hunne zonden en hunner vaderen ongerechtigheden. Neh. 9 : 5—38. Door F. Delitzsch 1) wordt Ps. 106 ook tot deze soort gerekend, waarvan hij deze drie uitwendige kenmerken noemt: de neiging om de verzen door gelijkluidende aanhangsels te laten rijmen; de opeenhooping van zinverwante woorden; de ontwikkeling der gedachten in den voortgang der zinnen.

Van ouds heeft de Christelijke Kerk hare zeven „Psalmi poenitentiales" gehad in Ps. 6, 32, 38, 51, 102, 130 en 143.

Over de voorbede wordt afzonderlijk gesproken.

B. De dankzegging.

In dezen vorm des gebeds preekt de mensch tot God, wanneer zijn gebed is gehoord, wanneer het kwaad, dat hem bedreigde of trof, is afgewend, en het goed, dat begeerd werd, verkregen is. In het danken wordt de echo van Gods handelen vernomen.

De dankzegging is eene door God gewilde uiting der dankbaarheid; niet de eenige, maar toch de voornaamste. Het staat hier juist als met het smeeken: daarin spreekt de bidder de begeerte zijns harten uit voor het aangezicht Gods, welnu zoo uit hij allereerst de dankbaarheid zijns harten voor God in het danken, maar verder evenzeer in al zijn leven en al zijn doen. Goed beschouwd kan het niet anders, of het ware begeeren doet „bidden en werken", en het ware danken precies hetzelfde: in woorden en daden uit zich altoos het hart, vanwaar al de uitgangen des levens zijn.

De stof der dankzegging is dezelfde als die der bede, en omvat alle geestelijke en lichamelijke goederen. „Dankt God in alles" is het apostolisch bevel; en het vervuld worden met den Geest gaat samen met een „danken te allen tijde over alle dingen God en den Vader, in den naam van onzen Heere Jezus Christus." Ef. 5 : 20. Voor zulk een leven in dank tot God is meestal de kortzichtige mensch onbekwaam. Somwijlen voor het een en ander God te danken: dat is niet zoo moeilijk; maar om te allen tijde over alles Hem dank te zeggen, daarvoor

1) Biblischer Commentar über die Psalmen, 1883. p. 699.

moet een sterk geloof zijn, dat zich in alles van de gunst en Vaderzorg des Heeren bewust is.

't Meest wordt gedankt met een blijden lach op het gelaat, als men het goede aanschouwt en geniet, wat God verleent, naar lichaam of ziel, aan ons en de onzen. Somwijlen echter wordt er gedankt met eenen traan in het oog, te midden van smartelijke tegenspoeden of met de herinnering aan verliezen, die nooit hersteld kunnen worden. In het leven van Gods kinderen is er plaats voor de erkentenis: „Het is mij goed, dat ik verdrukt ben geweest, opdat ik uwe inzettingen leerde" en voor de belijdenis: „Ik weet, Heere, dat uwe gerichten de gerechtigheid zijn, en dat Gij mij uit getrouwigheid verdrukt hebt."

Hiermede is ook de grens bereikt van dat alles, waarvoor God gedankt moet worden. Voor onze zonden kunnen wij Gode geene dankzegging brengen. Aan onze ongerechtigheden denkend, vervult schaamte onze ziel. Wij kunnen God niet danken voor de zonde, die Hij haat. En toch wat de mensch ten kwade gedacht heeft, heeft God ten goede gedacht. De zondige daden en plannen der menschen gebruikt de Heilige in zijn voorzienig en genadig bestel tot zaligheid der zijnen en tot de eere van zijnen Naam. Als het dankbaar hart dat laatste gewaar wordt, kan er voor Gods doen een danktoon worden aangeheven, terwijl er voor eigen doen in stof en asch om vergeving gebeden wordt. Augustinus geeft in zijne „Belijdenissen" een uitnemende proeve van de wijze, waarop de geloovige God in alles kan danken.

Ook hier bij de dankzegging is er plaats voor anderen in ons gebed, wanneer met en voor hen God gedankt wordt voor de bewijzen zijner genade, hun betoond. Meer nog dan bij de bede voor anderen wordt bij de dankzegging voor anderen de onbegrensde kracht der liefde geëischt, met name waar het stoffelijke goederen betreft, die misschien ons zelf onthouden zijn.

C. De lofzegging.

Aan de dankzegging sluit zich zeer nauw aan deze derde vorm des gebeds, waarin God geloofd wordt. In het oog vallend is het, dat in de H. Schrift, met name in het O. T., wel vele smeekingen bewaard zijn, maar eigenlijke dankzeggingen slechts weinig voorkomen, tenminste afzonderlijk; zij zijn meest aan lofzeggingen verbonden. In het psalmboek is er in de Statenvertaling slechts eenmaal sprake van „danken" in Ps. 122 : 4, waar gezegd wordt, dat de stammen des Heeren tot de Getuigenis Israëls opgaan om den naam des Heeren te danken, waar echter in 't Hebreeuwsch hetzelfde woord staat, dat in de meeste gevallen als „loven" vertaald is.

De reden van dat niet onderscheiden worden van „dankzeggingen"

en „lofzeggingen" zal wel te zoeken zijn in den schaduwdienst van Israël: De wet schreef den beweldadigde de dankoffers voor, en eischte van hem de tienden van zijne inkomsten. En nu paarde zich bij het offer ook de taal des harten, maar als van zelf werd het bidden dan een „loven" en „prijzen" van God, die niet alleen voor de bijzondere weldaad, maar voor al zijne goedertierenheid werd geloofd en geprezen. In de lofzeggingen was dus verbonden wat men nu gewoon is te onderscheiden in dankzeggingen en aanbiddingen, waarvan de eerste meer betrekking hebben op bepaalde en persoonlijke gunstbewijzen, en de laatste meer zien op de deugden Gods in 't algemeen. Bij de aanbidding ligt in God zelf de stof, waarmede het hart van den bidder is vervuld.

Als het oog des menschen gericht is op Gods schepping en op zijne Voorzienigheid, als de geloovige overdenkt Gods herschepping en zijne openbaring, stemt dat zijn hart tot lofzegging van Hem, die in alles zijne deugden en volmaaktheid ten toon spreidt. Men denke aan het „Loof den Heere, mijne ziel" van Ps. 103, waarin de God des verbonds wordt geprezen; aan het „Loof den Heere, mijne ziel" van Ps. 104, waarin God als Schepper wordt geprezen; aan het „Looft den Heere" van Ps. 105, waarin God als de Verlosser van zijn volk, die zijne wonderen openbaart, wordt bezongen; aan het „Looft den Heere" van Ps. 107, waarin God in zijn voorzienig bestuur met de menschenkinderen wordt geëerd.

Als van zelf worden uit die lofzegging geboren de psalmen, de hymnen en de liederen, waarvan Paulus gewaagt in Ef. 5 : 19 en Col. 3 : 16. Zij zijn de verheven uitingen van de aanschouwing der heerlijkheid Gods. In het O. T. komen ze bij den dienst des tempels ook voor: daarvan wordt b.v. melding gemaakt in 1 Kron. 29 : 10—20 en daarmede worden de vijf boeken der Psalmen gesloten in Ps. 41 : 14, 72 : 18, 89 : 53, 106 : 48 en 150.

Ook in het N. T. worden zulke lofzeggingen gehoord, vooral in het boek der openbaringen. Men denke b.v. aan de beschrijving in Openb. 5, waar de ziener, die weende, omdat niemand waardig bevonden was het boek, dat hij op Gods rechterhand zag, te openen noch het in te zien, getroost werd door een der ouderlingen met een: „ween niet! Zie, overwonnen heeft de Leeuw, die uit den stam van Juda is, de wortel Davids, om het boek en zijne zeven zegelen te openen". En dan gaat de schrijver voort: 1) „En ik zag in het midden van den troon en van de vier zoa, en in het midden van de ouderlingen een Lam, staande als geslacht, hebbende zeven hoornen en zeven oogen, welke zijn de zeven geesten Gods, uitgezonden over de geheele aarde. En het kwam en nam (het) uit de rechterhand van Hem, die op den troon zat. En toen het dat boek genomen had vielen de vier zoa en

1) Vertaling van J. H. Gunning J.Hz. „Het boek der toekomst" p. 136.

de 24 ouderlingen neder voor het Lam, ieder hebbende een citer en gouden schalen vol reukwerk, welke (schalen) zijn de gebeden der heiligen. En zij zingen een nieuw lied, zeggende: „Waardig zijt gij te nemen het boek en te openen zijne zegelen, want gij zijt geslacht geweest, en gij hebt (er) Gode gekocht met uw bloed uit allen stam en taal en natie en volk, en gij hebt hen gemaakt onzen Gode tot een koninkrijk en tot priesters, en zij zullen als koningen heerschen op de aarde". En ik zag, en hoorde als eene stem van vele engelen rondom den troon en de zoa en de ouderlingen, en hun getal was tienduizendtallen van tienduizendtallen en duizendtallen van duizendtallen, zeggende met eene groote stem: „Waardig is het Lam, dat geslacht is, te ontvangen de macht en rijkdom en wijsheid en kracht en eer en heerlijkheid en lofprijzing!" En alle schepsel, dat in den hemel en op de aarde en op de zee was, en alles wat in hen was, hoorde ik zeggen: „Aan Hem, die op den troon zit en aan het Lam, zij de lofprijzing en de eer en de heerlijkheid en kracht, tot in de eeuwen der eeuwen". En de vier zoa zeiden: „Amen", en de ouderlingen vielen neder en aanbaden.

Deze drie vormen des gebeds kunnen afzonderlijk voorkomen, maar zij kunnen ook verbonden worden in één gebed, zooals in zoo vele Psalmen de bede en dankzegging en aanbidding samengaan.

In Ps. 3 b.v. hoort men de aanbidding: „Gij, Heere, zijt een schild voor mij, mijne eere, en die mijn hoofd ophèft" (vs. 4), en de dankzegging: „Ik riep met mijne stem tot den Heere, en Hij verhoorde mij van den berg zijner heiligheid. Ik lag neder en sliep; ik ontwaakte, want de Heere ondersteunde mij" (vs. 5v.); en de smeeking: „Sta op, Heere, verlos mij, mijn God; want Gij hebt alle mijne vijanden op het kinnebakken geslagen, de tanden der goddeloozen hebt Gij verbroken" (vs. 8). Bij het lezen echter bespeurt men dadelijk, hoe de eene en de andere vorm in elkaar overgaan. Trouwens dat is ook de vermaning des apostels: „Laat uwe begeerten in alles, door bidden en smeeken, met dankzegging bekend worden bij God" (Fil. 4 : 6).

HOOFDSTUK II.

Tot wien gebeden moet worden.

§ 1. Het gebed tot God.

„Den Heere uwen God zult gij aanbidden en Hem alleen dienen" is het alles zeggende antwoord op de vraag, tot wien gebeden moet worden.

Zelfs in de wereld der heidenen, die de waarheid Gods veranderd hebben in de leugen, is nog diep het besef in het hart gegrift, dat men geen bloot schepsel kan of mag aanbidden. Wanneer zij toch het schepsel geëerd of gediend hebben boven den Schepper, die te prijzen is in der eeuwigheid, hebben zij dat gedaan door aan dat schepsel goddelijke eigenschappen toe te kennen. Zij zagen in het voorwerp hunner aanbidding iets goddelijks. Wanneer dat geloof hun ontviel, onthielden zij die vroeger vereerde godheid hunne vereering, of spotten met hen, die zulk eene eigengemaakte godheid aanbaden.

God alleen kan aangebeden worden; de reden daarvoor heeft een oud schrijver 1) aldus uitgedrukt: „Bij God is alleen de hoogste Majesteit, dewelke wij in de gebeden erkennen en eerbiedigen. Hij alleen is Alwetend, zoodat Hij de begeerten, wenschen en onuitsprekelijke zuchtingen van allen en in alle plaatsen weet te verhooren en al de nooden van allen kent. Hij alleen is Almachtig, die in den grootsten overvloed alles kan doen, boven hetgeen wij begeeren of verwachten, naar die kracht, waarmede Hij in ons werkt. Hij alleen is de springbron van alle goed, de Vader der lichten, van wien alle goede gaven en volmaakte giften van boven nederdalen."

God wordt daarom aangebeden, wanneer en in zooverre Hij zich geopenbaard heeft. Een Christen, die belijdt in de H. Schrift de openbaring Gods te bezitten, moet dus God aanbidden, zooals Hij zich in de H. Schrift aan ons kenbaar maakt. Dien Heere, wiens deugden en volmaaktheden hem nu bekend zijn, aanbidt de Christen als zijnen God.

Denzelfden God, wiens naam de Christelijke kerk belijdt in de wereld, aanbidt zij ook. In den strijd met allerlei andersdenkenden binnen haar eigen kring en daarbuiten, heeft de kerk na eene worsteling van

1) H. Wits „Oefeningen over het gebed des Heeren" I § 19.

eeuwen, eindelijk gezegepraald met hare belijdenis, waarin zij zegt te gelooven in God, „die één eenig Wezen is, in hetwelk zijn drie Personen, inderdaad en waarheid en van eeuwigheid onderscheiden naar hunne onmededeelbare eigenschappen." Volgens dat geloof zijn Vader, Zoon en H. Geest drie onderscheiden Personen in het ééne en hetzelfde Goddelijke Wezen, die als zoodanig verschillende namen dragen, bijzondere personeele eigenschappen hebben, en altijd in eene zekere, vaste orde optreden, zoowel binnen het Wezen Gods als daarbuiten. Dat geloof komt er niet bij, zoodat men ook Christen zonder dat zou kunnen zijn: integendeel met het geloof in den Drieëenigen God staat of valt het Christelijk geloof; daaraan is de zaligheid in dit leven, en hiernamaals verbonden.

Allicht zou men nu verwachten, in de gebeden der Christelijke kerk hetzelfde te zullen vernemen als in de belijdenis. Daarin ziet men zich echter bedrogen. In de gebeden der Gereformeerde kerken is de aanhef: „Almachtige, Eeuwige God" of „Barmhartige God en Vader"; in de liturgie van Genève is de aanspraak: „Almachtige God, hemelsche Vader", of „Heere God, Eeuwige en Almachtige Vader". Altemaal sobere namen, blijkbaar met opzet zoo gekozen, omdat het diepe verschil verstaan werd tusschen het belijden van God voor de menschen en het bidden tot God. Over God sprekend is het den geloovige te doen om kennis van het Wezen, de Namen, de Werken van God te verspreiden, zooveel hij maar kan; maar tot God zelf sprekend is zijn doel een ander. Het gaat den geloovige hierin als een hoveling. Spreekt deze tot anderen over den vorst, dan gewaagt hij van diens titels en deugden en schatten en arbeid; maar indien hij tot den vorst zelf spreekt, dan gebruikt hij het eenvoudige woord, waarmede de vorst wordt aangesproken, en zegt, wat hij te zeggen heeft. Natuurlijk legt de onderdaan de kennis dan niet af, die hij van zijnen heer heeft; het zal in zijn vragen wel uitkomen, dat hij weet, met wien hij spreekt en wat hij verwacht ten antwoord te zullen ontvangen. Zóó is het ook met hem, die Gods troon nadert. Alle pronkzucht is daarbij contrabande. Wie zijne rechtzinnigheid meent te moeten toonen in het noemen van allerlei namen Gods, is op een dwaalspoor. Wie in de aanspraak tot God wil laten merken, wat hij van God weet, zal licht vallen in het door den Zaligmaker veroordeelde gebruiken van een ijdel verhaal van woorden.

De hoogste eenvoud is hier het kenmerk van het ware. Daarom spoorde Calvijn 1) de broeders in Polen aan om zich daarin zoo dicht mogelijk aan de Schrift te houden, en verwierp hij de toenmaals wel voorkomende bede: „Heilige Drieheid, ééne God, ontferm U onzer".

Juist die aanhef des gebeds, als in de liturgische gebeden gevonden wordt, komt overeen met de gepaste gestalte des bidders; daarin spreekt

1) Corpus Reformatorum „epistola ad Polonos" IX, 647.

eerbied en ootmoed en een vast geloof. En aldus roept de Christen tot God, terwijl zijn hart dorst naar den Vader, die door zijne kracht onze Schepper; naar den Zoon, die door zijn bloed onze Zaligmaker en Verlosser; naar den H. Geest, die door zijn wonen in onze harten onze Heiligmaker is. Vandaar dat aan het slot, als het gebed in den toon des lofs eindigt, wel eens gehoord wordt, dat God hoore „door Christus Jezus uwen Zoon, die met U en den Heiligen Geest, de eenige en waarachtige God, eeuwiglijk zij te loven en te prijzen, Amen", zooals dat gevonden wordt in de gebeden der kerkelijke vergaderingen.

Al ligt het nu in den aard van het gebed, dat niet de kracht in het uitwendig noemen van de namen Gods bestaat, toch zal in het gebed zelf de kracht van het geloof in den Drieëenigen God wel openbaar worden. Er is daarvoor gewezen op het Gebed des Heeren. Na de aanspraak: „Onze Vader, die in de hemelen zijt", worden tweemaal drie beden gezegd, wier inhoud samenstemt met het drievoudig bestaan van het ééne Goddelijke Wezen. Of is het slechts toeval, dat de bede „Uw naam worde geheiligd" meer in het bijzonder den Vader op het oog heeft, dat bij de bede „Uw koninkrijk kome" meer gedacht wordt aan den Zoon, en dat eindelijk in de bede: „Uw wil geschiede, gelijk in den hemel, alzoo ook op de aarde" de aandacht gericht is op den H. Geest? Hetzelfde vindt men op nog duidelijker wijze bij het andere drietal beden. Wanneer gevraagd wordt om ons dagelijksch brood, is het opnieuw de bede tot den Vader, die door zijne Voorzienigheid alles onderhoudt en regeert. Wordt gebeden om vergeving van schulden, dan zoekt het geloovig hart rust bij den Zoon, die ons verlost van onze zonden. Wordt ten laatste gebeden om niet in verzoeking geleid en bewaard te worden voor den booze, dan is de hope des Christens gevestigd op den H. Geest, die in ons alles werkt om ons heilig en volmaakt te stellen voor het aangezicht van Hem, van wien gejubeld wordt: „uit Hem, en door Hem, en tot Hem zijn alle dingen. Hem zij de heerlijkheid in alle eeuwigheid, Amen".

Al werd de Christelijke kerk door Joden en Mohammedanen beschuldigd, drie goden te vereeren, toch heeft zij zich daaraan niet schuldig gemaakt. Zij wilde van geene scheiding der Personen weten door tijd, plaats of wat ook. Zij zeide, dat de Personen dezelfde Goddelijke natuur en volmaaktheden deelachtig zijn. „Het is ééne en dezelfde Godheid, die in de drie Personen, in allen en in elk in 't bijzonder bestaat, zoodat er in God maar één Eeuwige, één Almachtige, één Alwetende is, één God met één verstand, één wil, ééne macht" 1). Zij heeft daarom altoos gebeden tot den eenigen, eeuwigen en waarachtigen God, en Hem toegesproken in het enkelvoudig getal, wat in het Nederlandsch wel niet merkbaar is, maar in andere talen des te beter.

1) H. Bavinck, „Gereform. Dogmatiek" II, p. 272.

Wat de bijzondere personeele eigenschappen betreft, dat de Vader den Zoon genereert, en den Geest uitzendt, dat de Zoon door den Vader gegenereerd is, en met den Vader den Geest uitzendt, dat de H. Geest van den Vader en den Zoon uitgaat — het spreekt van zelf, dat die in het gebed zelden zullen ter sprake komen, en zoo al, dan uitsluitend in de aanbidding. Die eigenschappen staan met het gebedsleven in te weinig verband.

Anders is het bij het werken Gods, waarbij de drie Personen altijd in eene zekere vaste orde optreden. Schepping, onderhouding, regeering, vleeschwording, voldoening, vernieuwing, heiligmaking, alle werken naar buiten zijn werken der gansche Drieëenheid, maar elk der Personen neemt daarbij toch de plaats in, die beantwoordt aan de orde van zijn bestaan in het Goddelijke Wezen. De Vader werkt van zichzelven door den Zoon in den Geest. Alle werken Gods, in schepping, verlossing en herschepping, zijn werken van het ééne Goddelijke Wezen, maar ze komen tot stand door de coöperatie der drie Personen, die daarin eene eigen plaats innemen en eene eigen taak vervullen. Alles gaat uit van den Vader, wordt volbracht door den Zoon en voltooid in den H. Geest. Aldus kan ook de schepping, al is zij een werk van het ééne Goddelijke Wezen, meer bepaald aan den Vader toegekend worden; en evenzoo de verlossing: al is zij een werk van het ééne Goddelijke Wezen, toch wordt zij in 't bijzonder aan den Zoon toegeschreven; gelijk bij de heiligmaking, die evenzeer een werk van het ééne Goddelijke Wezen is, de H. Geest als Werkmeester wordt geprezen. Met het oog op die bijzondere orde der drie Personen bij het werken Gods, en wat betreft die bijzondere werken, waarin één der Personen meer bepaald aan den dag treedt, is er plaats voor het bidden tot de Personen afzonderlijk, zooals in het vers van den Avondzang:

O Vader! dat uw liefde ons blijk'!
O Zoon! maak ons uw beeld gelijk!
O Geest! zend uwen troost ons neer!
Drieëenig God! U zij al d' eer!

In gebedenboeken worden daarvan wel voorbeelden aangetroffen. In dat van den 1597 gestorven jesuiet P. Canisius staan b.v. eene dankzegging tot God den Vader voor het geven aan ons van den Zoon, eene tot Christus Jezus, onzen Heere, en eene tot God den H. Geest. In datzelfde boek bevat de voorbereiding voor de mis een gebed tot den Vader, vervolgens een tot den Heere Jezus Christus, en daarna een tot den H. Geest 1).

Ook in gebedenboeken van anderen vindt men voorbeelden van zulk eene afzonderlijke aanroeping der drie Personen. Zulk een lied ter lofzegging van den Drieëenigen God is b.v. het eerste der Evangelische

1) »Manuale Catholicorum« ed. 1835 p. 122—128 en p. 306—312.

Gezangen, dat overeenstemt met no. 65 van de „Cantiques pour le culte public," en waarvan een oorspronkelijk Duitsch lied bestaat, dat waarschijnlijk vervaardigd is door den piëtistisch gezinden predikant van Dusseldorf, Bartholomeus Crasselius (†1724). 1)

Halleluja! lof zij den Heer!
Aanbidt den Vader, geeft Hem eer,
Den schepper aller dingen!
Den roem van zijn barmhartigheid,
Zijn wijsheid, macht en majesteit
Moet al het schepsel zingen.

Halleluja! lof zij den Zoon!
Gedaald van 's hemels hoogen troon,
Tot heil van stervelingen:
Hem, die voor onze zonden stierf,
En 't leven door zijn' dood verwierf,
Moet al het schepsel zingen.

Halleluja! den Geest zij eer!
Als in zijn tempel daalt Hij neer
In 't hart van stervelingen:
Hem, die ons troost en leert en leidt,
En voor den hemel toebereidt,
Moet al het schepsel zingen.

U, Vader, Zoon en Geest zij prijs!
U lof en dank op Englenwijs
Gebracht door stervelingen:
Heer! driemaal heilig! wees geëerd!
Uw' roem, daar Gij als God regeert,
Moet al het schepsel zingen.

Met name in lofliederen vindt men daarvan meerdere voorbeelden, die veelal nauw zich aansluiten aan de taal des Bijbels.

Voetius geeft daaromtrent eenige regels aan, waaraan men zich te houden heeft: Zij luiden, eenigszins vrij vertaald:

1. Het is evenzeer geoorloofd den Drieëenigen God, als één der Personen der Drieëenheid (den Vader, of den Zoon of den H. Geest) aan te roepen.

2. Het is derhalve geoorloofd in één en hetzelfde gebed de bede om eene geestelijke of lichamelijke weldaad, formeel en uitdrukkelijk te richten, nu eens tot den Drieëenigen God, dan weder tot één der drie Personen, daar de werken der Drieëenigheid naar buiten ongescheiden zijn, en derhalve kunnen zij aan de drie Personen tezamen of aan één hunner afzonderlijk (echter niet met uitsluiting der beide anderen) worden toegekend en bij gevolg ook van hen begeerd worden.

3. Bij de aanspraak, waarbij wij aan één der Personen een werk of eene zekere handeling toekennen of begeeren, moet de bijzondere be-

1) A. W. Bronsveld „Gesch. van onze Evang. gezangen". Stemmen voor Waarheid en Vrede, 1904 Febr. p. 185 v.

paling in acht genomen worden. Wij zeggen immers alleen tot den tweeden Persoon: verhoor mij-, vergeef mijne zonden-, ontferm u mijner: „om en vanwege uwe verdiensten of dood en lijden en gehoorzaamheid." Dat laatste kan niet aldus tot den eersten of derden Persoon worden gezegd. Inzonderheid echter moet daarop acht geslagen worden bij de dankzeggingen, opdat wij niet den Vader dankzeggen voor het werk des Middelaars of voor de verwerving der zaligheid, voor het Middelaar zijn, of voor een of ander werk, dat eigen is aan het profetische, priesterlijke of koninklijke ambt, dat bepaaldelijk den Zoon alleen eigen is, die de formeele oorzaak daarvan is. Ofschoon, wat de uitwerking in ons betreft — zooals de rechtvaardigmaking, de wedergeboorte, de roeping, de bewaring in genade, en evenzoo de zending des evangelies, het verleenen der sacramenten, de verzameling en bewaring der kerk — die werken kunnen aan ieder der Personen worden toegekend, en daarvoor kunnen zij tezamen, maar ook ieder van hen afzonderlijk gedankt worden.

4. Die werken, welke bij wijze van toeëigening aan een der Personen worden toegekend (echter niet met uitsluiting der anderen), zooals aan den Vader de schepping, aan den H. Geest de heiligmaking en vertroosting — die werken kunnen van die Personen gevraagd of hun daarvoor dank gezegd worden, b.v. den Vader met het oog op de schepping, den H. Geest met het oog op de heiligmaking, den Zoon met het oog op het verlossingswerk. Echter met dien verstande, dat ook een ander der Personen of al de Personen te zamen daarom gebeden of daarvoor gedankt mag worden, b.v. den Zoon of den H. Geest voor het werk der schepping en onderhouding, of den Vader of den Zoon voor het werk der heiligmaking. 1).

Worden echter de kerkelijke gebeden uit dit oogpunt bezien, dan vindt men in den regel gebeden, die zich houden aan het apostolische voorbeeld, waardoor wij geleerd worden den Vader van onzen Heere Jezus Christus of den God en Vader van onzen Heere Jezus Christus te bidden. „De Gereformeerde kerk aanbidt God den Vader, in den naam des Middelaars, of, waar zij den Zoon aanbidt, geschiedt zulks niet afzonderlijk, maar volgens het begrip der Drieëenheid, in vereeniging met den Vader en den H. Geest" 2).

Het gebed tot den Middelaar.

In de aanbidding van den Zaligmaker klopt het hart der Christelijke religie.

Dat komt hierin uit, niet alleen dat zij, die belijden dat Hij de eenige en eeuwige Zoon Gods is, ééns wezens met den Vader, Hem krachtens

1) Voetius „Exercitia pietatis" C. III p. 105.

2) J. H. Scholten „De leer der Herv. Kerk" 1862, II p. 361.

die belijdenis Goddelijke eer geven en aanbidden, maar dat komt ook hierin uit, dat wie zijne Goddelijke natuur loochenen, toch zoo lang mogelijk pogen, Hem als een voorwerp des gebeds vast te houden.

Door de Goddelijke vereering van haren Stichter onderscheidt zich juist de Christelijke religie van andere godsdiensten. Met name kan hier aan het Mohammedanisme herinnerd worden, dat van geen bidden tot Mohammed weten wil; evenzoo aan het Buddhisme, dat zich verlustigt in het opgaan van Buddha in het Nirwana. Er is geen sprake van het toekennen van Goddelijke eere aan die stichters dier godsdiensten. En juist de Christelijke religie bewijst aan Jezus die Goddelijke eere; en zelfs zij, die den eenigen grond daarvoor: n.l. zijne Godheid, loochenen, kunnen menigmaal toch niet nalaten, Hem in het gebed in te voegen.

Dat komt uit bij Arius, in 't begin der 4de eeuw. Volgens diens leer is de Zoon niet waarachtig God; wel heeft hij Goddelijke eigenschappen, maar die zijn door hem verworven en slechts voor een deel Goddelijk. Daarom komt hem geene gelijke eere toe als den Vader. De eere, die hem toekomt, wordt hem geschonken als het volmaaktste schepsel, dat in eene bijzondere betrekking tot God staat, dat God geworden is door de mededeeling Gods en zijne eigen ontwikkeling. Een gebed tot Jezus in Ariaanschen geest zal dus zeker iets geweest zijn als het gebed tot den eenen of anderen heilige of halfgod.

Nog vreemder is het echter bij Socinus. Naar de leer van dezen tijdgenoot van Calvijn, is Jezus niet anders dan een mensch, al is hij dan een mensch met ongewone eigenschappen: hij is anders verwekt dan de andere menschen; hij bezat volkomene heiligheid en gerechtigheid, waardoor hij gelijkheid met God bezat; hem is door God de macht verleend, zoodat alle dingen hem onderworpen zijn. In het bezit dier macht komt hem de titel van „God" toe. Door zijne verhooging is die macht hem geschonken; daardoor kan hij ons helpen in onzen nood; daarom komt hem, die nu God geworden is, Goddelijke vereering toe. In vollen ernst worden allen, die hem niet aanroepen of aanbiddenswaardig achten, onchristenen genoemd. Zulken worden gewezen op de teksten, waarin den geloovigen gezegd wordt, dat zij den Zoon eeren moeten, gelijk zij den Vader eeren. En hun bezwaar, dat als Jezus geen eeuwig God is, tot hem ook niet gebeden mag worden, omdat er staat: God alleen aanbidden! wordt weggeredeneerd met de bewering, dat die aan Christus bewezen vereering tot eere van den Vader strekt, en door het toevlucht zoeken in eene onderscheiding der vereering: eene, die Gode toekomt, als de eerste oorzaak onzer zaligheid, en eene andere, die Christus bewezen wordt, als de tweede oorzaak. Maar die onchristenen, het waren ook Socinianen, stonden onverwinbaar met hunne redeneering: God alleen komt de eere der aanbidding toe; Christus

is geen God, maar mensch; de macht, die hem verleend is, is toch eene beperkte, en daarom kan noch mag Christus aangebeden worden.

De Sociniaansche leer, dat het God zijn van Christus niet als wezens-, maar als ambtsnaam op te vatten is, ter uitdrukking van zijn gezag en macht, is herleefd bij Ritschl en zijne volgelingen 1). Zij zien in Jezus wel geen gewoon schepsel, maar toch niet iets anders dan een mensch. Als zoodanig kan en mag hem dus geene Goddelijke vereering bewezen worden. Maar door het oog des geloofs gezien, is Christus de openbaring Gods, de persoon, die Gods liefde volkomen heeft geopenbaard, die Gods plan met wereld en menschheid geheel in zich heeft opgenomen, die Gods wil ten volle tot den zijnen heeft gemaakt, die aldus één met God is, in wien het koninkrijk Gods werkelijkheid is geworden, in wien de gemeente God heeft. In den openbaren godsdienst der gemeente is er daarom voor de aanbidding van Christus plaats, want dan bidt men Hem niet aan naast God, maar God in Hem. In het gebed der enkele personen behoort die aanbidding van Christus echter niet tehuis, want dan wordt allicht Christus van God onderscheiden en alzoo aangebeden, en vervalt men tot creatuurvergoding. Inziende, dat dit laatste altoos aanwezig is, wanneer Christus, die toch slechts mensch is, aangebeden wordt, zijn er onder de Ritschlianen anderen, die Christus niet als object van religieuse vereering willen beschouwen en zijne aanbidding beslist verwerpen.

In den mensch ligt dus blijkbaar een krachtige drang om in de menschelijke natuur van Christus iets aanbiddingswaardigs te vinden, en haar Goddelijke eer te verleenen. Ten minste ook in de Roomsche kerk is men er toe gekomen om de menschelijke natuur van Christus op zichzelve religieus te vereeren, en niet alleen in haar geheel, maar ook in haar deelen, waarvoor men slechts te verwijzen heeft naar de Goddelijke vereering, die aan het heilige hart van Jezus bewezen wordt.

De Roomsche theologen leeren, dat aan de Goddelijke en aan de menschelijke natuur van Christus dezelfde Goddelijke vereering toekomt. Aan de menschelijke natuur komt die Goddelijke vereering niet om haar zelve toe, maar om de Goddelijke natuur, met welke zij persoonlijk vereenigd is. Wanneer dus die menschelijke natuur aangebeden wordt, bidt men eigenlijk den Zoon Gods aan, die zich met haar vereenigd heeft. Dientengevolge kan ook aan een deel der menschelijke natuur Goddelijke eere bewezen worden, omdat de aanbidding van dat deel den geheelen Christus geldt, van wiens menschelijke natuur het een deel is. Wanneer dus de geloovigen aan het heilige hart van Jezus Goddelijke eere toebrengen, dan doen zij dat niet door het af te zonderen en los te maken van de Godheid. Neen, dan aanbidden zij dat hart van Jezus als het hart van den persoon des Woords, met wien het onafscheidelijk

1) Verg. H. Bavinck, Gereform. Dogmatiek III, p. 299.

verbonden is. Die aanbidding van dat hart geldt dan den geheelen Christus, wiens Goddelijke liefde in dat hart klopte.

Behalve deze Goddelijke vereering der menschelijke natuur, in haar geheel en in hare deelen, op grond harer vereeniging tot één persoon met het Woord, is er bij Roomsche theologen ook wel sprake van eene vereering der menschelijke natuur, zooals die ook aan de heiligen wordt toegekend. Deze vereering komt Christus' menschelijke natuur toe van wege hare bijzondere, voortreffelijke eigenschappen, om de bovennatuurlijke gaven, die haar geschonken zijn. Omdat deze grooter zijn dan die aan de heiligen geschonken zijn, komt aan de menschelijke natuur van Christus ook eene hoogere vereering toe, dan die der heiligen. Haar betaamt dezelfde vereering als aan Maria bewezen wordt 1).

In een „Klein Boekje, geheel toegewijd aan de vereering van het Allerheiligste Hart onzes Heeren J. Chr., door de zalige Margaretha Maria Alacoque", vindt men allerlei gebeden, met welker uitgave „wij vertrouwen aan de godvruchtige vereerders van Jezus' H. Hart een dienst te bewijzen, en een zegenrijk voedsel aan hunne godsvrucht te schenken". Ter kenschetsing volge hieruit het „Gebed tot het H. Hart van Jezus voor alle soort van behoeften".

„In den diepsten afgrond mijner nietigheid werp ik mij voor U neer, o allerheiligst en goddelijk Hart van Jezus, om U alle eerbewijzen van liefde, aanbidding en vereering te geven, waartoe ik in staat ben — en om U al mijne noodwendigheden op te dragen, terwijl ik U in vol vertrouwen mijne ellenden, mijne armoede, mijne naaktheid, mijne zwakheden, mijne flauwheden en lafheden, eindelijk alle wonden mijner ziel, als aan mijnen volmaakten vriend, blootleg, en U smeek medelijden daarmee te willen hebben, mij te willen helpen volgens de grootheid Uwer barmhartigheden. O Hart van liefde, maak mij zalig; ik bezweer U bij alles, wat in staat is om U aan te sporen, deze laatste genade te schenken aan mij en aan allen, die in hetzelfde gevaar van verloren te gaan verkeeren. Ach! goddelijk Hart, laat mij niet omkomen in den zondvloed mijner misdaden, en doe overigens met mij wat U belieft, mits ik U eeuwig moge beminnen. Ik heb mijn vertrouwen op U gevestigd, werp mij niet van U weg. Ik roep tot U en noem U het eenigste geneesmiddel voor alle kwalen, waarvan de ergste de zonde is. Vernietig die in mij en vergeef mij al mijne bedrevene overtredingen, die ik grondhartig berouw en waarvan ik vergiffenis vraag. Laat mij dan, o beminnelijk Hart, Uwe oppermacht ondervinden en tevens aan alle harten, in staat om U lief te hebben; aan mijne bloedverwanten en vrienden en aan allen, die zich in mijne gebeden hebben aanbevolen, of die ook voor mij bidden en aan wie ik bijzonder verplichting heb. Sta hen bij, ik bezweer het U, in al hunne noodwendigheden. O Hart

1) Verg. H. Bavinck, „Geref. Dogm." III, p. 300.

vol liefde, vermurf de versteende harten en verkwik de zielen in het vagevuur; wees het veilig toevluchtsoord van die in doodstrijd verkeeren en de vertroosting van alle bedrukten en noodlijdenden. Eindelijk, o Hart van liefde, wees mij alles in alles, maar vooral in de ure des doods, wees dan de veilige toevlucht voor mijne ontstelde ziel. Neem haar in dat oogenblik op in den schoot Uwer barmhartigheid".

Zulk een bidden tot het H. Hart van Jezus is voor Protestanten, en inzonderheid voor Gereformeerden eene onbegrijpelijke uiting der religie. Zij vragen zich af: waarom doet men het, en wat verwacht men er van? De antwoorden, die zij daarop krijgen, maken geen indruk, omdat zij het Roomsche geloof veronderstellen.

„Behalve de gezegende werkingen, die de aandacht (van het h. hart van Jezus) overeenkomstig hare natuur en haar doel bij de enkelen, in familiën en in de menschelijke samenleving in 't algemeen noodwendig te voorschijn brengt, wordt de aandacht aanbevolen door de volgende beloften, die bijzondere vermelding verdienen. (Zij zijn door den Heiland aan de zalige Margaretha Alacoque gedaan). Hij beloofde, 1. dat hij de volheid der genade aan allen verleenen zou, die zijn hart vereerden; 2. allen, die zijn hart met aandacht gewijd waren, zouden niet verloren gaan; 3. de menschen, die in wereldsche zaken leven, konden door deze aandacht alle hulp, die voor hunnen stand noodig is, verkrijgen: vrede in hunne familie, verzachting in hun arbeiden, ondersteuning in hunne zaken, troost in tegenspoeden; 4. verdeelde familiën zou hij weder vereenigen, wanneer zij zich met vertrouwen tot zijn allerheiligste hart wendden; 5. over religieuse vereenigingen, die het vereerden en zich onder zijne bescherming stelden, zou hij de zalving zijner liefde uitgieten, de harten in eendracht bijeen houden en hun de soms verloren genade weder schenken; 6. degenen, die aan het heil der zielen arbeidden, zouden zelfs de meest gevoellooze harten vermogen te roeren en wonderlijke vruchten op hunnen arbeid oogsten, wanneer zij zelf met innige aandacht tot het goddelijke hart vervuld waren; 7. degenen, die deze aandacht bevorderden, zouden met genadeschatten overvloedig verrijkt worden; 8. degenen, die zich aan de bevordering der aandacht wijdden en ten offer gaven, zou hij niet te gronde laten gaan, hen tegen hunne vijanden, bijzonder in den dood, beschutten, hen vol liefde in zijn goddelijk hart opnemen en hen in die mate heiligen, als zij moeite gedaan hadden, om het rijk zijner liefde in de harten uit te breiden; 9. over hen, die zijn feest met de communie en gebed vierden, zou hij de volheid zijner liefde uitgieten; 10. rijke zegeningen zouden den vereerders van het beeld zijns allerheiligsten harten ten deel komen; 11. degenen, die op negen achtereenvolgende eerste Vrijdagen van de maand communiceerden, zouden niet in ongenade sterven" [1].

1) Verg. „Kirchenlexicon", art. „Herz-Jesu-Andacht".

In de Luthersche theologie is er tegen de aanbidding van Christus' menschelijke natuur geen bezwaar. Aan de menschelijke natuur van Christus zijn immers, naar hunne leer, Goddelijke eigenschappen medegedeeld; daarom komt die natuur ook Goddelijke eer toe. In de liturgie der Luthersche kerk is een gebed tot den Middelaar, n.l. de dankzegging na het avondmaal, waarin echter die vermenging van het Goddelijke en menschelijke in Christus niet voor den dag treedt. Het luidt aldus:

„Wij danken U, o Heere Jezus Christus, dat gij ons arme, zondige menschen zoo hoog hebt begenadigd, dat gij U niet alleen voor ons in den dood, om ons te verlossen, maar ook uw H. lichaam en bloed ons tot een spijs en drank ten eeuwigen leven hebt gegeven. Wij bidden U van harte, verleen gij ons rijkelijk uwe genade en Geest, dat wij zulks nimmermeer vergeten, maar in 't geloof, door de liefde werkzaam, altoos wassen en toenemen mogen, opdat ons gansche leven, tot uw lof en prijs, en tot verbetering van onzen naaste moge dienen, totdat wij allen in het eeuwige leven komen, U van aangezicht tot aangezicht aanschouwende, loven en prijzen U, die met God den Vader in eenigheid des H. Geestes, leeft en regeert in eeuwigheid, Amen."

Bij de Hernhutters neemt de Middelaar de voornaamste plaats in bij het bidden. Hun voorman, Graaf von Zinzendorf, had geen vaste leer des geloofs en zwenkte nu eens hier, dan weer daarheen. Als de oude Gnostieken, achtte hij God onbereikbaar en voor ons verborgen. Kennis van God vloeit den mensch toe uit de kennis van Christus, die door de religieuze ervaringen des harten wordt verkregen. In Christus openbaart zich God en komt Hij tot ons. Christus is de Jehova des O. T., de Schepper aller dingen, die in het N. T. mensch geworden is. Over de Drieëenheid spreekt Zinzendorf zeer wonderlijk. De eerste Persoon is de Vader van Jezus Christus en van alle geloovigen; de tweede Persoon is de Zoon, de Bruidegom der kerk, welke als Eva uit Adams zijde, zoo als bruid uit Christus' zijde is ontstaan; de derde Persoon is de H. Geest, de moeder, die de geloovigen voor den hemel opkweekt. Geheel op den voorgrond treedt de persoon van Christus. Hij is eigenlijk de plaatsvervanger Gods. Inzonderheid zijn lijden, zijn bloed, zijn wonden zijn de stof der aanbidding. Op die wijze wordt de Godsdienst een Christus-dienst, de aanbidding van Jezus, onzen Heiland en Schepper. En nu is veel wonderlijks uit de leer van Zinzendorf in de liturgie der Broedergemeente niet overgenomen. Doch gebleven is die bijzondere vereering van Christus, blijkens het herziene „Liturgienbuch der evangelischen Brüdergemeine", dat door „die Provinzial-Aeltesten-Conferenz" te Berthelsdorf in 1872 aan de Duitsche gemeenten werd aangeboden. Iedere pagina is eene aanbidding van het Lam Gods. Men leze b.v. uit de groote „Kirchenlitanei" de gebeden, door den voorganger uit-

gesproken en door de gemeente met eene bede besloten, die hier tusschen aanhalingsteekens staat.

Christus, Gij Lam Gods, „verhoor ons".

Voor onverschilligheid tegen uwe verdienste en uwen dood, voor alle dwaalleer, voor de vermindering des roems in u, voor onzalig groot worden, voor alle zelfvoldaanheid, voor onnoodige verlegenheid, voor misverstand en geveinsdheid, voor lichtzinnige of sombere dweeperij, voor Satans moordgeest en streken, voor het bedrog der zonde, voor alle zonde, voor den eeuwigen dood, „behoed ons, lieve Heere God".

Met de gansche verdienste uws levens „zegen ons, lieve Heere God".

Met uwe menschelijke geboorte, met uwe gehoorzaamheid als kind, met uw vlijt bij den arbeid, met uw ootmoed, zachtmoedigheid en geduld, met uw waken en bidden, met uwe verdienstelijke tranen, met uwe woorden des levens, met uwe heilige sacramenten „zegen ons, lieve Heere God".

Alle leed uws levens, uwe verzoekingen, uwe armoede en dienstknechtsgestalte, uw veracht- en onwaardig zijn, uwe zwakheid en smarten, alle bekommering en angst uwer ziel, uw doodstrijd en bloedig zweet, uwe boeien, slagen en bespottingen, uwe geeseling en kroning met doornen, uwe smadelijke kruisiging, uwe heilige woorden, uw kostbaar bloed, uwe laatste evangeliewoorden, uw kostelijke dood, uw rust in het graf, uwe zegerijke opstanding, uwe glorierijke hemelvaart, uw zitten ter rechterhand Gods, uwe krachtige voorbede, uwe lieve tegenwoordigheid, uwe wederkomst tot ons of onze thuishaling bij u „trooste ons, lieve Heere God".

„Heilige Heere God! Heilige, sterke God, Heilige, barmhartige Heiland, Eeuwige God, laat ons nooit ontvallen onzen troost uit uwen dood. Kyrie eleison".

De Gereformeerden waren allen eenstemmig in de belijdenis, dat Christus de Middelaar aangebeden en vereerd moet worden. Toch is er onder hen nog een strijd gevoerd over den grond dier aanbidding. Eenigen meenden, dat het Middelaarschap ook de grond der aanbidding was, terwijl anderen staande hielden, dat de grond daarvoor alleen te vinden is in het feit, dat de Middelaar de Zone Gods is, eenswezens met den Vader. Dit laatste gevoelen verdedigde aan de Hoogeschool te Franeker Maccovius tegen zijn ambtgenoot Amesius en aan de Academie te Leiden Walaeus tegen Rivet, terwijl in Utrecht daarvoor partij gekozen werd door Voetius, met wien Gomarus, zijn leermeester, geheel instemde. Van beide zijden beriep men zich op theologen van naam, in deze fijne onderscheiding. In den strijd tegen de Socinianen, Lutherschen en Roomschen stonden allen aan ééne zijde en waren het hierin eens, dat de menschelijke natuur nooit aangebeden mocht worden. Toch was het verschil als zoodanig van belang, omdat daardoor

ook het kleinste pad, dat zou afleiden van de aanbidding van den eenigen, waren God, als verboden werd aangewezen. Ook bij de aanbidding van Christus moest het wachtwoord gehandhaafd worden: „den Heere uwen God zult gij aanbidden en Hem alleen dienen".

In dit theologisch dispuut in de 17de eeuw werd het duidelijk aangetoond, dat Christus, onze Middelaar is, zoowel naar zijne Goddelijke, als naar zijne menschelijke natuur; dat het Middelaarschap niet hetzelfde is als het Zoonschap; dat het Middelaarschap eene relatie betreft tusschen God en mensch; dat Christus als de Zoon Gods eene absolute, Goddelijke macht bezit, maar als de Middelaar eene verkregen macht deelachtig is.

De grond der aanbidding ligt in het wezen Gods. De werkingen, die van dit Eeuwige Wezen uitgaan, de daden, die door Hem volbracht werden, zijn motieven voor de aanbidding. Met het oog op die werkingen aanbidt de mensch God. Aldus is het b.v. met de bevrijding van Israël uit Egypte: dat is eene daad Gods, waarvoor God de aanbidding toekomt. Welnu op dezelfde wijze is het met de aanbidding van Christus. Christus is niet God, omdat Hij Middelaar is, maar Hij is Middelaar, omdat Hij de Zone Gods is, met den Vader en den H. Geest één eenig God. Indien Hij dat niet ware, zou Hij nooit mogen aangebeden worden. Omdat Hij echter met den Vader en den Geest de allerhoogste God is, komt Hem de Goddelijke eere toe, door ons te worden aangebeden. „De middelaarswaardigheid en de middelaarswerken kunnen en mogen motieven der aanbidding zijn, gelijk allerlei weldaden ons nopen tot aanbidding van God. Zij kunnen ook in zooverre gronden der aanbidding heeten, als daarin het Goddelijke Wezen werkt en zich openbaart; maar fundament der aanbidding is het God-zijn alleen" 1).

Juist daardoor komt het misschien, dat in de liturgische gebeden der Gereformeerden er geene gevonden worden, die tot den Middelaar zijn gericht. Alleen door a Lasco zijn er enkelen opgesteld voor den dienst in de vreemdelingen-kerk te Londen: bij de bevestiging der predikanten, der ouderlingen en der diakenen is het gebed tot den Heere Jezus Christus gericht; dat geschiedt ook bij de excommunicatie van den onboetvaardige en bij zijne wederopneming in de gemeente, en eindelijk ook in de samenkomst der ambtsdragers tot het houden der onderlinge tucht 2).

Ter kenschetsing van zulk een gebed tot den Middelaar volge hier de vertaling van het gebed bij de bevestiging der dienaren des Woords:

„Heere God, Zoon des levenden Gods, Jezus Christus, die beloofd hebt, dat Gij tot aan het einde der wereld altijd bij uwe kerk zoudt zijn,

1) Bavinck, „Geref. Dogmatiek" III, pag. 302.

2) „Forma ac Ratio" ed. Kuyper Joannis a Lasco, opera II p. 72, 76, 79: 204, 220; 231.

opdat Gij haar regeeren en besturen zoudt door uwen H. Geest, en die haar zoo lief hebt, dat Gij niet alleen eenmaal uw alleronschuldigste bloed voor haar vergoten hebt, maar ook wilt, dat van deze uwe groote weldaad voortdurend getuigen en leeraren in haar aanwezig zijn ter stichting en ter volmaking der heiligen, die voleindigd moet worden in uw mystieke lichaam, hetwelk wij zijn. U bidden en smeeken wij nu Heere, onze eeuwige Koning, Leeraar en Hoogepriester, dat Gij deze mannen, onze broeders, die door ons tot den dienst des Woords in uwen heiligen Naam verkoren zijn, met uwen H. Geest vervullen wilt, opdat de bediening van uw Goddelijk Woord en het zaligmakend en krachtig getuigenis uwer weldaden onder ons behouden en bewaard worde. Verleen hun, Heere, de wijsheid om uw Woord recht te snijden. Geef, dat zij de listen en het geweld van Satan en Antichrist van deze onze kerk getrouw en vlijtig afweren, en alle overblijfselen daarvan, indien er nog onder ons overgebleven zijn, geheel en al uitroeien en uitdrijven mogen. Geef hun, Heere, zulk een mond en wijsheid, dat zij den mond van alle tegenstanders door het gezag uws Woords kunnen dicht stoppen en de wolven van uwe kudde verdrijven, opdat juist aldus dit uw volk, door hunnen dienst in de ware kennis van U onderwezen, U prijzen, U danken en in gehoorzaamheid aan uwen heiligen wil en in alle Godsvrucht van dag tot dag meer en meer toenemen kan, tot eeuwigen roem van het koninkrijk van U en uwen hemelschen Vader, wien wij ook door uwen Naam, zooals wij door U geleerd zijn, smeekend aanroepen, zeggende: Onze Vader, enz."

In rijm hebben de Gereformeerden een gebed tot den Middelaar in den „Avondzang" achter de Psalmen.

De bestrijding van de aanbidding van den Middelaar is in de negentiende eeuw niet opgehouden. Integendeel het ongeloof leeft voort en arbeidt nu vooral in de onderzoeking van de fundamenten der Christelijke kerk. Men heeft de bronnen herzien, en vindt met verrukking in de ontdekkingen, die men doet, precies, wat men zoekt en zelf gelooft. Goed gezien is er zoo in het N. T. geen enkele grond voor de aanbidding van Christus! Op eene uitgeschreven prijsvraag over „de leer van het gebed in het N. T." heeft P. Christ eene verhandeling geschreven, wiens oordeel hierop neerkomt: Jezus zelf leerde, dat men hem niet aanbidden mocht, en dat men tot God, den Vader, bidden moet, zooals hij zelf deed; het N. T. zegt, dat Jezus niet moest aangebeden worden, en wil slechts, dat wij in zijnen naam bidden 1). Wat Jezus leerde, was dus het onvervalschte moderne geloof, waarvan reeds de apostelen beginnen

---

1) P. Christ „Lehre vom Gebet im N. T." p. 40 „Nach Jezu eigenem Zeugniss *darf*, nach dem N. T. *muss* er nicht angebetet werden; dies verlangt nur, dass wir in seinen *Namen*, er selbst, dass wir in seiner *Weise* zu Gott dem Vater bitten."

af te wijken in eene richting, die straks in de Christelijke kerk eene geheele ontaarding der waarheid ten gevolge heeft, als men vervalt tot de aanbidding des Zaligmakers!

Men zegt het niet, maar feitelijk kent men, in de bestrijding der kerk door de Joden en heidenen, aan de laatsten de eere toe ,dat zij de waarheid aan hunne zijde hadden, als zij de kerk verwijten, den Zaligmaker tot God gemaakt te hebben. Men doet het niet, maar ridderlijk zou het zijn, als het modernisme hier den palm der eere aan de Christelijke kerk ontnam en aan het Mohammedanisme toereikte: want daar heeft men zich gewacht om den Profeet meer dan menschelijke eere toe te kennen. Doch de vraag rijst, of de waarheid door dat onderzoek soms verduisterd is, in plaats van aan het licht gebracht, of het N. T. inderdaad van geene aanbidding van Christus weet.

Al dadelijk treft het dan, dat de Christenen genoemd worden „geroepen heiligen, die den naam van onzen Heere Jezus Christus aanroepen", zooals in 1 Cor. 1 : 2. Tevoren was het onderscheid groot tusschen Joden en heidenen, ook in beider religie; doch het evangelie maakt Joden tot Christenen en heidenen tot Christenen. „Er is geen onderscheid noch van Jood, noch van Griek, want één zelfde is Heere van allen, rijk zijnde over allen, die Hem aanroepen," Rom. 10 : 12. Om die religieuze vereering van Jezus haatten de Joden de Christenen. Saulus had de macht gekregen om zulken te binden, Hand. 9 : 14, en zijne bekeering kwam dadelijk daarin uit, dat hij, uitgaande om die te verdelgen, zelf als een aanbidder van dien tevoren verachten Naam in Damaskus komt en onder aanroeping van den naam des Heeren gedoopt wordt, Hand. 22 : 16. Met het oog op dat verleden, noemt Paulus zich een „die aan Godslasterlijke dingen zich schuldig gemaakt had" 1 Tim. 1 : 13. In de banier des evangelies, die door de apostelen alom geplant werd, stond het voor allen leesbare woord: „Een iegelijk, die den naam des Heeren zal aanroepen, zal zalig worden," Hand 2 : 21. Rom. 10 : 13.

Nu is het ongetwijfeld waar, dat er door Jezus weinig gezegd is, waarin hij zijne discipelen aanspoort om Hem aan te bidden [1]). Doch daarover behoeft men zich niet te verbazen. In zijne dienstknechts gestalte heeft hij zijne heerlijkheid afgelegd, die hij na zijne verhooging weder zou krijgen. Eerst dan zouden de zijnen bidden in zijnen naam. Het werk van den Paracleet zou het zijn „Jezus te verheerlijken", Joh. 16 : 14. De Vader heeft al het oordeel den Zoon gegeven, opdat zij allen den Zoon eeren, gelijk zij den Vader eeren. Joh. 5 : 22*b*, 23. „Die den Zoon niet eert, eert den Vader niet". Juist, om den Vader te eeren hebben de Christenen Jezus den naam „Heere" toegekend, en Hem aangebeden in het geloof, dat Hem gegeven is alle macht in hemel en op

1) Als tenminste de lezing van Joh. 14 . 14 *ἐάν τι αἰτήσητέ με ἐν τῷ ὀνόματί μου, ἐγὼ ποιήσω* — de juiste is, wat wel aannemelijk is.

aarde. Phil. 2 : 9—11, Hebr. 1 : 6—13. Zij vielen aan zijne voeten neer. en de overtuigde Christen riep Hem aan als „mijn Heere en mijn God." Joh. 20 : 18. De apostelen aanbaden Hem na zijne hemelvaart, Luk, 23 : 52. Zij riepen Hem aan in alle geestelijke en lichamelijke nooden, waarvan Paulus' bede in 2 Cor. 12 : 8 een bewijs levert, niet minder dan de bede, van Stephanus: „Heere Jezus, ontvang mijnen geest" en „Heere, reken hun deze zonden niet toe." Hand. 7 : 59, 60.

In de openbaring van Johannes vallen de vier dieren en de vier en twintig ouderlingen voor het Lam neder, hebbende elk citeren en gouden phiolen, zijnde vol reukwerks, welke zijn de gebeden der heiligen en zij zongen een nieuw lied. Is dat geëindigd, dan valt het koor der engelen in: „Het Lam, dat geslacht is, is waardig te ontvangen de kracht en rijkdom en sterkte en eere en heerlijkheid en dankzegging," precies dezelfde verheerlijking, die in 4 : 11 Gode is toegebracht. En daarna hoorde de ziener alle schepsel zeggen: „Hem, die op den troon zit en het Lam, zij de dankzegging en de eere, en de heerlijkheid en de kracht in alle eeuwigheid," Openb. 5 : 8—14.

Er is dus geen twijfel aan, of in het N. T. wordt aan den Middelaar Goddelijke eere toegebracht, en dat klemt te meer, als diezelfde Christenen de menschenvergoding der heidenen als vervloekte afgoderij verafschuwen.

De Christenen kennen geen God, die geworden is, maar God aanbidden zij als Dengene, „die is en die was en die komen zal", die zeggen kan: „Ik ben de eerste en de laatste, de alpha en de omega, het begin en het einde." Zij kennen den Christus niet anders dan als den eenigen Zaligmaker, als den Zoon Gods, als God. Op de hymne „God met ons" zegt ieder Christ-geloovige van harte Amen, en jubelt met dien, uit het jodendom geboren, Christenzanger:

Mijn Redder, mijn Goël, mijn Zondenvernieler,
Mijn Meester, mijn Heiland, mijn Heer en mijn God!
Mijn Onheilverwinner, mijn Levensbezieler!
Gezegend, geheiligd, beslist is mijn lot!
Voor U wil ik strijden, voor U wil ik lijden,
Voor U wil ik de aarde doorgalmen van lof!
Aan U wil ik adem en levenskracht wijden,
Tot de Engel des levens mij slake uit dit stof!
Zijt Gij, o mijn Koning! (Gij!) tot mij gekomen?
Hebt Gij hem gezocht, die naar U niet en zag?
Zoo wasch mij, zoo baad mij in loutrende stroomen
Des Geestes, dien Ge uitzondt ten vijftigsten dag!
Ja! stort in mijn aadren de kracht van gelooven,
Die hoogten ter neêr stort, en marmer verbreekt,
Die hemelvuur inroept en afdwingt van boven,
En ijskoude harten in liefdebrand steekt!
Ja! geef mij te galmen met loven en danken,
In vlammenden ijver, in worstlenden moed,
In lieflijke psalmen, in dondrende klanken:
Vall' hemel en aarde voor Jezus te voet!

§ 3. Het gebed tot schepselen.

Er loopt door het leven der Christenheid niet alleen een stroom der waarheid, die zijn oorsprong vindt in de zuivere atmosfeer der hoogten van Gods Woord. Er zijn ook naar dien stroom kanalen gegraven, die bezoedeld zijn met het vuil, dat de menschen daarin hebben gebracht.

Ook in de zuivere, d. i. op Gods Woord gegronde, leer van het gebed is onzuiverheid ingebracht. Iets daarvan komt hier ter sprake, in het gebed tot de schepselen. 't Is een parasiet-plant aan den boom des gebeds, die in een groot deel der Christenheid voorkomt, en niet alleen geduld, maar vaak ook op allerlei wijze in bescherming genomen wordt.

A. Het gebed tot de engelen.

Reeds in de dagen der apostelen is er sprake van een „dienst der engelen", waaraan dwaalleeraars zich schuldig maakten, voor wie Paulus de kerk te Colosse waarschuwt, Col. 2 : 18. Deze dwaalleeraars hadden waarschijnlijk de gedachte, dat God ongenaakbaar was voor menschen, en de engelen als tusschenwezens beschouwd moesten worden, als middelaars, door wier toedoen geestelijke goederen verkregen werden, en die daarom aangebeden moesten worden.

Voortdurend blijft er in de Christelijke literatuur van die vereering en aanbidding van engelen sprake, en worden door de kerkvaders waarschuwingen daartegen gericht. Augustinus b.v. zegt in zijne „Enarratio in Ps. 96" § 12: „Men antwoordt: wij dienen niet de booze geesten; die gij engelen noemt, die dienen wij, de krachten van den grooten God en de dienstknechten van den grooten God. Ach, dat gij die dienen wildet, dan zoudt gij licht van hen leeren, om hen niet te dienen". Elders in de „Enarratio in Ps. 85" § 12 zegt hij: „De engelen dienen den éénen God, en zijn den menschen niet genegen, die de engelen, en niet God willen dienen; want wij vinden van eerbiedwaardige engelen beschreven, dat zij de menschen tegenhouden om hen niet aan te bidden, maar den waren God". Augustinus is het daarom eens met den Neo-Platonist Porphyrius, dat „de engelen liever nagevolgd dan aangebeden moeten worden", „de civ. Dei" X 26, en zegt elders „de vera rel." 55: „wij eeren hen in liefde, niet door godsdienst". Hij acht het de roeping der Christenen, den engelen burgerlijke eere te bewijzen, maar hun geene Goddelijke eere toe te kennen.

Ondanks die waarschuwingen bleef de zucht, ook de engelen eene plaats in het gebed toe te kennen, voortleven. Dat was blijkbaar een overblijfsel van de heidensche vereering van allerlei geestelijke machten. In plaats dat de kerk de aanbidding dier bovenaardsche schep-

selen met alle kracht bleef bestrijden met het wapen der H. Schrift, liet zij dat kwaad voortbestaan en hielp zelfs mede om het in de Christelijke kerk te wettigen en te bestendigen. In theorie wilde men wel niet weten van eene Goddelijke vereering dier hemelbewoners; er werd voor hunne religieuze vereering een eigen naam bedacht; maar in de praktijk maakte het volk die onderscheiding niet en aanbad de engelen, zooals de heidenen hunne hemelbewoners aanbaden.

Aldus ging het in de kerk, zoowel in het Oosten als in het Westen. De engelen namen in het religieuze leven eene middelaarsplaats in. Zij waren middelaars van Gods zijde: zij waren belast met de bescherming der menschen op den weg der zaligheid. Zij waren middelaars van den kant der menschen; zij brachten de gebeden en dankzeggingen der menschen aan God over. In die dubbele hoedanigheid zijn zij door de menschen te vereeren; terwijl bovendien ook nog om hunne voorbede wordt gesmeekt evenals de heiligen daarom verzocht worden. Gewoonlijk wordt de dienst der engelen en heiligen tegelijk behandeld: de naam daarvoor is dezelfde, en de diepste grond is eigenlijk ook dezelfde: zij zijn beide schepselen, aan welke God zijn eigen wezen min of meer heeft medegedeeld.

In zijn gebedenboek 1) geeft P. Canisius „een morgengebed tot den beschermengel" van dezen inhoud:

„Engel-geest, mijn trouwe bewaker en beschermer, ik roep u aan, opdat ik in den weg van vrede, voorspoed en heil onder uwe leiding heden verkeeren en tegen allen boozen geest en zware verzoeking beschermd worden mag. Ik bid ook, dat door uw bijstand en ondersteuning mij hulp geschonken worde, opdat ik naar Gods wil de zonden ontvluchtte en de christelijke deugden beoefene, totdat ik met u voor (onzen) gemeenschappelijken Heere in het hemelsche vaderland vroolijk verschijne en diene. Amen."

De Hervormers stelden zich ook hier geheel onder het gezag der H. Schrift, en zeiden, dat er in de H. Schrift geen voorschrift voor de vereering der engelen gevonden wordt, dat daarvan ook geen voorbeelden vermeld worden; immers waar in het O. T. daarover gehandeld wordt, is het niet eene vereering van een geschapen engel, maar van den Engel des Heeren. Zij gingen nog verder en zeiden, dat elke godsdienstige vereering van engelen beslist verboden wordt. Toen Johannes voor de voeten des engels neerviel om hem te aanbidden, werd hem dit verboden met de woorden: „Zie dat gij (dat) niet (doet); ik ben uw mededienstknecht en uwer broederen, die het getuigenis van Jezus hebben; aanbid God!" Openb. 19 : 10 verg. 22 : 8, woorden, die geheel overeenkomen met hetgeen Petrus, Hand. 10 : 26, en Barnabas en Paulus, Hand. 14 : 15, zeggen, als de menschen hun Goddelijke eere

1) „Manuale Catholicorum" ed. 1835, p. 3.

bewijzen willen. Er is in den Bijbel, van het begin tot het einde, een strijd tegen alle religieuze vereering van het schepsel, en in verband daarmede tegen alles, wat in de gemeenschap van God en zijn volk, als middelaar gesteld of vereerd zou worden, behalve onzen Heere Jezus Christus. Geheel de H. Schrift is één gebod om alleen God te aanbidden, en één verbod om nooit eenig middel, dat Hij in zijnen dienst gebruikt, ook maar de minste Goddelijke vereering toe te kennen.

In de engelen zagen de Hervormers altoos eindige schepselen, die God gebruikt, en die Hij, als alles, gebruikt tot zaligheid van zijn volk en tot de verheerlijking van zijnen Naam. In de beschrijving van den dienst, dien de engelen te vervullen hadden, bewaarden de Hervormers de soberheid der Schrift, waarin duidelijk gesproken wordt van hunnen buitengewonen dienst in de historie der openbaring, en waarin zij ons tot voorbeeld gesteld worden in hunnen gewonen dienst in den hemel; maar waarin juist van hunne gewone taak, ten opzichte der geloovigen, het zwijgen bewaard blijft. Juist daarom wilden zij niet weten van beschermengelen, en evenmin van de voorbede der engelen: tenminste de Gereformeerden, want de Lutherschen waren hierin minder beslist [1]).

In het apocriefe boek Tobias is sprake van beschermengelen en de voorbede der engelen; (maar dat behoort ook niet in de H. Schrift!). Daaruit blijkt dus, dat er ook onder de Joden uit den tijd van 175—25 v. Chr. mannen waren, die geloofden aan de voorbede en bescherming van engelen, met name van Rafaël. Doch voor de Gereformeerden is de maatstaf des geloofs niet het geloof der Joden, maar alleen het woord Gods, en in dat woord lezen wij, dat Jezus in zijne menschelijke natuur door engelen gediend is, maar nooit dat hij hen ook in het minste of geringste door het gebed heeft vereerd. Hunne hulp heeft hij niet gevraagd, hunne voorbede heeft hij niet gezocht, en daarom vragen en zoeken die hulp en voorbede ook niet de geloovigen, die door Christus den vrijmoedigen toegang hebben tot zijnen Vader en hunnen Vader.

B. Het gebed tot de heiligen.

Wijd verspreid is de gedachte der menschen, dat de zielen der gestorvenen in betrekking tot het aardsche leven blijven staan. Bij tal van volken is er eene godsdienstige vereering der dooden, die in den privaten of publieken eeredienst opgenomen is. Vereerd werden de dooden in het algemeen, maar ook in het bijzonder de gestorven ouders en voorouders, de hoofden van den stam, de helden des volks, de vorsten des lands, de stichters van scholen en de heiligen der religie. Die vereering bestond in het heilig houden hunner graven, de viering hun-

1) Verg. Bavinck, „Geref. Dogmatiek" II, p. 445—456.

ner gedachtenis door maaltijden en spelen, de vereering hunner beelden, de oprichting van heiligdommen ter hunner gedachtenis, en het brengen van offeranden en gebeden. Een dubbel motief was er voor die vereering der dooden: eenerzijds was het om de dooden hulp te verleenen; anderzijds was het voor de levenden zelf, die aldus de macht der dooden ten kwade wilden afweren, en hunne macht ten goede zich poogden te verwerven.

In de Christelijke kerk heeft men spoedig naast den waren dienst Gods aan die vereering der dooden eene plaats verleend. Eenerzijds door voor de zaligheid der dooden te bidden, wat later ter sprake komt. Andererzijds door tot de dooden te bidden, in het bijzonder tot hen, die als martelaren des geloofs gestorven waren. Hierbij ging men uit van de gedachte, dat de kerk op aarde geholpen wordt door de triumfeerende kerk in den hemel. Cyprianus 1) spreekt de gedachte uit, dat de liefde tot de broeders en zusters eischt, dat de gezaligde in den hemel de anderen, die nog op aarde zijn, gedenkt. Origenes 2) gaat daarbij nog wat verder en beweert, dat de zaligen in den hemel beter weten, hoe zij de achterblijvenden liefhebben en voor hen bidden kunnen, dan toen zij op aarde waren.

Op de grafschriften in de catacomben vindt men dat in practijk gebracht. Daar leest men b.v. „Sabbatius, zoete ziel, bid voor uwe broeders en genooten." of „Atticus, uw geest is in zaligheid: bid voor uwe ouders." In de „Handelingen der martelaren" wordt die voorbede der heiligen duidelijk geleerd. Daar wordt vermeld, hoe de achtergebleven vrienden in een vizioen zien, dat Ignatius voor hen bidt 3). Elders wordt de marteldood der maagd Potamiaena bericht, en van hare verschijning in den derden nacht na haren dood aan den heiden Basilides melding gemaakt; zij zette hem een krans op het hoofd en zeide, dat zij God voor hem gebeden en dat gebedene ook verkregen had: hij zou ook spoedig in den hemel komen. Dat gebeurde ook. Basilides werd Christen, liet zich doopen en werd den volgenden dag onthoofd. Op die wijze deed deze gestorven maagd haar werk ook nog bij andere burgers van Alexandrië 4).

De martelaren bleven in gedurige herinnering voortleven. Zij waren door den bloeddoop met Christus vereenigd. Men schatte hen hoog als overwinnaars in den kampstrijd. Men gedacht hunner tot eigen ver-

1) Cyprianus schrijft aan Cornelius, „epist. 57": „Laten wij altijd wederkeerig voor elkander bidden; en wanneer een onzer naar het Goddelijke raadsbesluit vroeger van hier weggeroepen wordt, dan moge onze liefde bij den Heere voortduren en het gebed voor onze broeders bij de barmhartigheid des Vaders niet ophouden."

2) Ad. Mart. 38.

3) Acta Ignatii 7.

4) Eusebius „historia eccl." VI. 5.

sterking in den strijd. Dat alles was goed, zoolang men bleef belijden: „Christus, den Zone Gods, aanbidden wij; de martelaren echter, als discipelen en navolgers des Heeren, hebben wij lief, wat zij waardig zijn wegens hunne voortreffelijke genegenheid jegens hunnen koning en meester. Mochten wij ook hunne deelgenooten en mededisciepelen worden" 1). Doch dat ontaardde, toen op de plaats, waar die martelaren gestorven of hun stoffelijk overschot bijgezet was, altaren en kleinere en grootere tempels opgericht werden, waar de geloovigen dan, inzonderheid op de sterfdagen der martelaren, die zij „hunne geboorte dagen" noemden, samenkwamen om hunne gedachtenis te vieren door het lezen der „handelingen der martelaren," door het aanhooren van eene prediking ter hunner eere, en vooral door het gebruiken des heiligen avondmaals. Aldus vindt men het reeds in de tweede eeuw. Toen werd hun de titel „Dominus" of „Domnus" en „Domina" gegeven: een titel, die door de keizers Augustus en Tiberius geweigerd, eerst door keizer Domitianus aanvaard werd. Zoo staat op het graf van den h. Hippolytus: „moge de heer Ipolitus voor u bidden." En met het voortgaan der eeuwen nam deze vereering der dooden toe, niet alleen der martelaren, maar ook van anderen, die hier op aarde den roem van heiligheid zich verworven hadden.

„Hier rust ik, Mandrosa, trouw in Christus hield ik diens geboden, vroom den dienst der martelaren genegen" is het grafschrift van zulk eene dooden vereerende Christin, gelijk van zekeren Christen gezegd wordt: „Prectatus rust in vrede: hij leefde 9 jaren, een pleegzoon Gods, Christi en der martelaren."

Door Hieronymus 2) wordt de macht der voorbede dier gestorvenen tegen Vigilantius verdedigd: „Als de apostelen en martelaren, toen zij nog in het sterfelijke lichaam vertoefden en toen zij nog voor zich zelf zorg moesten dragen, voor de overigen konden bidden: hoeveel te meer dan, nu zij kronen, overwinningen en triumfen behaald hebben?"

Ambrosius zegt, volgens een citaat bij Canisius 3): „De martelaren zijn aan te roepen, wier bescherming wij voor ons door een pand des lichaams schijnen op te eischen. Zij kunnen voor onze zonden bidden, die door hun eigen bloed de zonden, die zij gehad hebben, afbetaald hebben. Zulken zijn immers Gods getuigen, onze opzichters, de toeschouwers van ons leven en van onze daden. Laat ons er ons niet voor schamen om hen uit te noodigen, als middelaars in onze zwakheid op te treden, daar zij ook zelf, al hebben zij overwonnen, de zwakheid des lichaams gekend hebben".

In de liturgie van Jacobus, XXII worden de geloovigen vermaand:

1) „Martyrium Polycarpi" XVII 3.

2) „Epist. adv. Vigilantium".

3) „Manuale Catholicorum" p. 154. Ambrosius „de viduis" IX.

„Laten wij gedachtig zijn aan onze allerzaligste, onbevlekte, glorierijke en gebenedeide Heerscheres, aan de Moeder Gods Maria, en aan alle heiligen en rechtvaardigen, opdat wij allen door hunne gebeden en voorbeden barmhartigheid erlangen".

Op gelijke wijze zegt Cyrillus van de viering des avondmaals: „dan gedenken wij hen, die reeds ontslapen zijn: de heilige patriarchen, profeten, apostelen en martelaren, opdat God ons gebed door hunne voorbede en bemiddeling genadig aanneme".

Tegen het einde der 4e eeuw kwam de naam „heilige" in dezen zin in gebruik; in de Pinksterweek vierde men in het Oosten toen reeds het „heiligenfeest", waarbij de kerk op aarde gedachtenis hield van de heiligen in den hemel. In de kerk in het Westen is dit „allerheiligenfeest" eerst later gevierd, en als datum daarvoor de 1 November bepaald.

En steeds meer nam de dienst der heiligen het karakter der heidensche afgoderij aan: in lichamelijke nooden riep men hen aan en verwachtte men hunne hulp: bij redding daaruit toonde men zijne dankbaarheid door allerlei wijgeschenken ter eere dier heiligen in hunne heiligdommen op te hangen; reliquiëen van en herinneringen aan de heiligen droeg men ter bescherming in gevaren en ter afwering van allerlei kwaad. Het was het oude heidendom, maar de namen der afgoden waren verwisseld met de namen der Christelijke heiligen.

Er waren bepaalde heiligen voor bepaalde landen en steden, familiën en personen: Petrus en Paulus waren de beschermheiligen van Rome, Jacobus van Spanje, St. George van Engeland, enz. Er waren bepaalde heiligen voor bepaalde gilden: de schilders hadden St. Lukas tot schutspatroon, de timmerlieden St. Josef, de schoenmakers St. Crispinus. De theologie stond onder bescherming van Johannes den Evangelist en Augustinus; de rechtsgeleerdheid onder de hoede van Ivo. Er waren bepaalde heiligen voor bepaalde nooden: St. Sebastiaan helpt in pestgevaar, St. Ottilia bij oogziekte, St. Appolonia bij kiespijn. Er waren zelfs beschermheiligen voor dieren: St. Gallus zorgt voor de ganzen, St. Wendelinus voor de schapen.

Kon nu maar gezegd worden: „zoo was het". Maar helaas zoo is het nog 1). De kerk van Rome gaat daarmede voort; ondanks de protesten, die tegen deze heiligen-vereering zijn gericht, ook in haar eigen boezem.

---

1) In Rome's kerk hebben blijkbaar zelfs de mannen van wetenschap daaraan behoefte.

In den apostolischen brief van 4 Aug. 1880 is de h. Thomas Aquinas tot beschermheilige der wetenschap geproclameerd.

Daarin zegt de paus, nadat hij vernomen had, dat het daarvoor aangewezen concilie met zijne wenschen geheel instemde: „Tot roem des Almachtigen Gods en (ter) eere van den Doctor Angelicus, ter toeneming der wetenschappen en (tot) gemeen nut der menschelijke maatschappij, verklaren wij door ons hoogste gezag den heiligen Thomas „Doctor Angelicus", tot patroon der universiteiten van studeerenden aan academies, gymnasiums, katholieke scholen, en willen, dat hij als

In de 25e zitting van het Trentsche concilie wordt den bisschoppen en leeraars bevolen te leeren: „dat de heiligen, die te zamen met Christus regeeren, hunne gebeden voor de menschen bij God doen; dat het goed en nuttig is, hen ootmoedig aan te roepen, en dat men, om weldaden te erlangen van God door zijnen Zoon Jezus Christus, onzen Heere, die alleen onze Verlosser en Zaligmaker is, de toevlucht neme tot hunne gebeden, macht en hulp; maar dat zij onvroom gevoelen, die loochenen, dat de heiligen, welke de eeuwige zaligheid in den hemel genieten, moeten aangeroepen worden, of die beweren, hetzij dat zij voor de menschen niet bidden, hetzij dat hunne aanroeping om ook voor ons afzonderlijk te bidden, afgoderij is, hetzij dat het met Gods Woord strijdt en ingaat tegen de eere van den eenigen Middelaar Gods en der menschen, hetzij dat het dwaasheid is, hen, die in den hemel regeeren, met den mond of met den geest te smeeken".

Die goede en nuttige aanroeping der heiligen wordt door de Roomsche theologen verder uitgewerkt. De zaligen in den hemel zijn, evenals de engelen, min of meer der Goddelijke natuur deelachtig; in kennis en macht hebben zij deel aan Gods kennis en macht. Evenals bij de engelen wordt ook bij de heiligen in de mate hunner heiligheid onderscheiden: zij vormen samen eene geestelijke hierarchie, waarin ieder zijne bepaalde plaats inneemt, zooals die door Pseudodionysius is uitgedacht 1). Rome gaat voort met die heiligen-vereering. In den apostolischen brief van 22 Juni 1886 zegt paus Leo XIII na sanctioneering van het besluit van het concilie der „Venerabiles Fratres Nostri", die daaromtrent alles wel overwogen hadden: „Door ons apostolisch gezag stellen wij aan en verklaren wij de heilige Camillus de Lellis en Johannes de Deo tot hemelsche patronen aller hospitalen en der allerwege levende kranken; en desgelijks willen wij, dat in de litanie der stervenden na den naam van den h. Franciscus de namen van bovengenoemde heiligen ingevoegd en aangeroepen worden".

---

zoodanig door allen gehouden, geëerd en vereerd wordt, met dien verstande echter, dat men versta, dat den hemelschen heiligen, die de academies of gymnasiums zich misschien tot bijzondere patronen gekozen hebben, hunne eer en hunne plaats ook in het vervolg verblijft".

1) In een der gebeden bij stervenden is die hierarchie in den hemel breed uitgewerkt: „Vertrek, christelijke ziel, uit deze wereld in den naam Gods des Almachtigen Vaders, die u geschapen heeft, in den naam van Jezus Christus, den Zoon des levenden Gods, die voor u geleden heeft, in den naam des H. Geestes, die in u uitgestort is, in den naam der engelen en aartsengelen, in den naam der tronen en heerschappijen, in den naam der overheden en machten, in den naam der cherubijnen en seraphijnen, in den naam der patriarchen en profeten, in den naam der heilige apostelen en evangelisten, in den naam der heilige martelaren en confessoren, in den naam der heilige monniken en heremieten, in den naam der heilige „virgines" en aller heilige mannen en vrouwen Gods; heden zij in vrede uwe plaats en uwe woning in het heilige Sion. Door denzelven Christus onzen Heere. Amen."

Daniël „Codex liturgius" I, p. 332.

Zooals het concilie van Trente de aanroeping der heiligen „goed en nuttig" noemt, leeren de theologen, dat die aanroeping niet „de praecepto" is, maar wel „de consilio", dat wil zeggen, dat die aanroeping niet bepaald door God geboden is, maar door de menschen, zonder een direct gebod Gods, verricht wordt om God te dienen. Als de heiligen nu aangeroepen worden, zegt men niet „miserere nobis" (erbarm u onzer), zooals men tot den Middelaar Christus bidt. Zij worden aangeroepen met „intercedite pro nobis" (treedt als bemiddelaar voor ons op) of „orate pro nobis" (bidt voor ons). Dat is de gewone formule in den openbaren godsdienst, waarmede de heiligen als „middelaars door genade" worden aangebeden. Hoe het in het particuliere bidden toegaat, acht men minder.

Zoo is het ook bij de vraag, wie men vereeren zal. In den openbaren godsdienst mag men alleen voor gecanoniseerde heiligen altaren oprichten en hen aanroepen in de gebeden, of hunne reliquieën en beelden ten toon stellen en publiek vereeren en daarmede processies doen. Doch wie is in staat, onfeilbaar te beslissen, welke mannen en vrouwen in den hemel zijn?

Is het daarom niet verkieselijk, ook de arme zielen in het vagevuur aan te roepen? Daaromtrent schrijft Alphons M. van Liguori 1) „Er wordt gestreden over de vraag, of het ook nuttig is, tot de arme zielen te bidden. Eenige theologen zijn van meening, dat de zielen in het vagevuur niet voor ons bidden kunnen. Zij steunen daarbij op het gezag van den h. Thomas, die leert, dat die zielen eene lager plaats innemen dan wij, omdat zij door pijnen gelouterd worden, waarom het met hunnen toestand niet meer overeenkomt, om voor anderen te bidden, maar veel meer om de aalmoes des gebeds van anderen te ontvangen. Bellarminus, Sylvius, Gotti en vele andere theologen meenen daarentegen, en op gewichtige gronden steunend, dat men het vrome geloof mag koesteren, dat God aan deze lijdende zielen onze gebeden bekend maakt, opdat zij weder voor ons voorbeden zouden doen, en aldus tusschen hen en ons die reine liefdesgemeenschap heerscht, dat zij voor ons bidden en wij voor hen..... Er staat niets in den weg, dat de arme zielen voor ons bidden, daar zij door God zeer geliefd en in de genade bevestigd zijn. Het is wel is waar geen gebruik der kerk, hen om hunne voorspraak aan te roepen, wijl zij naar hunnen toestand geene kennis van onze gebeden hebben, maar wij mogen toch, zooals gezegd is, het vrome geloof koesteren, dat God hun toch onze gebeden doet bekend worden en in dit geval zullen zij met hunne groote liefde tot ons zeker niet nalaten, voor ons te bidden. De h. Katharina van Bologna nam altijd hare toevlucht tot de arme zielen, wanneer zij eene

1) „Das grosse Gnadenmittel des Gebetes", neu übersetzt von A. Hellbach, 2e aufl. 1894, p. 42.

genade wenschte te ontvangen en vond altoos spoedige verhooring; ja zij verzekert, dat zij vele genadegaven, die zij op de voorspraak der heiligen niet verkregen had, door de hulp der arme zielen deelachtig is geworden".

C. Het gebed tot Maria.

Evenals de plaats, die Maria te midden der heiligen inneemt, de hoogste is, zoo is ook hare vereering de hoogste. Is Jezus de Middelaar, Maria is de Middelares. Is Jezus de Zoon Gods, Maria is de Moeder Gods. Hare menschelijke natuur kent men vrijheid van de erfzonde toe; de vrijheid van alle dadelijke zonde wordt van haar geloofd; men meent, dat haar ook geschonken is de vrijheid van den dood.

Alles heeft medegewerkt om dit leerstuk, waarvan geen spoor in de H. Schrift te vinden is, en dat lijnrecht tegen het Woord Gods ingaat, op te bouwen. De heidensche gedachte van moeder-godinnen, de onbedachtzaamheid der verdedigers van de Godheid des Zaligmakers, de verheerlijking der ascese, de Germaansche bewondering van het vrouwelijke, de zucht naar het romantische, de verheerlijking der kerk van Rome, „de moeder der geloovigen": dat alles heeft medegewerkt tot den opbouw van deze leer der maagd Maria.

Maria is de genaderijke Moeder der menschen, die in de catacombe van Petrus en Marcellinus afgebeeld is, als staande en biddende met opgeheven handen, en daarbij ondersteund door twee mannen.

Zij is de glorierijke Moeder Gods, met het Kindeke in de armen, gezeten op den koninklijken troon.

Zij is, naar luid van den Catechismus Romanus II. 3, na Christus onze hoogste en machtigste Patrones; want zij is de Moeder Gods en de koningin aller heiligen.

Hare bijzondere vereering nam sedert de vijfde eeuw hoe langer hoe meer toe, vooral in de Middeleeuwen, en kreeg sedert de Hervorming hare krachtige bescherming en uitbreiding in de orde der Jezuïeten. Een treffend bewijs daarvan bieden het „Ave Maria" en de rozenkrans.

Zelfs zoover is het gekomen, dat een „Psalterium Mariae magnum" vervaardigd is, waarin de psalmen tot hymnen voor den Maria-dienst werden omgewerkt.

In zijn gebedenboek geeft Petrus Canisius † 1597 gedurig gebeden tot Maria, die van den morgen tot den avond tot haar kunnen opgezongen worden.

Juist omdat daaruit blijkt, hoe innig de geloovige in Rome's kerk zijne zaligheid aan Maria verbonden gelooft, volgen hier uit dit gebedenboek enkele voorbeelden.

Het morgengebed tot Maria 1).

„Ik groet u, glorierijke Moeder Gods en koningin des hemels, mijne bijzondere patrones, en aan uwe moederlijke liefde beveel ik mij voor den dag van heden aan, opdat alle dingen, die ik van plan ben te doen, tot glorie van uwen Zoon en tot mijn heil en mijns naasten nut, naar behooren begonnen en voleindigd worden. Kom in alle wederwaardigheid en nood, die ons treft, ons en den vrienden te hulp, genadigste maagd Maria."

Uit eene oefening 2), bestaande in drie litaniën, die gebeden worden tot Jezus, tot de heilige maagd, en tot de heiligen, is de volgende bede genomen, die in de Roomsche scholen gebeden wordt.

„Onder uwe hoede nemen wij de toevlucht, heilige moeder Gods. Versmaad onze smeekingen niet in onze nooden, maar verlos ons van alle gevaren, altijd 3) glorierijke en gezegende Maagd. Onze vrouwe, onze middelares, onze voorspreekster, verzoen ons met uwen Zoon, beveel ons uwen Zoon aan, stel ons uwen Zoon voor."

Bij de voorbereiding voor de mis, wordt deze bede tot Maria gezegd 4):

„O moeder der liefde en barmhartigheid, gezegendste maagd Maria! ik, ellendige en onwaardige zondaar, neem met mijn gansche hart en gemoed tot u de toevlucht, en roep uwe liefde aan, opdat gij, zooals gij uwen allerliefsten Zoon hebt bijgestaan, toen hij aan het kruis hing, aldus ook mij en allen priesters, die hier en in de geheele heilige kerk heden offeren, goedertieren wilt bijstaan, opdat wij, door uwe genade bijgestaan, waardig en welgevallig de hostie voor de hoogste en ongescheiden Drieëenheid vermogen te offeren".

Na de bediening der mis, volgt weder eene bede tot Maria 5):

„O heiligste, o reinste en roem- en glorierijke Moedermaagd, die waardig geweest zijt, den Schepper aller schepselen in uw heiligsten moederschoot te dragen en alleen met uw maagdelijke borst te voeden, wiens waarachtig en heilig lichaam en bloed ik, onwaardig zondaar, mij slechts vermeten heb te nemen: uwe barmhartigheid smeek ik nederig af, dat gij bij hem voor mij, zondaar, tusschenbeide wilt treden, opdat hetgeen in dat zoo onuitsprekelijke en waardigste offer door mij, onwaardige, onwetend of onachtzaam, of toevallig of oneerbiedig, zij het in het aanraken en nemen en bedienen, gedaan is, door bedrijf of nalatigheid, door uwe heiligste gebeden kwijtschelden moge dezelve onze Heere

1) Manuale Catholicorum, ed, 1835 p. 2
2) " " " p. 213, verg. Fr. Fischer „Kathol. Religionslehre für höhere Lehranstalten", Wien 1884, p. 112.
3) Blijkens de interpunctie is dit „altijd" door Canisius bij „Maagd" gevoegd; maar gewoonlijk wordt het door anderen bij de bede gevoegd, om altijd te worden verlost.
4) Man. Cathol. p. 312.
5) " " p. 330.
6) " " p. 8.

Jezus Christus, uw Zoon, die met den Vader en den H. Geest leeft en regeert in alle eeuwigheid".

In het gebed voor den nacht wordt de bede tot God besloten met de bede tot Maria [1]:

„Maria, moeder der genade, moeder der barmhartigheid, behoed gij ons tegen den vijand, neem ons op in de ure des doods".

Van den morgen tot den avond, voor de stoffelijke en geestelijke nooden, voor den leek en den priester, voor den enkelen geloovige en voor de Kerk in haar geheel is Maria de Vrouwe, de Middelares, de Voorspreekster, ten koste natuurlijk van onzen eenigen Heere en Middelaar en Voorspraak Jezus Christus. De gedachte is steeds: „wij ontvangen geene genade dan alleen door de bemiddeling van Maria."

Bij Maria wordt hulp gezocht in de moeilijke tijden, die de Kerk doormaakt [2], maar evenzoo bij het woeden van de pest [3]. Het zijn woorden van eenen paus uit de laatste helft der 19e eeuw: „Het is altoos voor de Katholieken een voorrecht en gewoonte geweest in angstvolle omstandigheden en gevaarvolle tijden de toevlucht te nemen tot Maria, en in hare moederlijke goedheid rust te vinden. Daardoor juist vertoont zich niet slechts de zekerste hoop, maar volkomen het vertrouwen, dat de Katholieke Kerk altijd met recht gesteld heeft in de Moeder Gods." „Het is haar gegeven aan alle ketterijen een einde te maken." „God zal eindelijk de gebeden hooren dergenen, die door haar smeeken, van wie Hij zelf gewild heeft, dat zij het bestuur zou hebben over de hemelsche gaven." Het is een stuk der Roomsche zedeleer: „De aanroeping der heiligen is „de consilio", niet „de praecepto", (verg. pag. 54). Erg onbezorgd over zijne zaligheid zal echter die persoon schijnen, die nooit de gezegende maagd Maria aanroept, daar zij toch door de bijzondere en wonderbare Voorzienigheid als onze Middelares is aangesteld".

Op dezelfde wijze als er vereenigingen zijn, die gewijd zijn aan het allerheiligste hart van Jezus, is er ook een „broederschap van het heilige en onbevlekte hart van Maria, tot bekeering van zondaren". Haar optreden werd door paus Pius IX begroet als eene ingeving des hemels, een werk Gods, eene hulpbron der Kerk [4].

Zoo schijnt het, dat in de Maria-vereering het bijzonder karakter der Kerk van Rome aan den dag treedt.

---

1) Man. Cath. p. 8.
2) Brief van Leo XIII, 1 Sept. 1883.
3) Encycliek van Leo XIII, 1884.
4) Verg. Kirchenlexicon art. daarover.

D. De rozenkrans.

Wanneer van den rozenkrans gesproken wordt, ziet men in zijne verbeelding een mensch bezig met een snoer kralen, waarvan er telkens een door de vingers voortgaat. Op den niet ingewijde maakt dat den indruk van beuzelarij, voor den Roomsche is het een heilige bezigheid.

De rozenkrans is een snoer van kralen, waarvan telkens een bepaald aantal kleinere kralen gescheiden wordt door eene grootere.

De groote, Dominikaner rozenkrans telt 165 kralen, n.l. 15 grootere en 150 kleinere kralen, die zoo aan elkaar zijn geregen, dat telkens een tiental kleine kralen door eene groote wordt gevolgd.

De gewone rozenkrans is precies een derde van dien grooten, en bestaat uit 55 kralen, die in dezelfde afwisseling van 10 kleine en 1 groote kraal aan elkaar zijn verbonden.

Behalve die twee zijn er nog andere rozenkransen; maar ook deze komen met de genoemde hierin overeen, dat zij alle dienen om een zeker aantal gebeden in eene bepaalde volgorde te bidden.

Met den rozenkrans in de vingers bidt men bij elk der kleine kralen (die vaak den vorm hebben van witte lelies — 't zinnebeeld van Maria's onschuld) een Ave Maria, en bij iedere groote kraal (die roode rozen voorstellen — 't zinnebeeld van Jezus' wonden) een Pater noster.

Zoo bidt dus de Roomsche 50 malen zijn „Wees gegroet, Maria", en 5 malen het „Onze Vader."

Uitwendig gelijkt hij daarbij op de Buddhisten, die ook hunnen rozenkrans hebben, welke in het sanskriet „japamátá" (murmelende krans) of „smarani" (herinnering) genoemd wordt.

Op dezelfde wijze is bij de Mohammedanen bekend de „tesbih" (lofprijzing) met 99 kogeltjes, die zij afbidden met 't uitspreken van de even zoovele eigenschappen Gods, die in den Koran voorkomen.

Afgedacht nu van den rozenkrans, is het meermalen achter elkaar bidden van een gebed geen ongewoon verschijnsel bij de menschen. In 't bijzonder waren kluizenaars en monniken gewoon het „Onze Vader" aldus dikwijls te herhalen. Van een zekeren abt Paulus in de woestijn Therme wordt verhaald, dat hij aldus 300 malen het gebed des Heeren bad, en dat hij, om zich daarbij niet te vergissen, vooraf 300 steentjes bijeen telde, waardoor hij precies wist, of hij dat aantal had bereikt. Tot hetzelfde doel diende het bidsnoer, (het „pater-noster", of „patriloquium"), dat men in middeleeuwsche afbeeldingen in iemands hand of aan zijn gordel ziet: daardoor konden zij het juiste aantal „Vader onzen" tellen, dat zij zich voorgenomen hadden te bidden.

Het voornaamste gebed van den rozenkrans is echter het Ave Maria of de engelgroet („salutatio angelica"), van dezen inhoud:

„Wees gegroet, Maria, vol van genade; de Heere is met u; gezegend zijt gij boven alle vrouwen, en gezegend is de vrucht uws lichaams, Jezus. Heilige Moeder Gods, bid voor ons, zondaren, nu en in de ure des doods. Amen."

't Is niet bekend, dat de engelgroet vóór de tweede helft der 11e eeuw als een gebed werd gebezigd. Door Petrus Damiani († 1072) wordt het als eene bijzonderheid geroemd, dat een geestelijke dagelijks bad de woorden, die de engel tot Maria zeide: „Ave Maria, gratia plena, Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus", d. i. Wees gegroet, Maria, vol van genade, de Heere is met u, gezegend zijt gij boven alle vrouwen" (Luk. 1 : 28). Odo van Parijs, sedert 1196 bisschop, noemt het opzeggen van de begroeting der gezegende Maagd met het Onze Vader en de geloofsbelijdenis als een algemeen Christelijk gebruik, waartoe de priesters het volk moeten opwekken. Sedert dien tijd wordt er ook gewag gemaakt van het herhalen van dien engelgroet. Thomas van Cantinpré († 1263) kent de gewoonte, om drie maal vijftig keeren het Ave Maria te bidden, en Stephanus de Borbone, een tijdgenoot, zegt, dat aandachtige zielen het 50, of 100, ja zelfs 1000 malen achter elkander opzeiden. Het generaal kapittel van Trier in 1266 verordende, dat bij het bepaalde aantal „Pater-nosters", dat de leekebroeders dagelijks moesten bidden, door hen een even groot getal „Ave Maria's" gevoegd moest worden.

Bij den eigenlijken engelgroet, Luk. 1 : 28, werden al spoedig de woorden: „(et) benedictus fructus ventri tui" (en gezegend is de vrucht uws lichaams") uit de begroeting van Elisabeth, Luk. 1 : 42, gevoegd. Eerst later, naar gezegd wordt, door paus Urbanus IV († 1264) werd het slot: „Jezus Christus, Amen" er aan toegevoegd. Anderen schrijven dat toe aan Sixtus IV († 1484). In elk geval eindigde het toen nog niet, zooals nu: „Sancta Maria, Dei genitrix, ora pro nobis peccatoribus, nunc et in hora mortis. Amen." (Heilige Maria, Moeder Gods, bid voor ons, zondaren, nu en in de ure des doods. Amen". Dat werd het slot van het Ave Maria, met gedeeltelijke weglating van het vorige toevoegsel, in de 16e eeuw. Men achtte het op de Synode van Besançon in 1571, wel overtollig, maar toch een vrome gewoonte.

Het herhaald bidden van het Ave Maria (het gebed door de Kerk geleerd) met een hier en daar ingevlochten Pater-noster (het gebed door Jezus geleerd): dat is in den rozenkrans nu in zwang gekomen.

Over den oorsprong van den rozenkrans is men in het onzeker. De traditie legt dien in den tijd van den H. Dominicus († 1221), en vermeldt als legende, hoe dezen prediker bij zijn optreden tegen de Albigenzen en Catharen eene verschijning van Maria ten deel viel, waarbij Maria hem den rozenkrans leerde en de bekeering der volkeren beloofde door de kracht van het rozenkransgebed. Doch daarvoor is geen grond te

vinden 1). Eerst in de 15e eeuw komt er sprake van den rozenkrans, wanneer in 1475 te Keulen de eerste Broederschap van den rozenkrans wordt opgericht door den Dominikaner Jacob Sprenger, groot inquisiteur van Duitschland. Deze broederschap kreeg van paus Sixtus IV de toezegging van 100 dagen aflaat, onder beding, dat zij met name op de vijf groote feestdagen van Maria of ook op andere dagen den rozenkrans baden. In 1478 werd die tijd verlengd tot 7 jaren en 7 quadragenen (een tijd van 40 dagen). In 1485 beloofde Innocentius VIII een „volle aflaat, eens in het leven, en eens in de ure des doods", die door Leo X in 1520 werd bevestigd.

De oorlogen met de Turken hebben niet weinig bijgedragen tot het meerder aanzien van den rozenkrans. De overwinning, die op den eersten Zondag van October 1571 in den zeeslag bij Lepanto op hen behaald werd, schreef men toe aan de voorbede der H. Maagd, die zij gedaan had voor de gebeden van de broederschap van den rozenkrans. Ter eere van Maria de overwinnares werd door Pius V die dag jaarlijks plechtig herdacht; Gregorius XIII vierde hem in 1583 als feest van den „Rozenkrans der H. Maagd Maria", en nog later in 1716 na de gelukkige overwinning van keizer Leopold op de Turken in 1715, verordende Clemens XI dien dag als een feest voor de geheele Christenheid.

De beteekenis, die in de Roomsche kerk aan den rozenkrans wordt gehecht, is niet gering. Daarvoor mogen enkele pauselijke uitspraken getuigen.

Sixtus IV in 1475 acht hem „geschikt ter eere Gods en der Maagd, en ter afwending van dreigende gevaren". Leo X in 1520 noemt hem „ingesteld tegen ketterhoofden en toenemende ketterijen." Pius V († 1572) zegt, „dat, toen die wijze van bidden onder de menschen gebracht werd, de geloovigen, door die aandacht ontstoken, en door die gebeden in vuur geraakt, eensklaps in andere mannen begonnen te veranderen, en de duisternissen der ketterijen wegtrokken en het licht van het Katholieke geloof opging." Gregorius XIII zegt in een schrijven van 1 April 1573. „Daar de gebeden, die aan God worden opgedragen, Hem des te aangenamer zijn, naarmate zij door waardiger voorsprekers en op vromere wijze worden opgeofferd, zoo herinneren wij ons (hier komt de legende), dat de gelukzalige Dominicus, de stichter der Predikheeren orde, toen Gallië en Italië door verderfelijke ketterijen verscheurd werden, om Gods verbolgenheid te bedaren en de tusschenkomst der allerheiligste Maagd te verwerven, die zeer vrome wijze van bidden heeft ingesteld, welke Rozenkrans of Psalter van Maria genoemd wordt."

Dat zijn getuigenissen uit vorige eeuwen. Maar de huidige pausen spreken evenzoo. Leo XIII roemt hem niet minder dan „een voortref-

1) Verg. „De Katholiek" Dec. 1903. Decl. 124 p. 395 v. „De instelling van den rozenkrans".

felijk teeken der Christelijke vroomheid," en zegt in zijne encycl. van 22 Dec. 1885: „dat de gewoonte van den rozenkrans van Maria een deel, en een zoo schoon mogelijke vorm, van dien Geest der gebeden zelven is, en dat zij voor de tijdsomstandigheden gepast, voor het gebruik gemakkelijk en aan nuttigheid overrijk is."

In meer dan één brief en encycliek heeft Leo XIII geijverd voor den rozenkrans en daarmede voor de vereering van Maria, aan wie hij gewijd is. Daarin worden alle Christenen opgewekt, in 't openbaar en in huis den rozenkrans te bidden; verder wordt daarin de maand October geheel gewijd aan de hemelsche koningin van den rozenkrans, en bepaald, dat dan in de kerken de rozenkrans gebeden moet worden met toevoeging van de Lauretanische litanie, die Maria gewijd is, en de mis bediend of door de hostie de vergadering geheiligd moet worden. Aflaten worden daarbij beloofd van zeven jaren en zeven quadragenen (een tijd van 40 dagen), en nog grootere voor hen, die meer deden, ja zelfs een volle aflaat voor hen, die in dien tijd of in de week daarna, hunne harten gereinigd hebbende door de biecht, aan den disch des Heeren deel nemen, en voor de nooden der Kerk naar 's Pausen zin in eenige heilige plaats God en zijne allerheiligste Moeder aanroepen. Ziedaar nu een godsdienst, op menschelijke inzettingen gegrond!

Bij het rozenkrans-gebed is, nog niet in het begin, maar wel later, de overdenking van Jezus gevoegd. Aldus is het een geheel, dat op de volgende wijze wordt verricht:

Is de bidder gereed, dan slaat hij eerst een kruis en neemt dan het kleine kruis, dat aan het snoer hangt in de hand. Daarbij bidt hij het Credo (de apostolische geloofsbelijdenis), het Pater-noster en eindelijk drie Ave Maria's. Wanneer hij bij den naam Jezus gekomen is, zegt hij bij 't 1e Ave: „die ons geloof vermeerdert", bij 't 2e „die onze hoop versterkt," en bij 't 3e „die onze liefde ontsteekt" 1).

Na deze inleiding begint men met de aftelling der balletjes. Bij den grooten rozenkrans heeft men 15 tientallen van witte, Maria-kralen. Bij ieder tiental wordt nu een der mysteriën onzer zaligheid overdacht; in het geheel dus 15, n.l. 5 vreugdevolle, 5 smartelijke en 5 glorierijke geheimenissen der zaligheid. Dat doet men door achter den naam Jezus, die midden in het Ave Maria voorkomt, een zin te voegen, welke het geheele tiental door, herhaald wordt. Op die wijze krijgt men achtereenvolgens al die 15 geheimenissen, wanneer men al de 15 tientallen Ave's afbidt. Het zijn de volgende:

I. de vreugdevolle:

1. dien gij, o maagd, van den H. geest ontvangen hebt.
2. „ „ „ tot Elisabeth gedragen hebt.
3. „ „ „ geboren hebt.

1) Volgens de „Kathol. Religionslehre" 12e aufl. von Dr. F. Fisscher, 1884.

4. dien gij, o maagd, in den tempel geofferd hebt.
5. „ „ „ in den tempel teruggevonden hebt.

II. de smartelijke:

1. die voor ons bloed gezweet heeft.
2. „ „ „ gegeeseld is.
3. „ „ „ met doornen gekroond is.
4. „ „ „ het zware kruis gedragen heeft.
5. „ „ „ gekruisigd is.

III. de glorierijke:

1. die van de dooden opgestaan is.
2. „ ten hemel gevaren is.
3. „ ons den H. Geest gezonden heeft.
4. „ u, o maagd, in den hemel genomen heeft.
5. „ „ „ „ „ „ gekroond heeft.

Is dit alles ten einde gebracht, dan wordt het gebed besloten op dezelfde wijze als het is ingeleid.

Aldus in zijn geheel kan echter slechts gebeden worden door hen, die den grooten rozenkrans hebben.

Bijna algemeen is de kleine, die 5 tientallen van kralen heeft, en waarbij men dus slechts 5 geheimenissen overpeinzen kan. Naar den tijd van het jaar heeft de Kerk hier bepaald, welk vijftal aan de orde is. Van het begin van den Advent tot de vasten zijn de vreugdevolle geheimenissen aan de beurt, gedurende de vasten de smartelijke, en van Paschen tot Advent de glorierijke.

Ziedaar het gebed van den rozenkrans, waarin de Roomsche Kerk het mondelinge gebed en de meditatie samenvat tot een geheel, waarin zij haar stempel volkomen heeft afgedrukt. Dat is ook het doel.

Het gedurig herhaalde Ave Maria wil om het hoofd der glorierijke vrouwe, die de slang zoo roemvol den kop heeft verplet, eenen eerekrans winden, waarin de meditatie der geheimenissen als het ware geestelijke rozen invlecht. De bedoelde geheimenissen worden met het Ave Maria verbonden, omdat de genadewerkingen van het leven, het lijden en de verheerlijking onzes Heeren, ons niet zekerder ten deel worden dan door de voorbede der maagdelijke Moeder Gods, die bij alle deze mysteriën immers gedacht moet worden mede te werken.

De rozenkrans is voor den eenvoudigsten Christen verstaanbaar en toch wordt de diepte zijner geheimenissen door den geleerdsten theoloog niet doorgrond. Hij eigent zich bovendien voor alle trappen en verhoudingen des levens; hij is voor alle gemoedstoestanden van het menschelijke hart geschikt; hij is de voortreffelijkste geleider voor het Kerkelijke feest, vooral voor het heilige misoffer.

De waarde en beteekenis van den rozenkrans is niet hoog genoeg te schatten van wege de gemakkelijkheid, waarmede hij zijne bidders tot

de meditatie opwekt, welke wijze van bidden voor den mensch noodzakelijk is ter vervulling zijner zedelijke levenstaak.

De gedurige herhaling van hetzelfde gebed vermoeit niet, wijl de verscheidenheid der daarbij overdachte geheimenissen afwisseling aanbrengt. Die herhaling is integendeel een des te dringender en inniger uitdrukking van ons smeeken.

Uit zulke uitspraken blijkt duidelijk, dat men Roomsch moet zijn, om dit echt Roomsche werk te kunnen waardeeren.

Een Gereformeerde kan het niet en mag het niet, omdat hij het geheel en de deelen van den rozenkrans in strijd acht met wat de Geest der gebeden in de H. Schrift ons leert. De gedurige herhaling van een gebed, en nog wel van een bede tot een schepsel, kan niet ter eere Gods zijn. Christus verbiedt immers het heidensch ijdel verhaal van woorden, en zegt, dat alleen tot den Vader gebeden moet worden in zijnen naam.

E. De vereering der reliquien.

Tot de vereering der heiligen behoort ook de vereering van hunne reliquien en alles, wat met hen in betrekking heeft gestaan.

Daaromtrent zegt het Concilie van Trente in de 25e zitting. dat geleerd moet worden aan de geloovigen, „dat ook van de heilige martelaren en van de anderen, die bij Christus leven, de heilige lichamen, die levende leden van Christus en een tempel des H. Geestes geweest zijn, en die door Hem tot het eeuwige leven opgewekt en verheerlijkt zullen worden, door de geloovigen moeten vereerd worden, waardoor vele gunstbewijzen door God aan de menschen bewezen worden; zoodat degenen, die beweren, dat men aan de reliquien der heiligen geene vereering en eere verschuldigd is, of dat deze en andere heilige gedenkteekenen door de geloovigen nutteloos vereerd worden, en dat ter verkrijging hunner hulp de gedachtenis der heiligen tevergeefs gevierd wordt, geheel en al te veroordeelen zijn, zooals de Kerk reeds vroeger hen veroordeeld heeft en nu ook veroordeelt. Verder moeten de beelden van Christus, van de Maagd-Moeder Gods en van andere heiligen voornamelijk in de kerken gehouden en bewaard en hun de verschuldigde eere en vereering bewezen worden, niet omdat men gelooft, dat daar eene Goddelijkheid of kracht in zit, weshalve zij vereerd moeten worden, of omdat men van dezelve iets vragen, of omdat men op de beelden zijn vertrouwen stellen moet, zooals dit eertijds door de heidenen geschiedde, die op de afgoden hunne hoop zetten; maar omdat de eere, die denzelven bewezen wordt, tot de prototijpen overgebracht wordt, welke zij voorstellen; zoodat wij door de beelden, die wij kussen en waarvoor wij het hoofd ontblooten en nederbuigen, Christus aanbidden en de heiligen vereeren, wier gelijkenis zij dragen. Hetgeen

door de decreten der concilies, voornamelijk van de 2e Synode te Nicea tegen de bestrijders der beelden bekrachtigd is."

Kort maar krachtig is door de Hervormden tegen geheel die reliquien en beeldenvereering strijd gevoerd met het tweede gebod. Of dat alles voor een Gereformeerde waardeloos is? Neen, dat alles heeft ook voor hen waarde, maar niet als iets heiligs, maar als iets antieks. In den dienst van God is het verboden, in de kunstgeschiedenis heeft het historische waarde. Niet in de kerk, maar in het museum behoort het thuis. Dat is de praktijk dergenen, die luisteren naar Jezus' woord, waarin hij spreekt, niet over den tijd, waarin men overal in tempels met heiligenbeelden en sieraden zal aanbidden, maar wanneer men God zal aanbidden in geest en waarheid. Zulken zeggen: de mensch moet niet voor een beeld bidden, maar hij moet als vernieuwd naar het evenbeeld Gods neerknielen voor God.

F. Het gebed tot schepselen door de Hervormers verworpen.

Door de Hervorming is de godsdienstige vereering van engelen, heiligen en Maria, eenstemmig betiteld met den naam van „afgoderij."

De Lutherschen namen aan, dat de engelen en heiligen voor de Kerk in haar geheel bidden; maar dat zij daarom aangebeden of vereerd moesten worden, weigerden zij te onderschrijven. Zij keuren de vereering — tenminste de godsdienstige vereering van alle schepselen af; maar het houden van gedenkdagen van Maria en de Apostelen en de martelaren achtten zij wel goed, evenals het hebben van beelden.

De Gereformeerden gingen in deze zaak verder dan de Lutherschen. Zij verleenden aan de schepselen geene enkele plaats in den dienst van God. Daarom houden zij geene gedenkdagen van schepselen en hebben zij geen beelden in de kerk. Van dat alles gebiedt Gods Woord ons niets, en der Christenen roeping is het God te dienen, zooals Hij het beveelt.

In zake de heiligen, die in den Heere ontslapen zijn, gelooven de Gereformeerden, dat zij van ons gescheiden zijn door den dood, waarvan de H. Schrift ons leert, dat die eene totale verbreking is met het leven aan deze zijde van het graf. Wordt de vraag gedaan, of de dooden ons hooren en van ons kunnen kennis hebben, dan zeggen de Gereformeerden, die vraag niet te kunnen beantwoorden, omdat de Schrift daarover niet beslist spreekt.

Zij wijzen er op, dat de Bijbel gedurig melding maakt van de voorbede der menschen op aarde: die wordt geboden, die wordt verricht, die wordt gevraagd. Maar van de bede der zaligen in den hemel voor de op aarde levenden is nergens sprake, dan in het apocryphe boek der Makkabeën. (2 Makk. 15 : 12—14.) Geen der Bijbelheiligen gaat ons daarin voor. Geen enkel gebod Gods eischt het.

Zij gaan verder. Volgens de Roomsche theologie is de vereering ook niet bepaald door God geboden, maar eene vrome en nuttige zede der geloovigen, en daarom een der goede werken. Neen, antwoorden de Gereformeerden. Goede werken zijn alleen, die uit waar geloof, naar de wet Gods, alleen Hem ter eere geschieden, en niet die op ons goeddunken of op menschen-inzettingen gegrond zijn. Daarom hebben menschen en engelen steeds alle godsdienstige vereering afgewezen, omdat zij dat een verkeerd, een zondig, een door God verboden werk achtten, dat wij moeten haten en vlieden.

In het dienen van God, in het verkeer met God in het gebed, heeft een geloovige alles in den eenigen Middelaar, Jezus Christus. Het aardsche Israël had behoefte aan de aardsche Levieten; maar het Israël des Nieuwen Testaments heeft zijn volmaakten Bedienaar des hemelschen heiligdoms, die aan geen helpende Levieten behoefte heeft.

Terecht is daarom in de dagen van de Hervorming gezegd, dat degenen, die hunne zaligheid en welvaart bij de heiligen zoeken, met der daad den eenigen Heiland en Zaligmaker Jezus verloochenen, ofschoon zij zich Zijns met den mond roemen. Waar toch is de Zaligmaker in het hart van iemand, die schrijft: „Hoemeer wij van de gebreken onzer gebeden overtuigd zijn, te meer moeten wij der heiligen voorbede zoeken; en met des te vaster vertrouwen moeten wij door hunne voorbede verhooring verwachten, als hunne gebeden de onze overtreffen in ootmoed en innigheid."

Wij kunnen niet tot schepselen bidden, als ons bidden inderdaad bidden zal zijn. Bidden moge in het menschelijke leven gebezigd worden voor een dringend vragen om iets. Het moge soms in het godsdienstige leven voorgesteld worden, in beeldspraak, als een naderen van een arme tot een rijke, van een lager geplaatste tot een hooger staande. Toch is het bidden, als stuk der religie, niet eene ontmoeting van twee schepselen, die in rang en stand verschillen, maar het roepen van het schepsel tot God. Bidden is een gemeenschapsverkeer van den beelddrager Gods, niet met hen, in wie dat beeld van de onzuiverheid gereinigd is, maar alleen met Hem, naar wiens beeld en gelijkenis wij geschapen en herschapen zijn.

Bidden kan een mensch niet tot eenig schepsel, waarvan hij niet zeker weet, of het hem hooren of verhooren zal, maar alleen tot Hem, die ons zeker hoort en verhoort.

Bidden is spreken tot Hem, die zegt Jes. 42 : 8 „Ik ben de Heere, dat is mijn naam; en mijne eere zal Ik geenen anderen geven, noch mijnen lof den gesneden beelden", en tot Wien de bidder zeggen kan: Ps. 65 : 3 „Gij hoort het gebed; tot U zal alle vleesch komen."

HOOFDSTUK III.

De gesteldheid des harten.

§ 1. Inleiding.

Wat nu ter sprake gebracht wordt, is de vraag: „hoe moeten wij bidden?" Het antwoord daarop wordt door de verschillende schrijvers gegeven in hoofdstukken, die een verschillenden titel dragen. De een spreekt van „wetten", een ander van „hoedanigheden", een derde van „voorwaarden". Allen brengen daaronder hetzelfde ter sprake, n.l. de gestalte des bidders.

Er is tevoren gesproken over de werkingen van den H. Geest bij het bidden. In dit hoofdstuk, waarin de innerlijke gestalte des bidders, zoo goed dat kan, zal worden ontleed en beschreven, worden die Geestes werkingen in den biddenden mensch voorgesteld en met bewondering gadegeslagen. Die innerlijke gesteldheid des harten is zonder twijfel van het hoogste belang bij het gebed; vandaar al die zorg der vromen, dat zij niet kwijnt en verdort.

Bij den dienst der offeranden wordt gesproken van den reuk, die opstijgt van de offers, die door God worden aangenomen. Welnu dat Gode behagelijke des gebeds is die gestalte des bidders. Een gebed des harten, waarin het rijke leven der Godsvrucht zijne uiting vindt, is zeker tot eenen liefelijken reuk den Heere, gelijk omgekeerd gezegd wordt: „Het offer der goddeloozen is den Heere een gruwel."

De heidenen hebben zich weinig of niet bekommerd over de innerlijke gesteldheid des harten. In zekeren zin kon dat niet anders: wanneer men immers in de eene of andere natuurmacht de Godheid vereert, gaat men van zelf meenen, dat het hoorbare gebruiken van natuurlijke en zinnelijke middelen het ware bidden is. Zij meenen, dat het beste middel, om God tot luisteren te bewegen, bestaat in het maken van allerlei lawaai en hard schreeuwen. En daarbij zoeken zij de gunst Gods te winnen door het brengen of beloven van offers. Alles het gevolg van het geven van eene aardsche gestalte aan God. Wat dan gebeden wordt is meestal niet anders dan vaststaande tooverspreuken, waarbij het niet aankomt op de innerlijke samenstemming van hart en lippen; maar waarbij alles aankomt op den klank en het precieze woord. Afgoderij is de ontaarding van den mensch.

Maar toch wordt hier en daar eene stem vernomen, die het der schare toeroept, dat bidden nog iets anders is dan eene uitwendige verrichting. Vooral bij de Grieken en Romeinen heeft het niet ontbroken aan menige behartigenswaardige les voor bidders. Met name is hier Socrates te noemen, in wat hij zelf sprak of deed, en vooral zooals hij later als een heilige der Grieksche en Romeinsche beschaving werd vereerd, als de profeet van den Godsdienst der rede.

Die woorden der wijzen uit de heidenwereld leeren meer dan eenmaal iets, dat overeenstemt met het woord der profeten in Israël. En door de profeten in Israël is meer dan eens gezegd, wat ook buiten het volk Gods gehoord wordt, b.v. over het dwaze en onzedelijke van veler bidden. En toch, wat door die heidensche wijzen gezegd is, is meer de kritiek, die uit het verstandelijk inzicht voortvloeit, dan het woord der beschaming en vermaning, dat uit de diepte der religie ontspringt, en dat door de profeten als een „Woord Gods" werd gepredikt. De profeten werden gedreven door den Geest Gods.

Wil men dan ook den zuiveren en reinen klank vernemen, dien de H. Geest in de gebeden der geloovigen zoo heerlijk doet uitkomen, dan moet men de H. Schrift beluisteren. Daar wordt ons van die innerlijke gesteldheid des harten in woord en beeld geopenbaard, wat voor ons noodig en navolgenswaardig is.

Wat in den Bijbel beschreven is van de werkingen van den Geest der gebeden, heeft men daarom op allerlei wijze gepoogd tot een geheel te verwerken. Doch daarbij heeft men zich veelal te zeer beperkt tot het bidden in engeren zin.

Met het doel, om dat te ontgaan, wordt nu achtereenvolgens onderzocht:

1. hoe het hart van den bidder tegenover God staan moet.
2. hoe hij ten opzichte van den naaste gezind moet zijn.
3. wat bij iedere wijze van bidden in het bijzonder voor den dag komt.

Soms is hier gewezen op de bekeering als de hoofdvereischte bij het bidden, b.v. door F. de Wael in zijn „Reuckoffer ofte practijke des Gebeds" 2e druk, 1663 p. 82 v. Dit zou echter leiden tot een afzonderlijk hoofdstuk over de bekeering, terwijl toch het doel is de biddende gestalte van het bekeerde hart te beluisteren. Daarin trouwens treedt de ware bekeering juist aan den dag.

§ 2. De gesteldheid des harten tegenover God.

Hier is een heilig terrein. Hier wordt de mensch bespied, die tot God spreekt, en daarbij valt het volgende op te merken.

Als de mensch bidt, stelt hij zich voor het aangezicht des Heeren. Dat kan niet zonder eerbied voor de Majesteit Gods, die in ootmoed zich hult.

Als de mensch zijne stem opheft tot den Heere, neemt hij de vrijmoedigheid, om den Heere aan te spreken. Dat kan hij niet zonder vertrouwen in zijnen God.

Als de mensch nadert, om den Heere te ontmoeten, is het hem te doen, om te verkeeren voor het aangezicht Gods. Zonder oprechtheid is dat onmogelijk.

Als de mensch in biddende gemeenschap met zijnen God samen is, is hij met het hoogste en heiligste bezig. Dat kan hij niet zonder aandacht.

Die ootmoed en dat vertrouwen, die oprechtheid en die aandacht zijn de krachten, die de Geest der gebeden werkt in het hart van Gods kinderen.

Zij zullen achtereenvolgens behandeld worden.

Wanneer echter die deugden ter sprake gebracht worden, is het daarbij niet de bedoeling, dat zij in ieder gebed één voor één op de lippen zouden genomen moeten worden. Dat is volstrekt niet noodig. Wij behoeven het den Kenner der harten niet te zeggen, dat ons hart oprecht is voor Hem, en wij met aandacht Hem bidden, of dat wij met ootmoed en vertrouwen tot Hem naderen. Hij zal het wel bespeuren in het bidden zelf. Voor ons zelf echter is het wel goed, omdat een bidder eenigszins gelijkt op een muzikant, die gedurig zijn instrument stemmen moet, om zuivere tonen ten gehoore te brengen; want zijn de tonen niet zuiver, dan is de muziek valsch. Welnu zoo is het ook hier: zijn die deugden des harten ontstemd, dan kan het gebed niet welluidend zijn. En daarom onderzoekt een kind Gods zijn hart, vóór hij tot God komt; en wordt in allerlei gidsen op het gebied des gebeds over de voorbereiding bij het bidden gehandeld. Aldus luidt het behartigenswaardige woord van Zophar: „Indien gij uw hart bereid hebt, zoo breid uwe handen tot Hem uit" (Job 11 : 13).

Ook zullen al die deelen der gesteldheid des harten niet altoos op gelijke wijze aan den dag komen. Dat zal veelal liggen aan de omstandigheden. Op vast- en bededagen b.v. zal ongemerkt en van zelf de ootmoed des harten het meest uitkomen; terwijl bij de uitreiking der bondszegelen het vertrouwen vooral aan het woord zal zijn.

A. De ootmoed.

Als de mensch bidt, stelt hij zich voor het aangezicht des Heeren. Dat kan niet zonder eerbied voor de Majesteit Gods, die in ootmoed zich hult.

Tot „den God der heerlijkheid" (Hand. 7 : 2) wordt gebeden. Als er sprake is van de roeping der profeten, vernemen wij de openbaring dier heerlijkheid en majesteit Gods. In het welbekende visioen van Jes. 6

ziet de profeet den Heere zitten op een hoogen en verhevenen troon en zijne zoomen vervullende den tempel. De Seraphijnen stonden boven Hem, een iegelijk had zes vleugelen: met twee bedekte ieder zijn aangezicht, en met twee bedekte hij zijne voeten, en met twee vloog hij, en de een riep tot den ander en zeide: „Heilig, heilig, heilig is de Heere der heirscharen; de gansche aarde is van zijne heerlijkheid vol", en zoo krachtig was dat geroep, dat de posten des dorpels zich bewogen, terwijl het huis vervuld werd met rook (den wierook der verheerlijking).

Voor dien God, wiens troon de hemel en wiens voetbank de aarde is, nadert de mensch, die bidt. Al is de ontmoeting, die Mozes bij het braambosch had, nog geheel iets anders dan een gewoon mensch, die bidt, te beurt valt; toch is de herinnering niet onnoodig: „Nader hier niet toe; trek uwe schoenen uit van uwe voeten, want de plaats, waar gij op staat, is heilig land." Toen Mozes dat vernam, verborg hij zijn aangezicht, want hij vreesde God aan te zien. Zou dan een gewoon menschenkind zonder vreeze in het hart durven spreken tot God, voor wien David buigt en in aanbidding uitroept: „Uwe, o Heere, is de grootheid en de macht en de heerlijkheid en de overwinning en de majesteit; want alles, wat in den hemel en op de aarde is, is uwe. Uwe, o Heere, is het Koninkrijk en Gij hebt U verhoogd tot een Hoofd boven alles, en rijkdom en eere zijn voor uw aangezicht, en Gij heerscht over alles, en in uwe hand is kracht en macht; nu dan, onze God, wij danken U en loven den naam uwer heerlijkheid" (1 Kron. 29 : 11—13). Tegenover die Majesteit Gods staat de bidder, een nietig mensch. Talrijk zijn de uitspraken, waarin dat wordt uitgedrukt. „O Heere, wat is de mensch, dat Gij hem kent, het kind des menschen, dat Gij het acht? De mensch is der ijdelheid gelijk, zijne dagen zijn als eene voorbijgaande schaduw" (Ps. 144 : 3). „De mensch van eene vrouw geboren, is kort van dagen en zat van onrust; hij komt voort als eene bloem en wordt afgesneden; ook vlucht hij als eene schaduw en bestaat niet" (Job 14 : 1, 2). „Zie, op zijne knechten zou Hij niet vertrouwen, hoewel Hij in zijne engelen klaarheid gesteld heeft, hoeveel te min op degenen, die leemen huizen bewonen, welker grondslag in het stof is? Zij worden verbrijzeld voor de motten" (Job 4 : 18, 19). „De sterren zijn niet zuiver in zijne oogen; hoeveel te min de mensch, die eene made is, en des menschenkind, die een worm is" (Job 25 : 6). „De volkeren zijn geacht als een droppel van eenen emmer, en als een stofken van de weegschaal" (Jes. 40 : 15). De mensch, die in het besef dier nietigheid voor Gods aangezicht zich stelt, om God aan te spreken, stemt met Job 39 : 37 in: „Zie, ik ben te gering; wat zoude ik U antwoorden? Ik leg mijne hand op mijnen mond".

Maar het is niet alleen het gevoel van zijn eigen kleinheid, dat tegenover Gods Majesteit van den bidder zich meester maakt; hij kent ook

zijne onheiligheid tegenover de heiligheid des Heeren. Abraham zeide dat tot Hem, die als de Richter der gansche aarde recht doet: „Zie, ik heb mij onderwonden te spreken tot den Heere, hoewel ik stof en assche ben", Gen. 18 : 27. En wie bidt, stemt in met het woord van Ps. 130 : 1, „Uit de diepten roep ik tot U, o Heere", en Ps. 143 : 2, „En ga niet in het gericht met uwen knecht, want niemand, die leeft, zal voor uw aangezicht rechtvaardig zijn". In Psalm 51 bidt zulk een zondig schepsel in het diepe besef zijner ellendigheid. De gestalte, die hem past is weergegeven in de teekening van den man, die in den tempel van verre bleef staan en zelfs de oogen niet wilde opheffen naar den hemel, maar op zijne borst slaande, riep: „o God, wees mij zondaar genadig". Dat is voorzeker de scherpst belijnde teekening van den biddenden zondaar. Zij is niet alleen geldend voor hen, die tevoren zonder God leefden, maar evenzeer wordt dat gehoord van de lippen van Gods volk. Zoo bad Ezra: „Mijn God, ik ben beschaamd en schaamrood, om mijn aangezicht tot U op te heffen, mijn God; want onze ongerechtigheden zijn vermenigvuldigd tot boven ons hoofd, en onze schuld is groot geworden tot aan den hemel" (Ezra 9 : 6); zoo wordt beleden in Jes. 64 : 6: „Wij allen zijn als een onreine en alle onze gerechtigheden zijn als een wegwerpelijk kleed, en wij allen vallen af als een blad, en onze misdaden voeren ons henen weg als een wind".

Die ootmoed des harten, die zijne redenen vindt in des menschen afhankelijkheid en nietigheid, en zijn bijzonder karakter ontvangt door de verdorvenheid en strafwaardigheid des zondaars, wordt door den Geest der gebeden in het hart ingeprent.

Die ootmoed past het kind Gods ten allen tijde. Bij de smeeking wordt hij gehoord, maar evenzeer bij de dankzegging. Menigmalen drijft hij tot eene belijdenis van zonden. „O Heere, bij ons is de beschaamdheid der aangezichten" heet het dan, Dan. 9 : 8, of ook: „Ik ben geringer dan alle deze weldadigheden en dan alle deze trouw, die Gij aan uwen knecht gedaan hebt", Gen. 32 : 10.

Ware ootmoedigheid sluit het oog niet voor het een of ander goed, dat den mensch geschonken is. De H. Geest maakt geen geveinsden, die hunne oogen sluiten voor verleende zegeningen. Integendeel, Hij opent het oog voor de gaven, die God verleend heeft, en doet ze in het rechte licht schitteren. Hij versterkt bij het aanschouwen daarvan of bij het spreken daarover de ware ootmoedigheid des harten. Dat verneemt men bij Paulus: „Ik ben de minste van de Apostelen, die niet waardig ben een Apostel genaamd te worden, daarom dat ik de gemeente Gods vervolgd heb; doch door de genade Gods ben ik, wat ik ben en zijne genade, die aan mij bewezen is, is niet ijdel geweest, maar ik heb overvloediger gearbeid dan zij allen, doch niet ik, maar de genade Gods, die met mij is". 1 Cor. 15 : 9, 10.

Die ootmoedigheid doet bij den aanvang zijner roeping Mozes zeggen: „Wie ben ik, dat ik tot Pharaö zoude gaan, en dat ik de kinderen Israëls uit Egypte zoude voeren" Ex. 3 : 11; zij doet David, als hij, de herderszoon, in glorie op zijnen troon zit, uitroepen: „Wie ben ik, Heere Heere, en wat is mijn huis, dat Gij mij tot hiertoe gebracht hebt, 2 Sam. 7 : 18.

Ware ootmoed beneemt den mensch niet den moed, om voor den Heere te naderen. „De ootmoed, die ontmoedigt, is na verwant aan de vertwijfeling." Ootmoed is het tegendeel van de slaafsche vrees der ongeloovigen. „De vreeze is slaafsch, zoolang zij door de liefde niet wordt vrijgemaakt, en de eere, die van de liefde niet komt, is geene eere, maar slechts kruiperij van den vleier." De ware kinderlijke vreeze van het kind Gods heeft geen pijn. Zij vlucht niet van God, maar zoekt Hem op. Die ootmoed wordt in Ps. 131 vertolkt met deze woorden: „O Heere, mijn hart is niet verheven en mijne oogen zijn niet hoog; ook heb ik niet gewandeld in dingen, mij te groot en te wonderlijk. Zoo ik mijne ziel niet heb gezet en stille gehouden, gelijk een gespeend kind bij zijne moeder! Mijne ziel is als een gespeend kind in mij". Als een kind, dat tegen moeders borst aanligt, en niet meer ongeduldig schreit om de moederborst, zoekt het ootmoedige hart zijne bevrediging bij zijnen God.

Zondaren missen den ootmoed. „Er is geene vreeze Gods voor hunne oogen", Rom. 3 : 18. Zij zijn op weg om te worden als de vorst van Tyrus, van wien getuigd wordt: „Gij hebt uw hart gesteld als Gods hart", Ez. 28 : 6. Tot zulken, die zich nog naar Hem blijven noemen, zegt God; „Een zoon zal den vader eeren en een knecht zijnen heer; ben Ik dan een Vader: waar is mijne eere? en ben Ik een Heer: „waar is mijne vreeze?" Mal. 1 : 6. Zulken hoort God niet, als zij den schijn aannemen van te bidden. „Al wie hoog is van hart, is den Heere een gruwel", Spr. 16 : 5. „God wederstaat de hoovaardigen, maar den nederigen geeft Hij genade", Jak. 4 : 6; zooals de lofzangen van Hanna en Maria dat ook bezingen.

God heeft het ook beloofd: „Ik zal zien op den arme en verslagene van geest en die voor mijn woord beeft", Jes. 66 : 2. „Alzoo zegt de Hooge en Verhevene, die in de eeuwigheid woont en wiens naam heilig is: Ik woon in de hoogte en in het heilige, en bij dien, die van eenen verbrijzelden en nederigen geest is, opdat Ik levend make den geest der nederigen en opdat Ik levend make het hart der verbrijzelden", Jes. 57 : 15. Daarom wordt God geloofd: „De Heere is nabij de gebrokenen van harte en Hij behoudt de verslagenen van geest", Ps. 34 : 19. „De Heere is hoog, nochtans ziet Hij den nederige aan, en den verhevene kent hij van verre", Ps. 138 : 6. In tijden van verdrukking wordt naar de toekomst uitgezien, wanneer de Heere „zich gewend zal hebben

tot het gebed desgenen, die gansch ontbloot is en niet versmaad zal hebben hunlieder gebed", Ps. 102 : 18.

Het is bemoedigend voor den bidder te overdenken, dat God het ootmoedig gebed niet versmaadt. „De offeranden Gods zijn een gebroken geest; een gebroken en verslagen hart zult Gij, o God, niet verachten", Ps. 51 : 19. Aan den hemel des gebeds verspreidt die waarheid aan allen kant haar licht. „Heere, Gij hebt den wensch der zachtmoedigen gehoord, Gij zult hun hart sterken, uw oor zal opmerken", Ps. 10 : 17. Vandaar ook de bede: „Vereenig mijn hart tot de vreeze van uwen naam", Ps. 86 : 11.

Die ootmoed des harten wordt door God zoo gewaardeerd, dat de Heere tot Elia zegt: „Hebt gij gezien, dat Achab zich vernedert voor mijn aangezicht? Daarom, dewijl hij zich vernedert, zoo zal Ik dat kwaad in zijne dagen niet brengen; in de dagen zijns zoons zal Ik dat kwaad over zijn huis brengen", 1 Kon. 21 : 27. Verootmoediging van den schuldige doet Gods lankmoedigheid bedreigde straffen uitstellen. Dat doet Jona treuren over het sparen van Nineve; maar het verhoogt Gods naam in de wereld, waarin hij zijne gemeene gratie doet werken, zooals die in het midden van zijn volk, waar Gods bijzondere genade openbaar wordt, van harte wordt beleden en aangebeden.

B. Het vertrouwen.

De bidder gelijkt niet op iemand, die niemand voor zich ziet en in de ijle ruimte zijne stem laat hooren. Hij weet, dat hij in zijn gebed zich stelt voor het aangezicht Gods. En als de mensch bidt, spreekt hij niet tot een onbekende, van wien hij niets weet. Neen, hij weet dan, dat de aangebedene de Hoorder des gebeds is, voor wiens ooren hij gerust mag uitspreken, wat in zijne ziel leeft. Het gebed van den door Gods Geest bekwaamden bidder geschiedt met dat vertrouwen des harten, waardoor hij met vrijmoedigheid zich tot God richt.

Waarop steunt dat vertrouwen?

Op eigen waardigheid en verdienste zeker niet; want dieper en modderiger poel is er in de wereld des gebeds niet te bedenken dan zelfvertrouwen en eigengerechtigheid. Wie daarop zich wagen durft, zinkt steeds dieper weg, tot hij eindelijk omkomt. Daarin raakt alleen de blinde aan het dwalen, die voor zijne onwaardigheid en zijne ongerechtigheid geen oog heeft. Daarin waagt zich alleen de hoogmoedige, wien alle ware ootmoedigheid ontbreekt.

Nooit zijn goede werken en goede voornemens de grond voor het vertrouwen. Zij zijn hoogstens, wanneer zij naar waarheid dien naam dragen mogen, de weg, dien men afgelegd heeft, en het pad, dat men betreedt, om het aangezicht Gods te ontmoeten. Zij zijn de door den

bidder betreden grond. Daarop heeft men soms niet gelet, als men b.v. in de Psalmen toch meende te hooren, dat de bidders vertrouwden op hun goede voornemen of op hunne goede werken, of als men de bede van Nehemia las: „Gedenk mijner, mijn God, in dezen; en delg mijne weldadigheid niet uit, die ik aan het huis mijns Gods en aan zijne wachten gedaan heb." Wie niet weet te onderscheiden, zou meenen, dat bij zulk bidden de grond in des menschen doen gezocht werd. Maar wie beter weet te onderscheiden, ziet daarin den bidder tot God naderen langs den door God gewezen weg, op den door God gelegden grond, met de door God geschonken genade.

De grond van alle zeker vertrouwen des gebeds ligt in God. Door Daniël wordt dat helder en klaar uitgedrukt: „Wij werpen onze smeekingen voor uw aangezicht niet neder op onze gerechtigheden, maar op uwe barmhartigheden, die groot zijn", Dan. 9 : 18.

Het vertrouwen is de gids van den ootmoed. Waar ootmoed genade zoekt, ziet vertrouwen haar bij God. Vandaar het gedurig jubelen in de Psalmen over de sterkte en vastheid en zekerheid en veiligheid van den Naam des Heeren. Gods naam is de grond des vertrouwens. Dien naam maakte de Heere aan Mozes bekend, toen Hij in eene wolk nederwaarts kwam en uitriep: „Heere, Heere, God, barmhartig en genadig, lankmoedig en groot van weldadigheid en waarheid, die de weldadigheid bewaart aan vele duizenden, die de ongerechtigheid en overtreding en zonde vergeeft, die den schuldige geenszins onschuldig houdt, bezoekende de ongerechtigheid der vaderen aan de kinderen en aan de kindskinderen in het derde en vierde lid," Ex. 34 : 6, 7. Dat is de grond van het vertrouwen bij het naderen voor het aangezicht Gods zoowel in het smeeken voor zichzelven en voor anderen, als in de dankzegging en lofzegging. Gedurig wordt het gehoord: „Barmhartig en genadig is de Heere, lankmoedig en groot van goedertierenheid".

Van ouds is God de grond des vertrouwens geweest: „Op U hebben onze vaderen vertrouwd; zij hebben vertrouwd en Gij hebt ze uitgeholpen. Tot U hebben zij geroepen en zijn uitgered; op U hebben zij vertrouwd en zijn niet beschaamd geworden", Ps. 22 : 5, 6. Hij is het nog: „Uwe goedertierenheid, Heere, zij over ons, gelijk als wij op U hopen", Ps. 33 : 22. De geloovigen wisten het: „De Heere heeft een welgevallen aan hen, die Hem vreezen, die op zijne goedertierenheid hopen", Ps. 147 : 11.

De Geest der gebeden, die den bidder eerbied en ootmoed des harten inboezemt, waar hij Gods Majesteit nadert, wekt in hem ook een vast vertrouwen, om met kinderlijke vreeze tot den Heere te bidden. Die H. Geest geeft de daarvoor noodige vrijmoedigheid in het geloof in den Heere Jezus Christus.

Wat in het O. T. in schaduwen gezien werd, is nu verwezenlijkt.

„De genade en de waarheid is door Jezus Christus geworden", Joh. 1 : 17. Waar gevraagd wordt, hoe men God ontmoeten zal, zegt de Zaligmaker: „Ik ben de weg en de waarheid en het leven. Niemand komt tot den Vader dan door mij", Joh. 14 : 6. In overeenstemming daarmede spreken de geloovigen van onzen Heere, „in denwelken wij hebben de vrijmoedigheid en den toegang met vertrouwen, door het geloof aan Hem". En zich aansluitend aan den dienst der schaduwen, is de vermaning: „Dewijl wij dan, broeders, vrijmoedigheid hebben om in te gaan in het heiligdom door het bloed van Jezus, op eenen verschen en levenden weg, welken Hij ons ingewijd heeft door het voorhangsel, dat is door zijn vleesch, en dewijl wij hebben eenen grooten Priester over het huis Gods, zoo laat ons toegaan met een waarachtig hart, in volle verzekerdheid des geloofs". Hebr. 10 : 19—22.

De grond des vertrouwens is dus het geloof, dat God inderdaad is, zooals Hij zich in zijnen Zoon openbaart, een God, die den geloovige rechtvaardigt en als zijn kind wil hooren. Dat is de zin van het bidden in den naam van Jezus, waarvan in het evangelie van Johannes meermalen sprake is. Dat is eindelijk de reden, waarom de Heere zijnen discipelen met vrijmoedigheid God leerde aanroepen met de woorden „Onze Vader". Nu wij God zoo mogen aanspreken, moge een ongeloovige twijfelen aan de genade Gods, maar een geloovige kan dat niet meer.

Terecht heeft daarom Calvijn 1) opgemerkt: „Dat (het bidden uit waar geloof) is juist het kenmerk, hetwelk de zuivere aanroeping van den éénen God onderscheidt van de onheilige en vage gebeden der heidenen". Die noodzakelijkheid van het geloof bij het bidden onderstelt ook Paulus, als hij vraagt: „Hoe zullen zij dan (Hem) aanroepen, in welken zij niet geloofd hebben". Rom. 10 : 14.

Dat vertrouwen is geheel iets anders dan de vermetelheid, waarmede zondaren soms God aanroepen. Gedurig wordt er in den Bijbel over menschen gesproken, die met de lippen tot God bidden, maar met hun hart en hunne daden verre van Hem leven. Hoewel dienstknechten der zonde, die God haat, wagen zij het toch God aan te roepen. Als vijanden Gods, wagen zij het om eene of andere reden in het kamp Gods binnen te dringen: zij dragen een soldatenpak, dat zij hebben weten machtig te worden; maar de Koning, in wiens soldaten-uniform zij loopen, is hun koning niet. Zij buigen wel voor den troon; maar de God, dien zij aanroepen, is hun God niet. Van buiten gezien, zijn zij allicht niet te onderscheiden; maar voor het oog van den Kenner der harten is hun gemis aan vertrouwen door geene vermetelheid te bedekken.

Zeker, in dat vertrouwen zijn trappen, al gaat het niet aan om, zooals

---

1) „de nec. ref. eccl." Calvini opera VI, 482.

Bonaventura 1) doet, te spreken van drie soorten des gebeds, met het oog op de verscheidenheid van het vertrouwen, dat den bidder bezielt. Hierover zegt hij: „Somwijlen nadert de bidder tot God als een dienaar, die Hem als zijnen Heer en Richter met ootmoed en vreeze om erbarming smeekt. Zoo bad de tollenaar, die het niet waagde, de oogen ten hemel op te heffen, maar op zijn hart sloeg en sprak: wees mij, zondaar genadig. Somwijlen treedt de bidder als een vertrouwde vriend en huisgenoot voor God, bidt hem met eerbied en vertrouwen, en geeft als het ware den Heere den raad, dit of dat te doen, terwijl hij de gronden of oorzaken ontwikkelt, waarom het passend of nuttig is, dat het zoo geschiedt. Aldus bad Abraham voor de inwoners van Sodom, en Mozes voor het volk Israël, Ex. 32 : 12. Somtijds smeekt de bidder als een zoon, die op de liefde des Vaders vertrouwt, en zijne bede om verhooring gelijkt eer een rechtmatigen eisch dan een gebed. Hij steunt daarbij op de dikwijls ervaren welwillendheid zijns Vaders, zooals Mozes deed, Ex. 32 : 31v. Hij bidt den Heere niet, dat Hij hem uit het boek Gods uitdelgen mocht, maar met hetzelfde vertrouwen, dat hem de overtuiging gaf, dat hij nimmer uit het boek des levens zou uitgedelgd worden, smeekte hij om vergeving voor het volk, en verwachtte met vertrouwen de vervulling zijner bede; daarom verkreeg hij ook, wat hij gebeden had".

Deze onderscheiding is nu wel geschreven met het oog op de smeekbede, en aldus aan het licht stellend, dat daarbij verschil kan zijn in de mate des geloofs, waarmede iets begeerd wordt. Doch daarachter schuilt de meening, dat er verschillende soorten van vertrouwen zouden zijn, waarmede de mensch tot God zich zou wenden. Die onderscheiding echter is niet juist: de H. Geest werkt één en hetzelfde vertrouwen in het hart aller geloovigen, waardoor zij vrijmoedig toetreden tot den troon der genade. De H. Schrift maakt geen onderscheid in soorten bij het ware vertrouwen. Wel echter leert zij, dat het vertrouwen zwakker of sterker kan zijn, dat het minder of meerder bestreden kan worden, dat het in mate kan verschillen.

Aardig is het gezegd: „Uw voet is uw vertrouwen, waarmede gij, gelijk de kinderen Israëls, de erve betreedt, die u beloofd is; en zoover gij daarin voorttreedt, zoover breidt zich ook uw bezit uit, tenminste als het vast en onwrikbaar in God is geworteld".

C. De oprechtheid.

Is het noodig, dat de mensch ootmoedig en geloovig voor het aangezicht Gods treedt, dan is het verder de eisch, ook in oprechtheid dat te doen.

1) „de prof. rel." II, 68.

Dat besef is diep in het hart gegrift, zoodat de genezen blinde tot de Farizeërs zeggen kon: „wij weten, dat God de zondaars niet hoort, maar zoo iemand Godvruchtig is en zijnen wil doet, dien hoort Hij", Joh. 9 : 31. Wie zich in zijne ware gestalte voor God niet wil vertoonen, moet niet meenen, dat hij bidt. God neemt den persoon des menschen niet aan. Hij ziet het hart aan.

De talrijke klachten, die door God hieromtrent worden geuit, bewijzen, hoe menigmaal deze eisch wordt verwaarloosd. „Als gijlieden uwe handen uitbreidt, verberg Ik mijne oogen voor u; ook wanneer gij het gebed vermenigvuldigt, hoor Ik niet; want uwe handen zijn vol bloeds," zegt de Heere tot het volk van Jeruzalem, dat meende, die handen voor God verborgen te kunnen houden, Jes. 1 : 15. Straffen worden hun voorzegd, „daarom, dat dit volk tot Mij nadert met zijnen mond en zij Mij met hunne lippen eeren, doch hun hart verre van Mij doen, en hunne vreeze, waarmede zij Mij vreezen, menschengeboden zijn, die hun geleerd zijn", Jes. 29 : 13. Van zulken, die, waar blanke oprechtheid vereischt wordt, onwaar zijn, wordt getuigd: „Zij roepen ook niet tot Mij met hun hart, wanneer zij huilen op hunne legers", Hos. 7 : 14. Over hen oordeelt Jezus, dat zij bidden „opdat zij van de menschen mogen gezien worden."

Als God zich eenerzijds kennen doet als de God aller genade, dan is andererzijds ook waar: „Des Heeren naam is IJveraar; een ijverig God is Hij", Ex. 34 : 14. Wordt Hij om iets gesmeekt, dan eischt Hij, dat het begeerde oprecht wordt begeerd. Wordt Hem dank gezegd, dan vraagt Hij, dat het hart des bidders met oprechte dankbaarheid vervuld zij. Worden Hem lofzeggingen toegebracht, dan wil Hij in het binnenste het oprecht gemeende daarvan bespeuren. Worden Hem zonden beleden en vraagt men Hem om vergeving, dan is Hij bereid te vergeven, maar alleen, wanneer Hij ziet, dat het hart oprecht is voor Hem. Altoos zal God nabij de ziel zijn dergenen, die in oprechtheid met Hem verkeeren. Daarvoor staat zijn Naam borg, waarin zijne genade uitblinkt. Doch indien die oprechtheid ontbreekt, is God als de man, die in het hart zijner vrouw het beeld van een anderen man gewaar wordt. Waarlijk het is dan nog het heilzaamst, als zijn toorn ontbrandt, misschien kan de vrees voor zijne wraak eene heilzame uitwerking hebben; want als onverschilligheid zich van Hem meester maakt, schijnt geen herstel meer mogelijk. De toorn Gods tegen de onoprechten kan verzoend worden na beleden berouw en oprechte bekeering. Wee hunner, als zij dien toorn niet gewaarworden, en in den weg der onoprechtheid ten einde toe volharden.

Wie God in oprechtheid zullen aanbidden, zijn geroepen in het voetspoor van Jakob te treden, die van zich zelf en de zijnen alle afgoden en hindernissen wegnam, toen zij naar Bethel zouden reizen, Gen. 35 : 4,

In Asa's dagen was men daarvan ook doordrongen: de kinderen Israëls traden toen in een verbond, „dat zij den Heere, den God hunner vaderen, zoeken zouden met hun gansche hart en met hunne gansche ziele," 2 Kron. 15 : 12. Aldus wilde God het. Aldus wordt het bidden een reukwerk in gouden schalen, dat Gode welbehagelijk is.

„Indien ons hart ons niet veroordeelt, zoo hebben wij vrijmoedigheid tot God", 1 Joh. 3 : 21. Die in oprechtheid God zoekt, diens geweten klopt niet, wanneer hij met zijne droefheid of vreugde des Vaders tegenwoordigheid opzoekt. Daarvoor bereidt ons ook de Geest der gebeden, die ons doet roepen: „Abba, Vader", maar nadat Hij ons wedergeboren en naar Gods beeld herschapen heeft. „De reinen van hart zullen God zien", Matth. 5 : 8 is de belofte des Heeren, waarop de geloovige steunt, als hij bidt: „Schep mij een rein hart, o God, en vernieuw in het binnenste van mij een vasten geest," Ps. 51 : 12.

Het geslacht, „dat rein in zijne oogen is en van zijnen drek niet gewasschen is", Spr. 30 : 12 gevoelt die behoefte niet. Zij laten de zonden, die altoos den mensch van God vervreemden, voortwoekeren in hun hart. Hun bidden is niets dan het aannemen van den schijn van bidden. Zij zijn gelijk aan in marmer gebeitelde figuren van bidders. Zij stellen menschen voor, die bidden. Zij gedragen zich daarbij als tooneelspelers, die de rol van dezen of genen aannemen, maar daarmede niet veranderd worden in den voorgestelden persoon. Daarom noemt de Schrift hen ook hypocrieten, en geeft daarmede recht te kennen het ijdele spel van hen, wien de oprechtheid ontbreekt, waarmede de Geest der gebeden Gods kinderen wil aangorden, en waarmede men bekleed moet zijn, om den Kenner der harten te ontmoeten.

D. De aandacht.

Deze eigenschap van den bidder drukt uit, dat zijn geest waarlijk bidt, dat hij inderdaad bezig is met het heiligste werk op aarde. Door den Geest der gebeden wordt die heilige aandacht geschonken, waardoor alle opmerkzaamheid des verstands voor den dag treedt, die bij het bidden vereischt wordt. Wanneer met aandacht gebeden wordt, dan doet de mensch het in het bewustzijn, dat hij God aanroept; dan weet hij, waarom hij het doet; dan doet hij dat met die ernst en kracht, die betamelijk zijn. Zonder aandacht is er dus geen bidden, dat dien naam mag dragen; terwijl aandacht maakt, dat er leven in het bidden is; zooals op de wanden der synagogen gelezen is: „Een gebed zonder aandacht is als een lichaam zonder ziel."

In den Bijbel wordt dat „ernstelijk bidden" genoemd. Jerobeam vraagt zoo den man Gods te Bethel: „Aanbid toch het aangezicht des Heeren uws Gods ernstelijk, en bid voor mij, dat mijne hand tot mij

kome". 1 Kon. 13 : 6, terwijl elders betuigd wordt: „Ik heb uw aanschijn ernstelijk gebeden van ganscher harte, wees mij genadig naar uwe toezegging", Ps. 119 : 58.

Een aandachtig bidder is dus een mensch, die niet slechts de houding van bidden aanneemt, over wiens lippen niet slechts beden en dankzeggingen en woorden van aanbidding komen, maar wiens geest daarmede vervuld en bezig is.

Is er een bidden zonder die aandacht? Jesaja heeft den Heere het oordeel hooren zeggen over het volk, dat tot Hem „nadert met zijnen mond" en Hem „met hunne lippen eeren, doch hun hart verre van Mij doen," Jes. 38 : 13. Zulk bidden wordt dus tegelijk een bidden zonder oprechtheid. Verwaarloozing van de aandacht maakt, dat men van het bidden eene sleur maakt, en de oprechtheid onmogelijk is, omdat het wezen ontbreken gaat en de schijn slechts bewaard blijft.

Voor het bidden met aandacht hebben wij het verstand noodig, het door Gods Geest verlichte verstand, dat weet, tot wien gebeden wordt; dat ook zich bewust is, wat bij het bidden gezegd wordt. Juist daarom hebben de Hervormers van geene kerkelijke taal willen weten, en gebroken met de Roomsche manier, die over geheel de wereld ééne taal bij het bidden in de kerk bezigen wil. Zij wilden, dat het gebed verstaan zou worden door hen, met wie gebeden werd, opdat zij met aandacht zouden kunnen mede bidden.

Juist wanneer de H. Geest in het bidden werkt, doet Hij dat door ons verstand met aandacht en opmerkzaamheid te vervullen, zoodat wij bidden kunnen in geest en waarheid. Hoeveel behoefte daaraan is, bewijzen alle boeken, die over dit onderwerp handelen, en weten alle menschen bij ervaring. Is dat aandacht, wanneer het hart vervuld is met allerlei zorgen en bekommernissen, en allerlei zondige en goddelooze gedachten voor den geest komen? Is daar aandacht, als men over alles en nog wat bidt, en de aanleiding vergeet; of als men meer let op de menschen, dan op den Hoorder des gebeds? Is dat wezenlijke aandacht, als de minste en geringste aanleiding voldoende is, om het bidden te doen plaats maken voor allerlei overpeinzingen? Op die vragen is het antwoorden onnoodig; want met beschaamdheid zullen de bidders het erkennen, dat zij, in plaats van den troon der genade te bereiken, op die wijze overal heen verdwaald zijn geraakt, waar zij niet wezen wilden.

Om die reden is het zoo goed, zich voor te bereiden voor het gebed, en af te leggen, wat hinderlijk en schadelijk is, en aan te trekken, wat nuttig en bevorderlijk is voor het bidden. Zoo dacht ook de dichter van Ps. 57 : 8, toen hij opstond om God te loven, en zeide: „Mijn hart is bereid, o God, mijn hart is bereid: ik zal zingen en psalmzingen".

Nu is het bij de aandacht ook, zooals bij alles, dat de een zooveel

meer en zooveel gemakkelijker zijne aandacht bij het bidden kan houden dan de ander, en dat de eene tijd, bij denzelfden bidder, zooveel verschilt van den anderen tijd. Ja, het komt voor, dat ondanks alle moeite en inspanning wezenlijke aandacht uitblijft, en de ziel aan allerlei verstrooidheid onderworpen is. De vraag is daarbij gedaan: of die verstrooiingen ons voor God schuldig stellen, en daarbij is het antwoord der Gereformeerden beslist ja, en dat der Roomschen eensdeels ja en anderdeels neen.

Volgens de leer van Rome is dat gebrek aan aandacht deels toe te schrijven aan de aangeboren zwakheid of den invloed des duivels — maar deels ook, met meerdere of mindere schuld onzerzijds, aan nalatigheid, onvoorzichtigheid, lichtvaardigheid, of verkeerdheid des harten. Nu is hiertegen geen ernstig bezwaar, maar wel moet het met alle kracht bestreden worden, als de Roomschen verder gaan, en zeggen, dat het gebrek, dat tegen onzen wil en zonder ons toedoen aanwezig is vanwege onze aangeboren zwakheid of de inwerking des boozen, ons voor God niet schuldig maakt. Met deze aan Pelagius herinnerende meening stemmen de Gereformeerden niet in, zooals dat in Art. XV der Geloofsbelijdenis uitgedrukt is, waar over de erfzonde gehandeld wordt, en ook elders door hen beleden wordt, b.v. in Hoofdstuk V der „Leerregels", waar geleerd wordt, dat God de geroepenen en wedergeborenen wel van de heerschappij en slavernij der zonde verlost, „doch Hij verlost hen in dit leven niet ganschelijk van het vleesch en het lichaam der zonde. Hieruit spruiten de dagelijksche zonden der zwakheid, en aan de allerbeste werken der heiligen kleven ook gebreken. Hetwelk hun gestadig oorzaak geeft, om zich voor God te verootmoedigen, hunne toevlucht tot den gekruisten Christus te nemen, het vleesch hoe langer hoe meer door den Geest des gebeds en heilige oefeningen der Godvruchtigheid te dooden, en naar het perk der volmaaktheid te zuchten, totdat zij, van dit lichaam des doods ontbonden zijnde, met het Lam Gods in de hemelen zullen regeeren". Terecht zijn de Roomschen met hunne leer, dat de begeerlijkheid van het vleesch tegen den geest, van nature, noodzakelijk, door schepping eigen aan den mensch is, en dus op zichzelf geen zonde kan zijn — door de Gereformeerde theologen bestreden, als zij handelen over het beeld Gods en de erfzonde, en als zij leeren, dat deze begeerlijkheid niet eerst tot zonde wordt, als de wil erin toegestemd heeft, maar dat zij in zichzelve zonde is, en als zoodanig ons schuldig stelt voor God: eene waarheid, die door alle leerlingen van Pelagius geloochend wordt!

Wanneer met aandacht gebeden wordt, leeft het hart daarbij en wordt de wil des menschen met ijver vervuld. Daarom wordt menigmaal nog afzonderlijk dat in beweging geraakte leven des gebeds behandeld onder den titel van „ijver", „vurigheid" enz. Dat is echter niet noodig, omdat

zij wezenlijk met de aandacht één zijn, en de kracht en mate daarvan uitdrukken, zoodat van „een krachtig gebed" kan gesproken worden, waardoor de heiligen der H. Schrift in de wereld der bidders de rijke gaven van den Geest der gebeden doen blinken. Daartoe worden de geloovigen opgewekt in de vermaning: „Waakt en bidt, opdat gij niet in verzoeking komt; de geest is wel gewillig, maar het vleesch is zwak", Matth. 26 : 41, of als hun bevolen wordt: „Houdt sterk aan in het gebed, en waakt daarin met dankzegging".

Hier bemerkt de geoefende bidder de aandrijving des Geestes, die den geest doet triumfeeren over het vleesch, die hem in de ure des gebeds in smeeking, of dankzegging of aanbidding van heeler harte doet bezig zijn, en alle kracht aan het werk stelt. Dan is de dikwijls voorkomende lauwheid en koudheid schijnbaar verdwenen; van traagheid is geen sprake; over slaperigheid behoeft niet geklaagd te worden. Dan is het bidden niet eene doode gewoonte of sleurwerk. Als de vroolijk zingende leeuwerik, die al hooger en hooger opstijgt in de lucht, verheugt zich dan de ziel des bidders, dat zij verkeeren mag in het leven des gebeds met haren God en Zaligmaker.

§ 3. De gesteldheid des harten tegenover den naaste.

Door allen, die over de eischen bij het bidden gesproken hebben, is ook gewezen op den plicht, dien de bidder ten opzichte van zijnen naaste heeft.

Daar God ons den naaste als naaste gesteld heeft, is ons leven met het zijne door sterkere of zwakkere vezelen verbonden, die wij erkennen moeten, en die ons verplichten om ook voor hem te bidden. Uit dit oogpunt zal bij het hoofdstuk over „de stof van het gebed" ook de voorbede ter sprake gebracht worden.

Bij de behandeling van de gesteldheid des harten komt de vraag ter sprake, welke gezindheid de Geest der gebeden ten opzichte van den naaste in het hart werkt.

Als op die vraag het antwoord gegeven zal worden, moet vooraf dit vastgesteld worden, dat niet onze meening, maar Gods wil hier den maatstaf aangeeft. Het staat niet aan den mensch om te beslissen, welke gezindheid hij iemand toedragen zal, maar het is Gods onvervreemdbaar recht, om ook hier als Wetgever op te treden.

Zooals God jegens iemand gezind is, dient ook het kind Gods jegens iemand gezind te zijn. Heeft God iemand lief, dan moeten wij hem ook liefhebben. „Die zegt, dat hij in het licht is, en zijnen broeder haat, die is in de duisternis tot nog toe; die zijnen broeder lief heeft, blijft in het licht en geene ergernis is in hem; maar die zijnen broeder haat, is in de duisternis en wandelt in de duisternis en weet niet, waar

hij henen gaat, want de duisternis heeft zijne oogen verblind" 1 Joh. 2 : 9—11. Indien God iemand haat, kunnen wij hem ook niet liefhebben. „Zoude ik niet haten, Heere, die U haten, en verdriet hebben in degenen, die tegen U opstaan? Ik haat ze met volkomenen haat; tot vijanden zijn zij mij" Ps. 139 : 21v. Het ligt in den aard der zaak, dat het zoo moet zijn, daar de liefde Gods het alomvattende gebod is.

Er moet echter iets aan toegevoegd worden, en wel dit: dat die haat niet zoo zeer den personen geldt, als wel hunnen zonden. Ten opzichte der menschen moeten wij het daarvoor houden, dat God lust heeft in hunne bekeering. Hunne zaligheid moet dus begeerd en gezocht worden, al mogen de geloovigen met hunne zonden geene gemeenschap hebben.

Met zulken, die van God niet willen weten, zullen wij op aarde moeten blijven leven, en wel zoo, dat indien het mogelijk is, die naaste voor Christus gewonnen moge worden.

Gewoonlijk echter is de gezindheid des harten jegens zulken, die van God afkeerig zijn, minder een hinderpaal in het gebed, dan de gezindheid jegens hen, die met ons één zijn in het geloof. Juist ten opzichte dezer laatsten verleent de Geest der gebeden eene gezindheid, waartoe allerwege in de H. Schrift wordt aangedrongen.

„Indien iemand zegt: Ik heb God lief, en haat zijnen broeder: die is een leugenaar; want die zijnen broeder niet lief heeft, dien hij gezien heeft, hoe kan hij God liefhebben, dien hij niet gezien heeft? En dit gebod hebben wij van Hem, (namelijk), dat die God lief heeft, ook zijnen broeder lief hebbe". 1 Joh. 4 : 20v. Als dat waar is, hoe zal Gode ons gebed dan behagen, als Hij tegelijk in onze harten gewaar wordt, dat wij een der zijnen niet welgezind zijn.

Daarom zeide Jezus in de bergrede, bij zijne verklaring van het zesde gebod: „Zoo gij dan uwe gave zult op het altaar offeren en aldaar gedachtig wordt, dat uw broeder iets tegen u heeft; laat daar uwe gave voor het altaar en ga henen; verzoen u eerst met uwen broeder en kom dan en offer uwe gave" Matth. 5 : 23v. Op die wijze stijgt de reuk van uw offer opwaarts als een liefelijke reuk; terwijl anders God zich daarvan afwenden moet, omdat Hij daarbij het vuil der onverzoenlijkheid gewaar wordt.

De Heere wees daarop met nadruk, toen hij er zijnen discipelen aan herinnerde, hoe van die verhouding tot den naaste kan afhangen de verhooring van hunne beden om vergeving van zonden. „En wanneer gij staat om te bidden, vergeeft, indien gij iets hebt tegen iemand, opdat ook uw Vader, die in de hemelen is, ulieden uwe misdaden vergeve. Maar indien gij niet vergeeft, zoo zal uw Vader, die in de hemelen is, ook uwe misdaden niet vergeven," Mark. 11 : 25v.

Duidelijk is die uitspraak als de dag. Zij laat geen twijfel bestaan. Het hart, dat bidt door den H. Geest, kan zich niet overgeven aan dat

alles, waardoor de H. Geest bedroefd wordt. Het is in staat te vergeven, gelijkerwijs ook God in Christus den geloovigen vergeven heeft. Het bidt „Vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven onzen schuldenaren," waarvan de Heid. Catechismus de treffende verklaring geeft: „Wil ons, armen zondaren, alle onze misdaden en ook de boosheid, die ons altijd aanhangt, om des bloeds Christi wille niet toerekenen, alzoo wij ook dit getuigenis uwer genade in ons bevinden, dat ons gansche voornemen is, onzen naaste van harte te vergeven."

Aldus zijn wij Gode onderworpen, en gehoorzamen wij zijnen wil, ook in onze gezindheid jegens onzen broeder. Gedurig heeft de Heere daarop gewezen: „En indien uw broeder tegen u zondigt, zoo bestraf hem; en indien het hem leed is, zoo vergeef het hem. En indien hij zeven maal daags tegen u zondigt en zevenmaal daags tot u wederkeert, zeggende: Het is mij leed! zoo zult gij het hem vergeven." Luk. 17 : 3 v. Wie dat inziet, begrijpt het zeggen der Apostelen tot den Heere: „Vermeerder ons het geloof". Vooral als herinnerd wordt, dat de broeder, tegen wien gezondigd is, niet heeft te wachten, totdat de broeder, die gezondigd heeft, tot hem komt — maar ook daarin een navolger Gods, als geliefd kind, moet zijn, dat hij de eerste wil zijn in het uitdelgen van het kwaad.

Zoo is het leven in het koninkrijk der hemelen. Zoo is het leven dergenen, die door Gods Geest geleid worden, zooals de Heere ook in eene gelijkenis te verstaan gaf, waarin het koninkrijk der hemelen vergeleken wordt bij een zeker koning, die rekening met zijne dienstknechten houden wilde: „Als hij nu begon te rekenen, werd tot hem gebracht een, die hem schuldig was tienduizend talenten. En als hij niet had om te betalen, beval zijn heer, dat men hem zoude verkoopen en zijne vrouw en kinderen en al wat hij had, en dat de schuld zou betaald worden. De dienstknecht dan nedervallende aanbad hem, zeggende: Heer, wees lankmoedig over mij, en ik zal u alles betalen. En de heer van dezen dienstknecht, met barmhartigheid innerlijk bewogen zijnde, heeft hem ontslagen en de schuld hem kwijtgescholden. Maar deze dienstknecht uitgaande heeft gevonden een zijner medednienstknechten, die hem honderd penningen schuldig was, en hem aanvattende greep (hem) bij de keel, zeggende: Betaal mij, wat gij schuldig zijt. Zijn medednienstknecht dan, nedervallende aan zijne voeten, bad hem zeggende: Wees lankmoedig over mij en ik zal u alles betalen. Doch hij wilde niet, maar ging henen en wierp hem in de gevangenis, totdat hij de schuld zoude betaald hebben. Als nu zijne mededienstknechten zagen, hetgeen geschied was, zijn zij zeer bedroefd geworden, en komende verklaarden zij hunnen heer al wat er geschied was. Toen heeft hem zijn heer tot zich geroepen en zeide tot hem: Gij booze dienstknecht, al die schuld heb ik u kwijtgescholden, dewijl gij mij gebeden hebt;

behoordet gij ook niet, u over uwen medeknecht te ontfermen, gelijk ik ook mij over u ontfermd heb? En zijn heer, vertoornd zijnde, leverde hem den pijnigers over, totdat hij zoude betaald hebben, al wat hij hem schuldig was." Als toepassing zeide de Heere: „Alzoo zal ook mijn hemelsche Vader u doen, indien gij niet van harte vergeeft een iegelijk zijnen broeder zijn misdaden", Matth. 18:24—35. Hetgeen de Zaligmaker op die wijze zijne discipelen geleerd heeft, leert geheel de H. Schrift. Bij monde van Jesaja zegt de Heere juist tot zulken, die hunnen naaste allerlei ongerechtigheden doen: „Als gijlieden uwe handen uitbreidt, verberg Ik mijne oogen voor u; ook wanneer gij het gebed vermenigvuldigt, hoor Ik niet." Jes. 1 : 15, terwijl omgekeerd de belofte luidt: „Dan zult gij roepen en de Heere zal antwoorden; gij zult schreeuwen en Hij zal zeggen: Zie, (hier) ben Ik. Zoo gij uit het midden van u wegdoet het juk, het uitsteken des vingers en het spreken der ongerechtigheid, en zoo gij uwe ziele opent voor den hongerige en de bedrukte ziele verzadigt", Jes. 58 : 9 v.

Het behoeft eigenlijk niet gezegd te worden, maar toch zij er volledigheidshalve aan herinnerd, dat hier aan allerlei verkeerdheden in het particuliere leven gedacht is, aan al die dingen, die door God verboden zijn, en die Hij weggeruimd wil hebben in het onderlinge leven zijner geloovigen. Er komen ook andere gevallen voor.

Het is mogelijk, dat de verzoening niet getroffen kan worden, omdat degene, die tegen ons gezondigd heeft, onverzoenlijk is. Dat zal dan hierdoor blijken, dat alle pogingen om hem anders te stemmen op zijne onwilligheid schipbreuk lijden. Het spreekt van zelf, dat in dat geval God ons hart kent, en ons voornemen Hem welgevallig is, zoodat wij in al zulke gevallen vrij uitgaan.

Het is mogelijk, dat er zulk een verschil is ontstaan, waarbij de vrede alleen gekocht zou kunnen worden door verloochening, niet van zichzelven: want dien prijs is de vrede waard! maar door verloochening van God. Dat mag niet; want dan zou de vrede met den naaste betaald worden met den toorn Gods, met de prijsgeving van de eere Gods.

In zoodanige gevallen is iets anders aanwezig dan de Heere op het oog heeft, als hij met zijne discipelen over de vergevingsgezindheid spreekt. Daarbij toch denkt hij aan hetgeen uit het vleesch voortspruit; aan het booze, dat uit het hart voortkomt; aan dat alles wat God verbiedt, en waarvan de overtreding zooveel beteekent, dat het gebed daardoor waardeloos wordt, omdat daardoor de H. Geest bedroefd wordt.

Er is dus geen twijfel mogelijk, of de gezindheid ten opzichte van den naaste beslist ook mede in de vraag, of de gestalte des bidders God behaagt, of niet.

Indien er nijdigheid in het hart is, is de H. Geest uit dat erf ver-

dreven. Het geldt dien Geest der gebeden, dat gevraagd wordt: „de Geest, die in ons woont, heeft die lust tot nijdigheid?" Joh. 4 : 5.

Vergeleken met het bidden van den Farizeër in den tempel, over wien Gods oordeel anders luidde dan zijn eigen gedachte was, is de bede van den apostel zoo roerend: „Indien er dan eenige vertroosting is in Christus, indien er eenige troost is der liefde, indien er eenige gemeenschap is des geestes, indien er eenige innerlijke bewegingen en ontfermingen zijn; zoo vervult mijne blijdschap, dat gij moogt eensgezind zijn, dezelfde liefde hebbende, van één gemoed (en) van één gevoelen zijnde; (doet) geen ding door twisting of ijdele eere; maar door ootmoedigheid achte de een den ander uitnemender dan zichzelven; een iegelijk zie niet op het zijne, maar een iegelijk (zie) ook op hetgene, dat der anderen is; want dat gevoelen zij in u, hetwelk ook in Christus Jezus was." Fil. 2 : 1—5.

Ten opzichte van het gemeenschappelijk gebed der geloovigen geldt dat evenzeer. Daaromtrent luidt het apostolisch bevel: „Ik wil dan, dat de mannen bidden in alle plaatsen, opheffende heilige handen zonder toorn en twisting". 1 Tim. 2 : 8.

In de oude Christelijke Kerk zag men de noodzakelijkheid daarvan in. Een der oudste schrijvers over het gebed, zegt: „God neemt het offer van hem, die in tweedracht leeft, niet aan — en een grooter offer (dan het dier) is onze vrede, broederlijke eendracht en een volk, dat vereend is door de eenheid des Vaders, des Zoons en des H. Geestes" 1).

Bij het gemeenschappelijk gebed in de kerk riep daarom ook een der diakenen: „Niemand hebbe iets tegen den ander".

't Is waar, ook dat kan aangehoord worden met een doof oor, zooals alles wat in vroegeren en lateren tijd gezegd is om aan te dringen, wat in het „Onze Vader" altoos verondersteld is als de meeste der gaven, die God aan zijne kinderen schenkt. Herinnerd zij alleen dit woord uit eene tafelrede van Augustinus over Luk. 17 : 3, waar deze kerkvader met verwijzing naar de 5de bede zegt: „Die u het gebed voorgezegd heeft, is uw advokaat; indien gij liegt, is hij getuige; indien gij u niet bekeert, zal hij uw rechter zijn" 2).

§ 4. De gesteldheid des harten bij de verschillende soorten des gebeds.

Werd tot hiertoe gehandeld over de gestalte des bidders in het algemeen, nu moet de aandacht gewijd worden aan de bijzondere trekken, die bij de verschillende soorten des gebeds meer bepaald op den voorgrond treden.

1) Cyprianus, „de orat. dom." 23.

2) Augustinus, sermo CXIV, ed. Caillau e. a., Parijs 1836-1842, T. XVIII p. 634.

A. De gestalte des bidders in het smeekgebed.

Smeeken, bidden in engeren zin, is het roepen tot God om verkrijging van eenig goed of afwending van eenig kwaad. Welke werkingen des Geestes zijn hierbij nu op te merken?

Allereerst is hier te letten op het besef, dat hetgeen gevraagd wordt, naar Gods wil is.

Vervolgens wordt eene ernstige begeerte naar de vervulling van dat gevraagde opgemerkt.

Daarna wordt de vaste hoop op verhooring der smeeking op eene of andere wijze merkbaar.

Eindelijk is de stille onderwerping van den bidder aan den wil Gods niet te vergeten.

In die vier stukken wordt openbaar, welke gestalte bij het smeekgebed den bidder naar den eisch Gods betaamt.

1. Het besef, dat iets naar Gods wil gevraagd wordt.

Bij het smeekgebed is men niet, waar men wezen moet, wanneer men maar vraagt, wat het hart begeert. Het gebeurt immers dikwijls, dat verkeerde dingen begeerd worden, en niet minder, dat naar noodige dingen geene of slechts geringe begeerte gevoeld wordt. Daarom moet ook een afzonderlijk hoofdstuk aan de stof des gebeds gewijd worden, opdat daar ter sprake gebracht wordt, wat God wil, dat wij van Hem begeeren zullen.

Voorloopig zij daarvoor herinnerd aan het woord van een ouden schrijver [1]), die daaromtrent zegt:

„Naar den wil Gods zal die vragen, die kennis genomen zal hebben èn van het object, waarmede het gebed in beslag genomen, èn van den vorm, waarin het voorgesteld moet worden. Het object der bede is in de H. Schrift tweeledig: het eene onbepaald, het andere bepaald. Het onbepaalde object noem ik de bede om de verhooring zelve, (b.v. in Ps. 4 : 2 „Als ik roep, verhoor mij, o God mijner gerechtigheid", en elders, waarin niet bepaald gezegd wordt, wat de bidder wil).

Het bepaalde object der bede is dat, wat zeker iets noemt, waarvan in de gebeden sprake is. Daaromtrent is naar de voortdurende meening der Schrift deze wet vast te stellen: Er moet in de gebeden niets aangevoerd worden, waaromtrent men niet, hetzij een algemeen of bijzonder bevel Gods, hetzij eene algemeene of bijzondere belofte, hetzij deugdelijke voorbeelden van Godvreezende menschen heeft. Zoodanig object is tweeledig: persoonlijk en zakelijk. Wie immers God iets verzoekt, heeft het oog èn op den persoon, met betrekking tot wien

1) Scultetus „de precatione", Cap. XIV en XV.

hij bidt, en eene zekere zaak, welke hij verlangt. Wat het persoonlijke object betreft, hebben wij in onze gebeden het oog of op ons zelven of op anderen. Van de heiligen immers leest men, dat zij voor- en somtijds tegen zich zelf, dat zij voor en tegen anderen gebeden hebben. Voor anderen wederom bidden wij, zoowel voor de levenden, als voor degenen, die zullen leven: voor de menschen, die leven in alle staten, d. i. voor de menschen in het huisgezin, in de kerk en in de maatschappij, zoowel voor vrienden als vijanden. Tegen anderen op drie manieren: ten eerste, wanneer wij tot God bidden tegen de plannen en pogingen van een mensch, die kwaad doet, dat zij in hun voortgang niet gesterkt, maar verhinderd en tegengehouden mogen worden; ten andere, wanneer wij voor de zondaren tijdelijke smarten begeeren; ten derde, wanneer wij begeeren, dat de tegenstander naar Gods rechtvaardig oordeel verga".

Bij het bidden moet de mensch beseffen, dat het verlangde noodig en goed is. Daarbij moet hij de overtuiging hebben, dat hetgeen door hem gevraagd wordt, dient tot heil van zijnen naaste, tot zaligheid van zichzelf en bovenal tot de eere Gods.

In die overtuiging bidt men minder bezwaarlijk, wanneer in het algemeen gevraagd wordt om de vervulling van de lichamelijke en geestelijke belangen van ons zelf en van onze naasten, en wanneer de eerste drie beden van het Onze Vader gedaan worden. Daarbij zijn wij vanzelf doordrongen, dat God het zoo wil. Als echter in een bepaald geval God aangeroepen zal worden, dan is het niet zoo gemakkelijk, zich helder bewust te zijn, wat in dat bijzondere geval gevraagd moet worden. Gewoonlijk bepaalt de bidder zich ook dan tot algemeene woorden, hij smeekt om hulp, om wijsheid, om uitkomst, zonder zich in bijzonderheden te kunnen uitdrukken. Hij verkeert dan in zekere verlegenheid, die uit onze menschelijke kortzichtigheid voortvloeit. In die verlegenheid verkeeren de menschen gedurig, maar zij kunnen en mogen daarin nooit blijven stilzitten, wanneer het hun inderdaad te doen is, om als gehoorzame kinderen Gods wil te doen en Gods weg te wandelen. Op de waarachtig gemeende bede: „wat moet ik doen?" volgt een antwoord Gods, waardoor de volgende bede bepaald wordt.

Een kind Gods kan zich alleen gelukkig gevoelen, als hij in de wegen Gods wandelt, en zich daarvan bewust is. Dat is de eene zijde der waarheid. Aan den anderen kant is het ook waar: „Wij zijn ellendige zondaars en omringd van vijanden. Zoo staan wij bloot aan duizend gevaren; wij wandelen op den kant van vervaarlijke diepten. De eigenliefde (zegt iemand zeer wel) verblindt ons, de bezigheden verstrooien ons, de voorwerpen verleiden ons, de gezelschappen bederven ons, de voorbeelden vervoeren ons, de wetenschap maakt ons opgeblazen, de gezondheid laatdunkend, de krankheid neerslachtig, de tegenspoeden brengen ons tot morring, de goederen vermeerderen onze begeerten,

het vermaak prikkelt onze hartstochten, de eere-ambten vleien ons: alles is een steen des aanstoots, een struikelblok om te vallen; derhalve moeten wij buiten ons de hulp zoeken, die ons noodig is" 1). Innerlijk leert de H. Geest den geloovige den bepaalden steen des aanstoots kennen, zoodat hij bidden kan, om wegneming van dien steen, of om hulp, dat hij hem overkome, opdat hij verder zijnen weg, waarop God zelf hem riep, bewandelen mag.

2. De begeerte naar vervulling.

Is de geloovige in het smeekgebed zich bewust, dat zijn verlangen naar Gods wil is, dan zal hij God vragen, dat Hij het werke, en vanzelf daarnaar begeeren. Schijnbaar is het dus overbodig, deze werking des Geestes te bespreken. Inderdaad echter is de herinnering daaraan beslist noodig. Zou het niet menigmaal voorkomen, dat iemand in het gebed iets vraagt, waarvan de vervulling toch niet begeerd wordt? Is het ongerijmd, zich het geval te denken, dat een mensch, die God smeekend aanriep, op de vraag „wat begeert gij?" niet zou weten, wat hij antwoorden moest?

Helaas, wat met de lippen of het verstand gevraagd wordt, wordt niet altoos met het hart begeerd. Dat blijkt voornamelijk hieruit, dat een andere weg bewandeld wordt, dan waarop men het gevraagde met grond verwachten kan. Een mensch zal bidden om verlossing van zonden, en tegelijk zoekt hij op, wat hem tot herhaling der zonde leiden kan! Een mensch zal bidden om redding uit een of ander lijden, en hij verzuimt het aangewezen middel aan te grijpen, dat in de hand Gods daartoe dienen kan! Zijn dat geen bewijzen, dat het hart iets anders begeert dan de vervulling van het gevraagde?

In zulke gevallen wordt de werking van den Geest der gebeden gemist, die juist in het hart de levendige begeerte naar het noodige en goede, dat verlangd wordt, opwekt. Daarop heeft Jezus het oog, als hij zegt: „bidt — zoekt — klopt", en als hij de gelijkenis zegt van den man, die midden in den nacht zijnen vriend opklopt, om hem drie brooden te leenen, Luk. 11 : 5—9, of van de weduwe, die niet ophoudt den rechter te vragen, dat hij haar recht doen zou, Luk. 18 : 1—5. Het vragen, dat waarlijk smeeken genoemd mag worden, is niet te denken, zonder deze begeerte. Daarbij wordt van heeler harte gezocht, wat van den Heere begeerd wordt.

Juist om die begeerte aan te wakkeren, antwoordt God dikwijls niet dadelijk op ons eerste roepen. Men denke maar aan die Kananeesche vrouw. Zij riep: „Heere, gij Zone Davids, ontferm u mijner: mijne dochter is deerlijk van den duivel bezeten." Doch Jezus antwoordde

1) Pictet, „de Christel. zedekunst" p. 165.

haar niet een woord. Ja nog sterker, op het zeggen zijner apostelen: „Laat haar van u, want zij roept ons na", antwoordt hij: „Ik ben niet gezonden dan tot de verlorene schapen van het huis Israëls". Maar de ware begeerte, die iets wil, is te sterk om dadelijk vervaard te worden. Zij laat zich niet ledig wegzenden. Iedere stok, waarmede zij van de rots der hulp zou afgestooten worden, is een middel om op die rots te komen. De begeerte, die de Geest der gebeden opwekt, keert eindelijk overwinnend terug, met het begeerde in de hand. „U geschiede, gelijk gij wilt", Matth. 15 : 22—28.

De apostolische vermaning luidt daarom: „Houdt sterk aan in het gebed," Col. 4 : 2. „Bidt zonder ophouden", 1 Thess. 5 : 17. Het moet er den bidder inderdaad om te doen zijn, dat het gevraagde geschiedt. Aldus wordt hij een worstelaar met God, die met Jacob zegt: „Ik zal u niet laten gaan, tenzij Gij mij zegent," Gen. 32 : 26.

Zulk eene begeerte spruit voort uit het gevoel van onzen nood, uit de kennis van- en het volle vertrouwen op Gods genade, en het diepe besef, dat het begeerde goed en noodig is. Zoo hooren we David bidden, in Ps. 17: „Heere, hoor de gerechtigheid; merk op mijn geschrei; neem ter oore mijn gebed, met onbedriegelijke lippen (gesproken). Laat mijn recht van voor uw aangezicht uitgaan; laat uwe oogen de billijkheden aanschouwen. Gij hebt mijn hart beproefd, des nachts bezocht; Gij hebt mij getoetst, Gij vindt niets; (hetgene) ik gedacht heb, overtreedt mijn mond niet. Aangaande de handelingen des menschen, ik heb mij, naar het woord uwer lippen, gewacht voor de paden des inbrekers; houdende mijne gangen in uwe sporen, opdat mijne voetstappen niet zouden wankelen. Ik roep u aan, omdat Gij mij verhoort, o God. Neig uw oor tot mij, hoor mijne rede."

3. De vaste hoop op verhooring.

Indien de bidder God iets vraagt in het bewustzijn, dat het noodig en goed, en dus naar Gods wil is, en in zijn harte is de levendige begeerte naar de vervulling dier bede, dan heeft de Geest der gebeden ook in zijne ziel de vaste hoop op verhooring gewekt. Daarom is er geen waar vragen, zonder geloof. Immers dan zou de bidder tot deze dwaasheid vervallen. Ik ben mij bewust, dat mijne bede naar uwen wil is, ik meen daarvoor een bewijs te vinden in de hartelijke begeerte, die ik daarnaar gevoel, en nu vraag ik het U, maar ik twijfel, of Gij wel verhooring zult schenken.

Het woord van Jakobus wijst daarom op de noodzakelijkheid van het geloof: „Indien iemand van u wijsheid ontbreekt, dat hij ze van God begeere, die een iegelijk mildelijk geeft en niet verwijt — en zij zal hem gegeven worden. Maar dat hij ze begeere in geloof, niet

twijfelende; want die twijfelt is eene bare der zee gelijk, die van den wind gedreven en op en neer geworpen wordt; want die mensch meene niet, dat hij iets ontvangen zal van den Heere", Jak. 1 : 5—7. Wat hier van het vragen om wijsheid gezegd wordt, geldt van alles, wat God wil, dat wij van Hem begeeren zullen, dat noodig en goed is. Dat moet men voor oogen houden: het geldt niet voor alles, wat een mensch maar verlangen kan. Voor de vervulling daarvan kan men geen geloof hebben, ja daaraan moet men twijfelen, omdat zoo menige begeerte niet uit God is, en dus ook niet door Hem vervuld kan worden. Alleen dan, wanneer God de begeerte naar iets doet ontstaan, wordt het geloof, dat God verhooren zal, door Gods Geest gewrocht.

Daarom zeide een oud schrijver 1): „Het vertrouwen sluit drie dingen in: 1. eene sterke overreding, dat hetgeen wij van God begeeren, Hem aangenaam zij; 2. een vast geloof, dat God de macht, wijsheid en goedheid heeft, die wij ons zouden kunnen voorstellen, om ons te geven, waar wij Hem om bidden; 3. eene volle verzekerdheid, dat Hij het ons zal geven, wanneer het tot ons best strekt."

Er zijn vele uitspraken over die zekere verwachting, dat God doen zal, wat zijne kinderen vragen. „Alle dingen, die gij biddende begeert, gelooft, dat gij ze ontvangen zult, en zij zullen u geworden". Mark. 11 : 24. „Bidt en u zal gegeven worden, zoekt en gij zult vinden, klopt en u zal opengedaan worden; want een iegelijk, die bidt, die ontvangt, en die zoekt, die vindt, en die klopt, dien zal opengedaan worden. Of wat mensch is er onder u, zoo zijn zoon hem zoude bidden om brood, die hem eenen steen zal geven? en zoo hij hem om eenen visch zoude bidden, die hem eene slang zal geven (of zoo hij ook om een ei zoude bidden, zal hij hem een schorpioen geven, Luk. 11 : 12). Indien dan gij, die boos zijt, weet uwen kinderen goede gaven te geven, hoeveel te meer zal uw Vader, die in de hemelen is, goede gaven 2) geven dengenen, die ze van Hem bidden", Matth. 7 : 7—11. „Zooals de nood het kind dwingt te bidden, zoo dringt de liefde den vader te geven".

De vaste grond voor die zekere verwachting rust in de openbaring Gods. Hij staat niet buiten of naast, maar in het geloof in den naam van den Zoon Gods. „En dit is de vrijmoedigheid, die wij tot Hem hebben, dat zoo wij iets bidden naar zijnen wil, Hij ons verhoort, en indien wij weten, dat Hij ons verhoort, wat wij ook bidden, zoo weten wij, dat wij de beden verkrijgen, die wij van Hem gebeden hebben". 1 Joh. 5 : 14, 15.

1) Pictet, „Christel. Zedekunst", p. 170.

2) In Luk. 11 : 13 staat: „den H. Geest geven dengenen, die Hem bidden". Daarmede sluit hij de andere weldaden niet uit; maar toont hij aan, wat bovenal verlangd moet worden. Daarmede leert hij den voornamen Theophilus, wat het waarlijk goede is.

Dit geloof, dat wij ontvangen zullen, wat wij naar Gods wil begeeren, is dus hetzelfde geloof, waarmede de bidder in 't algemeen vrijmoedigheid vindt, om tot God te gaan, en waarvan bleek, dat het niet rust op onze waardigheid of verdienste, noch op iets anders, dan alleen op het vertrouwen in den eenigen Middelaar. Dat geloof rust dus op de belofte Gods. Door oude kerkvaders is het gezegd: „Laat vrij een iegelijk, die bidt, twijfelen, dat hij zal verhoord worden, wanneer hij aan zijne verhooring getwijfeld heeft" 1). „Als de mensch niet gelooft, dat hij datgene, wat hij vraagt, tot zijne nuttigheid zal ontvangen, dan is zijn gebed, dat hij doet, ijdel" 2).

Allengs is er echter verandering gekomen. De Roomsche leer heeft als eene harer stellingen deze: „dat er bij het gebed niet gevraagd wordt het geloof, waardoor wij zeker vertrouwen, dat God absoluut zal doen, wat wij vragen" 3). Die uitspraak staat niet los naast, maar is ten nauwste verbonden met Rome's gedachte over het geloof. „Bij Rome is het geloof nog in het geheel niet een persoonlijke, religieuze verhouding tot God, het draagt een inleidend karakter, en is voor een groot deel een voor waar aannemen van alles, wat de heilige moeder de Kerk gelooft. De persoonlijke relatie tot God komt eerst in de liefde tot stand, en deze is het dan ook, die rechtvaardigt en zalig maakt" 4). Volgens Rome is er dan ook geene verzekerdheid bij de geloovigen van hunne schuldvergiffenis, van hunne verkiezing en van hunne volharding. 't Spreekt van zelf, dat als de geloovigen daaromtrent niet verzekerd kunnen zijn dan door eene bijzondere openbaring, dan kunnen zij ook van hunne verhooring niet volkomen gewis en zeker zijn. De oorzaak daarvan wordt niet in God gesteld, maar in den mensch, die oorzaak van vreeze en twijfel aangaande zijne verhooring, heeft, omdat hij in zichzelven door zijn zonden onwaardig is verhoord te worden.

De Hervormers hebben daarom geene gelegenheid ongebruikt gelaten om voor deze troostelooze leer te waarschuwen, en de zekerheid van dat geloof in het volle licht te stellen, hetwelk steunt op de volkomene gehoorzaamheid en genoegdoening van Christus voor al onze zonden, waardoor Hij ons de genade Gods waardig maakt en zóó voor ons bidt, dat onze gebeden om zijnentwil verhoord worden, niettegenstaande wij zulks in ons zelf onwaardig zijn. Zij hebben daarom altoos den eisch Gods gehandhaafd, dat wij bidden moeten met de vaste hoop op verhooring. Zij moesten zoo doen, omdat zij geloofden den Geest der gebeden te hebben ontvangen, die in hunne zielen getuigden, dat zij zeker ontvangen zouden, wat zij baden. Zij vonden hunnen troost in

1) Joh. Cassianus „Collat." I, 9,
2) Theophylactus „in Luc. XVIII". } aangeh. door F. de Wael, p. 186, 190.
3) Bellarminus „de bonis operibus" I, 9.
4) Bavinck „Geref. Dogmatiek" III p. 522.

Gods beloften en jubelden met Johannes: „En dit is de vrijmoedigheid, die wij tot Hem hebben, dat zoo wij iets bidden naar zijnen wil, Hij ons verhoort."

De uitspraken der Hervormers zijn daarbij zoo stout en beslist, dat onwillekeurig de vraag rijst, of hun geloof zóó volkomen was, dat het allen twijfel buiten sloot, of zij niet wisten, hoe Gods kinderen menigmalen ook over het gebrekkige hunnerzijds hadden te zuchten. Zeker wisten zij dat. Zij wisten dat bij eigene ervaring, maar bovenal uit de H. Schrift, de kenbron van alle waarheid. En toch met erkenning van de onvolkomenheid des geloofs, waarmede de geloovigen te worstelen hebben, handhaven zij hunne stelling: Gods Geest werkt in den bidder een vaste hoop op verhooring. Dat is hun uitgangspunt. Dat is de erkenning van Gods werk, ook al is het in ons werk niet altoos even krachtig werkend.

Calvijn 1) schrijft over dit punt het volgende: „Deze noodzakelijkheid — van het bidden in het geloof — wordt door onze wederpartijen niet eens bedacht. Daarom, als wij den geloovigen gebieden met een vast vertrouwen huns harten zich te verzekeren, dat God hun genadig en goedgunstig is, zoo houden zij zich, alsof wij 't allerongerijmdste stuk te voorschijn brachten. Maar indien zij eenige ervaring hadden van een waar en oprecht gebed, zoo zouden zij gewisselijk verstaan, dat God zonder zulk een gevoel van zijne goedgunstigheid niet naar behooren aangeroepen kan worden. En dewijl niemand de kracht des geloofs wel kan doorzien, behalve degene, die dezelve door bevinding in zijn hart gewaar wordt; wat zult gij dan met disputeeren vorderen bij zoodanige menschen, dewelke duidelijk betoonen, dat zij nooit iets anders gehad hebben dan een ijdelen waan? Want hoe krachtig en hoe noodzakelijk de verzekerdheid zij, die wij vereischen, dat wordt voornamelijk uit de aanroeping zelve geleerd. Die dit niet bemerkt, die geeft te kennen, dat hij eene zeer ongevoelige conscientie heeft. Laat ons derhalve dat blinde geslacht der menschen verlaten en vast blijven kleven aan het gevoelen en zeggen van Paulus, dat God alleen kan aangeroepen worden door diegenen, die zijn barmhartigheid uit het evangelie bekend hebben en bij zich zelven zekerlijk vertrouwen, dat die voor hen bereid is en open staat. Want wat zal toch dit voor een gebed zijn: „o Heere, ik twijfel wel, of Gij mij wilt verhooren, maar dewijl ik door benauwdheid geperst wordt, zoo neem ik tot U de toevlucht, opdat Gij mij te hulp komt, zoo ik zulks waardig ben?" Alzoo zijn de heiligen niet gewoon te bidden, gelijk blijkt uit hunne gebeden, die in de Schrift gelezen worden. Alzoo onderwijst ook de H. Geest door den apostel niet, dewelke beveelt, dat wij met vertrouwen zullen toegaan tot Gods troon, opdat wij genade verkrijgen mochten, en ook

1) Calvijn „institutie" III, 20, 12.

in eene andere plaats leert, dat wij hebben de vrijmoedigheid en toegang met vertrouwen door het geloof in Christus. Zoo moeten wij dan met beide handen vast houden deze verzekerdheid, dat wij n.l. verkrijgen zullen hetgeen wij eischen, wat ons door de stem des Heeren bevolen en door aller heiligen voorbeeld geleerd wordt, althans indien wij met vrucht bidden willen. Want dat gebed is eerst aangenaam voor God, hetwelk uit zulke, opdat ik zoo spreke, vermetelheid des geloofs voortkomt en op eene onbeschroomde zekerheid der hoop gefundeerd is."

Heeft men dit gelezen, en neemt men vervolgens het beroemde boek van den heilig verklaarden Alphonsus M. de Liguori, „Het groote genademiddel des gebeds" ter hand, en leest men daar de paragraaf, die over „het vertrouwen bij het gebed" handelt, dan meent men bijna, dat Calvijn zich vergist heeft. Daar leest men toch in het begin: „Als ons gebed de genade Gods tot ons aftrekken zal, dan moeten wij naar de onderwijzing van den h. Jacobus voor alles er op bedacht zijn, dat wij met vast vertrouwen bidden, zonder op eenige wijze aan de verhooring te twijfelen" . . . . Wil deze Roomsche moralist nu niet precies hetzelfde als Calvijn? Neen, de Roomschen willen niet weten van dit zeker vertrouwen, dat de Hervormers altoos eischen.

Dat komt met name uit bij Bellarminus 1), die zegt: „Dit is het eigenlijke in deze zaak, dat wij verstaan, dat er in het gebed niet geëischt wordt het geloof, waardoor wij zeker gelooven, dat God absoluut zal doen, wat wij vragen, maar alleen dat wij zeker gelooven, dat God in de hoogste mate machtig, wijs, goedertieren, getrouw is en dientengevolge kan weten en ook wil doen wat wij vragen, indien er onzerzijds geen tekortkoming is. Want dat geloof vroeg de Heere van hen, tot wie hij zeide: „Gelooft gij, dat ik u dat doen kan?" (Matth. 9 : 28), in datzelfde geloof bad David voor zijnen zoon (2 Sam. 12 : 22); want dat hij niet zeker geloofde, dat hij het verkrijgen zou, bewijzen zijne woorden: „Wie weet, of misschien de Heere hem mij geve". Dat de apostel met een gelijk geloof gebeden heeft, dat de doorn in het vleesch van hem weggenomen werd (2 Cor. 12 : 8), kan niet in twijfel getrokken worden; want hij heeft uit het geloof gebeden (iets anders immers mag men van zulk een apostel niet denken), en toch heeft hij niet geloofd, dat hij het zeker verkrijgen zou, anders zou zijn geloof verkeerd zijn geweest. En hij heeft toch niet verkregen, wat hij vroeg. Met geen ander geloof bidt de algemeene Kerk voor ongeloovigen en zondaren, dat zij tot het geloof of de gerechtigheid gevoerd worden, en toch gelooft de Kerk niet, dat alle ongeloovigen en zondaren te bekeeren zijn. Er is eindelijk ook geene absolute belofte Gods, waardoor wij verzekerd worden, dat wij absoluut zullen verkrijgen, wat wij gevraagd hebben, daar er altijd de toegevoegde onderstelling bij verstaan wordt: als wij

1) Bellarminus „de bonis operibus" I, 9.

goed gevraagd hebben; derhalve zou het een verkeerd geloof zijn of zekerlijk het goddelijke en catholieke geloof niet zijn, indien wij zeker zouden gelooven, dat God absoluut zou doen, wat wij vroegen".

Juist tegen zulke stellingen was de aanval der Hervormers gericht, en stelden zij op grond der H. Schrift den eisch, dat een wezenlijk gebed de verzekering der verhooring in zich sluit, omdat het op de zekere belofte Gods steunt. Eenerzijds dus handhaafden zij het goddelijke werk des geloofs met alle beslistheid, maar andrerzijds konden zij volmondig erkennen, dat ook in dit opzicht niet overal en ten allen tijde dat geloof in zijn volle kracht te voorschijn kon treden. Zij konden daarbij wijzen op het gebed der heiligen, der mannen, in wie God zijn werk der genade gewrocht had, maar bij wie het ook niet altoos even krachtig te voorschijn trad.

In de H. Schrift worden immers ten opzichte van die vaste hoop op verhooring ook verschillende woorden gehoord.

Er zijn uitspraken, met name in de Psalmen, waarin dat geloof als diamant ons toeglinstert, en op eene of andere wijze gejubeld wordt: „Mij aangaande, ik zal tot God roepen en de Heere zal mij verlossen" Ps. 55 : 17.

Er zijn echter ook andere woorden, waarin de bittere klacht der vertwijfeling wordt vernomen. „Zal dan de Heere in eeuwigheden verstooten en voortaan niet meer goedgunstig zijn? Houdt zijne goedertierenheid in eeuwigheid op? Heeft de toezegging een einde van geslachte tot geslachte? Heeft God vergeten genadig te zijn? Heeft Hij zijne barmhartigheden door toorn toegesloten?" Ps. 77 : 8—10.

Er zijn er, die zelfs als wanhoopskreten klinken: „Wanneer ik roep en schreeuw, sluit Hij (de ooren voor) mijn gebed" Klaagl. 3 : 8. „Ik schreie tot U, maar Gij antwoordt mij niet; ik sta, maar Gij acht (niet) op mij, Gij zijt veranderd in eenen wreede tegen mij; door de sterkte Uwer hand wederstaat Gij mij hatelijk" Job 30 : 20 v. „Mijn God, mijn God, waarom hebt Gij mij verlaten? verre zijnde van mijne verlossing, (van) de woorden mijns brullens. Mijn God, ik roep des daags, maar Gij antwoordt niet, en des nachts en ik heb geene stilte" Ps. 22 : 2v.

Wat verneemt men daaruit? Dit immers, dat de verzekerdheid hunner verhooring bij deze heiligen toch de grondtoon hunner zielen is. Zij roepen niet in het onzekere: integendeel in het volle bewustzijn, dat God hun om zijns naams wille recht moet doen, smeeken zij om recht, en schreien zij bij het uitblijven daarvan, en houden aan bij het vermeerderen van hun lijden.

Zij leven in de volle verzekerdheid, dat Gods beloften en woorden waar zijn. Daarop steunt de zekerheid, dat zij zullen krijgen, wat zij bidden.

Doch nu zijn er ook andere gevallen in het leven, waaromtrent wij

geene bijzondere belofte van verhooring hebben: juist daartoe behoort het geval van Paulus (2 Cor. 12 : 8v.); maar waren wij bij zijn bidden aanwezig geweest, dan zouden we daarin gewis ook gehoord hebben: „Niet mijn wil geschiede, maar de uwe", zooals dit ook van Jezus' lippen in den hof van Gethsemane vernomen wordt. In zulke gevallen is het niet mogelijk beslist te weten, dat God geven zal, wat men zelf wel wilde; maar toch is in zulke gevallen de vaste hoop op verhooring, dat God geven zal, wat tot onze zaligheid strekt.

Anders staat het met 't bidden voor zondaren. Hier is voor ons niet mogelijk te weten, of God aan een bepaalden persoon zijne genade verleenen zal. Hier past dus ook een berusten in Gods welbehagen bij het bidden voor hunne zaligheid. Maar dat sluit niet in zich, dat zulk bidden de vaste verzekering des geloofs zou missen. Integendeel, de geloovige bidder steunt ook daarin op de algemeene belofte Gods, dat God de uitverkorenen zalig zal maken. Somwijlen kan ook in een bijzonder geval die verzekering levendig zijn, zooals b.v. bij Monica, de moeder van Augustinus. Maar bovenal vergete men niet, dat de zondaar vermaand worde tot bekeering, zooals Petrus tot Simon zeide: „Bekeer u dan van deze uwe boosheid en bid God, of misschien u deze overlegging uws harten vergeven wierd" (Hand. 8 : 22).

In deze bijzondere gevallen is er geene besliste uitspraak des Heeren; hier schiet onze kennis te kort, en kan het geloof in zijne volle kracht niet optreden bij het bidden, ook al dringt het hart tot bidden, zooals bij David. Hoewel Nathan hem tevoren gezegd had, dat het kind sterven zou, toch bad hij; hij vastte en weende voor het behoud van het jongsken, want, zeide hij: „Wie weet, de Heere mocht mij genadig zijn, dat het kind levend bleve" (2 Sam. 12 : 22). Hier spreekt zeker het vaderhart; maar toch nooit kan zulk bidden als 't eenig ware beeld van het gebedsleven van David worden beschouwd. 't Is zeker eene uiting daarvan, maar waarin 't minst aan den dag treedt, wat tot het wezen van 't echte gebed behoort en geëischt wordt, het vaste vertrouwen, dat God geven zal, wat Hem gesmeekt wordt.

4. De onderwerping aan Gods wil.

Deze deugd werkt de H. Geest in het hart des bidders niet minder dan de andere, die genoemd zijn. Zij is en blijft den bidder van het begin tot het einde eigen.

Het is onderwerping aan Gods wil, als de mensch beseft, dat hij niet verlangen mag naar de verwezenlijking zijner booze begeerten, maar alleen bidden moet om hetgeen noodig en goed is. Daarom smeekt het kind Gods niet om hetgeen God verbiedt, maar vraagt hij alleen om hetgeen God gebiedt.

Het is onderwerping aan Gods wil, als de mensch niet dadelijk verkrijgende, wat hij verlangt, blijft aanhouden in zijne smeekingen. Er is immers geen twijfel aan, of menigmaal zal God eerst na herhaald roepen het antwoord op de bede verleenen. Er is daarom een bepaald gebod om aan te houden in het vragen: om te bidden, om te zoeken, om te kloppen.

Het is onderwerping aan Gods wil, als de mensch God iets vraagt, maar tijd en wijze der verhooring aan God overlaat. Zoo moet telkens gebeden worden, omdat het ons niet bekend is, of de tijd voor Gods doen reeds is aangebroken, en of de wijze, die wij goed achten, ook de beste is. Zoo zegt b.v. Paulus, dat hij wenschte ontbonden te zijn, maar begrijpt, dat God die begeerte nog niet wil vervullen, omdat het blijven van den apostel der gemeente noodig is.

Het is onderwerping aan Gods wil, als de mensch zijne bede Gode bekend gemaakt heeft en, naar de Bijbelsche samenvoeging van bidden en werken, nu zijnerzijds met hart en ziel zich schikt om te doen, wat zijne hand vindt om te doen. Wel vaak voorkomend, maar toch beslist te verwerpen is de meening, dat bidden een plaatsvervanger is voor onzen arbeid en het volbrengen van onzen plicht. Noch in het natuurlijke, noch in het geestelijke leven is bidden ooit vrijheid gevend, om te gaan stil zitten en zijnen plicht te verzuimen. Juist dat is het onderscheid in de levenspraktijk der geloovigen en der goddeloozen, dat de eersten in onderwerping aan Gods bevel bidden en werken samenvoegen, terwijl de laatsten bidden en werken van elkaar losrukken.

In zijn drama „Laboremus" verkondigt Björnson de leer, dat het „werken" het eenige medicijn ter genezing van het leven is. Geheel in den geest eener eeuw, die niet meer weten wil van het „bid en werk", het „ora et labora".

Deze oude spreuk is in een lied vertolkt door Constance Marie prinses van Salm—Dijk, waarvan ten Kate deze vertaling gegeven heeft:

Bid en Werk! — De kunst des levens
Schuilt in dit vereend gebod:
't Is uw plicht en voorrecht tevens,
Kind der aarde, kind van God!

Werk en Bid! — Al 's Hemels gaven
Vloeien uit die dubble wel;
Wie niet bidt, is 't werken . . . slaven
Wie niet werkt, is 't bidden . . . spel!

Bid en Werk! — Bij zon en regen,
Bij bewolkte of klare lucht,
Bidden is des arbeids zegen,
Werken is des biddens vrucht.

Werk en Bid! — En al uw krachten
Keeren tot haar evenwicht;

Daden groeien uit gedachten,
En het zwaarste kruis wordt licht!

Bid en Werk! — Gij minbedeelde!
't Eerlijk zweet en 't goede woord,
— Niet de doode schat der weelde, —
Brengt de ware welvaart voort.

Werk en Bid! — Gij 's werelds grooten!
Dat strooit rozen op uw wang:
De allerscherpste doornen sproten
Uit den dubb'len lediggang.

Bid en Werk! — Aan gindsche kusten
Van deze aardsche levenszee
Zult gij van uw arbeid rusten
En — uw werken volgen mee.

Werk en Bid! — Ook zelfs Gods Englen
Dienen Hem met alle kracht
Onder 't Halleluja menglen
In zijn tempel, dag en nacht.

Bidden en werken zijn de beide riemen, waarmede de mensch de levensgolven doorklieven en naar de veilige haven komen moet. Wie een van beide nalaat, houdt op mensch Gods te zijn.

Om een voorbeeld van deze onderwerping aan Gods wil te noemen in het geestelijke leven, zij herinnerd aan het woord des Heeren tot zijne discipelen: „Gij hebt mij niet uitverkoren, maar ik heb u uitverkoren en ik heb u gesteld, dat gij zoudt henengaan en vrucht dragen, en (dat) uwe vrucht blijve, opdat, zoo wat gij van den Vader begeeren zult in mijnen naam, Hij u dat geve" Joh. 15 : 16, waarin voor de apostelen het noodzakelijk samengaan van bidden en werken is aangewezen.

Eene aanwijzing van deze onderwerping aan Gods wil in het natuurlijke leven biedt het verhaal van de schipbreuk in Hand. 27. Aan Paulus is eene goddelijke openbaring geschonken, dat allen aan boord behouden zouden worden; maar nu leze men al den arbeid, die gedaan wordt om behouden aan land te komen, het uitwerpen van het dieplood, het uitwerpen van vier ankers, het wegwerpen van koren om het schip te lichten. En nu zegge men niet, dat dit der heidenen doen was, verre vandaar: men leest juist, hoe Paulus wijst op het gevaarlijke van de ontvluchting der matrozen en het noodzakelijke van spijze te nemen. Een christen aanbidde dien God, die in zijn wijzen raad de samenvoeging van bidden en werken gewild heeft.

Als hier, als de laatste deugd, die de Geest der gebeden in het harte werkt, de onderwerping aan Gods wil genoemd is, dan is eigenlijk bedoeld die onderwerping, die de smeekingen besluiten doet met het: „Niet mijn wil, maar Uw wil geschiede!"

Die onderwerping schuilt altoos in het hart van Gods kinderen. Inzonderheid treedt zij echter aan den dag, wanneer naast de begeerte naar eene of andere zaak, die wij noodig en goed achten, de begeerte voor den dag treedt, dat, indien God nog iets beters wil, Hij dan zijn wil doe. Dat is het geval in al die omstandigheden des levens, waarin onze kennis te kort schiet om alles goed de doorzien, en waarin onze ingeschapen neigingen ons drijven in het begeeren van het een of ander.

Iemand zoekt b.v. eene aanstelling tot eene betrekking of tot een beteren werkkring. Als geloovige smeekt hij Gods zegen op zijne sollicitatie. Zeker weten, of zij voor hem weggelegd is, kan hij niet. Gaarne zou hij haar hebben, maar juist omdat hij gelooft, dat God ook een ander en een beter iets voor hem weggelegd kan hebben, bidt hij met onderwerping aan Gods wil.

Iemand is ziek; hij zelf en al de zijnen koesteren den wensch, dat die krankheid niet ten doode zij, en vragen, dat de zieke spoedig hersteld moge worden. Hier is de ingeschapen neiging tot het leven aan het woord. Maar de geloovige weet, dat God ook anders besluiten kan, en daarom bidt hij met onderwerping aan Gods wil, of beter gezegd hij bidt om herstel, en zoo dat niet voor hem weggelegd is, om de kracht, dat hij stil beruste in Gods doen en Gods weg ten einde toe bewandelen moge. Iemand verkeert in lijden en is omringd door tegenspoeden. Alles in hem verzet zich daartegen. Zijne smeeking stijgt naar Gods troon om van die tegenheden verlost te worden. Maar het kind Gods weet, dat God zulk wedervaren met wijze redenen beschikken kan, en daarom bij de bede om verlossing paart zich de bede: „Niet mijn wil, maar de uwe geschiede!"

Zoo zouden de gevallen vermenigvuldigd kunnen worden, waarbij des bidders kennis te kort schiet om te beslissen, of God het begeerde verleenen wil. Nu zou de vraag gedaan kunnen worden, of het dan wel goed is, dat wij met eene bepaalde bede God aanroepen. Inderdaad bestaat het gevaar der lijdelijkheid, waardoor alle begeerten en wenschen des harten, als ten doode opgeschreven, onderdrukt en tot zwijgen gebracht worden. Is dat ware vroomheid? Zeker niet naar de algemeene beschouwing der H. Schrift, die wel alle zondige begeerte verbiedt, maar geenszins de echt menschelijke het zwijgen oplegt. De Bijbel leert, „Het hart des menschen overdenkt zijnen weg, maar de Heere stiert zijnen gang"; maar hij verbiedt niet, dat de mensch zijnen weg overdenkt. Integendeel hij gebiedt dat.

Wat lezen wij b.v. van den apostel Paulus. Hij had een plan, om te Rome te komen, om daar het evangelie te prediken. Menigmalen zegt hij, ben ik verhinderd geweest om tot u te komen. „Maar nu, geene plaatse meer hebbende in deze gewesten, en van over vele jaren groot verlangen hebbende om tot u te komen, zoo zal ik, wanneer

ik naar Spanje reis, tot u komen; want ik hoop in het doorreizen u te zien en van u derwaarts geleid te worden, als ik eerst van ulieder (tegenwoordigheid) eensdeels verzadigd zal zijn", Rom. 15 : 23v. Dat plan was de vrucht zijner overlegging, om zijne begeerte vervuld te zien. Die begeerte vervulde hem zóó, dat hij ten allen tijde in zijne gebeden bad „of mogelijk mij nog te eeniger tijd goede gelegenheid gegeven wierd, door den wille Gods, om tot ulieden te komen, want ik verlang om u te zien." Rom. 1 : 10v. „En ik bid u, broeders", schreef hij daarom, „door onzen Heere Jezus Christus, en door de liefde des Geestes, dat gij met mij strijdt in de gebeden tot God voor mij, opdat ik moge bevrijd worden van de ongehoorzamen in Judea, en dat deze mijn dienst, dien (ik) aan Jeruzalem (doe,) aangenaam zij den heiligen; opdat ik met blijdschap, door den wil van God, tot u moge komen en met u verkwikt worden." Rom 15 : 30v. Zoo overdacht Paulus zijnen weg; hij overleide in zijne ziel, zooveel hij dat vermocht, en zijne begeerte bracht hij voor den troon Gods, dat God het gave, indien Hij het wilde. De geschiedenis leert, hoe de Heere zijnen gang gestierd heeft.

Aldus schrijft hij ook aan de Corinthiërs over zijne begeerten en plannen, waartoe ook behoorde een meer dan in het voorbijgaan aandoen dier stad; hij hoopte eenigen tijd bij hen te blijven „indien het de Heere zal toelaten" 1 Cor. 16 : 7. Op dezelfde wijze lezen wij van zijn bidden, dat de scherpe doorn in het vleesch, de engel des Satans, van hem zou wijken, waarvan hem later bleek, dat het Gods wil niet was om dien weg te nemen, 2 Cor. 12 : 7v.

In al die gevallen past het den mensch in onderwerping aan Gods wil te bidden; doch nu eens meer, dan weder minder wordt hij gewaar, wat het is, als God niet doet, wat wij verlangen; wat het is het lijden te moeten ingaan, wat met zijne natuur strijdt. Er zijn zeer zeker bijzonderheden in het lijden van den Zoon des menschen in Gethsemane; desalniettemin is het toch het lijden onzer menschelijke natuur, dat bij het tegemoet treden van het kruis door Jezus geleden werd. „Mijn Vader, indien het mogelijk is, laat deze drinkbeker van mij voorbijgaan, doch niet gelijk ik wil, maar gelijk Gij wilt," hooren wij van de lippen des Heeren, toen hij geheel bedroefd was tot den dood toe. Enkele oogenblikken later zegt hij: „Mijn Vader, indien deze drinkbeker van mij niet voorbij kan gaan, tenzij dat ik hem drinke: Uw wil geschiede!" Matth. 26 : 39, 42. Ziedaar de hoogste onderwerping aan den wille Gods, die ooit is bewezen!

Die onderwerping in het bidden van Gods kinderen is geen zwichten voor den wil van een naar willekeur handelenden tyran. Neen, zij is het berusten in den wil des Vaders, die wijze redenen hebben zal, waarom hij de verhooring niet naar den zin van het kind verleent, en in plaats van de begeerte des kinds zijn eigen wil ten uitvoer brengt.

Die onderwerping is niet louter passief berusten in een meedoogenloos noodlot, maar een hartelijk overgeven der zaak in de hand Gods, met het vaste voornemen, om toch Hem te blijven dienen, die eeuwig onze God en Vader is.

„Zulk een gebed, dat eindigt met: Uw wil geschiede! bestaat uit weinige woorden, maar het bevat vele heerlijke uitspraken. Daardoor wordt Gods goedheid geëerd, zijn wil gerechtvaardigd, zijne liefde geprezen, zijne wijsheid aangeroepen en zijne almacht verheven. Ook wordt daardoor onze onwetendheid God in ootmoed bekend, en juist daarom door Hem verlicht, ons geloof versterkt, onze hoop niet tot schande, ons gebed niet afgewezen en ons verlangen verhoord" 1).

B. De gestalte des bidders in de dankzegging.

In zijne dankzegging uit de bidder zijne dankbaarheid voor het aangezicht zijns Gods vanwege de verkrijging van eenig goed of de afwending van eenig kwaad. Welke werkingen des Geestes zijn in deze handeling op te merken?

Allereerst is er besef, dat God eene weldaad bewezen heeft. De bidder verbeeldt zich maar niet, dat God iets gedaan heeft ten zijnen gunste, doch hij weet het, dat God inderdaad iets tot zijn heil heeft gedaan.

Vervolgens is er behalve de kennis van de ontvangen weldaad Gods, in het hart van hem, die dankt, het gevoel van begenadiging. Het geschonkene heeft hij niet verdiend, maar is hem uit genade verleend.

Eindelijk is in het danken te letten op de vernieuwde zelfovergave aan God. Het hart gevoelt zich gedrongen, zich geheel en al over te geven aan den Gever van al dat goede.

1. De kennis der door God geschonken weldaad.

Wie danken zal, dient te weten, waarvoor hij dat doet. Helaas, menigmalen ziet de mensch geene redenen, die hem nopen om zijnen God te danken. Dat is nu wel verklaarbaar bij die blinde ongeloovigen, die van geen werken Gods willen weten en alles aan de werking der natuurwetten toeschrijven. Zulken bespeuren nergens, dat God hun weldaden verleent. Anders staat het evenwel bij hen, die belijden te gelooven in God, den Vader, den Almachtige, Schepper des hemels en der aarde. Zij roepen Hem aan in hunne lichamelijke en geestelijke nooden, die zij gevoelen. Van hen mag dan ook verwacht worden, dat zij Hem danken, wanneer zij iets goeds ontvangen hebben, of van eenig kwaad verlost

1) Laurentius Justiniani, bij Tillmann, I p. 349.

zijn. Maar ook menigmalen zijn die geloovigen zich weinig bewust, welke weldaden God hun verleent.

Juist daarom is het noodig, dat de Geest der gebeden hun verlichte oogen des verstands schenkt, opdat zij zien, welke en hoe groote zegeningen God hun geschonken heeft en nog dagelijks schenkt, opdat zij weten, waarvoor zij Hem dankzeggen. Als dat geschiedt, dan gaat voor den geloovige het oog open voor al die weldaden, die hem in en door Christus naar lichaam en ziel geschonken worden. Niet altoos zijn zij dadelijk te zien. Evenmin dragen zij alle hetzelfde karakter: sommige dienen tot voeding van het leven der wedergeboorte, andere strekken tot dooding van het leven der zonde. Er zijn er, welker ontvangst gesmeekt is, maar er zijn er ook, waarvoor men tevoren bewaard wilde blijven. Van allerlei aard en strekking zijn die beschikkingen des hemelschen Vaders, waarvoor Hem de dank en de eere wordt toegebracht, wanneer die gaven vroeger of later worden waargenomen, als goddelijke middelen, tot zaligheid zijner kinderen, door Hem hun geschonken.

2. Het gevoel van begenadiging.

Bij het bidden ligt de ware vrijmoedigheid in de belofte Gods. Bij het smeekgebed wordt iets begeerd op grond dier belofte Gods. Bij de dankzegging uit zich in het bijzonder het gevoel van begenadiging.

Wanneer een mensch iets vraagt, moet hij zich menigmalen in eene onware houding inwerken. Hoe zal ik dezen of genen het best bewegen om te doen, wat ik verlang? Ziedaar de gestelde vraag, waarop het antwoord gezocht wordt. Is het gevonden, dan neemt de vrager die gestalte aan, in de verwachting, dat hij nu op grond van dit zijn doen, wel geholpen zal worden. Dezelfde man, die in het eene geval brutaal, onder eene of andere bedreiging, van eene zwakke vrouw iets zal afeischen, zal in het andere geval den krachtig gespierden man eene aalmoes vragen op de manier van eenen bedelaar.

Datzelfde verschijnsel is ook in het bidden tot God niet vreemd. Het uiten van woorden, die met genade samenhangen, wordt menigmalen beschouwd als een middel om genade te verdienen. Zoo diep schuilt het werkheilig bestaan in het hart des menschen. Er is geen werk, dat men gedaan heeft, waarop men zich verlaten durft; daarom zal men het beproeven met iets anders: met het vragen op den toon van een bedelaar. Mocht ook dat laatste niet baten, dan is er geen God, met wien men verder in het leven te rekenen heeft. In dienzelfden gedachtenkring is ook aan de dankzegging de waarde toegekend van een middel, dat den mensch een volgend maal recht verleent op verhooring.

Bij het kind Gods, dat al den grond zijns heils, in God heeft gevon-

den, voor wien God de fontein is van alle lichamelijke en geestelijke goederen, zoowel van uitwendige als inwendige, werkt de Geest der gebeden in de dankzegging het gevoel van begenadiging. In zijn hart, en niet alleen op zijne lippen, leeft dat gevoel, dat juist het danken tot danken verheft.

Soms stort dat dankbare hart zich uit ten aanhoore der menschen, zooals in Ps. 66 : 16—20. „Komt, hoort toe, o alle gij, die God vreest, en ik zal vertellen, wat Hij aan mijne ziel gedaan heeft. Ik riep tot Hem met mijnen mond en Hij werd verhoogd onder mijne tong. Had ik naar ongerechtigheid met mijn hart gezien, de Heere zou niet gehoord hebben. Maar zeker, God heeft gehoord; Hij heeft gemerkt op de stem mijns gebeds. Geloofd zij God, die mijn gebed niet heeft afgewend, noch zijne goedertierenheid van mij."

Zijn er nu in den kring dier hoorders menschen met eenen Pelagiaanschen geest, dan roepen die uit: „O ja, God hoorde u, omdat gij niet naar ongerechtigheid hebt omgezien; het is toch maar waar, wat wij zeggen, dat de mensch nog wel in staat is, Gode te behagen," alsof de dichter dien innerlijken afkeer van de ongerechtigheid als eene vrucht van eigen akker beschouwde. Waarlijk, wie zoo oordeelt, kent het geloof der Bijbelheiligen niet, die geworteld in den bodem der genade Gods, van het begin tot het einde van genade leven, en van genade tot genade uitgroeien. Juist dat wilde de heilige zanger in den kring der begenadigden vertellen. Zijne vijanden lasterden van zijne booze plannen; maar door Gods genade was hij daarvan rein, en door God was nieuwe genade aan oude genade toegevoegd. Geloofd zij God, die mijn gebed niet heeft afgewend, noch zijne goedertierenheid van mij. Elders wordt van zulk een leven gejubeld: „Zij gaan van kracht tot kracht", Ps. 84 : 8 en „Die in het huis des Heeren geplant zijn, dien zal gegeven worden te groeien in de voorhoven onzes Gods," Ps. 92 : 14.

Het is genade, dat zij in dien stand der genade zijn geplant, en iedere vorming en doorbreking van een nieuwen knop aan reeds gegroeide takken, hernieuwt in hen het levendige gevoel van begenadiging. Het is genade, dat hun stam op het erf der genade wortelt. Het is genade, dat door dien stam genade wordt ingezogen en knoppen te voorschijn komen. Het is genade, dat die knoppen levenssappen ontvangen, en warmte en vocht deelachtig worden en uitbotten.

Het is alles genade.

3. De zelfovergave aan God.

De H. Geest leidt vanzelf het hart van den mensch, die dankt, tot deze deugd. Gebeden is om iets, dat voor 's menschen bewustzijn noodig en goed was; om iets, dat hij als mensch Gods behoefde om verder te gaan

in zijn levensdoel. Die bede is verhoord. God heeft uitkomst en hulp verleend. Er is iets van Hem ontvangen.

Wat zal met die weldaad gedaan worden? Zal de mensch het nu louter voor zich zelf gebruiken? Zal de gave nu aan den wil en de bestemming, waarvoor de Gever het geschonken heeft, onttrokken worden? Met dat doel is het niet gevraagd. Integendeel, de bidder vroeg het als dienaar Gods, hij begeerde het om zijnen God beter en meerder te kunnen dienen. In zijne dankzegging zal die bevredigde begeerte zich uiten in zijne zelfovergave aan God.

In de gelofte sprak zich bij de bede die gezindheid uit. Natuurlijk niet bij alle geloften. Er is ook een doen van geloften, dat uit het vleesch is. Zooals men menschen iets belooft, als zij ons behulpzaam zijn in het verkrijgen van een of ander goed; zoo hebben ook menschen God hunne geloften gedaan, om te meer kans te hebben, dat hun hart kreeg, wat het begeerde. Wanneer zij dat hadden, ging het hun wel aan het hart, dat er iets af moest; zij aarzelden, dat beloofde te geven; zij deden het ten slotte alleen uit vrees, een ander maal niet hunnen zin te zullen krijgen. Zoo kreeg God wat, maar het eigenlijke bleef in des menschen bezit, waarmede zij dan hunne vleeschelijke lusten konden bevredigen.

Bij de beloften der dienaren Gods echter was het anders. Hunne gelofte was juist de uiting hunner gezindheid, om God te dienen. Zij baden om wegneming van hinderpalen, om verleening van middelen, die zij noodig achten voor het bewandelen van den weg van Gods geboden. Hunne gelofte was een zichzelven verbinden tot het wandelen in dien weg. Het beloofde goed werd in den beperkten dienst Gods gesteld. Het verkregen goed werd, voorzoover het door de gelofte geheiligd was, in dien beperkten dienst van God, voor den tempel, of voor een andere stichting ter gedachtenis van den Naam Gods gesteld, en de rest strekte voor den dienst Gods in ruimeren zin, voorzoover men naar Gods gebod daarmede Hem wilde dienen.

Dat is zelfovergave van den met Gods weldaden begenadigden bidder. En juist omdat de H. Geest die volstrekte zelfovergave van ons zelf met al het onze aan God in het hart werkt, is de gelofte in onbruik geraakt, zooals meerdere in het O. T. voorkomende gebruiken en bepalingen. Onder de bedeeling des Geestes zal ook die zelfovergave van Gods kinderen hare vrijheid genieten, en de beweldadigde, die naar Gods beeld vernieuwd is, verstaan, hoe hij Gode ter eere, zijnen naaste ten zegen en zich zelf ter zaligheid leven moet.

Daartoe helpe hem de H. Geest.

C. De gestalte des bidders in de lofzegging.

Bij de beschrijving der gestalte des bidders, zooals die in het smeekgebed en in de dankzegging uitkomt, volgde uit den aard der zaak, dat daar meerdere uitingen te onderscheiden waren. Dat is bij de lofzegging of aanbidding anders. Hier richt de H. Geest zoo geheel en uitsluitend het oog der geloovigen op God en zijne deugden, dat het hart van den bidder daarmede geheel vervuld is.

Wie God kent, moet Hem loven. Wie God naar waarheid kent, en in die kennis zijne zaligheid vindt, valt in aanbidding voor Hem neder. Daarop komt het bij de lofzegging aan. Wanneer dus de Geest der gebeden daartoe den mensch bezielt, dan doet Hij ons de deugden Gods zien, die in de werken der natuur en der genade geopenbaard worden. Dan worden in de schepping ons getoond de macht en wijsheid, de lankmoedigheid en genade van Hem, die de eerste en de laatste is. Dan wordt hier op aarde de geloovige bij het licht der H. Schrift rondgeleid, en gedurig dieper ingeleid in de heerlijkheid Gods.

Aldus weerklinkt hier op aarde het Hallelujah der kinderen Gods, omdat zij den Heere kennen. Is die kennis nog slechts ten deele, omdat zij door het geloof wandelen en niet door aanschouwen, en omdat zij het zuchten daarbij niet kunnen laten: eenmaal zal die kennis volmaakt zijn — dan zal er eene volkomen harmonie zijn van verstand en wil, ziel en lichaam, hemel en aarde, God en schepsel, en dan zal ook volmaakt Gode de lof worden toegebracht, die Hij waardig is te ontvangen nu en in alle eeuwigheid.

HOOFDSTUK IV.

De uitwendige vormen des gebeds.

§ 1. Inleiding.

Na de beschrijving der innerlijke gestalte van den bidder, komt nu aan de beurt het onderzoek naar de uitwendige vormen, waarin de ziel naar buiten treedt. Daarbij is te letten op den dienst des lichaams bij het bidden, op de plaats, waar de mensch bidden zal, en op den tijd, dien hij tot het gebed afzondert.

Hier zijn twee duidelijk te onderscheiden richtingen: eenerzijds het Spiritualisme en anderzijds het Ritualisme. Zij vormen de beide uiterste grenzen van de wereld der bidders, en pogen dezen naar hun gebied heen te lokken. De Spiritualisten doen dat onder de mooi klinkende leuze: „al die vormen zijn ijdel, en doen het bidden in vormendienst opgaan." De Ritualisten doen dat door de indrukwekkende, uiterlijke plechtigheid van hun bidden.

Het is niet gemakkelijk te bepalen, van welke zijde de verleiding het gevaarlijkst is. Het woord der Spiritualisten vindt gereeden toegang tot het hart, omdat ieder bidder zelf ook menigmaal de ervaring opdoet, dat hij uitwendig de gestalte van bidden wel aangenomen had, maar inwendig zijn hart van het bidden verre verwijderd was, en omgekeerd evenzoo, dat uit de ziel een stil gebed opwaarts gezonden werd, toen er geen bepaalden vorm des gebeds in acht genomen kon worden.

Aan den anderen kant echter maakt evenzeer het doen der Ritualisten indruk op de bidders, daar zij uit eigen ervaring ook weten, hoe juist het buigen der knie of welke andere gewone houding ook, de ziel uitnemend te hulp kwam, zoodat zij op waardige wijze tot haren God kon spreken.

Aldus vinden beide richtingen in de wereld des gebeds in meerdere of mindere mate gehoor en bijval. Verder moet het niet komen. Aanhangers dier richtingen moeten wij niet worden.

Het Spiritualisme en Ritualisme zou men kunnen vergelijken met twee klippen, tusschen welke beide de stroom des gebeds doorloopt, en die daarom beide door de bidders vermeden moeten worden. Indien zij op eene van beide niet stranden willen, is het zeker het veiligst op even verren afstand van beide te blijven.

Mochten zij te dicht aan den kant van het Ritualisme worden gevoerd, dan zal het zijn nut hebben, als zij met de Samaritaansche vrouw luisteren naar het woord des Heeren: „De ure komt en is nu, wanneer de ware aanbidders den Vader aanbidden zullen in geest en waarheid; want de Vader zoekt ook alzulken, die Hem alzoo aanbidden. God is een geest en die Hem aanbidden, moeten Hem aanbidden in geest en waarheid, Joh. 4 : 23, 24. Als van zelf zullen zij dan voor het Ritualisme bang worden en inzien, dat zij te ver van het Spiritualisme af zijn.

Mochten zij zich echter te dicht bij de zijde van het Spiritualisme bevinden, dan zal het meer dan tijd worden, dat zij lezen, hoe dezelfde Heere, die het Ritualisme doet ontwijken, zelf van het Spiritualisme verre bleef, als hij bad. Daarvoor zij met name herinnerd aan zijn bidden in den hof van Gethsemane, waar het duidelijk wordt, hoe een mensch bestaat uit geest en stof, die zóó één zijn, dat zij hier op aarde niet gescheiden mogen worden, want door beider verbinding leeft de mensch als „een levende ziel."

't Is hier de plaats om te overdenken, wat Calvijn tegen de geestdrijvers van zijne dagen geschreven heeft: 1)

„Wij moeten met verstand onderscheiden tusschen de schaduwen en figuren, die voor de Joden gediend hebben vóór de komst van Jezus Christus, en hetgeen voor ons bij den voortduur gebleven is. Ik zal geen ander voorbeeld aanhalen dan dat, waarvan hij (de bedoelde geestdrijver) zijn schild maakt. Onze Heere Jezus heeft gezegd, dat de tijd gekomen was, dat God noch te Jeruzalem, noch op den berg van Samaria, maar overal in geest en waarheid zou aangebeden worden, (Joh. 4 : 23); doch daaruit te willen afleiden, dat men geene ceremonie bij het bidden meer gebruiken moet, dat is al te zeer van den os op den ezel te springen. Want de h. Paulus, die ons voldoende uitlegger der meening van Christus moet zijn, beveelt ons integendeel, (1 Tim. 2 : 8) reine handen in alle plaatsen op te heffen. Ziedaar dus eene ceremonie — die voor ons blijft bestaan, welke niet behoort tot de oude figuren der wet. Hij beveelt eene andere aan door zijn voorbeeld, n.l. de knieën te buigen bij het bidden, (Hand. 20 : 36.) Evenzoo in de derde plaats, wanneer wij in 't openbaar bidden, om het hoofd ongedekt te hebben, (1 Cor. 11 : 4.) Want het is zeer redelijk, dat de geloovigen door uitwendige teekenen toonen, welken eerbied zij Gode toedragen. En nochtans vermengt hij zich daardoor niet met de Joden. Wat meer is, onder de noodzakelijke hulpmiddelen van ons geloof stelt ons de H. Schrift de openbare gebeden, waardoor het vereischt wordt, zich in eene bepaalde plaats te verzamelen. Wanneer men alzoo onder het voorwendsel, dat de zinnelijke tempel te Jeruzalem afgeschaft is, alle

1) „Response à un Hollandois," (n.l. Coornhert), Corp. Ref. IX 588.

ceremoniën, die nuttig zijn, te niet zal willen maken, dan zal dat eene redelooze verwarring baren. Doch, zooals ik gezegd heb, er is groot verschil tusschen de ceremoniën, die Jezus Christus, in zijne afwezigheid en voor zijne komst, hebben voorgesteld, en die welke ons gelaten zijn tot hulp onzer zwakheid. Want de eerste zijn duistere schaduwen geweest; de anderen behooren bij- en stemmen zeer goed overeen met de helderheid des evangelies. De eerste zijn slechts voor eenen tijd geweest; de andere blijven voor altijd in wezen."

Zoo is altoos ook op de noodzakelijkheid der uitwendige vormen des gebeds gewezen. Zij behooren er bij, want de gevoelens des harten worden in de gestaltenis des lichaams weergegeven. Augustinus' woord 1) zij hier de uitdrukking van het gevoelen van bijna alle Christenen: „De biddenden gedragen zich lichamelijk als een, die smeekend voor een ander verschijnt: zij buigen de knieën, strekken de handen uit, werpen zich ter aarde, en kiezen andere middelen, om hunne gevoelens te verzinnelijken. God kent wel hunnen wil en hun gevoel zonder zinnelijk teeken; maar de mensch wekt zichzelf daardoor op, om des te meer met ijver en ootmoed te bidden. En ik weet, dat deze bewegingen des lichaams niet zonder voorafgaande (bewegingen) des gemoeds geschieden, en door de zichtbare- ook de innerlijke, onzichtbare beweging verhoogd wordt".

Zoo volledig mogelijk zal het uitwendige bij het bidden ter sprake komen, als beschreven wordt, wat er bij den bidder gehoord en gezien wordt, en vervolgens de plaats en de tijd des gebeds worden behandeld.

§ 2. De woorden des gebeds.

Verstaat men onder woorden bepaald met de lippen hoorbaar uitgesproken gedachten, dan kan er zonder woorden gebeden worden. Indien echter onder woorden verstaan worden de vormen, waarin gedachten voor ons bewustzijn treden, dan behooren de woorden beslist tot het bidden. Immers, bidden is spreken tot den Almachtigen Hoorder der gebeden. Bidden, het moge dan zonder de lippen of met de lippen geschieden, is altoos de bewuste uitdrukking van gedachten, en behoeft dus het woord als den vorm voor de uiting zijner gedachten.

Bij menschen is het leven eerst wezenlijk leven, als het een bewust leven is. Het einddoel der menschen is juist daarheen gericht, dat hun bewustzijn zijne volkomenheid bereike. Dat kan nu nog niet. Die volkomenheid erlangen wij in dit leven niet. Vandaar dat ook in de

1) Augustinus „de cura gerenda pro mortuis." Kort en krachtig zegt B. Gerhardus dat in zijne „Harm. evang. CLXXX p. 1615 a: Externi illi gestus interioris devotionis non solum sunt signa et indicia, sed etiam ὁρμητηρια et effecta".

wereld des gebeds gesproken kan worden van een bidden des Geestes voor ons met onuitsprekelijke zuchtingen, (Rom. 8 : 26) en van een bidden, waarin gezegd wordt: „Mijn geest bidt wel, maar mijn verstand is zonder vrucht" (1 Cor. 14 : 14). Toch is dat het echte bidden niet, zooals blijkt uit het bidden des Heeren Jezus: zijn bidden is het ware, het bewuste, het in woorden zich uitdrukkende bidden.

In verband hiermede zij even gewezen op de gebeden in de muziek. Gedurig hebben de kunstenaars zich gedrongen gevoeld, hunne kunst te gebruiken, om daarmede smeekingen of dankzeggingen of lofzeggingen te laten hooren. Die stukken worden op een of meerdere instrumenten gespeeld. Wat is daarbij noodig? Dat degene, die ze speelt, en evenzeer degene, die ze aanhoort, ook muzikaal gevoel bezit. Wie dat mist, heeft er niets aan. Voor dien gaat alles buiten zijn bewustzijn om. Hij hoort of speelt niets dan tonen, die niets tot hem zeggen. Vandaar dat, als men weet, wat de toonkunstenaar bedoelde, of als bij den klank der instrumenten het menschelijke woord gehoord wordt, de meeste menschen er eerst in gaan leven, en zich bewust worden, dat er gebeden wordt.

Het ware bidden is een bidden van het bewuste schepsel en is aan woorden gebonden, omdat het een luid of stil spreken tot God is.

Te dien opzichte rijst de vraag: hoe zal men den Heere, zijnen God, nu aanspreken? De Nederlandsche taal mist daarin iets, wat in de taal onzer naburen bewaard is. Bij de omwonende volkeren is in het bidden het persoonlijk voornaamwoord van den tweeden persoon in het enkelvoudig getal bewaard.

Men hoore den Duitscher het gebed des Heeren bidden:

„Unser Vater in dem Himmel. Dein Name werde geheiliget. Dein Reich komme. Dein Wille geschehe auf Erden, wie im Himmel. Unser täglich Brod gib uns heute. Und vergib uns unsere Schulden, wie wir unsern Schuldigern vergeben. Und führe uns nicht in Versuchung, sondern erlöse uns von dem Uebel. Denn dein ist das Reich und die Kraft und die Herrlichkeit in Ewigkeit."

Men beluistere den Franschman: „Notre Père, qui es aux cieux! Ton nom soit sanctifié! Ton règne vienne! Ta volonté soit faite sur la terre comme au ciel! Donne-nous aujourd' hui notre pain quotidien. Et nous quitte nos dettes, comme nous quittons aussi les dettes à nos débiteurs. Et ne nous induis point en tentation, mais délivre-nous du mal. Car à toi est le règne et la puissance et la gloire à jamais."

Evenzoo kan men den Engelschman hooren bidden: „Our Father which art in heaven. Hallowed be thy name. Thy kingdom come. Thy will be done in earth, as it is in heaven. Give us this day our daily bread. And forgive us our debts, as we forgive our debtors. And lead us not

into temptation, but deliver us from evil. For thine is the kingdom and the power and the glory for ever."

Uit deze Duitsche, Fransche en Engelsche vertaling leert men, hoe bij het bidden (en zoo is het ook in de bijbeltaal) het enkelvoudige voornaamwoord gebezigd wordt in de aanspraak tot God. Dat is in het Nederlandsch niet het geval. In den z.g. Bijbel van deux aes, van 't jaar 1562 is „du" gebezigd, maar in den Bijbel van 1565 is daarvoor „gij" gebruikt (voor het meervoud: „gijlieden"). En dat is bij de vertaling van den Statenbijbel bevestigd; hoewel b.v. Marnix „du" gepaster vond, vooral als de mensch tot God spreekt. Daardoor is het gebruik gewettigd, om tot God te zeggen: „Gij" en „Uw".

Wel heeft men beproefd het door 't platte „jij" en „je" te vervangen 1), maar terecht is steeds het hinderlijke daarvan gevoeld, en beseft, dat door ons zoo niet gebeden kan worden, vooral niet, omdat onze bijbeltaal ons anders voorgaat.

Wat overigens de woorden des gebeds betreft, geldt de uitspraak van Jezus: „Als gij bidt, zoo gebruikt geen ijdel verhaal van woorden (*βατταλογεω*), gelijk de heidenen, want zij meenen, dat zij door hunne veelheid van woorden zullen verhoord worden" (Matth. 6 : 7). Zelfs door die heidenen is op dat eigen misbruik gewezen en dat „een vermoeien der goden" genoemd 2). Zonder twijfel heeft de Heere het oog op dat opeenhoopen van woorden, dat herhalen van den naam Gods, dat telkens opnieuw zeggen derzelfde bede, waaraan ook de Baälspriesters op den Karmel zich schuldig maken. Na de waarschuwing tegen die slechte gewoonte volgt dan het „Onze Vader", waarin geen woord te veel en waarin geen woord te onpas wordt gebezigd, opdat wij ook zoo zouden bidden.

In de bestrijding van de Roomsche gebruiken hebben de oude schrijvers aan die uitspraak des Heeren gedurig herinnerd. Voetius acht het heidensch, als hij in het „psalterium Jesu" vindt de bede:

Jesu, Jesu, Jesu, miserere; Jesu, Jesu, Jesu, adjuva; Jesu, Jesu, Jesu, da hic mihi purgatorium meum enz., 15 regels lang, welke bede dan nog 10 maal herhaald moest worden.

Dit voorbeeld is nu zeker wel het ergste; maar toch blijft het in strijd met de leer der Schrift, als in de Roomsche gebeden, de vele aanspraken gevonden worden en de herhaling van dezelfde bede geleerd wordt, zooals bijv. in het hoog aangeprezen Rozenkrans-gebed. Dat gedurig herhalen is geheel iets anders dan de herhaling van dezelfde bede, zooals dat soms in de Psalmen wordt aangetroffen, bijv. in Ps. 86 : 1: „Heere, neig uw oor, verhoor mij", vs. 6: „Heere, neem mijn

1) van Veen, „vóór 200 jaar" p. 133.

2) Terentius, „Heautont." 5, 1, 6v.

gebed ter oore en merk op de stemme mijner smeekingen", vs. 3: „Wees mij genadig, Heere", vs. 16: „Wend U tot mij, en wees mij genadig". Hier is geen harteloos prevelen van dezelfde woorden, maar een smeeken der ziel om verhooring. Eenig is die herhaling ook in den 136en Psalm. Ieder vers eindigt daar met dezelfde woorden; 26 malen wordt daar herhaald: „want zijne goedertierenheid is in der eeuwigheid". Doch is die Psalm bestemd om zoo maar gelezen te worden? Of is hij gedicht om met behulp der Levieten in den tempel aangeheven te worden? Is hij een gebed voor iemand, die afzonderlijk bidt, of een lofpsalm, die in het midden der gemeente moet aangeheven worden? Het antwoord op die vragen is niet moeielijk te zoeken: Ps. 136 is „het groote Hallel" bij uitnemendheid, waarin de O. T. gemeente haren God prees, daar zij in de werken der schepping en herschepping zijne goedertierenheid gewaar werd, die zij eindeloos zou willen loven! Dat is dus geen zinloos herhalen, waarbij men in slaap zou kunnen vallen en waarbij men nieuwsgierig in het rond kan kijken, zooals men dat in Roomsche kerken gedurig bespeurt.

Maar niet alleen voor de Roomsche praktijk van bidden is Jezus' woord van beteekenis en alle overweging waard. Ook de Protestanten mogen daaraan hunne gebeden wel toetsen. Hoe doelloos is ook bij hen vaak het noemen van Gods deugden en eigenschappen! Hoe zielloos is dikwijls de in de lengte gerekte zin! Hoe geheel overbodig is menig woord, waardoor wel de duur, maar niet de waarde van het gebed toeneemt! Hoe anders is meestal het bidden der Christenen dan het bidden van Christus!

Vooral in de openbare gebeden dient, wie voortgaat, zich te wachten voor de veelheid der woorden, voor de langheid der zinnen, en zeker niet het minst voor de overbodigheid der uitdrukkingen.

De voorganger zal wijs doen ook in het stuk des gebeds Paulus' woord ter harte te nemen: „Al de Schrift is van God ingegeven en is nuttig tot leering, tot wederlegging, tot verbetering, tot onderwijzing, die in de rechtvaardigheid is, opdat de mensch Gods volmaakt zij, tot alle goed werk volmaaktelijk toegerust" (2 Tim. 3 : 16v). In die H. Schrift is ook alles om toegerust te worden voor dat beste werk des gebeds. Het aandachtig lezen van de bijbelsche gebeden zal den voorganger bekwamen voor zulk een zeggen van gebeden, dat de anderen van harte kunnen medebidden.

Dat zal vooral het geval zijn, als degene, die voorgaat in het bidden, bedenkt, dat hij niet tot de menschen spreekt, maar God aanroept. Is hij zich daarvan levendig bewust, dan zullen zijne woorden juist uitdrukken die innerlijke gestalte des gebeds, die de H. Geest in het hart des bidders geboren doet worden.

§ 3. De stem des gebeds.

Er is tweeërlei wijze van bidden, die gewoonlijk een luid en een stil bidden genoemd worden.

Het bezigen der stem is noodig, als een voorgaat in het gebed; maar het behoorde ook te geschieden, wanneer iemand in de eenzaamheid bidt.

In oude tijden was het luide bidden gewoonte, niet alleen bij de heidenen, maar ook bij de mannen Gods, van wie de Bijbel spreekt. Dat blijkt wel hieruit, dat gedurig de bede of dankzegging ingeleid wordt met: „en hij zeide". Die uitdrukking is in letterlijken zin te verstaan. Dat kan men b.v. opmaken bij het gebed van Abrahams knecht, bij wiens bidden vermeld wordt: „En het geschiedde, eer hij geëindigd had te spreken," Gen. 24 : 15.

Altoos werd niet hoorbaar gesproken. Dat blijkt wel bij Hanna's bidden in Silo's tempel. Daarvan lezen wij: „Het geschiedde nu, als zij gestadig bleef biddende voor het aangezicht des Heeren, zoo gaf Eli acht op haren mond, want Hanna sprak in haar hart; alleenlijk roerden zich hare lippen, maar hare stem werd niet gehoord, daarom hield Eli haar voor dronken", 1 Sam. 1 : 12v. Haar smart liet niet toe, dat zij luide sprak. Ook elders staat er: „Heere, in benauwdheid hebben zij U aangezocht: zij hebben (hun) stil gebed uitgestort, als uwe tuchtiging over hen was", Jes. 26 : 16, (verg. 29 : 4) van dat bidden, dat fluisterend gesproken werd.

Gewoonte echter was het, om hoorbaar te bidden.

Bij de oude Christenen was het ook gewoonte, om bij het bidden de woorden uit te spreken. Daarop slaan de vermaningen der oude kerkvaders. Zoo zegt Cyprianus: [1] „God is een hoorder niet der stem, maar des harten," terwijl Tertullianus [2] zijnen lezers tevens de woorden van het oude Pythische orakel in herinnering brengt: „Ik versta ook den stomme en hoor hem, die niet spreekt."

De latere kerkvaders gaan voort met er op te wijzen, dat het bij het bidden minder op de stem aankomt. Clemens van Alexandrië [3] zegt: „De veel geluid makende tongen verduurt God niet". Augustinus' [4] vermaning luidt: „Wanneer gij bidt, roep dan niet met de stem, maar met het hart, want God hoort ook degenen, die niet spreken." Chrysostomus [5] zegt op dezelfde wijze: „Dat is het meest een gebed, wanneer van binnen de kreten zich verheffen; dat het meest, als de ziel zich

---

1) Cyprianus „de orat. dom.", aangeh. bij F. de Wael II. p. 25.
2) Tertullianus „de orat" 17.
3) Clemens Alex. „strom." VII. 724.
4) Augustinus „sermo ad Psalm. 3."
5) Chrysostomus „hom XII."

ingespannen heeft, niet met de inspanning der stem, maar met de bereidvaardigheid der ziel, het gebed voor te dragen."

Aldus is de onderscheiding gekomen tusschen „oratio vocalis", het uitgesproken gebed, en „oratio mentalis", het stille gebed.

Door Thomas van Aquino 1) worden drie redenen genoemd ter bijvoeging van het gesproken woord bij het bidden:

„Ten eerste n.l. (strekt het) ter opwekking van de innerlijke aandacht, waardoor het gemoed des bidders tot God wordt opgeheven; want door uiterlijke teekens, hetzij deze in woorden of andere lichaamswerkingen bestaan, wordt het gemoed des menschen in opmerkzaamheid op het gebed gehouden, en ten gevolge daarvan inwendig opgewekt. Daarom schrijft ook Augustinus aan Proba, dat wij door woorden en andere teekenen heilige begeerten levendiger in ons opwekken. Ten tweede wordt het mondelijke gebed daartoe gevoegd, opdat wij God de verschuldigde eere toebrengen, opdat n.l. de mensch God diene met alles, wat hij van Hem ontvangen heeft, d.i. met lichaam en ziel. En dat geldt in 't bijzonder van het gebed, inzooverre het God genoegdoening bieden moet. Daarom staat er Hos. 14 : 3, „Kiest u de rechte woorden uit, en bekeert u tot den Heere, en zegt tot Hem: Delg alle schuld uit, neem het goede aan, zoo zullen wij U betalen de varren onzer lippen." Ten derde wordt het mondelijke gebed toegevoegd van wege de volheid der innerlijke aandacht, die zich door de heftige opwekking des gemoeds van de ziel over het lichaam uitstort, naar het woord van den psalmist: „Mijn hart is verblijd en mijn tong jubelt", Ps. 16 : 9."

Het luide bidden in de eenzaamheid is daarom in het geheel niet te verwerpen. Heidenen doen het in de meening, dat het door de goden beter verstaan wordt, als de mensch hard roept. Christenen weten wel beter: zij gelooven, dat de alomtegenwoordige God van verre hunne gedachten kent. Zij belijden: „Geen woord is nog mijn tong ontgleden, of Gij, Gij weet alreeds mijn reden". Ps. 139 : 2 (berijmd). Christenen bidden dus niet om de heidensche reden luide; maar zij doen het uit het echt christelijke besef, dat de stem door God geschonken is, niet alleen voor het onderlinge verkeer der menschen, maar bovenal in den dienst van God. Wanneer de gelegenheid er is, wanneer de binnenkamer gesloten is, wanneer geen menschelijk oor ons beluistert, dan zal juist het gebruiken der stem een uitnemend instrument blijken te zijn in den dienst des gebeds.

Het is te dien opzichte opmerkelijk, hoe de mannen des gebeds, en daarbij worde b.v. aan Luther herinnerd, de stem gebruikt hebben bij het bidden. Bij zulken komt het uit, dat wij eene stem hebben om te uiten, wat innerlijk opstuwt in het hart. Wie kan zich den worstelenden

---

1) Thomas, 2^2 q. 83 art. 12.

Jakob als een stomme voorstellen? Wie kan zich een genezen stomme denken, die zwijgend God looft?

Jammer is het, dat het stil bidden gewoonte geworden is. Heerlijk zou het zijn, als de stem bij het bidden hare taak weder kon terug erlangen, en ook de eenzame bidder niet in den stomme zijn ideaal zag, maar in den Heiland, die met zijne stem geschreeuwd heeft van zielesmart, maar ook gejubeld heeft van zielevreugd, en waarlijk niet alleen, opdat zijne discipelen het zouden hooren, maar omdat ook in de eenzaamheid het goed en juist gesproken woord den Schepper der taal meer eert, dan de niet uitgesproken gedachte.

Bij het gemeenschappelijk gebed, als één voorgaat, is de stem onmisbaar.

Het groote gevaar daarbij is de gemaaktheid. Het komt voor, dat, wanneer iemand in het gebed voorgaat, de hoorders den indruk krijgen, dat er in eens eene geheele persoonsverandering plaats vindt. Zijne stem is dan in het bidden plotseling eene andere geworden, zooals ook predikanten soms twee stemmen hebben, eene gewone buiten den preekstoel en eene gemaakte op den preekstoel. Men acht dat mooi en betamelijk; terwijl het inderdaad zeer leelijk en dwaas is. Het is eene hebbelijkheid, die moet afgeleerd worden, en die, als zij is aangenomen om te pronken, uit den booze is.

Geef ons natuur en waarheid weer, is ook eene begeerte, die bij de voorgangers in het gebed gevraagd wordt. Bij het bidden moet de stem gebezigd worden, die God ons schonk. Aller stem is niet even welluidend. Ieder heeft zijne stem, en bij alle oefening en vorming blijve het de eigen stem des menschen. Men trachte naar natuurlijkheid, men vliede de gemaaktheid, en daarbij bestede men alle zorg aan het spreken. Wanneer men zoo, van zijne jeugd aan, het heerlijke vermogen, dat God den mensch gaf om te spreken, tot zulk eene volkomenheid gebracht heeft, dat men zijne gedachten goed verstaanbaar en juist uitgedrukt kan zeggen, dan is dat de stem, waarmede God wil, dat wij anderen zullen voorgaan in het gebed. Met de stem zullen de woorden duidelijk worden uitgesproken; in de stem zullen de gewaarwordingen der ziel weerklinken; door de stem des voorgangers zullen degenen, die met hem bidden, den zegen van het gemeenschappelijk gebed ondervinden, doordat dezelfde Geest der gebeden in allen bidt, en aller bede heiligt door de voorbede van Hem, in wiens naam de geloovigen bidden.

§ 4. De taal des gebeds.

Elke taal is goed. 't Is eene heiliging der taal, als zij tot het gebed wordt gebruikt, en God door haar wordt aangeroepen. Er zijn talen,

waarin dat, volgens het oordeel der zendelingen, bijna niet mogelijk is; maar ook hier overwint het geloof aan de almacht des H. Geestes, die reeds zoo menige taal voor den dienst Gods heeft geschikt gemaakt, door de vorming van nieuwe woorden of door het geven van nieuwe beteekenissen aan reeds bestaande woorden, en alzoo den menschen de gelegenheid heeft geschapen, hunnen God in hunne moedertaal aan te roepen.

Toch ontmoet men op het gebied des gebeds de andere gedachte, dat er eigenlijk ééne taal des gebeds is.

In den Talmud, Berachoth III, wordt het bidden in de taal van het land, waarin men woont, afgekeurd, en het hebreeuwsch als de ware taal voor het gebed van den Israëliet voorgesteld. Vandaar het gebruik om het hebreeuwsch te handhaven bij den godsdienst.

Nu is dat gebruik te verklaren en een uitvloeisel van het bewaren van de eigen nationaliteit der Joden. Het staat in zooverre gelijk met de van ouds door de Gereformeerden erkende noodzakelijkheid, dat b.v. de in ons land verblijf houdende Franschen hunne eigene samenkomsten hielden, waarin zij in hunne moedertaal God aanriepen en Gods Woord hoorden bedienen.

Geheel anders is het met de kerk van Rome. Zij heeft in het latijn hare eigene, kerkelijke taal. Haar streven is overal en in alle landen, waar zij zich uitbreidt, het latijn te bezigen als de heilige taal bij uitnemendheid. Van het begin aan is het alzoo niet geweest. In de oude Christelijke kerk werd in de gewone spreektaal gebeden. Dat was voor velen het grieksch, zooals blijkt uit de oudste christelijke boeken, die in deze taal zijn geschreven, natuurlijk om zooveel mogelijk gelezen te worden. Allengs echter drong het evangelie ook verder door, als een zuurdeesem in het meel, en tengevolge daarvan werd meer en meer in de moedertaal de godsdienst verricht. Er is in dit opzicht eene leerzame legende 1), die zegt, dat bij een twist over de vraag, in welke taal bekeerde slaven God moesten aanroepen, er een antwoord uit den hemel kwam, dat zeide: „Iedere taal prijze den Heere".

De kerk van Rome oordeelde echter anders. Uitgaande van hare hiërarchische gedachte, en de eenheid der kerk ook uitwendig willende vertoonen, heeft zij de taal, die in de kerk te Rome gebezigd werd, als de kerkelijke taal bij uitnemendheid geacht, waarin overal de dienst geschieden moest, met name de bediening der mis.

Wel is er ook door Roomschen bezwaar gemaakt, zooals door den bekenden kardinaal Cajetanus, die schrijft, dat uit Paulus' leer in 1 Cor. 14 blijkt, dat het stichtelijker is, „de openbare gebeden, welke ten aanhoore des volks gedaan worden, te spreken in eene taal, die den geleerden en het volk gemeen is, dan in het latijn," doch desniettegen-

1) Aeneas Sylvius I, 13.

staande is het latijn de taal der kerk gebleven, en onverstaanbaar ruischt daar door de ruimte der kerk het gebed.

Daardoor werd een man als Chateaubriand bekoord. „Eene aloude en geheimzinnige taal, eene taal, die niet meer met de eeuwen verandert, voegt aan den eeredienst, dien wij aan het Eeuwig, onbegrijpelijk Wezen opdragen". Daarmede is echter het Woord Gods ter zijde gesteld, dat juist de stichting der anderen op het oog heeft, en daarom eischt, dat met verstand, dus ook in eene taal, die verstaan wordt, gebeden wordt in de samenkomst der gemeente.

Wanneer de opmerking gemaakt wordt, dat het volk aan de gebeden in eene vreemde taal niets heeft, dan antwoordt daarop Lindanus † 1588 in zijne „Christelicke maniere om de Sondaegsche Misse salighlyck te hooren": „Is het noodig te verstaan, hoe voor ons gebeden wordt? Is het niet genoeg, dat voor ons gebeden wordt? Al wat in het algemeen voor de Christenen van belang is, wordt toch in de Epistelen, Evangelie's en 's Zondags in de onderrichtingen verkondigd. De voorbeelden van Aäron en Zacharias bewijzen toch, dat het gebed, door den priester, in naam des volks opgezonden, zijne kracht niet verliest, al wordt het door het volk niet gehoord" 1). Met zulk eene gedachte kunnen misschien de menschen instemmen, die in de kerk de leeken onderscheiden van de priesters; maar in geen geval de mannen der Reformatie, die in de leden der kerk een koninklijk priesterdom begroeten. Met zulk een onverstaanbaar bidden aan te hooren is misschien voor den Roomsche reeds een goed werk verricht, maar in geen geval zijn zij daarmede tevreden, die met Paulus eischen, dat ook zij, wie men voorgaat, met aandacht en instemming medebidden.

§ 5. De houding bij het gebed.

Hier komen tal van gebruiken ter sprake, niet alleen bij het bidden zelf, maar ook ter voorbereiding daarvoor.

A. Wasschingen.

Deze zijn in het geheel niet ongewoon.

Bij de Joden moesten alle levietisch onreinen zich baden, voordat zij het gebed konden doen. Daarom bouwde men het liefst bij stroomend water de synagoge, of de plaats des gebeds, zooals dat volgens Hand. 16 : 13 het geval was in Philippi. Bij dat water konden de voorgeschreven wasschingen gedaan worden, alvorens men ging bidden 2). In elk geval was het reinigen der handen vóór het bidden noodig.

1) Aangehaald in „De Katholiek" deel 125, Mei, Juni 1904 p. 449.

2) Schürer „Gesch. des jüd. Volkes" II. 370 v.

Bij de Grieken en Romeinen lezen wij ook van zulk een wasschen der handen bij hem, die offeren en bidden zal, terwijl het ook de gewoonte was, degenen, die den tempel binnentraden, te besprengen. En aan die joodsche en heidensche gewoonte waren ook Christenen nog wel gehecht, wier bijgeloovigheid Tertullianus 1) afkeurt, voorzoover zij voor elk gebed hun geheele lichaam wieschen. Door hem wordt gezegd, dat onze handen voldoende rein zijn, die wij met het geheele lichaam in Christus eenmaal gewasschen hebben, en dat het er op aankomt met eene reine consciëntie te bidden.

Diezelfde gedachte en vermaning wordt ook later door de kerkvaders herhaald, als het volk meer gaat hechten aan de uitwendige reiniging der handen en voeten (waarvoor in het voorportaal der kerken sedert het begin der 4e eeuw eene bepaalde bak aanwezig was) dan aan de inwendige reiniging des harten. Toch zegt Chrysostomus, dat „niemand met ongewasschen handen bidden moest", hoewel hij ook eene uitwendige reinheid der handen, zonder inwendige reinheid des harten, noemt: „spot en scherts, spel en kindervermaak".

Volgens Zöckler 2) is het uit de oude schrijvers niet beslist te zeggen, of de reiniging bij het binnentreden der Christelijke kerken alleen gegrond was in den zin naar reinheid, dan wel eene hoogere zinnebeeldige beteekenis had. Hij acht, dat deze laatste eerst later aan de uitwendige handeling is toegevoegd.

Uit deze wasschingen, waarvoor allengs gewijd water gebruikt werd, is, door uit het heidendom overgebrachte voorstellingen, de Roomsche idee gekomen, volgens welke dat water in staat is de demonen te verdrijven en hunne werkingen te vernietigen, en allerlei zegeningen te verleenen.

B. De kleederen.

Van de Schriftgeleerden en Farizeën wordt gezegd: „zij maken hunne gedenkcedels breed" 3). Daarmede worden de, ook door Josephus 4) genoemde, „phylacteriën" bedoeld, welke de Joden „thephillin" noemen. Het zijn twee riemen, die de Joden om de linkerhand en om het hoofd binden. Aan beide riemen is een kastje verbonden: aan den hoofdriem

---

1) Tertullianus „de orat." 13.

2) Herzog „Real. Enc." XVI „art. Weihwasser" p. 702.

3) Matth. 23 : 5. Hierbij wordt ook gezegd: „en maken de zoomen van hunne kleederen groot". Bedoeld zijn de snoertjes, die de Israëlieten dragen moesten, Num. 15 : 38v., (verg. Riehm „Handwörterb. des Bibl. altertums", art. „Läpplein") en nog hebben aan de Tallith, den kleinen doek, dien zij onder de bovenkleederen dragen.

4) Josephus, Ant. IV, 8, 13.

met vier perkamenten strookjes, waarop de woorden van Ex. 13 : 1—10 en 11—16 en Deut. 6 : 4—9 en 11 : 13—21 zijn geschreven; aan den armriem met één perkament, waarop dezelfde woorden staan. Die riemen doet de Jood zóó aan, dat het ééne kastje op het voorhoofd komt te zitten tusschen de oogen, en het andere aan den linkerarm bij het hart, terwijl zij zóó gebonden worden, dat men de drie hebreeuwsche letters te zien krijgt, die samen den naam „Schaddaj" vormen. Of dit alles in de dagen van Jezus reeds zoo gedaan werd, is niet uit te maken. Wel blijkt uit het evangelie, dat de menschen het bijzonder vroom achtten geene kleine, maar groote kastjes te hebben, die anderen konden zien.

Hoe oud dit gebruik is, weten wij niet, maar wel, dat men het verdedigde op grond der teksten: Ex. 13 : 9, 16 en Deut. 6 : 8 en 11 : 18, die de Talmudisten in letterlijken zin opvatten, hoewel duidelijk is, dat hier beeldspraak gebruikt wordt ter opwekking tot getrouwe nakoming der geboden Gods.

Een ander kleed, dat de Joden bij het bidden omdoen, is de doek, „tallith" genaamd, die zij in de synagogen om den hals dragen.

C. De bedekking van het hoofd.

De Joden hielden het hoofd bedekt, als zij voor Gods aangezicht naderden. In den tempel hielden de priesters en ook de anderen, die aanwezig waren bij den dienst, hunne hoofdbedekking op. Die gewoonte is gebleven; de Joden ontblooten hun hoofden niet in de synagogen, en wanneer zij bidden, hebben zij het bedekt.

De Grieken daarentegen hadden eene andere gewoonte. Wanneer zij hunne gebeden deden, hieven zij oog en hand ten hemel, met ontblooten hoofde.

Hoe moesten de Christenen zich nu gedragen, naar de joodsche gewoonte, of naar de grieksche? Het antwoord op die vraag geeft Paulus in 1 Cor. 11. „De man moet het hoofd niet dekken, overmits hij het beeld en de heerlijkheid Gods is" (vs. 7). „Een iegelijk man, die bidt of profeteert, hebbende iets op het hoofd, die onteert zijn eigen hoofd", (vs. 4). Met de vrouw echter is het anders. „Eene iegelijke vrouw, die bidt of profeteert met ongedekten hoofde, onteert haar eigen hoofd, want het is één en hetzelfde, afsof (haar) het haar afgesneden ware: want indien eene vrouw niet gedekt is, dat zij ook geschoren worde; maar indien het leelijk is voor eene vrouw geschoren te zijn, of het haar afgesneden te hebben, dat zij zich dekke", (vs. 5v.) „Oordeelt gij onder uzelven: is het betamelijk, dat de vrouw ongedekt God bidde?" (vs. 13.)

Paulus verkiest het dus, dat de man ongedekt zij bij het gemeenschappelijk gebed, en dat de vrouw het hoofd bedekt houde met den

sluier. Meestal sluierden zij zich door het kleed van achteren over het hoofd te doen hangen, daar de afzonderlijke sluier, die over het hoofd naar beneden hing, slechts zelden gedragen werd.

Daarin ziet de apostel eene treffende gedachte. In de Grieksche en Romeinsche wereld was het dragen van een hoofddeksel een symbool van onderworpenheid aan anderen. In het niet bedekken van zijn hoofd toont de man, dat geen mensch, maar Christus, en door dezen God, het Hoofd des mans is. Gaat hij nu toch het hoofd bedekken, dan onteert hij zijn Hoofd, want in die bedekking werd een bewijs van onderdanigheid aan een schepsel uitgedrukt. Aan de andere zijde toont de vrouw in het bedekken van haar hoofd, dat zij haren man, als haar hoofd, eert. Gaat zij nu toch het hoofd ontblooten, dan stelt zij zich aan, alsof zij haar hoofdsieraad verloren heeft, als eene zedelooze vrouw. Juist omdat het lange haar, als eene natuurlijke bedekking, der vrouwen sieraad is, moeten zij ook in het dragen van eene hoofddekking in de samenkomsten der gemeente hare eere vinden.

Ook later is de door Paulus voorgeschreven wijze gehandhaafd. De Romeinen waren gewoon het hoofd te bedekken, als zij offerden en baden. De Christenen niet. „Wij, Christenen, bidden met ontbloot hoofd, omdat wij niet behoeven te blozen", zegt Tertullianus 1). Dezelfde schrijver gispt veler gewoonte, om hun opperkleed (reismantel) uit te trekken bij het bidden, als eene gewoonte, die den heidenen eigen is. Hij keurt haar af, en ziet daarin geene religie, maar superstitie 2).

Tertullianus schrijft ook nog over het gewaad der ongehuwde vrouwen. In sommige kerken was men in het onzekere, of hetgeen Paulus in 1 Cor. 11 geschreven had, alleen van de gehuwde vrouw gold, of ook de ongehuwde betrof. Daarom wijst de kerkvader er op, dat door den apostel daar de vrouwelijke sekse bedoeld is, en dus ook de Christelijke jonkvrouwen gesluierd moesten bidden in het midden der gemeente 3).

D. De houding des lichaams.

Allerlei gewoonten zijn hier te onderscheiden. Met eerbiediging dier gebruiken is het niet onnoodig te herinneren, dat ook hier alleen „die houdingen betamelijk zijn, waardoor het meest de aandacht wordt bevorderd, en onze eerbied en vertrouwen wordt uitgedrukt en die overeenstemmen met de omstandigheden van plaats en tijd".

In den Bijbel wordt gedurig de houding der biddenden beschreven, en het ligt in den aard der zaak, dat die overeenstemt met de houding,

1) Tertullianus, „Apolog" 30.
2) Tertullianus, „de orat." 15.
3) Tertullianus, „de orat." 20v. „de virgin. vel." 17.

die men tegenover elkaar aannam en vooral tegenover den koning. Evenzeer is het te begrijpen, dat nu nog die houding bij het bidden bij de Arabieren wordt aangetroffen, al is zij daar meer in een blooten vorm ontaard, die meer aan eene lichaamsoefening doet denken dan aan eene oefening in den dienst Gods.

1. Zittend bidden.

Deze houding is in het oog van bijna alle menschen, die hierover dachten, de meest ongerijmde, die zich denken laat. In den Bijbel wordt zij daarom ook niet vermeld. Misschien echter meent iemand daarvan voorbeelden te vinden bij Mozes, Ex. 17 : 12, David, 2 Sam. 7 : 18 en 1 Kron. 17 : 16 (Hebr. tekst), Elia, 1 Kon. 19 : 4 en Nehemia, Neh. 1 : 4, bij wier bidden tevens van zitten sprake is.

In het spraakgebruik des Bijbels is de zittende houding de aanwijzing van macht en heerschappij; daarom heet het van God, dat Hij tusschen de cherubim zit, b.v. Ps. 80 : 2, 99 : 1. Met het oog daarop hebben joodsche leeraars gephantaseerd van een eere, die den koning David en zijnen opvolgers gegeven zou zijn, om te zitten bij het bidden in den tempel. Zonder eenigen grond, indien men vertaalt, zooals de Statenvertaling doet: „Toen ging de koning David in en bleef (d. w. z. verwijlde een tijd lang) voor het aangezicht des Heeren, en zeide, enz." Misschien is dat ook zóó bij den profeet Elia, van wien wij lezen, dat hij alleen in de woestijn trok eene dagreis", en kwam en zat onder éénen jeneverboom". In elk geval duidt dat „zitten" aan, dat hij daar gekomen, bleef; hij viel daar ook in slaap. Geen wonder, naar ziel en lichaam was hij op; zijne eenige bede en wensch was: „Het is genoeg, neem nu, Heere, mijne ziel, want ik ben niet beter dan mijne vaderen". Hij meende genoeg gedaan en geleden te hebben, en nu maar te moeten sterven, want hij is niet meer, en kan dus ook niet meer dragen dan zijne voorvaders, die ook maar menschen waren.

Wil men het zitten bij Elia niet als „blijven" opvatten, maar meer letterlijk, dan is het de uitdrukking voor de houding van den vermoeide, die niets meer doen of niet meer staan kan, of van den luie of lustelooze, die niets doet, zooals in het spraakgebruik des Bijbels verder de beteekenis van het „zitten" is. Zulk een dient niet om te leeren, hoe wij ook het lichaam de passende houding des gebeds zullen verleenen. Dat die niet zittend is, leert het geval bij Mozes. Deze man Gods stond op den berg te bidden voor zijn volk, met zijne handen, waarmede hij den staf omvat hield, ten hemel geheven. Maar hij werd moede; toen leiden Aäron en Hur eenen steen onder hem, dat hij daarop zat, en onderstutten zijne handen. Aldus kon Mozes blijven bidden, maar altoos nog in eene eenigszins staande houding.

Het zitten is teeken van macht en uitdrukking van moeheid, en in verband daarmede de gepaste houding van den bedroefde, die aan de smart ten prooi is. Zoo zaten Jobs vrienden zeven dagen, zonder een woord te spreken, bij hunnen beproefden vriend. Als de uitdrukking van rouw en treurigheid is het zitten van Nehemia te verstaan. Toen hij den smaad en de ellende van Jeruzalem en zijn volk vernomen had, zoo schrijft hij, „zat ik neder en weende en bedreef rouw, eenige dagen, en ik was vastende en biddende voor het aangezicht des Gods van den hemel". Er is geen reden, om aan te nemen, dat hij juist in zittende houding bad. Zijn zitten toch is de uitdrukking van zijne smart, en daarin bleef hij, niet enkele minuten, maar eenige dagen. Zittend te bidden betaamt niet den mensch, die als een dienstknecht gegord in den dienst van zijnen Heere staat, of als een priester in het heiligdom zijns Gods bezig is.

Wanneer er geene bijzondere redenen waren, die b.v. ook Hiskia dwongen op zijne legerstede te bidden, hebben altoos allen voor eene andere dan de zittende houding geijverd.

Tertullianus 1) achtte het zelfs in strijd met de H. Schrift, om bij het einde des gebeds te gaan zitten, en zegt: „Indien het toch oneerbiedig is, te gaan zitten voor of tegenover het gezicht van hem, dien men bijzonder eerbied en vereering toedraagt, hoeveel te meer is die handeling de oneerbiedigste voor het aangezicht van den levenden God, daar de engel des gebeds nog staat, of het moest zijn om God te verwijten, dat het gebed ons vermoeid heeft".

Het zittend bidden schijnt eerst in de 17e eeuw in gebruik gekomen te zijn. Eerst bleven toen de vrouwen zitten, straks volgden de mannen dat slechte voorbeeld na, ook al omdat het stilstaan moeilijk viel onder de toen in zwang zijnde lange gebeden ; en ten slotte verviel men er ook al toe in de banken van den kerkeraad. Ja, zelfs ziet men, dat in de kerk het hoofd nog op den Bijbel of op de banken gelegd wordt, en men, in plaats van mede te bidden voor het aangezicht Gods, zich dommelig overgeeft in Morpheus' armen.

Hierin staan de meeste leden der Gereformeerde kerken in Nederland ten achter bij de kerken in het buitenland, waar men tenminste eene beter passende houding bij het bidden aanneemt, zooals die in de dagen der synode van Dordrecht ook hier gebruikelijk was, toen men òf knielend, of staande bad.

2. Staande bidden.

Soms is er van die manier van bidden in den Bijbel sprake. Toen de mannen het aangezicht van Abraham keerden en naar Sodom gingen,

1) Tertullianus „de orat." 16.

bleef Abraham nog staande voor het aangezicht des Heeren, en hij trad toe en bad, Gen. 18 : 22, 19 : 27. Zijn knecht Eliëzer, zeide in zijn bidden: „Zie, ik sta bij de waterfontein", Gen. 24 : 13, 43. Job klaagt: „Ik schreie tot U, maar Gij antwoordt mij niet; ik sta, maar Gij acht (niet) op mij", Job 30 : 20. Hanna zegt tot Eli: „Ik ben die vrouw, die hier bij u stond, om den Heere te bidden". 1 Sam. 1 : 26. Elia zeide tot Achab; „Zoo waarachtig als de Heere, de God Israëls, leeft, voor wiens aangezicht ik sta", 1 Kon. 17 : 1.

En niet alleen wordt staande gebeden door den enkele, in allerlei plaats; inzonderheid is dat de houding in den tempel, en bij het altaar. Dat blijkt bij de inwijding des tempels door Salomo. Als de ark op hare plaats gesteld is, en de heerlijkheid des Heeren het huis vervuld heeft, wendt de koning zich naar het volk en zegent de gansche gemeente, die stond, en zeide: „Geloofd zij de Heere enz." vs. 14v. Daarna trad 1) Salomo voor het altaar des Heeren (het brandaltaar in 't voorhof), tegenover de gansche gemeente Israëls, (blijkens 2 Kron. 6 : 13 op een daarvoor gemaakt koperen gestoelte) en knielde op zijne knieën en breidde zijne handen uit naar den hemel en deed het inwijdingsgebed. Als het geëindigd is, staat hij op en zegent de gemeente, vs. 55v. Der Levieten taak was het „om alle morgen te staan, om den Heere te loven en te prijzen, en van gelijken des avonds", 1 Kron. 23 : 30. Vandaar de opwekking van Ps. 135 : 1v.: „Prijst den naam des Heeren, prijst Hem, gij, knechten des Heeren, gij, die staat in het huis des Heeren, in de voorhoven van het huis onzes Gods". Op den boetedag, waarvan in Neh. 9 melding gemaakt wordt, is daarvan ook sprake. Nadat een drietal uren het volk staande had hooren lezen in het wetboek des Heeren, werd het volgende vierde deel van den dag gebezigd voor de belijdenis der zonden en de aanbidding. Daarvan wordt in vs. 4—37 de beschrijving gegeven. Op het hooge gestoelte der Levieten stonden Josua en zeven anderen, met name genoemden uit Levi's stam, die met luider stem riepen tot den Heere, hunnen God. Wat zij riepen, zal waarschijnlijk in vs. 6—37 medegedeeld zijn; terwijl vs. 5 de opwekking tot het volk zal zijn, om in hun hart mede te bidden.

In Neh. 8 : 6v. wordt van eene andere voorlezing der wet melding gemaakt. Ezra stond op een hoogte, omringd door 6 (of 7) mannen aan zijne rechter-, en 7 aan zijne linkerhand. Al het volk stond daarbij. Ezra loofde den Heere, den grooten God; waarmede het volk instemde met „Amen, Amen", terwijl zij de handen ophieven, zich neigden, en in aanbidding met het aangezicht ter aarde zich bogen.

Op dezelfde wijze wordt ons in 2 Kron. 20 de samenkomst beschreven, op den door Josaphat uitgeschreven vastendag. De koning stond in de gemeente en deed het gebed (vs. 5v.), en evenzoo stond gansch

1) 1 Kon. 8 : 22 is „stond" niet juist, evenmin als in 1 Kron. 6 : 12 en 13.

Juda voor het aangezicht des Heeren, ook hunne kinderkens, hunne vrouwen en hunne zonen. Nadat de Geest des Heeren op Jahaziël gekomen en het troostwoord Gods vernomen was, neigde zich Josaphat met het aangezicht ter aarde, en gansch Juda en de inwoners van Jeruzalem vielen neder voor het aangezicht des Heeren, aanbiddende den Heere, en de Levieten uit de kinderen der Kahathieten, en wel uit de kinderen der Korahieten, stonden op, om den Heere, den God Israëls, met luider stemme ten hoogste te prijzen, (v. 18v).

In het staande bidden sprak zich de eerbied, de gehoorzaamheid en de bereidheid tot den dienst uit. Voor het aangezicht des konings staan de menschen: zoo staat Jozef voor Pharaö, Gen. 41 : 46; daartoe werden de jongelingen aan het hof opgevoed, Dan. 1 : 5, enz. Voor God staan de engelen, Zach. 3 : 7, Dan. 7 : 10 enz. Daartoe is Levi's stam verkoren, dat hij sta om te dienen in den naam des Heeren, Deut. 18 : 5.

Ook in het N. T. is die houding des gebeds gewoon. Zoo plachten de Farizeën gaarne te doen in de synagogen, op de hoeken der straten en in den tempel, Matth. 6 : 11, Luk. 18 : 11. In die houding bad de tollenaar, Luk. 18 : 13. Tot de discipelen zegt Jezus: „Wanneer gij staat om te bidden", Mark. 11 : 25. In die houding bad Jezus bij Lazarus' graf, Joh. 11 : 41.

Johannes zag de groote schare, die niemand tellen kon, uit alle natie en geslachten en volken en talen, staande voor den troon en voor het Lam, Openb. 7 : 9.

In de Christelijke kerk stond men daarom ook bij het gebed vooral op den dag des Heeren, en in de dagen tusschen Paschen en Pinksteren 1). Daarin zagen de oude kerkvaders het symbool der geestelijke opstanding. Zoo stond dan, in hun oog, de gemeente, als eene, door de kracht van Christus' opstanding, van de zonde en den dood verloste schare in den dienst Gods.

De Synode van Nicaea, Can. 20, besloot — daar er altijd nog Christenen waren, die op die dagen knielend baden — dat men staande zou bidden.

De diaken riep de gemeente op tot het gebed, dat door allen staande gedaan werd, volgens Const. apost. VIII.

Als de eisch is, dat men voor het grauwe haar zal opstaan, Lev. 19 : 32, en zelfs de stokouden oprezen en stonden, wanneer Job in hun gezelschap kwam Job 29 : 8, zal dan een mensch blijven zitten, als hij door het gebed gebracht wordt in de tegenwoordigheid Gods? Neen, hebben de Christelijke kerken bijna eenparig ten antwoord gegeven; wanneer wij bidden, behooren wij op te staan.

Doch ook hierin zijn weder van die eigenaardige verschillen. Komt

1) Justinus M. „apol." I. 67. Tertullianus „de corona mil" 3, „de orat" 23.

men in het buitenland, dan ziet men mannen en vrouwen en kinderen van hunne zitplaatsen oprijzen, als het gebed gedaan wordt. Niemand, die kan staan, blijft zitten. Treedt men in ons land de kerken binnen, dan mist men dat plechtige. Waar staan allen op bij het gebed? Alleen bij het heengaan, ontvangt men staande den zegen. Overigens is het mode geworden, dat de vrouwen blijven zitten, en van de mannen slechts een deel opstaat. In Gereformeerde kerken ziet men leden van den kerkeraad soms met het hoofd op den Bijbel liggen; er is geen orde: ieder doet naar eigen wil en gemak. En daarvan is de oorzaak niet altoos in den duur van het bidden te zoeken, maar in traagheid. In het noorden van ons land, blijven allen onder het gebed zitten, behalve de ambtsdragers; deze bidden staande, blijkbaar als vertegenwoordigers der gemeente. Alleen, bij het bidden van formuliergebeden, zijn ook zij vaak gewoon te blijven zitten.

Zoo treft men allerlei dwaze manieren diep ingeworteld aan, die niet zoo gemakkelijk te veranderen zijn, zelfs niet bij geloovigen, die beamen, dat eerbied plicht is, en het staan bij het bidden een treffend symbool van dien eerbied voor God geacht moet worden.

3. In gebogen houding bidden.

Zoo is er gedurig sprake bij menschen, wier bidden in den Bijbel beschreven wordt. Het was de manier, waarop in het Oosten iemand eerbied betoond werd. Men denke b.v. aan Abraham, die zich nederboog voor de Hethieten, Gen. 23 : 7, 12, aan Jakob, die zich zeven malen ter aarde nederboog, totdat hij bij zijnen broeder kwam, Gen. 33 : 3, aan Jozefs broeders, die zich voor Jozef bogen met de aangezichten ter aarde, Gen. 42 : 6, die voor hem het hoofd neigden en zich nederbogen, 43 : 28, en later voor zijn aangezicht nedervielen op de aarde, 44 : 14, aan Ruth, die voor Boaz op haar aangezicht viel en zich ter aarde boog, Ruth 2 : 10, aan David, die voor Saul zich met het aangezicht ter aarde boog, en zich neigde, 1 Sam. 24 : 9, aan Abigaïl, die voor Davids aangezicht op haar aangezicht viel, en zich ter aarde boog, 1 Sam. 25 : 23, aan den soldaat, die ter aarde viel en zich nederboog, 2 Sam. 1 : 2, aan Mephiboseth, die op zijn aangezicht viel en zich nederboog, 9 : 6, evenals de Thekoïtische vrouw, 14 : 4, aan Simeï, die nederviel voor het aangezicht des konings 19 : 18, 19, evenals Obadja voor Elia, 1 Kon. 18 : 7, aan den hoofdman, die zich op zijn knieën boog voor Elia, 2 Kon. 1 : 13, enz.

Met dezelfde woorden wordt bij het bidden de houding der menschen beschreven, hetzij er van de afgoden 1) sprake is, die door kinderen

1) Er is echter een werkwoord כָּרַע, dat alleen bij de vereering van afgodsbeelden gebruikt wordt — en in Jes. 44 : 15, 17, 19 en 46 : 4 als „nederknielen"

Israëls of door heidenen werden aangeroepen, hetzij er van de aanbidding Gods gesproken wordt.

Niet zoo duidelijk kan men zich die houdingen voorstellen, welke bij de aanbidding gewoon waren, omdat voor de geheele handeling en voor deelen daarvan verschillende werkwoorden gebezigd worden, die in de Staten-vertaling, niet altoos op dezelfde wijze vertaald zijn.

Hoogstwaarschijnlijk was de eerste handeling een neigen van het hoofd (קדד), de tweede een buigen van de knieën (כרע), de derde een neervallen op de aarde (נפל), en aldus wierp men zich met 't aangezicht in het stof ter neer (השתחוה) voor Hem, wien men aanbad.

Hebben we aldus de manier der aanbidding ons voor te stellen, dan zij er verder op gewezen, dat de houding, waarin iets gesmeekt werd, waarschijnlijk zich bepaalde tot het knielen. Het zou echter ook kunnen, dat dit knielen eene verdere handeling was, na de juist beschreven aanbiddingswijze. Bij dat knielen paarde zich een wenden van het gelaat naar de plaats, waar men God aanwezig dacht, wat dikwijls levendig uitgedrukt werd door het daarheen opheffen der handen.

4. Ter aarde liggend bidden.

Aldus was de vorm der aanbidding bij de Hebreën en andere Oosterlingen. Voor het aangezicht des Heeren wierp men zich neder, in het stof, met het aangezicht ter aarde. In die houding sprak zich het best de innerlijke gestalte des bidders uit. Zijne algeheele onderworpenheid aan God toonde hij daarin, zooals die op zoo menige bladzijde in het O. T. beschreven wordt. Allerlei gewaarwordingen waren daarmede verbonden: zooals ootmoed, vreeze, schuldbesef, smart, enz.

Ook in het N. T. is van het „neervallen" sprake. 't Is de wijze der huldiging, als de wijzen uit het Oosten nedervallende het kindeken in de kribbe hebben aangebeden (Matth. 2 : 11). 't Is uit vreeze, als de discipelen bij de verheerlijking van Jezus op den berg, de stem hoorende uit de wolk, op hun aangezicht vielen (Matth. 17 : 6), evenals bij Paulus, (Hand. 9 : 4). 't Is de uiting van zijn berouw, als de door middel der profetie ontdekte ongeloovige, vallende op zijn aangezicht, God zal aanbidden. (1 Cor. 14 : 25).

Deze houding wordt ook later in de Christelijke kerk nog wel genoemd, al is het dan niet zoozeer als de vorm der aanbidding, gelijk die in het O. T. voorkomt. Er zijn oud-christelijke afbeeldingen van personen, die ter aarde gevallen voor Christus' voeten neerliggen, met de handen hun aangezicht bedekkend. Juist als uiting van diep berouw

---

vertaald is, terwijl het in Daniël 3 : 5, 6, 7, 10, 11, 12, 14, 15, 18 voorkomt als het „aanbidden" van het gouden kalf, en in 3 : 28 op Nebucadnezars lippen van het aanbidden Gods.

noemt haar Tertullianus 1). Elders 2) wordt gemeld, hoe keizer Theodosius, door den bisschop Alexander weder toegelaten in den tempel, zich verootmoedigde; zich ter aarde werpend, riep hij uit: „Mijne ziel kleeft aan het stof, maak mij levend naar uw woord (Ps. 119 : 25), terwijl hij zijne haren uittrok, zich op het voorhoofd sloeg en tranen vergoot. Aan zulke uitingen is onze tijd ontwassen.

5. Knielend bidden.

Het knielen was bij Israël eene der houdingen, die tot het eigenlijke „aanbidden" behoorde. Wanneer b.v. de heerlijkheid des Heeren over het Huis gezien werd, zoo bukten de kinderen Israëls (d. w. z. bogen zij hunne knieën), met hunne aangezichten ter aarde op den vloer en aanbaden en loofden den Heere, dat Hij goedig is, dat zijne weldadigheid is tot in eeuwigheid (2 Kron. 7 : 3). Daartoe wekten zij elkaar op, wanneer zij zongen: „Komt, laat ons aanbidden en nederbukken; laat ons knielen voor den Heere, die ons gemaakt heeft (Ps. 95 : 6).

Inzonderheid was het „knielen op zijne knieën" de houding bij het smeekgebed. In die houding smeekte Salomo bij de inwijding des tempels, (2 Kron. 6 : 13) en Daniël (Dan. 6 : 11) en Ezra (Ezra 9 : 5). En dat deed men meestal met het uitbreiden der handen naar den hemel.

Vooral in het N. T. wordt dit knielen meermalen vermeld. Lukas 22 : 41 beschrijft aldus de houding van Jezus in den hof. Zoo bad Stephanus, onder de steeniging, (Hand. 7 : 60). Zoo vroeg de melaatsche om genezing (Mark. 1 : 40). Zoo bad Petrus (Hand. 9 : 40) om Dorcas' opwekking. In die houding smeekte Paulus met de broeders van Efeze (Hand. 20 : 36) en met de geloovigen in Tyrus (Hand. 21 : 5), en ook als hij alleen was (Ef. 3 : 14).

Het blijkt duidelijk, b.v. uit Phil. 2 : 10, dat het knielen een huldebetoon was (verg. Rom. 14 : 10v. en Jes. 45 : 23), en daarom de gepaste houding voor den mensch, die als smeekeling Gods troon naderde.

In de Christelijke kerk was het knielen de gewone houding bij het gebed, waarvan de geschiedschrijvers meermalen melding maken. Eusebius b.v. geeft het verhaal van de christen-soldaten in het leger van Marcus Aurelius, die geknield om regen baden 3). Tertullianus vraagt: „wanneer zijn door ons knielen en vasten ook de droogten niet verdreven?" 4). Elders maakt hij melding van sommigen, die op den Sabbath (Zaterdag) niet knielden, met de bede, dat zij daarvan

1) Tertullianus „de poenit." 9.
2) Theodoretus „hist. eccl." V, 18.
3) Eusebius „hist. eccl." V, 5.
4) Tertullianus „ad scap." 4.

mogen afzien, of tenminste zonder ergernis van anderen hun zin doen 1). Zoo gepast achtten de oude Christenen het knielen. Op sarcophagen vindt men in deze houding de biddenden afgebeeld. In overdrachtelijken zin werd daarom het ootmoedig gebed reeds toen genoemd „een buigen der knieën onzes harten 2).

In het knielen zag men de belijdenis van onzen val in de zonden 3), en dan lag het voor de hand in het opstaan te zien onze opstanding uit de zonden 4). Daardoor werd het gebruikelijk, om Zondags en den tijd tusschen Paschen en Pinksteren, wanneer men zich verheugde in de opstanding des Heeren, niet knielend, maar staande te bidden. Maar op andere tijden en dagen bad men knielend, wat men de beste uitdrukking achtte voor den ootmoed, die 't hart vervulde.

Ook in de dagen der Hervorming werd het knielen niet versmaad. Calvijn achtte het zulk eene natuurlijke houding bij het bidden, dat hij alleen als uitzondering bij kranken zich eene andere houding kon voorstellen.

Toch raakte die gewoonte in de Gereformeerde kerken uit de mode. De synode van Utrecht, 1612, moest tenminste het volk vermanen, niet slechts „de knien haers harten, maar ook des lichaems" te buigen, of anders „met overeynt staen" teekenen van deemoed te geven, ten einde zoo de kwade gewoonte van velen te beteren, die zich tot „de ghebeden begeven zonder hun nauwelycx eens te verzetten". Ook in het land van Heusden en daaromheen bad de gemeente toen nog knielend, evenals te Dordrecht in de dagen der groote synode, waar echter in 1634 reeds deze gewoonte vervangen was: toen baden de mannen staande.

Alleen op vast-, dank- en bededagen had men op sommige plaatsen nog de gewoonte, knielende te bidden. Cornelis Temminck, „een krachtig bidder, die een lieflijken reuk van teedere en ongeveinsde godsvrucht verspreidde", voerde in Hasterland het knielend bidden in de bedestonden, die in het droeve jaar 1672 alom gehouden werden, in. Een der gemeenteleden noemde dat „een goddelooze superstitie en afgoderye".

E. De houding der handen.

Ook met de handen werd uitgedrukt, dat men bad. Was de houding van het lichaam voor 't aangezicht Gods overeenkomstig de houding tegenover den meerdere: de houding der hand bij het bidden was eene bijzondere. „Alle menschen strekken de handen ten hemel uit, wan-

1) Tertullianus „de orat." 23.
2) Clemens Rom. I, 57.
3) Pseudo-Justinus M. „quaestio ad orthod." 115.
4) Basilius M. „de spir. S." XXVII.

neer zij hunne gebeden doen", heeft Aristoteles reeds gezegd, en oude afbeeldingen leggen getuigenis af van die gewoonte.

Ook in den Bijbel wordt de houding der handen beschreven. In het O. T. is sprake van het „opheffen der handen", b.v. „de opheffing mijner handen worde gesteld als het avondoffer", Ps. 141 : 2 verg. Ps. 28 : 2, 63 : 5, 134 : 2, Klaagl. 2 : 19, 3 : 41 waar נשׂא gebruikt wordt, en Ex. 17 : 11, waar רים en Neh. 8 : 5, waar מעל is gebezigd. Ook is daar sprake van het „uitbreiden der handen". Zoo zegt Mozes, dat hij buiten de stad zijne handen uitbreiden zal voor den Heere, opdat de plaag zou ophouden, Ex. 9 : 29 verg. 1 Kon. 8 : 22, 33, 54 (2 Kron. 6 : 12, 13, 29) 2 Kon. 19 : 14, Ezra 9 : 5, Job 11 : 13, Ps. 44 : 21, 143 : 6, Jes. 1 : 15, Jer. 4 : 31, Klaagl. 1 : 17, waar פרשׂ is gebruikt. In Ps. 88 : 10 wordt van „uitstrekken der handen" gesproken, שׁטח.

Men hief de handen op, of men breidde de handen uit — waarschijnlijk ziet dit laatste op een voor zich uitsteken der handen, in minder hoogen stand dan het opheffen, dat ook altoos nog met gebogen armen plaats vond — bij alle houdingen des lichaams, wanneer men alleen en te zamen bad. Zooals in Neh. 8 : 7 het volk „Amen, Amen" roept, terwijl zij de handen opheffen, zich neigen en met de aangezichten ter aarde zich buigen, zoo was het gewoonte, dat het volk in den tweeden tempel den zegen des priesters ontving.

In de Christelijke kerk is die houding der handen bij het bidden gebleven. Paulus schrijft: „Ik wil dan, dat de mannen bidden in alle plaatsen, opheffende heilige handen, zonder toorn en twisting", 1 Tim. 2 : 8.

Het schijnt, dat men in Tertullianus' dagen daarbij ook eenigszins zijwaarts de handen uitstrekte. „Wij heffen, schrijft hij, niet slechts de handen op, maar breiden ze ook uit, en belijden ook in het bidden Christus, ons gelijk makende aan het lijden des Heeren". Verder schrijft hij: „Met zedigheid en ootmoed aanbiddend, bevelen wij Gode temeer onze gebeden aan, terwijl de handen niet al te hoog, maar gematigd en passend zijn opgeheven, en het gelaat niet in vermetelheid is opgericht". In zijne „Apologie" zegt hij: „Daarheen (naar den hemel) opziende, bidden de Christenen met uitgebreide handen, omdat zij onschuldig zijn, met ontbloot hoofd, omdat wij niet bloozen, eindelijk zonder voorzegger, omdat wij uit het hart bidden" 1).

Symbolisch wees die houding aan, dat men gemeenschap zocht met Hem, dien men aanbad, en van Hem de genade en de hulp verwachtte, die men voor zichzelf of voor anderen begeerde.

Zij is in de Christelijke kerk in het begin der Middeleeuwen in onbruik geraakt, en vervangen door het vouwen der handen. Het schijnt, dat de Waldenzen haar nog 't langst bewaard hebben, blijkens hunnen ouden Catechismus.

1) Tertullianus „de orat." 14 en 17. „Apolog." 30.

Soms wordt in den Bijbel genoemd de bij heidenen gebruikelijke vorm der huldiging, die bestond in het kussen van de afgodsbeelden. In Elia's dagen waren er nog zevenduizend getrouwen, die de knieën niet gebogen hadden voor Baäl, noch hem gekust hadden, 1 Kon. 19 : 18, zooals de afvalligen deden, die den afgodsbeelden met de lippen hunne hulde toebrachten. Een echt heidensch gebruik, waarmede ook de kalverbeelden in Israël werden vereerd, Hos. 13 : 2. Wanneer die beelden niet aanwezig waren, of niet met de lippen zelf vereerd konden worden, huldigde men ze door het maken van een kushand. Om zijne onschuld daarin te betuigen, zegt Job. (31 : 27), dat hij geen begeerte in zijn hart heeft gehad, om de zon en de maan aan te zien en haar met een kushand te vereeren.

Die wijze van vereering behoorde in den heidenschen dienst der afgoden, maar niet in den dienst des Heeren.

Eene andere beweging met de hand was het slaan op de borst, zooals dat in de gelijkenis van den tollenaar gezegd wordt, Luk. 18 : 13, en zooals dat verklaard wordt van de scharen, die het sterven van Jezus aanschouwd hadden, Luk. 23 : 48. Blijkbaar is het een teeken van smart en rouw, en eene uiting van zelfbeschuldiging.

Het kruisen der armen of handen op de borst wordt ook nog vermeld [1]), en vermeld als een teeken van diepe samenvatting der ziel tot het aandachtig gebed, en als een symbool der gebondenheid van de knechten Gods.

F. Het maken van een kruisteeken.

Er zijn millioenen menschen, die bij hun gebed de gewoonte hebben, een kruis te slaan. De wijze, waarop zij dat doen, is nog onderscheiden.

Het Grieksche kruis maakt men, onder het spreken van: „Heilige God, heilige Sterke, heilige Onsterfelijke, ontferm U onzer," met de rechterhand op de volgende wijze. De kleine en ringvinger worden dichtgeknepen; de drie voorste vingers worden bijeen gebracht; daarmede raakt men achtereenvolgens aan: het voorhoofd, de borst, den rechter- en den linkerschouder, terwijl daarna de hand naar de borst wordt terugbewogen en langs het lijf naar beneden gebracht.

Het groote of Latijnsche kruis maakt men bij het uitspreken van: „In den naam des Vaders en des Zoons en des H. Geestes", of bij de woorden: „Onze hulp zij in den naam des Heeren," of bij 't zeggen van: „God, haast u tot mijne hulp," of bij 't gebruiken der formule: „In den naam van onzen Heere Jezus Christus." Men raakt daarbij met

1) Ersch und Gruber, art. „Gebet".

de vlakke rechterhand achtereenvolgens aan: het voorhoofd, de borst, de rechter, en de linkerzijde van het bovendeel des lichaams.

Het Duitsche kruis maakt men, onder het spreken van de formule: „In den naam van God, den Vader, den Zoon en den H. Geest, Amen," waarbij met den duim der rechterhand het voorhoofd, den mond en de borst worden aangeraakt, terwijl de linkerhand op de borst rust.

Hier en daar worden en werden door verschillende andere partijen en sekten nog kleine wijzigingen van beweging en houding aangebracht, die minder van belang zijn.

Van meer belang is de waarde, die men aan het maken van het kruisteeken hecht, en die zeker niet gering geacht wordt door Roomsche theologen, die het beschouwen als een „uitwendig gebed", en beweren, dat het een verheven zin bevat en wanneer het met aandacht gedaan wordt, ook groote waarde voor God heeft.

Reeds als teeken drukt het alles uit, wat wij tot onze zaligheid van noode hebben. Men volge maar de gegeven beschrijving van eenen Roomschen leeraar 1): „Terwijl het voorhoofd wordt aangeraakt, belijdt men, dat de H. Drievuldigheid in oneindige barmhartigheid van de hoogte des hemels is nedergedaald om de menschen tot zich op te heffen, en daarbij zegt men: „in den naam," omdat men in de drie Personen de éénheid Gods aanbidt, en vervolgens: „des Vaders,", belijdende aldus zijn kind te zijn. Onderwijl dat de hand van 't voorhoofd naar de borst wordt bewogen, volgen de woorden: „des Zoons", daar Gods Zoon, van den Vader gezonden, op aarde gekomen en in den schoot der gezegende maagd Maria mensch is geworden. Terwijl de hand verder van links naar rechts wordt bewogen bij de woorden: „en des H. Geestes", wijst men daarmede aan, dat de door Christus verworven genade en heiligende kracht des H. Geestes de verlosten van links — den toorn Gods en den dood der ziel — naar rechts — het welgevallen Gods en het leven — gevoerd en uit verworpenen tot uitverkoornen gemaakt heeft. Men raakt daarbij de borst van boven bij de schouders aan, om er aan te herinneren, dat de H. Geest de Geest der liefde, onze kracht en ons vertrouwen is."

't Spreekt van zelf, dat de een hier altijd weder wat meer ziet dan een ander. Frans van Sales 2) geeft b.v. deze beschrijving: „Men maakt het kruis met de rechterhand, omdat die de gepaste is. Men gebruikt daarbij drie vingers, om hiermede de H. Drievuldigheid aan te duiden, of vijf vingers, om aan de vijf wonden des Zaligmakers te herinneren. Men brengt eerst de hand aan het voorhoofd, terwijl men zegt: „in den naam des Vaders", om aan te toonen, dat de Vader de eerste Persoon der allerheiligste Drievuldigheid is, van wien de Zoon geboren wordt

1) In het „Kichen-lexicon."

2) „L'étendard de la s. croix" III, 1 bij Tillmann I, p. 79.

en de H. Geest uitgaat. Terwijl men dan zegt: „en des Zoons" laat men de hand naar de borst zinken, om uit te drukken, dat de Zoon van den Vader komt, die Hem gezonden heeft in den schoot der Maagd. Vervolgens beweegt men de hand van den linkerschouder of de linkerzijde naar rechts, terwijl men zegt: „en des H. Geestes", daarmede aanduidende, dat de H. Geest, als de Derde Persoon der hoogheilige Drievuldigheid, van den Vader en den Zoon uitgaat, dat Hij de Liefde is, die beiden verbindt, en dat wij door zijne genade de vruchten van het lijden van Christus deelachtig worden. Derhalve doet men aldus in 't kort belijdenis van zijn geloof aan drie groote mysteriën, n.l. de heiligste Drievuldigheid, het lijden van Christus en de vergeving der zonden, waardoor wij van links (den vloek) naar rechts (den zegen) komen".

Maar behalve die beteekenende kracht („vis significativa") heeft het maken van het kruisteeken nog een meerdere kracht, om n.l. de genade, die haren grond heeft in de belijdenis, welke in het bekruisen uitgedrukt wordt, tot stand te brengen („vis effectiva"). Hier houdt dus dat kruis maken op, eene symbolische handeling te zijn; het wordt een werk, dat inderdaad iets uitwerkt. Die uitwerkingen worden tot een vijftal herleid. 1. Het verjaagt de booze geesten en hunne schadelijke invloeden. 2. Het onttrekt het voorwerp, dat bekruist is, aan den vloek en de inwerking van booze machten, en wijdt het aan God den Heere. 3. Het sterkt ons in geloof en vertrouwen. 4. Het wapent ons tegen de verzoekingen. 5. Het bewerkt ook tijdelijke zegeningen en beschutting voor gevaren en hulp in krankheid en iederen nood.

Het kruis is allen Christenen dierbaar: immers het offer onzer verzoening is de gekruisigde Christus. Dat is de inhoud des evangelies (1 Cor. 1 : 18), dat is het voorwerp des geloofs (1 Cor. 2 : 2, Gal. 3 : 13) dat is het symbool des christelijken levens (Gal. 2 : 20, 6 : 14). Maar nergens in het N. T. is er sprake van het maken van een kruis-teeken of het hebben van een kruisbeeld. Dat is eerst later in zwang gekomen en zóó tot algemeene mode geworden, dat een man als Tertullianus 2) schrijven kan: „Bij iedere schrede en tred, bij elk uitgaan en ingaan, bij 't aantrekken van kleederen en schoenen, bij het wasschen, bij het eten, bij het licht aansteken, bij het naar bed gaan, bij het zitten en wat anders wij ook doen, maken wij op het voorhoofd het teeken des kruises". Is hierin nog niet duidelijk van bijgeloovigheid sprake, dat is wel het geval, wanneer b.v. Prudentius 3) als een middel tegen

1) Thalhofer „Liturgik" I, 646: „Men kan zeggen, dat op grond der patres en theologen naast den „effectus ex opere operantis", er ook eene werkzaamheid „ex opere operati", al is het dan niet „simpliciter et absolute" moet worden aangenomen".

2) Tertullianus „de cor. mil." 3.

3) Prudentius „hymn." 6.

slechte droomen en verzoekingen aanbeveelt: vóór het inslapen voorhoofd en borst te bekruisen.

Ook bij den doop werd het teeken des kruises aangewend, en beschouwd als een middel ter verdrijving van de daemonen.

Ter aanbeveling van dat bekruisen, wordt ook naar den Bijbel verwezen. In Ezech. 9 : 4v. zegt de Heere tot den man in het witte kleed, die schrijfgereedschap aan zijne lendenen had: „Ga midden door de stad, midden door Jeruzalem en teeken een kruis aan de voorhoofden der lieden, die zuchten en klagen over alle gruwelen, die in hun midden geschieden", en tot de andere zes mannen, die gereed stonden met hun wapen der vernietiging, werd het bevel gegeven allen te dooden, behalve dengene, „die het kruis aan zich heeft". Al degenen, die niet medededen met de gruwelen des volks, en die God sparen wilde, moesten geteekend worden. Dat deed de man in het witte lijnwaad door op hunne voorhoofden een „Thaw", de letter, die in het oud-semietisch als een kruis (+ of ×) geschreven werd, te zetten 1).

Ofschoon nu dat kruisteeken in Ezechiëls vizioen als een gewoon onderscheidingsteeken beschreven wordt, is het bij de Christelijke auteurs beschouwd als eene profetie van het bekruisen hunner voorhoofden, en als eene bewijsplaats daarvoor door Roomschen aangehaald. Maar dat gaat al te ver; op die wijze is van alles alles te maken, en zou men b.v. ook de menschen, die zich niet bekruisen, ter dood kunnen brengen, zooals aan die zes mannen in het vizioen bevolen wordt. Of er dan niets typisch en profetisch in dat schrijven van een kruis-teeken op het voorhoofd dergenen, die gespaard zullen worden, schuilt? Dat mag men gerustelijk aannemen, en daarbij is men in de lijn der H. Schrift zelve, die in Openb. 7 : 2v. een dergelijk vizioen ons beschrijft, dat in vele opzichten met Ezech. 9 overeenkomt. Johannes ziet daar een engel opkomen met het zegel des levenden Gods, die tot de vier engelen, welke macht hebben de aarde en de zee te beschadigen, riep, daarmede te wachten „totdat wij de dienstknechten onzes Gods zullen verzegeld hebben aan hunne voorhoofden". Hun getal was 144.000, en later (Openb. 14 : 1) worden zij gezien met het Lam op den berg Sion, „hebbende den naam zijns (des Lams) Vaders," of zooals in de beste handschriften staat: „hebbende zijn (des Lams) naam en den naam zijns Vaders geschreven aan hunne voorhoofden".

Wel is waar is hier, voor het kruis-teeken, de letter „Thaw", die zij in Ezech. 9 aan 't voorhoofd dragen, in de plaats gesteld een naam,

1) Als zulk een teeken is er ook sprake van de „Thaw" in Job 31 : 35, waar Job eenen onpartijdigen scheidsrechter verlangt, die beslisse tusschen zijn „Thaw" en het geschrift, dat zijne tegenstanders hebben geschreven, d. i. tusschen zijne ware — en daarom als met een „Thaw" geteekende en verzegelde — zelfverdediging en de valsche aanklacht zijner vrienden.

of twee namen; maar duidelijk wordt daarmede dan toch aangewezen, dat zij het zijn, die, gekocht door het bloed des Lams, het eigendom zijn van God, en van wie in Openb. 14 : 4 gezegd wordt: „deze zijn gekocht uit de menschen, tot eerstelingen Gode en het Lam".

Maar — om terug te keeren tot de bekruising — die manier van doen heeft men zich niet aangewend, omdat het Woord Gods dat wilde. Integendeel, omdat men gaarne eenigen glimp van schriftuurlijken grondslag aan die gewoonte wilde geven, zijn er deze woorden bijgezocht, om het eigen doen als iets Gode behagelijks voor te stellen. Echter tevergeefs, want in plaats van te dienen tot betere kerstening van den mensch, had het kruis voor den Christen in naam menigmalen precies dezelfde waarde, die de heiden hechtte aan zijn amulet.

Dat is tot op den huidigen dag alzoo gebleven, met name ook in de Roomsche kerk. Men wordt daar geleerd, het kruis te maken, ook „voor onze gebeden, om de genade van goed te bidden te bekomen"; en „voor onze voornaamste werken, om dezelve zoo te verrichten, dat ze ons niet alleen wel gelukken, maar ons ook voor God verdienstelijk maken". En wat ziet men? Eene haastige handbeweging; ja, zooals een machinist snel een machine in beweging brengt, zoo ziet men die menschen in haast de handen bewegen, naar hen geleerd wordt, om de genade van goed te bidden te bekomen.

De Hervormers verhieven van zelf tegen die bijgeloovigheid luide hunne stem. Daarin waren zij éénstemmig, overigens verschillen zij.

Luther leert in den kleinen Catechismus: „'s morgens en 's avonds moet gij u zegenen met het heilige kruis en zeggen: „das walt Gott, Vater, Son, h. Geist, Amen". Ook in den openbaren godsdienst is het kruis bij de Lutherschen gebleven, evenals in de Engelsche kerk. Dat hangt samen met hun uitgangspunt, bij de vraag: hoe wij God hebben te dienen?

Juist, omdat het standpunt der Gereformeerden hierin een ander is, hebben zij niet alleen het kruis-beeld als „boek der leeken" verworpen, maar ook het maken van een kruis-teeken veroordeeld, als eene menschen-inzetting, die uitliep op allerlei bijgeloovigheid, en waarvoor Gods Woord geen enkele aanwijzing biedt.

Het vouwen der handen.

Deze, nu bij de Christenen algemeene, gewoonte van bidden is niet bekend geweest bij de volkeren rondom de Middellandsche zee. Die manier wordt in den Bijbel niet beschreven en was eerst in de Christelijke kerk onbekend. Het is een gebruik van Indogermaansche afkomst. In een tempel van Madura staat het beeld van eenen biddenden Indiër, die de handen plat tegen elkaar houdt ter hoogte van de borst. Op

den triumfzuil van Theodosius den Groote, 391 n. Chr. is een gevangene der Gothen afgebeeld, in zittende houding, blijkbaar biddend, met opwaarts gericht hoofd, en de handen tegen elkaar houdend, iets hooger dan die Indiër; de duimen der hand staan rechtop, de vingers in schuine richting, los van den duim 1). Die houding der handen was bij de Germaansche volkeren de symbolische uitdrukking van onderwerping en huldiging. Zij is allengs in de Christelijke kerk in zwang gekomen, gedurende de Middeleeuwen 2). Op een oude biddagsprent uit de zeventiende eeuw ziet men op dezelfde wijze de biddende menschen afgebeeld, geknield op den grond, met het oog open en de handen tegen elkaar gehouden ter hoogte van de borst. Daaruit zou men kunnen besluiten, dat ook in die dagen bij de Gereformeerden het eigenlijke vouwen der handen niet zoo gewoon, tenminste niet zoo plechtig geacht werd, als het tegen elkaar brengen van de handen.

In onze dagen echter ziet men bijna niet anders dan het bidden met gevouwen handen, of het moest zijn bij sommige voorgangers in het midden der gemeente, die allerlei bewegingen met hunne handen maken onder het bidden.

„Om allerlei dwaze bewegingen onmogelijk te maken is het handen vouwen, 't welk in de Christenheid een algemeen gebruik is, zeker beter. Niet omdat Confusius het aanbevolen, Perpetua het gedaan, de Grieksche kerk (in 866) het verboden, en paus Nicolaas I het weer verooorloofd zou hebben, maar omdat dit gebruik, in verband met zijn indogermaanschen oorprong, te kennen geeft: afstand doen van vertrouwen op eigen kracht, zoodat het nauw verwant is aan het gevoel van ootmoed, 't welk de Oosterling door zijn knielen en ter aarde vallen, voor God trachtte uit te drukken" 3).

H. De opheffing der oogen.

De oude volken sloten de oogen niet bij het bidden. „Aller oogen wachten op u", Ps. 145 : 15 gold ook voor de menschen, die bij het bidden het oog richtten naar de plaats, waar zij zich de aanwezigheid Gods dachten. „Ik hef mijne oogen op tot U, die in de hemelen zit. Zie, gelijk de oogen der knechten zijn op de hand hunner heeren; gelijk de oogen der dienstmaagd zijn op de hand harer vrouw; alzoo zijn onze oogen op den Heere, onzen God, totdat Hij ons genadig zij", Ps. 123 : 1v. Hizkia zegt: „Gelijk een kraan of zwaluw, alzoo piepte ik; ik kirde als een duif, mijne oogen verhieven zich omhoog", Jes. 38 : 14. Aldus werd ook gebeden in den tempel, met het oog naar het heilig-

1) De afbeeldingen bij Riehm „Handwörterbuch" p. 472v.

2) Vierordt „das Händefalten im Gebet", in Theol. Stud. u. Krit. 1853 p. 89v.

3) Kruijf „Liturgiek, ten dienste van dienaren der Nederl. Herv. Kerk" p. 134.

dom, waarheen ook de handen werden opgeheven. De balling had in zijne opperzaal open vensters tegen Jeruzalem aan, waarheen zijn oog zich richtte bij zijn gebed, Dan. 6 : 11. Met het oog op hen luidt het in Salomo's bede, wanneer zij „tot U bidden zullen naar den weg van (d.w.z. ziende in de richting van) hun land (hetwelk Gij hunnen vaderen gegeven hebt), naar deze stad, die Gij verkoren hebt, en naar dit huis, dat ik uwen Name gebouwd heb", enz. 1 Kon. 8 : 48. Aldus zagen ook de soldaten, die ten krijg optrokken, naar Jeruzalem heen, als zij baden, 8 : 44.

Bij den dienst der afgoden had het afvallige volk ook die gewoonte. In Ezechiël wordt gesproken, van het opheffen der oogen tot de drekgoden, Ez. 18 : 6, 12, 15. Ook heidenen baden met het oog naar Gods woning. Zoo zegt Nebukadnezar. „Ten einde dezer dagen hief ik mijne oogen op ten hemel, want mijn verstand kwam weder in mij, en ik loofde den Allerhoogste", Dan. 4 : 34.

Bij de beschrijving van Jezus' bidden behoort ook deze houding: „Hij hief zijne oogen op naar den hemel", Joh. 17 : 1; „opwaarts ziende naar den hemel," bad hij, Matth. 14 : 19, Joh. 11 : 41.

Juist ter aanwijzing, hoe weinig zijn gebed aan de gewoonlijk gestelde eischen voldeed, wordt in de gelijkenis van den tollenaar gezegd: „Hij wilde ook zelfs de oogen niet opheffen naar den hemel," Luk. 18 : 13.

De oude Christenen hielden die gewoonte. Tertullianus 1) zegt: „Wij bidden met het oog naar boven gericht en met het hoofd ontbloot."

I. Het oog gesloten.

Dat is nu de gewone houding, die zeker strekt om den bidder te bewaren voor allerlei ongewenschte gewaarwordingen. Wanneer zij gewoonte geworden is, valt moeilijk te zeggen. Waarschijnlijk wel, toen de omgeving voller en de drukte meerder werd, en men, om rust te houden, het oog daarvoor sloot.

Dat de meeste menschen beter doen door het oog te sluiten, dan door het te laten ronddwalen, blijkt wel uit de opmerkingen, die zij soms maken over hetgeen anderen deden, of onder het gebed te zien was. Daarvoor zijn zij behoed, als het oog dicht gehouden wordt.

Voor velen is het echter moeilijk de oogen te sluiten: vandaar misschien de gewoonte, die bij boeren nog in zwang is, om achter de pet te bidden.

§ 6. De plaats des gebeds.

Wie bidt, stelt zich voor het aangezicht van zijnen God, en daarom

1) Tertullianus, „apolog" 30.

bidt hij gaarne, waar hij om eene of andere reden vermoedt, dat God tegenwoordig is, of waar hij op eene of andere wijze de gunst of toorn van God heeft ondervonden. Daar is zijn heiligdom. Bij de heidensche volkeren ziet men heilige steenen, heilige boomen, heilige rivieren, heilige bergen, waar de menschen op hunne wijze bidden. In hunne woningen is meestal eene plaats afgezonderd, waar iets den goden geofferd wordt, of hunne beeltenis geplaatst is. Er is behoefte om ook zichtbaar zich die aanwezigheid Gods voor te stellen. Daarom nam Rachel de teraphim mede uit haar ouderlijke huis. Daarom wilde Naäman een last aarde medenemen uit Kanaän, om daarop Israëls God te offeren en aan te bidden. Inzonderheid voor den openbaren eeredienst werden daarom heiligdommen gebouwd, en verrezen de tempels, waar het volk zijnen God aanbad, die daar zijne woning had en gediend werd.

Bij het volk van Israël was dezelfde behoefte, als bij hunne naburen. Men lette maar op die honderden malen, dat er in den Bijbel sprake is van het aangezicht Gods, en waarvan het dikwijls moeilijk te onderscheiden is, of het louter geestelijk te verstaan is, of ook stoffelijk, afgeschaduwd gedacht werd, zooals ook bij het altaar, de ark, de tempel de tegenwoordigheid Gods gedacht werd.

Zoo groot het verschil was, wat het wezenlijke betrof, zoo groot was de overeenkomst, wat het uitwendige aanging, tusschen Israël en de volken. Dat blijkt uit de houding, die men bij het bidden aannam, maar ook uit het kiezen eener plaats, waar gebeden werd. Israël was ook bestemd om de schaduw te zijn van het ware, dat komt, zooals dat vooral in den brief aan de Hebreën in het licht wordt gesteld.

De mensch teekent zoo gaarne de plaats, waar God hem verschenen is. Haar geeft hij een nieuwen naam. Zoo noemt Abraham de plaats, waar hij Izaäk wilde offeren: „De Heere zal het voorzien", Gen. 22 : 14; Jakob noemt de plaats, waar hij met God geworsteld had, Pniël, want, zeide hij, „Ik heb God gezien van aangezicht tot aangezicht, en mijne ziel is gered geweest", Gen. 32 : 30. Op zulk eene plaats stelt hij een opgericht teeken. Midden in den Jordaan stonden de 12 steenen, die herinnerden aan Israëls doortocht, Jos. 4 : 5, 9; Gilead en Mizpa waren de naam van het teeken, opgericht bij 't sluiten van 't verbond tusschen Jakob en Laban, Gen. 31 : 45 vv.; Samuël nam een steen tusschen Mizpa en Sen en noemde dien Eben-haëzer, en zeide: „Tot hiertoe heeft ons de Heere geholpen", 1 Sam. 7 : 12; Jakob noemde Luz Beth-el, en stelt daar den steen, waarop hij geslapen had, tot een opgericht teeken, goot daarop olie, en beloofde, dat die een huis Gods zou wezen, Gen. 35 : 14; Abraham plantte een bosch in Berséba, en riep aldaar den naam des Heeren, des eeuwigen Gods, aan, Gen. 21 : 33. Op zulke plaatsen is hij gaarne, als hij God zal dienen; daar wordt een

altaar gebouwd. Abraham bouwde een altaar in Sichem, aan het eikenbosch More, den Heere, die hem verschenen was, Gen. 12 : 7. Zoo bouwde hij later tusschen Bethel en Ai een altaar, en riep den naam des Heeren aan, Gen. 12 : 8. Dat deed hij weder later aan de eikenbosschen van Mamré, die bij Hebron zijn, Gen. 13 : 8. Zoo richtte Jakob bij Sichem een altaar op en noemde het: „De God Israëls is God", Gen. 33 : 20. Mozes bouwt een altaar in Raphidim, en hij noemt zijnen naam: „De Heere is mijn banier", na de overwinning op Amalek, Ex. 17 : 16. Op Ebal werd een altaar opgericht, waarvan de steenen met kalk bestreken werden, en waarop de wet geschreven is, Deut. 27 : 4, Jos. 8 : 32. De kinderen van Gad en Ruben maken een groot altaar aan de Jordaan; het moest tot een getuige zijn tusschen de stammen, dat de Heere God is; maar niet werd het bestemd om te offeren, Jos. 22 : 10, 34, 26.

Dat zijn de duidelijk beschreven gevallen, die in het O. T. vermeld zijn. Op zichzelf is dat geen bijgeloof. Dat wordt het echter wel, wanneer de mensch aan het stoffelijke hangen blijft en zóó er aan gehecht blijft, dat hij het niet missen kan, als God hem iets nieuws en beters geeft. Dat was het bij de Israëlieten, die de hoogten opzochten, toen God reeds het heiligdom in het midden des volks had opgericht. Toen werden die hoogten meer en meer, door den invloed des heidendoms, stations op den weg van afval en afgoderij, terwijl de dienst van God verbonden was aan den tempel te Jeruzalem, waar een ieder, die in droefenis of blijdschap Gods aangezicht wilde ontmoeten, heentrok.

In den tempel bidt men met het aangezicht naar het heilige, naar de woonplaats des Heeren. Het was een gruwel in het oog van den profeet, dat vijf-en-twintig mannen, priesters nog wel, bidden met den rug naar den tempel en met het gelaat naar het Oosten, naar de zon gekeerd, Ezech. 8 : 16. Zoo deden de dienaars des Heeren niet, die het oog gericht hadden naar het heiligdom.

Met het aangezicht naar Jeruzalem en den tempel gewend, bidt men, wanneer men buiten Jeruzalem, 1 Kon. 8 : 44, vertoeft, of in ballingschap verkeert, 1 Kon. 8 : 48, Dan. 6 : 10, zooals nog heden ten dage de Joden, met het aangezicht naar Jeruzalem gekeerd, hunne gebeden doen, alsof vandaar hunne hulp moet komen.

Ook in het N. T. is gedurig sprake van het opgaan naar den tempel, om te bidden. Zoo deden de Farizeër en de tollenaar in de gelijkenis. Aan die gewoonte hielden zich Petrus en Johannes, Hand. 3 : 1, en ook Paulus, als hij in Jeruzalem vertoeft, Hand. 24 : 11.

In het O. T. was immers het woord gesproken: „Mijn Huis zal een bedehuis genoemd worden voor alle volkeren", Jes. 56 : 7. Dat zag op het geestelijk huis Gods, de gemeente des Heeren, in welke de H. Geest woning komt maken. Doch dat werd eerst recht duidelijk, toen

Jeruzalems tempel verwoest was. Eerst toen verstond men het woord des Heeren tot de vrouw: „Geloof mij, de ure komt, wanneer gijlieden noch op dezen berg, noch te Jeruzalem den Vader zult aanbidden ..... de ure komt, en is nu, wanneer de ware aanbidders den Vader aanbidden zullen in geest en waarheid; want de Vader zoekt ook alzulken, die Hem (alzoo) aanbidden. God is een Geest, en die Hem aanbidden, moeten (Hem) aanbidden in geest en waarheid", Joh. 4 : 21v. Het schaduwachtige maakte toen plaats voor het waarachtige; het aardsche viel toen ineen, om het hemelsche aan den dag te doen treden.

In de Christelijke kerk echter bleek de moeilijkheid, ook hier der waarheid getrouw te blijven.

Dat men, voor de keuze staande, waarheen men het gelaat en het oog zou wenden, aan het Oosten de voorkeur gaf, was niet bevreemdend, al meenden de heidenen daarin een teeken te zien, dat de Christenen de zon aanbaden 1). Evenmin, dat men daarvoor redenen opgaf, die de groote dogmaticus der Oostersche kerk 2), samenvoegt en opgeeft. Allereerst zouden de apostelen dat gewild hebben; verder was daar eenmaal het kruis van Christus geplaatst, en daar verwachtte men de terugkomst van den Zaligmaker. Die redenen hadden een Christelijken grondslag. Maar daarbij voegt Damascenus andere, die zeker ook de reden waren, waarom de heidenen het aangezicht naar het Oosten keerden: de zon komt daar op; vandaar heeft de wereld zooveel zien komen; daar lag eenmaal het paradijs. Ten slotte vindt hij er nog eene aanwijzing voor in het feit, dat God menigmaal Licht en Zon heet.

Toen men echter bijgeloovig het ware bidden aan de richting van het gelaat ging verbinden, verliet men de waarheid, evenals, toen men de voorkeur aan de graven van martelaren en andere heiligen ging geven, ter oprichting van kerken en kapellen. Al poogde men dat in de theorie goed te praten, in de praktijk kwam men zóó tot de heidensche gebruiken, om bij die heilige plaatsen te gaan bidden en daarheen bedevaarten te gaan doen. En dit werd te erger, toen daarmede aflaten verbonden werden, en helaas het concilie van Trente in de 25e sessie die heiligheid der plaatsen des gebeds sanctioneerde.

Oudere kerkvaders streden tegen die heidensche gedachte, dat de plaats des gebeds op de uitwerking des gebeds invloed uitoefende. Ambrosius leerde zijne hoorders: „Niet de plaats strekt het gebed tot aanbeveling, maar het gewijde hart".

Waarop zij echter wel aandrongen, was dit, dat men het gemeenschappelijk gebed niet minachten mocht, en juist daarom in de samen-

1) Tertullianus „Apolog." 16, „ad nat" 13.

2) Joh. Damascenus „de orthod fide" IV § 13. Verg. ook Clemens Al. „strom." VII, p. 723 Origenes „de orat." 32, Pseudo-Justinus M. „liber quaest et resp." § 118.

komst der gemeente behoorde te zijn. Zoo zeide Chrysostomus: „Gij bedriegt u, o mensch (die meent, dat uw bidden thuis even goed is), en verkeert in eene groote dwaling; want hoewel ook tehuis de gelegenheid gegeven wordt om te bidden, toch is het nauwelijks mogelijk, dat gij thuis even goed bidt als in de kerk. Altoos klinkt het woord des apostels in de ooren: Wilt de onderlinge bijeenkomsten niet verachten."

Maar allengs begon men de samenkomsten der gemeente te vereenzelvigen met de plaatsen der samenkomsten, en de laatste als heiligdommen aan te zien, en de aflaten aan het bezoeken daarvan te verbinden. Zoo ontstond Rome's praktijk: het gebouw is een heiligdom, eene woonstede Gods (men denke aan de hostie); daarin staat een altaar, dat door priesters bediend wordt. 't Is, alsof Jezus aan de Samaritaansche vrouw precies het tegendeel gezegd heeft van hetgeen hij haar leerde over het aanbidden Gods in geest en waarheid.

De Hervormden zijn daarom ook in dit opzicht naar den Bijbel teruggekeerd; maar ook hier met het gewone verschil, dat de Luthersche kerken tevreden waren met het weg doen van het verbodene, terwijl de Gereformeerden dieper doordrongen tot het zoeken van het door God gewilde. Bij de eersten kan men spreken over het „inwijden"; bij de laatsten is het rechte woord: „voor het eerst in gebruik nemen van 't kerkgebouw". Bij de eersten zijn de altaren nog bewaard; bij de laatsten zijn ze niet aanwezig, evenmin als beelden of schilderijen.

Alle gedachte aan de heiligheid van kerken zoekt men bij Gereformeerden te vergeefs: het zijn in hun oog niets anders en niets meer dan gewone gebouwen, waarin de kerk van Christus samenkomt. Zij worden daarom nooit genoemd naar een of anderen heilige, zooals dat bij Lutherschen en bij anderen in het buitenland voorkomt. Zij worden 't liefst aangeduid door „oude" of „nieuwe", „noorder" of „zuider", of door andere woorden, die verwijzen naar het stadsdeel, waar zij staan.

Is het anders, dan is het een overblijfsel van- en nog herinnerend aan den tijd, toen Rome's kerk er in samenkwam, b.v. bij de Bavo-kerk in Haarlem, en de Lebuinus-kerk in Deventer; maar ook dan zijn nog andere namen in gebruik b.v. „Groote kerk", zooals die beide genoemd zijn. Alle karakter van heiligheid hebben de Gereformeerden aan hunne plaatsen van samenkomst der gemeente onthouden, met de hooge bedoeling, om voor haar zelve dat karakter te bewaren: de gemeente is de tempel Gods, die opgebouwd wordt door den H. Geest.

§ 7. De tijden des gebeds.

Wanneer moeten de menschen bidden?

Men heeft ter beantwoording van die vraag verwezen naar de woor-

den des Heeren: „Waakt dan te allen tijde, biddende, dat gij moogt waardig geacht worden te ontvlieden alle deze dingen, die geschieden zullen, en te staan voor den Zoon des menschen" Luk. 21 : 36, en naar zijne leer, „dat men altijd bidden moet en niet vertragen" Luk. 18 : 1. Woorden, die door den apostel herhaald worden, als hij de geloovigen vermaant: „Volhardt in het gebed" Rom. 12 : 12, of „Houdt sterk aan in het gebed en waakt daarin met dankzegging, biddende meteen ook voor ons" Col. 4 : 2, en vooral: „Bidt zonder ophouden; dankt God in alles, want dit is de wil Gods in Christus Jezus over u", 1 Thess. 5 : 17v.

Hoe zijn echter die woorden te verstaan?

In de tweede helft der 4e eeuw is er sprake van z.g. Euchiten of Messalianen, die in Syrische kloosters verbreid waren en tot allerlei enthusiastische meeningen overhelden, ook in de leer van het gebed. Door zijne geboorte is de mensch onder de macht der daemonen, om daaruit te geraken moet hij onophoudelijk bidden, en daardoor komt de Geest dan zichtbaar en voelbaar in de ziel. Overeenkomstig die leer wilden zij van geen arbeid weten, leefden van gebedelde aalmoezen en waanden door hun gedurig bidden, dat soms in opgewondenheid eindigde, der wereld afgestorven te zijn.

Behalve deze menschen worden nog anderen genoemd, die hun leven doorbrachten met bidden. In de vijfde eeuw poogden monniken aldus eene eeuwige aanbidding te verwezenlijken in hun klooster aan den Eufraat, door elkander afwisselende koren. Zij heetten „Akoimeten" (slapeloozen).

In de 17e eeuw werden door Mechtilde van het h. Sacrament (Catherina de Bar † 1698) nonnen opgewekt, om zich te vereenigen tot eene voortdurende aanbidding van 't allerheiligste Sacrament.

Is dat nu de zuivere opvatting van de vermaning des apostels?

Een theoloog uit de 17e eeuw 1) schreef: „'t Woord „altijd" kan op tweeërlei wijze opgevat worden; vooreerst in physischen zin, b.v. de hemel beweegt zich altijd; vervolgens in moreelen zin, b.v. de gierigaard verlangt altijd naar schatten. Wat in den eersten zin altijd geschiedt, heeft geene pauze; wat in den laatsten zin geschiedt, heeft wel pauzen, maar zoo, dat dadelijk daarna tot het doel wedergekeerd wordt".

Voetius 2) zegt dienaangaande in zijne „Oefeningen in de godzaligheid": „Men moet wel onderscheiden. Neemt men het van de handeling zelve, formeel, dan is het niet waar: 1. Omdat evenzeer moeten uitgeoefend worden: de werken des geloofs, der bekeering, van het lezen en hooren des Woords, van de geestelijke meditatie, van het spreken met anderen over de Godzaligheid, en verder van het onderwijs van anderen, van de vertroosting, van de vermaning, enz. en andere verrichtingen, zoowel ten opzichte van ons zelf, als van anderen; en bovendien

1) Horneius „Comp. theol." III 9 § 7.

2) Voetius „de exercit. piet." IV § 2 qu. 3.

uitwendige werken der barmhartigheid en werken van ieders bijzondere roeping, die allen evenzoo door Gods Woord duidelijk worden geleerd. 2. Omdat Christus de Zaligmaker niet altijd, in formeelen zin, gebeden heeft, zooals duidelijk is uit de gansche geschiedenis van zijn leven en lijden, daar hij dikwijls over dag leerde en des nachts bad. 3. Omdat God zelf door de leer en het voorbeeld der heiligen, b.v. van David in Ps. 55 : 18 en 119 : 164, van Daniël Cap. 6 : 11, ons onderwezen heeft, uren en tijden voor het gebed te stellen en af te zonderen. De bedoeling van 1 Thess. 5 : 17 is: 1. dat wij altoos de ziel gereed en geschikt moeten houden om te bidden; 2. dat wij altoos op de bepaalde tijden, maanden, weken, dagen en deelen van den dag het doen moeten, zoodat wij geen dag zonder gebed laten voorbij gaan; 3. dat wij bij alle gelegenheden oppassen en die, welke tot het gebed verplicht zijn, bewaren of zelfs nemen moeten; 4. dat wij telkens schietgebeden doen tot God, bij elke gelegenheid en in elke oefening en arbeid, geestelijke of lichamelijke, waarin wij verkeeren".

De Schrift doet de vermaning, zegt Pictet [1]: 1. „om ons te leeren, dat wij dikwijls moeten bidden, overmits inderdaad het gebed tot alles nuttig en voordeelig is; 2. dat wij niet mismoedig moeten worden, als God niet aanstonds ons verhoort; 3. dat wij altijd bereid moeten zijn om te bidden, en geene gelegenheid moeten laten voorbijgaan, om Hem aan te roepen; en 4. dat wij op allerhande wijze kunnen bidden."

Voegt men hieraantoe de gedachte, die Augustinus [2] aan Proba schrijft, dat wij op bepaalde tijden moeten bidden, opdat altoos gebeden kan worden: dan komt men tot de slotsom, dat de bedoeling der Schrift is, dat het „altijd" der apostolische vermaning uistluit een leven, waarin het gebed uitzondering geworden is, en juist bedoelt een leven, waarin het gebed zijne behoorlijke plaats inneemt. Het „volharden" in het gebed is het bidden op de bepaalde tijden, die daarvoor gesteld zijn; het is het tegendeel van het verzuimen en het overslaan van de gelegenheden daarvoor. Geheel de Schrift spreekt daarom van gewone en buitengewone tijden, waarop de enkele geloovige, of de vergadering der geloovigen God aanroepen.

A. De gewone tijden des gebeds.

Gewone tijden des gebeds zijn die, welke geregeld op bepaalde uren bestemd worden voor den dienst van God. Het zijn dus de vaste tijden, waarop de mensch in de eenzaamheid of in het gezelschap van anderen dezen godsdienstplicht vervult.

In de heidenwereld vindt men zulke vaste uren reeds. Naar den

1) Pictet „Christ. Zedekunst" p. 172.

2) Augustinus „ep. ad Probam" 18.

wil van Zoroaster moeten zijne discipelen drie tijden per dag aanbidden, staande tegenover de zon. Bij de Mohammedanen geldt de regel, dat de geloovigen vijf malen des daags hun gebed doen.

Ook in Israël was het de gewoonte, enkele malen per dag zich af te zonderen tot het gebed. In Ps. 55 : 18 zegt de dichter: „Des avonds en des morgens en des middags zal ik klagen en getier maken, en Hij zal mijne stem hooren". Het was de gewoonte van Daniël, drie tijden 's daags in zijne opperzaal te bidden en belijdenis te doen voor zijnen God, (Dan. 6 : 11). Van zelf waren daarvoor aangewezen de tijd van het morgenoffer, dat naar de joodsche verdeeling van den dag, 's morgens ter 3e ure geofferd werd, (d.i. in onzen tijd ongeveer te 9 uren 's morgens), en de tijd van het avondoffer, dat naar de joodsche verdeeling ter 9e ure werd geofferd (d.i. in onzen tijd ongeveer te 3 uren 's middags.) Omtrent dien tijd kwam de man Gabriël tot den biddenden Daniël (Dan. 9 : 21,) en bad Ezra zijne bede, (Ezra 9 : 5). Daarop slaat Ps. 141 : 2. „Mijn gebed worde gesteld als reukwerk voor uw aangezicht, de opheffing mijner handen als het avondoffer."

Behalve de twee tijden van morgen- en avondoffer, was er nog een derde. De meesten zoeken dien tusschen de 3e en 9e ure, omtrent de 6e ure (dus in het midden van den dag), met verwijzing naar Hand. 10 : 9. Aldus werd de dag in drie gelijke deelen verdeeld door de drie keeren, dat het gebed gedaan werd. Dat pleit voor deze meening. Door de nieuwere onderzoekers 1) echter wordt die meestal gesteld in den avond bij zonsondergang.

De rabbijnen leiden die gewoonte af van de aartsvaders: Abraham, Izaäk en Jakob, en zeiden, dat het den mensch betaamde God te loven, telkens als de dag zich wendde.

Bij de eerste Christenen hield men die gewoonte. Het was de 3e ure op den dag van het Pinksterfeest, toen de H. Geest nederdaalde (Hand. 2 : 15). Omtrent de 6e ure klom Petrus op het dak om te bidden, (Hand. 10 : 9). Omtrent de 9e ure, de ure des gebeds, gingen Petrus en Johannes te zamen op naar den tempel, (Hand. 3 : 1) en verscheen de engel aan Cornelius, (Hand. 10 : 3, 30).

In „de leer der apostelen" wordt gezegd, dat men drie malen daags het „Onze Vader" moet bidden.

Tertullianus 2) acht die drie vaste tijden, hoewel niet door de wet voorgeschreven, toch goed voor het leven van zulken, die schuldenaars zijn des Vaders, des Zoons en des H. Geestes. Maar bovendien zijn de Christenen verplicht het gebed te doen bij 't begin van dag en nacht, en evenzoo voor den maaltijd en het bad.

---

1) Schürer „Gesch. des jüd. Volkes" II. p. 293.

2) „De oratione" 25. „de jejuniis" 10.

Cyprianus 1) vindt die drie bepaalde tijden reeds in het O. T. aangewezen, hij brengt ze in verband met de Drieëenigheid en de, aan die uren verbonden, feiten van de uitstorting des H. Geestes, de kruisiging en de doorsteking van de zijde des Heeren. In het N. T. ziet hij nog andere mysteriën, die het gebed ook des morgens en des avonds en des nachts voor de Christenen verplicht schijnen te maken.

Deze kerkvaders willen goede raadgevingen schenken aan hunne lezers, ter bestiering van hun persoonlijk gebedsleven. Steeds minder werd het gemeenschappelijk gebed door de gemeente dagelijks tezamen gedaan. Als echter de kloosters ontstaan, tracht men daar dat gemeenschappelijk bidden, den ganschen dag door, te verwezenlijken; terwijl dat in de kerken door de geestelijken beoogd wordt, die steeds meer als vertegenwoordigers der geheele kerk in den dienst Gods bezig zijn. In letterlijken zin wil men met het woord van Ps. 119 : 164, „Ik loof u zevenmaal des daags", het leven des gebeds in overeenstemming brengen.

Op die wijze werd de dag verdeeld in zeven (of acht) gebeds-uren („horae canonicae"), die niet overal precies op hetzelfde uur aanvangen, en soms, naar de verschillende jaargetijden, vroeger of later worden begonnen. Zie hier hunne namen: 1) Matutina, de „mette", door de „Laudes" gevolgd, in de kloosters in den regel te 3 uren 's morgens aanvangend — 2) Prima, beginnend te 5 of 6 uur in den morgen — 3) Tertia, van af 8 of 9 uren — 4) Sexta, te 11 of 12 uur — 5) Nona, des middags te 2 of 3 uur beginnend — 6) Vespera, van af 4 of 5 uur in den middag — en eindelijk 7) Completorium, na zonsondergang, terwijl sommigen nog bovendien afzonderlijk houden 8) Nocturnum, in den nacht.

Over die zeven (of acht) uren verdeeld is de goddelijke dienst der geestelijken, die in het „Brevier" is samengevat. „Zooals de liturgie der Katholieke kerk bij alle eenheid der grondtrekken zich in de enkele kerken tot eene rijke menigvuldigheid uitbreidde, zoo kreeg ook het kanonieke uren-gebed in de enkele kerken zijne bijzondere officieele vaststelling". Aldus kan men onderscheiden brevieren voor de Oostersche kerk, en brevieren voor de Westersche kerk.

Het meest bekend is het „Breviarium Romanum", dat in 1568 door Pius V vastgesteld en later nog eenigszins verbeterd is. Het bestaat uit 4 deelen voor de vier jaargetijden, die ieder weder 4 afdeelingen inhouden, n.l. 1) „Psalterium", de psalmen voor de kanonieke uren voor de zeven dagen der week — 2) „Proprium de tempore", voor de feesten van Christus, — 3) „Proprium de sanctis," voor de feesten der heiligen, — 4) „Commune sanctorum" voor de feesten, die geen eigen gebeds-

1) „De orat. dom" 35.

formulieren hebben. Eindelijk zijn er nog eenige aanhangsels aan toegevoegd.

„De kerk heeft daarin de meest verheven plaatsen der H. Schrift, in 't bijzonder de psalmen, met plechtige hymnen en gebeden vol zalving tot een schoon geheel samengesteld, waarin alles den bidder met levendig geloof en bekoorlijke aandacht vervult. Nu prijst hij met de profeten Gods grootheid, macht en heerlijkheid, dan siddert hij voor zijn streng gericht; nu dankt hij Hem voor zijne ontfermingen, dan beweent hij zijne schuld of smeekt om genade en barmhartigheid; nu wordt in de lezingen zijn geloof verlevendigd, dan zingt hij de lofzangen der heiligen of de hymnen der kerk: alles tot Gods eere en prijs, en tot heil van alle leden der h. kerk."

Dezelfde schrijver 1), die de waarde van het Breviergebed aldus uitdrukt, wijst verder hier en daar uit den inhoud iets aan, wat hij er in prijzen wil.

Als de dag begint, is het met de bede „Heere, open mijne lippen, en mijn mond zal uw lof verkondigen," terwijl aan 't begin van ieder der „horae" de bede luidt: „God, haast U tot mijne hulp." En dat bidden gaat gepaard met het maken van het teeken des kruises. Het „Halleluja" volgt daarna, behalve in de tijden der boete, als het vervangen wordt door: „Lof zij U, o Heere, koning der eeuwige glorie."

De psalmen vormen het hoofdbestanddeel. Ps. 95 wekt den bidder in het begin van den dag op tot lof van den grooten en goeden God, en Ps. 119 keert dagelijks weer, en dringt hem tot overgave aan God en zijnen dienst. Na den psalm en ook elders wordt met gebogen hoofd geloofd: „Eere zij den Vader en den Zoon en den H. Geest".

Aan de psalmen zijn h. lofzangen toegevoegd, die de „uitdrukking zijn van innige gemoedsverheffing en blijde opspringen tot God," b.v. in de matutina: „Te Deum laudamus", in de vesper: „Magnificat", de lofzang van Maria, in het completorium: „Nunc dimittis", de lofzang van Simeon.

Met die lofzangen en dankzeggingen wisselen de boete-gebeden, die deels in psalmen, deels in andere stukken zijn vervat, en uit de smart over de zonden voortkomen, die in het „completorium" zich uit in een slaan op de borst, en met het „Confiteor" eindigt. Bovendien zijn er vele andere heilige en zalvende gebeden in het brevier. Het Onze Vader wordt gedurig gebeden, en zoo ook het Ave Maria. Er zijn ook nog andere beden tot Maria in, met name „Antiphonen", die ieder jaargetijde wisselen. Evenzoo zijn ook de heiligen niet vergeten. Aldus wordt gebeden in den naam van Jezus Christus.

Tusschen dat alles staan de „lectiones", stukken uit de H. Schrift en uit de schriften der h. vaders, die soms het een of ander bevatten over de heiligen van den dag, dat kan opwekken tot hunne vereering en navolging.

1) G. Tillmann, „Das Gebet enz." II, p. 173, Cap. XVI.

De verplichting tot het openbaar of privaat breviergebed rust, naar het tegenwoordig geldend recht in de Roomsche kerk: op alle geestelijken, die de hoogere wijdingen verkregen hebben, van af de subdiakenen, (de „majoristen"); op alle geestelijken (ook de „minoristen", die lagere wijdingen hebben), die van de inkomsten der kerk leven; en eindelijk op alle broeders en zusters van orden, die daartoe naar den regel hunner orde verplicht zijn.

In koor moet het breviergebed verricht worden in de kloosters en in de collegiaat- en kathedraalkapittels. Voor zulk een gemeenschappelijk doen van dit goddelijk „officium" is de tegenwoordigheid van drie medeleden voldoende. Anderen, die daarbij niet tegenwoordig kunnen zijn, of ook niet behoeven te zijn, moeten voor zich zelven het breviergebed doen.

De verplichting houdt op in geval van krankheid of dringenden arbeid, of wanneer de kerk daarvan ontslaat. Allerlei voorschriften zijn er verder te vinden over het zeggen dier gebeden, b.v. in hoeverre inderdaad dat bidden geacht kan worden mondeling verricht, en met aandacht gebeden te zijn, en in hoeverre men rekenen kan, dat de bepaalde uren in acht genomen zijn. Verder zijn er allerlei bepalingen, die in mogelijke gevallen voorzien, b.v. wanneer men zijn brevierboek onvoorziens niet bij zich heeft, wanneer men zich vergist heeft en een verkeerd „officium" heeft gelezen, enz.

Dat is het gebed der kerk, dat hooggeacht wordt. Alphonsus zegt daarvan: „Degenen, die door de h. kerk zijn aangesteld tot het bidden van het goddelijk „officium", verrichten twee buitengewoon groote en gewichtige zaken: zij loven en vereeren God daardoor, en zij erlangen daardoor tegelijk voor al het Christelijke volk Gods barmhartigheden". „Houden wij ons overtuigd, dat er — na het heiligste offer der mis — in de h. kerk geen kostbaarder schat is dan het breviergebed, waaruit wij alle dagen stroomen der genade kunnen scheppen."

Zoo spreken allen. Het breviergebed is het gebed, gebeden in naam der kerk door de vertegenwoordigers der kerk. Het is de bede der bruid van den Zoon Gods. Het is het meeleven der kerk op aarde met het leven der engelen en zaligen in den hemel.

Wie het mogen bidden op aarde, hebben zich te beijveren om het goed te doen. Hunne bede daarvoor luidt:

„Open, o Heere, mijnen mond, om uwen h. Naam te prijzen. Reinig ook mijn hart van alle ijdele, verkeerde en afdwalende gedachten. Verlicht het verstand, ontsteek het gevoel, opdat ik in staat zij, waardig, opmerkzaam en aandachtig dezen dienst te verrichten. O Heere, in vereeniging met die goddelijke meening, waarmede Gij zelf op aarde tot God gebeden hebt, wijd ik U deze uren des gebeds."

Ter bestiering worden door mannen van naam allerlei wenken ge-

geven om met aandacht te blijven bidden, en allerlei afleiding te ontkomen. De hooggeziene Alphonsus raadt daartoe aan, van tijd tot tijd een blik te slaan op een crucifix of een beeld der allerheiligste Maagd.

In alle opzichten bespeurt men, dat de geest der Roomsche kerk in het Brevier is vastgelegd 1).

De Lutherschen vonden er nog iets in, dat hen aantrok, en door hen werd overgenomen 2).

De Gereformeerden namen een ander standpunt in. Het gebed behoort tot het ambt aller geloovigen. Dat ambt hebben zij gemeenschappelijk te vervullen in de samenkomsten der gemeente. Voor zich zelf en in het leven met anderen, hebben zij de roeping, Gods aangezicht te zoeken, wanneer de gelegenheid daarvoor aanwezig is. Als van zelf vonden zij die in de gewone orde des levens, die God voor het leven heeft gesteld.

B. Het morgen- en avondgebed.

Plato 3) heeft reeds als aangewezen tijden voor het gebed het op- en ondergaan der zon genoemd.

Het ligt ook voor de hand, dat een mensch, die zijne afhankelijkheid van God gevoelt, zijnen dag met God begint en eindigt. Het is daarom bijna onmogelijk, zich eenen Christen te denken, die deze gewoonte niet onderhoudt. Eigenaardig is nu, dat door de Christelijke schrijvers dat bidden in verband gebracht werd met de Christelijke geloofsstukken.

Cyprianus 4) zegt: Men moet in de vroegte bidden, om de opstanding des Heeren door het morgengebed te vieren, en ook, als de zon des daags ter neder daalt, moet men bidden, dat Christus, de ware zon en de ware dag, zijn licht late schijnen.

In de „pseudo-clementijnsche Homiliën en Recognitionen" wordt van Petrus gedurig vermeld, dat hij 's morgens en 's avonds zich tot het gebed afzonderde. Des morgens ging daaraan eene wassching vooraf (Hom. X. 1).

Het oudste formulier voor een morgenbede geeft. „Const. apost." VII, 47.

„Eere zij God in de hoogste (hemelen) en vrede op aarde, in de menschen een welbehagen. Wij loven U, wij prijzen U, wij zegenen U, wij verheerlijken U, wij aanbidden U door den grooten Hoogepriester, U, die de eeuwige, ééne God zijt, ontoegankelijk alleen door uwe groote heerlijkheid, Heere, Hemelsche koning, God, Almachtige Vader; Heere God, Vader van Christus, het onbevlekte Lam, dat de zonde der wereld weg-

1) Verg. Tillmann, „Das Gebet enz." Cap. XVI.
2) Verg. „Brevier", in Herzog's „Real-Encycl. für prot. Theol. enz." 2e aufl.
3) Plato, „de legibus" X. p. 182.
4) Cyprianus, „de dom. orat." 35.

neemt, neem onze bede aan, Gij, die gezeten zijt op de Cherubim, want Gij zijt alleen heilig, Gij zijt alleen Heere Jezus de Christus van (den) God van alle geschapen schepsel, van onzen Koning, door wien U zij heerlijkheid, eere en vreeze!"

Daar is ook het oudste formulier voor een avondgebed: „Looft, gij knechten, den Heere, looft den naam des Heeren, Ps. 112 : 1. Wij loven U, wij zegenen U vanwege uwe groote heerlijkheid; Heere, Koning, Vader van Christus, het onbevlekte Lam, dat de zonde der wereld wegneemt, U betaamt lof, U betaamt prijs, U betaamt heerlijkheid, God en Vader door den Zoon in den Alheiligen Geest, in eeuwigheid, Amen. Nu laat gij uwen dienstknecht gaan, Heere, naar uw Woord in vrede, want mijne oogen hebben uwe zaligheid gezien, die Gij bereid hebt voor het aangezicht van alle de volken, een licht tot verlichting der heidenen en tot heerlijkheid van uw volk Israël" (Luk. 2 : 29—32).

In de apologie van Aristides wordt gezegd, dat de Christenen iederen morgen God danken. Uit de aangehaalde voorbeelden bemerkt men, dat inderdaad minder smeekbeden dan lofzeggingen werden gedaan. Trouwens de oude Christenen beseften ten volle, dat zij geroepen waren tot grootmaking van hunnen God en Zaligmaker.

Ook gemeenschappelijk wil men den dag beginnen en eindigen. In eene oude kerkenorde 1) wordt den bisschoppen gezegd, dat zij de menschen vermanen zullen, des morgens en des avonds, iederen dag in de kerk te komen, tot het psalmgezang en het gebed.

In de Roomsche kerk is dat gebruik bewaard en gehandhaafd, doch de samenkomst der geloovigen is veranderd in de dagelijksche offerande van Christus door den priester in de mis.

In de dagen der Hervorming heeft men evenzoo het dagelijksche samenkomen der gemeente trachten te verwezenlijken. In Genève b.v. geschiedde dit elken dag. Ook elders wilde men dat. Luther pleitte daarvoor ook in zijne regeling van den dienst Gods, in 1523. Hij geeft daarin eene aanwijzing voor den morgen- en avonddienst. Langer dan een uur moet die niet duren. Een deel uit de H. Schrift wordt, naar vervolg, gelezen en verklaard, en verder gebeden en gezongen. Voor den morgendienst te 4 of 5 uur beveelt hij aan de doorlezing van het O. T., en voor den avonddienst te 6 of 5 uur, van het N. T. Eene derde bijeenkomst, b.v. des middags na het eten, laat hij aan de menschen vrij. In ons land echter ijverde men daarvoor niet. In 1574 toch, op de prov. Synode van Dordrecht, werd daar in Art. 51 gezegd: „Aengaende d'opentlicke avontghebeden hebben de broeders besloten, datmense niet invoeren en sal daerse niet en sijn, ende daerse in ghebruyck sijn, soo stichtelick ende voorsichtelick afschaffe als het mueghelick is, insonderheyt om dese navolghende oorsaecken. Ten eersten,

1) „Const. apost." II, 59.

opdat men d'oordentlicke predicatien des te vierigher ende neerstelicker besoecke. Ten tweeden, dat (men) de huysghebeden des avonts (die een ieghelick huysvader met syn huysghesin schuldich is te doen) te neerstigher onderhouden worden. Ten derden, opdat d'alghemeyne ghebeden op den vastdaghen, diemen somtijdts om eenighen bysonderen noodt gebruyckt, te vierigher ende solenneelicker meughen ghebruycket worden". In denzelfden geest luidt Art. 57 der Nation. Synode van Dordrecht in 1578. Maar in 1586, op de Synode van den Haag, was men milder daaromtrent; het heet daar in Art. 57: „Alsoo de avontghebeden in veel plaetsen vruchtbaer bevonden worden, soo sal in 't ghebruyck der selver elcke kercke volghen, 't ghene sy achtet tot haere meeste stichtinghe te dienen. Doch wanneer mense begheeren soude wegh te nemen, sal t'selfde niet sonder t' oordeel der Classe, mitsgaders der Overheyt, de Ghereformeerde Religie toegedaen, gheschieden". Aldus is het overgenomen in Art. 64 van de Synode te Dordrecht in 1618/19.

Eigenlijk waren de Gereformeerden bang, dat de huiselijke godsdienst verwaarloosd zou worden. Zij eerden het Christelijke ambt van profeet en priester en koning ook in het huisgezin. En te recht zagen zij in, dat daartoe de huisgodsdienst aangewezen was. Omringd door de huisgenooten las de huisvader uit den Bijbel; en het gelezene werd besproken. Er werd gebeden en gedankt, en ook wel een psalm of een der gezangen achter de psalmen gezongen. Zoo geschiedde het des morgens en des avonds en ook in den middag.

C. Het gebed bij den maaltijd.

Uit de erkentenis, dat God alle vleesch spijze geeft, vloeit het van zelf voort, dat men bij het gebruik der spijzen God in erkentenis houdt.

Op hunne manier doen dat de heidenen, die een deel van den maaltijd in een mandje leggen als een offerspijze voor de godheid, terwijl anderen bij den disch bidden.

In het O. T. wordt daarover niet opzettelijk gesproken. Deut. 8 : 10v. is eene algemeene vermaning, om God niet te vergeten bij de weldaden, die Hij aan Israël schenkt. „Als gij dan zult gegeten hebben en verzadigd zijn, zoo zult gij den Heere, uwen God, loven over dat goede land, dat Hij u zal hebben gegeven". Hoe het ten tijde van Samuël bij de offermaaltijden toeging, vernemen we van de lippen der Zuphieten: „Het volk zal niet eten, totdat hij komt, want hij zegent het offer, daarna eten de genoodigden", 1 Sam. 9 : 13.

Evenmin geschiedt dit in het N. T. Het evangelie spreekt van het danken en het zegenen der spijzen, die Jezus uitdeelt. Hand. 27 : 35 meldt ons van Paulus' dankgebed vóór het eten. Terwijl die gewoonte

ondersteld is in Rom. 14 : 6, 1 Cor. 10 : 30 en 1 Tim. 4 : 3v., waar over de vraag naar het eten van sommige spijzen gehandeld wordt.

Mag men aannemen, dat de gewoonte der Joden reeds in die dagen bestond, dan werd vóór het gebruik van wijn en brood of ander voedsel eene bepaalde zegenspreuk gesproken, met de woorden: „Geloofd zijt Gij, Heere, onze God, Koning der wereld, Schepper van de vrucht van den wijnstok", of van de spijze, die genuttigd werd. Na het gebruik werd eene meer uitvoerige dankzegging gedaan.

En let men op de beschrijving van het houden des avondmaals, dan zullen wel niet alleen de bestanddeelen daarvan overeengestemd hebben met hetgeen bij den gewonen maaltijd genuttigd werd, maar zullen we ook uit de gebeden en dankzeggingen, die bij het avondmaal gedaan werden, mogen besluiten, dat het bij de Christenen gewoonte was, vóór den maaltijd den zegen over de spijzen uit te spreken en daarna God te danken.

In zijne „Apologie" legt Aristides van de Christenen het getuigenis af, dat zij God danken voor spijze en drank.

Tertullianus 1) leert, dat het den geloovigen betaamt, niet eer de spijze te gebruiken, vóórdat zij gebeden hebben, want de voeding des geestes moet hooger geacht worden dan die des vleesches, en de hemelsche dingen hooger dan de aardsche. In zijnen „Apologeticus" schrijft hij over de liefde-maaltijden der Christenen: „Men gaat niet eer aan den disch, voordat eerst het gebed tot God is geproefd; er wordt zooveel gegeten, als hongerigen nemen; er wordt zooveel gedronken, als het eerbaren menschen nut doet. Zoo wordt men verzadigd als zulken, die er aan denken, dat zij ook in den nacht God moeten aanbidden; op zulk eene wijze wordt er gepraat, als zulken, die weten, dat de Heere het hoort. Na het wasschen der handen en het aansteken der lichten, wordt men opgeroepen om God gemeenschappelijk te zingen, gelijk ieder dat kan uit de H. Schrift, of uit eigen vermogen: daarin komt het uit, hoe hij gedronken heeft! Op dezelfde wijze besluit het gebed den maaltijd".

Clemens van Alexandrië 2) acht het der volmaakten roeping, vóór den maaltijd te lezen uit de H. Schrift, aan het einde te danken, en onder het eten psalmen en hymnen aan te heffen.

Het oudste formulier van een gebed vóór het eten luidt aldus: „Gezegend zijt Gij, Heere, die mij van mijne jeugd aan voedt (Gen. 48 : 15), die spijze geeft aan alle vleesch, (Ps. 136 : 25). Vervul onze harten met opgewektheid en vreugde, dat wij te allen tijde alle genoegzaamheid hebbende, tot alle goed werk overvloedig mogen zijn (2 Cor. 9 : 8), in

---

1) Tertullianus, „de orat." 25. „Apolog." 39.

2) Clemens Al., „Strom." VII, 7. „Paed." II, 9.

Christus Jezus, onzen Heere, door wien U zij heerlijkheid, eere en kracht in eeuwigheid. Amen" 1).

Bijna woordelijk komt ditzelfde gebed voor in een ander geschrift 2), waar ook vermeld is, hoe men eindigen moet, met een driemaal herhaald: „Genadig en barmhartig is de Heere, Hij gaf dengenen, die Hem vreezen, spijze. Eere zij den Vader en den Zoon en den H. Geest, en nu en steeds en in eeuwigheid". Daarna volgde de bede: „Almachtige God en onze Heere Jezus Christus, de Naam boven allen naam, wij danken en loven U, dat Gij ons waardig geacht hebt, deel te hebben aan uwe goederen, de lichamelijke spijzen; wij vragen en bidden U, Heere, dat Gij ons ook de hemelsche spijzen verleent; en geef ons, dat wij beven en vreezen voor uwen vreeselijken en geëerden Naam, en niet ongehoorzaam zijn aan uwe geboden. Grif uwe wet en uwe rechten in onze harten. Heilig onzen geest en ziel en lichaam door uwen geliefden Zoon (knecht) Jezus Christus onzen Heere, met wien U toekomt, heerlijkheid, eere en aanbidding in alle eeuwigheid, Amen".

Bij de kerkvaders wordt gedurig tot het bidden bij den maaltijd opgewekt, en het verzuim daarvan berispt. Zoo is het ook ten dage der Hervorming, b.v. in de preek van Calvijn over Deut. 8 : 10v.

Erasmus 3) heeft voor zijne lezers ook enkele voorbeelden gegeven van gebeden vóór en na het eten.

Bij 't begin: „Dat, wat opgezet is en wat opgezet zal worden, gezegend en heilig zij, gebiede Hij, die in zijne goedheid alles voedt. Amen". Of: „U, Christus, die alles vervroolijkt en zonder wien niets waarlijk aangenaam is, bid ik, dat Gij aan onzen disch wilt tegenwoordig zijn, en door uwe aanwezigheid onze harten vervroolijken, en U mengen met alle schotels en bekers, zoodat niets meer niet naar U smaakt, en Gij in onze harten insluipt. Amen."

Als dankzegging geeft hij het volgende:

„Wij danken U, Hemelsche Vader, die door uwe onuitsprekelijke macht alles geschapen hebt, en door uwe ondoorgrondelijke wijsheid het heelal bestuurt, en door uwe onuitputtelijke goedheid alles voedsel en leven geeft; verleen uwen kinderen, dat zij eens met U in uw koninkrijk dien nectar der onsterfelijkheid drinken, dien Gij beloofd en bereid hebt dengenen, die U waarlijk lief hebben, door Jezus Christus. Amen." Of, uit Chrysostomus: „Eere zij U, Heere; eere zij U, Heilige; eere zij U, Koning; daar Gij ons spijzen gegeven hebt; vervul ons met vreugde en opgewektheid in den H. Geest, opdat wij voor uw aangezicht welbehagelijk bevonden worden, en wij niet beschaamd worden, wanneer Gij een ieder naar zijne werken vergelden zult. Amen".

1) „Const. apost." VII, 49.

2) Pseudo-Athanasius, „de virginitate"; en Chrysostomus bij Erasmus V, p. 1210.

3) Erasmus, „Opera omnia" ed. 1704. tom. V p. 1210.

Elders kan men de gebeden vinden, die Calvijn voor zijne leerlingen opgesteld heeft, naar wiens voorbeeld de gebeden vóór en na het eten gemaakt zijn, die achter in het Gereformeerde kerkboek staan.

Eigenaardig is het tafelgebed van Olivier Cromwell 1):

„Sommigen hebben spijs, maar kunnen niet eten; anderen kunnen eten, maar hebben geene spijs; ik heb beide: de Heere zij geloofd!"

Er zijn Christenen, die met de Christelijke gewoonte, om vóór en na den maaltijd te bidden, in zooverre breken, dat zij meenen beter te doen, met slechts éénmaal, vóór den maaltijd, God aan te roepen. Zij meenen daarin het voorbeeld van Jezus en de heiligen des Bijbels te volgen. Wie echter maakt dat waar, dat Jezus slechts éénmaal bij den maaltijd bad, door den „zegen" (*εὐλογια*) of de „dankzegging" (*εὐχαριστια*) bij de spijzen uit te spreken? Volkomene zekerheid hebben we dienaangaande niet. Louter afgaande op de berichten der evangelisten, zou men dan ook kunnen beweren, dat Jezus, wanneer hij in de synagoge optrad of het volk leerde, ook niet gebeden heeft.

Een beslist bevel, om vóór den maaltijd en daarna den naam des Heeren aan te roepen, is er wel is waar evenmin in den Bijbel. Maar desniettegenstaande is dit de Christelijke gewoonte geworden. Waarom zou men daarvan nu afwijken? Omdat velen blijkbaar niet weten, wat zij zeggen zullen, en daarom beide keeren hetzelfde zeggen? Maar dat is toch waarlijk geene geldige reden. Er zijn immers voorbeelden genoeg, die op eene of andere wijze duidelijk het onderscheid doen uitkomen tusschen de bede vóór, en de dankzegging na den maaltijd. Men vindt ze in de kerkboeken der onderscheidene kerken.

D. Het schietgebed.

Het gewone bidden knoopt zich aan ons leven vast; daarvoor worden vormen in acht genomen, en het keert ter bestemder tijd weer. Dat is niet met het gebed 't geval, dat hier ter sprake wordt gebracht, en den eigenaardigen naam van „schietgebed" gekregen heeft 2), omdat het in ons leven min of meer plotseling inschiet, evenals aan den sterrenhemel zoo nu en dan eene ster even voorbij snelt. Bedoeld is daarmede zulk bidden als Nehemia deed, die, voor den koning Arthahsastha staande, en rekenschap gegeven hebbende van zijne treurigheid, op de vraag des konings: „Wat verzoekt gij nu?" door het belang der zaak gedrongen, wetend, dat ieder woord hier ten gunste of ten nadeele moest werken, tot God van den hemel bad, eer hij antwoordde.

Het is altoos een gebed, dat in een oogenblik is verricht, en waar voor geene bepaalde tijden te noemen zijn. Er kunnen weken of

1) In „Navorscher" 1867 p. 263.

2) In het Latijn heet het „precatio ejaculatoria", of „aspiratio".

maanden verloopen, waarin het niet voorkomt, en dan weder kunnen er dagen zijn, waarin het meermalen uit 't hart opkomt. In het gewone doen en leven is het zeldzaam, in belangrijke oogenblikken komt het geregeld voor, in 't bijzonder, wanneer er van die beslissende momenten zijn, als waarin Nehemia verkeerde.

De omstandigheden beslissen over den inhoud. Is het schietgebed meestal eene smeeking, vooral in uren van gevaar; het kan menigwerf ook een woord van dankzegging zijn, dat na ontvangen hulp en bijstand aan 't hart ontsnapt; ja het is soms ook een enkele jubelkreet der aanbidding, bij 't gewaarworden van Gods genade of majesteit, die in het een of ander plotseling worden ervaren.

Bij het schietgebed is geene voorbereiding mogelijk. Er is geen tijd, om de woorden te overwegen. Het is zóó uit het hart uitschietend. Wat de aanspraak betreft, die is de eenvoudigste, welke te denken is. En de andere woorden zijn ongekunsteld, en daarom vaak de beste woorden, die gezegd kunnen worden. Eene uiterlijke houding kan meestal niet aangenomen worden. Daarvoor leenen zich de omstandigheden gewoonlijk niet. Ofschoon dit geen regel is: soms uit het zich in eenen kreet, of gaat het met eene beweging der handen of oogen gepaard.

Over de waarde van het schietgebed kan men weinig zeggen. Een ieder mensch kan er toe genoopt worden. Daarom schatte men het nooit als het gewone gebed. Het is soms niets meer dan eene plotselinge aandoening. Het heeft alleen dan wezenlijke beteekenis als het gevolgd wordt door het gewone bidden. Dat ervaren de mannen en vrouwen des gebeds. In hun leven is het schietgebed niet zeldzaam en voor hun gebedsleven niet onvruchtbaar. 't Is te hunnen opzichte juist gezegd, dat het schietgebed eene daad der ziel is, die God zelf uitlokt, door in zulk een gespannen oogenblik zich aan de ziel te ontdekken; maar dan ook eene daad, die het gewone leven des gebeds verlevendigt.

In het bijzonder is door Roomsche zedeleeraars ook over de schietgebeden veel gezegd. Met name kan hier de jesuït Ant. Balingen genoemd worden, die daarover geschreven heeft, en alles van stuk tot stuk heeft beschreven. Zij rekenen daaronder wel het Onze Vader, en den Engelgroet, en het slaan van het kruis. Maar dan wordt juist het karakter van het schietgebed geheel verloochend, en krijgt het dat van een gewoon gebed. Hetzelfde is het geval, wanneer b.v. Cassianus eene formule geeft, die te allen tijde gepast geuit kan worden, en daarvoor kiest de woorden van Ps 70 : 2. „Haast u, o God, om mij te verlossen; o Heere, tot mijne hulpe". Op dien weg het zoekende, moet men, bij de Joden in de leer gaan, die voor alle dingen hunne lofspreuken hebben, van den morgen tot den avond, van dat zij opstaan,

totdat zij weder naar bed gaan. Maar dat alles kan men niet onder het schietgebed rangschikken, dat er geheel van verschilt.

Voetius, de Gereformeerde zedeleeraar, is misschien daardoor verleid, wanneer hij in den breede hierbij onderscheidt: den vorm, de stof, de uitdrukking, de aanleiding, het karakter. Op die manier loopt men gevaar, dat het schietgebed als vuurwerk ter sprake gebracht wordt, terwijl het wezenlijke daar van aan den donder doet denken, waarbij de bliksemstraal in eens zoo maar ergens uitschiet, en treft, wat het treffen moet.

E. De tijden voor het gemeenschappelijk gebed der gemeente.

Ook voor de godsdienstige samenkomsten zijn er bepaalde tijden noodig.

Bij de heidenen zijn vaste dagen en uren bepaald, waarop men samenkomt om te offeren en te bidden. Meestal hangen zij samen met de verschijnselen der natuur, van zon, maan en sterren. Bij toenemende beschaving, wanneer de volkeren eene geschiedenis hebben, worden ook daardoor vaak nieuwe redenen verzameld, om godsdienstige samenkomsten te houden.

Zulke gewone tijden voor den dienst Gods waren er ook bij Israël. Daarvoor zij slechts herinnerd voor den ouden tijd, aan de feesten, die in verband staan met 't leven der natuur, maar ook met de feiten van Israëls verlossing. In latere tijden zijn zij gebleven. Toen waren er vaste tijden des gebeds voor de vertegenwoordigers van het volk, n.l. de priesters, in den tempel; doch ook voor het volk zelf, deels voor zoover zij aanwezig waren in het voorhof te Jeruzalem, deels voor zoover zij in hunne woonplaatsen in de synagogen samenkwamen. Tenminste in de laatste eeuwen van Israëls volksbestaan. Daarvan lezen we in het evangelie meermalen. Naar luid daarvan toch gingen Jezus en de apostelen op naar Jeruzalem bij gelegenheid der feesten, terwijl eveneens bericht wordt, dat zij aanwezig waren bij de bijeenkomsten in de synagogen.

Met name op den Sabbath en op de feestdagen, maar ook op de vastendagen, des Maandags en des Donderdags, kwam men in de synagogen samen, om de voorlezing en uitlegging der Schriften te hooren, maar ook om te bidden.

In den tempel werd door ieder der vier en twintig afdeelingen der priesters om de beurt, eene week lang, de tempeldienst waargenomen. Dagelijks werd door een bepaald deel dier priesters, naar vaste orde en naar uitwijzing van het lot, dat aanwees, wie hunner elke der vele, daarbij plaats hebbende, bezigheden vervullen zou, het offer der gemeente gebracht. Het was een brandoffer, gepaard met een spijs- en drankoffer, dat des morgens en des namiddags werd geofferd. Wanneer alles gereed

gemaakt bij het brandoffer-altaar neergelegd was, werd door de priesters het „Sch'ma" gebeden; als dat geëindigd was, gingen de priesters, die in het heilige den dienst hadden te vervullen, voort met het bedienen van het reukaltaar, en aanbaden daar. Was hunne taak afgeloopen, dan traden zij naar buiten en spraken over het volk den zegen uit, Num. 6 : 22v., waarbij de naam Gods uitgesproken werd.

Nu werd het brandoffer op 't altaar gelegd, en 't spijsoffer (eigenlijk twee : één namens de gemeente en één namens den hoogepriester) daarbij gevoegd en 't drankoffer uitgegoten. Terwijl dit geschiedde, werd door de Levieten gezongen en op muziekinstrumenten gespeeld. Iedere dag der week had een eigen Psalm, te beginnen met den Zondag waren het achtereenvolgens Ps. 24, Ps. 48, Ps. 82, Ps. 94, Ps. 81, Ps. 93 en Ps. 92. Verder waren er twee priesters, die door 't stooten in zilveren trompetten aangaven, wanneer het volk zich ter aarde werpen moest ter aanbidding.

Aldus was het verloop van den dienst des morgens en des avonds, behalve dat des avonds het reukoffer niet vóór, maar na het brandoffer werd bediend.

Op den Sabbath werd het offer uitgebreid en nog meer op de feestdagen, maar overigens bleef het karakter van den dagelijkschen dienst bewaard.

Behalve dezen tempeldienst, die 't karakter van aanbidding droeg, werden ook in de synagogen samenkomsten gehouden, inzonderheid op den Sabbath-morgen. Ook daar was het zeggen van het „Sch'ma" een deel van den dienst. Verder werden door iemand, die daartoe verzocht werd, de gebeden gedaan. Een deel uit de wet werd gelezen (een „Parasche") en evenzoo een deel uit de profeten (een „Haphtaar"). Dat deel uit de wet was, hetgeen voor dien dag aan de orde was. Het deel uit de profeten was eerst niet bepaald en kon dus gekozen worden. Dat gekozene werd ook in de landstaal vertaald, terwijl bovendien eene prediking daaraan verbonden werd, ter verklaring en ter toepassing voor de hoorders. In het N. T. lezen wij, dat Jezus en Paulus op die wijze meermalen in de synagogen geleerd hebben. Na afloop daarvan werd de gemeente met den zegen (Num. 6 : 22v.) door iemand uit het priesterlijk geslacht gezegend, of zoo deze er niet was, werd geëindigd met het afbidden van den zegen.

Behalve die vergadering op Sabbath-morgen, kwam men in de synagoge ook samen in den namiddag van den Sabbath, en in de week, des Maandags en Donderdags, maar dan was de dienst eenvoudiger en werd b.v. geene lezing uit de profeten gedaan. Ook op de feestdagen hield men samenkomsten.

De Christenen waren in den eersten tijd voor het meerendeel gewend geweest met Israël mede te leven. Zij werden vergaderd deels uit de

joden, deels uit heidenen, die reeds God vreezende waren, en deels uit de heidenen. Dat het opgaan naar den tempel, de viering van de joodsche feesten, en het houden van de joodsche instellingen menigvuldig voorkwam, kan men veronderstellen en vindt men bevestigd in het N. T. Toch kon dat niet blijven. Het opgewekte leven dier geloovigen leidde er toe, dat zij „dagelijks" samen kwamen. Hunne verdrijving uit de synagogen, en hunne behoefte aan toeneming in geloof, deed hen, wanneer er gelegenheid was, dagelijks ook het apostolisch onderwijs zoeken. Bij het rijzen der vraag, hoe men zich gedragen moest ten opzichte van de dagen en maanden en jaren, werd het antwoord door den apostel gegeven door het verwijzen naar de vervulling der wet door Christus.

Het christelijke leven was een nieuw leven, dat evenals nieuwe wijn niet in oude lederen zakken bewaard kon worden, zoo ook in die oude manieren niet kon bestendigd blijven. Het nieuwe leven bracht nieuwe levensuitingen teweeg. Door de vijandschap der joden en straks door de vervolgingen der heidenen, werd men genoopt om samen te komen, wanneer en waar men kon.

Zelfs samenkomsten in den nacht waren niet ongewoon. De sterfdagen der martelaren vierde men 't liefst in nachtelijke bijeenkomsten. In de dagen van Tertullianus bracht men den Paaschnacht 't liefst in het gebed door. Later ook blijven die „vigiliën" in gebruik, misschien ook wel naar 't voorbeeld van sommige heidensche diensten, waar zij ook in zwang waren.

Doch, als de eerste ijver bekoeld is, en willekeur dreigt, moet er toch orde komen: wanneer moet dan de gemeente geregeld samen vergaderen? Welke dag zal zich daartoe 't best leenen?

De eerste dag der week werd bij uitnemendheid de dag des gebeds voor de Christelijke kerk.

Paulus hield voor de broeders te Troas zijne lange rede op den eersten dag der week, als de discipelen bijeengekomen waren om brood te breken, Hand. 20 : 7. Hij verordende voor de kerken in Galatië en Corinthe: „Op elken eersten dag der week legge een iegelijk van u iets bij zichzelven weg, vergaderende eenen schat, naar dat hij welvaren verkregen heeft, opdat de verzamelingen — die voor de heiligen te Jeruzalem geschiedden — alsdan niet (eerst) geschieden, wanneer ik gekomen zal zijn", 1 Cor. 16 : 2. Die dag was de dag der opstanding des Heeren; aan den avond van dienzelven eersten dag der week kwam Jezus in het midden zijner vergaderde discipelen, Joh. 20 : 19, zooals ook de week daaraan volgende, toen ook Thomas met hen was, 20 : 26, terwijl ook de dag van het Pinksterfeest, toen zij allen eendrachtig bijeen waren en allen vervuld werden met den H. Geest, wel een Zondag geweest is 1).

1) Verg. Riehm „Handwörterbuch" II, 1186 art „Pfingsten".

De Zondag was „de dag des Heeren": op dien dag was Johannes op Patmos in den Geest en ontving zijne openbaring, Openb. 1 : 10, van den verheerlijkten Zoon des menschen. In de „leer der apostelen" worden de geloovigen geleerd: „Op den Zondag 1), (den dag) des Heeren vergaderd zijnde, zult gij brood breken en dankzeggen, na elkaar uwe schulden vergeven te hebben, opdat uwe offerande rein zij". In Plinius' brief wordt gesproken van den „bepaalden dag", waarop de Christenen samenkomen, die moeilijk anders te denken is dan op Zondag. In den brief van Barnabas wordt eene allegorische verklaring van de dagen der schepping als duizende jaren gegeven, waarbij de achtste dan het begin der toekomende wereld is. „Daarom, zegt hij, bestemmen wij den achtsten dag tot vroolijkheid, (als den dag) waarop ook Jezus van de dooden is opgestaan en, verschenen zijnde, ten hemel gevaren is" 2).

Door Ignatius wordt in zijne bestrijding van hen, die een leven naar joodsche wijze willen hebben, een beroep gedaan op het feit, dat „zulken, die tevoren in de oude toestanden verkeerd hebben en tot de nieuwe (christelijke) hoop gekomen zijn, niet meer sabbath vieren, maar overeenkomstig den dag des Heeren leven, waarop ook ons leven is opgegaan door Hem en zijnen dood" 3). De Zondag is daarom de dag voor den dienst Gods bij uitnemendheid. Dat blijkt uit Justinus' Apologie evenzeer, als uit zijn Dialoog met Trypho 4). Dionysius 5) maakt daarvan melding in zijnen brief aan Rome: „den heiligen dag des Heeren hebben wij vandaag doorgebracht, waarop wij uwen brief hebben gelezen, dien wij altoos zullen moeten ter harte nemen, hem nu en dan lezende, evenals ook den eersten, die ons door Clemens geschreven is".

Tertullianus 6) schrijft meermalen over de viering van den Zondag, waarop Christenen zich der vreugde overgeven, en staande het gebed deden. Eusebius verhaalt, dat Melito van Sardes een boek geschreven heeft „over den dag des Heeren". (Hist. eccl. IV, 26, 2).

In de apostolische bepalingen wordt opgewekt tot een ijverig komen in de kerk op den dag des Heeren, „om onzen lof tot God op te zenden, die alles gemaakt heeft door Jezus, dien Hij ons gezonden, in den dood overgegeven, en van de dooden opgewekt heeft. Op dien dag verrichten wij staande drie gebeden tot aandenken van Hem, die op den derden dag opgestaan is, en nemen deel aan de lezing der H. Schrift, aan het heilige offer en de heilige communie". (Const. apost. II, 39).

Ook van overheidswege zijn er voorschriften over den Zondag, het

1) *κατὰ κυριακὴν δε κυρίου.* „Didache" 14, 1.
2) Barnabas „epist." XV, 9.
3) Ignatius „ad. Magn." IX, 1.
4) Justinus M. „Apol." I, 67. „Dial." 41.
5) Aangehaald door Eusebius „hist. eccl." IV, 23, 11.
6) Tertullianus „Apol." 16, „ad nat." I, 13, „de orat." 23, „de cor." 3.

eerste is een decreet van den 7 Maart 321 door Constantijn den Groote, waarin bepaald werd, dat op den Zondag de openbare bezigheden, met name het houden van rechterlijke vergaderingen, in de stad verboden waren. Later werd in andere wetten verboden, dat de soldaten exercitie-oefeningen hielden, en dat er publieke schouwspelen plaats vonden op den Zondag, enz.

Ongeveer in dienzelfden tijd is in het Oosten hier en daar de gewoonte, dat ook nog Zaterdags samenkomsten gehouden werden, maar van een rust nemen op dien dag wil de kerk toch niet weten.

Het hooge ideaal van het dagelijksch samenkomen der gemeente kon op den duur niet verwezenlijkt worden: daarom wordt de Zondag de dag daarvoor bij uitnemendheid.

Zoo is het gegaan in het begin der Christelijke kerk, aldus is het ook weder gegaan in den tijd der Hervorming. Ook toen is de Zondag gehouden voor den dag, waarop de geloovigen samen moesten komen, om Gods Woord te hooren, de sacramenten te gebruiken, God den Heere openlijk aan te roepen, en den armen christelijke handreiking te doen. En ook toen zijn wettelijke bepalingen gekomen, om den Zondag tot eenen dag te maken, waarop van allen arbeid gerust werd.

Dit alles zij slechts in het voorbijgaan herinnerd. Over andere feestdagen te handelen, zou te veel afleiden. Daarom volsta de vermaning, dat de Christenen, alle dagen, maar inzonderheid in hunne samenkomsten op den dag der opstanding, de hulp zoeken van den Geest der gebeden, die hun door Christus verworven is, om aldus bekwaamd te worden tot een recht christelijk leven, dat een aanvang is van een volkomen leven met God, Hand. 1 : 14, Hebr. 10 : 25.

F. Buitengewone tijden des gebeds. Vast- en bededagen.

Behalve de meer gewone tijden, waarop de mensch bidt, komen er in zijn leven ook minder gewone oogenblikken voor, die hem tot bidden nopen. De meeste gebeden, welke in den Bijbel voorkomen, hebben hun ontstaan aan zulke bijzondere aanleidingen te danken. Tot den enkelen mensch en tot allen samen komen voor zulke buitengewone gebeden gedurig min of meer duidelijke roepstemmen.

De mensch ontmoet telkens iets nieuws op zijnen weg, waardoor het gaan hem moeilijker of ook weder gemakkelijker wordt gemaakt. In zijnen kring is de wisseling van het geboren worden en het sterven, en daarmede al die veranderlijke stof tot droefheid en blijdschap, welke zijne bijzondere aandacht trekken, in zijn zieleleven ingrijpen, en hem tot den God des levens doen roepen.

Behalve dat persoonlijke leven is er ook een gemeenschappelijk leven, waarin evenzeer buitengewone tijden des gebeds onmisbaar zijn. Voor

de menschen in stad of land, in staat en kerk, gaat het leven ook niet altoos even stil voorbij. Er komen tijden van oorlog en vrede, van hongersnood en overvloed, van pestilentie en genezing, van gevaar en redding, die allen samen oproepen tot het gebed. In het leven van den staat doen zich gewichtige gebeurtenissen voor, die men niet zonder God wil laten voorbijgaan, b.v. de inhuldiging van den vorst, de verkiezing van overheden en de herdenking van Gods daden, waarbij de ondergang nabij scheen en de uitredding volkomen was. En zulke buitengewone aanleidingen kent ook de kerk, in dagen van vervolging, en in het ophouden van de vervolging, bij de verkiezing van ambtsdragers, of bij de samenkomsten in hooge vergaderingen.

Op dat een en ander rust de overal voorkomende uiting van het godsdienstige leven, om ook op buitengewone tijden te bidden, en de oproeping tot het gemeenschappelijk houden van dank-, vast- en bededagen.

Daarvan wordt ook bij de heidenen melding gemaakt. Homerus beschrijft het plechtige roepen tot de goden door Grieken en Trojanen in de beslissende oogenblikken van den strijd.

Romeinsche historie-schrijvers berichten dat van hun volk. Wanneer er buitengewone onheilen en rampen werden geleden, zag men die aan als gevolgen der zonden, en poogde men door boetedoening, offeranden en gebeden den toorn der goden te stillen. Was het vaderland in nood, dan legden de Senatoren hun purperen gewaad af, en allen kleedden zich in rouw, asch werd op het hoofd gestrooid, zoenoffers werden geslacht, geloften werden gedaan, alles, wat in de aanstaande lente zou geboren worden, werd den goden gewijd.

Tertullianus kende dat doen. „Ook de heidenen kennen den ganschen plicht der verootmoediging. Wanneer de hemel onbewolkt blijft en een jaar van droogte heerscht, dan worden zij opgeroepen tot eene processie op bloote voeten, dan leggen de magistraatspersonen hun purperen toga's af, houden zij de pijlbundels omgekeerd, doen een gebed en brengen een offer". „Ja, in sommige koloniën brengt men bovendien jaarlijks op een vasten tijd, in zakken gekleed en met asch bestrooid, zijnen goden smeekgebeden ten offer („invidiam supplicem objiciunt"), dan blijven de badinrichtingen en herbergen tot de negende ure gesloten, brandt er slechts één vuur in 't openbaar bij de altaren, en is er zelfs geen water in de schalen: het gelijkt wel een Ninevetische boetedag" 1).

Ook in Israëls geschiedenis leest men van zulke verbodsdagen, waarop een vasten werd uitgeroepen en allen zich verootmoedigden voor het aangezicht des Heeren. Afgezien van de samenkomsten, die nu niet bepaald als zulke vast- en bededagen vermeld worden, is er gedurig sprake van buitengewone boetedoeningen des volks.

1) Tertullianus „de jej." 16.

De kinderen Israëls hielden zulk eenen boetedag te Bethel in den droeven strijd tegen de Benjaminieten (Richt. 20 : 23, 26v.). Samuël laat het gansche Israël zich verzamelen te Mizpa, om belijdenis van hunne zonden te doen en om verlossing te smeeken uit de macht der Philistijnen (1 Sam. 7 : 3v.). De profeet Joël roept daartoe het volk op, als het land geteisterd is door de droogte en de sprinkhanen (Joël 1 : 14, 2 : 12, 15v.). Josaphat riep een vasten uit in gansch Juda, wanneer de vijanden zich tegen Juda ten strijde verzamelden (2 Kron. 20 : 3v.). Ezra riep een vasten uit aan de rivier Ahava bij den terugkeer des volks uit Babel (Ezra 8 : 21v.). Bij zulk een vasten in Jeruzalem moest Baruch lezen uit de rol, waarop hij Jeremia's profetiën geschreven had (Jer. 36 : 6, 9v.).

Ook voor bepaalde plaatsen kon er eene bijzondere aanleiding zijn tot vasten, b.v. bij eene begrafenis, of eene rechtszitting van beteekenis. Zoo hielden de inwoners van Jabes in Gilead een vasten van zeven dagen bij gelegenheid van de begrafenis van Saul en zijne zonen in hunne stad (1 Sam. 31 : 13). Zoo beval Izebel, uit naam des konings, den oudsten van Jizreël een vasten uit te roepen bij het rechtsgeding tegen Naboth (1 Kon. 21 : 8v.)

Bij zulke bijzondere, treurige gelegenheden deed men tezamen, wat men ook afzonderlijk deed, al was het niet in die zelfde mate. De enkele beproefde toch, die in rouw gedompeld, over rampen bekommerd, of door oordeelen getroffen was, en die over eigen of anderer zonden boete deed, uitte zijnen zielstoestand door het scheuren zijner kleederen, het uittrekken der haren, en na die plotselinge uitingen door het aandoen van den zwarten zak als treurgewaad, door het strooien van stof en asch op zijn hoofd, door het weenen, door het ter aarde liggen, door zich niet te wasschen en te zalven, door niet te eten of te drinken. Deed men het samen, ook dan was het uitwendig merkbaar, dat men een vast- en bededag hield, en onder de rampen gebukt ging en Gods hulp en bijstand inriep voor 't gelukken der plannen, voor de afwending van gevaren, voor de verlossing uit de ellende.

Wat nu aldus in bijzondere gevallen en op bijzondere tijden geschiedde, was in de wet voor éénen dag des jaars bepaald. In de 7e maand, tusschen de avonden van den 9en en den 10en, moest Israël den z.g. grooten verzoendag houden ; dat was een dag van vasten en boetedoening en verzoening (Lev. 16 : 29v., 23 : 27v., Num. 29 : 7).

Doch behalve dien, door de wet voorgeschreven, jaarlijkschen boetedag, waren er, in de dagen der ballingschap, op dezelfde manier als dat ook in de geschiedenis van ons land voorkomt, door het volk nog vier andere jaarlijks terugkeerende vast- en boetedagen gevierd. In Zacharia's dagen rees de vraag, of zij nog verder moesten gehouden worden. (Zach. 7 : 3, 5). Het antwoord op die vraag luidde:

„Het vasten der vierde (n.l. op den 9en der 4e maand, ter gedachtenis aan de inneming van Jeruzalem door de Chaldaeërs, Jer. 52 : 6v), en het vasten der vijfde (n.l. op den 10en der 5e maand, ter herinnering aan de verwoesting van stad en tempel, Jer. 52 : 12v.), en het vasten der zevende (ter herdenking van de vermoording van Gedalja, Jer. 41 : 1v.), en het vasten der tiende maand (n.l. op den 10en dier maand, den dag, waarop Jeruzalems belegering was aangevangen, Jer. 52 : 4), zal den huize van Juda tot vreugde, tot blijdschap en tot vroolijke hoogtijden zijn : hebt dan de waarheid en den vrede lief", Zach. 8 : 19.

Later, in den tijd b.v. der Makkabeën, worden ook bij buitengewone gelegenheden vastendagen gehouden. Maar tegelijk kwam men er meer en meer toe om in dat vasten zelf iets heiligs en verdienstelijks te vinden. Er kwamen wettelijke bepalingen, vervat in het tractaat „Taänith" van de Mischna. Uitgeschreven vasttijden, met name bij het uitblijven van den regen in den herfst, en bij algemeene rampen, werden altoos gehouden op den 2en dag der week, en zoo noodig voortgezet op den 5en dag, om desvereischt aldus voort te duren ook in volgende weken, des Maandags en des Donderdags. Maar al waren geen vastendagen uitgeschreven, zoo waren toch velen genegen, voor zich zelf een korteren of langeren tijd, met meerdere of mindere strengheid, te vasten. Een enkele hield het zelfs vol, een geheel jaar op die beide dagen te vasten, en zag daarin een Gode behagelijk werk, zooals die Farizeër in den tempel 1).

Johannes de Dooper en zijne discipelen waren ook streng in het vasten. Dat is te begrijpen, wanneer slechts gelet wordt op de aangrijpende prediking van dezen wegbereider van den Messias. Bij den boetgezant was het vasten op zijne plaats. Daarom waren de discipelen van Johannes verwonderd, dat Jezus zijnen discipelen geen vasten oplegde (Matth. 9 : 14), en de anderen veroordeelden Jezus, omdat hij niet vastte, (Matth. 11 : 19). Toch veroordeelde de Heere het vasten niet. Zelf heeft hij veertig dagen in de woestijn gevast en vaak in de eenzame plaatsen gebeden; maar nooit om daarmede te pronken voor de menschen. Zijne discipelen leert hij te vasten, niet om van de menschen gezien te worden, maar als uiting des harten, en tevens als middel tot versterking van het gebed, (Matth. 17 : 21).

Aldus leeren ook de Apostelen. Tegenover de joodsche ijveraars, met hun onderhouden van dagen en maanden en tijden en jaren, en zeker ook van hunne vastendagen, vermanen zij de Christenen, onder dat juk der dienstbaarheid niet neer te buigen. Maar aan den anderen kant vasten zij zelven (2 Cor. 6 : 5, 11 : 27), en geven raadgevingen aan wie begeeren te vasten (1 Cor. 7 : 5). Ja, ook met de gemeente vasten zij mede, wanneer een bidstond gehouden wordt, b.v. bij de

1) Schürer „Gesch. des jüd. Volkes" II, 490.

verkiezing van ouderlingen (Hand. 14 : 23), bij de uitzending van apostelen onder de heidenen (Hand. 13 : 3) en zeker ook wel, wanneer vervolgingen hen treffen.

Van het houden van zulke vast- en bededagen is het dus ook waar, dat al doen twee menschen ééne zelfde zaak, zij toch nog niet hetzelfde doen. Dat heeft men den biddagvierders in den bloeitijd van ons land ook op het hart willen drukken door de biddagsprent uit het begin der 17e eeuw. 't Is eene afbeelding „van de twee aenbidders", bij wie alles precies hetzelfde is, hun have en hun goed, hun gewaad en hunne houding; maar van den eenen geldt: „de waerachtige aenbidders sullen den Vader aenbidden in den geest ende waerheyt", terwijl het oordeel over den ander luidt: „dit volck naket tot Mij met den monde, doch het herte is verre van Mij".

In de Christelijke kerk der 2e eeuw vindt men echter al weder wettelijke bepalingen over het vasten. De „leer der apostelen" beveelt den Christenen te vasten, niet met de huichelaars (de Joden) op den 2den en 5den dag, maar op den Woensdag en Vrijdag, (VIII : 1), terwijl diezelfde oudste kerkenordening dat ook eischt ter voorbereiding van den doop bij den bedienaar des doops en den doopeling en de anderen, die kunnen (VII. 4).

Straks wordt het gewoonte vóór het Paaschfeest te vasten, het z.g. Quadragesimum-vasten, dat eerst gedurende 40 uren, later gedurende 40 dagen gehouden werd, ter herinnering aan het lijden des Heeren. En aldus ontwikkelt zich het vasten, waarvan Tertullianus in zijn geschrift „de jejuniis", uit zijnen laatsten tijd, waarin hij Montanist was geworden, een ijverig voorstander is; het wordt een verdienstelijk werk; steeds meer wordt het een verplicht werk, waaromtrent allerlei voorschriften moeten in acht genomen worden.

Niet te verwonderen is het derhalve, dat de Hervorming, met haar terugkeeren tot de leer van Jezus en zijne apostelen, van al dat vasten niets wilde weten. Zij ontzeggen daaraan alle verdienstelijkheid. Zij verwerpen alle in gebruik gekomen vastendagen als menschelijke inzettingen. Maar daarmede werpen zij het vasten, in den zin des Bijbels, niet weg. Neen, zij erkennen daarin een middel tot beter bidden; zij eischen, dat het de uitdrukking zij van de dooding des vleesches en dat het gepaard ga met ware bekeering; en aldus meenen zij, dat het vasten voor den enkele en voor allen samen niet ijdel zal zijn. Met name achten zij het houden van een gemeenschappelijken vast- en biddag goed in dagen van groote rampen, en ook voor de leden der kerk gepast bij vervolgingen en verkiezing van ambtsdragers. Zoo keeren de Hervormden tot de Schrift terug, en zuiveren het verkeerde uit.

Er bestaat eene lezenswaardige geschiedenis van de uitschrijving en

viering van vast- en bid- en dankdagen, waarin door N. C. Kist 1) bijeengezameld is, wat dienaangaande te vinden was in ons land en ook daarbuiten.

Daaruit blijkt, dat de wijze van viering van zulke dagen, zooals die in de oude wereld bestond, al spoedig door de Christenen is overgenomen, in den vorm van processies. Tegen het einde der Middeleeuwen werden die bedevaarten gedaan met het hoogwaardige sacrament. Bij rampen en gevaren, en evenzoo bij uitreddingen werden die generale processies uitgeschreven.

Uit de 15e en 16e eeuw zijn meerdere van zulke uitschrijvingen bekend, vooral van Karel van Egmond, Hertog van Gelder. Hier volge een uit 1523.

Kairll enz.

Lieve getrouwe! Soe men opentlick siet ind merkt, dat der toern des Almechtigen Gades durch die gantze Kryestenheit om onser aller sunde wille gespreydt is, daer durch die Torck dat Kerstenbloet geweltlich onder sich brengt ind averfloedich verstort, ind daer beneven alle Kersten Fursten ind Landen onder sich twijsten ind oirlogen. Oick ontijdige wederen ind waeteren sich dagelicx erheven, dair mede die vruchten verdorven werden, dair van die Kerstenmijnschen leven ind oeren noetturfft hebben solden. Opdat wij dan den Gotlicken toern verbidden moigen, hebben wij averdraigen syne gotlycke barmharticheit mit beden ind andere guede wercken oitmoidelycken t' doen aenroepen, ind daeromb ordiniert, drije Processiën mitten werdigen heijligen Sacrament, drye vryedaegen nae malckanderen to laeten geschien in allen steden, kercken ind cloisteren onser alynger Lantscappen, nae inhalt der ingelachter cedule, diewelcke gy uwen Pastoir, off dair sulx behoirt, presentieren wilt, omb sich aldair nae weten te richten. Is dairomb onse guetlicke gesynnen, dat gy u dairna richten ind stellen wilt, dat die drie Processiën woe vursz. oitmoedelicken mit innicheit gehalden moigen werden, opdat der Almechtige Godt eijn gemeijn vrede der gantzer Krijestenheydt ind insonderheyt desen Landen, inde oick wailfairt ons ind onser armer ondersaeten barmhertlick geven ind verleenen wil, opdat die Gotlicke wraeck van ons ind onser Lantscappen gekeert mach werden. Hijer wilt u Got ten eeren ind ons to gevallen guetwillich ind neerstich inne bewysen, als wij ons des genselick tot u versien. Gegeven in onser Stat Arnhem op den 6 dach Augusti, nostro sub secreto, anno 1523.

CHARLES.

Eene vaste formule is er niet. Maar gewoonlijk worden eerst de overwegingen genoemd, die menigmaal voor de kennis der historie be-

1) N. C. Kist, „Neêrlands bededagen en biddagsbrieven", 1848, 1849.

langrijk zijn, en daarna de voorschriften, wanneer en waar men zal houden „processie generael metten H. eerwaerdigen Sacramente", terwijl men opgewekt wordt, die „devotelick te volgen", en te bidden, naar de omstandigheden dat meebrengen.

In dien vorm zijn ook de biddagsbrieven geschreven, welke later uitgevaardigd zijn, in de dagen van den strijd tegen Spanje.

Een overgang is het besluit der Algemeene Staten te Brussel van 23 Dec. 1577 „om aan al de provinciën te schrijven, dat men generale processies en openbare gebeden zou doen, om Gods toorn te stillen, goeden loop aan de zaken dezer landen (de ces Pays de pardecha) te verleenen en opdat de aartshertog Matthias tot voorspoed en welzijn van dit land kan regeeren".

Aldus werden Roomschen en Gereformeerden samen opgewekt, om, gelijk hunne godsdienst dat medebracht, Gods genadigen zegen af te smeeken voor 's lands welzijn. Het was toen in de dagen der Pacificatie van Gent.

Maar die dagen duren niet lang. 't Was nog niet een tijd voor vrijheid van godsdienst, en evenmin voor scheiding van kerk en staat. 't Kiezen der zijde van de Staten valt samen met het aan 't bewind komen van Gereformeerde magistraten. Daardoor worden in de biddagsbrieven sommige uitdrukkingen gewijzigd. Ze zijn dan de uitschrijving van een „generael Bedeldach". Ze roepen dan het volk op „dat een yegelick hem willichlick begeven tot vasten, bidden en andere goede deuchdelicke wercken, sonder eenich waen van verdienste".

In die veelbewogen tijden is er telkens aanleiding tot het uitschrijven van een „algemeynen Vast- ende Bedeldach", of van een „solemneelen dach van danckinge". Sedert 1584 is dat het werk van de Staten-Generaal. Zij geven daarvan kennis aan de Staten der afzonderlijke provinciën. Deze brengen dat besluit ter kennis van de stedelijke magistraten, soms met weglating van een of ander, dat hun niet goed dacht. De stedelijke overheid brengt den brief ter kennis van den kerkeraad, en deze laat den predikanten hem plechtig der gemeente voorlezen.

De taal, waarin die brieven geschreven zijn, is de taal des geloofs. Zij stemmen overeen met het geloof, dat in den Catechismus, vr. 26—28 wordt beleden. Het goede en het kwade wordt door God beschikt. In de rampen hoort men Gods roepen tot bekeering, en gevoelt men zijne roede, die daartoe aanspoort. Men uit dat in het vasten. Ootmoedig erkent men zijne zonden en wordt vermaand tot hartelijk berouw. In het besef van eigen afhankelijkheid smeekt men om Gods genadige hulp, terwijl men alles doet, wat in de gegeven omstandigheden vereischt wordt, ter beteugeling van pestilentiën of andere rampen en ter bestrijding van vijanden. De nood is soms hoog gestegen, maar men wanhoopt niet; men gelooft aan de verhooring der gebeden. Is de ure

der verlossing aangebroken, dan dankt men Hem, die de verlossing heeft bewerkt.

Zoo zijn de biddagsbrieven ons bewaarde oorkonden van het leven onzer vaderen. Dat was een leven, waarin de volmaaktheid verre van aanwezig was, zooals uit de klaagtonen dier brieven blijkt. Het was een leven, waarin ook Gereformeerden en Remonstranten, kerkelijken en politieken, prinsgezinden en regentenvrienden om den voorrang streden, wat soms uit den inhoud dier brieven nog te bemerken is. En toch staat de viering dier vast-, bid- en dankdagen, in dien tijd van oorlogen en onlusten, als een blijvend gedenkteeken van een eertijds, waarin het volk naar de kerken stroomde om het boetewoord der profeten te hooren, om het hart in psalmwoorden lucht te geven, om Gods genadige hulp in te roepen, om dan met stil vertrouwen uit te zien naar hetgeen de Almachtige en Barmhartige weder doen zou voor zijn uitverkoren volk.

Eigenaardig is, dat in die brieven bijna nooit de naam van den Zoon Gods voorkomt. Eene uitzondering maakt hierin de uitschrijving van maandelijksche bededagen in 1672. Hier volge dat schrijven uit dien benarden tijd.

„Wij hebben huyden naer voorgaende deliberatie goedtgevonden, dat by dese ghevaerlycke conjuncture van tyden ende saecken, op den eersten Woensdach van yeder maent n.s., ende sulcks voor de eerste mael op Woensdach den vierden der aenstaende maent May n.s. gehouden sal werden een Vast ende Bededach, omme Godt den Heer Almachtich vierichlick te bidden, ten eynde eyne Goddelycke Majesteyt de menichvuldige sware misdaden ende overtredingen der Ingezetenen deser Landen (daerdoor synen rechtveerdigen toorn over Ons verweckt is geworden) Ons genadichlyck gelieve te vergeven, — nae de grootte van syn Vaderlycke goedertierentheydt, ende Ons alle geven een bekeerlyck herte; opdat Wy te recht bekeert, ende hem weder lief ende aengenaem mogen zyn, ende blyven in Christo Jesu onsen Heylandt ende Salighmaecker: Ende dat het syne Vaderlycke goedtheydt vervolgens genadichlyck gelieve van Ons af te wenden alle onheyl, ende verderf, daermede desen Staet door de Nabuyren, ende voornamelyck door openbaren gedeclareerden Oorlogh by twee machtige Koningen, buyten alle recht ende reden gedreycht worden: ende dat onsen verzoenden Godt derselver onrechtveerdige Wapenen, en sware Kryghsmachten door synen uytghestreckten Arm ghelieve te vernietigen, ende synen goedertiernen Zegen over desen Staet, ende de Inwoonderen van dien te continueren, ende de Wapenen die denselven Staet ghenootsaeckt werdt tot hare bescherminge in de handt te nemen, met syne Goddelycke Majesteyts hulpe ende bystandt te begenadigen; ende dat den voorschreven dachgeduyrende, alle Neeringen stille staen, ende

de Winckels geslooten gehouden sullen werden ; alles tot grootmaeckinge van syn Heylichen Naem enz.

In den Hage den 9 April 1672. De St. Gen der Ver. Nederlanden J. van Gent vt. Ter ordonnantie van deselve Gasp. Fagel."

Hierin komt deze brief dus, meer dan de andere, overeen met de publieke gebeden, die in de vergaderingen der hoogere en lagere overheid werden gebeden.

Soms werd er „dagelijks" een bidstond gehouden, gelijk b.v. de Staten van Zeeland den 12 Nov. 1688, bij het in zee steken van den Prins, verordenden, dat „dagelycks namiddaghs ten vyf uren, de Gemeynten alomme sullen werden by een geroepen, omme naer het singen van een Psalm, met een vierigh Gebet, sich voor God Almachtigh te vernederen, enz." Den 1 Jan. 1689 wordt bepaald, dat zij in de steden voortaan twee malen en op het land eenmaal per week, zullen gehouden worden, tot zij eindelijk 4 Maart 1689 afgesteld zijn, als de verhooring op zulk „een wonderbare wyse is erlanght".

Meermalen werden „wekelijksche" samenkomsten des gebeds uitgeschreven, b.v. in Dec. 1624 tijdens het beleg van Breda, en terwijl de pest hevig woedde — waaromtrent de Staten van Holland besloten „dat de Magistraten der Steden sal worden aengeschreven, naer gelegentheyd van elcke Stadt een dagh in de weeck daertoe sullen ramen om op deselve Biddagh te houden, en dat op de Dorpen de Sondagen daertoe sullen worden gedestineert, met serieuse aenmaninge aen de Bedienaers van Godts H. Woord, sulcke Tecxten voor te nemen op de voors. dagen, dat de Gemeenten vermaent mogen worden tot hertelycke opwaeckinge uytter groote ongevoelyckheyt in dese sware straffen, tot afstant van de sonden, en tot beteringe des levens, op hope of God de Heere noch beweeght mocht worden tot barmhertigheyt, enz." Ook den 16 Juli 1652, tijdens den Engelschen oorlog werd bepaald, dat alom „een dach in de weecke sal worden gedestineert omme te doen een stichtelicke Predicatie en een yverich gebedt, voor ofte nae de middach, ten eynde . . ." Zelfs in Febr. 1793 zijn er nog uitgeschreven na Frankrijks oorlogsverklaring; de Staten van Utrecht schreven daartoe uit, „dat op Donderdag den 28 dezer maand, en zoo voorts op Donderdag in ieder week in alle publieke kerken ten platten Lande deser Provincie, zodanige Bedestonden zullen worden gehouden des morgens van 11 tot 12 uuren, uitgezonderd in de maanden May, Juny, July, Aug. en Sept., wanneer deselve Bedestonden des avonds van 6 tot 7 uuren zullen plaats hebben, met staking van allen arbeid en handwerken, enz."

In Holland en Zeeland hadden deze bedestonden in 1793 om de veertien dagen plaats, waar ze den 7 Aug. in maandelijksche werden veranderd, toen er aanvankelijke redding kwam, terwijl ze in Sept. 1794 weder, bij de toeneming van het gevaar, om de veertien dagen werden vastgesteld.

Ook van „maandelijksche" bededagen gewaagt onze historie, b.v. tijdens den oorlog met Engeland in 1665; later gedurende den oorlog met Frankrijk en Engeland in 1672, werd op den eersten Woensdag van iedere maand, een „Vast- ende Bededach" uitgeschreven en gehouden, tot in 1678 de vrede van Nijmegen gesloten werd. Verschillende malen oordeelden de Staten het echter goed, dat „in plaats van den Ordinaris Bedendagh op....., ten selven daghe gehouden zal worden een Algemeenen Danck- Vast- en Bededagh", b.v. na de overwinning voor Kijkduin in 1673. Ja in Dec. van dat jaar, na de overwinningen te land en ter zee, werd inplaats van den ordinaris Bededagh „een Algemeene Danck- ende Bededagh" uitgeschreven, „om Godt de Heer Almachtich van gantscher herten over de voorsegde victorie, enz. te dancken, te loven en te prysen," enz. Later echter in 1677, als er overal neerslachtigheid heerscht, wordt den 7en April, in plaats van dien maandel. vast- en bededag, „een algemeene extraordinaris Vast- ende Bededagh" gehouden.

Was er op een vast- en bededag, in tegenspoed, droefheid en rouw, op een dankdag was er blijdschap. Het behoorde tot zulk een vierdag, dat de overheid zorgde, „dat ten voors. dage des avonds alomme Teekenen van Blydschap over de voorschreven victorie enz. werd getoond, met het luyden van klocken, 't lossen van 't kanon, enz." waartoe ook het „Vyeren" behoorde.

Behalve de viering van die buitengewone biddagen, waartoe de eene of andere bijzondere aanleiding was, die nu eens meer, dan weder minder diep gevoeld werd — komen er ook hier en daar gedachten op, om, al is er niet zulk een buitengewone nood, toch jaarlijks een of meerdere biddagen te houden. Daartoe zijn vooral pogingen aangewend in Utrecht, reeds in 1612: in dien zin is een besluit gemaakt door de Staten van Utrecht in 1615, en ook later in 1629 ter herinnering aan Wesels verovering. Aldus werd ook voorgesteld de herdenking van den vrede van Munster (1648) als biddagsgelegenheid aan te grijpen, evenals later van den vrede te Nijmegen, 1678. De kerkelijke vergaderingen spreken ook daarover. Men is blijkbaar bevreesd, de overheid te verzoeken, dat zij eenen vasten jaarlijkschen dank- en bededag vaststelt, maar oordeelt het toch goed te vragen, dat alle jaren dank- en bededagen uitgeschreven worden.

Aldus werd de gewoonte de drijfveer. Geheel het buitengewone karakter dier bededagen van vroeger voorbij ziende, achtte men in de tweede helft der 18e eeuw het houden daarvan een jaarlijks te vervullen plicht, waarvoor men allerwege stof moet zoeken. De biddagsbrieven laten het gevoelen, dat het krachtige leven van eertijds voorbij is. 't Roepen in den dag der benauwdheid is niet meer de drijfveer, maar het aanhouden der bestaande gewoonte, terwijl zoo nu en dan een bijzondere aanleiding aanwezig is, die herinnert aan het leven van weleer.

Eindelijk wordt ook die gewoonte afgeschaft; de laatste algemeene biddag werd den 26 Maart 1794 uitgeschreven. Gewestelijk werden nog enkele gehouden. Maar als spoedig daarop de brieven met de leuze: „Vrijheid, Gelijkheid, Broederschap" worden rondgezonden, dan beseft men bij 't lezen, dat het Deïsme met zijnen rede-godsdienst iets anders is dan het geloof der vaderen in de 16e en 17e eeuw. Uitwendig is er misschien overeenkomst tusschen de Watergeuzen en de Keezen: maar hoe zij innerlijk verschilden, blijkt het best door de vergelijking van een biddagsbrief uit de dagen van den tachtigjarigen oorlog, met dien van „de provisioneele Repraesentanten van het volk van Holland" uit 1795.

Die verandering is niet in eens gekomen. Bij 't doorlezen der rij van biddagsbrieven ziet men eene nieuwe richting komen. Door slechts op een voor de hand liggend feit, het noemen van God, de aandacht te vestigen, wordt de lezer overtuigd. Vóór de tweede helft der 18e eeuw is er b.v. sprake van het doen van „Godt Almachtigh", wordt er gezegd, dat „het Godt de Heere belieft heeft", en wordt er gebeden, dat „Hem genadichlyck gelieve", zijnen toorn af te wenden, of zijnen zegen te gebieden. En dat alles „tot verbreydinge ende grootmaeckinge van synen Allerheyligsten Naem, voortplantinge ende aenwas van de ware Christelycke Gereformeerde Religie, conservatie van Onse dierghekochte vryheidt, ende Onser aller sielen saligheydt". Dat wordt echter anders in het midden der 18e eeuw, dan leest men gedurig titels, als „groote God, Bestuurder en Regeerder van het geheel al", „groote en Almachtige God, de Opperste Regeerder en Bestuurder van alles", ja zelfs „de Regeerder der waereld, in wiens hand het lot van alle volkeren en de opperste bestelling van al het ondermaensche is". In het eerste verneemt men de taal des geloofs, die kort en krachtig en diep gevoeld is. In het laatste is de taal der redeneering, die oppervlakkig en breedsprakig zich uiten moet. Zij is helaas aan 't woord gebleven ook in de latere uitschrijvingen.

Nu en dan werden na 1795 kerkelijke dank- en biddagen door kerkelijke vergaderingen uitgeschreven. Sedert 1802 werd ook weder van regeeringswege een plechtig dankuur bepaald of een algemeene dank- en bededag uitgeschreven en wel voor alle gezindheden. Men viert het geboortefeest van Koning Lodewijk door het houden van een plechtigen dank- en bedestond. Men wordt verplicht dankstonden te houden voor de overwinningen van Keizer Napoleon. In 1813 komt verandering: het Fransche juk wordt afgeworpen, en Prins Willem komt; er worden biddagen uitgeschreven bij elke gelegenheid, en dankdagen gevierd, tot den vrede van Parijs van 1815. Enkele buitengewone bid- of dankdagvieringen beval Willem I, waarvan afzonderlijk aan de Protestantsche kerken, en aan de Roomsche kerk aanschrijving gedaan werd, b.v. bij de geboorte van prinsen en bij den opstand van België; en Willem II

in de lente 1847 met 't oog op de heerschende ellende, en in den herfst voor den gezegenden oogst. Willem III schreef ze niet meer uit: Zondag 13 Mei 1849, werden dankzeggingen en gebeden ter gelegenheid van de inhuldiging van den vorigen dag in de kerken opgezonden, en evenzoo was het bij de inhuldiging van koningin Wilhelmina. Eene uitschrijving van eenen vast- en bededag, namens de regeering, schijnt voor goed tot de geschiedenis te behooren. Tenminste in Nederland.

In andere landen schijnt dat gebruik ook niet algemeen meer voor te komen.

In Amerika schrijft de President der Ver. Staten nog jaarlijks een dag van algemeene dankzegging voor. Zoo bepaalde pres. Roosevelt daarvoor b.v. Donderdag 27 Nov. 1902 met de aanbeveling „dat, door het gansche land heen, het volk zijn gewone bezigheden stake en in zijn onderscheidene woningen en plaatsen van eeredienst den Almachtigen God dankzegge voor de menigerlei zegeningen van het afgeloopen jaar".

De jongste Dankdag-proclamatie van president Roosevelt, welke doet denken aan onze biddagsbrieven uit de 18e eeuw, luidt vertaald als volgt:

„Het heeft den Almachtigen God behaagd om het Amerikaansche volk in veiligheid door een ander jaar heen te leiden; en, in aansluiting met het lang en ongestoord gebruik, door onze voorvaderen ons overgeleverd, is de tijd aangebroken om een bepaalden dag af te zonderen, om onzen dank te betuigen aan Hem, die al de natiën in zijne handpalmen houdt, voor de zegeningen, welke wij hebben mogen ontvangen. Gedurende de 125 jaren van ons nationaal bestaan zijn wij als een volk gezegend boven alle andere volken, en hiervoor zijn wij den ootmoedigen en hartgrondigen dank verschuldigd aan de Bron van alle zegeningen.

„Het jaar, dat afgeloopen is, mocht een jaar zijn van vrede, niet alleen binnen onze eigen grenzen, maar ook tusschen ons en alle andere volken. De oogst is overvloedig geweest, en zij die werken, hetzij met het hoofd of met de hand, mogen een bijzonder welvaren genieten. Alle eerlijke arbeid mocht zijn loon ontvangen. Wij werden in staat gesteld onze verplichtingen jegens onszelven en anderen na te komen. Nooit is er een tijd geweest, dat de belangen van den godsdienst en die der liefdadigheid zoo veel hebben geëischt. Veel is ons gegeven en veel zal van ons worden verwacht. Wij spreken van hetgeen door deze natie gewrocht werd, niet in den geest van zelfverheffing of ijdelen roem, maar met een volkomen en eerbiedig bewustzijn, dat onze kracht als niets is, tenzij wij geholpen worden van Boven.

„Tot hiertoe werd ons de lust en de kracht geschonken om de verschillende roepingen te behartigen, zooals die zich aan ons voordeden. Wij zijn dankbaar voor alles, wat voor ons in het verledene gedaan is;

en het is onze bede, dat wij in de toekomst gesterkt mogen worden in den voortdurenden strijd, om onbevreesd en op eerlijke wijze te behartigen, hetgeen wij te doen hebben, en dit te doen in liefde, in goede gezindheid, met respect voor onszelven en met liefde jegens onze medemenschen.

„In deze groote Republiek wordt de poging beproefd, om nationale kracht met persoonlijke vrijheid te vereenigen, op eene meer reusachtige schaal dan ooit te voren in de geschiedenis der wereld. Ons welslagen zal veel te beteekenen hebben, niet slechts voor onszelven, maar voor de toekomst van heel het menschengeslacht; en iedere man of vrouw in ons land behoort gevoel te hebben van de ernstige verantwoordelijkheid, welke er rust op hem of haar; want eigenlijk toch hangt, van onze zijde bezien, dit welslagen hiervan af, of wij ons kwijten van onze individueele roeping als waardige burgers, zoo jegens onszelven als jegens onze naasten.

„Daarom bepaal ik, Theodore Roosevelt, President der Ver. Staten, en zonder af Donderdag den 24n November, om waargenomen te worden als een feestdag door al het volk der Ver. Staten zoo binnen- als buitenlands; en beveel u aan, om op dien dag uwe gewone beroepsbezigheden te staken en saam te komen in uwe onderscheiden kerkgebouwen of in uwe woningen en in alle oprechtheid den Almachtigen God te danken voor de zegeningen, welke Hij ons geschonken heeft als personen en als natie, en Hem te smeeken, dat in de toekomst zijn Goddelijke gunst ons moge blijken.

„Ten getuige hiervan mijne handteekening en het zegel der Ver. Staten.

„Gedaan te Washington dezen 1n November van het jaar 1904 en van de Onafhankelijkheid der Ver. Staten het 129e.

Theodore Roosevelt.

John Hay, Staatssecretaris".

In Rusland, waar de Czaar hoofd der kerk is, worden ook voor de belangen van land en volk, in hachelijke tijden gebeden voorgeschreven.

De Russische „Staatscourant" bevat het volgende besluit van de „Heilige Synode": Naar aanleiding van het keizerlijke besluit, vaststellende dat, nu ons dierbaar vaderland in nood is, vuriger gebeden opgezongen moeten worden voor de overwinning van de Russische troepen, die aanbidders van Christus zijn, op een wreeden vijand vol listen, verklaart de Synode den tijd rijp voor bijzondere gebeden, die in alle kerken van het rijk na de mis op Zon- en feestdagen opgezonden moeten worden.

En dan wordt de tekst van het gebed, dat dus op last van de Synode der Russische Kerk in het gansche Rijk voor het leger moet opgezonden worden, medegedeeld als volgt:

„Ofschoon onwaardig, smeeken wij U, die sterk zijt, in den slag ons

te helpen, en wij bidden U deemoedig onze wapenen te nemen in uwen dienst. Geef het Christus-liefhebbende leger de zege en stel het in staat om den vijand te onderwerpen. Strek uwe hand uit van omhoog en roer de harten des vijands, opdat hij voor U, den God des Vredes, die alle schepsel liefheeft, eerbiediglijk zich buige. Sterk ons met uwe macht. O Gij, beschermer van het rechtzinnige geloof, zend uwe pijlen uit en oordeel den vijand. Tref hem als de bliksem en geef hem in de handen uwer getrouwe scharen. Gij, die Mozes hoordet, zegen de daden des Keizers, vermeerder zijnen roem, bestendig zijn Rijk met uwe almachtige hand. Houd zijn leger in stand, zend uwe engelen uit om zijne troepen te sterken, en geef hun heil. Doe vrede tot ons nederdalen. Moge uw onzichtbare vinger uwe dienaren behoeden en hun den rechten weg aanwijzen. Vergeef hun hunne zonden en verleen hun eene kroon des roems. Gewaardig den Tsaar een vreedzaam leven en voorspoed. Vervul zijne wenschen en doe zijne vijanden vallen."

Vervolgens wordt de Maagd Maria aangeroepen, en ten slotte de eeuwige vrede afgesmeekt voor allen, die voor hun geloof en hun vaderland hun leven gegeven hebben.

Tot ons eigen land terugkeerend, vinden we niet alleen melding gemaakt van algemeene bid- en dankdagen, die gewoonlijk door de Staten-Generaal werden uitgeschreven. Er zijn ook nu en dan in enkele plaatsen en gewesten tijden des gebeds voorgeschreven en gehouden, bij bijzondere gevaren, en evenzeer ter jaarlijksche herinnering van treffende gebeurtenissen. Men denke aan den dag van Leidens ontzet, 3 Oct. 1574, van Groningens behoud, 28 Aug. 1672, van de droogmaking van den polder in Beemster, 30 Juli 1612, die korteren of langeren tijd ook plechtig herdacht zijn. Enkhuizen had zijn bid- en dankdag in Juli en September, als de haringbuizen uitgingen en thuiskwamen. In Overijsel hield men de bekende bid- en dankdagen. De ridderschap en de steden bepaalden in 1658 daarvoor den 1en Donderdag in Mei en September; die datums zijn meermalen veranderd, en eindelijk zijn vastgesteld de 2e Woensdag in Maart en de 1e Woensdag in November, als de dagen, waarop Gods zegen op het gewas afgebeden wordt, en voor de verkregen zegeningen Gode de dank toegebracht wordt. Het trouwst in Overijsel gevierd, worden zij toch ook in andere provinciën herdacht, al is het dan niet meer als vast- en biddag.

Van overheidswege werden deze buitengewone tijden des gebeds bijna uitsluitend voorgeschreven bij eene of andere gelegenheid, die land en volk bedreigde, om b.v. de paalwormen, die in 1731 en later de zeedijken vernielden, de watervloeden, de droogten of de zware regens, het ongedierte, de pest onder het vee en niet minder onder de menschen, en om allerlei dreigende toestanden in de geschiedenis des lands; een enkele maal vinden zij hunne aanleiding in gebeurtenissen buitenslands,

en in vervolging van geloofsgenooten, met name der Waldenzen. Dat noemend, mag de geschiedenis ook van collecten gewagen, die voor zulke vervolgden en lijdenden op een biddag gehouden werden, en die dan de moeite van verzending wel waard waren.

Er zijn ook buitengewone vast- en bededagen door de kerk uitgeschreven. De kerk onder het kruis heeft ook gevast en gebeden. Reeds in eene Waalsche synode van 1563, te Doornik gehouden, is daarvan sprake. In de bepalingen der Nederlandsche synoden is telkens iets over het houden van vast- en bededagen te vinden. Daarbij is zeker het merkwaardigste, in hoeverre de overheid daarmede gemoeid is. In tijden van oorlog, pestilentie, duren tijd, zware vervolging der kerk en andere algemeene zwarigheden zal men een vasten met bidden aanstellen en heiligen, „door raet der Kercken ende bewillinghe der Overheyt, zoo dat geschieden can", syn. te Dordrecht 1578 art. 74; „door het oordeel der ghemeente, ende met bewillinghe der Overheyt, doende professie van de Ghereformeerde Religie", syn. te Middelburg 1581 art. 49; „sullen de dienaers der Kercken de Overheyt bidden, dat door haar authoriteyt ende bevel openbare vast- en bededagen aangesteld en geheiligd worden", syn. te 's-Gravenhage 1586 art. 59, en syn. te Dordrecht 1618 art. 66. Ook hier dus kwam de vraag „naar 't ampt en de authoriteit eener Christelijke overheid in kerkelijke zaken" ter sprake, en werd eigenlijk beantwoord in dezen zin, „dat bidt- en vastdagen bij der overheydt verordonneert zullen worden", zooals de politieken dat verklaarden in de Haagsche kerkenorde van 1591, naar 't voorbeeld eener door Prins Willem beraamde staatskerkenorde in 1583.

Aldus heeft de kerk het eeuwen lang aan de overheid overgelaten, om zulke buitengewone tijden des gebeds te bepalen, ook zelfs bij 't samenkomen der synode te Dordrecht in Oct. 1618, en in April 1619 met het oog op den afloop dier vergadering, ofschoon er ook enkele malen over uitschrijvingen vanwege de kerk aan de overheid voorstellen zijn gedaan, b.v. om meerdere eenstemmigheid, en om ieder jaar eenen vast- en bededag te houden.

Na de Fransche revolutie kwam er eenige verandering: toen werden, van 1798 tot 1803, eerst door de classis van Walcheren, en daarna ook elders boetedagen uitgeschreven. Doch wanneer de overheid dat weder doet, is er voor de kerk geene reden. In 1817 evenwel wil de synode het derde eeuwfeest der Hervorming op Zondag 2 Nov. herdacht zien, en evenzoo het tweede eeuwfeest van den Munsterschen vrede in 1848.

Eigenlijke vast- en bededagen zijn dat echter niet meer. Die zijn in den eersten tijd der afscheiding nog gehouden, toen die kerken onder de vervolging te zuchten hadden. Ds. Scholte wekte daartoe op in 1835 en bepaalde den 19den Mei daarvoor. In 1836 deed de synode der Chr. Geref. kerk onder het kruis eene opwekking tot de heiliging van

een algemeenen dank-, vast- en bededag, die gehouden zou worden op 20 April. Ook in latere jaren zijn ze nog gedaan. Maar ook dat is opgehouden. Alleen bij bijzondere gelegenheden is door Curatoren van de Theol. school of andere deputaten verzocht om de voorbede der gemeente, met name bij het houden van eene Synode, de uitzending van een dienaar naar de heidenen, de kerkelijke examens, die vroeger door de Curatoren in Kampen werden afgenomen, de inhuldiging der Koningin en den oorlog in Transvaal.

HOOFDSTUK V.

De stof van het gebed.

§ 1. Inleiding.

Met zijne bede of dankzegging of lofzegging nadert de mensch voor het aangezicht Gods: dan vraagt hij om iets, dan dankt hij voor iets, dan looft hij zijnen God om eene of andere reden. Dat wordt de stof van het gebed genoemd. Ter aanwijzing daarvan wordt meestentijds gewezen op het „Onze Vader". Daarin worden wij geleerd God te bidden om de heiliging van zijnen naam, de komst van zijn koninkrijk en de volbrenging van zijnen wil, en te smeeken om ons dagelijksch brood, de vergeving onzer zonden en de bewaring voor de verzoeking door de verlossing van den booze.

Bij de laatste drie beden is de stof gegeven in onzen nood, in onze lichamelijke en geestelijke behoeften. Er wordt gebeden om de onderhouding van ons leven, en om de instandhouding van de geestelijke gaven, die God ons als zijnen kinderen toezegt en belooft.

Bij de eerste drie beden schijnt het anders, omdat daarin niet van „ons", maar van „uw" gesproken wordt. Toch goed bezien wordt ook daar de bede met het oog op onzen toestand gedaan. Dat komt in de verklaring van den Catechismus treffend uit, als b.v. gezegd wordt, dat de eerste bede beteekent: „Geef ons eerstelijk, dat wij U recht kennen en U in al uwe werken, in welke uwe almachtigheid, wijsheid, goedheid, gerechtigheid, barmhartigheid en waarheid klaarlijk schijnt, heiligen, roemen en prijzen; daarna ook, dat wij al ons leven, gedachten, woorden en werken alzoo schikken en richten, dat uw naam om onzentwille niet gelasterd, maar geëerd en geprezen worde". Er wordt derhalve gesmeekt om die geestelijke gaven, die wij behoeven om het eerste en groote gebod te vervullen.

In het Gebed des Heeren worden wij dus geleerd, God aan te roepen in de nooden, die wij hebben. „Nu zijn er tweeërlei, die we in ons bemerken: nooden en leemten en behoeften, die door de liefde voor onzen God in ons ontwaard worden, of wel nooden, leemten en behoeften, die uit de liefde van onszelven en onzen naaste in ons opkomen; en hetgeen u zoo telkens veroordeelt, is juist, dat die nooden,

die uit de liefde voor uw God ontstaan, zoo bijna niet door u en in u gevoeld worden" 1). Nu leert het „Onze Vader" ons met al die nooden, die in het leven bestaan, te vluchten tot onzen God, en houdt zich tegelijkertijd aan den heiligen regel voor ons leven, dat wij God als God zullen liefhebben en onze naasten als onszelven.

Daarom is het gebruik van dit allervolmaaktste gebed ook altoos aanbevolen in de Christelijke kerk, omdat het ons leert, wat wij bidden moeten. De mensch dient God te smeeken om de vervulling van alle zijne geestelijke nooden, waardoor hij bekwaamd wordt tot Gods eer, tot zegen van zijne naasten en ter zaligheid van zichzelven te leven, en tevens om de vervulling van alle zijne lichamelijke nooden, waardoor hij in staat wordt gesteld, aan dat levensdoel te beantwoorden, zoolang hij op deze aarde leeft. In zijn danken betaamt het den mensch, die van God de vervulling van die geestelijke en lichamelijke behoeften verkregen heeft, den Gever van al dat goede zijne dankbaarheid te toonen. In zijne aanbidding prijst de mensch de deugden Gods, die in zijn doen en laten te loven zijn.

De stof van het gebed, in den ruimen zin genomen, zijn de werken Gods, die in de schepping, de voorzienigheid en de herschepping gekend worden, de werken, die Hij in natuur en genade, op geestelijk en stoffelijk gebied volbrengt tot zaligheid van zijn volk en tot roem van zijnen eeuwigen naam.

§ 2. De geestelijke nooden.

Al ware de mensch niet van zijnen God afgevallen, dan zou hij toch nog in zijne afhankelijkheid van God als redelijk en zedelijk schepsel biddend geleefd hebben, en dat niet alleen, omdat hij lichamelijke behoeften, maar evenzeer omdat hij geestelijke behoeften zou waargenomen hebben. Nu de mensch echter door de zonde gevallen is, is het karakter zijner geestelijke behoeften geheel veranderd; het zijn nu nooden van den mensch, die in zonden ontvangen en geboren is, en die van nature onbekwaam is tot eenig goed en geneigd tot alle kwaad.

Sterker nog: nu de mensch in zonde gevallen is, is hij uit zichzelf niet meer in staat, om zijne geestelijke nooden recht te verstaan, en behoeft hij ook daarvoor de openbaring van zijnen God. Dat blijkt hieruit, dat bij sommige volkeren bijna niets bespeurd wordt van een gevoel van geestelijke nooden. Zeker, er zijn ook heidenen, die betoonen het werk der wet geschreven in hunne harten, hunne consciëntie medegetuigende en de gedachten onder malkanderen (hen) beschuldigende of ook ontschuldigende; zij kunnen bij die beschuldigingen soms weenend uitkomst zoeken; maar in de verzoening en verlossing ge-

1) A. Kuyper, „E Voto" IV, pag. 444.

looven en daarin jubelen kunnen zij niet. Zij missen het geloof in den waren Geneesmeester, en wanneer dat geloof gemist wordt, brengt de kennis- en het gevoel van geestelijke nooden tot wanhoop, of tot die verdooving, die den mensch steeds meer ongevoelig maakt voor zijnen waarlijk droeven toestand. De rechte kennis der ellende, die tegelijk voor den weg der verlossing het oog ontsluit, wordt op het erf van Gods bijzondere genade gevonden. Haar kennen wij bij het licht van Gods Woord.

God zelf doet den mensch zijne geestelijke nooden kennen en geeft hem vrijmoedigheid om in het gebed bij zijnen God daarvoor toevlucht te zoeken. Daarom is er steeds, vooral door de Gereformeerden en met name door Calvijn, aan herinnerd, dat wij in het Woord Gods den eenigen betrouwbaren gids hebben, waardoor we de Gode welbehagelijke stof des gebeds leeren kennen.

Op grond van Gods Woord is daarom de onderscheiding gemaakt tusschen de geestelijke goederen, die ter zaligheid beslist van noode zijn, en andere, waarvan dat niet gezegd kan worden.

Die gaven, welke voor des menschen zaligheid onmisbaar geacht moeten worden, zijn b.v. de vergiffenis zijner zonden, de bewaring en volharding in genade en geloof, en in verband daarmede de afwending van alle verzoeking van duivel, wereld en eigen vleesch, welke ons geheel en ten einde toe zouden kunnen vervreemden van het eeuwige leven. Indien God die gaven niet schenkt, kan de mensch niet zalig worden; maar even zeker en vast is het ook, dat God ze geven wil en zal aan een ieder, die Hem daarom in het geloof aanroept. Bij het bidden om die weldaden komt dus geene bijvoeging te pas, zooals: als God wil, als het zijnen naam tot eere strekt, als het tot onze zaligheid dient, als het den naasten niet schaadt. Alle zoodanig geestelijk goed, dat tot onze zaligheid beslist noodig is, is immers van dien aard, en de verhooring van de bede daarom heeft God zeker beloofd. In het bidden om die gaven werkt de H. Geest in het hart het zekere vertrouwen, dat God, die zegt, dat wij Hem daarom vragen zullen, ook zeker dat alles geven zal, niet om onze waardigheid of verdienste, maar uit kracht zijner onveranderlijke genade, waarvan het evangelie ons getuigenis aflegt en waarvan de sacramenten ons de verzegeling bieden.

Niet alle geestelijke gaven echter zijn beslist noodig ter zaligheid. Er zijn verschillende werkingen des H. Geestes, die God niet aan al zijne uitverkorenen verleenen wil. Niet alle kinderen Gods staan op denzelfden trap in de genade. Niet allen vorderen in het stuk der heiligmaking ook even hard. Niet allen kunnen in het lichaam van Christus de plaats van de hand of den mond innemen. En toch kan er in 't hart wel eens eene begeerte opkomen naar eene gave of een ambt, die God aan anderen geschonken heeft. Die begeerte uit zich verder in een

vragen daarom, terwijl eerst van achteren blijkt, dat het Gods wil niet was, om dat begeerde te schenken. Nu kan die begeerte uit eene verkeerde oorzaak ontstaan zijn, men denke maar aan het verlangen van een Simon den toovenaar, die groot wilde zijn; maar daarom kan dat van iedere zoodanige begeerte nog niet gezegd worden. Er zijn ook wenschen, die voortvloeien uit de begeerte om den Heere meer en rijker te kunnen dienen, zooals bij Paulus' bede om verlossing en wegneming van den doorn, die hem in den weg stond. De ouden 1) zeiden daarom, dat bij deze begeerten naar geestelijke gaven, die niet ter zaligheid beslist noodig zijn, gerekend moet worden met den wil Gods, dien wij in die zaak niet kunnen doorgronden, en dat daarom bij zulk bidden alleen verhooring te wachten is onder voorwaarde, dat het verlangde goed Gods naam tot eere strekt, tot onze zaligheid dient en ook voor onze naasten heilzaam is.

Met die onderscheiding staat het evenals b.v. met de onderscheiding van het „wezen" en „welwezen" des geloofs; men moet daarmede voorzichtig zijn: ze zijn niet twee verschillende, van elkaar te scheiden goederen, maar slechts voor ons gemak en ter onzer bemoediging gemaakte onderscheidingen. De eerstgenoemde goederen en de laatstgenoemde worden beide door denzelfden God gegeven en aan denzelfden mensch verleend en tot hetzelfde doel geschonken. Indien alle gebed op dezelfde wijze en in dezelfde mate door den H. Geest werd gewerkt, zou er geen verschil bestaan in het bidden om die onderscheiden goederen. Maar juist, omdat dit niet het geval is, en wij met de zwakheid en de verdorvenheid van ons begeeren ook bij het bidden te strijden hebben, dient die onderscheiding om ons wel te leeren bidden. In dezelfde mate dat de Geest der gebeden en de door dien Geest in ons hart gewrochte begeerten de overhand krijgen op onze eigen begeerten, die aan zwakheid en onwetendheid en zondigheid onderhevig zijn, in die mate valt ook de onderscheiding tusschen die geestelijke goederen weg. Geheel kan dat echter niet, zoolang op ons van toepassing blijft het woord: „Wij weten niet, wat wij bidden zullen gelijk het behoort, maar de Geest zelf bidt voor ons met onuitsprekelijke zuchtingen, en die de harten doorzoekt, weet, welke de meening des Geestes is, dewijl hij naar God voor de heiligen bidt" Rom. 8 : 26v. Juist daarom is er voor die onderscheiding der geestelijke goederen en voor de onderscheiden manier van ze te begeeren reden van bestaan.

A. Het bidden om geloof.

Gedurig leest en hoort men, dat menschen, die zeggen, dat zij niet gelooven kunnen, vermaand worden, te bidden om geloof. Bij eenig

1) b.v. W. Amezes, „van de Conscientie" B. IV. Cap. 20.

nadenken doet dat de vraag oprijzen, hoe dat kan: wie bidt zonder geloof, is eene bare der zee gelijk, en die mensch meene niet, dat hij iets ontvangen zal van den Heere, en toch wordt hem de raad gegeven, te bidden?

Diezelfde vraag deed in 1562 Mathaeus Vatellus, een diaken te Montbéliard, aan Calvijn. Hij had in Musculus' „loci" b.v. gelezen: „deze overweging vermaant hen, die van het ware geloof verstoken zijn, dat zij tot Hem roepen, die het alleen door zijnen Geest in onze harten werkt". Nu wist hij daarmede geen raad, want ook in Bullinger had hij iets dergelijks gelezen. „Hoe is het mogelijk, schrijft hij daarom aan Calvijn, dat ik van God datgene verlang, zonder hetgeen ik niets van Hem kan verlangen, en verhoord worden? Wie immers God zonder geloof bidt, bidt tevergeefs. Ja, door zóó te bidden zondigt hij, want alles wat zonder geloof geschiedt, is zonde. Voeg daarbij, dat er niemand is, die God van harte Vader kan noemen, tenzij hij tevoren door de gave des geloofs verzekerd is van de vaderlijke liefde Gods tot hem en van zijne aanneming als kind. Ik wil intusschen het gezag dier schrijvers niet ondermijnd hebben, en weet ook niet, of er eene voor mij onbekende reden is, waardoor zij kunnen verdedigd worden. Daarom bid ik u, dat gij het struikelblok, dat hierin voor mij ligt, met één woord voor mij wegneemt" 1). Het antwoord, dat Calvijn in der haast hem schrijft, is het volgende:

„Dat ongeloovigen aan God vragen, dat zij helder mogen worden in het geloof, is in één woord dwaas. Geen enkele bede toch wordt Gode aannemelijk gemaakt, tenzij ze op het geloof gegrond is. En het geloof is de sleutel, die alleen ons de deur opent om te bidden, en daarom is zij de moeder des gebeds. En aardig bewijst Augustinus dat Cornelius met geloof voorzien is geweest, omdat de engel zegt, dat zijne gebeden verhoord waren (Hand. 10 : 4). Bij hen echter, die zichzelf aan gevoelloosheid te veel overgeven, is er plaats voor het verwijt: „Hebt gij geen geloof? bid dan, dat het geschonken worde". Als maar de leer vast blijve, dat alleen door het geloof ons de toegang tot God ontsloten wordt. Derhalve meen ik, dat de genoemde (schrijvers) wat hard gesproken hebben, opdat zij de traagheid wakker zouden maken van hen, die aan hun gebrek een voorwendsel ontleenen ter verontschuldiging" 2).

't Is jammer, dat Calvijn te weinig tijd had voor het meer breedvoerig beantwoorden dezer vraag.

Er blijven hier twee onveranderlijke waarheden: de eene, dat het bidden van beslist ongeloovigen nooit verhoord kan worden, en de andere, dat allen en dus ook wie zeggen, dat ze niet gelooven kunnen,

1) Calvinus, „Opera" XIX p. 532.

2) Calvinus, „Opera" XIX, p. 549.

tot het gebed moeten opgewekt worden. Hier staat de mensch voor precies dezelfde vraag als bij de roeping tot het geloof. Hoewel de mensch van nature niet gelooven kan, wil God toch, dat hij verplicht wordt te gelooven; en hoewel hij, als ongeloovige niet bidden kan, wil God toch, dat hem het bidden bevolen wordt. Aan dien wil Gods hebben wij ons te onderwerpen, en dien allen voor te houden, terwijl wij de uitkomst overlaten aan God, die zich ontfermt diens Hij wil, en verhardt dien Hij wil, (Rom. 9 : 18), en die ook hierin beleden wordt als die God, die gezegd heeft, dat het licht uit de duisternis zou schijnen (2 Cor. 4 : 6).

Wanneer er geen enkele lichtstraal in de duisternis doordringt, zijn de luiken nog gesloten en mag men onderstellen, dat daarin alles in diepen slaap ligt, en dat men de duisternis liever heeft dan het licht. In elk geval wordt het licht dan niet begeerd. Wij gelooven daarom ook, dat God bij de uitwendige roeping ook eene inwendige moet paren, en dus bij het doen schijnen van het licht van buiten ook van binnen de behoefte aan het licht, en het vermogen om het licht te aanschouwen moet werken. Aldus kan in eens de mensch uit de duisternis voor het volle licht staan, wanneer de luiken geopend zijn, en het licht daarbinnen in eens alles verlicht. Menigmalen echter zal dat niet zoo zijn, allerlei redenen zijn er dan om liever het licht niet toe te laten. Zoo strompelt men voort, men leeft bij 't straaltje, dat door de luiken binnenkomt, en laat de verzuchting hooren naar het genot van het licht. Wordt dat een ware begeerte, dan houdt men niet op met roepen, voordat de luiken geopend zijn; maar dan is dat een roepen van iemand, die beseft, dat hij met vrijmoedigheid roepen kan, en die niet ophoudt, voordat hij verhoord is, en het licht om hem heen is geworden, m. a. w. voordat hij de vergeving zijner zonden bezit en een leven door het geloof in den dienst Gods kan aanvangen.

B. Het bidden om vergeving der zonden.

Wie zich niet bewust is van zijne zonden, kan onmogelijk om vergeving van zonden bidden, of zijn doen is louter plichtpleging, zooals men ook jegens menschen wel eens de formule gebruikt, of zij dit of dat niet kwalijk nemen, of zij iets ons vergeven willen, terwijl men zich volstrekt van geen kwaad bewust is. Maar aldus kan een mensch niet tot God bidden om vergeving. Zal dat in waarheid geschieden, dan moet de mensch een hartelijk leedwezen hebben, dat hij God door zijne zonden vertoornd heeft.

En nu is dit het eigenaardige van het evangelie: het zegt tot dien ontdekten zondaar niet: „vraag om vergeving", maar „geloof in den Heere Jezus Christus". Daardoor onderscheidt zich juist het Woord

Gods van het woord der menschen, dat in ieders hart wil mede spreken en van de gedachte uitgaat, dat er eigenlijk ook wel vergeving is buiten het geloof. Dat nu is niet waar. Het getuigenis Gods is, „dat een iegelijk, die in Jezus gelooft, vergeving der zonden ontvangen zal door zijnen naam", (Hand. 10 : 43). „Zoo zij u dan bekend, mannen broeders, dat door dezen u vergeving der zonden verkondigd wordt", (Hand. 13 : 38).

Aan de vermaning, dat zondaren om vergeving van zonden bidden, ga dus vooraf de eisch Gods, dat zij gelooven, en de prediking van het evangelie der zaligheid, opdat zij gelooven kunnen. Dat is de weg om te ontkomen aan het hopelooze labyrinth, waarin de menschen de bede op de lippen nemen: „vergeef ons onze schulden", zonder ooit eenige verhooring of uitkomst te vinden, tenzij in hunne verbeelding. Zoo alleen vinden zij den weg naar het huis des Vaders en kunnen zij in de armen des vaders, als de verloren zoon, hunne zonden belijden, en het bewijs der vergeving hunner zonden vinden in het spreken des vaders en het leven in zijne tegenwoordigheid.

't Is niet overbodig, dat men zich goed rekenschap geve, wat toch eigenlijk de vergeving der zonden is, opdat men versta, wat men vraagt.

Dat zij eene weldaad is, die God eenen zondaar uit genade schenken moet, zal door niemand betwijfeld worden, die haar afsmeekt. Vergeving behoort niet thuis in het verbond der werken, maar in het verbond der genade. Zij is door God beloofd, door Christus verworven, en wordt door de verlichting des H. Geestes gekend. In het doopsformulier der Gereformeerde Kerken is die drievuldige werkzaamheid Gods op grond van de leer der H. Schrift zoo duidelijk mogelijk uiteengezet.

De Roomsche theologie vereenzelvigt de vergeving der zonde met de wegneming van de smet der zonde, en laat de vergeving van de heiligmaking afhangen; terwijl zij verder haar beperkt tot de bevrijding van de eeuwige straf, die Christus voldaan heeft, en leert, dat de tijdelijke straffen door den mensch zelf, hier of hiernamaals in het vagevuur, geboet moeten worden.

Daartegenover leerden de Gereformeerden: „de vergeving, welke een deel der rechtvaardigmaking is, is niets minder dan de volkomen kwijtschelding van alle schuld en van alle straf der zonde, en niet alleen van de verledene en tegenwoordige, maar ook van de toekomstige zonden". Haar bezit de geloovige alleen door een oprecht geloof in Jezus Christus, alzoo dat, al is het dat mij mijne consciëntie beklaagt, dat ik tegen al de geboden Gods zwaarlijk gezondigd heb, en derzelven geen gehouden heb en nog steeds tot alle boosheid geneigd ben, nochtans God, zonder eenige mijne verdienste, uit loutere genade mij de volkomene genoegdoening, gerechtigheid en heiligheid van Christus schenkt en toerekent, evenals had ik nooit zonde gehad, noch gedaan, ja als had ik zelf al de gehoorzaamheid volbracht, die Christus voor mij vol-

bracht heeft, zooverre ik zulke weldaad met een geloovig hart aanneem". En het geloof, dat die vergeving aanneemt en zich toeëigent, is „een zeker vertrouwen, hetwelk de Heilige Geest door het Evangelie in mijn hart werkt, dat niet alleen anderen, maar ook mij vergeving der zonden, eeuwige gerechtigheid en zaligheid van God geschonken zij uit loutere genade, alleen om de verdiensten Christi wille".

Nu is helaas door den droeven invloed der mystiek, Woord en Geest tegenover elkaar gesteld, en heeft men die weldaad der vergeving trachten te vinden in zichzelf, in eene inwendige onderwijzing des Geestes buiten het evangelie om. Tegen die leugen stelt de Reformatie, dat de H. Geest door het evangelie het geloof werkt, en alzoo ons de vergeving onzer zonden doet aannemen en toeëigenen, gelijk het evangelie ons die weldaad leert kennen en toezegt. „Dat geloof is de daad van het aannemen van Christus zelf en wel van Christus, gelijk Hij zich inwendig door den Geest en uitwendig door het Woord aan ons geeft, en dus de vaste, zekere bewustheid, dat Hij mijn Heere is en ik zijn eigendom ben". Alzoo stonden de Gereformeerden tegen alle Pelagiaanschgezinden, die den grond der vergeving vinden in het geloof, d. i. in de goede gezindheid, de deugden en goede werken van den mensch, en deze als volkomen aanmerken, wijl zij den waarborg der volmaaktheid in zich dragen of ook om Christus' wil door God als volmaakt gerekend worden.

Zoo jubelde de Reformatie in de zekerheid van de vergiffenis der zonden, door zich volkomen te verlaten op de gerechtigheid Gods in Christus.

Doch nu rijst de vraag: is de bede om vergeving van zonde den geloovige nu nog dagelijks noodig?

De Antinomianen antwoorden daarop beslist ontkennend, en daartoe kwamen zij door hunne verwaarloozing van het werk des H. Geestes, en van de verhooging van Christus.

„Het antinomianisme [1]) is in het algemeen die richting, welke in de eerste plaats de toepassing des heils geheel en al terugbrengt tot en vereenzelvigt met de verwerving des heils. Christus n.l. heeft alles volbracht, Hij heeft niet alleen onze schuld, maar zelfs de smet der zonde van ons overgenomen, Hij heeft niet alleen de gerechtigheid, maar ook de wedergeboorte en heiligmaking voor ons verworven; voor den mensch blijft dus niets te doen over; berouw, be-

1) Bavinck, „Gereform. Dogmatiek" III p. 451v. Op pag. 365 heet het van hunne leer der plaatsvervanging: „de verwisseling tusschen Christus en de uitverkoornen was zoo volstrekt, dat Hij zelf zonde is en zij gerechtigheid zijn; in Christus zijn ze over hun zonden bedroefd geweest, gerechtvaardigd, wedergeboren; de zonden, die zij zelven doen, zijn geen zonden meer, kwellen hen niet meer in de conscientie, hebben geene vergeving meer van noode, en zijn maar daden van het vleesch, van den ouden mensch".

keering, boete, gebed om vergeving, het doen van goede werken, het is alles onnoodig, draagt een wettisch karakter en doet tekort aan de volmaaktheid der offerande van Christus. De mensch behoeft alleen te gelooven, d. i. tot het inzicht te komen, dat hij gerechtvaardigd, wedergeboren, geheiligd is, dat hij volmaakt is in Christus; de zonden, die hij dan nog doet, zijn geen zonden meer, zij zijn werken van den ouden mensch, die den geloovige als zoodanig niet meer aangaan, want deze is volmaakt in Christus, is van de wet bevrijd en roemt in de genade. Gewoonlijk blijft het antinomianisme hierbij echter niet staan, maar doet nog een stap verder terug; het herleidt eerst de toepassing des heils tot de verwerving en dan deze weder tot het besluit Gods. Ook Christus heeft de zaligheid niet verworven, want deze lag eeuwig in Gods besluit gereed, maar Hij heeft alleen Gods liefde geopenbaard; gelooven is daarom niets anders dan den waan afleggen, dat God op ons toornt; zonde bestaat alleen in dien waan. Dergelijke gevoelens werden oudtijds door de Gnostieken, in de Middeleeuwen door vele libertinistische secten verkondigd en vonden in de Geref. kerk ingang bij de Hattemisten en Hebreën". Voor de geloovigen bestaan geen zonden meer, weshalve zij ook om geene vergeving meer mogen en kunnen bidden.

Hiermede komt men in strijd met de leer der H. Schrift. Daarom leerden de Gereformeerden: de vergeving neemt wel weg de straf, maar niet de strafwaardigheid van de zonde. Die strafwaardigheid blijft zoolang wij nog een zondelijken aard behouden. „Die God naar zijn voornemen tot de gemeenschap zijns Zoons, onzes Heeren Jezus Christus, roept, en door den Heiligen Geest wederbaart, dezelven verlost Hij wel van de heerschappij en slavernij der zonde, doch Hij verlost hen in dit leven niet ganschelijk van het vleesch en het lichaam der zonde. Hieruit spruiten de dagelijksche zonden der zwakheid, en aan de allerbeste werken der heiligen kleven ook gebreken".1) En niet alleen struikelen de geloovigen na ontvangen vergeving nog in velen, maar „zij kunnen niet alleen van het vleesch, de wereld en den satan tot zware en ook gruwelijke zonde weggerukt worden, maar worden ook inderdaad, door Gods rechtvaardige toelating, tot dezelve somwijlen weggerukt".2)

Die zonden kunnen en mogen de geloovigen niet wegredeneeren en van zich afschuiven. Integendeel, „ook en vooral bij de geloovigen, brengt de zonde schuldbesef, smart, leedwezen, verwijdering van God, verootmoediging, enz. mede; zij ontneemt de rust des gewetens, de vrijmoedigheid en verzekerdheid des geloofs. Dat kan niet anders; de natuur der zonden is zoo, dat ze schuldbesef en strafwaardigheid noodzakelijk insluit. Zelfs als de geloovigen, na reeds lang vergeving

1) Leerregels van Dordrecht. Hoofdst. V art. 1. 2.
2) " " art. 4.

te hebben ontvangen, later dieper blik leeren slaan in de verdorvenheid van eigen hart, hebben zij behoefte om belijdenis te doen zelfs van de zonden hunner jeugd en hunne schuld terug te leiden tot hunne ontvangenis en geboorte toe. Ps. 25 : 6, Ps. 51 : 6, 7. Deze belijdenis is dan geene voorwaarde der vergeving; maar wie zijne zonde waarlijk kent, belijdt ze van zelf en voelt daartegenover te sterker behoefte aan de troost der vergeving. Daarom blijft het gebed om vergeving den geloovige dagelijks noodig".

„Maar hij bidt dan niet in twijfel en wanhoop, hij bidt niet alsof hij nu geen kind Gods meer ware en de eeuwige verdoemenis weer te wachten hadde, doch hij bidt uit en in het geloof, als een kind, tot zijn Vader, die in de hemelen is, en zegt amen op zijn gebed. En dit bidden is niet alleen eene behoefte, maar het is ook noodig; want de rechtvaardigmaking bestaat niet in eene transcendente vrijspraak van den zondaar bij God in foro coeli, maar zij is een actus transiens, die door den H. Geest ingedragen wordt in het bewustzijn van den geloovige, (d. w. z. de rechtvaardigmaking gaat niet buiten den mensch om, maar geschiedt uit en door het geloof) en in deze eenheid in de Schrift den naam van rechtvaardigmaking draagt. Belijdenis en gebed is daarom de weg, waarlangs God dit bewustzijn der vergeving in den geloovige weer opwekt en versterkt. Onder de zonde gaat het schuil; het geloof als habitus (d. i. het geloofsvermogen) blijft wel, maar het kan zich niet meer uiten in daden. Opdat dit geloof weer opleve, opdat de Geest Gods weer luide en krachtig met onzen geest getuige, dat wij kinderen Gods zijn; daartoe is na de zonde weer verootmoediging, belijdenis, bede om vergeving noodzakelijk".

„Als wij volkomen in het geloof stonden, zouden wij nooit twijfelen aan de vergeving onzer zonden, aan ons kindschap, aan de toekomstige erfenis, en zouden wij ook nooit eenige ramp in dit leven opvatten of gevoelen als eene straf, doch alleen als eene kastijding des Heeren. Doch volkomen in het geloof te staan, zou alleen mogelijk zijn, indien wij ook boven de zonden verheven waren. Wijl dit niet zoo is en de zonde altijd weer twijfel medebrengt, daarom blijft bekeering en belijdenis het middel, waardoor God ons wederom tot zijne gemeenschap brengt en van zijne gunst verzekert.

„Daaruit mag echter niet met Rivetus, e. a. b. v. Brakel „Red. Godsd. XXXIV, 53—62, LVI, 6, LXII" afgeleid worden, dat God telkens slechts de verledene en beledene zonden vergeeft. Immers zijn alle zonden der gemeente op Christus overgedragen en heeft Hij ze alle in zijn bloed verzoend. In de toerekening van Christus aan de uitverkoornen in pactum salutis (d. i. den raad des vredes), vleeschwording en opstanding, in uit- en inwendige roeping wordt Hij met al zijne weldaden hun geschonken. Zoodra zij deze gave aannemen, worden zij ook van

hunne zijde in eens in eene nieuwe relatie tot God gesteld, die onveranderlijk en onverbreekbaar is. En de werkzaamheden des geloofs mogen een tijd lang ontbreken, onverliesbaar is toch de gave des geloofs, waardoor zij Christus ingelijfd zijn en al zijne weldaden aannemen. Daarom hebben de geloovigen de vrijmoedigheid, om na iedere struikeling en na elken val met vertrouwen tot den troon der genade te gaan en te pleiten op de trouw van Hem, wiens genadegift en roeping onberouwelijk zijn" 1).

De bede om vergeving der zonden is en blijft de bede van het kind Gods op aarde: weshalve ook, op de vraag der discipelen, die immers de vergeving hadden: wat moeten wij bidden? het antwoord van Jezus luidde: „Vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven onzen schuldenaren". En daardoor geleerd, is in het gebed der gemeente altoos ook de bede om vergeving der zonde gevoegd. Die bede is den geloovige even noodig, als de gedoopte behoefte heeft aan het heilig avondmaal.

C. Het gebed bij de heiligmaking.

De geloovigen hebben in Christus niet alleen volkomen vergeving der zonden, maar zij hebben ook de genade des H. Geestes ontvangen. „Het is onmogelijk, dat, zoo wie Christus door een waarachtig geloof ingeplant is, niet zoude voortbrengen vruchten der dankbaarheid". Daarom gaat het geloof met de bekeering samen, in de afsterving van den ouden mensch en de opstanding van den nieuwen mensch, in een hoe langer hoe meer haten en vlieden van de zonden, en in een lust en liefde, naar den wil Gods, in alle goede werken te leven. Zonder de genade Gods en den Heiligen Geest is zulk een leven niet mogelijk, en die wil God alleen geven aan den mensch, die Hem met hartelijke zuchten zonder ophouden daarom bidden en daarvoor danken.

Het gebed is voor het leven der Christenen dus onmisbaar. Zonder het gebed komen zij geen stap verder, en kunnen zij in den strijd niet staande blijven. Men beluistere slechts hunne bede: „O Vader, dewijl wij van onszelven alzoo zwak zijn, dat wij niet één oogenblik kunnen bestaan, en daartoe onze doodvijanden, de duivel, de wereld en ons eigen vleesch, niet ophouden ons aan te vechten: wil ons toch behouden en sterken door de kracht uws Heiligen Geestes, opdat wij in dezen geestelijken strijd niet onderliggen, maar altijd sterken wederstand doen, totdat wij eindelijk ten eenenmale de overhand behouden". Ja, men leze verder de rijke verklaring, die de Catechismus van de eerste drie beden van het „Onze Vader" geeft, en men beseft ten volle, dat der Christenen toenemen in de genade de verhooring hunner smeekingen is, om naar verstand en wil steeds meer vernieuwd te mogen worden

1) Bavinck, „Gereform. Dogmatiek" III, p. 549v.

naar het beeld Gods, om steeds meer in heiligmaking te mogen toenemen.

De heiligmaking omvat den geheelen mensch, zijn verstand en wil, zijne gedachten en begeerten, zijne overleggingen en genegenheden, zijn ziel en lichaam, zijn afgezonderd leven en zijn leven met anderen, zijn kerkelijk leven en zijn maatschappelijk leven, zijn ambt en beroep. De geheiligde in Christus is dus geroepen in alles, overal en te allen tijde in het midden der wereld te verkeeren, als een tot den dienst Gods uitverkoorne.

Juist dat is het moeilijke, om alles te bezien van uit het gebod Gods, om over hetgeen men is en wat men doet, de souvereiniteit Gods te stellen. En toch is dat zoo noodig. Het Woord Gods leert ons, dat wij Gode verplicht zijn, als kind en ouder, als man en vrouw, als koning en onderdaan, als baas en knecht, als geneesheer en kranke, als boer en timmerman, als rijke en arme, te leven als dienstknechten en dienstmaagden Gods. Het is daarom de bede „dat een iegelijk zijn ambt en beroeping zoo gewilliglijk en getrouwelijk moge bedienen en uitvoeren als de engelen in den hemel doen".

Zooals de heilige engelen in den hemel, als geesten, den wil Gods volbrengen, zoo is het de roeping der geheiligden op aarde, als menschen, in alles, waartoe zij geroepen zijn, voor Gods wil te buigen, en al hunne bezigheid te verrichten in den dienst Gods, niet als menschenbehagers, maar als zulken, die Gode behagen moeten. Ziet men in, wat dat beteekent, dan is er reden, om uit te roepen: „wie is tot deze dingen bekwaam?" Doch tegelijk moge dan het geloof zeggen: „onze bebekwaamheid is uit God". Gewis zal dan ook het gebed om meerdere kwaamheid opgezonden worden tot Hem, die zijne kracht in onze zwakheid wil volbrengen.

Leven de geloovigen in die gedachten, dan zijn ze niet tevreden, als ze maar denken en willen en werken en leven kunnen: verre vandaar. Zij beseffen, dat het hun plicht is dat te doen tot zegen van hunne naasten en tot eere van hunnen God en Zaligmaker. Daarom moet God inwendig het leven hunner harten in stand houden en doen opwassen. Uit Christus moeten de levenssappen in de ranken doordringen, zullen er vruchten te voorschijn komen. De H. Geest moet hen in heiligmaking doen toenemen.

Dat is de stof der gebeden van Gods kinderen. In hun smeeken vragen zij daarom, zooals zij in hun danken het verkregene dankbaar erkennen, en in hunne lofzeggingen de Bron van al die goede, geestelijke gaven loven en prijzen.

Met name leiden de Psalmen ons in die wereld der heiligen in, en onder die is Psalm 119 „het alphabet der Godzaligheid", dat gedurig door hen, die de geloovigen vooruit willen helpen in hun leven der

heiligmaking, aangeprezen en verklaard is. In 1553 heeft Calvijn in 22 Zondagavondbeurten daarover gepredikt in Genève.

§ 3. De lichamelijke nooden.

Ten opzichte van het bidden om de vervulling van lichamelijke nooden en stoffelijke behoeften denken alle menschen niet hetzelfde.

Onder den invloed der ongeloofsphilosophie, met hare leer der onverbiddelijke natuurwetten, is de meening uitgesproken, dat er in het gebed geene plaats is voor die dingen, welke naar de wetten, die in de stoffelijke wereld gelden, gebeuren, en dat men daarom niet moet bidden om gezondheid en welvaart, om regen en droogte, om beterschap en redding. Dat alles komt toch, zooals het nu eenmaal moet komen.

Dat is in andere woorden de herhaling van hetgeen in vroegere eeuwen gezegd werd, toen het bidden om al die dingen in strijd geacht werd met het geloof aan Gods eeuwigen en onveranderlijken raad. Daarom gelden ook nu nog dezelfde overwegingen, die altoos zijn genoemd, en zeggen met name de Gereformeerden: die wetten der natuur zijn niet anders dan wetten, die God heeft gesteld tot uitvoering van zijn eeuwig en onveranderlijk raadsbesluit. Diezelfde God, die deze wetten gesteld heeft, heeft ons het bevel gegeven, Hem aan te roepen in onze nooden en behoeften. Juist in ons bidden om tijdelijke goederen spreekt ons geloof in zijne voorzienigheid, en wij bidden daarom in die rust en kalmte, waartoe het woord onzes Zaligmakers ons brengt, als hij zegt: „uw hemelsche Vader weet, dat gij al deze dingen behoeft".

Er zijn echter ook menschen, die beweren, dat wat, de lichamelijke nooden aangaat, op dezelfde wijze, zonder voorbehoud, gebeden kan worden, als om de geestelijke gaven, die ter onzer zaligheid beslist noodig zijn. Als verdediger van dit absoluut bidden voor de nooden van dit tijdelijke leven, wordt door Voetius genoemd R. Boye „The importunate Beggar", 1635.

Tegen die meening zou weinig te zeggen zijn, als wij altoos konden zeggen: „omdat ik slechts wil, wat God wil, bid ik altoos, wat God wil, en geschiedt altijd, wat ik wil". Doch dat is niet waar, en dat kan niet. Ook al onderstellen wij, dat bij het bidden niet eens zondige begeerten zich lieten gelden, dan blijft nog het feit van kracht, dat wij telkens niet kunnen weten, of onze begeerte en de wil van God in eenige zaak van dit tijdelijke leven overeenstemmen.

In de H. Schrift wordt ons daarom ter overweging gegeven het woord: „Indien de Heere wil en wij leven, zoo zullen wij dit of dat doen", (Jak. 4 : 15). Daarom zijn wij gewoon onze voornemens en plannen met een D. V., d. i. Deo Volente „wanneer God het wil", aan te kondigen. Hierin gaan de Bijbelheiligen ons voor. Paulus zegt den Efeziërs .

„Ik moet ganschelijk het toekomende feest te Jeruzalem houden; doch ik zal tot u wederkeeren, zoo God wil", (Hand. 18:21). Dezelfde apostel schrijft den Corinthiërs: „ik zal haast tot u komen, zoo de Heere wil" (1 Cor. 4 : 19), en „Ik wil u nu niet zien in het voorbijgaan, maar ik hoop eenigen tijd bij u te blijven, indien het de Heere zal toelaten" (1 Cor. 16 : 7). En datzelfde blijft in het bidden. Paulus schrijft den geloovigen te Rome, hoe hij hunner gedenkt, „allen tijd in mijne gebeden biddende, of mogelijk mij nog te eeniger tijd goede gelegenheid gegeven wierd door den wille Gods, om tot u te komen" (Rom. 1 : 10), maar tevens voegt hij daaraan toe: „ik wil niet, dat u onbekend zij, broeders, dat ik menigmaal voorgenomen heb tot u te komen (en ben tot nog toe verhinderd geweest), opdat ik ook onder u eenige vrucht zou hebben, gelijk als ook onder de andere heidenen" (Rom. 1 : 13), en ten slotte bidt hij hen, „door onzen Heere Jezus Christus en door de liefde des Geestes, dat gij met mij strijdt in de gebeden tot God voor mij, opdat ik moge bevrijd worden van de ongehoorzamen in Judea, en dat deze mijn dienst, dien (ik) aan Jeruzalem (doe), aangenaam zij den heiligen, opdat ik met blijdschap, door den wil van God tot u moge komen, en met u verkwikt worden".

In verband met deze meening is er verder gedurig aangewezen, dat de vierde bede van het Gebed des Heeren conditioneel is, evenals de zesde, en daarom altoos in de kerk geleerd, dat de lichamelijke en tijdelijke goederen mede de stof vormen van het gebed, maar waarbij het den bidder betaamt te eindigen met het „als Gij wilt". Augustinus schreef daarover deze behartenswaardige woorden 1):

„Betreffende deze tijdelijke goederen, broeders, waarschuwen en vermanen wij u in den Heere, dat gij nooit iets bepaalds bidt, maar alleen, wat God weet, dat heilzaam voor u is. Want gij weet volstrekt niet, wat u heilzaam is. Somwijlen is u schadelijk, wat gij voor goed aanziet, en wat gij denkt, dat u schaden zal, dat is goed. Gij zijt immers zieken, daarom moet gij den geneesheer niet voorschrijven, welke medicijnen hij u geven zal".

Bij het bidden om de tijdelijke goederen voor dit leven, vrage de mensch wat hij noodig heeft. „Wat noodwendig is tot levensonderhoud en om God en den naaste, zoowel in de algemeene als in de bijzondere beroeping, te dienen", dat mogen en moeten wij den Heere vragen.

Bij hunne verklaring van de bede: „Geef ons heden ons dagelijksch brood" hebben de Christelijke schrijvers vele behartigenswaardige woorden geschreven, en er aan herinnerd, dat het kind Gods, dat om de vervulling van zijn aardsche nooddruft smeekt, minder de stoffelijke goederen als zoodanig zoekt, maar in 't bijzonder den zegen Gods. Hier-

1) „Enarratio" in Ps. LIII, 5. (T. VIII, 502).

van zegt Kuyper 1): „De zegen ligt in de werking van de almogende en alomtegenwoordige kracht, waarmede God de Heere ons het brood, dat op onze tafel ligt, en straks in ons lichaam afdaalt, in stand houdt en brood laat zijn. Zeker God is in den hemel, en daarom roepen we Hem als onzen Vader in de hemelen aan, maar Hij is en blijft niettemin alomtegenwoordig. In Hem leven we, bewegen we ons en zijn we. Er is nooit op onze tafel ook maar het kleinste stuk brood, of op hetzelfde oogenblik, dat het daar ligt, is het Gods kracht, die het draagt. Wie teeder en nabij zijn God leeft, ziet dus in zijn brood niet alleen de liefde Gods, die het hem schenkt, maar ook een bewijs en tevens een toonbeeld van de almogende kracht Gods; en als hij dan bidt om „den zegen", wil hij daarmee te kennen geven, dat zelfs de gave van het brood hem niet helpt, indien God de Heere zijn kracht terughoudt; en daarom bidt hij, dat het Gode believen moge, om kracht in het brood te blijven werken, niet alleen terwijl het op zijn tafel ligt, maar ook straks als het in zijn lichaam in het bloed moet worden omgezet. Gods zegen begint op den akker, verzelt de tarwe als er meel uit wordt, en dat meel, als ge er brood uit bakt, en dat brood, als ge het nuttigt, en het straks om wordt gezet in de bestanddeelen van uw eigen bloed. Alle andere beschouwing doet God alleen in het buitengewone zoeken, maar verzuimt Hem in alle ding ook van het „gewone" leven te zien. En dit nu juist was steeds der Gereformeerden bedoelen, dat ze het uit de Schrift zouden leeren, om Gods werk en de openbaring zijner mogendheid in „alle" ding te eeren, en alles zonder onderscheid te laten afhangen van zijn Goddelijken zegen".

Alle aardsche nooddruft moet dus gevraagd worden als gave Gods, waarin God zijn onmisbaren zegen moge leggen. Van belang is daarom ook Augustinus' woord 2): „Die tijdelijke goederen nu, soms baten zij, soms schaden zij. Velen heeft de armoede gebaat, en de rijkdom geschaad; velen heeft het gewone leven gebaat, en de hooge eer geschaad. En daarentegen sommigen heeft het geld gebaat, heeft het aanzien gebaat. Voor degenen, die het goed gebruikten, heeft het gebaat, maar voor degenen, die het slecht gebruikten, heeft het niet achterwege houden daarvan meer geschaad. En daarom, broeders, laten wij die tijdelijke goederen met gematigdheid verlangen, zonder bekommering, omdat, als wij ze ontvangen, Hij ze geeft, die weet, wat ons dienstig is. Gij hebt verlangd: is u niet gegeven, wat gij verlangdet? Geloof in den Vader, die het u gegeven zou hebben, als het u dienstig ware".

In zijnen brief aan Proba, waarin Augustinus eene korte verhandeling over 't gebed schreef, raadt hij aan te bidden om „een gelukkig leven". Inderdaad, dat is voor eenen Christen alle overweging waardig: 't is die

1) Kuyper. „E Voto" IV, p. 519.

2) Sermo LXXX de Matth. 17, Deel XVIII, p. 375.

onbegrijpelijke gave Gods, die bij stoffelijke goederen aanwezig kan zijn, maar ook kan ontbreken, en die, bij meerder of minder gebrek aan tijdelijke dingen, aan den een geschonken en aan den ander onthouden kan worden. Het is aan het stoffelijke goed niet oorzakelijk verbonden; het is daarvan geene eigenschap.

Zulk een waarachtig „gelukkig leven" vindt zijnen grond in het geloof: „Hetzij dan dat wij leven, hetzij dat wij sterven, wij zijn des Heeren" (Rom. 14 : 8). Het vindt zijne theorie in de spreuk: „De Godzaligheid is een groot gewin met vergenoeging" (1 Tim. 6 : 6). Het is in praktijk gebracht door den apostel, die zegt: „Ik heb geleerd vergenoegd te zijn in hetgeen ik ben; en ik weet vernederd te worden, ik weet ook overvloed te hebben; alleszins en in alles ben ik onderwezen, beide verzadigd te zijn en honger te lijden, beide overvloed te hebben en gebrek te lijden; ik vermag alle dingen door Christus, die mij kracht geeft" (Fil. 4 : 11v.) Het vindt zijne beste uiting in de bede: „Geef ons heden ons dagelijksch brood".

Hieruit kan en mag echter niet afgeleid worden, dat een geloovige om geene bepaalde aardsche goederen bidden moet, zooals om man of vrouw, huis en gezin, ambt of beroep, geld en voorspoed, en wat dies meer zij. Dat leert de Bijbel ons anders, die juist de geloovigen biddend laat begeeren om dat alles, wat zij voor hun leven in den dienst Gods noodig hadden. Daarbij is de mogelijkheid niet uitgesloten, dat zij zich vergissen kunnen; die blijft hun leven lang bestaan. Maar daarbij is wel uitgesloten, dat de Geest der gebeden hen geheel aan hun lot zou overlaten. Zij bidden daarom niet tevergeefs, als God hen eene behoefte leert kennen, en als Hij hun vrijmoedigheid geeft om ze van Hem te begeeren. Buiten twijfel ontvangt dan het kind zijn speelgoed en de volwassene zijne bezigheid, al is het dan niet dat bepaalde, wat begeerd werd, in geen geval iets, dat minder goed is: daarvoor staat de Gever alles goeds borg.

Wanneer het de dingen van dit leven geldt, komt het telkens voor, dat de een bidt om iets, en de ander om het tegendeel. Men denke aan het geval van eenen oorlog tusschen twee mogendheden: indien dan gebeden wordt, kan men wel aannemen, dat de bede van het eene volk precies het omgekeerde inhoudt van de bede van het andere volk. De zegepraal van het eene land is de nederlaag van het andere. Wat hier in het groot geschiedt, vindt in het klein gedurig plaats. De eene boer verlangt naar regen voor zijn gras, de andere boer ziet uit naar zonneschijn voor het rijpen zijner granen. „Zooveel hoofden, zooveel zinnen" zou men hier kunnen wijzigen in: zooveel menschen, zooveel beden, en dan nog de vraag stellen, of het niet veel beter ware, in al die gevallen zijne begeerten voor zich te houden.

En toch — die gedachte moet niet gevoed worden. „Laat uwe be-

geerten in alles, door bidden en smeeken met dankzegging bekend worden bij God", (Phil. 4 : 6) luidt de apostolische vermaning. Wie daarnaar luistert, zal van zelf eerst hebben te onderzoeken, of hij die begeerten, welke zijne ziel vervullen, mag koesteren. In de tweede plaats zal hij, bij het brengen zijner begeerten voor het aangezicht Gods, rust vinden in de trouwe en wijze liefde zijns Gods, die geven zal wat goed is en wat Hij in zijn eeuwigen raad bepaald heeft. Juist in het altijd door bekend maken onzer begeerten aan onzen Vader in den hemel, in het kleine even goed als in het groote, oefenen de geloovigen zich in die ware Godzaligheid, waarin zij meer en meer dienstknechten en dienstmaagden worden van den Allerhoogste, in wiens wil al hunne vermakingen zijn.

Kinderen vragen, en kinderen leeren steeds meer, dat zij anders moesten vragen. De vergevorderden in de kunst van het bidden beseffen het, dat eerst naar Gods eisch gebeden wordt, als 't hart wedergeboren is naar Gods wet, en liefde het vervult, liefde tot God en liefde tot den naaste als tot zichzelf.

Bernhard zegt ergens 1), en daaruit is iets te leeren:

„Wij bidden om de goederen des lichaams, om die der ziel en om de eeuwige zaligheid. Met betrekking daartoe hebben wij op drie dingen acht te geven. In de eerste bede n.l. pleegt onbehoorlijk verlangen in te sluipen, in de tweede onzuivere bedoeling, en in de derde soms zelfverheffing; want niet zelden zoekt men het tijdelijke wegens de lusten des harten, en deugden uit pralerij, ja zelfs het eeuwige leven zoeken eenigen misschien niet met den noodigen ootmoed, maar meer in vertrouwen op hunne verdienste .... Het gebed om tijdelijke goederen bepale zich daarom bloot tot het louter noodzakelijke; het gebed om de deugden der ziel zij vrij van iedere onzuivere bedoeling en bloot op Gods welgevallen gericht; het gebed om het eeuwige leven eindelijk geschiede in allen ootmoed en steune eenig op de barmhartigheid Gods".

§ 4. Het bidden om het kwade voor zich zelf.

Bij eeden is het niet ongewoon, dat iemand zijne onschuld betuigt onder inroeping van Gods straf, als hij daarbij liegen mocht. Daarvan vindt men een voorbeeld in Psalm 7 : 4—6. „Heere, mijn God, indien ik dat gedaan heb, indien er onrecht in mijne handen is, indien ik kwaad vergolden heb, dien, die vrede met mij had — ja ik heb dien gered, die mij zonder oorzaak benauwde — zoo vervolge de vijand mijne ziel en achterhale ze en vertrede mijn leven ter aarde, doe mijne eere in het stof wonen."

1) Sermo V, „in quadrages", aangeh. bij Tillman, I, p. 364.

Maar behalve bij de eeden, waarin men God aanroept, „dat Hij, als die alleen het harte kent, der waarheid getuigenis wil geven en mij straffen, indien ik valschelijk zwere", komen er hier en daar in den Bijbel gebeden voor, waarvan de inhoud neerkomt op een bidden om het kwade om den dood, die een einde maakte aan het lijden.

Toen Mozes het volk hoorde weenen en daarin des Heeren toorn tegen hem ontstoken zag, zeide hij: „Waarom hebt Gij aan uwen knecht kwalijk gedaan en waarom heb ik geene genade in uwe oogen gevonden, dat Gij den last dezes ganschen volks op mij legt? Heb ik dan al dit volk ontvangen? heb ik het gebaard? dat Gij tot mij zoudt zeggen: Draag het in uwen schoot, gelijk als een voedstervader den zuigeling draagt, naar dat land, hetwelk Gij hunnen vaderen gezworen hebt? Vanwaar zou ik het vleesch hebben, om al dezen volke te geven? Want zij weenen tegen mij, zeggende: Geef ons vleesch, dat wij eten. Ik alleen kan al dit volk niet dragen, want het is mij te zwaar. En indien Gij alzoo aan mij doet, dood mij toch slechts, indien ik genade in uwe oogen gevonden heb, en laat mij mijn ongeluk niet aanzien." (Num. 11 : 11—15). Dat is de bede van denzelfden Mozes, die in Egypte het onrecht zoo bedwingen kan, en van zijne kracht zich bewust is. Nu is de last te zwaar; nu kan hij niet meer; nu zou hij liever sterven, dan lijden! Dat is de verzuchting van den man, die groot werd, en zijnen val verwacht. In zulk eenen toestand hebben menschen soms hunne toevlucht genomen tot zelfmoord. En dat bedenkend, beluisteren we in dit bidden, dat ons niet betaamt te volgen, toch nog de stem des geloofs, waarmede de man Gods, in den zuiveren toon der oprechtheid, Gode zijnen nood klaagt.

Evenzoo is het bij Job, als hij zijnen dag vervloekt, (Job 3) en later de verzuchting slaakt: „Och of mijne begeerte kwame en dat God mijne verwachting gave; en dat het Gode beliefde, dat Hij mij verbrijzelde, zijne hand losliet, en een einde met mij maakte." Job. 6 : 8v. Bij Jeremia wordt hetzelfde vernomen: „Vervloekt zij de dag, op welken ik geboren ben; de dag, op welken mijne moeder mij gebaard heeft, zij niet gezegend. Vervloekt zij de man, die mijnen vader geboodschapt heeft, zeggende: U is een jonge zoon geboren, verblijdende hem grootelijks. Ja, die man zij als de steden, die de Heere heeft omgekeerd, en het heeft Hem niet berouwd: en hij hoore in den morgenstond een geroep en op den middagtijd een geschrei. Dat Hij mij niet gedood heeft van de baarmoeder af, of mijne moeder mijn graf geweest is, of hare baarmoeder (als van eene), die eeuwiglijk zwanger is! Waarom ben ik toch uit de baarmoeder voortgekomen, om moeite en droefenis te zien, en dat mijne dagen in beschaamdheid vergaan?" (Jer. 20 : 14—18).

Elia zuchte zoo onder den jeneverboom, biddend, dat hij sterven mocht: „Het is genoeg, neem nu, Heere, mijne ziel, want ik ben niet

beter dan mijne vaderen", (1 Kon. 19 : 4), en Jona bad in zijnen toorn tot den Heere en zeide: „Och Heere, was dit mijn woord niet, als ik nog in mijn land was? Daarom kwam ik het voor, vluchtende naar Tharsis; want ik wist, dat Gij een genadig en barmhartig God zijt, lankmoedig en groot van goedertierenheid en berouw hebbende over het kwaad. Nu dan, Heere, neem toch mijne ziel van mij; want het is mij beter te sterven dan te leven", Jona 4 : 2v.

Ook in het boek Tobias klinkt dezelfde toon: „En nu doe met mij naar hetgeen behagelijk is voor U: beveel, dat men mijnen geest van mij neme, opdat ik ontbonden mag zijn en tot aarde worden; want het is mij nuttiger te sterven dan te leven, dewijl ik valsche smaadwoorden gehoord heb en vele droefheid in mij is: beveel, dat ik nu verlost worde van dezen nood (en opgenomen worde) in de eeuwige plaatsen en keer uw aangezicht van mij niet af". 't Is eene bede van de lippen van Tobias, (Tob. 3 : 6).

In de wereld des gebeds zijn de toestanden, waarin zulke gebeden gedaan zijn, te vergelijken met die van vergiftige dampen voorziene diepten, die hier en daar worden aangetroffen. De meeste menschen kennen ze slechts van beschrijvingen. Betrekkelijk gering is het aantal van hen, die ze bij ervaring kennen. Slechts enkelen zijn genoodzaakt ze te moeten doorgaan. Onder die laatsten zijn sommigen bezweken, terwijl enkelen er door gekomen zijn, door het hoofd hoog te verheffen. Aan die laatsten zijn deze in den Bijbel genoemde mannen gelijk. Zij hebben toestanden doorgemaakt, die door ons niet gekend zijn. Zij hebben smarten doorleefd, waarvoor wij behoed zijn. Zij hebben beden geuit, wier inhoud daarom voor ons onverklaarbaar blijft. Zij hebben een stap gedaan op den weg, waarop Jezus geweest is, toen hij het lijden van Gods toorn gevoelde. In zulk een toestand hebben zij toch nog, hoewel der wanhoop nabij, kunnen bidden en zich in de armen Gods kunnen laten vallen, toen zij niets meer hadden dan smart en teleurstelling en lijden.

Hun bidden is niet meer het gewone roepen en klagen, maar het geschreeuw, waarin de duidelijke onderscheiding wegvalt tusschen het zuiver gesprokene woord en het van pijn en smart getuigend schreien. Men moet ook niet vergeten, dat het mannen waren, die in den dag der schaduwen, in de bedeeling des Ouden Verbonds, leefden, toen het evangelie nog niet vervuld was door den Zoon Gods, en ook de Geest der gebeden nog niet was uitgestort in het midden der gemeente.

Die beden zijn daarom ook niet bewaard, opdat wij ze zouden navolgen. De Geest der gebeden leert ons anders te bidden, als Hij ons in alle waarheid leidt en door het geloof doet naderen tot den God en Vader van onzen Heere Jezus Christus.

Er komen ook enkele andere gebeden in den Bijbel voor, waarin be-

geerd wordt, dat eigen gebrek ophoude, als anderen maar behouden worden.

Zoo wordt van Mozes gemeld, dat hij, na de zonde des volks met het gouden kalf, voor dat ontrouwe, hardnekkige volk gebeden heeft, ja zoover ging, dat hij tot den Heere zeide: „Och, dit volk heeft eene groote zonde gezondigd, dat zij zich gouden goden gemaakt hebben; nu dan, indien Gij hunne zonden vergeven zult; doch zoo niet, zoo delg mij nu uit uw boek, hetwelk Gij geschreven hebt" (Ex. 32 : 31v.).

Hier is de liefde aan het woord, evenals bij David, die, bij de erkentenis van zijne zonde en bij het zien van Gods straf, uitriep: „Ben ik het niet, die gezegd heb, dat men het volk tellen zoude? Ja, ik zelf ben het, die gezondigd en zeer kwalijk gehandeld heb, maar deze schapen, wat hebben die gedaan? O Heere, mijn God, dat toch uwe hand tegen mij en tegen het huis mijns vaders zij, maar niet tegen uw volk ter plage", (1 Kron. 21 : 17). Op zulk eene wijze kan alleen gebeden worden, als de liefde aan het woord is. David was een koning, wel niet volmaakt, maar die toch een vader des volks mocht heeten. Zoo had hij, ook als vader, gebreken, maar toch had hij zijne kinderen lief; die liefde doet hem, bij het vernemen van den dood van den goddeloozen zoon, weenend schreien: „Mijn zoon Absalom, mijn zoon, mijn zoon Absalom. Och dat ik, ik voor u gestorven ware, Absalom, mijn zoon, mijn zoon".

De beden van David zijn niet zóó scherp uitgedrukt als die van Mozes. Met diens mans bede staat het woord van Paulus gelijk, als hij zegt: „De toegenegenheid mijns harten, en het gebed, dat (ik) tot God voor Israël doe, is tot hunne zaligheid" (Rom. 10 : 1), en dan met de sterkste bevestigingen het uitdrukt: „Ik zou zelf (wel) wenschen verbannen te zijn van Christus, voor mijne broederen, die mijne maagschap zijn naar het vleesch" (Rom. 9 : 3).

Waren deze uitdrukkingen van gewone menschen, dan zou men schouderophalend ze lezen met de gedachte: dat laat zich gemakkelijk zeggen; doch nu deze woorden, wel overwogen, door Mozes en Paulus worden gebezigd, nu kan en mag men niet anders denken, dan dat zij waar zijn; maar dan is hier in deze mannen de liefde zoo hoog gestegen, als voor menschen maar mogelijk is; dan spreekt hier dezelfde liefde, die aan Golgotha's kruis haar volkomenheid bereikt heeft in breedte en lengte en diepte en hoogte!

§ 5. De voorbede.

In zijn bidden nadert de mensch voor het aangezicht des Heeren en spreekt hij tot den Allerhoogste. Daarbij wordt hij door het geloof gesteund; maar niet minder door de liefde gedreven. Die liefde uit zich door ook aan anderen in het gebed eene plaats te verleenen.

Al dadelijk zij hier aan toegevoegd, dat alleen die liefde de ware is, die, wat hare uitingen aangaat, in den Bijbel gewaarmerkt is, en dat alleen die werken der liefde verricht mogen worden, waartoe God ons opwekt. Wat toch is het geval: als eisch der liefde wordt b.v. het bidden voor de dooden genoemd; maar hoe beter de Schrift gelezen wordt, hoe meer het blijkt, dat zulk doen niet door God gewild is. Daaruit volgt dus, dat hier gedwaald wordt, en men als werk der liefde aanprijst, wat dien naam niet dragen mag, hoe goed men het ook bedoele. Ook hier moet de Bijbel ons eenige richtsnoer zijn.

Welnu, in den Bijbel worden de geloovigen vermaand om ook voor anderen te bidden. Het apostolische woord stelt dien eisch voor het gemeenschappelijk bidden der gemeente, 1 Tim. 2 : 1v., zoo algemeen mogelijk; terwijl in tal van andere plaatsen de geloovigen daartoe vermaand worden, en ons tal van mannen Gods als voorbeelden hierin geteekend zijn, opdat wij hunne navolgers zouden wezen. Naarmate een Christen zijne roeping verstaat, zal hij ook dezen priesterdienst in het heiligdom Gods trachten uit te voeren, en door den H. Geest daartoe bekwaamd worden. Voornamelijk zal dat gebeuren, als de geloovigen bijeen vergaderd zijn, en inzien, welk een belangrijk deel in hun gebed aan de voorbede gewijd is, dan zullen ze als een koninklijk priesterdom voor den troon Gods smeeken om hulp en genade voor anderen, of Gode den dank brengen voor zegeningen aan anderen geschonken, of in lofzegging aanbidden Hem, wiens Naam ook in anderen groot en heerlijk is.

De personen, voor wie gebeden moet worden, zijn alle menschen. In den Catechismus wordt op de vraag: „welke is de derde bede?" geantwoord: „Uw wil geschiede in den hemel alzoo ook op de aarde, d. i. Geef, dat wij en alle menschen 1) onzen eigen wil verzaken, en uwen wil, die alleen goed is, zonder eenig tegenspreken gehoorzaam zijn: opdat alzoo een iegelijk zijn ambt en beroeping zoo gewilliglijk en getrouwelijk moge bedienen en uitvoeren, als de engelen in den hemel doen".

Nu is er echter soms sprake van, dat het gebed voor sommigen verboden is. De Heere zegt tot Jeremia: „Gij dan, bid niet voor dit volk, en hef geen geschrei noch gebed voor hen op en loop Mij niet aan: want Ik zal u niet hooren!" (Jer. 7 : 16 verg. 11 : 14, 14 : 11). Elders heet het: „Al stond Mozes en Samuël voor mijn aangezicht, zoo zou toch mijne ziel tot dit volk niet wezen" (Jer. 15 : 1). Zelfs in het N. T. staat er: „Indien iemand zijnen broeder ziet zondigen eene zonde niet tot den dood, die zal (God) bidden en Hij zal hem het leven geven, dengene (zeg ik), die zondigen niet tot den dood. Er is eene zonde tot den dood: voor diezelve (zonde) zeg ik niet, dat hij zal bidden" (1 Joh. 5 : 16).

In deze teksten is een grens gesteld aan de voorbede. Alleen, hierop lette men wel, niet eene, die de bidder bepaalt, maar die door Gods

1) In zijne „Verklaring" spreekt Ursinus van „een ieder in de kerk".

verbod is gesteld, en in de verharding van den naaste gegrond is. Door Hollazius werd daarom terecht uit 1 Joh. 5 : 16 afgeleid : „Indien iemand vast en overtuigend wist, dat iemand tegen den H. Geest zondigde, dan mocht hij voor diens zaligheid geene gebeden opzenden naar den hemel. Maar daar het moeilijk is, aldus van een nog levend mensch te verklaren, dat hij tegen den H. Geest gezondigd heeft, is het 't veiligst voor afvalligen en lasteraars onder eene conditie te bidden, met de bijgevoegde onderstelling : als zij bekeerd kunnen worden". In denzelfden geest zeide Thomas van Aquino: „Aangezien wij, afgedacht van zulk eene uitdrukkelijke verklaring, als b.v. Jeremia ontving, onmogelijk weten, of de toestand van een mensch van zoodanigen aard is, dat hij hem voor de mededeeling der goddelijke genade onontvankelijk maakt, en dus de voor hem verrichte gebeden zonder eenig gevolg zullen blijven ; daarom mogen wij niemand de hulp onzer voorbede onthouden".

De grens der voorbede kunnen de geloovigen dus niet zelf trekken. Waar zouden zij die stellen ? In de mate, waarin iemand de zonde dient ? maar er is genade ook voor den grootsten zondaar. In den voortduur in een leven der zonde ? maar er is genade tot aan den oever des doods. In het vallen in zware zonden, na gedane belijdenis ? maar onder de allerheiligsten zijn er geloovigen, die doodslag gepleegd en hunnen Heere op het zwaarst verloochend hebben. Er is onzerzijds dus geene bepaling mogelijk, tenzij God ons een doorgronder der harten of een kenner zijner besluiten zou willen maken, en zulk eene gedachte zal wel niemand van zich zelf hebben.

Juist, omdat wij, menschen, Gods verborgen besluiten omtrent iemands zaligheid niet weten, moeten wij den zondaar vermanen tot bekeering en God daarom bidden. Dat is de eisch der liefde.

Bij de verklaring van het woord des Heeren : „Ik bid voor hen, Ik bid niet voor de wereld, maar voor degenen, die Gij mij gegeven hebt, want zij zijn Uwe", Joh. 17 : 9, waarin ook die grens ter sprake gebracht wordt, zegt Calvijn : „Tot hiertoe heeft Christus vermeld, wat den discipelen genade kon bezorgen bij den Vader ; nu stelt hij de bede zelf, waarin Hij toont, dat Hij niets verlangt dan hetgeen met des Vaders wil overeenstemt, daar Hij den Vader alleen degenen aanbeveelt, die deze van zelf bemint. Duidelijk immers zegt Hij, dat Hij niet voor de wereld bidt, daar Hij alleen zorg heeft voor de eigen kudde, die Hij uit des Vaders hand ontvangen heeft. Dat zou echter dwaas kunnen schijnen : want men kan geen beter richtsnoer voor het bidden vinden, dan wanneer wij Christus als voorganger en meester volgen. Evenwel wordt ons bevolen voor allen te bidden ; en verder heeft Christus zelf later zonder onderscheid voor allen gebeden : „Vader, vergeef het hun, want zij weten niet wat zij doen". — Ik antwoord, dat de gebeden, die

wij voor allen uitspreken, toch tot Gods uitverkoornen beperkt blijven. Van dezen en genen en ieder op zichzelf moeten wij begeeren, dat het hun welga, en aldus het geheele menschelijke geslacht omvatten, daar men nog niet de uitverkoornen van de verworpenen onderscheiden kan; intusschen echter bidden wij met de begeerte naar de komst van het koninkrijk Gods tegelijk, dat Hij zijne vijanden vernietige. Dit is van zooveel belang, dat wij voor aller zaligheid bidden, van wie wij weten, dat zij naar het beeld Gods geschapen zijn, en die dezelfde natuur met ons hebben. Aan Gods oordeel laten wij den ondergang over van hen, die Hij weet, dat verworpen zijn. Voor het gebed echter, dat hier vermeld wordt, was eene andere, geheel bijzondere gelegenheid, die niet als voorbeeld moet gesteld worden. Want Christus bidt niet slechts met het bloote gevoel van geloof en liefde, maar het binnenste heiligdom ingetreden zijnde, heeft Hij de geheime besluiten Gods voor oogen, die voor ons verborgen zijn, zoolang wij door het geloof wandelen".

In denzelfden zin handelt Voetius hierover, als hij dit drietal vragen ter sprake brengt 1):

1. Of men moet bidden in het universeel voor alle menschen, die op aarde wonen, hetzij absoluut, hetzij onder conditie, dat niemand hunner in 't vervolg zondige? Neen, is het antwoord. Zulk een gebed zou met het geloof strijden, waardoor wij uit Gods Woord vasthouden, dat er altoos zondaren zullen zijn, en Christus in het midden zijner vijanden zal heerschen, en de duivel de vorst dezer wereld zal zijn, tot de laatste wederkomst van Christus.

2. Of men voor alle uitverkoornen en geloovigen tezamen genomen dit bidden moet? Neen, is het antwoord; omdat wij door hetzelfde geloof zeker zijn, dat vele uitverkoornen inderdaad nog niet bekeerd zijn, en wanneer zij inderdaad bekeerd zijn, altoos in zich zullen hebben het vleesch, dat met den Geest strijdt, en het „ten deele" voor hen van toepassing blijft.

3. Of men moet bidden, afzonderlijk voor een ieder onzer naasten, hetzij bekeerd, hetzij onbekeerd, dat hij door Gods genade bewaard mag worden en rein zijn van deze of gene bijzondere zonde? Ja, echter niet absoluut, maar onder conditie, hetzij deze uitgedrukt is, of er onder verstaan is, n.l. als God het zoo gewild heeft, en het zijnen Naam tot eere strekt.

A. Het gebed voor de kerk en hare dienaren.

Eene zeer belangrijke plaats in het gebed komt aan de kerk toe. Evenals in de andere oefeningen der liefde, aldus moet ook in de gebeden de zorg voor de heiligen de eerste zijn. Jezus zelf is ons daarin

1) Voetius, „de exerc. pietatis", C. XXIV, p. 635.

voorgegaan en heeft ook ons voorgeschreven: „Een nieuw gebod geef Ik u, dat gij malkanderen lief hebt; gelijk Ik u liefgehad heb, dat ook gij malkanderen lief hebt. Hieraan zullen zij allen bekennen, dat gij mijne discipelen zijt, zoo gij liefde hebt onder malkanderen", (Joh. 13 : 34v.)

Naar dien regel worden in de gebeden en psalmen der H. Schrift de kerk in haar geheel en hare ambtsdragers in het bijzonder gedurig genoemd. Daarbij is het wel opmerkelijk, dat daarbij niet de triumfeerende kerk in den hemel, maar de strijdende kerk op aarde, den bidders voor den geest staat. Voor wie dus in den Bijbel de regel van wel te bidden gegeven is, staat daarmede als Goddelijke wet vast, dat ook nu door ons aan de lijdende en strijdende kerk op aarde, d. i. in andere woorden, aan de geloovigen in hun ambt en toestand, eene plaats in ons bidden moet worden ingeruimd.

Duidelijk en klaar gaan de N. T. brieven ons daarin voor, als lofzeggingen, dankzeggingen en smeekingen tot God worden opgezonden, juist met het oog op de gemeente in haar geheel, of op eene bijzondere gemeente, of op ambtsdragers in haar midden.

Als lofzeggingen, die steeds een meer algemeen karakter dragen, komen ter sprake Ef. 1 : 3—14, 1 Petr. 1 : 3—12, en 2 Cor. 1 : 3v., met hun „Gezegend zij de God en Vader van onzen Heere Jezus Christus", (wat blijkbaar het gewone begin der christelijke lofzangen was), waaraan dan in Ef. en 1 Petr. als de stof dier aanbidding toegevoegd worden al de zegeningen, welke God aan de kerk bewijst, en waarvan de eene aan de andere wordt aaneengeschakeld, in verband met het karakter van den brief, waarin zij staan. In 2 Cor 1 : 3v. is meer sprake van Gods bestel met de apostelen, als het daar heet: „Geloofd (of gezegend) zij de God en Vader van onzen Heere Jezus Christus, de Vader der barmhartigheden, en de God aller vertroosting, die ons vertroost in al onze verdrukking, opdat wij zouden kunnen vertroosten degenen, die in allerlei verdrukking zijn, door de vertroosting, met welke wij zelven van God vertroost worden".

Duidelijker treden in de dankzeggingen en smeekingen bepaalde toestanden en nooden der kerk op den voorgrond.

„Ik dank mijnen God, zoo dikwijls als ik uwer gedenk (te allen tijde in al mijn gebed voor u allen met blijdschap het gebed doende), over uwe gemeenschap aan het evangelie, van den eersten dag af tot nu toe, vertrouwende ditzelve, dat Hij, die in u een goed werk begonnen heeft, dat voleindigen zal tot op den dag van Jezus Christus", Fil. 1 : 3—6. „Daarom danken wij ook God zonder ophouden, dat als gij het woord der prediking Gods van ons ontvangen hebt, gij dat aangenomen hebt, niet als der menschen woord, maar gelijk het waarlijk is, als Gods Woord, dat ook werkt in u, die gelooft", 1 Thess. 2 : 13. „Gode zij dank, dat gij

wel dienstknechten der zonde waart, maar dat gij nu van harte gehoorzaam geworden zijt aan het voorbeeld der leer, tot hetwelk gij overgegeven zijt, en vrijgemaakt zijnde van de zonde, zijt gemaakt dienstknechten der gerechtigheid" Rom. 6 : 17v. „Eerstelijk dank ik mijnen God door Jezus Christus over u allen, dat uw geloof verkondigd wordt in de geheele wereld" Rom. 1 : 8. „Daarom ook ik, gehoord hebbende het geloof in den Heere Jezus, dat onder u is, en de liefde tot alle de heiligen, houd niet op voor u te danken, gedenkende uwer in mijne gebeden" Ef. 1 : 15. „Wij danken den God en Vader van onzen Heere J. Chr., altijd voor u biddende, alzoo wij van uw geloof in Chr. J. gehoord hebben, en van de liefde, die gij hebt tot alle heiligen, om de hope, die u weggelegd is in de hemelen, van welke gij te voren gehoord hebt door het woord der waarheid, nl. des evangelies, hetwelk tot u gekomen is, gelijk ook in de geheele wereld, en het brengt vruchten voort, gelijk ook onder u, van dien dag af, dat gij gehoord hebt en de genade Gods in waarheid bekend hebt". Col. 1 : 3—6. „Wij danken God altijd over u allen . . . zonder ophouden gedenkende het werk uws geloofs en den arbeid der liefde en de verdraagzaamheid der hope op onzen Heere J. Chr., voor onzen God en Vader, wetende, geliefde broeders, uwe verkiezing van God, want . . . ". 1 Thess. 1 : 2—4. „Wij zijn schuldig altijd God te danken over u, broeders, die van den Heere bemind zijt, dat u God van den beginne verkoren heeft tot zaligheid, in heiligmaking des Geestes en geloof der waarheid, waartoe Hij u geroepen heeft door ons evangelie, tot verkrijging der heerlijkheid van onzen Heere J. Chr.", 2 Thess. 2 : 13v. „Ik dank mijnen God altijd over u, vanwege de genade Gods, die u gegeven is in Chr. J., dat gij in alles zijt rijk geworden in Hem, in alle rede en in alle kennis, gelijk het getuigenis van Christus bevestigd is onder u, alzoo dat het u aan geene gave ontbreekt, verwachtende de openbaring van onzen Heere J. Chr., welke (d.i. God) u ook zal bevestigen tot het einde toe, om onstraffelijk te zijn in den dag van onzen Heere J. Chr". 1 Cor. 1 : 4—8. „Wij moeten God te allen tijde danken over u, broeders, gelijk billijk is, omdat uw geloof zeer wast, en dat de liefde van een iegelijk van u allen jegens malkanderen overvloedig wordt, alzoo, dat wij zelven van u roemen in de gemeenten Gods over uwe lijdzaamheid en geloof, in alle uwe vervolgingen en verdrukkingen, die gij verdraagt" 2 Thess. 1 : 3v. In allerlei wijze altemaal dankzeggingen aan God voor de bekeering, en het leven in geloof en liefde en hope, dat in de gemeente voor den dag treedt.

Ook voor bepaalde ambtsdragers en bijzondere personen komen zij voor. Paulus, die met 't oog op zichzelven schrijft: „Ik dank Hem, die mij bekrachtigd heeft, n.l. Chr. J. onzen Heere, dat Hij mij getrouw geacht heeft, mij in de bediening gesteld hebbende, mij, die tevoren een Godslasteraar was en een vervolger en een verdrukker; maar mij

is barmhartigheid geschied, dewijl ik het onwetende gedaan heb in mijne ongeloovigheid; doch de genade onzes Heeren is zeer overvloedig geweest, met geloof en liefde, die is in Chr. J.", 1 Tim. 1 : 12—14, schrijft elders: „Ik dank God,..... als ik mij in gedachtenis breng het ongeveinsd geloof, dat in u is, hetwelk eerst gewoond heeft in uwe grootmoeder Loïs en uwe moeder Eunice, en ik ben verzekerd, dat het ook in u woont", 2 Tim. 1 : 3—5, en „Ik dank mijnen God, uwer altijd gedachtig zijnde in mijne gebeden, alzoo ik hoor uwe liefde en geloof, welke gij hebt aan den Heere Jezus en jegens alle de heiligen, opdat de gemeenschap uws geloofs krachtig worde in de bekendmaking van alle goed, hetwelk in ulieden is door Chr. J.", Filem. 4—6, met 't oog op zijne geliefde medearbeiders.

Wat in dezen laatsten brief samenvalt met de dankzegging: de smeeking, is elders afzonderlijk genoemd. Zoo wordt na den dank voor het geloof en de liefde, die van de Efeziërs den apostel ter oore gekomen is, ook voor hen gebeden: „opdat de God van onzen Heere J. Chr., de Vader der heerlijkheid, u geve den Geest der wijsheid en der openbaring in zijne kennis, n.l. verlichte oogen uws verstands, opdat gij moogt weten, welke zij de hope van zijne roeping, en welke de rijkdom zij der heerlijkheid van zijne erfenis in de heiligen, en welke de uitnemende grootheid zijner kracht zij aan ons, die gelooven, naar de werking der sterkte zijner macht, die Hij gewrocht heeft in Christus" n.l. in zijne verheerlijking, Ef. 1 : 17v. en later schrijft hij: „Om deze oorzaak buig ik mijne knieën tot den Vader van onzen Heere J. Chr., uit welken al het geslacht in de hemelen en op de aarde genoemd wordt: opdat Hij u geve, naar den rijkdom zijner heerlijkheid, met kracht versterkt te worden door zijnen Geest in den inwendigen mensch, opdat Christus door het geloof in uwe harten wone en gij in de liefde geworteld en gegrond zijt, opdat gij ten volle kondt begrijpen met alle de heiligen, welke de breedte en lengte en diepte en hoogte zij, en bekennen de liefde van Christus, die de kennis te boven gaat, opdat gij vervuld wordt tot al de volheid Gods," Ef. 3 : 14—19. Voor eene andere gemeente is zijne bede: „dat uwe liefde nog meer en meer overvloedig worde in erkentenis en alle gevoelen, opdat gij beproeft de dingen, die daarvan verschillen, opdat gij oprecht zijt en zonder aanstoot te geven, tot den dag van Christus, vervuld met vruchten der gerechtigheid, die door J. Chr. zijn tot heerlijkheid en prijs van God", Fil. 1:9—11. Voor de gemeente te Colosse is de bede op gelijke wijze: „dat gij moogt vervuld worden met de kennis van zijnen wil, in alle wijsheid en geestelijk verstand, opdat gij moogt wandelen waardiglijk den Heere tot alle behagelijkheid, in alle goede werken vrucht dragende en wassende in de kennis Gods, met alle kracht bekrachtigd zijnde, naar de sterkte zijner heerlijkheid, tot alle lijdzaamheid en lankmoedigheid,

met blijdschap dankende den Vader, die ons bekwaam gemaakt heeft om deel te hebben in de erve der heiligen in het licht, die ons getrokken heeft uit de macht der duisternis en overgezet heeft in het koninkrijk van den Zoon zijner liefde, in denwelken wij de verlossing hebben door zijn bloed, n.l. de vergeving der zonden", Col. 1 : 9—14. Voor de Thessalonicensen, in wier leven zooveel dankensstof is, blijft de bede, „dat onze God u waardig achte der roeping en vervulle al het welbehagen zijner goedigheid, en het werk des geloofs met kracht, opdat de naam van onzen Heere J. Chr. verheerlijkt worde in u en gij in Hem, naar de genade van onzen God en van den Heere J. Chr", 2 Thess. 1 : 11v.

Nauw verwant met die gebeden zijn de wenschen, die hier en daar in die brieven worden uitgesproken in verband met bestaande misstanden. Zoo luidt het tot de Corinthiërs: „Ik wensch van God, dat gij geen kwaad doet", 2 Cor. 13 : 7. Elders wordt tot de gemeente te Rome gezegd: „De God der lijdzaamheid en der vertroosting geve u, dat gij eensgezind zijt onder malkanderen naar Chr. J., opdat gij eendrachtelijk met éénen mond moogt verheerlijken den God en Vader van onzen Heere J. Chr.", Rom. 15 : 5v. Aan de Thessalonicensen wordt geschreven: „De Heere richte uwe harten tot de liefde Gods en tot de lijdzaamheid van Christus", 2 Thess. 3 : 5, en „De Heere nu des vredes zelf geve u vrede te allen tijde in allerlei wijze", 3 : 16, terwijl tevoren gewenscht was: „En de Heere vermeerdere u en make u overvloedig in de liefde jegens malkanderen en jegens allen, gelijk wij ook zijn jegens u, opdat Hij uwe harten versterke, om onberispelijk te zijn in heiligmaking, voor onzen God en Vader, in de toekomst van onzen Heere J. Chr. met alle zijne heiligen", 1 Thess. 3 : 12v. In dien zin zijn ook de plechtige wenschen: „De God nu aller genade, die ons geroepen heeft tot zijne eeuwige heerlijkheid in Chr. J., nadat wij een weinig tijds zullen geleden hebben, die volmake, bevestige, versterke en fundeere ulieden. Hem zij de heerlijkheid en de kracht in alle eeuwigheid, Amen", 1 Petr. 5 : 10v. — of die andere: „De God nu des vredes, die den grooten Herder der schapen door het bloed des eeuwigen Testaments uit de dooden heeft wedergebracht, n.l, onzen Heere J. Chr., die volmake u in alle goed werk, opdat gij zijnen wil moogt doen, werkende in u hetgeen voor Hem welbehagelijk is door J. Chr., denwelken zij de heerlijkheid in alle eeuwigheid, Amen". Zoo is ook de zegenbede aan 't slot der brieven.

Het blijft altoos weder de bede, om versterking van het Christenleven, dat zich uit in geloof en hoop en liefde. Op de geestelijke belangen wordt allereerst de nadruk gelegd: niet van het doen ophouden der vervolgingen is sprake, maar van het vermeerderen der lijdzaamheid. Men bespeurt allerwege, dat er gebeden wordt voor de gemeente van onzen

Heere J. Chr., wiens toekomst eerst hare heerlijkheid zal zijn. Daarbij is er in de gebeden ook gedacht aan den weg der middelen, b.v. in 1 Thess. 3 : 10, de overvloedige smeeking „om uw aangezicht te mogen zien en te volmaken hetgeen aan uw geloof ontbreekt", en in Rom. 1 : 11v. het verlangen, „om u te zien, opdat ik u eenige geestelijke gave mocht mededeelen, teneinde gij versterkt zoudt worden, dat is, om mede vertroost te worden onder u door het onderling geloof, zoo het uwe als het mijne".

Ja, ook de stoffelijke belangen worden niet geheel en al vergeten. Daarvan levert 2 Cor. 9 : 8 vv. het bewijs, waar, bij de opwekking tot milddadigheid, de bede gevoegd wordt: „Die zaad den zaaier verleent en brood om te eten, die verleene en vermenigvuldige uw zaaisel (hetgeen gij in milddadigheid uitstrooit) en vermeerdere de vruchten uwer gerechtigheid, zoodat gij in alles rijk wordt tot alle eenvoudigheid (van den blijmoedigen gever), welke door ons (die de gaven bedienen) werkt dankzegging tot God; want de bediening van dezen dienst vervult niet alleen het gebrek der heiligen, maar is ook overvloedig door vele dankzeggingen tot God". Treffend komt hier uit, hoe juist dat stoffelijke zijne volle waarde erlangt, doordat het stemt tot dank aan God, en ook tot de bede voor degenen, die het schonken. Daarvan geeft Paulus zelf een voorbeeld, als hij de ontvangst van gaven vermeldt, door te schrijven: „Ik ben groetelijks verblijd geweest in den Heere, dat gij nu eenmaal wederom verwakkerd zijt, om aan mij te gedenken", en dan daaraan toevoegt: „doch mijn God zal naar zijnen rijkdom vervullen al uwe nooddruft, in heerlijkheid, door Christus Jezus", Fil. 4 : 10, 19. Op dezelfde wijze als hij elders schrijft: „De Heere geve den huize van Onesiphorus barmhartigheid" om zijne betooning van liefde jegens den gevangen apostel: „De Heere geve hem, dat hij barmhartigheid vinde bij den Heere in dien dag", 2 Tim. 1 : 16, 18.

In overeenstemming met deze voorbeelden is nu ook door de geloovigen gedankt en gesmeekt voor de gemeente in haar geheel en in hare deelen, en naar de verschillende toestanden, waarin die verkeerden, en is men in aanbidding neergezonken voor den Drieëenigen God, die haar verkozen heeft als zijnen heiligen tempel.

In hare gebeden heeft de kerk eene bepaalde plaats aan de kerk ingeruimd. Hoe men in den ouden tijd bad om bescherming en bewaring, om uitbreiding en toeneming der kerk bij de gebeden des avondmaals, vindt men elders. Evenzoo kan men op eene andere plaats vinden, hoe voor allerlei misstanden van gemeenteleden God werd aangeroepen, in de dagen van den kerkvader Chrysostomus. Als allengs ook voor de bevestiging der ambtsdragers bepaalde formulieren in gebruik komen, vindt men daarin wat aangaande die personen in het gebed gezegd moet worden. Bij de bediening van de mis wordt aan de kerk en

hare geestelijken eene eerste plaats toegekend, in den z. g. „Canon" De inhoud dier gebeden is bijna geheel gelijkluidend met die, welke in de oude kerk gebezigd werden.

Ook in de kerken der Hervorming is men trouw gebleven aan de vermaningen om te bidden voor alle de heiligen, en voor allen, die het Woord hebben te bedienen. Meestal echter is er meer smeeking dan dankzegging, en over het geheel genomen heeft men den moed gemist, om van de kerk van lateren tijd te zeggen, wat door de apostelen van de kerk uit den eersten tijd werd betuigd.

In het kerkboek voor de evangelische kerk in Pruisen 1) luidt het begin van het gebed: „Heere God, Hemelsche Vader! wij bidden U, dat Gij uwe Christelijke kerk met al hare leeraars en dienaars door uwen H. Geest wilt regeeren, opdat zij bij de zuivere leer van uw Woord bewaard, het ware geloof in ons verwekt en gesterkt worde, ook de liefde jegens alle menschen in ons wasse en toeneme. Zegen de prediking des Evangelies tot uitbreiding van uw Rijk ook onder heidenen en joden en laat U den dienst uwer knechten in dit werk welgevallig zijn. Wend de oogen uwer barmhartigheid op allen, die uwen naam belijden en die onder het juk der ongeloovigen zuchten. Wees echter inzonderheid die allen genadig en barmhartig, die met ons hetzelfde dierbare geloof ontvangen hebben, maar tegenwoordig nog in veel gevaar, nood en vervolging leven".

In een oud Luthersch kerkboek luidt het begin van het gebed na de predikatie van den Zondagvoormiddag: „O, Almachtige, barmhartige God, Gij, Behoeder Israëls, wij bidden U, verleen uwe Christelijke kerk altijd getrouwe herders en leeraars; verwek milde voedsterheeren en wijze voorstanders; en geef allen Christenen aandacht, opdat uw Woord zuiver gepredikt, ijverig voortgeplant, ook met vreugde aangenomen en in een rein en goed hart bewaard worde".

In het kerkboek der Gereformeerden wordt eerst Gods zegen gevraagd over de leer van het evangelie, en in verband daarmede gesmeekt, dat God getrouwe dienaars in zijnen oogst zende en de valsche leeraars uitroeie. Daarna volgt de bede voor alle Christelijke gemeenten; en na de bede voor de overheid en de welvaart des lands, wordt Gods genade gezocht voor de vervolgde Christenen. Bij 't lezen daarvan bespeurt men het verschil van toen en nu. Voor onze dagen met het verdeelde leven op kerkelijk terrein, waarin de vervolging van Paus of Turk tot rust is gekomen, en de arbeid der zending zulk eene belangrijke plaats inneemt, diende dat oude gebed der vaderen in de voorbeden wel gewijzigd te worden.

---

1) H. Hering „Hülfsbuch zur Einführung in das liturgischen Studium". 1888 p. 203.

B. Het gebed voor de overheid.

Overal vindt men de gewoonte, dat de onderdanen des rijks in hunne godsdienstige samenkomsten bidden voor hunne overheden. Bij de Grieken en Romeinen wordt daarvan melding gemaakt, zooals ook bij de Joden en Mohammedanen. Daarin schuilt ook niets verwonderlijks: het ligt immers in den aard van het godsdienstige denken, dat de overheden door God zijn aangesteld en bij de gratie Gods regeeren, en dat het dus op den weg der onderdanen ligt, den zegen Gods af te smeeken voor koningen en allen, die in hoogheid zijn.

In den Bijbel is er hier en daar sprake van. David bidt den Heere: „Geef mijnen zoon Salomo een volkomen hart, om te houden uwe geboden, uwe getuigenissen en uwe inzettingen, en om alles te doen en om dit paleis (den tempel) te bouwen, hetwelk ik voorbereid heb", (1 Kon. 29 : 19). De zegenwensch, dien hij zijnen zoon gaf, stemde daarmede overeen: „De Heere geve u kloekheid en verstand en geve u bevel over Israël, en dat, om te onderhouden de wet des Heeren, uws Gods; dan zult gij voorspoedig zijn, als gij waarnemen zult te doen de inzettingen en de rechten, die de Heere aan Mozes geboden heeft over Israël. Wees sterk en heb goeden moed, vrees niet en wees niet verslagen", 1 Kron. 22 : 11v. In den Psalmbundel is eene bede voor den Koning, in den dag der tegenspoeden, Psalm 20; en eene dankzegging voor hem, na aanvankelijke verhooring en genezing, waarin het vertrouwen op Gods hulp en bijstand voor de toekomst vaststaat, Psalm 21. Daarin is een lied op des Konings bruiloft, Psalm 45, en een psalm, waarin zijne heerlijkheid en macht wordt gezongen, Psalm 2. Bij het lezen daarvan vergete men niet acht te geven op het theocratisch karakter van Israël en op de typische beteekenis van zijnen koning, zooals die vooral ook uitkomt in de bede om de heerschappij des vredes van den Koning, die Psalm 72 laat hooren. Maar al is de inhoud dier Psalmen eerst volmaakt verstaan, wanneer men er het beeld van den Messias in terugvindt, toch zijn ze oorspronkelijk gezongen met het oog op David en zijn zaad, in het besef, dat het betaamt God te bidden voor den Koning.

De Bijbel leert het volk, wat zijne roeping is. Is het in ballingschap, dan luidt het bevel Gods: „Zoekt den vrede der stad, waarhenen Ik u gevankelijk heb doen wegvoeren, en bidt voor haar tot den Heere; want in haren vrede zult gij vrede hebben", Jer. 29 : 7. Die uitspraak is van beteekenis, zooals straks nader zal blijken. Haar hebben de Joden ter harte genomen. In het apokryphe boek, Baruch 1 : 10v. wordt gezegd, dat de reeds weggevoerde ballingen uit Babel tot den hoogepriester en de andere priesters geld zonden om daarvoor offers te brengen, en daarbij vroegen: „Bidt voor het leven van Nebukadnezar, den koning

van Babel, en voor het leven van Baltasar, zijnen zoon, opdat hunne dagen duren als de dagen des hemels over de aarde, dat de Heere ons kracht verleene en onze oogen doe lichten en wij onder de bescherming van Nebukadnezar, den koning van Babel, en onder de bescherming van zijnen zoon Baltasar leven, hen vele dagen dienen en genade bij hen vinden".

Josephus 1) deelt een schrijven mede van den hoogepriester Eleazar aan Ptolemaeus, waarin ook dit stond: „Wij hebben dadelijk offeranden voor u en uwe zuster en uwe kinderen en vrienden geofferd, en het volk heeft den Heere gesmeekt, wat gij u voorneemt, te doen gelukken en uw rijk in vrede te bewaren". Elders 2) laat hij het voorkomen als eene oorzaak van den oorlog, die met Jeruzalems verwoesting eindigt, dat er oproerigen waren, die weigerden voor den keizer van Rome te offeren, ofschoon de priesters en voormannen des volks ernstiglijk aandrongen, die gewoonte volgens hunne bestaande regelen niet te verlaten.

Dat er koningen waren, die aan het gebed waarde hechtten, blijkt wel uit het bevel, dat Darius gaf, de Joden in een en ander bij te staan voor den offerdienst, „opdat zij offeranden van liefelijken reuk den God van den hemel offeren, en bidden voor het leven des konings en zijner kinderen". (Ezra 6 : 10.)

Zulke bijdragen tot den offerdienst door koningen waren niet ongewoon. Reeds van Israëls koningen lezen wij gedurig, dat zij het benoodigde voor groote offers gaven. Behalve van Darius wordt ook van andere vreemde heerschappijvoerders gemeld, dat zij van staatswege bijdroegen tot den offerdienst; b. v. van Antiochus den Grooten vermeldt Josephus het; en van Augustus, den keizer van Rome, zegt Philo, dat hij bepaalde, dat voor immer op kosten des keizers dagelijks twee lammeren en een stier geofferd moesten worden. Waarschijnlijk werd het benoodigde geld daarvoor gevonden uit de opbrengst der belastingen, die de Joden moesten opbrengen.

Behalve dat offer en gebed, dat in 't algemeen voor de overheid, veelal zelfs voor een heidenschen vorst, werd gebracht, gebeurde het ook wel in bijzondere gevallen. Tenminste in Caligula's leven wordt daarvan driemaal melding gemaakt. n.l. bij de aanvaarding zijner regeering, bij zijne genezing van eene zware krankheid, en bij het begin van een veldtocht tegen de Germanen 3).

Ook nu nog wordt in de synagogen bij het ochtendgebed op Sabbath en feestdagen een „Gebed voor de Koningin en het Koninklijk Huis" gedaan van dezen inhoud: „Hij, die hulp verleent aan koningen en heerschappij verschaft aan vorsten; wiens koningschap is een koningschap over alle

1) Josephus, „Ant. jud." XII, 2, 5.

2) Josephus, „Bellum jud." II, 17, 30.

3) vg. Schürer. „Gesch. der jüd. Volkes" II p. 302.

eeuwigheid; Hij, die zijnen dienaar David bevrijd heeft van het verderflijke zwaard, die in de zee een weg, in machtige wateren een pad heeft gebaand, Hij zegene en behoede, beware en steune, verheffe en make groot onze Gebiedster, H. M. Koningin Wilhelmina, den koninklijken Gemaal en H.M. de Koningin-Moeder, en het geheele Koninklijke Huis; verheven blijve hunne majesteit!

De Koning aller koningen schenke haar in zijne barmhartigheid leven en behoede haar en bescherme haar voor allen nood en kommer en schade; en onderwerpe volkeren aan hare voeten, doe hare vijanden voor haar vallen, en moge zij gelukkig zijn, waarheen zij zich ook wende! De Koning aller koningen schenke in zijne barmhartigheid haar hart en dat van al hare raadgevers en vorsten een gevoel van barmhartigheid, om ons en gansch Israël wel te doen; moge in hare en onze dagen Juda geholpen worden en Israël veilig wonen en de Verlosser komen voor Tsion; zoo zij het welgevallig, laat ons hierop zeggen Amen!" 1)

Wat nu door Joden en heidenen geschiedde, wil de Apostel ook zien gebeuren in het midden der Christelijke gemeente. „Ik vermaan dan vóór alle dingen, dat gedaan worden smeekingen, gebeden, voorbiddingen, dankzeggingen voor alle menschen: voor koningen en allen, die in hoogheid zijn, opdat wij een gerust en stil leven leiden mogen in alle Godzaligheid en eerbaarheid". 1 Tim. 2 : 1, 2.

't Is de moeite waard te lezen, wat Calvijn daarover schrijft, „. . . . om te beginnen handelt (de apostel) over de publieke gebeden, waarbij hij beveelt, dat ze niet slechts voor de geloovigen, maar voor het geheele menschelijke geslacht worden gesproken. Sommigen konden aldus bij zich zelf denken: waarom zouden wij bekommerd zijn over het heil der ongeloovigen, met wie wij in 't geheel geen band hebben? Is het niet voldoende, indien wij als broeders voor de broeders over en weer bidden, en God geheel zijne kerk aanbevelen? Die buiten zijn gaan ons immers niet aan. Tegen die ongelukkige meening gaat Paulus in en beveelt de Efeziërs in hunne gebeden alle stervelingen te omvatten, en die niet te beperken tot het lichaam der kerk . . . Met name herinnert hij aan de koningen en de overige magistraten, omdat zij voor anderen gehaat konden zijn bij de Christenen. Want zoovelen in dien tijd overheden waren, zoovelen waren ook als 't ware gezworen vijanden van Christus. Daarom kon deze gedachte insluipen, dat men voor hen niet moest bidden, die al hunne krachten en middelen aanwendden om het rijk van Christus te bestrijden, waarvan in de eerste plaats de voortgang begeerd moet worden. Daartegen gaat Paulus echter in en beveelt duidelijk, ook voor hen te bidden. En voorzeker de verkeerdheid

1) „Volledig Gebedenboek der Ned. Israëlieten", door J. Vredenburg.

der menschen geeft geen recht, om de instelling Gods niet te beminnen. Derhalve, daar God magistraten en vorsten geschapen heeft voor de instandhouding van het menschelijk geslacht, moeten wij, al wijken velen af van de Goddelijke ordinantie, daarom toch niet nalaten lief te hebben, wat Godes is, en daarvoor het goede te begeeren. Dat is de reden, waarom de geloovigen verplicht zijn, in welk gebied zij ook leven, niet alleen de wetten en het bevel der magistraten te gehoorzamen, maar ook in hunne gebeden hun heil Gode aan te bevelen. Jeremia (29 : 7) zeide tot de Israëlieten: „Bidt voor den vrede van Babel, want in zijn vrede ligt uw vrede". Dat is de algemeene leer, dat wij begeeren, dat de door God gestelde machten zich wel en rustig bevinden . . . . Indien iemand vraagt, of er ook gebeden moet worden voor de koningen, van wie wij niets van dien aard (dat zij nl. een stil en Godzalig en eerbaar leven voorstaan) bemerken: dan antwoord ik, dat onze begeerten daarheen gericht zijn, dat zij, door den Geest Gods geregeerd, beginnen mogen voor ons bedienaars te zijn van die goederen, waarvan zij ons te voren beroofden. Wij moeten dus niet slechts voor hen bidden, die reeds waardige (overheden) zijn; maar God moet gevraagd worden, dat Hij van slechte goede make".

Naar dit apostolisch gebod heeft de Christelijke kerk geluisterd. De voorgangers vermaanden de geloovigen daartoe. „Bidt voor alle heiligen. Bidt ook voor koningen en machten en vorsten, ook voor die u vervolgen en haten, en voor de vijanden des kruises, opdat uw vrucht openbaar zij in alles, opdat gij volmaakt zijt daarin" [1]. Door de apologeten [2] wordt de bewering, dat de Christenen voor den staat gevaarlijk zouden zijn, geloochenstraft door de verwijzing naar hun bidden, dat de overheden met de koninklijke macht ook een wijs verstand mochten hebben. Het gebed der kerk uit de 1e eeuw, aan het slot van 1 Clemens, laat het hooren, dat God zelf aan de regeeringen de heerschappij verleent, opdat de onderdanen die heerlijkheid en eere erkennen en hun om Gods wil gehoorzamen. In die erkentenis luidt de bede: „Geef hun, Heere, gezondheid, vrede, eendracht, bestendigheid, opdat zij zonder aanstoot mogen besturen de door U hun gegeven regeering"; en verder: „Gij, Heere, leid hunnen raad naar hetgeen goed en welbehagelijk is voor U, opdat zij in vrede en zachtheid de door U hun gegeven macht vroom uitoefenende U genadig vinden".

Zoo is het gebruik gebleven. In een formulier uit de vierde of vijfde eeuw [3] staat de volgende zinsnede: „Nog bidden wij U, Heere, voor den koning en die in hoogheid zijn en geheel het leger, opdat wij in

---

1) Polycarpus, „epist ad Philippenses" XII, 3.

2) Justinus M., „apologia" I, 17. Tertullianus, „apol" 30v.

3) Constit. apost. VIII, 12.

rust en eendracht den ganschen tijd des levens doorbrengend U verheerlijken door Jezus Christus, onze Hope".

Later werd bij de mis die voorbede gedaan, in het begin van den „Canon," als de priester geknield voor het altaar bidt: „U, barmhartige Vader, vragen en smeeken wij ootmoedig door Jezus Christus, uwen Zoon, onzen Heere, dat Gij aanneemt en zegent deze † gaven, deze † geschenken, deze † heilige onbevlekte offeranden (sacrificia iilibata) vooral, die wij U offeren voor uwe heilige Katholieke kerk, welke Gij moogt waardig keuren vrede te geven, te behoeden, te vereenigen en te regeeren over de geheele wereld, samen met uwen knecht, onzen Paus N. en onzen bisschop N. en onzen koning N. en alle rechtgeloovigen en vereerders van het katholieke en apostolische geloof".

In het in 1570, voor de kerk te Rome en de daartoe behoorende streken, herziene misboek werd „en onzen koning N." weggelaten, omdat de paus de overheid daar was. In andere landen werd dit misboek ook gebruikt, zonder inlassching van de behoorlijke bede voor de overheid 1).

Canisius 2) geeft, in zijn gebedenboek voor de Roomschen, een „Gebed voor koningen en vorsten", dat aldus luidt: „Almachtige, eeuwige God, Koning der koningen en Heere der heeren, in wiens hand zijn de machten van allen en de rechten der koninkrijken en politieke magistraten: U zij lof en eere, die de koningen, de vorsten en de burgerlijke magistraten niet alleen aangesteld hebt, maar ook tot hiertoe bewaart tot de gelukkige regeering van den christelijken staat, tot bescherming der goeden, tot schrik der kwaden en tot het instandhouden en regelen van den openbaren vrede tot rust des volks. En aangezien in uwe hand de harten der vorsten zijn (smeeken wij U), dat Gij hun uwe genade verleent, dat zij zijn zoodanigen als Gij eischt, n.l. beminnaars der gerechtigheid, niet te verleiden rechters, wachters der wetten, beschermers en verdedigers van armen en weduwen; en in het bijzonder oprechte beschermers van het Katholieke geloof, die tegen de boozen en de pesten van den staat behoorlijk gebruik maken van het recht des zwaards, dat hun is toebetrouwd. Laten zij, Heere, in uwe vreeze hunnen plicht uitoefenen, opdat zij in der waarheid dienaren zijn van U en van de gerechtigheid, en wij onder hunne heerschappij rustig en zeker leven, en eerbaar, vroom en trouw U dienen mogen, die leeft en regeert als aller Rechter en Heere in alle eeuwigheid".

1) Verg. H. A. Daniel, „Codex liturg." I p. 82, 138. Toch worden in gebedenboeken den geloovigen beden gegeven, die zij onder de mis hebben te smeeken; b.v. „Versterk in hunne macht de vorsten en machtigen dezer aarde, die de eer van uwen Goddelijken naam bevorderen en tegen boosaardig vergrijp beschermen; bewaar hen in uwe genade, in vrede en eensgezindheid."

2) Canisius, „Manuale catholicorum" p. 170.

In hetzelfde boek is ook een „Gebed voor burgerlijke magistraten en raadslieden der vorsten" te vinden van dezen inhoud:

„Uwe genade, Almachtig en barmhartig God, roepen wij ootmoedig in voor hen, die aan het roer van den staat zitten en met hunne plannen, besluiten en openbaargemaakte verorderingen regeeren. Uw zegen ga hen voor en volge, opdat zij het aangenomen magistraatschap naar behooren waarnemen, en den aard van hun ambt verstaan en ten uitvoer brengen. En dat zij daarom zoeken niet zoozeer over het volk te staan als hoofden, als wel voor hen te leven als vaders, van het aanzien der personen in rechtzaken afkeerig, en aangeboden gaven en geschenken ontvluchtend, die, zooals zij in voorspoed zichzelven gelijk en nederig blijven, aldus in tegenspoed krachtig en onoverwinlijk zijn, niets stellen boven uwe eer en het publieke welzijn. Dat zij zich te allen tijde beijveren in rechtvaardigheid Mozes, in zachtzinnigheid David, in wijsheid Salomo en in kracht Simson gelijk te zijn. Hoogste Heere en billijkste Wetgever, die de personen der menschen niet aanziet, en in billijkheid alles richt, wil genadiglijk onze magistraten in dezen moeilijken tijd bijstaan, opdat zij zorg besteden aan hun ambt, en met hunne kennis en gezag de gerechtigheid en het publieke voordeel bezorgen, beschermen en vooruitbrengen, en groote kracht en beschutting toebrengen aan den staat, die hun is toevertrouwd. Door Jezus Christus, onzen Heere!"

Bij de Roomschen leeft dus ook het besef, dat aan de overheid eene plaats toekomt in het gebed.

In de dagen der ernstige ongesteldheid der koningin, werd uit Rome aan „De Tijd" geseind:

Mgr. H. van de Wetering, aartsbisschop van Utrecht, droeg heden in de Hollandsche kapel der St. Joachimskerk de H. Mis op, om Gods zegen af te smeeken voor het vaderland. Daarna hield Monseigneur een gloedvolle en treffende toespraak tot de talrijke aanwezige Nederlandsche Katholieken, waarin hij o.a. in zeer hartelijke bewoordingen tot driemaal toe allen opwekte om, door een vurig gebed een spoedig en volkomen herstel voor onze geëerbiedigde en zoo zeer geliefde koningin van God af te smeeken. De plechtigheid werd besloten met het zingen van het „Te Deum laudamus". Daarna hief Mgr. van de Wetering het gewone „Domine, salvam fac reginam nostram" 1) aan, dat door allen werd meegezongen.

---

1) Dat is het gebed voor de koningin. „Heer, behoud onze koningin". „„En verhoor ons ten dage dat wij U hebben aangeroepen"". „Heer, verhoor mijn gebed". „„En mijn geroep kome tot U"". Laat ons bidden: „Open uwe barmhartige ooren, Heer, voor de beden van hen, die U smeeken, en opdat Gij gevet, hetgeen men U vraagt, doe hen ook vragen, hetgeen U behaagt. Door Christus, onzen Heer". „„Amen"".

Voor een Roomschen koning luidt dat laatste: „Heer, uit wien alle macht voort-

In de kerken der Hervorming was men ook gehoorzaam naar de vermaning der apostels.

In de „Agenda Marchica" van 1540 1) vindt men b.v. als eerste der vier „Collecten" van het gebed, deze voorbede voor de overheid: „O barmhartige, hemelsche Vader, in wiens hand bestaat aller menschen macht en overheid, door U gesteld tot straf der boozen en welvaart der vromen, in wier hand ook staan alle recht en wet van alle rijken op aarde. Wij bidden U, zie genadig neder op uwe dienaren, den Romeinschen keizer, onze vorsten en alle wettige („ordenlich") overheid, opdat zij het wereldlijke zwaard, hun door U bevolen, naar uw bevel mogen voeren. Verlicht en behoud hen bij uwen Goddelijken Naam. Geef hun, lieve Heere, wijsheid en verstand en een vreedzaam regiment, opdat zij al hunne onderdanen in vrede, rust en eenigheid beschermen en regeeren. Verleng, o God onzes heils, hunne dagen, opdat wij onder hunne heerschappij, met hen uwen Goddelijken Naam heiligen en prijzen mogen door onzen Heere Jezus enz."

In de „Preuszische Agende" volgt, na de bede voor de kerk en hare uitbreiding en de vervolgde en verdrukte Christenen, het gebed voor de overheid.

„Laat, o Heere, uwe genade groot worden over den keizer en koning, onzen heer, over de keizerin en koningin, zijne gemalin, over den kroonprins en de kroonprinses, zijne gemalin, over de gezamenlijke koninklijke prinsen en prinsessen en allen, die den keizer en het koninklijke huis verwant en genegen zijn. Behoud hen voor ons lang in leven, tot bestendigen zegen en christelijke voorbeelden.

Verleen den keizer, onzen koning, eene lange en gezegende regeering. Bescherm het koninklijke en het geheele Duitsche leger, te water en te land en alle trouwe dienaren van den koning en het vaderland. Leer hen steeds als Christenen hunnen eed te gedenken en laat dan hunne diensten gezegend zijn tot uwe eer en des vaderlands welzijn. Zegen ons en alle koninklijke landen. Wees Gij de sterke beschutting en bescherming van het Duitsche rijk en volk. Laat uwe genade rusten op zijne vorsten en vrije steden, geef hun allen een vreedzame en gezegende regeering in hunne landen, en laat geloof en trouw, kracht en eenigheid de roem en eere zijn van ons Duitsche volk. Bekroon met uwe genade de bezigheden van den Rijksdag, dat zij tot vrede en heil van het geheele vaderland en tot prijs van uwen heiligen Naam strekken. Zie in genade neder op den Landdag der monarchie, verlicht en

komt, verleen aan onzen koning N., eene voorspoedige en gelukkige regeering; dat hij U tijdens dezelve steeds vreeze en altijd trachte te behagen. Door onzen Heer Jezus Christus!" „Amen."

1) Eene liturgie voor de Luth. kerk in Brandenburg bij Daniël, „Codex liturgicus" II p. 126.

leid zijne leden, dat hunne beraadslagingen geschieden in uwe vreeze, en tot uwe eere en tot het welzijn des lands gedijen. Neem alle christelijke overheid in uwe genadige hoede en help, dat zij met den keizer, onzen koning, en alle regeerenden in het rijk onder uwen zegen trachten, uw hemelsch rijk op aarde te helpen bouwen en de heerlijkheid uws Naams te prijzen". 1)

In het kerkboek van Zürich, dat in 1523 door Leo Judae werd opgesteld, staat deze zinsnede:

„... Ernstig zullen wij ook voor alle wereldlijke overheden bidden, wien door God het zwaard in de hand gegeven is om de gerechtigheid te beschermen, en het kwaad te straffen, opdat wij met hen in stille rust onder elkander leven mogen; in het bijzonder voor onze genadige heeren, den burgemeester, de eerzame vroede raad dezer stad Zürich en de gansche gemeente, in de stad of op het land; ook voor het gemeene eedgenootschap, dat zij allen alzoo regeeren, dat weduwen en weezen beschermd, land en volk beschut, gemeenschappelijke vrede en nut gehandhaafd worde, dat zij ook alle hunne raadslagen en wetten ordenen en richten naar den welgevalligen wil Gods". 2)

In 1529 kwam van Zwingli's hand een nieuwe liturgie en daarin ook „het formuliergebed naar Paulus' leer, 1 Tim. 2, dat men tegenwoordig in Zürich gebruikt bij het begin der predikaties". Het luidt aldus:

„Laat ons God ernstig bidden, dat Hij zijn heilig, eeuwig Woord ons, armen menschen, genadig wil openen en (ons) in de kennis van zijnen wil invoeren; ook allen, die van zijn Woord afdwalen, weder den rechten weg wijze, opdat wij naar zijn Goddelijken wil leven mogen.

Daarom laat ons God bidden voor alle christelijke regenten, voor de eerzame overheid van het gemeene eedgenootschap, in het bijzonder voor de vrome burgemeesters, raad en geheele gemeente van deze stad en land Zürich, dat God hen allen naar zijnen wil wijzen en leiden wil, dat wij met elkander een Godvruchtig, vreedzaam en christelijk leven mogen leiden, en na dit ellendige leven eeuwige rust bezitten.

Dat Hij ook allen, die om zijns Woords wille in angst en nood verkeeren, genade en bijstand verleenen wil, dat zij vast en stevig in zijne belijdenis blijven; en ons uit zijne barmhartigheid genadig verleenen wil alle nooddruft naar lichaam en ziel; sprekende: „Onze Vader" enz. 3).

Nog later — in 't jaar 1675 — luidde de voorbede voor de overheid in stad en land Zürich:

„.... Desgelijks bidden wij U, o Heerscher der heirscharen, voor alle hoogere macht, voor alle koningen, vorsten en standen der gansche christenheid (voor de overheid van het gemeene eedgenootschap), vooral

1) H. Hering, „Hülfsbuch zur Einführung in das liturg. Studium" p. 203v.
2) Daniel, „Codex liturgicus" III p. 40.
3) „ „ „ „ „ 41.

echter voor uwen knecht, onzen..., voor onze genadige lieve heeren en vaders. Bewijs hun barmhartigheid, dat zij U waarlijk vreezen, uw rijk met trouwheid zoeken en bevorderen, goed gerecht en recht houden, en dat ook wij allen hen van Uwentwege in alle dingen trouw, onderdanig en gehoorzaam zijn. Gord inzonderheid, o Heere, in deze zeer hachelijke en gevaarlijke tijden onze lieve overheid aan met den geest der wijsheid en des verstands tegen alle zware en twijfelachtige gevallen, versier hen met den geest der dapperheid en met onverschrokken moed tegen alle heimelijke en openbare vijanden, dat hunne raadslagen te allen tijde gezegend blijven tot instandhouding van den lieven vrede en welvaart binnen onze grenzen". 1)

Hoe dit gebed in de formulieren van Genève luidde, kan men elders vinden. 2)

In de liturgie van de Pfaltz wordt in het gebed op Zondag na de predikatie evenzoo voor de overheid gebeden.

„...Dewijl Gij ons ook in dit leven door de hand onzer overheid, uwe dienaren, wilt regeeren, bidden wij U, die hunne harten in uwe hand hebt, dat Gij hun allen — de keizerlijke en koninklijke Majesteit, allen vorsten en heeren, inzonderheid onzen genadigsten keur- en landvorst Hertog Frederik Pfaltzgraaf, met de keurvorstelijke genadige gemalin, de jonge heeren, raden en ambtlieden (ook den eerzamen raad dezer stad) — genade en eenigheid verleenen wilt, dat zij hunne gansche regeering daarheen richten, dat onze Heere Jezus Christus, wien Gij alle macht in hemel en op aarde gegeven hebt, over hen en hunne onderdanen heersche, opdat het arme volk, die schepselen uwer hand en schapen uwer weide zijn, voor wie ook de Heere Jezus zijn bloed vergoten heeft, geregeerd worden in alle heiligheid en gerechtigheid. Dat ook wij om Uwentwil hun alle behoorlijke eere en trouw betoonen en onder hen een eerbaar, vreedzaam en christelijk leven leiden mogen. 3)

In hetzelfde kerkboek is die bede op andere wijze uitgedrukt, n.l. in het „Gebed voor allen nood en aangelegenheid der Christenheid". Hoewel dit gebed in zijn geheel eene vertaling van Calvijns boetgebed is, toch is de bede voor de overheid in andere woorden gedaan, die bijna woordelijk overgenomen met de zinsnede van het Gereformeerde „Gebed na de handelingen van den kerkeraad". Het luidt aldus:

„Wij bidden U ook voor alle overheid der wereld, voor den Romeinschen keizer en koning enz. Geef hun uwe genade, dat zij hunne gansche regeering daarheen richten, dat de Koning aller koningen Jezus Christus over hen en hunne onderdanen regeere, en dat het rijk des duivels, hetwelk is het rijk van alle schande en laster, hoe langer hoe meer

1) Daniel, „Codex liturgicus" III p. 44.

2) Hoofdstuk VI § 11.

3) Daniel, „codex lit." III p. 68.

door hen, als uwe dienaren, verstoord worde, en wij onder hen een gerust en stil leven leiden mogen in alle Godzaligheid en eerbaarheid". 1)

In het Morgengebed en in het Avondgebed van het „Common prayer book" is dit de bede voor de koninklijke Majesteit, zooals die in 1886 luidde, toen Victoria nog regeerde. „O Heere, onze hemelsche Vader, hoog en machtig, Koning der koningen, Heer der heeren, de eenige Bestierder der vorsten, die van uwen troon al de inwoners op aarde aanschouwt, wij bidden U van ganscher harter, met uwe gunst te aanschouwen onze genadigste souvereine vrouw, Koningin Victoria en haar zoo te vervullen met de genade van uwen Heiligen Geest, dat zij altijd geneigd zij tot het doen van uwen wil, en wandele in uwen weg. Begiftig haar overvloedig met hemelsche gaven, vergun haar in gezondheid en welvaart lang te leven, geef haar de kracht, dat zij al hare vijanden mag overwinnen en overmeesteren, en dat zij eindelijk na dit leven eeuwige blijdschap en gelukzaligheid verkrijgen mag, door Jezus Christus, onzen Heere, Amen".

Daaraan is ook toegevoegd een bede voor de koninklijke familie, die in dat zelfde jaar aldus luidde:

„Almachtige God, de Bron van alle goedheid, wij smeeken U ootmoedig te zegenen Albert Edward, Prins van Wales, de Prinses van Wales en de geheele koninklijke familie. Begiftig hen met uwen Heiligen Geest, verrijk hen met uwe hemelsche genade, begunstig hen met alle geluk, en breng hen tot uw eeuwig koninkrijk, door Jezus Christus, onzen Heere, Amen".

In Amerika wordt in bijna dezelfde woorden voor den President der Vereenigde Staten gebeden.

Wanneer gevraagd wordt, welke plaats aan de voorbede voor koningen en allen, die in hoogheid zijn, in het gebed gegeven wordt, dan vindt men in enkele formulieren, b.v. in dat van de kerk te Genève, dat zij voorafgaat aan de bede voor de kerk en hare dienaren, maar in de meeste gevallen is het omgekeerd, en volgt zij op de bede voor de kerk.

Van meer belang is de vraag, hoe voor de overheidspersonen gebeden wordt. Moet daarbij gerekend worden met hun al of niet behooren tot de kerk? Komt hier te pas de meening van den voorganger over hun al of niet bekeerd zijn? Onverschillig mag iemand omtrent die vragen zeker niet zijn. Ieder geloovige moet zich verheugen, als hij bij de overheidspersonen zaligmakende genade bespeuren mag, en zich bedroeven, als hij het tegendeel daarvan bemerkt. En wanneer men de hooge overheid, als leden zijner kerk, zijne broeders mag noemen, zal dat ook wel eene vervulling van eene begeerte zijn, die in 't hart der voorgangers aanwezig is. Maar hoe belangrijk dat zij, in de voorbede

1) Daniel, „codex lit." III p. 84.

wordt voor de overheidspersonen gebeden als voor zulken, die door God in dat ambt zijn gesteld.

Gaat men de aangehaalde voorbeelden na, dan treft het, hoe allerwege waarlijk gebeden wordt, en niet maar iets gesproken, hoe op den vasten grondslag der waarheid stelling genomen wordt en niet op de wankelende meening wordt heen en weer gesprongen, hoe men in één woord geluisterd heeft naar het bevel des apostels, en gebeden heeft voor den koning of keizer, voor de hooge en lage overheid, opdat God hun alles geven mocht, wat ze noodig hebben, om hun ambt naar Gods wil te vervullen.

Daarbij echter heeft men hunner ook gedacht in bijzondere omstandigheden. Bij krankheid, voltrekking van het huwelijk, geboorte van kinderen, en alles, waarbij land en volk belang had, heeft men nooit vergeten den zegen Gods af te smeeken. Soms heeft de kerk uit eigene beweging Gods aangezicht gezocht, om zijne hulp te vragen, of voor zijne reddingen te danken: soms heeft zij het gedaan, daartoe verzocht door de overheid zelve, die dan den dag daarvoor uitschreef en ook wel den inhoud van het gebed aangaf. In het midden der 17de eeuw is over dien inhoud heftig gestreden, en de vraag besproken in de Staten van Holland en in de provinciale synoden, voor wie gebeden moest worden in het openbare gebed, en wie daarover zeggenschap bezat.

Op advies der in 1657 benoemden tot het onderzoeken van de zaak van het publiek gebed, werd in Maart 1663 door de Staten van Holland „stellig en strikt bepaald en bevolen, dat moest gebeden worden voor de Ed. Gr. Mog. Heeren Staten van Holland en Westvriesland, als zijnde: de eenige, ontwijfelbare souverain en, naast God, de eenige overheid dezer Provintie, voor de Staten der andere Provintiën, derzelver bondgenooten, voor derzelver gezamentlycke afgevaardigden bij de Staten Generaal en Raad van State, (te 's Hage, doch daar alleen) voor de Ed. Mog. Heeren Gecommitteerde Raden, de Heeren Staten van Holland en Westvriesland, de Hoven van Justitie en de Kamer van Rekening, en overal voor de wethouderschap en regeerders van steden en plaatsen, waar 't gebed gedaan werd, onmiddelijk voor elke Regeeringen der Vrije- en Ambachtsheeren dier plaatsen".

„In de synoden van Holland vond dit veel tegenspraak bij de Voetiaansche predikanten, doch de Coccejaansche namen er groot genoegen in. Alle de provinciën, uitgezonderd Utrecht, toonden er zich misnoegd over. Bij resolutie van 1666 bepaalde Holland: den predikanten, die zich niet stipt aan het voorschrift hielden, hun tractementen in te houden; 't geen een gewenschte uitwerking had. De Voetianen morden, maar deden het; doch ook tegen dit morren werd voorzien door eene nieuwe resolutie, waarbij zij met onmiddellijke afzetting, zonder ooit elders be-

roepbaar te zijn, bedreigd werden; en schoon ook dit morren ophield, werden toch de Coccejanen voorgetrokken en beter bezoldigd, en bleven de arme Voetianen op 't eerste ellendige dorpje, waar zij beroepen waren, vastgezeteld in armoede en ballingschap. Dat duurde voort tot 1672, toen het publiek gebed en tevens het lot der Voetianen veranderde. Was het onze Vader een Schibboleth van de godsdienstige, het publiek gebed bleef het van de politieke richting". 1)

Een vriend van De Witt heeft de houding van de Staatsgezinden in deze zaak verdedigd in een drietal brochures, die in 1663 verschenen onder den gezamenlijken titel van „Public gebedt." 2)

Onder het lezen bespeurt men, dat hier de politieke strijd wordt gestreden van die dagen. Als van zelf worden daardoor de kwesties onzuiver. De tegenstander van den Staatsgezinden schrijver had gelijk, dat het de overheid niet toekomt te bepalen, wat in de kerk gebeden moet worden. De schrijver had gelijk, dat in de kerk gebeden moet worden voor de wettige overheid, die het God belieft aan te stellen. Omdat men echter meer Prinsgezind dan De Wittsgezind was, werd dat ook door velen in het gebed geuit. En aan den anderen kant, omdat men daarin gevaar zag, poogde men dat te voorkomen door het verdedigen der stelling, dat de overheid het recht heeft, het formulier te stellen, waarin voor haar zelf gebeden wordt, zooals het, na kerkelijke goedkeuring, in de kerk gebeden moet worden.

In onze dagen zal men die stelling niet meer verdedigen. Het juiste standpunt is wel dit, dat de kerk bepale het formulier van de voorbede voor de overheid; maar om dat naar behooren te doen, zal correspondentie met de overheid wel nuttig zijn, en de overheid van iedere verandering, die hier plaats vindt, aan de kerk mededeeling behooren te doen, b.v. van de troonsbeklimming van een nieuwen vorst of vorstin, van het ophouden van een regentschap, van de verandering van den officieelen naam, van de geboorte van eenen prins enz.

C. Het gebed voor de onbekeerden.

Augustinus klaagt in een zijner preeken 3): „zooals het koren onder het stroo verborgen is, evenzoo zijn diegenen verborgen, die waarlijk over de zonden van anderen zuchten en zich verontrusten".

---

1) Schotel, „De openb. eeredienst enz." II. 393.

2) „Public gebedt, ofte consideratien tegen het moninatim bidden in de publique kerken, voor particuliere personen, en specialyken voor den jegenwoordigen Heere Prince van Orangien" 1663 door D. H. — Schotel noemt Jan de Witt, een neef van den raadpensionaris, als den schrijver. Anderen noemen P. de la Court, den vriend van den raadpensionaris.

3) Augustinus, „in Psalm 30" conc. 2.

In den Bijbel zijn er genoemd, die voor hun volk gebeden hebben: misschien staan Mozes en Jeremia hier wel aan de spits, met Samuel en Job en David achter zich en gevolgd door zoovelen, van wie het nu in 't bijzonder niet vermeld staat, maar toch ondersteld moet worden, dat zij voor hunne in zonde levende mannen, vrouwen of kinderen God hebben aangeroepen, dat Hij hun de zonde vergave en in zijnen weg wandelen deed.

„De oude Christenen baden niet alleen voor de heiligen of geloovigen, alreede in Christus wedergeboren, maar ook voor de ongeloovigen en vijanden van Christus' kruis, voor alle afgodendienaars, voor allen, die den Heere in zijne leden vervolgden, voor de Joden, die door verblinding het licht van het evangelie niet zagen, voor de ketters en scheurmakers, die de eenigheid des geloofs en der liefde verbraken, en baden om hunne bekeering. En dat deden zij, omdat de banden des satans, de geweldenarij der zonde en het bedrog der dwaling alle deze ongelukkigen beletten, deze genade voor zich zelf te verzoeken. De Heere wil derhalve, dat de geloovigen hun dezen goeden dienst doen, dat zij voor hen bidden". 1)

Alleen met bidden worden echter de onbekeerden niet geholpen. Zij worden niet bekeerd door ons gebed, maar door hun geloof in den Zaligmaker. Daarom zond God biddende profeten, om het onbekeerde volk den wil Gods bekend te maken, en biddende apostelen, om het evangelie te prediken aan alle creaturen. En de voornaamste onder hen zeide daarom niet: bidt voor alle onbekeerden; maar aan de vermaning, dat ze zouden aanhouden in het bidden en danken, voegt hij toe: „biddende meteen ook voor ons, dat God ons de deur des woords opene, om te spreken de verborgenheid van Christus, opdat ik haar moge openbaren, gelijk ik moet spreken". (Col. 4 : 3. verg. 2 Thess. 3: 1. Ef. 6 : 19 v).

Om in ons hart dat gebed voor onbekeerden aan te dringen, is het ook voor Gereformeerden wel eens goed te lezen, wat Alphonsus b.v. zeide: „Alle zielen, die God waarlijk liefhebben, worden niet moede, voor de arme zondaren te bidden. Hoe zou ook iemand, die God lief heeft, onverschillig op zooveel beklagenswaardige zielen, die zonder God als slaven der hel voortleven, kunnen neerzien, zonder in innigen drang der liefde voor hen den Heere te bidden, dat Hij dezen ongelukkigen licht en kracht verleene, opdat zij den ellendigen toestand verlaten, waarin zij voortsluimeren, en waaruit zij in 't eeuwig verderf moeten storten; vooral wanneer hij bedenkt, hoe groote liefde de Heere den zielen toedraagt, wat Jezus Christus voor hen gedaan en geleden heeft, en hoe Hij begeert, dat wij voor de zondaren bidden".

Het gebed van den man bij uitnemendheid op het gebied der zending

1) Pictet, „Chr. Zedekunst" p. 177.

in echt Roomschen zin, den in 1552 gestorven Franc Xaverius, was van dezen inhoud:

„God, eeuwige Schepper aller wezens, gedenk, dat de zielen der ongeloovigen, evenals die der zondaren, uwe schepselen zijn, en nog wel schepselen naar uw evenbeeld. Zie, o Heere, hoe zij erbarmelijk te gronde gaan. Herinner U, dat Jezus, uw Zoon, voor hun heil den smartelijken dood heeft geleden. Laat niet verder toe, o Heere, dat uw Zoon door hen veracht worde, maar laat U verzoenen door de gebeden uwer uitverkoornen en door het gebed uwer heilige kerk, de bruid uws Zoons. Wees gedachtig aan uwe barmhartigheid; zie niet op hunne afgoderij en op hun ongeloof. Verlicht hen veelmeer, dat ook zij U erkennen en Hem, dien Gij gezonden hebt, Jezus Christus, die ons heil, ons leven en onze opstanding is, door wien wij verlost en gered zijn. Hem zij eere in alle eeuwigheid. Amen".

Hier is tenminste geene onverschilligheid omtrent het lot der onbekeerden te bespeuren. Voor hunne zaligheid wordt gebeden tot Hem, die alleen hen zaligmaken kan. En er is geen twijfel aan, wie waarlijk hunne bekeering verlangt, zal ook de door God daarvoor beschikte middelen zoeken, en daarop den zegen Gods afsmeeken.

Allen kunnen iets leeren uit hetgeen Paulus schrijft aan Timotheus: „Een dienstknecht des Heeren moet niet twisten, maar vriendelijk zijn jegens allen, bekwaam om te leeren, [en] die de kwaden kan verdragen; met zachtmoedigheid onderwijzende degenen, die tegenstaan; of hun God te eeniger tijd bekeering gave tot erkentenis der waarheid, en zij wederom ontwaken mochten uit den strik des duivels, onder welken zij gevangen waren tot zijnen wil". (2 Tim. 2 : 24 v.)

D. Het gebed voor bezochten.

God is „Beschikker van ons deel en lot", en als de geloovigen over hun geloof in God, den Vader, spreken, sluiten zij het oog niet voor „al het kwaad, dat Hij mij in dit jammerdal toeschikt", en bidden om bewaring voor- en verlossing van dat kwaad, dat door de zonde in de wereld gekomen is, dat nu eens meer, dan eens minder hen drukt, maar dat God ten beste keeren zal.

Maar ook anderen wordt het kwade toegeschikt. In alle vormen des levens op aarde is de werking van den vloek, die om de zonde des menschen door God in de wereld is gezonden. In plaats van een paradijs is de aarde een jammerdal geworden. In het leven der ziel en des lichaams, van het huisgezin en de maatschappij, wordt door den enkelen mensch en door alle menschen tezamen, in allerlei vorm en mate het bittere des levens gesmaakt. Waar de bidders dat gewaar

worden bij hunne naasten, worden zij door den drang der liefde gedrongen, ook die bezochten te gedenken in hun gebed.

Zoo doet de Gereformeerde kerk in haar gebed voor allen nood. „Wij bidden U ook voor allen, die Gij kastijdt met armoede, gevangenis, krankheid des lichaams of aanvechting des geestes. Troost hen allen, o Heere! naar dat Gij weet, dat hun nood is eischende. Geef dat hunne kastijding hun diene tot kennis hunner zonden en betering huns levens. Wil hun ook geven volstandig geduld, verzoet hun lijden en verlos hen eindelijk, opdat zij zich over uwe goedheid verblijden en uwen Naam eeuwiglijk prijzen".

Maar behalve dat in het algemeen opdragen van de nooden dier ellendigen, is de kerk door God er aan herinnerd, dat zij het als eenen dienst Gods beschouwen moet, om al die bezochten mede te helpen in het dragen van hun kruis.

Met name zijn de kranken het, die in de verschillende kerkboeken, eene plaats innemen. In het kerkboek van Calvijn wordt daaromtrent gezegd: 1)

„'t Is de taal van een echten en trouwen dienaar, niet alleen het volk, waarvoor hij als predikant is aangesteld, in 't openbaar te onderwijzen, maar ook voor zoover dat kan een ieder hunner in het bijzonder te vermanen, op te wekken, te bestraffen en te troosten. De grootste behoefte nu, die een mensch ooit heeft aan de geestelijke leer onzes Heeren, is er dan, wanneer hij door onzen Heere bezocht is met tegenheden, hetzij van krankheden of andere rampen, inzonderheid bij de ure des doods; want dan gevoelt hij zich sterker dan in zijn geheele leven in het geweten beangst, zoowel door het oordeel Gods, waarvoor hij zich geroepen ziet terstond te verschijnen, als door de aanvallen des duivels, die dan al zijne krachten aanwendt om den armen persoon aan te vallen en in de war te brengen. En daarom is het de plicht eens dienaars, de kranken te bezoeken en hen te troosten door het Woord des Heeren, terwijl hij hun aantoont, dat alwat zij lijden en verduren, van de hand Gods en zijne goede voorzienigheid komt, die niets zijnen geloovigen toezendt dan tot hun welzijn en zaligheid; en daarvoor zal hij de getuigenissen der Schrift, die hier gepast zijn, aanhalen. Verder moet hij hun, als hij bespeurt, dat zij gevaarlijk ziek zijn, troost geven, die nog verder rijkt, naar de wederwaardigheden, waarmede hij hen bezocht zal vinden; te weten, wanneer hij hen door den schrik des doods beangst ziet, moet hij hun aantoonen, dat daarin volstrekt geene stof tot wegneming van hunnen troost bestaat voor de geloovigen, die Jezus Christus tot geleider en beschermer hebben, daar Hij juist daardoor hen tot het leven zal leiden, waarin Hij is ingegaan. En door dergelijke aanwijzingen moet hij hun die vrees en schrik, die

1) Calvini opera VI p. 209.

zij voor Gods oordeel hebben, wegnemen. Wanneer hij bemerkt, dat zij niet voldoende in hun geweten over hunne zonden terneergeslagen zijn, dan moet hij hun verklaren, wat de gerechtigheid Gods is, waarvoor zij niet kunnen bestaan, dan alleen door zijne barmhartigheid, wanneer zij Jezus Christus tot hunne zaligheid omhelzen. Maar ziet hij daarentegen, dat zij in hun geweten getroffen en over hunne schulden verontrust zijn, dan moet hij hun Jezus Christus levendig aanwijzen en voorstellen, en hoe alle arme zondaren, die op zichzelven alle vertrouwen laten varen en zich op zijne goedheid verlaten, in Hem troost en toevlucht vinden. Derhalve zal een goede en getrouwe dienaar naar het middel moeten uitzien, dat goed gebruikt kan worden om de lijdenden en bezochten te troosten, naar de smart, die hij in hen zal bespeuren, en dat altoos door het Woord onzes Heeren. En desgelijks zal de dienaar, wanneer hij iets heeft, waarmede hij den armen bezochten ook lichamelijk troost en hulp verleenen kan, niets sparen, aan allen een waar voorbeeld van liefde toonende".

Een formulier van een gebed voor zieken is hierbij niet gevoegd. Waarschijnlijk schuilt de reden daarvoor in de overweging, dat hier van geene kerkelijke handeling sprake is, en in de onderstelling, dat de dienaar bekwaam genoeg zal zijn, in de gegeven omstandigheden naar behooren te bidden. In het kerkboek van de Pfaltz en in ons land zijn er twee formulieren; het eerste voor gewone krankheden, het tweede voor meer gevaarlijke zieken en die den dood voor oogen hebben. Zij zijn opgesteld, zooals alle formulieren, voor hen, die in het genadeverbond behooren, en als leden der kerk ook waarlijk gelooven. Zij kenmerken zich, doordat zij eigenlijk niet zijn gebeden voor kranken, van wie dan in den derden persoon gesproken wordt, maar gebeden met kranken, die mede in het „wij" en „ons" begrepen zijn. Zij zijn niet de uiting van het subjectieve gevoel, maar zij zijn in alles gesteld in den objectieven toon der H. Schrift. Zij onderstellen eene samenspreking in den zin, zooals Calvijn dat zegt en met hem alle andere hervormers het eens zijn. Zij zijn echte gebeden. Zij hebben niet hun doel in het oor of hart van den zieke; met dien is besproken, wat geacht werd het best voor hem te zijn; maar zij brengen op de lippen alles, wat in het hart moet leven, opdat het gehoord worde door den Hoorder der gebeden.

Bij het lezen dier gebeden is er eene zaak, waarop wel in het bijzonder de aandacht mag vallen, en dat is dit, dat de predikant geen plaatsvervanger of helper van den geneesheer is. De kranke is als zieke aan de zorg van den geneesmeester toevertrouwd; de predikant zorgt voor zijne geestelijke behoeften. Treffend komt dat uit, als men vraagt: wat is het einde, waarom gebeden wordt, en dan bespeurt, dat het niet de beterschap des lichaams is, maar de beterschap der ziel, niet de tijdelijke gezondheid, maar de eeuwige zaligheid.

Dat is alles in vele opzichten anders geworden. Menigeen laat een predikant komen, alsof deze door zijn gebed den dokter bijstaan of zelfs vervangen moet. En onwillekeurig heeft menig dienaar des Woords zijne eigene roeping vergeten, en schijnt hij te meenen, dat hem de gave der gezondmaking verleend is. Ook dat is eene verflauwing der grenzen, waarvan het gevolg was, dat bij het bidden allerlei subjectieve meeningen aan het woord kwamen, en de vraag, waarom alles zich bewoog, werd: zou de zieke beter worden? Juist, hierdoor gevoelt men, dat het goede spoor verlaten is, waarbij de belangrijke vraag is en blijft: is de zieke bereid, den drinkbeker te drinken, dien God hem toereikt?

Bij het bidden voor kranken zij hier ten slotte herinnerd, dat ook voor zieken de bede geldt: „Geef ons heden ons dagelijksch brood," en „Niet mijn wil geschiede, maar de Uwe". Waar die beide beden de grondtoon des harten zijn, daar kan de geloovige van harte bidden tot God, die „een Heer des doods en des levens is", en „de eeuwige zaligheid der levenden en het eeuwig leven der stervenden" genoemd mag worden. Eerst aldus krijgt de bede voor het wegnemen der krankheid, voor het verzachten der pijn, voor het herstel der krachten beteekenis. God geeft dat, wanneer het Hem belieft, en zooals het Hem behaagt. Hij leidt den geneesheer in zijne waarnemingen en overleggingen. Hij doet goed zien of dwalen in het bepalen der ziekte en in het kiezen der medicijnen. Hij werkt in de ziel van den kranke die kracht, die de genezing bevordert, of Hij geeft die niet. Hij bestuurt al die dingen, de groote en de kleine, die alle van beteekenis zijn voor het al of niet beter worden van den zieke. En juist daarom ligt aan het gebed voor de kranken de erkentenis ten grondslag, dat God, die de ziekte gezonden heeft, ook alleen haar kan wegnemen. Aldus wordt God als de opperste Geneesheer gesmeekt om genezing, en wanneer Hij die geschonken heeft, Hem de dank en de eere toegebracht. Maar belieft het Gode anders, dan nog blijft Hij onze getrouwe God en Vader in den Heere Jezus Christus, van wien ook de dood ons niet scheiden zal.

E. Het gebed voor vijanden.

In de bergrede staat ook dit woord van Jezus: „Gij hebt gehoord, dat er gezegd is: Gij zult uwen naaste liefhebben en uwen vijand zult gij haten. Maar Ik zeg u: Hebt uwe vijanden lief; zegent ze, die u vervloeken; doet wel dengenen, die u haten, en bidt voor degenen, die u geweld doen en die u vervolgen; opdat gij moogt kinderen zijn uws Vaders, die in de hemelen is; want Hij doet zijne zon opgaan over boozen en goeden, en regent over rechtvaardigen en onrechtvaardigen. Want indien gij liefhebt, die u liefhebben, wat loon hebt gij? Doen

ook de tollenaars niet hetzelfde? En indien gij uwe broeders alleen groet, wat doet gij boven anderen? Doen ook niet de tollenaars alzoo? Weest dan gijlieden volmaakt, gelijk uw Vader, die in de hemelen is, volmaakt is", (Matth. 5 : 43—48). Hierin geeft de Heere tegenover der Farizeën verklaring van het gebod den zuiveren inhoud der wet weder. Reeds die overweging doet ons beseffen, dat hier gesproken wordt over iets, dat tegen de natuur des menschen ingaat. In de Roomsche zedeleer is daarbij de onderscheiding gemaakt tusschen „het gebod": bij het gebed in het algemeen de vijanden niet uit te sluiten, waartoe allen verplicht zijn, en „de raad": het bijzonder gebed voor hen te doen, wat een verdienstelijk werk is.

Door Thomas Aquinas 1) wordt de vraag gedaan: of wij voor vijanden moeten bidden? Daaromtrent zegt hij:

§ 1. Het schijnt, dat wij niet voor vijanden bidden moeten, want zooals in Rom. 15 gezegd wordt: al wat geschreven is, is tot onze leering geschreven. Maar nu worden er in de H. Schrift vele verwenschingen tegen vijanden aangevoerd. In Ps. 6 wordt immers gezegd: „Al mijne vijanden mogen beschaamd en verbaasd worden, zij mogen zich henenwenden en beschaamd worden zeer haast". Derhalve moeten wij ook eerder tegen onze vijanden bidden, dan voor hen.

§ 2. Bovendien: Zich op vijanden wreken komt ten kwade der vijanden, maar de heiligen begeeren wraak op vijanden, naar dit woord uit Openb. 6: „Tot hoelang wreekt Gij niet ons bloed op hen, die op aarde wonen?" Waarom zij zich ook verheugen over de wraak op goddeloozen, naar dit woord uit Ps. 57: „De rechtvaardige zal zich verheugen, wanneer hij de wraak zal gezien hebben". Derhalve moet er niet voor vijanden, maar eer tegen hen gebeden worden.

§ 3. Bovendien: Hetgeen de mensch doet en zijn gebed moeten niet met elkander in strijd zijn. Maar de menschen strijden somtijds met recht tegen hunne vijanden; anders waren alle oorlogen ongeoorloofd, wat in strijd is met hetgeen boven (quaestio 40 art. 1) gezegd is. Derhalve moeten wij niet voor vijanden bidden.

Maar daartegenover staat, wat in Matth. 5 gezegd wordt: „Bidt voor degenen, die u vervolgen en kwaad doen".

De „conclusie": Wij moeten niet alleen voor vrienden maar ook voor vijanden bidden, in hetzelfde geval, waarin wij ook gehouden zijn hen met liefde te beminnen.

Ik antwoord, dat men zeggen moet, dat het bidden voor een ander de plicht der liefde is; vandaar dat wij gehouden zijn op dezelfde wijze voor de vijanden te bidden, als wij gehouden zijn hen lief te hebben.

Op welke wijze wij gehouden zijn, vijanden lief te hebben, is boven in het tractaat over de liefde (quaestio 25 art. 6) ter sprake gebracht,

1) Thomas Aq. „Summa" II. 2 q. 83 art. 8.

dat wij n.l. in hen lief hebben de natuur, niet de zonde; en dat de vijanden in het algemeen lief te hebben een plicht is, maar in het bijzonder (hen lief te hebben) is geen plicht, dan alleen naar de bereidheid des gemoeds, dat n.l. de mensch bereid zou zijn, ook in het bijzonder den vijand lief te hebben en hem te helpen in het stuk der noodzakelijkheid, of als hij vergeving vroeg. Maar in het bijzonder, zonder beperking (absoluut), de vijanden lief te hebben, en hen te helpen, is het werk der volmaaktheid. En evenzoo is het een plicht der noodzakelijkheid, dat wij in onze algemeene gebeden, die wij voor anderen doen, de vijanden niet uitsluiten. Dat wij echter voor hen in het bijzonder bidden, is een werk der volmaaktheid, en niet der noodzakelijkheid, tenzij in eenig bijzonder geval.

Dientengevolge moet er gezegd worden, met 't oog op:

§ 1: dat de verwenschingen, die in de H. Schrift vermeld staan, op viervoudige wijze begrepen kunnen worden: 1o. doordat de profeten gewoon zijn in de gestalte van een verwenscher het toekomende te voorzeggen, zooals Augustinus zegt in „Serm. dom. in monte"; 2o. voor zoover eenig tijdelijk kwaad den zondaren somtijds door God ter verbetering toegezonden wordt; 3o. omdat men begrijpt, dat zij niet een eisch bevatten tegen de menschen zelf, maar tegen het rijk der zonde, dat n.l. door de bestraffing der menschen de zonden vernietigd worden; 4o. door zijn wil in overeenstemming te brengen met de Goddelijke gerechtigheid, waar het 't oordeel geldt dergenen, die in de zonde volharden.

§ 2: dat, zooals Augustinus in het genoemde boek zegt, de wraak der martelaren is, dat het rijk der zonde vernietigd worde, onder welks heerschappij zij zooveel hebben doorstaan. Of, zooals in het boek „De Quaestionibus V. et. N. T." gezegd wordt: zij eischen, dat zij gewroken worden, niet in letterlijken, maar in overdrachtelijken zin, zooals het bloed van Abel van de aarde roept. Zij verheugen zich immers over de wraak niet om deze zelve, maar om de Goddelijke gerechtigheid.

§ 3: dat het geoorloofd is, de vijanden te bestrijden, opdat zij van de zonden teruggehouden worden, wat hun en anderen ten goede komt. En aldus mag men ook in het bidden eenig tijdelijk kwaad voor zijne vijanden begeeren, opdat zij zich beteren, en aldus zullen het gebed en hetgeen men doet niet met elkander in strijd zijn.

Ziedaar, ook als eene proeve der schoolsche behandeling van eenig onderwerp, wat de vader der scholastiek leert over het bidden voor vijanden. Er moet voor hen gebeden worden in hetzelfde geval, waarin wij ook gehouden zijn, hen met liefde te beminnen.

Daaromtrent luidt zijne „Conclusio" elders: [1] „Vijanden als vijanden

---

1) „Summa" II, 2 quaestio 25.

moeten niet met liefde bemind worden, maar liever gehaat worden; naar hunne natuur echter moeten zij niet uitgezonderd worden van de algemeenheid der liefde, en slechts in 't stuk der noodzakelijkheid zijn wij gehouden hun in het bijzonder liefde te betoonen, alhoewel het een werk der volmaaktheid zou zijn, ook buiten de omstandigheid der noodzakelijkheid voor hen de taak der liefde ten koste te leggen".

Ter nadere verklaring voegt hij daaraan toe: „Ik antwoord, dat men zeggen moet, dat de liefde tot vijanden op drieërlei wijze beschouwd kan worden:

De eerste wijze is, dat vijanden bemind worden, voorzoover zij vijanden zijn, en dat is verkeerd en in strijd met de liefde, omdat dit is het beminnen van eens anders kwaadheid.

Anders kan de liefde tot vijanden genomen worden, ten aanzien van hunne natuur, n.l. in het algemeen, en aldus is de liefde tot vijanden een noodzakelijk werk der liefde, zoodat iemand, die God en den naaste bemint, van die algemeenheid der naastenliefde zijne vijanden niet uitsluit.

Op de derde manier kan de liefde tot vijanden beschouwd worden in het bijzonder, zoodat iemand in het bijzonder bewogen wordt door een gevoel van liefde tot den vijand. En dat is niet een noodzakelijk werk der liefde in volstrekten zin, aangezien het zelfs niet een noodzakelijk werk der liefde is, door een gevoel van liefde in het bijzonder tot de eerste de beste menschen bij uitstek bewogen te worden, omdat dit onmogelijk zou zijn. Het is echter een noodzakelijk werk der liefde (vijanden te beminnen) naar de bereidheid des gemoeds, zoodat een mensch zijn gemoed daartoe bereid heeft, dat hij in het bijzonder den vijand zou beminnen, als de noodzakelijkheid zich voordeed. Maar dat een mensch zonder het stuk der noodzakelijkheid het tot deze daad brengt, dat hij den vijand bemint om Gods wil, dat behoort tot de volmaaktheid der liefde. Wanneer immers met liefde de naaste bemind wordt om Gods wil, betoont iemand, hoe meer hij God bemint, des te meer ook tot den naaste zijne liefde, die geen vijandschap verhindert. Evenals iemand, indien hij eenig mensch zeer beminde, uit liefde tot dezen, ook zijne kinderen zou beminnen, al waren zij ook zijne vijanden."

Waar blijft het gebod Gods op deze wijze? Het wordt krachteloos gemaakt door die met niets te rechtvaardigen onderscheiding van den geboden plicht en den aanbevolen raad. Men herleze de woorden des Heeren, en leze dan b.v. Amesius 1) na: „Voor onze onrechtvaerdige vyanden moeten wy byzonderlik bidden: 1. Om dat wy sonderling met hun zonde getroffen worden, waardoor het gevaar denzelven over 't hoofd hangt, Luc. 23 : 34. „Jesus seyde, Vader, vergeeft het haer, want

1) Amesius, „van de Conscientie" boek V, Cap. VIII, 2.

sy en weten niet wat sy doen". 2. Om dat wy aldus doen, en betuygen te doen 't geen ons noodig is tot vergiffenisse onzer zonden. Matth. 6 : 12, 14, 15. „Vergeeft ons onse schulden, gelijck oock wy vergeven onse schuldenaren. Want indien ghy den menschen hare misdaden vergeeft, soo sal uwe hemelsche Vader oock u vergeven. Maer indien ghy den menschen hare misdaden niet en vergeeft, soo en sal oock uwe Vader uwe misdaden niet vergeven". 3. Om dat wy ook dus doende uyt onze gemoederen uytsluyten ongeoorloofde wraakgierigheyt, Rom. 12 : 19v. „En wreeckt u selven niet, beminde, maer geeft den toorne plaetse. Want daer is geschreven, My komt de wrake toe : ick sal 't vergelden, spreekt de Heere. Indien dan uwen vyant hongert, soo spijsight hem : indien hem dorst, soo geeft hem te drincken. Want dat doende, sult ghy kolen vyers op sijn hooft hoopen". 4. Om dat dit is Gode sijn zake in liefde beveelen."

Hier is, wat Rome een bijzonder verdienstelijk werk belieft te noemen, als de door God geëischte plicht voorgesteld. Met de bede op de lippen : „Heere, reken hun deze zonde niet toe," stierf Stephanus onder de steeniging zijner vijanden. Hetzelfde wordt uit Hegesippus verhaald 1) van Jakobus den rechtvaardige, die bij zijne steeniging uitriep : „Ik bid U, Heere, God Vader, vergeef het hun ; want zij weten niet, wat zij doen."

Zoo betaamt het den Christenen, gelijk Ignatius 2) in een zijner brieven schrijft : „Bidt ook zonder ophouden voor de andere menschen ; want er is in hen eene hoop op bekeering, dat zij God deelachtig worden. Vergunt hun derhalve, dat zij zelfs uit de werken van u onderwijs ontvangen. Tegenover hunne driften gij geduldig ; tegenover hunne grootsprekerijen gij ootmoedig ; tegenover hunne verwenschingen gij gebeden ; tegenover hunne dwaling gij vast in het geloof ; tegenover hunne ruwheid gij zacht ; zonder u te beijveren om hun voorbeeld na te doen. Laten wij, broeders, van hen bevonden worden in goedhartigheid ; maar laten wij ons beijveren navolgers des Heeren te zijn — wien is meer onrecht aangedaan, wie meer beroofd, wie meer verworpen ? — opdat er geen kruid van den duivel in ons midden gevonden worde ; maar blijft in alle heiligheid en matigheid in Christus Jezus naar het vleesch en naar den geest."

Chrysostomus 3) drukt dien plicht zijnen hoorders op het hart met de woorden : „Het wordt u als martelaarschap toegerekend, wanneer gij hem, die u als vijand belaagt, onder uwe vrienden telt, en zonder ophouden voor hem den Heere bidt, dat Hij hem genadig zij."

---

1) Eusebius, „hist. eccl." II, 23, 16.

2) Ignatius, „ep. ad. Ephes." X.

3) Chrysostomus, „de Dav. et Saul" hom. 3.

§ 6. Het vragen om de voorbede.

Alom treft men de gewoonte aan, dat iemand bij bijzondere gelegenheden verzoekt, dat in het gebed ook aan hem of haar gedacht wordt. Soms om God te danken voor verleende hulp of genade, soms ook om die af te smeeken in nood of gevaar.

Toen Jezus den hof van Gethsemané intrad, zeide Hij zijnen discipelen: „Mijne ziel is geheel bedroefd tot den dood toe; blijft hier en waakt met mij", en toen Hij hen daarna slapende vond, zeide Hij, met name tot Petrus: „Kunt gij dan niet één uur met mij waken? Waakt en bidt, opdat gij niet in verzoeking komt; de geest is wel gewillig, maar het vleesch is zwak", (Matth. 26 : 38, 40v.). Dat was geene vertooning, maar de uitdrukking van de behoefte onzer menschelijke natuur aan de hulp dergenen, met wie wij leven. Christus heeft die liefdebetooning, daar Hij Gods toorn voor onze zonden droeg, moeten missen. Hij stond alleen. Maar dank zij zijn lijden, mogen wij genieten van het ware medelijden, dat in de voorbede van anderen voor ons aan het woord is. Als menschen, maar inzonderheid als leden der gemeente, gevoelen wij gedurig aan voorbede behoefte, en vragen haar, opdat het benauwde besef van alleen te zijn verdwijne, en de troostende gedachte van de hulp der liefde rust schenke bij het eigen bidden.

Toch schuilt er soms bijgeloovigheid in het verzoeken om anderer bede. Daarvan is allicht de vraag van den toovenaar Simon in Samaria niet vrij, als hij den apostelen vraagt: „Bidt gijlieden voor mij tot den Heere, opdat niets over mij kome van hetgeen gij gezegd hebt" (Hand. 8 : 24). In elk geval komt het meermalen voor, dat iemand anderen verzoekt voor hem te bidden en zelf het niet doet. Vandaar de gedurige vermaning bij alle schrijvers, om toch niet te meenen, dat de voorbede van geloovigen een toovermiddel is, of dat de voorbede van menschen ons eigen bidden overbodig zou maken. Terecht merken zij op, dat zoolang de mensch blijft voortgaan met het dienen der zonde, zijn vragen om de voorbede ijdel is. Daarom moeten de personen, om wier voorbede gevraagd wordt, ook gedurig hunne naasten herinneren, dat dit bidden niet plaatsvervangend is, maar alleen hulpverleenend, opdat ook in het bidden het bijgeloof niet in de plaats van het geloof trede.

Al is het de plicht dergenen, die de voorbede begeeren, haar te vragen, toch zullen de geloovigen menigwerf reeds tevoren gebeden hebben voor hen, wier behoefte daaraan hun bekend was.

§ 7. De kracht der voorbede.

„Een krachtig gebed des rechtvaardigen vermag veel" (Jak. 5 : 16). Indien van dat „veel" maar niet gemaakt wordt „alles". Zulke men-

schen zijn er, die verwachten, dat zij door hun gebed over het welzijn hunner naasten beschikken kunnen. Zij leven blijkbaar in de meening, dat niet Gods wil, maar hun wil geschieden moet, en hunne voorbede alles vermag. Wie dat mocht denken, zal menigmaal bedrogen uitkomen; want God geeft niet altoos de vervulling der wenschen, die wij voor anderen doen.

God schenkt niet altoos de vervulling der tijdelijke nooden, om welke voor anderen gebeden wordt. Bathseba's kind stierf, hoe David ook smeekte om zijn leven. Johannes was op Patmos, wat zeker de geloovigen niet begeerd zullen hebben. Er was lijden bij de weduwen der Griekschen, ondanks de bede: „Geef ons heden ons dagelijksch brood". Ja, men zal toch wel mogen aannemen, dat van den beginne aan door wie bidden konden, ook gebeden is voor de tijdelijke behoeften van de hunnen: en toch — het lijden is gebleven, armoede is geleden, rampen zijn gekomen, krankheden hebben het lichaam gesloopt, de dood heeft het einde doen komen.

Dat ziende, zegt eene stem in het hart: „staak uw gebed voor anderen". Allerlei redeneeringen dringen daartoe aan. Tal van menschen leenen er het oor aan. Slechts zij, die in de voorbede een bevel Gods vernemen, volharden, blind in de toekomst, ziende in het gebod. Voor hen is de Bijbel de gids, die ook weet te verhalen van gebeden voor anderen om de vervulling hunner tijdelijke nooden, die verhooring vonden. Zij zeggen met Augustinus: „God zou ons niet vermanen te bidden, wanneer Hij ons niet wilde geven". Zij gelooven, dat indien er niet gebeden werd voor de naasten, het leven nog veel droeviger zou zijn; en daarom blijven zij voor Gods troon ook anderen gedenken; maar zij doen dat met de erkentenis van eigen kortzichtigheid, en in het geloof in Gods wijsheid en goedheid en rechtvaardigheid.

God schenkt ook niet altoos de vervulling der geestelijke nooden, die voor anderen begeerd wordt. Zou aan Kaïn geene plaats zijn verleend in het gebed van het eerste menschenpaar? Zou Izaäk ook niet om de bekeering van Ezau hebben gebeden? Moest Ismaël de belofte niet derven, ondanks Abrahams wensch? Wie zou er aan durven twijfelen? — en toch wordt in den Bijbel het ontzettende feit ons beschreven, dat die gebeden onverhoord bleven. „Somtijds geschiedt het, dat het voor anderen gedane gebed geene verhooring vindt, ofschoon het met aandacht en volharding verricht wordt en men om dingen bidt, die betrekking hebben op het heil hunner ziel". Dat zijn smartelijke ervaringen, die het hart pijn doen, vooral waar het personen betreft, die ons na bestaan. „Mijn zoon Absalom, mijn zoon, mijn zoon Absalom! Och dat ik, ik voor u gestorven ware, Absalom, mijn zoon, mijn zoon!" riep de koning in de diepste ontroering zijner ziel.

Er is voor den mensch, die zóó iets beleeft, geene rust, als hij geene rust

vindt bij zijnen God, en als hij niet eindigen kan in aanbidding van Hem, wiens troon in eeuwigheid gegrondvest is op gerechtigheid, en die geen onrecht doet, ook niet als Hij zijnen ondoorgrondelijken wil stelt boven de wenschen van een menschenkind.

Maar ook hier weet de ware bidder, dat hij moet voortgaan, de geestelijke nooden zijner naasten, die hij gewaar wordt, voor den troon Gods te brengen met de bede, dat, zoo het Gode believen mag, Hij ze vervulle. En hij doet dat in het geloof, dat ook die voorbede niet in het ijle luchtruim verdwijnt, maar gehoord wordt door den God aller genade.

In zijne „Belijdenissen" schrijft Augustinus over de kracht der voorbede, als hij hier en daar spreekt over zijne biddende moeder, wier gebed ook zooveel heeft vermocht, al was het meermalen schijnbaar vruchteloos. Een aangrijpend geval was het, toen Augustinus naar het schip ging, om naar Rome te reizen. Monica deed alle moeite, om hem te weerhouden. Tevergeefs. Zij bleef in gebed en tranen den nacht doorbrengen, waarin haar zoon vertrok. „En wat vroeg zij anders, mijn God, onder zoo groote tranen, dan dat Gij niet zoudt toelaten, dat ik scheep ging? Doch Gij, in hoog beraad verhoorende de kern harer verlangens, bekommerdet U niet om wat zij toen vroeg, opdat Gij met mij zoudt doen, wat zij altijd vroeg . . . In dien morgen was zij zinneloos van smart en met geklaag en geween vulde zij uwe ooren, die dit minachtten. Gij liet mij worden medegesleurd door mijne begeerten, om deze begeerten te doen eindigen en haar aardsch verlangen met den gerechten geesel te kastijden. Immers zij beminde mijne tegenwoordigheid bij haar, zooals alle moeders, maar veel meer dan de meeste. Zij wist niet, welke vreugde Gij haar zoudt bereiden door mijne afwezigheid. Zij wist het niet en zoo weende zij en jammerde zij". Dat zijn ervaringen, die menschen doormaken in hun bidden voor hunne geliefden. Op zijne wijze verhoort God hen naar zijn wijzen en goeden raad.

Zelfs de Theosophen erkennen de kracht der voorbede.

Velen zullen zich herinneren, hoe van koning Eduard VII van Engeland door eene waarzegster voorspeld was, dat hij niet gekroond zou worden. En toch is dat geschied. Dat is te danken aan het gebed van het volk voor den koning, heeft in die dagen eene der voornaamste woordvoerdsters dier richting geschreven. 1)

In Rome's kerk is het vooral de taak der priesters en der leden van orden, voor anderen te bidden. In hare litteratuur wordt van de voorbede vaak gesproken als van „het apostolaat des gebeds". In het bijzonder wordt daarover gehandeld in de mystieke geschriften. Eene proeve daarvan geven de volgende aanhalingen uit het leven der h. Theresia: „Hoe dikwijls de Heere mijne gebeden verhoord en zielen

1) „Maandblad voor Theosophie."

van zware zonden of uit het vagevuur bevrijd, en andere zielen tot hoogere volmaaktheid gevoerd, en in 't algemeen vele andere groote dingen mij bewilligd heeft, dat is in 't geheel niet te zeggen." „Om dingen, die den Heere niet welgevallig zijn, kan ik in 't geheel niet krachtig bidden. Hoe ik mij ook inspan, mijn gebed blijft toch koud, verstrooid en mat en verheft zich niet tot die innigheid, waarmede ik God bidden en smeeken en altijd weder lastig vallen kan, zoodra het dingen betreft, die Hij wil goedkeuren. Ofschoon ik dit niet vooruit kan weten, gevoel ik mij dan toch onweerstaanbaar aangedreven, Hem met gebeden te bestormen. Het onderscheid tusschen deze beide manieren van bidden is onbegrijpelijk groot". 1)

Bij het lezen dezer eerste woorden, zullen niet-Roomschen ongeloovig de schouders ophalen, omdat juist die voorbeelden van verhooring genoemd zijn, maar overigens zullen zij er toch min of meer mede instemmen. Er is bij het bidden eene leiding des Geestes.

De kracht der voorbede heeft verder ook op de personen, die voor anderen bidden, eene heilzame uitwerking. In hunne harten toch wordt daardoor de zelfzucht aan banden gelegd en de liefde versterkt, die den naaste liefheeft als zich zelf. Daarover wordt in alle verklaringen van het „onze Vader" terecht gehandeld.

't Is echter eene dwaling der Roomschen, als zij de voorbede gaan stellen op het lijstje der goede werken, die ons verdienstelijk maken voor God. Eene zaligheid als loon voor meer of minder werk, schijnt den Roomschen altoos begeerlijker toe dan eene zaligheid uit genade. Altoos is er bij hen van hooger loon verdienen sprake. Men leze maar, hoe Gregorius de Groote, als hij Jobs voorbede voor zijne vrienden ter sprake brengt, zegt, dat „de Heere op Jobs boete genadig heeft neergezien, toen deze voor zijne vrienden bad", en verder: „Daaruit volgt duidelijk, dat een boetvaardige des te eer ook voor zich zelf verdient verhoord te worden, hoe meer hij voor anderen aandachtig bidt. Wie n.l. zijne gebeden ook voor anderen besteedt, die bewerkt daardoor, dat zij voor hem zelf eene grootere kracht gewinnen. Ook wordt het offer des gebeds met grooter welgevallen voor het aangezicht des barmhartigen Rechters aangenomen, wanneer de kruiderij der naastenliefde daarbij gevoegd is."

§ 8. Het gebed ter genezing van kranken.

Eene afzonderlijke bespreking zij gewijd aan de z.g. geloofsgenezing, waardoor velen op eigen-, of nog meer, op anderer gebed van hunne kwalen en krankheden genezen zijn.

1) Aangehaald uit „Tillmann" I p. 261v.

2) „Expos. moral. in cap. 42 Job". C. VIII, bij Tillmann I p. 302.

In Zwitserland had Dorothea Trudel te Männedorf, een dorpje aan het meer van Zürich, haar Tehuis, waar honderden genezing vonden. Haar helper en, na haren dood in 1862, haar opvolger was Samuël Zeller, de zwager van bisschop Gobat te Jeruzalem. Daar werden in gemeenschappelijk en afzonderlijk gesprek de kranken op de noodzakelijkheid van de genezing der ziel gewezen, en verder op die des lichaams. Geneesmiddelen werden niet aangewend, maar de patienten werden met zorg en overleg behandeld. Hun werd verzekerd, dat op het gebed des geloofs God dikwijls zieken had genezen, al kon van tevoren niet gezegd worden, wat God in een bepaald geval het best zou vinden. Met oplegging der handen, na de zalving met olie, werd gebeden, en dan volgde meestal de genezing, in eens of geleidelijk. 1)

In Duitschland is in dit opzicht de naam bekend van Chr. Blumhardt, die te voren als predikant in Möttlingen met ijver zijne kudde verzorgde. Ten gevolge van de genezing van eenen bezetene werd hij zich bewust, de gave der gezondmaking te bezitten. Toen besloot hij zijn ambt neer te leggen, en zich te vestigen in het herstellingsoord Boll bij Göppingen, een stadje in Württemberg, waar hij tot zijnen dood in 1880 kranken zocht te genezen, naar de ziel door geestelijke toespraken, en naar het lichaam, door oplegging der handen en gebed.

In Amerika beweegt zich op ditzelfde terrein Dr. Charles Cullis, die aan het hoofd staat van het „Consumptives' Home", een tehuis voor teringlijders te Boston. Tal van gevallen worden door hem medegedeeld, waarin genezing volgde op het gebed en na de zalving in den naam des Heeren. Toch vond die niet altoos plaats. In het 9e verslag van het „Consumptives' Home" erkent hij dat ten volle. „Het is billijk hieraan toe te voegen, dat er eenige voorbeelden plaats gehad hebben, waarin ik in mijn eigen bewustzijn hetzelfde geloof scheen te hebben, en toch de genezing niet volgde. Ik bied over dat onderwerp geene theorie. Ik stel eenvoudig feiten vast en laat de rest aan God over. En toch kan ik begrijpen, waarom Hij, die alleen het einde van het begin af kent, bepaalt, waarom sommigen gered en anderen aan lijden en sterven overgelaten zouden worden. Niet altijd hebben zij, die Christenen zijn, een herstel van gezondheid of leven gebruikt tot hun eigen welzijn en de verheerlijking Gods". Daar is ook een orgaan „The Advance" aan de gebedsgenezing gewijd.

In Nederland is die beweging vandaar overgebracht door Hazenberg. Met de beschuldiging tegen de kerken, dat zij het evangelie verlaten hebben, treden deze en de zijnen op als predikers van het volle evangelie, waarin Jezus Christus als de Geneesmeester van ziel en lichaam beide geopenbaard wordt. „Ik ben de Heere, uw Heelmeester", luidt

1) W. W. Patton, „Prayer and its remarkable answers". New-York en Londen (20e editie) 1888 p. 214v.

het Ex. 15 : 26 bij de belofte, waarin den kinderen Israëls toegezegd wordt, dat zij, bij het doen van Gods geboden, bewaard zouden blijven van de krankheden, die God op Egypte gelegd heeft. Als zoodanig bewees God zich door de genezing van Mirjam op Mozes' gebed, van de Israëlieten door het zien op de koperen slang, van Hizkia op zijne smeeking. Zoo is door Jezus en zijne apostelen het evangelie gepredikt tot bekeering der ziel en tot genezing des lichaams. Zoo hebben de geloovigen nog te doen, naar het bevel van Jak. 5 : 14v.

In Frankrijk, in de Cevennen, woont een eenvoudige boer, Cyprien Vignes 1); toen hij nog een knaap was, gebeurde het, dat zijne moeder ernstig ziek werd en de dokters alle hoop op herstel hadden opgegeven; maar op het gebed van den jongen, die geknield voor de legerstede van zijne moeder om hare genezing gesmeekt had, herstelde zij. Dat bracht hem tot de overtuiging, dat God de gebeden voor het herstel van kranken verhoort. Vele zieken komen tot hem, om door zijn gebed genezen te worden. Vaak laat hij hen wachten en spreekt daarna tot hen in dezer voege: „Vrienden, gij komt hier iets zoeken, wat ik u niet geven kan. Gij zijt van de wereld; gij leeft voor de wereld; indien gij van God waart, zoudt gij hier niet zijn. Gij loopt het schepsel na in plaats van u toe te vertrouwen aan God, die u geschapen heeft. Wanneer een kind lijdt, gaat hij niet naar vrienden, maar naar zijn vader en moeder, en God is ons in Jezus Christus meer dan een vader en moeder. Tot ons richt Hij het woord: Bidt en gij zult ontvangen. God liegt niet en bedriegt nooit. God houdt zijn woord en doet, wat Hij belooft. Ik ben niets, ik weet niets, ik kan niets: God doet alles. Hij is met u even goed als met mij. Vertrouw u aan Hem toe zonder aarzeling en zonder voorbehoud, en gij zult genezen worden." Gaarne haalt hij uit Ps. 103 aan: „die al uwe krankheden geneest!" en zegt dan: „Daarin is alles gelegen. Gaat niet tot den medicijnmeester en niet naar de apotheek, maar tot God, den goeden Vader, die slaat en die heelt." Of hij zegt: „God wil niet, dat de menschen lijden; Hij is de beste der vaders. Hij zendt ons ziekten, om ons van onze geestelijke krankheden te genezen, opdat wij tot Hem zouden gaan, en dan geneest Hij ons." Na zulke voorbereiding volgt dan het gebed en de genezing der kranken.

In Rome's kerk komen ook dergelijke genezingen voor. Er zijn hier en daar plaatsen, waar door Maria of andere heiligen kranken genezen worden, zooals b.v. in Lourdes, in het Zuiden van Frankrijk. En nu en dan worden namen genoemd van menschen, die zulke kracht der genezing bezaten, zooals Frans van Assisi en de heilige Theresia. Ook elders hoort men van zulke buitengewone dingen. Het optreden der „Christian Scientists" draagt een zelfde karakter, maar vindt plaats

1) Volgens „Heraut" No. 967.

door menschen, die een eigen religieuze secte vormen. De voorgangster, Miss Eddy, schrijft in een harer boeken, dat alle ziekten slechts hallucinaties, waanvoorstellingen, zijn, die veroorzaakt worden door een verkeerden toestand der ziel. Daarom bidden zij met de patiënten, met het doel, hen voor de genezing voor te bereiden en hunnen wil te sterken door het geloof aan hunne genezing. De wil is de eenige macht tot gezondmaking, en om den wil der kranken te sterken, worden hun heilige stralen van den Goddelijken geest medegedeeld. Maar die stralen werken alleen, wanneer de patiënt ook zedelijk gezond wil worden. Dat vermogen, zulke zieken te genezen, bezitten ook degenen, die zelf genezen zijn en in den goddelijken geest opgaan. Daarvoor is er een metaphysische universiteit te Boston, waar men den graad van doctor kan bekomen 1).

Bij Christenen en niet-christenen is dus de gedachte, dat ziekten zonder medicijnen genezen kunnen worden. Zelfs in de oude wereld waren die wonderbaarlijke genezingen niet onbekend. In Athene had men b.v. het Asclepeion met het beeld van Serapis; en ook elders zijn z.g. ex-voto's gevonden, de in beeld gebrachte voorstellingen van zulke wonderbaarlijke herstellingen.

Hoe over dit verschijnsel geoordeeld wordt van het standpunt der moderne wetenschap, daaromtrent heeft Prof. J. M. Charcot een en ander gezegd. 2) Deze professor oordeelt, dat het onder de wetenschap tehuis behoort. Voor die geloofsgeneeskracht worden bijzondere ziekten en bijzondere personen vereischt, met name zulke, bij wie vatbaarheid bestaat voor suggestie. Zij kan zich dus slechts daar laten gelden, waar de genezing geen anderen invloed vereischt dan de macht, waardoor de ziel het lichaam kan beheerschen. Daarvan zijn vele voorbeelden bij verlammingen, verzweringen, hysterische spierverstijvingen, enz. Van beteekenis is daarbij de inwerking van allerlei van buiten af komende invloeden bij overprikkelde zenuwlijders. Gewoonlijk doen zich ontelbare moeilijkheden voor, maar die tegenstand dient om het geloof in de mogelijkheid eener wonderdadige genezing te verhoogen. Hij wijst daarvoor op de gevallen van herstelling op heilige plaatsen. De

---

1) „De Heraut" No. 1260. Prof. S. D. van Veen, „Eene eeuw van worsteling" p. 710 v., doet hare gedachten als meer christelijk uitkomen: „Wie naar Jezus' woord God kent, en in geloovig gebed zijne gemeenschap zoekt, wordt genezen van elke krankheid. God, de heilige, almachtige en alomtegenwoordige, heeft het kwade en dus ook de ziekten niet gewild. Het is niet iets reëels, en wie in God, die het eenige werkelijke zijn is, leeft, wordt van het kwade bevrijd, van alle krankte genezen, en heeft ook de macht, anderen te genezen, mits zij hem daarin niet tegenstaan. Dit alles geschiedt door Christus, die de machten der zonde, der ziekte en des doods overwint".

2) „Het geloof, dat geneest", No. 3 van de „Bibliotheek van moderne Philosophie".

pelgrims doen hunnen tocht op bepaalde wijze, om de Godheid gunstig te stemmen voor de genezing; en nu, op de heilige plaats gekomen, is het lichaam vermoeid, maar de geest des te meer vatbaar voor suggestie, en overtuigd, dat de genezing komen zal. Wel is het nog niet gelukt hiervan alles te weten, maar terwijl wij zoeken in afwachting, zegt deze professor, staat toch dit eene vast, dat de wetenschappelijke ontdekkingen en toenemende kennis der physiologische wetten steeds nauwer grens trekken rondom de macht, toegeschreven aan geloofsgeneeskracht.

't Is altoos slecht wachten op de resultaten van de wetenschap.

Trouwens de genezing op het gebed is voornamelijk eene zedelijke, religieuze kwestie. De voorstanders daarvan treden op met de stelling: God wil, dat wij geen geneesmiddelen gebruiken, en alleen van het gebed genezing verwachten. Zij meenen, dat in het N. T. ziekte en dood niet meer tehuis behooren. Hunne redeneering is deze: Dewijl Christus onze krankheden op zich genomen heeft, behoeft een geloovige niet krank te worden, en is hij het geworden om zijne zonde, dan behoeft hij het niet te blijven. Op de vraag, of God altoos wil genezen, wordt geantwoord: Wanneer de kranke waarlijk de begeerte heeft, ter eere Gods genezen te worden, en de voorwaarden van verootmoediging, toewijding en geloof door hem volbracht worden, dan wil de Heere genezen. Dat ziet men in den Bijbel. Dat deze wijze van genezing in onbruik is gekomen bij de geloovigen, is hieraan te wijten, dat de leden der kerk in het algemeene ongeloof zich door satan hebben laten misleiden, om af te wijken van de eenvoudigheid des geloofs. Uit een en ander blijkt, dat dit verschijnsel eene zaak der religie is. De hoofdvraag is, of het uitgangspunt juist is.

Door de zonde is de dood in de wereld gekomen, maar ook de vloek over de aarde uitgesproken. Niet alleen de ziekten zijn Gods straf over Israël: neen, er zijn er meerdere. Ezech. 14 : 21 spreekt b.v. van de vier booze gerichten Gods: het zwaard, den honger, het boos gedierte en de pestilentie. En elders worden nog andere onheilen genoemd. Dagelijks lezen wij daarvan: door stormen vergaan schepen met man en muis, door den bliksem worden menschen gedood, door de koude komen er om, onder de hitte bezwijken zij, door overstrooming verdrinken menschen, in den brand komen ouden en jongen om het leven, door aardbevingen worden honderden onder het puin bedolven, van het dak vallen arbeiders dood ter aarde, door kleine verwondingen sterven velen aan bloedvergiftiging, door ziekten, die woeden, worden er allerwege menschen weggenomen. Maar behalve de gedooden, zijn er bij al die rampen ook menschen, die gespaard zijn; sommigen hebben geen enkel letsel bekomen, anderen zijn spoedig weder hersteld van de verkregen wonden of ziekten, en nog weder anderen moeten hun gansche leven

de gevolgen daarvan dragen. Is dat getroffen worden nu vrucht van persoonlijke zonde, en is dat bewaard zijn te danken aan geloof? Neen, zegt Gods Woord: „Eenerlei wedervaart den rechtvaardige, als den goddelooze". Is dan Christus niet een volkomen Zaligmaker? Heeft Hij dan niet den vloek gedragen? Zeker: maar evenmin als de smet der zonde uit het hart der geloovigen geheel is weggenomen, evenmin is de kiem des doods uit hun lichaam weggenomen. Evenzoo goed, als zij zullen zuchten onder de geneigdheid tot alle boosheid, zullen zij ook blijven zuchten onder allerlei rampen en onheilen, die hen overkomen. Dat kan niet anders; zij zijn kinderen van Adam, en wonen op deze aarde. Eerst in den nieuwen hemel en op de nieuwe aarde zal God alle tranen van hunne oogen afwisschen, en de dood zal niet meer zijn, noch rouw, noch gekrijt, noch moeite zal meer zijn; want dan zijn de eerste dingen weggedaan! Wat baat het geloof in Jezus Christus dan? O, dat werpt deze vrucht af, dat de geloovigen daardoor vergeving van hunne schuld hebben, erfgenamen des eeuwigen levens zijn, en weten, dat alles, en dus ook voorspoed en tegenspoed, gezondheid en krankheid, rijkdom en armoede van Gods Vaderlijke hand hun toekomt. Het is dus niet waar, dat door Christus' menschwording alle ellende is weggenomen. Dat zal eerst geschieden, als Christus wederkomt. Tot die ure zullen ook de geloovigen, met al het schepsel, dat leeft, blijven zuchten. Wij zijn in hope zalig geworden, en verwachten die zaligheid met lijdzaamheid. En dat zij komen zal, daarvoor staan ons de wonderen, die door Jezus en in zijnen naam gebeurd zijn, borg. Een andere vraag is het verder, of het gebruiken van middelen uit den booze is? Of het verkeerd is, om door een of ander bescherming te zoeken tegen die rampen? Nu vindt iedereen het onverantwoordelijk, als een schipper de zeilen niet inhaalt, wanneer de storm opsteekt, en wanneer een bouwer niet zorgt voor de stevigheid van het huis, en wanneer eene moeder niet zorgt, dat hare kinderen warme kleederen hebben voor de koude, en wanneer de polderbesturen niet zorgen, dat de dijken in orde zijn, en wanneer de overheid niet zorgt, dat er brandspuiten zijn. Waarop grondt zich dat oordeel? Feitelijk op niets anders dan op de juiste overweging, dat God den mensch wijsheid en verstand geeft, datgene te doen, wat zelfs de dieren doen: zich te bedienen van middelen. Wie met verzuim van de aanwending dier middelen leven wil, verzoekt God. Dat gaat door voor het geheele leven, ook voor het leven des lichaams. Wie niet eet, zal niet leven; en wie eet, wat verkeerd is, wordt ziek, misschien sterft hij; en wie het ware geneesmiddel voor zijne ziekte kent en gebruikt, wordt beter. Dat weet iedereen en daaraan houdt iedereen zich, voor zoover het z.g. huismiddelen betreft. Daarin gebruikt hij het verstand, dat God hem gaf bij de schepping, en dat God door de zonde gelukkig hem niet ontnomen

heeft. Maar nu is de kennis van alles niet aan een ieder gegeven. Niet iedereen heeft verstand van den landbouw, of van scheepvaart, of van waterschapszaken, of van bouwkunst, of van wat anders ook. Dat heeft God enkelen verleend. Wat doet nu de mensch, wiens huis hersteld moet worden? Hij zoekt eenen man, bekwaam in het bouwvak, die de middelen ter herstelling weet en daardoor het huis kan opknappen. Wat doet men, wanneer een plant, waaraan men gehecht is, ondanks alle pogingen blijft kwijnen? Men roept een bekwamen tuinman, die misschien een middel weet, om de plant in het leven te behouden. Ja, wijze menschen laten soms hun huis door een ervaren timmerman onderzoeken, of er soms gevaren konden ontstaan. Precies op dezelfde wijze is het met den toestand des lichaams. Daarvan weten gewone menschen niets af. Enkelen verleent God die kunde. Die mannen roepen wij, om, zoo mogelijk, te herstellen, wat aan het lichaam niet in orde is; wat zij voor ons het best oordeelen, doen wij, en als zij een of ander middel weten, gebruiken wij het. Zoo handelend zijn wij niet in den dienst van satan, maar van God, die in zijne groote genade middelen verleent ter bescherming van het leven, en menschen het verstand en de wijsheid schenkt, waardoor zij ze vinden en besteden tot eere van zijnen Naam.

Leert de Bijbel dan niet van wondere geloofsgenezing? Laat ons zien, wat daarvan beschreven is.

Mark. 6 : 13 maakt het eerst melding van die genezing, bij de uitzending der twaalven. Hunne prediking gaat vergezeld van het uitwerpen der daemonen en het genezen van kranken. „Zij zalfden vele kranken met olie en maakten ze gezond." Hoe dat geschiedde, staat er niet bij, of het door gebed, zooals Jak. 5 : 14, of door een bevel, zooals Hand 3 : 6 vermeldt, geschiedde, weten wij niet, al is het laatste 't waarschijnlijkste. Later, in Mark. 16 : 17, wordt bericht, dat Jezus voor zijne hemelvaart zeide: „En dengenen, die geloofd zullen hebben, zullen deze teekenen volgen: in mijnen naam zullen zij duivelen uitwerpen, met nieuwe tongen zullen zij spreken; slangen zullen zij opnemen, en al is het, dat zij iets doodelijks zullen drinken, dat zal hun niet schaden," en eindelijk ook: „op kranken zullen zij de handen leggen en zij zullen gezond worden."

In 1 Cor. 12 wordt van deze „gave der gezondmakingen", melding gemaakt als eene werking van den H. Geest, die aan een iegelijk in het bijzonder eene of andere gave verleent, gelijkerwijs Hij wil, tot hetgeen nuttig is; en onder die opsomming van verleende gaven, waarvan den een deze, den ander gene geschonken is, behooren ook de gaven der gezondmakingen, die ook te onderscheiden zijn van „de werkingen der krachten", d. i. de krachten om wonderen te doen. Niet ieder had ze: „Hebben zij allen gaven der gezondmakingen?" 12 : 30. En het is de

vraag, of de apostel die wel op het oog had, toen hij schreef: „IJvert naar de beste gaven" v. 31. In elk geval noemt Paulus die gaven niet in de andere opsommingen, welke in Rom. 12 : 7v., en Ef. 4 : 11v. worden besproken.

Uit de aangehaalde teksten blijkt dus: 1o. Evenals Christus de kracht bezat, kranken gezond te maken, zoo hebben ook de apostelen die kracht gehad en gebruikt. 2o. In het midden der geloovigen zouden die buitengewone gaven blijven ook na Christus' hemelvaart, en daarvan weten wij tenminste, dat zij in Corinthe bestonden. Maar hiermede is niet alles gezegd.

In het evangelie is nog iets anders te lezen: tegenover of naast Jezus, die de duivelen uitwierp, stonden anderen, die het ook deden, Matth. 12 : 27. Eenmaal zegt Johannes: „Meester, wij hebben eenen gezien, die de duivelen uitwierp in uwen naam, welke ons niet volgt; en wij hebben het hem verboden, omdat hij ons niet volgt. Doch Jezus zeide: „Verbiedt hem niet; want er is niemand, die eene kracht doen zal in mijnen naam, en haastelijk van mij zal kunnen kwalijk spreken". Mark 9 : 38v. In Samaria riepen allen van Simon, die daar tooverij pleegde: „Deze is de groote kracht Gods", Hand. 8 : 9v. In Paphos op Cyprus was een dergelijk man Elymas, een jood, wiens naam was Bar-Jezus, bij den stadhouder Sergius Paulus, Hand. 13 : 6v. En in Efeze waren zeven zonen van den joodschen overpriester Scéva, die hetzelfde beroep uitoefenden, en zich onderwonden bij hunne kunsten te zeggen: „Wij bezweren u bij Jezus, dien Paulus predikt," maar wien dat treurig bekwam, Hand. 19 : 13v. Door Jezus was voorzegd: „Er zullen valsche christussen en valsche profeten opstaan en zullen groote teekenen en wonderheden doen, alzoo dat zij (indien het mogelijk ware) ook de uitverkoren zouden verleiden," Matth. 24 : 24.

Uit deze gegevens leeren wij, wat ook van elders bekend is 1), dat er in dien tijd, met name door de Joden, veel aan tooverij werd gedaan. Krankheden werden beschouwd als werkingen van booze geesten, die men verdrijven kon door hen te bezweren. Daarvoor kwam het er op aan, het juiste woord te weten. Dat nam de een van den ander over. Deden de Joden het door eene formule, waarin genoemd werd „de God Abrahams en de God Izaaks en de God Jakobs", van hen namen ook de heidensche toovenaars dat over. Meerdere tooverspreuken en amuletten zijn gevonden, waaruit dat blijkt.

Waartoe deze vermelding dient? Eenvoudig om de wereld eenigszins te kennen, waarin het evangelie gepredikt moest worden, en de kracht Gods moest blijken. Het woord moest door teekenen bekrachtigd worden. Vandaar de bede: „Geef uwen dienstknechten met alle vrijmoe-

1) Zie hierover Schürer, „Geschichte des jüd. Volkes" III³ p. 294v.

digheid uw Woord te spreken, daarin, dat Gij uwe hand uitstrekt tot genezing, en dat teekenen en wonderen geschieden door den naam van uw heilig kind Jezus", Hand. 4 : 29v. En dat geschiedde soms op verbazingwekkende manier. In Efeze, juist de bakermat dier duivelskunstenarijen, deed God zulke ongewone krachten door de handen van Paulus, dat ook van zijn lijf op de kranken gedragen werden de zweetdoeken of gordeldoeken, en dat de ziekten van hen weken, en de booze geesten van hen uitvoeren, Hand. 19 : 11v. En juist daardoor werd de naam van Jezus grootgemaakt, en Paulus erkend als apostel, en zijn woord aangenomen als Gods woord. Al die afgoderij en tooverij werd verworpen, om den eenigen, waren God te dienen.

Ziet men dat eenigszins in, dan is er nog iets, wat de aandacht niet ontgaan mag, en wel dit, dat die gaven meer gegeven werden tot teekenen voor degenen, die buiten de gemeente waren, dan voor de geloovigen zelven. Dezelfde Paulus, door wien het bovengenoemde geschiedde, wordt bezocht met eene zwakheid, of kwaal des lichaams, die niet wijkt, omdat God haar nuttig oordeelde, 2 Cor. 12 : 8. In zijne omgeving is hetzelfde te bespeuren. Trophimus moet hij te Milete krank achterlaten, 2 Tim. 4 : 20. Epaphroditus is krank geweest tot nabij den dood door overspannen arbeid in het evangelie, maar tot blijdschap van Paulus is hij hersteld, Fil. 2 : 26. Timotheüs lijdt aan de maag en aan menigvuldige zwakheden, waarom Paulus hem den raad geeft niet langer water, maar ook wat wijn te gebruiken, 1 Tim. 5 : 23, waarvan hij misschien de genezende kracht door eigen ervaring kende of door gesprekken met Lukas, zijn ijverigen helper, die medicijnmeester was. Reeds dit wijst er op, dat de gaven der gezondmakingen niet bestemd waren om in de gemeente te blijven, evenmin als de buitengewone ambten en de andere buitengewone gaven. Het buitengewone is de weg tot het gewone.

Op dien weg lag de genezing, waarover Jak. 5 : 14v. spreekt. Was de gezondmaking, in het tot hiertoe aangehaalde, het werk van een bijzondere kracht of gave des H. Geestes, aan eenen enkele verleend, die daardoor de genezing beval; zoo is het niet bij Jakobus: daar is sprake van herstelling op het gebed der ambtsdragers 1). „Is iemand krank onder u? dat hij tot zich roepe de ouderlingen der gemeente, en dat zij over hem bidden, hem zalvende met olie in den naam des Heeren". Welke uitwerking dat hebben zal, verneemt men daarop: „en het gebed des geloofs zal den zieke behouden en de Heere zal hem oprichten". Daarbij wordt tevens aan een bijzonder geval gedacht, waarvan ook 1 Cor. 10 : 30 spreekt: „en zoo hij zonden gedaan zal hebben, het

1) Jak. 5 : 20 en 1 Joh. 5 : 16 behooren hier niet bij; in die beide teksten is geen sprake van den gewonen dood, maar is „dood" in overdrachtelijken zin gebezigd.

zal hem vergeven worden", natuurlijk door den Heere in den weg, waarin door Hem vergiffenis beloofd is. Vandaar de vermaning aan allen: „Belijdt malkanderen de misdaden en bidt voor malkanderen", n.l. om vergeving dier gepleegde zonden, „opdat gij gezond wordt", en van de krankheid genezen. Dat dit niet onmogelijk is, wordt bewezen met de algemeene stelling: „een krachtig gebed des rechtvaardigen vermag veel", en het daarvan getuigend voorbeeld, ons bewaard in de geschiedenis van Elia.

Dit woord is voor de aanhangers der gebedsgenezing het eigenlijk beslissende, dat zij navolgen. Zij meenen, dat het een blijvend bevel is voor de gemeente van alle eeuwen; terwijl het, naar de algemeene gedachte der kerkleeraars, een bijzondere aanwijzing voor de gemeente van die dagen was. Maar waarom dan juist tot haar? Om hare eigenaardige stelling in de wereld. Men denke zich den toestand recht in. De geneeskunde was toen niet, wat zij nu is. Met allerlei tooverij was zij verbonden. Wat moesten nu de Christenen, die krank waren, doen? Genezing zoeken bij hen, die zij tevoren bezochten? Dat konden en mochten zij niet, sedert zij in Jezus den eenen, waren God hadden leeren kennen, en in alle tooverij en bezwering werken des duivels zagen, die zij moesten vlieden. Wat kon hun nu beter gezegd worden dan Jakobus deed: wendt u tot de opzieners der gemeente: laat die bidden. En er behoeft niet aan getwijfeld te worden: op dat bidden zal wel genezing gevolgd zijn. Wie op God vertrouwt, wordt niet beschaamd. Maar natuurlijk is dat bidden niet altoos een geloofs-gebed geweest, en in elk geval de zieken zullen niet allen hersteld zijn.

Zou die toestand blijven? De historie leert het anders. Evenals de gezondmaking door de gave des H. Geestes tijdelijk was, was ook op den duur de genezing door het gebed niet de in Gods bestel aangewezen weg. Als ter bestemder tijd het Christelijk geloof alle schepsel als schepsel Gods heeft herwonnen op het heidendom, als straks de geneeskunde van haar heidensch karakter is ontdaan, en hare taak is bepaald, dan is de geloovige in zijne consciëntie overtuigd, dat hij in den weg Gods is, wanneer hij in den weg der geoorloofde middelen zich begeeft. Maar ook dan is en blijft God dezelfde, die zijne macht ook aldus openbaart, en door zijne kracht genezing schenkt, of onthoudt, zooals het Hem belieft. En vraagtmen dan, of God geene wonderen gedaan heeft bij de herstelling van sommigen, die zonder gebruik van middelen op treffende wijze genezen zijn, dan ligt het op de lijn der Gereformeerden te zeggen: Wij schatten zulke gevallen niet gelijk aan die, waarvan de Bijbel ons getuigenis aflegt. Van de laatste weten we het beslist, maar van deze weten wij het niet beslist, dat Gods hand op bijzondere wijze gewerkt heeft; maar ook al ware dat zoo, dan past het ons niet, den weg der middelen te verlaten. Wie dat doet, verzoekt God.

§ 9. Het bidden tegen anderen.

Er wordt niet alleen gebeden voor anderen, maar ook tegen anderen. Alom in de wereld geschiedt dat. Eene proeve daarvan vindt men in de geschiedenis van Balak, den koning van Moab, die boden naar Bileam zendt, opdat hij komen zou om Israël te vervloeken. In de wereld der heidenen is de vloek een machtig wapen. De litteratuur van Griekenland geeft in haar hoogste uitingen het lijden van de vervloekten te aanschouwen; terwijl de geschiedenis van het oude Rome, waar de godsdienst met den staat verbonden was, telkenmale bericht van de vervloeking der wetsovertreders, of der vijanden van het gemeenebest.

Maar ook in Israël wordt tegen anderen gebeden. Dat komt nog niet aan het licht in die uitspraken, waarin melding gemaakt wordt van het roepen tot God van wege (מלפני) den koning, dien zij zich verkoren hebben (1 Sam. 8 : 18), of van wege (מפני) de verdrukkers (Jes. 19 : 20), of ter oorzake van (על אדות) de Midianieten (Richt. 6 : 7). In die uitdrukkingen toch worden de menschen slechts genoemd als de aanleiding van het smeeken om eigen verlossing, zooals dat in de psalmen zoo menigvuldig voorkomt. In zulke gebeden is de inhoud eigenlijk alleen, dat God de zijnen verlossen moge, zonder dat bepaald gevraagd wordt, dat Hij de vijanden of verdrukkers op eene of andere wijze straffen zal.

Anders wordt het in de gezegden der wet, die bedreigen met het roepen tot den Heere door de verdrukten, over (על) dengene, die den arme weigert te helpen (Deut. 15 : 9), of het loon van den daglooner inhoudt (24 : 15). Zulk roepen is precies het omgekeerde van het „zegenen", dat men den rechtvaardige zal doen (24 : 13). In die smeekgebeden wordt bepaald tegen zulke personen gebeden. Zij gelijken min of meer op Mozes' bede bij het oproer van Korach en zijnen aanhang, toen hij tot den Heere zeide: „Zie hun offer niet aan", Num. 16 : 15, of op Davids bede, toen hij vernomen had, dat zijn raadsman uit Gilo zich met Absalom verbonden had: „O Heere, maak toch Achitophels raad tot zotheid", 2 Sam. 15 : 3, of op Nehemia's verzuchtingen: „Gedenk, mijn God, aan Tobia en aan Saneballat, naar deze zijne werken, en ook aan de profetes Noadja en aan de andere profeten, die mij verzocht hebben vreesachtig te maken", Neh. 6 : 14, of elders tegen ontrouwe priesters „Gedenk aan hen, mijn God, omdat zij het priesterdom hebben verontreinigd, ja het verbond des priesterdoms en der Levieten" (13 : 29).

Op diezelfde wijze is allerwege in de smeekingen der psalmen de vraag, om verlossing van Gods volk, vereenigd met de bede, om bestraffing der onderdrukkers. Zooals b.v. in Ps. 5 : 11v.: „Verklaar ze schuldig, o God; laat ze vervallen van hunne raadslagen; drijf ze henen om de veelheid hunner overtredingen; want zij zijn wederspannig tegen U.

Maar laat verblijd zijn allen, die op U betrouwen, tot in eeuwigheid; laat ze juichen, omdat Gij ze overdekt, en laat in U van vreugde opspringen, die uwen naam liefhebben". Zoo komen ook in Jeremia gedurig smeekingen voor, b.v. 17 : 17v.: „Wees Gij mij niet tot eene verschrikking; Gij zijt mijne toevlucht ten dage des kwaads. Laat mijne vervolgers beschaamd worden, maar laat mij niet beschaamd worden; laat hen verschrikt worden, maar laat mij niet verschrikt worden. Breng over hen den dag des kwaads en verbreek ze met eene dubbele verbreking."

Ja, somwijlen is het een afsmeeken van alle kwaad tegen anderen, zooals b.v. in Jez. 18 : 19—23. „Heere, luister naar mij, en hoor naar de stem mijner twisters. Zal dan kwaad voor goed vergolden worden? want zij hebben mijne ziel eenen kuil gegraven. Gedenk, dat ik voor uw aangezicht gestaan heb, om goed voor hen te spreken, om uwe grimmigheid van hen af te wenden. Daarom, geef hunne zonen den honger over, en doe ze wegvloeien door het geweld des zwaards, en laat hunne vrouwen van kinderen beroofd en weduwen worden, en laat hunne mannen door den dood omgebracht, en hunne jongelingen met het zwaard geslagen worden in den strijd. Laat er een geschrei uit hunne huizen gehoord worden, wanneer Gij haastelijk eene bende over hen zult brengen; dewijl zij eenen kuil gegraven hebben, om mij te vangen, en strikken verborgen voor mijne voeten. Doch Gij, Heere, weet al hunnen raad tegen mij ten doode; maak geene verzoening over hunne ongerechtigheid, en delg hunne zonde niet uit van voor uw aangezicht; maar laat ze nedergeveld worden voor uw aangezicht; handel alzoo met hen, ten tijde uws toorns". Aldus wordt ook in de de psalmen meermalen allerlei kwaad afgebeden tegen de vijanden, waarvan Ps. 69 : 23—29 de ontzettendste is: „Hunne tafel worde voor hun aangezicht tot eenen strik en tot volle vergelding tot eenen valstrik. Laat hunne oogen duister worden, dat zij niet zien, en doe hunne lendenen gestadiglijk waggelen. Stort over hen uwe gramschap uit, en de hittigheid uws toorns grijpe ze aan. Hun paleis zij verwoest; in hunne tenten zij geen inwoner. Want zij vervolgen, dien Gij geslagen hebt, en maken een praat van de smart uwer verwonden. Doe misdaad tot hunne misdaad, en laat ze niet komen tot uwe gerechtigheid. Laat ze uitgedelgd worden uit het boek des levens, en met de rechtvaardigen niet aangeschreven worden".

Zijn zulke gebeden alleen formeel, wat hunne opteekening betreft, of ook zakelijk, wat hun inhoud aangaat, geïnspireerd? Is zulk bidden van denzelfden Geest, die zegt: „Zegent ze, die u vervloeken", en „Bidt voor degenen, die u geweld doen en die u vervolgen", en „Hebt uwe vijanden lief?" Behooren zulke bidders tot dezelfde soort menschen, die stervend smeeken voor hunne moordenaars: „Heere, reken hun deze

zonde niet toe?" Op deze vragen is het antwoord niet eensluidend. Eenerzijds vindt men de beschouwing, dat hier uitingen worden gehoord van het verkeerde hart, hetwelk naar wraak dorst; en andrerzijds beschouwt men ze als ingegeven door den H. Geest. Waar de gedachten zoo uiteenloopen, mag wel een en ander daarover gezegd en opgehelderd worden.

Allereerst dient men op te merken, dat zulke smeekingen, (als met name in Jeremia en in de z.g. vloekpsalmen voorkomen), naar het oordeel der Schrift zelve, geheel verschillen van de vervloekingen van menschen, als een Simeï (2 Sam. 16 : 5v). Van zulk eenen wordt getuigd: „Zijn mond is vol van vloek, allerlei verwenschingen laat hij hooren", Ps. 10 : 7. Van zulk eenen onderscheidt zich de rechtvaardige, die zegt: „Ook heb ik mijn gehemelte niet toegelaten te zondigen, met door eenen vloek zijne ziel te begeeren", Job. 31 : 30. Bij zulk eenen vloeit de vervloeking voort uit het booze hart, uit haat en nijd. Dat juist wordt niet getuigd van die mannen, wier beden tegen anderen boven zijn aangehaald. Men miskent de beteekenis der vloekpsalmen geheel en al, wanneer men ze slechts weet te verklaren uit den persoonlijken haat tegen bepaalde personen. Men dwaalt, indien men meent, dat de ouden niet gekend hebben het gebod der liefde tot de vijanden. In zijnen toorn kan David tegen een Nabal optrekken om hem te dooden, maar als Abigaïl hem terechtzet, ziet hij er de hand Gods in, die hem verhinderd heeft van kwaad te doen, (1 Sam. 25 : 34). De vrome van den ouden dag kon ook zeggen: „Zoo ik verblijd ben geweest in de verdrukking mijns haters, en mij opgewekt heb, als het kwaad hem vond", Job. 31 : 29. In de vloekpsalmen is geen booze hartstocht aan het woord, maar ijver voor de eere Gods. Zij komen uit het hart van iemand, die zegt: „Zoude ik niet haten, Heere, die U haten, en verdriet hebben in degenen, die tegen U opstaan? Ik haat ze met eenen volkomen haat: tot vijanden zijn ze mij", Ps. 139 : 21v. Dat is de sleutel tot het rechte verstand dier vloekpsalmen. Ook al wordt daarin gesproken van „mijne tegenstanders", „mijne vijanden", en al wordt daarin melding gemaakt van een of ander kwaad, dat de bidder van hen geleden heeft, en al leest men daarbij: „wreek mij van mijne vervolgers", toch is dat niet gezegd uit een lust naar wraak, die uit den booze is: altoos is dat de bede van den Godvruchtige, die Gods recht lief heeft, en Gods zaak dient, en daarmede zoo vereenzelvigd is, dat zijn vijand een vijand Gods is, en dat het kwaad, hem aangedaan, uit haat tot God voortvloeit. 't Is eene bede, die een bepaalde soort menschen geldt, die onbekeerlijk zijn! Hun ondergang is eisch voor de heerschappij des vredes op aarde.

In de tweede plaats moet men altoos bedenken, dat de smeekingen tegen die onbekeerlijken in verband staan met de bedeeling des Ouden Testaments. Zegen en vloek zijn de twee zijden van Gods handelen

met zijne schepselen. Tot Abraham wordt daarom gezegd: „Ik zal zegenen, die u zegenen, en vervloeken, die u vloekt," Gen. 12 : 3. Diezelfde tegenstelling vindt men in de woorden van Noach (Gen. 9 : 25), Izaäk (Gen. 27 : 29), Jakob (Gen. 49 : 7). Evenzoo is de zegen beloofd bij de onderhouding der wet, maar niet minder de vloek bedreigd bij hare overtreding. „Vervloekt zij, die de woorden dezer wet niet zal bevestigen, doende dezelve", is de laatste der vervloekingen in Deut. 27 : 15—26. Daarmede worden de overtreders der wet bedreigd. De profeten inzonderheid kondigen het volk Gods oordeelen aan. In de z.g. vloekpsalmen wordt dat oordeel tegen de onbekeerlijken afgesmeekt, „indien hij zich niet bekeert", Ps. 7 : 13, wanneer „bij hen gansch geene verandering is, en zij God niet vreezen", Ps. 55 : 20. Dat is de onderstelling. En daarom is er in dat vragen niets, dat de wet veroordeelde: „Dewijl hij den vloek heeft liefgehad, dat die hem overkome, en (dewijl hij) geen lust gehad heeft tot den zegen, zoo zij die verre van hem", Ps. 109 : 17.

In de derde plaats moet men bij deze z.g. vloekbeden in het oog houden, gelijk in geheel het O. T., dat er achter het typisch- Israëlietische een afgeschaduwde, eeuwige waarheid ligt. Zooals b.v. de ware dankbaarheid der kinderen Gods in de taal van hen, die onder de schaduwen leefde, zich uitte in woorden als van Ps. 116: „Ik zal U offeren eene offerande van dankzegging, en den naam des Heeren aanroepen; ik zal mijne geloften den Heere betalen, nu in de tegenwoordigheid van al zijn volk, in de voorhoven van het huis des Heeren"; zoo is ook de vernietiging van het rijk van satan in de vloekpsalmen uitgedrukt in woorden, die aan het tijdelijke leven zijn ontleend. De stichting van het koninkrijk Gods en de vernietiging van het rijk van satan is de bede, die ten grond ligt aan de bede voor Gods volk, en tegen zijne vijanden. 't Is daarom dat de kerk, juist in en achter den persoon van den gezalfden bidder, altoos gezien heeft den Gezalfde des Heeren, van wien ook het N. T. zegt: „Deze wordt gezet tot een val en opstanding van velen in Israël, en tot een teeken, dat wedersproken zal worden", Luk. 2 : 34, en van wien zij belijdt, dat hij komen zal om te oordeelen de levenden en de dooden. Maar wat in de vervulling uiteenvalt, zijn komen om te verlossen, en zijn komen om te oordeelen, dat wordt in de profetie en schaduw nog ongescheiden bijeengezien. Geheel de bedeeling des N. T. is eene tusschenperiode, waarin het evangelie des kruises zijn loop moet hebben.

In de vierde plaats komt daarom de vraag ter sprake, hoe het nu in de bedeeling des N. T. gaan moet. En dan blijkt, dat de vloekpsalmen tijdelijk moeten wijken voor de prediking des evangelies. Wij vernemen, hoe de Heere zijnen discipelen, die dadelijk den vloek willen doen komen over hen, die Jezus niet ontvangen wilden, bestraft, hun aan-

wijzend, dat de Zoon des menschen niet gekomen is om der menschen zielen te verderven, maar om te behouden (Luk. 9 : 55). We hooren Hem, als Hij aan het kruis genageld wordt, bidden: „Vader, vergeef het hun, want zij weten niet, wat ze doen", Luk. 23 : 34. Hetzelfde bidt de eerste martelaar des geloofs, de stervende Stephanus (Hand. 7 : 60). Zoo leden de anderen (1 Cor. 4 : 12v.). De bede voor de vijanden, de bede om hunne zaligheid, is in de bedeeling des N. T. meer dan onder het O. T. de bede der kerk. Maar daarmede is niet gezegd, dat de vloekpsalm voor goed is afgedaan. Dat zou het geval zijn, wanneer allen den zegen zochten bij het kruis. Maar dat geschiedt niet. In de prediking van Jezus volgt op het „Zalig" ook een „Wee u!"; en in de gelijkenissen, die over het einde aller dingen handelen, wordt van gezegenden gesproken, maar ook van vervloekten. In overeenstemming daarmede eindigt de prediking des evangelies met het ontzettende: „Indien iemand den Heere Jezus Christus niet liefheeft, die zij eene vervloeking", 2 Cor. 19 : 22. In de gemeente komen ook oordeelen voor, b.v. tegen de verachters van het avondmaal (1 Cor. 11 : 29v.), tegen de bedriegelijke handelingen van Ananias en zijne vrouw (Hand. 5 : 1 —11), tegen Simon, die de gave Gods voor geld wil verkrijgen en verkrijgbaar stellen (Hand. 8 : 20), tegen den toovenaar Elymas, die blind wordt (Hand. 13 : 9v.). In de brieven is sprake van een overgeven aan den satan van den man, die zijns vaders huisvrouw had (1 Cor. 5 : 5), en van Hymeneüs en Alexander, die van het geloof schipbreuk hadden geleden (1 Tim. 1 : 20), en van welken laatsten de apostel schijft: „De Heere vergelde hem naar zijne werken". In de smeeking der kerk blijft de bede: „En nu dan, Heere, zie op hunne dreigingen", Hand. 4 : 29. Er blijft een geroep van de zielen der martelaren: „Hoe lang, o heilige en waarachtige Heerscher, oordeelt en wreekt Gij ons bloed niet van degenen, die op aarde wonen?" Op. 6 : 10; terwijl aan het slot der oordeelen tot de heiligen geroepen wordt: „Bedrijf vreugde over haar, want God heeft uw oordeel aan haar geoordeeld", Op. 18 : 20, en een herhaald „Halleluja" gezongen wordt ter eere van den Rechter, wiens oordeelen waarachtig en rechtvaardig zijn. (Op. 19 : 1v.).

In hare liturgie heeft de Gereformeerde kerk zich aan de vermaning des Heeren gehouden. Het woord uit 1 Tim. 2 werd haar regel des gebeds. Treffend komt dat uit in het gebed in het formulier van den ban, waarin o.a. gesmeekt wordt: „Geef, dat wij ons wachten voor alle besmetting der wereld en dergenen, die van de gemeenschap der kerk zijn afgesneden; opdat wij ons aan hunne zonden niet deelachtig maken, en dat de afgesnedene beschaamd worde over zijne zonde. En aangezien Gij geenen lust hebt aan den dood des zondaars, maar dat hij zich bekeere en leve, en de schoot uwer kerk altijd open staat voor degenen, die wederkeeren: zoo ontsteek ons toch met eenen goeden

ijver, dat wij met goede, Christelijke vermaningen en voorbeelden zoeken weder te recht te brengen dezen afgesneden persoon, mitsgaders al degenen, die door ongeloof of roekeloosheid des levens afwijken. Geef uwen zegen tot onze vermaning, ten einde wij daardoor oorzaak mogen hebben, ons weder te verblijden over degenen, waarover wij nu rouwe moeten dragen, en dat alzoo uw heilige naam geprezen worde, door onzen Heere Jezus Christus". Het gebed om bekeering overstemt dus de smeeking om vervloeking, zelfs bij hem, die uit de kerk gebannen is.

Om dat recht te verstaan moet men zich even verplaatsen in de Portugeesche synagoge onder de schare, die daar den 6 Aug. 1656 bijeen is, om de verbanning van Baruch Spinoza bij te wonen. Duizenden kaarsen uit zwarte was waren ontstoken, toen de voorzanger der gemeente het formulier zong, waarin luide werd verkondigd, dat Parnassim der Talmud Torah gemeente dezen afvallige uit de gemeente van Israëls nakroost bande. „Vervloekt zij hij bij dag en vervloekt bij nacht; vervloekt in zijn liggen en vervloekt in zijn opstaan; vervloekt in zijn uitgaan en vervloekt in zijn ingaan. Moge de Heer hem nimmer vergeven, en voortaan de woede des Heeren en zijn ijver op dezen mensch branden en hem opleggen alle vloeken, geschreven in het boek dezer wet; en de Heer zal zijnen naam verdelgen onder den hemel, en de Heer zal hem uitstooten ten verderve uit alle stammen Israëls, met al de verwenschingen van het firmament, geschreven in het boek dezer wet. En gij, verkleefden aan den Heer, uwen God, weest heden allen tot uw behoud gewaarschuwd, dat hem niemand mondeling, niemand bij geschrifte iets zegge, niemand hem eenige gunst verleene, niemand onder één dak met hem verblijve, op vier ellen afstands hem genake, niemand eenig papier leze, door hem gemaakt of geschreven!" Onder bazuingeschal liet men daarna de zwarte kaarsen afdruppelen in een grooten, met bloed gevulden kuil, totdat eindelijk plotseling alle lichten daarin werden gedoofd en uit het duister één machtige kreet van verwenschingen tegen den gebannene uit aller mond werd vernomen, besloten met een huiveringwekkend: Amen! Dat was de vervloeking van het volk der wet tegen den afvallige.

De kerk van Christus bidt dus om behoudenis van de zondaren, maar toch ontziet zij zich ook niet, de z.g. vloekpsalmen mede te zingen. Wanneer dat geschiedt, dan verstaat de kerk ze in geestelijken zin, als aanduiding van het eeuwig verderf der verworpenen; inzooverre zien zij dus op de toekomst. Maar niet alleen ter verlevendiging van het beeld der toekomst worden die psalmen gezongen, ook als eene bede hebben zij zin. In de bede: „Uw koninkrijk kome" wordt ook gevraagd: „verstoor de werken des duivels en alle geweld, welke zich tegen U verheft, mitsgaders alle booze raadslagen, die tegen uw heilig Woord bedacht worden." Dat is de geestelijke zin dier psalmen. Zingt de

kerk die, dan smeekt zij om de vernietiging van de macht van satan en alle verworpenen: en daarom smeekt zij, omdat die de heerlijkheid van het koninkrijk Gods in den weg staat. De kerk bidt ze echter in het algemeen, want zij weet niet, wie in het bijzonder daartoe behooren. De kerk bidt ze echter zelden, want dieper is in haar hart de bede om de zaligheid der uitverkoornen, en omdat zij niet weet, wie dat niet zijn, sluit zij in hare smeekingen ook niemand uit, als zij luistert naar het woord van Paulus, die vermaant te bidden voor alle menschen, en daartoe opwekt, omdat het goed en aangenaam is voor God onzen Zaligmaker, welke wil, dat alle menschen zalig worden en tot kennis der waarheid komen.

Mag er dan niet gebeden worden tegen menschen? Mag een beleedigde, een aangevallene, een verdrukte niet bidden tegen zijnen beleediger, aanvaller, of verdrukker? Mag tegen den onrechtvaardige niet geroepen worden om de fnuiking van zijne macht? Hierop is geen beslist antwoord te geven. Een beslist „ja" zou immers in zich sluiten, dat men niet rekende met het gebod: „Bidt voor degenen, die u geweld doen en die u vervolgen"; terwijl een beslist „neen" in zich zou sluiten, dat men alle wettige zelfverdediging zou moeten veroordeelen en den booze niet zou mogen weerstaan. En daarom zal in het algemeen wel het beste zijn, dat men God voor zich zelf bidde, om te kunnen doen, wat men verplicht is, en dat men, als er gebeden wordt tegen den tegenstander, niet door haat tegen hem zich late vervoeren, maar ook de liefde tot hem aan 't woord doe komen, die liefde, welke den persoon het goede toewenscht, maar zijne zonde tegenstaat.

§ 10. Aanhangsel.

A. Het bidden voor de dooden.

Het woord uit het apocryphe Mattheus-boek 12 : 16, dat bij de rouwversiering van Mgr. Bottemanne, den in 1903 gestorven bisschop van Haarlem, in het oog viel, wordt alom bij de menschen in praktijk gebracht: „Het is eene heilige en heilzame gedachte, voor de overledenen te bidden, opdat zij van hunne zonden verlost worden". Wel is daarvan geen sprake in den Bijbel, maar reeds in de apocryphe boeken wordt er over gehandeld. In 2 Makk. 12 : 40v. wordt daarover een en ander gezegd. De mannen van Judas waren na den sabbath begonnen de lichamen van hen, die in den slag tegen den stadhouder Gorgias gevallen waren, te verzamelen en in hunne graven bij te zetten. „Zij vonden echter bij een ieder der gedooden, onder het hemd, toovermiddelen van de afgoden uit Jamnia, die de wet den Joden verbiedt. Toen werd het allen duidelijk, dat zij om deze oorzaak gevallen waren. Allen

prezen nu den Heere, den rechtvaardigen Rechter, die het verborgene openbaar maakt. Daarna wendden zij zich tot het gebed en smeekten, dat de begane zonde geheel vergeven mocht zijn. De edele Judas echter vermaande de menigte, zich voor de zonde te hoeden, daar zij met eigen oogen de gevolgen der zonde gezien hebben aan hen, die in den slag gevallen waren. En nadat hij, door eene inzameling onder de mannen, bij de 2000 drachmen zilver bijeengebracht had, zond hij het naar Jeruzalem, opdat voor de zonde een offer gebracht zou worden. En hij deed daarmede zeer goed en voortreffelijk, terwijl hij op de opstanding acht gaf. Want had hij niet verwacht, dat de in den slag gevallenen zouden opstaan, dan zou het overbodig en eene dwaasheid geweest zijn, voor dooden te bidden. Zoo overwoog hij, dat den in vroomheid ontslapenen het heerlijkste genadeloon weggelegd is: eene heilige en vrome gedachte! Daarom verrichtte hij voor de gedooden het zoenoffer, opdat zij van hunne zonde verlost werden".

Aan de Joden was het gebed voor de dooden dus niet vreemd. Dat is het ook nu nog niet. Daarvan vindt men de bewijzen in hun „Gebedenboek", waarin een „Gebed voor de zielrust eens afgestorvenen, op diens graf uit te spreken" wordt opgegeven, en waarin ook de gebeden, die voor overleden ouders worden gedaan in het ochtendgebed, te lezen zijn. Op dagen, waarop smeekgebeden worden uitgesproken, luidt het anders dan op sabbath en feestdagen en op dagen, waarop geene smeekgebeden worden uitgesproken. Het laatste luidt aldus:

„Moge God ten goede gedenken de ziel van N. N., die deze wereld verlatende, een ander leven is ingetreden, ter wille van wie(n) wij ons met Thorastudie hebben bezig gehouden; als belooning daarvoor moge zijne (hare) ziel worden opgenomen in den bundel der eeuwiglevenden, vereenigd met de zielen van Abraham, Izak en Jakob, Sara, Rebekka, Rachel en Lea, en met de zielen van alle overige vrome mannen en vrouwen, die in Gan Eden (d. i. het paradijs) zijn. Amen!"

Op dagen, waarop smeekgebeden worden uitgesproken, wordt het volgende gezegd:

„Ach, Eeuwige! Koning, die van barmhartigheid vervuld zijt, Gij, in wiens hand ligt de ziel van al wat leeft en de geest van ieder menschelijk lichaam, moge toch voor U welgevallig zijn onze beoefening der Leer en ons gebed ten behoeve van de ziel van N. N. — Bewijs haar toch gunst in uwe groote genade, door haar de poorten van barmhartigheid en genade en de poorten van den hof Eden te openen; neem haar aan in liefde en genegenheid, en zend haar uwe heilige engelen, om haar te voeren en haar te doen nederzitten onder den boom des levens bij alle vrome en brave mannen en vrouwen, ten einde te genieten van den glans van uwe majesteit, zoodat Gij haar verzadigt met het goed, dat voor de braven is weggelegd. Moge intusschen het lichaam in

het graf volkomen rust vinden met blijdschap, met vreugde en in vrede, zooals er geschreven is: Hij gaat heen in vrede, zij rusten op hunne rustplaatsen, ieder die zijn rechten weg bewandelt (Jes. 57 : 2). En er is geschreven: Vromen juichen in heerlijkheid, juichen op hunne rustplaatsen, (Ps. 149 : 5). En er is geschreven: Wanneer gij zult liggen, zult gij niet behoeven te vreezen; gij zult liggen en uw slaap zal aangenaam zijn, (Spr. 3 : 24).

Bewaar hem (haar) voor het lijden in het graf, voor made en worm; vergeef hem (haar) en scheld hem (haar) de straf kwijt voor al zijne (hare) misdrijven, want er is geen mensch zoo braaf op aarde, die slechts het goede doet en nimmer zondigt (Pred. 7 : 20); en gedenk hem (haar) zijne (hare) verdienstelijke en deugdzame daden, die hij (zij) verricht heeft, en doe op hem (haar) van zijne (hare) ziel iets afstralen, zoodat zijne (hare) beenderen in het graf genot hebben van het vele goeds, voor de braven weggelegd; want er is geschreven: hoe groot is het goede, dat Gij voor hen, die U vreezen, hebt weggelegd (Ps. 31 : 20). En er is geschreven: Hij beschermt al zijne beenderen, zoodat niet één van hen gebroken wordt (Ps. 34 : 21). Zoo moge hij (zij) dan rusten veilig en zeker, en zonder verontrust te worden door de vrees van onheil, en moge hij (zij) niet het Gehinnom (d. i. de hel) aanschouwen, doch moge zijne (hare) ziel veeleer opgenomen worden in den bundel der eeuwig levenden (1 Sam. 25 : 29) om hem (haar) te doen herleven bij de herleving der dooden, met alle overledenen van uw volk Israël. Amen!"

In andere woorden, maar in het wezen der zaak wordt toch op dezelfde wijze door allen gebeden, die het voor de rust en den vrede der dooden noodig achten te bidden.

Daarvan is ook in de Christelijke kerk reeds tamelijk spoedig sprake. Tertullianus 1) zegt: „Wij doen voor de overledenen offeranden ter herinnering aan hunnen geboortedag (d. i. de dag van hun sterven) op den jaarlijks weerkeerenden dag". En elders 2) schrijft hij van de in weduwstaat achtergeblevene: „zij bidt voor zijne ziel, en wenscht hem intusschen verkwikking („refrigerium") toe en deelgenootschap in de eerste opstanding, en brengt offeranden op de jaardagen van zijn ontslapen". Dat geschiedde bij en met het avondmaal.

Allengs kwam de heidensche gedachte van eene loutering der zielen na den dood, waaraan de meeste geloovigen onderworpen waren, voor wier verlossing de overgebleven moesten bidden. Daarvan wordt melding gemaakt in de „Acta Pauli en Theclae"; de gestorven dochter van Tryphaena verscheen hare moeder in den droom en zeide, dat de h. Thecla

---

1) „de corona" 3.

2) „de monogamia" 10. verg. „de exhort. castitatis" 11.

voor haar bidden moest, dat zij in de plaats der rechtvaardigen werd overgebracht.

In de catacomben zijn allerlei inscripties gevonden 1), waarvan echter moeilijk te beslissen valt, of zij reeds uit de 3e of eerst uit de 4e eeuw dateeren. Daarin staat dan voor de begravenen een gebed te lezen, b.v. „God gedenke hem in eeuwigheid". — „Gedenk, Heere Jezus, ons kind". — „God, die ter rechterhand des Vaders zit, stel ter plaatse uwer heiligen de ziel van Nektarius". — „Hier, liefste zoon, was het deel des levens voor u voleind, maar Almachtige Vader, ik bid U, erbarm U over onzen lieveling, door Jezus Christus". — „Lucifera. Wie van de broeders ooit dit leest, bidde God, dat haar heilige en onschuldige geest bij God opgenomen zij".

Voor de Roomschen, die hunne leer en praktijk in dezen alleen aan menschelijke gedachten ontleenen kunnen, is in die oude begraafplaatsen met hare inschriften en versieringen gezocht en gevonden, wat men begeerde.

Ziehier uit eene recensie 2) van het prachtwerk van Wilpert, („Die Malereien der Katakomben Roms", 1903) iets daarvan: „Een blik geworpen op de meer volledige groepeeringen in één cubiculum toont ons, dat daarin voornamelijk uitgesproken is: het vertrouwen van den afgestorvene op de hulp van God, zijn hoop op de opstanding ten eeuwigen leven, zijn geloof aan de Godheid van J. C. en diens menschwording uit de Maagd Maria. De afgestorvene heeft het volste vertrouwen, dat Christus hem voor den eeuwigen dood bewaren zal, zooals God eens Noë uit de wateren van den zondvloed, Daniël uit den muil van den leeuw, de drie jongelingen uit het vuur, Susanna van de valsche beschuldiging bevrijd heeft; dat Christus hem van den dood zal opwekken, gelijk Hij Lazarus heeft teruggeroepen tot het leven; dat de Heiligen zijne voorsprekers zullen wezen, en de goddelijke Rechter een genadig vonnis over hem zal uitspreken. Zijn vertrouwen is gerechtvaardigd: want hij heeft het H. Sacrament des Doopsels ontvangen, hij was een gehoorzaam lidmaat der kerk, der trouwe kudde van den goeden Herder, hij voedde zich met het vleesch en bloed van Christus. En evenals de inscripties op de graven den lezer herhaaldelijk smeeken om zijn gebed voor den afgestorvene, aldus richten ook de fresco's dezelfde bede tot den bezoeker der grafkapellen; meer nog, zij geven hem, door hem aan de gewichtigste heilswaarheden te herinneren, de formule voor zijn gebed als in den mond. Men wenscht den afgestorvene de vreugden toe van het hemelsch paradijs, stelt hem derhalve voor als had hij ze reeds ontvangen, hetzij door hem als het

1) Zie J. Spencer Northcote, „Grafschriften der catacomben van Rome". Utrecht 1879.

2) in „De Katholiek" Deel 125. Mei, Juni 1904 p. 429v.

gevondene schaapje op de schouders van den goeden Herder te doen henendragen naar de kudde der uitverkoren, hetzij door hem aan den maaltijd der zaligen te doen deelnemen, of hem in de houding af te beelden der Oranten, d. i. zooals zij in den hemel bidden voor de terugblijvenden, opdat ook deze eenmaal dezelfde gelukzaligheid verwerven.

„De fresco's in het cubiculum 54 van St. Pietro e Marcellino zijn reeds voor jaren door Wilpert teruggevonden en in een vroeger werk beschreven. „Veronderstellen wij — zegt hij — dat een zoon het graf zijner moeder bezocht, die daar ter plaatse is ter ruste gelegd. Zijn oog valt op de schilderingen der kapel: midden in het plafond aanschouwt hij Christus als Rechter zetelend tusschen acht Heiligen; daaromheen de voorstellingen der annuntiatie (de aankondiging van Christus geboorte), den doop van Christus, de wijzen opziende naar de ster en hunne huldiging; tweemaal den goeden Herder, en eveneens tweemaal Oranten; aan den wand ziet hij den Zaligmaker met de Samaritaansche vrouw, en de wonderdadige genezingen van den blindgeborene, de bloedvloeiende vrouw en den lamme. Terwijl hij die afbeeldingen beschouwt, gaan zijne gedachten in woorden over, en zijne woorden vormen zich tot een gebed: „O Heere Jezus, Licht der afgestorvenen, gedenk mijner moeder! Laat niet toe, dat duisternis hare ziel omgeve! Zij heeft in U geloofd, al hare hoop berustte op U; want Gij zijt de beloofde Messias. Gij zijt het Licht der wereld, de ware God, wien alleen aanbidding en huldiging toekomt. Om ons, die Heidenen waren, te verlichten en te verlossen, hebt Gij uit de Maagd Maria de menschelijke natuur aangenomen, en liet Gij U doopen in den Jordaan. Gij zijt rondgegaan al weldoende, hebt lammen en kranken op wonderbare wijze de gezondheid teruggeschonken; verkwik nu ook de ziel mijner dierbare moeder! Wees haar niet een gestrenge Rechter, maar zie genadig neder op de glorievolle verdiensten der Heiligen, die hare voorsprekers mogen zijn bij uwen rechterstoel. Gelijk Gij het verdwaalde schaapje op uwe schouderen hebt teruggedragen naar de kudde, zoo neem ook hare ziel op in de schare uwer uitverkorenen, en geleid haar in het rijk van uw eeuwig licht! Zoete moeder, leef in God en bid voor mij!"

Misschien is hier in die malatenschap der oud-christelijke kunst een of ander beschreven, dat allicht anders omschreven zou zijn door een protestantsch geleerde; maar in elk geval in letter en beeld hebben die oude Christenen verraden, dat zij behalve door het Woord Gods, ook nog bewerkt werden door overleggingen des harten, die hun van nature eigen waren, en die zij nu op christelijke wijze poogden uit te drukken. Het komt hier uit, dat op het fundament der apostelen en profeten door hen voor den bouw des huizes ook gebruikt is hooi, stoppel en andere bouwstof,

die daarbij niet paste, en dat zij in alles de leer der apostelen en huns Zaligmaker niet zuiver hebben bewaard. Hadden zij dat gedaan, dan zou nooit in het gebed de voorbede voor de dooden eene plaats hebben ingenomen, evenmin, zooals dat hiervoor is beschreven, als eene bede van den enkele, maar evenmin, ook zooals dat geschiedde door de kerk in haar geheel, in haar heiligste verrichting, wanneer zij den dood des Heeren verkondigde.

Bij de viering van het avondmaal immers werden ook de dooden niet vergeten. Cyrillus 1) schrijft daarvan het volgende. „Vervolgens gedenken wij ook degenen, die ontslapen zijn, allereerst de patriarchen, profeten, apostelen, martelaren, dat God om hunne gebeden en voorspraak onze bede aanneme". Dat is dus het zoeken der voorbede van de heiligen in den hemel. Daarop volgde de voorbede van de kerk op aarde voor de dooden. „Vervolgens ook voor de ontslapen heilige vaders en bisschoppen en allen samen, die onder ons ontslapen zijn, daar wij gelooven, dat het van het grootste nut zal zijn voor de zielen, voor wie de bede gebracht wordt, terwijl het heilige en eerbiedwekkendste offer voor ons ligt. En ik wil u daarvan door een voorbeeld overtuigen; want ik weet, dat velen aldus spreken: wat nut heeft eene ziel, die met schulden deze wereld verlaten heeft, of zonder schulden, wanneer harer gedacht wordt bij het gebed? Welnu, zou dan een koning, wanneer hij menschen, die hem beleedigd hadden, in ballingschap gedaan had, en dan degenen, die van hen verschilden, een krans vlochten en hem dien brachten voor die gestraften, hun geene verzachting van straf geven? Op dezelfde wijze offeren ook wij voor degenen, die ontslapen zijn, Hem onze gebeden, al is het ook, dat zij zondaren zijn, en wij vlechten geen krans, maar wij offeren Christus, die voor onze zonden geslacht is, en verzoenen zoowel voor hen als voor ons den menschlievenden God".

In de „Constitutiones apostolicae" wordt het volgende gezegd: (VIII. 42).

„Voor de gestorvenen moet de derde dag gevierd worden door psalmen, schriftlezingen en gebeden met 't oog op Hem, die op den derden dag is opgestaan; evenzoo de negende, ter herinnering voor de levenden en gestorvenen; en ook de veertigste dag, volgens het oude voorbeeld, want zoo treurde het volk om Mozes, en eindelijk de jaardag ter gedachtenis aan den gestorvene zelf. Van zijne goederen echter zullen aan de armen geschenken gegeven worden ter zijner herinnering". Hieraan wordt nog toegevoegd:

„Dit geldt slechts met betrekking tot de vromen, want wat de goddeloozen aangaat, al hebt gij alle goederen ter wereld den armen gegeven, zoo zult gij toch den goddelooze niet de minste hulp bieden; want wien God in het leven vijandig was, dien is Hij het ook openbaar in den dood: bij God is geene ongerechtigheid".

1) Cyrillus, „catechesis mystagogica" V. 8 v.

De voorbede voor de dooden is in Rome's kerk een dogma geworden van zeer groote beteekenis, en samengevlochten uit allerlei takken van den Roomschen stam, die wel in de traditie, maar niet in de H. Schrift geworteld is. Daarom doet dit leerstuk schade aan het geloof.

„Gebeden, aalmoezen, vasten, bedevaarten, enz. zijn middelen, waardoor de geloovigen, voor wie Christus de eeuwige straf heeft betaald, hunne tijdelijke straffen kunnen en moeten voldoen, niet als had onze Heere Jezus Christus geen volkomen genoegdoend zoenoffer voor onze zonden aangebracht, maar om door onze medewerking aan de verdiensten van dat offer deelachtig te worden en daarvan de toedeeling te verkrijgen".

Enkele menschen brengen het in het doen dier goede werken zoover, dat zij bij hunnen dood in den hemel als belooning de aanschouwing Gods ontvangen: en daardoor de aanroeping en vereering der geloovigen op aarde waardig zijn. Dat zijn de „heiligen" in Roomschen zin. Maar de meesten kunnen het zoover niet brengen. Uitgezonderd de verworpenen, voor wie geene hoop meer is, komen de anderen in het vagevuur.

Het Concilie van Trente 1) zeide daaromtrent:

„Daar de Katholieke kerk, onderwezen door den H. Geest uit de gewijde Schriften en de oude overlevering der vaderen, in de heilige conciliën, en het laatst in deze oecumenische synode, geleerd heeft, dat er eene plaats van zuivering (vagevuur) bestaat, en dat de zielen, die aldaar worden opgehouden, geholpen worden door de middelen van voorspraak der geloovigen, maar voornamelijk door het Gode welbehagelijke misoffer — beveelt deze heilige synode aan de bisschoppen, dat zij zorg dragen, dat de heilzame leer van het vagevuur, overgeleverd door de heilige vaderen en gewijde conciliën, door de geloovigen van Christus wordt geloofd, onderhouden, geleerd en overal gepredikt. Maar dat de voor het ongeletterde volk moeilijker en meer diepzinnige vragen, welke niet medewerken tot de stichting en waardoor meestal geene bevordering der vroomheid plaats vindt, uit de preeken voor het volk zullen uitgesloten worden. Dat zij evenzoo niet toestaan, dat die zaken, die onzeker zijn, of die een schijn van onwaarheid hebben, worden verbreid of behandeld. Dat zij verhinderen datgene, wat eenige nieuwsgierigheid of bijgeloovigheid ten doel heeft, of naar vuil gewin riekt, als ergernis en aanstoot voor de geloovigen. Dat de bisschoppen er echter voor zorgen, dat de middelen van voorspraak der op aarde levende geloovigen, n.l. de misoffers, de gebeden, de aalmoezen en andere vrome werken, die door de geloovigen plegen gedaan te worden voor de gestorven geloovigen, volgens de verordeningen der kerk, vroom en devoot geschieden: en dat hetgeen den afgestorvenen verschuldigd is, krachtens stichtingen van erflaters, of eenige andere reden, niet luchtigjes, maar ijverig en

1) „Sessio" XXV, 3 Dec. 1563.

nauwkeurig volbracht worde door de priesters en dienaren der kerk en anderen, die verplicht zijn, dat te verrichten".

De kerk op aarde, die zelve hulp ontvangt van de heiligen, moet harerzijds hulpe bieden aan de zielen in het vagevuur, opdat hare pijnen verminderd en zij spoedig daarvan verlost worden.

„De liefde, die een band is, die de leden der kerk samenbindt, zegt de groote theoloog der Middeleeuwen 1), strekt zich niet alleen uit over de levenden, maar ook over de gestorvenen, die in de liefde van hier gegaan zijn. Want de liefde, die juist zoo het leven der ziel is, als de ziel het leven des lichaams, heeft geen einde, naar 't woord 1 Cor. 13 : 8, „de liefde eindigt nimmermeer". Verder leven ook de gestorvenen in het aandenken der levenden voort en aldus kunnen de levenden hunne vrome opmerkzaamheid op gene richten. Dientengevolge brengen de voorbeden der levenden den gestorvenen, gelijk ook den levenden, op tweevoudige wijze nut toe, n.l. wegens de vereeniging door de liefde en wegens de opmerkzaamheid, die op hen gericht wordt. Nu moeten de voorbeden der levenden niet op deze wijze gedacht worden hun (den dooden) van dienst te zijn, dat hun staat van ellende veranderd wordt in hemelsch leven of omgekeerd; maar zij dienen tot vermindering der pijn (straf) of iets dergelijks, dat den staat des doods niet verandert".

Ter oefening en tot voorbeeld worden in de Roomsche gebedenboeken daarom ook gebeden gegeven, die men voor de dooden doen kan.

Zoo b.v. voor de ouders: 2)

„God, die ons bevolen hebt, vader en moeder te eeren, ontferm U genadiglijk over de zielen onzer ouders, en vergeef (hun) hunne schulden, en doe ons hen in de vreugde der eeuwige heerlijkheid aanschouwen. Door Christus Jezus, onzen Heere!"

Meer uitgebreid is het formulier „voor alle Katholieken, die in het ware geloof der kerk en van het vagevuur gestorven zijn". 3)

„God der geloovigen, die tevens de Schepper, Verlosser en Zaligmaker zijt van allen, die met de belijdenis der katholieke religie en in liefde uit dit leven zijn heengegaan, wij roepen uwe genade in voor uwe dienstknechten en dienstmaagden, die hier en allerwege in Christus rusten. En voornamelijk voor hen, van wie geene gedachtenis meer bewaard is bij de levenden, dat Gij hun de straffen, die zij voor hunne zonden in de andere wereld zeer zwaar lijden, in uwe erbarming kwijt scheldt, en hun de ware en vurig begeerde rust verleent. Dat zij uw koninkrijk en hunne zaligheid niet langer ontberen, maar spoedig uwe

---

1) Thomas Aquinas, „Summa." Suppl. 9, 71, Art. 2.

2) Canisius, „Manuale cath." p. 235.

3) „ „ p. 236.

verlossing in het hemelsche vaderland deelachtig worden. Door Jezus Christus, onzen Heere. Onze Vader, enz. Komt te hulp, heiligen Gods, treedt toe, engelen des Heeren, en neemt de ziel van N. en stelt haar voor het aangezicht des Allerhoogsten, dat zij in Abrahams schoot geleid worde. Moge u uit de duisternis bevrijden het ware Licht, Christus, die voor u gekruisigd, gestorven en opgewekt is, en moge de goede Herder u, zijn schaap, overbrengen naar de weide des eeuwigen levens. Van alle zonden en straffen moge u vrijspreken, die u met den grooten prijs zijns bloeds gekocht heeft, n.l. de Heere des levens en des doods. Aan zijne rechterhand moge u zetten de hoogste Rechter, opdat gij deel hebt in het lot der heiligen, en uwen Verlosser, naar wien ook de engelen begeeren het oog te richten, van aangezicht tot aangezicht in zijne schoonheid eeuwig aanschouwt, en zulk eenen Verlosser uwe dankzeggingen in den hemel met alle heiligen vroolijk zingt, en Hem volmaakt behaagt in dat gewest der levenden!"

In de mis wordt voor de gestorvenen gebeden. In den „kanon" na het zeggen der inzettingswoorden, wordt aan de dooden gedacht en gebeden:

„Gedenk ook, Heere, uwe dienstknechten en dienstmaagden, N. en N., die ons voorgegaan zijn met de belijdenis des geloofs en rusten in den slaap des vredes . . . . Dat Gij Heere, hun en allen, die in Christus rusten, eene plaats van verkwikking, licht en vrede verleent, smeeken wij. Door denzelven Christus, onzen Heere. Amen".

In de mis, die opzettelijk voor de dooden gelezen wordt, luidt het „Agnus Dei", waarin de kerk anders voor zichzelve bidt om ontferming: „Lam Gods, dat de zonden der wereld wegneemt, geef hun rust. Lam Gods, dat de zonden der wereld wegneemt, geef hun rust. Lam Gods, dat de zonden der wereld wegneemt, geef hun eeuwige rust!"

Geheel in overeenstemming daarmede is de bekendmaking van het overlijden eener vrome Roomsche.

MIJN JEZUS! BARMHARTIGHEID! (100 d. aflaat).
Bid voor de ziel van zaliger

. . . . . .

(hier stond de naam en de geschiedenis van haar leven en sterven).

. . . . . .

Waakt, want gij weet niet, in welke ure uw Heer zal komen. Weest ook gij bereid, want de Zoon des menschen zal komen in de ure, welke gij niet weet (Matth. 24).

Zalig zijn de barmhartigen, want zij zullen barmhartigheid verwerven (Matth. 5).

Tot U, o Heer! heb ik mijne ziel verheven; op U, mijn God, vertrouw ik; laat mij niet beschaamd worden (Ps. 24).

Ik verlang ontbonden te worden en met Christus te zijn (Phil. 1).

Weent niet over mijn dood ... in het huis van den Hemelschen Vader ontvang ik het loon mijner werken, en wacht op u, om met u vereenigd, daar voor eeuwig gelukkig te leven.

Zoet hart van Jezus! wees mijne Liefde (300 d. aflaat).

Zoet hart van Maria! wees mijn Heil (300 d. aflaat).

B. De houding der Hervormers ten opzichte van de dooden.

De Hervorming heeft met volle overtuiging het bidden voor dooden als eene dwaling verworpen.

Luther was in dat opzicht nog eenigszins medegaande. „Daar de Schrift niets daarvan zegt, houd ik het er voor, zegt hij 1), dat het geen zonde is, voor de dooden op deze of gene wijze te bidden: Lieve God, is het met de zielen zoo gesteld, dat zij te helpen zijn, wees haar dan genadig, enz. En wanneer dat eenmaal of tweemaal geschied is, laat het dan genoeg zijn".

En zoo hield men hier en daar nog wel heilige dagen ter gedachtenis der dooden. Maar hiervan waren de oude Lutherschen toch overtuigd, dat er van geen vagevuur sprake mag zijn en dat de geloovigen de eeuwige rust zijn ingegaan, en niets hebben aan al onze wenschen en beden. In de oude Luthersche liturgiën is ook de orde der begrafenis bepaald, die in menig opzicht eene gezuiverde Roomsche genoemd kan worden. Daarin vindt men deze treffende „Collecte": 2)

„O almachtige God, die door den dood uws Zoons de zonde en den dood te niet gemaakt, en door zijne opstanding de onschuld en het eeuwige leven wedergebracht hebt, opdat wij van de macht des duivels verlost, en door de kracht dier opstanding ook onze sterfelijke lichamen van de dooden opgewekt zouden worden: Verleen ons genadig, dat wij dat vast en van harte gelooven, en de blijde opstanding onzes lichaams met alle zaligen verkrijgen mogen. Door denzelven uwen Zoon, Jezus Christus, onzen Heere, Amen!"

Calvijn heeft overal de gelegenheid aangegrepen, om den Roomschen zuurdeesem uit te zuiveren. Hij zegt 't zelf 3).

„Tegenwoordig schijnen wij sommigen al te strijdlustig toe, daar wij met zooveel moeite den strijd voeren, dat men voor de dooden niet moet bidden. Want het is eene zeer oude gewoonte en het vertoont zich niet dikwijls als een bepaald gevaar, al worden die gebeden overtollig uitgestort. Daarom is het een aannemelijk dogma, omdat het 't schoone uiterlijk heeft van de vroomheid der menschen. Zoo verder oordeelen de ongeletterde menschen, omdat zij naar de bron zelf

1) „Bekenntniss vom Abendmahl Christi". „Werke" (Erl. Ausg.) XXX, p. 370.

2) Daniel, „Codex liturg." II, p. 481, 485, 491.

3) Comment. op Hand. 15 : 10. Opera XLVIII p. 348.

niet vragen. Want als wij toestaan, dat men voor de dooden moet bidden, zal ook dit tegelijk aangenomen moeten worden, dat zij de straffen nu naar Gods oordeel betalen, omdat zij in dit leven voor de zonden niet voldaan hebben. Maar op deze wijze wordt de kracht der door Christus volbrachte verzoening op de werken der menschen overgebracht. Verder wordt de regel om wel te bidden omvergeworpen, als het den menschen vrijstaat te bidden, wat hun goed dunkt buiten Gods Woord om. Maar die dwaasheid is te groot, om haar te kunnen laten passeeren. In één woord, er kan nooit een zuiver oordeel over eenige kwestie geveld worden, wanneer niet de bron zoo diep mogelijk onderzocht is en alle gevolgtrekkingen aan den dag zijn gebracht, die de leer, waarover het geschil gaat, met zich brengt". Juist daarom wil hij niets weten van iets, dat op eene voorbede gelijkt voor de gestorvenen.

Eens is hem een brief gezonden door den diaken Vatellus uit Montbéliard 1). Er waren daar menschen, die, van overledenen sprekende, deze woorden plachten te gebruiken: „dat God hun eene goede en gelukkige opstanding geve". Nu wist Vatellus zeer wel, dat alle gebeden voor het heil der overledenen ijdel en onvroom waren; maar met dezen wensch stond het anders: die zag op de opstanding des vleesches, waarop ons geloof hoopt; daarom had hij het bezigen dier woorden niet durven berispen en vroeg hij nu het oordeel van Calvijn, die dit antwoord terug schreef 2):

„De gebedsformule, dat God eene goede en gelukkige opstanding aan de dooden schenke, moet afgewezen worden, omdat zij niet overeenstemt met den regel van wel te bidden. Dat men echter zulk een wensch mag gebruiken, bestrijd ik niet. Indien een vriend begraven wordt, of het bericht van zijnen dood gebracht wordt, zal ik hopen, dat hij ten jongsten dage met mij deele in de hemelsche heerlijkheid. In dien wensch is niets geen bijgeloof. Maar anders moet men bij de gebeden de soberheid bewaren, dat niet iets zoo maar uit den mond valt, of dat wij iets vragen, waarin Gods Woord ons niet voorgaat. Men moet immers in dit principe rusten: „Hoe zullen zij aanroepen, in wien zij niet geloofd hebben?" Rom. 10 : 14. Derhalve gaan de grenzen te buiten, die aan zichzelven, al is het nog zoo weinig, toegeven bij het maken van smeekingen".

Leerzaam en een goed begrip gevend van de Gereformeerde gedachte der begrafenis, is hetgeen in de Pfaltzische liturgie daaromtrent bepaald is.

Bij de begrafenis zullen alle paapsche en bijgeloovige ceremoniën vermeden worden. Desalniettemin zullen wij onze overledenen en

1) Calvini Opera XIX p. 532.
2) Calvini Opera XIX p. 547.

afgestorvenen met eere en naar behooren ter aarde bestellen met zulke diensten, welke ons, die nog in leven zijn, ten nutte kunnen strekken. Opdat echter de begrafenis der overledenen ten onzen nutte gehouden worde, zal men eerst met de klokken luiden, opdat hierdoor de lieden, die het lijk bij de begrafenis willen begeleiden, een teeken hebben, dat het tijd is, om samen te komen; bij dat luiden zal er geen onderscheid gemaakt worden tusschen rijken en armen.

Daarna, als het lijk ter begrafenis gedragen is, zal de kerkedienaar het volk voorlezen het 4e hoofdstuk van 1 Thessalon. over de in Christus gestorvenen, of het Evang. van Johannes, het 11e hoofdstuk over Lazarus, of iets anders van gelijken aard, met deze of eene dergelijke inleiding:

„Lieve vrienden, wij hebben nu, zooals wij tot onzen troost vertrouwen en hopen, een medelid van onzen Heere Jezus Christus uit christelijke liefde ter begrafenis begeleid. Opdat wij nu niet zonder onderrichting en troost heengaan, willen wij hooren de woorden van den heiligen apostel (of evangelist) N., die alzoo luiden: . . . . . ". Daarna zal hij eene korte prediking of vermaning houden, en zich overigens van den lof der afgestorvenen onthouden, opdat de lijkpredikaties niet in misbruik geraken.

De predikaties of vermaningen bij de begrafenis zullen voornamelijk op de volgende en dergelijke punten gericht worden, die tot de Christelijke beschouwing des doods en de voorbereiding tot denzelven behooren, zooals daar zijn:

De oorzaken, waarom de gestorven lichamen altijd in de kerk Gods met eerbare begeleiding en samenkomst zijn begraven geworden, n.l. niet in deze meening, alsof de gestorvenen iets met ons doen geholpen werden. Want die in het rechte geloof in Christus sterven, worden in de eeuwige zaligheid opgenomen en hebben daarom geen behoefte aan onze hulp. Die echter zonder geloof in Christus sterven, worden in de eeuwige verdoemenis geworpen, en kunnen derhalve door ons niet geholpen worden. Maar zulke begrafenis der lijken geschiedt daarom, dat de levenden hierdoor hun geloof aan de opstanding der dooden belijden, dat zij hunne liefde jegens de gestorvenen en de hunnen betoonen, dat zij God gezamenlijk danken voor dezen troost, dat wij zeker zijn, dat alle geloovigen uit dit leven heengaan in de eeuwige zaligheid en dat Hij zich onder ons eene eeuwige kerk vergadert; en bidden, dat Hij hen in dezen troost ten einde toe bewaren en zich altijd welgevallige dienaren onder hen bereiden wil; ook dat zij worden herinnerd aan- en bewogen tot eene Christelijke beschouwing des doods.

Insgelijks wat tot de rechte en heilzame beschouwing des doods behoort:

Zooals ten eerste, in welk gevaar des doods wij al den tijd onzes

levens ons bevinden, en wat zij te wachten hebben, wien hun afscheid uit dit leven in een onboetvaardigen wandel overvalt.

Ten andere, welke de oorzaak des doods en aller menschelijke ellende is, n.l. de zonde.

Ten derde, hoe wij ons in ons- en der onzen heengaan in den dood zullen troosten. De eerste troost is de vergeving der zonden, gerechtigheid en verzoening met God door Christus, welke maakt, dat de Christenen zich niet voor den dood behoeven bevreesd te maken, aangezien zij nu van de zonde, den toorn Gods en de eeuwige verdoemenis bevrijd zijn. De andere: het zekere bezit der eeuwige zaligheid na dit leven. De derde: dat zij van alle zonden door den tijdelijken dood geheel en al ontdaan worden, zoodat zij ophouden, God met hunne zonden te vertoornen. De vierde: dat ook dit hun lichaam, dat in de aarde vergaat, ten jongsten dage weder opstaan en in hemelsche zuiverheid en heerlijkheid eeuwig met God leven zal. De vijfde: dat God ook in de nooden des doods alle aanvechtingen en smarten des doods door den bijstand zijns H. Geestes in ons overwinnen zal en ons niet meer zal laten verzocht worden dan wij verdragen kunnen. De zesde: dat wij in dood en leven ons zelf of den onzen gaarne en gewillig onze kinderlijke gehoorzaamheid jegens God, onzen lieven Vader, betoonen zullen. De zevende: dat wij eerst door den tijdelijken dood en het lijden, en daarna door het eeuwige leven en de heerlijkheid aan Christus, ons Hoofd, gelijkvormig zullen worden.

Ten vierde, wat tot zulk eene voorbereiding tot den dood behoort, dat wij zalig in dien troost uit dit leven kunnen scheiden. Als n.l. het eerste: een waar, bestendig geloof, waardoor wij de genade Gods in Christus aannemen. Het tweede: ware bekeering, bestendigheid en toenemen daarin, omdat er zonder haar geen recht geloof kan zijn. Het derde: dat wij ons zelf verloochenen, d. i., al onze lusten vaarwel zeggen, ons geheel en al den wil Gods overgeven en ons niets zoo lief laten zijn, dat wij niet om zijnentwil gewillig en bereid zijn, het te verlaten. Het vierde: tijdige, gedurige en ernstige overweging van den troost en de zaligheid, die ons in Gods Woord wordt voorgedragen, en van ons heengaan uit dit leven. Het vijfde: een naarstig en gedurig gebed tot God om de genade zijns H. Geestes en een zalig uiteinde.

Aan deze en dergelijke punten zal het volk bij de begrafenis in 't kort herinnerd worden door de verklaring van zulke uitspraken en plaatsen uit de H. Schrift, die hiertoe behooren. Daarna zal de vermaning met zulk een gebed besloten worden, dat op de lijkpredikatie slaat, onongeveer in dezen vorm:

„Almachtige, eeuwige, barmhartige God en Vader, wij danken U, dat Gij ons niet alleen het stoffelijke, tijdelijke leven gegeven, en tot hiertoe in stand gehouden hebt, maar ook het geestelijke en eeuwige leven in

ons aangevangen hebt, daar Gij ons alzoo liefgehad hebt, dat Gij uwen eengeboren Zoon voor ons in den dood hebt gegeven, opdat wij allen, die in hem gelooven, niet verloren zouden gaan, maar het eeuwige leven zouden hebben; en ons tot de zalige gemeenschap van uwen lieven Zoon Jezus Christus door uw Woord en H. Geest geroepen hebt, en ons ook tot hiertoe genadig tegen alle macht en list des boozen vijands daarin bewaard hebt, en onze harten met de gewisse vertroosting en hoop verzekerd hebt, dat de tijdelijke dood ons een toegang tot het hemelsche en eeuwige leven is. Wij bidden U ook, goedertieren God en Vader, dat Gij in ons wilt bevestigen en voleindigen, wat Gij in ons begonnen hebt; vergeef ons alle onze zonden en verlos ons van den eeuwigen dood, om uws lieven Zoons Jezus Christus' wille, en dood in ons door de genade uws H. Geestes hoe langer hoe meer onzen zondigen aard en natuur, totdat Gij ons eindelijk van alle zonde en ellende bevrijdt. Geef, dat wij met vast geloof ons troosten met de blijde opstanding onzes vleesches tot de eeuwige heerlijkheid. Sta ons bij en red ons in alle verzoeking en aanval van den boozen vijand en de zwakheid van ons eigen vleesch, inzonderheid wanneer wij uit dit leven zullen scheiden. Help ons, opdat wij uwen vaderlijken wil, in leven en in sterven, van harte gaarne gehoorzaam zijn; ons zelf en alles, wat ons in deze wereld behagen mag, verloochenen, en zoeken, wat daarboven is, waar Christus is, zittende ter rechterhand Gods. En dat wij al onzen lust en vreugde hebben, niet in den wellust dezer wereld, maar in de overdenking van uw Woord en wil; altijd waken en bidden, opdat wij niet in verzoeking vallen, maar waarlijk gereed bevonden mogen worden, wanneer het uw genadige wil is, ons uit dit ellendige leven op te roepen, opdat wij door een zalig uiteinde tot U in de eeuwige rust en zaligheid komen, en zonder verschrikking verschijnen voor den rechterstoel van Jezus Christus, uwen Zoon. Dat alles bidden wij U, dat Gij ons genadig verleenen wilt door denzelven onzen Heere Jezus Christus, die ons geleerd heeft, alzoo te bidden: Onze Vader, enz. Wil ons ook geven standvastigheid en dagelijks toenemen in het oude, ware, ongetwijfelde, christelijke geloof, opdat wij daardoor hoe langer hoe meer Christus en al zijne goederen deelachtig worden; van welk geloof wij belijdenis doen met mond en hart, sprekende: „Ik geloof in God enz."

In deze aanwijzingen proeft men de opstellers van den Heidelberger Catechismus en de vaders van onze liturgie, die beslist met de Roomsche leer gebroken hebben en het Gereformeerde standpunt innemen.

Er is echter een groot onderscheid met onzen tijd: de begrafenis heeft er nog het karakter eener kerkelijke handeling; de aanwezige personen zijn leden der kerk. Daarvan is in kleinere plaatsen nog eenige herinnering bewaard. De leden van den kerkeraad worden daar genoodigd

bij de ter aarde bestelling van den gestorvene, terwijl de predikant of een ouderling den voorgang heeft, als men naar de begraafplaats gaat, die ook meestal het eigendom eener kerkvoogdij is.

Dat karakter heeft echter de begrafenis over het algemeen niet meer in onzen tijd. Zij is hoofdzakelijk eene handeling der familie, waarbij ook de vertegenwoordigers der vereenigingen, waarvan de overledene lid was, tegenwoordig zijn. Er worden betuigingen gedaan van het zware, onvergetelijke, diep gevoelde verlies, dat men geleden heeft; om dat de aanwezigen te doen beseffen, worden de deugden van den doode geprezen en zijne ondeugden verzwegen, en om het te toonen, wordt een krans op het graf gelegd. Is er een predikant aanwezig, dan doet hij het laatste wel niet. Dat verwacht men nog niet van hem, al is hij in het oog der meesten ook niet anders dan de vertegenwoordiger van eene der vereenigingen, waarvan de doode lid was, en die kerk genoemd wordt. Maar wel verwacht men van hem, dat hij ook veel van den doode zegt, en medetreurt in zijn verlies. Aan een woord in den zin der Pfaltzische liturgie heeft men het minst behoefte.

En toch zal men, bij nader inzien, in Gereformeerde kringen aan dat oude, de voorkeur moeten geven boven het nieuwe; omdat het veel meer is naar de Schriften, die wijs maken tot zaligheid.

In het nieuwe is de mensch het middelpunt: 't is een mensch, die als mensch spreekt tot menschen over een mensch. De overdenking daarvan deed menigeen verlangen, dat er bij zijne begrafenis niet zulk eene ijdele vertooning zou plaats vinden, en men zou zwijgen. Dat is bij het oude niet noodig. Daar is God het middelpunt: 't is ook wel een mensch, die tot menschen spreekt, nu weder een mensch ten grave wordt geleid, maar wat hij zegt, is eene boodschap Gods. Om die boodschap te brengen, is de predikant bij het graf: en die boodschap staat uitnemend geschreven in het kerkboek van de Pfaltz.

HOOFDSTUK VI.

Het gemeenschappelijk bidden.

§ 1. Inleiding.

„En wanneer gij bidt, zoo zult gij niet zijn, gelijk de geveinsden; want die plegen gaarne in de synagogen en op de hoeken der straten staande te bidden, opdat zij van de menschen mogen gezien worden. Voorwaar ik zeg u, dat zij hun loon weg hebben. Maar gij, wanneer gij bidt, ga in uwe binnenkamer en uwe deuren gesloten hebbende, bid uwen Vader, die in het verborgen is, en uw Vader, die in het verborgen ziet, zal het u in het openbaar vergelden". (Matth. 6 : 5v). Oppervlakkigen hebben aan dit woord dikwijls gedacht, wanneer er van gemeenschappelijk bidden sprake was, en gemeend, dat het Jezus' bedoeling was, het gebed tot de binnenkamer en de eenzaamheid te beperken. Dat dit de bedoeling echter niet kan zijn, leeren ons de Heere en zijne discipelen door hun eigen doen wel anders: gedurig, ja bijna altoos, is het een bidden met anderen, als er van hun bidden gesproken wordt. In de aangehaalde woorden spreekt de Heere ook niet over het samenbidden in de synagogen, of in de huisgezinnen, of waar men elders samen is. Zijne vermaning geldt het persoonlijke gebed, het gebed van den enkele, en gewaarschuwd wordt voor de geveinsdheid, welke niet bidt, om door God gehoord te worden, maar om van de menschen gezien te worden.

Het bannen van het gebed uit de samenleving kan nooit naar den wil van God zijn. Alom in de wereld, bij de volkeren, die buiten en die onder Gods bijzondere openbaring hebben geleefd en nog leven, is het gewoonte. Ja, het behoort tot des menschen bestaan. Het persoonlijke leven des menschen is niet zijn eenige leven: er is ook een samenleven in huis en kerk en staat en geheel het overige leven, waarmede zijn individueele leven onlosmakelijk verbonden is. Het gemeenschapsleven is in allerlei wijze voor het individueele leven maatgevend; de individu neemt de taal, de gebruiken, de zeden van de omgeving als vanzelve over; de kinderen wandelen in de voetstappen der ouders. Dat is tenminste de regel. Te verwachten is het daarom, dat in het

persoonlijke leven het bidden zal verdwijnen, als het uit het samen leven wordt verbannen. Dat is een oordeel Gods.

De leuze, dat de religie tot de binnenkamer beperkt moet blijven, is niet uit God, maar uit den booze. Waar is het vanzelf, dat de religie in het hart haar zetel heeft; maar even waar is het, dat de religie in de samenleving voor den dag moet treden. Het koninkrijk Gods is niet een koninkrijk, waarin de godsdienst in het hart is opgesloten, maar waarin, in hemel en op aarde, de godsdienst in alles aan den dag treedt. Nu is er nog geene harmonie in het godsdienstige leven van den enkele en de gemeenschap: nu is er door de zonde altoos nog allerlei hinderpaal; maar eenmaal zal het individueele aanbidden Gods volkomen in overeenstemming zijn met de gemeenschappelijke grootmaking van den naam Gods. Het ideaal, dat de eeuwigheid brengt, is het koorlied, waarin allen gemeenschappelijk God aanbidden. Het is de bestemming des menschen, niet alleen voor zichzelven, in de eenzaamheid, te bidden, maar ook in het samenleven het aangezicht Gods te zoeken, uit wien en door wien en tot wien alle dingen zijn. Wie dat gelooft, is zeker niet tevreden met een bidden, dat tot de eenzaamheid beperkt blijft, maar ijvert mede, dat ook in de samenleving het gebed in eere gehouden of weder hersteld worde.

Even verkeerd als de redeneering is, dat het gemeenschappelijk gebed gemist kan worden, is nu ook de gedachte, dat dit samenbidden eigenlijk het persoonlijk bidden overbodig zou maken, alsof beide wijzen van bidden eigenlijk gelijk zouden zijn. Als dat waar was, zou het persoonlijke leven moeten ophouden een eigen leven te zijn, en geheel in het samenleven moeten opgaan. Dat nu is niet het geval. Ieder persoon heeft een eigen leven. Niet de gemeenschap heeft een hart, maar alleen de individu. Hier op aarde wordt dat telkens op smartelijke wijze ervaren. Geheel zijn hart kan men niet blootleggen voor anderen. Alleen tot God kan gezegd worden: „Doorgrond me en ken mijn hart, o Heer". Natuurlijk volgt daaruit, dat het gebed in de binnenkamer alleen gelegenheid biedt, om zijne ziel uit te storten voor den Kenner des harten. Men leest daarom in de H. Schrift ook, hoe de heiligen telkens de eenzaamheid opzoeken, om te bidden. Op aarde is het gebed in de binnenkamer, voor wie in de leerschool des gebeds vorderingen maken, onmisbaar; men denke slechts aan Jakob, aan David, en zelfs aan den Heere Jezus.

Het samenbidden maakt nooit het persoonlijk gebed overbodig. Het gemeenschappelijk gebed legt het af in innigheid. Het gaat veel minder diep. Het is veel meer algemeen. Het is niet individueel. Het zegt niet „ik" en „mijn"; maar „wij" en „ons".

Daarop is wel eens gewezen door menschen, die het gemeenschappelijk gebed veranderen in een gezamenlijk stil bidden. Zij wilden het per-

soonlijk gebed aldus samenbinden met het gemeenschappelijk bidden. Maar wie eerlijk is, zal wel erkennen, dat dit onmogelijk is. Het persoonlijk gebed behoeft volkomen vrijheid, en die is er niet, als men samen stil bidt: dan benauwt de gedachte, dat men tegelijker moet klaar zijn; dan weet men, dat anderen reeds wachten, dat men eindigt; of er komen allerlei booze gedachten over anderen, die nog niet gereed zijn, in 't eigen hart op. Dat samen stil bidden is het meest oneerbiedige gebed, dat zich laat denken. Het heeft met het gebed in de binnenkamer niets gemeen, en mag evenmin den naam van gemeenschappelijk gebed dragen. Tot het wezen van het gemeenschappelijk bidden behoort het samen bidden van hetzelfde.

In het afgetrokkene beschouwd, kan dat op twee manieren geschieden; de ééne is, dat allen tezamen hetzelfde formulier des gebeds uitspreken, de andere, dat één voorgaat. De eerste wijze herinnert aan het zingen. Bij het zingen toch worden dezelfde woorden door allen ten gehoore gebracht. Bij het zingen van menig psalmlied wordt door allen samen ééne smeeking, of ééne dankzegging aangeheven. Op die wijze zou men gezamenlijk kunnen bidden, en wordt er inderdaad bij heidenen en Christenen wel gebeden of gedankt. En toch is daaraan een bezwaar verbonden: bij het zingen moet aan den vorm en het uitwendige te veel aandacht geschonken worden, zoodat telkens blijkt, dat men niet bidt, al zingt men eene bede. Het gezang eischt het gevoel op, het gebed vereischt het bewustzijn. Voor het zingend biddend bestaan daarom teveel moeilijkheden. Dat is ook het geval bij het samen uitspreken van eenzelfde gebed. Dat doet men soms in de synagogen. Dat hoort men wel in de Roomsche kerken. Dat wilde ook de Engelsche kerk. Allen samen bidden overluid het aangewezen gebed uit het Boek der gemeenschappelijke gebeden (The book of common prayer). Maar dat op dezelfde wijze te doen, gelijkmatig en zoo, dat de aandacht toch aan den inhoud gewijd blijft, is blijkbaar te moeilijk.

In de Christelijke wereld is daarom de gewone wijze van het gemeenschappelijk bidden deze, dat één voorgaat. Die voorganger spreekt het gebed uit, en de anderen? Als het is, zooals het behoort, dan bidden zij met het hart stil mede. Bij het wezenlijke samenbidden is voor ons slechts ééne stem te hooren, maar voor den Kenner der harten worden in het hart van allen de smeekingen of dankzeggingen vernomen, die door den voorganger worden uitgesproken.

§ 2. Het voorgaan in het gebed.

Wanneer meerdere menschen samen zullen bidden of danken, is het gewoonte, dat één hunner voorgaat. De dagelijksche spreektaal noemt dat „hardop bidden", alsof het voorgaan eenvoudig zou bestaan in het

luide bidden. Ja, voor velen zijn „voorgaan in het gebed" en „hardop bidden" woorden van gelijke beteekenis. In veler hart leeft de meening, dat „voorgaan" niet anders is dan het overluid bidden, in tegenwoordigheid van anderen, van de bede of dankzegging, die men anders stil voor zichzelf zou gedaan hebben. Dat deze meening niet juist is, ziet een ieder in, die zichzelf even rekenschap wil geven van twee gevallen. Toen Jezus in den hof Gethsemane gebeden heeft, heeft hij hardop gebeden, zoodat zijne discipelen het konden hooren: was dat een voorgaan in het gebed? Niemand zal het zoo noemen, en iedereen zal wel begrijpen, dat dit luide bidden verschilt van het voorgaan in het gebed, waarvan wij b.v. lezen bij de spijziging der schare. Het tweede geval verplaatst ons in de kinderwereld. Daar is een kind, dat in gezelschap van moeder de knietjes buigt en hardop zijn avondgebedje bidt; kan men dat nu een voorgaan noemen? Welnu, dan verwarre men „hardop bidden" en „voorgaan" niet meer. Tegenover „hardop bidden" staat het „stil, onhoorbaar bidden"; het zegt van het bidden niets anders dan iets uitwendigs.

„Voorgaan in het gebed" duidt geheel iets anders aan. Wie voorgaat, bidt niet een persoonlijk gebed — maar een gemeenschappelijk gebed. Voorgaan is bidden van wege de aanwezigen, uit naam van hen, die tegenwoordig zijn. De voorganger bidt dus niet voor zichzelven, maar hij is de tolk van het gezelschap. Om in de taal der groote wereld te spreken: de voorganger moet bedenken, dat hij niet alleen in het paleis komt, om zijne eigene zaken ter sprake te brengen; maar dat hij met anderen gekomen is, om aller zaken voor te stellen. Een persoonlijk bezoek aan het hof draagt veelmeer een intiem karakter, terwijl een gemeenschappelijk verschijnen voor den koning altoos het plechtige eener audiëntie behoudt.

Het moet in het oog gehouden worden bij het voorgaan, dat het doel niet bereikt is, als de eigen persoon op den voorgrond is gebracht, maar evenmin, wanneer de anderen niet hebben deelgenomen in het gebed. De groote kunst is daarom, zóó voor te gaan, dat de aanwezigen „Amen" zeggen op het gebed. Allereerst moet de voorganger dus de uitwendige hulpmiddelen bij het bidden naar behooren aanwenden. Daardoor kan hij de anderen afleiden, maar ook rust geven. Zijne houding moet geheelen eerbied uitdrukken. Zijn spreken vooral moet waar zijn, in overeenstemming met het gebed zelf. De wijze van spreken moet de anderen in het volgen niet afmatten, maar ongemerkt hen verder brengen.

Verder moet de voorganger zich goed rekenschap geven, wat hij doet. Voor anderer nooden of anderer zegeningen zal hij bidden of danken. Hij moet dus weten, wat de ziel vervult; hij moet het juiste aanknoopingspunt in 't hart dergenen, die met hem zullen bidden, weten

te treffen. Aldus wordt het voorgaan inderdaad een vertolken van hetgeen in de harten der aanwezigen leeft, of tenminste moet leven.

Wie dus geroepen wordt, om voor te gaan, zal wel doen met zich veel te oefenen in de kunst van het voorgaan. Anderer voorbeeld mag hij niet versmaden, al behoeft hij eigen persoonlijkheid niet te dooden. De verst gevorderden in de kunst van voorgaan zullen wel begonnen zijn met het navolgen van anderen. Dat is geen schande. Een ieder doet het, of hij het erkenne of niet. Wie zal voorgaan en wijs is, zoekt dus eerst, hoe deze of gene dat doet. In het bidden mogen wij ook, evenals in elke andere kunst, eenen leermeester zoeken. Tal van gebedenboeken zijn er, die gewenschte voorbeelden geven. In menig psalmboek zijn voor de gewone omstandigheden des levens formulieren gegeven, die de ongeoefenden willen helpen. Daarmede zijn niet de liturgische gebeden der kerk bedoeld, maar de anderen zooals het morgen- en avondgebed, en de gebeden vóór en na het eten. Is men in het bezit van meerdere gebedenboeken, dan zal men bij nauwkeurig onderzoek verschil bespeuren; het eene zal meer dan het andere overeenkomen met eigen levensgedachten; om maar iets te noemen: een Gereformeerde zal in formulieren, die uit de pen en 't hart van een geloofsgenoot zijn gevloeid, zich beter kunnen indenken dan in de formulieren van een Roomsch gebedenboek. Welnu, heeft men aldus het geschikte voorbeeld gevonden, dan zoeke men verder zich te oefenen, en met de hulp des Geestes zal men dan wel zoover komen, dat men ook zelfstandig zal kunnen voorgaan, wanneer men daartoe geroepen wordt in het gezelschap van anderen. De verkregen oefening stelt dan in staat, om naar behooren te vertolken, wat op het gegeven oogenblik in dien bepaalden kring van menschen gebeden of gedankt moet worden.

Het behoeft zeker niet herinnerd te worden, dat bij die oefening de Bijbel een onuitputtelijke wel gelijkt, waaruit steeds nieuwe en oude dingen ons toevloeien. Dat blijkt het best uit het feit, dat de man, die het meest in de gedachten der H. Schrift leeft, ook het best in staat is, voor te gaan in het gebed.

Eéne opmerking zij hieraan toegevoegd, die betrekking heeft op het gebedsleven van den voorganger. Menigeen, die gewend is voor te gaan in het gebed, zal vroeger of later tot de droeve ontdekking komen, dat zijn persoonlijk gebed niet meer is, wat het vroeger was. Dat verschijnsel is niet ongewoon. Men herinnert zich dan vaak de dagen, waarin God in de eenzaamheid werd aangeroepen om te helpen bij het voorgaan: toen zocht men zijnen troost telkens in het eenzaam gebed. Maar allengs veranderde dat; met zekere vrijmoedigheid kan men voorgaan: er wordt niet meer tegen opgezien; er komt eenige zelfgenoegzaamheid in het hart; de behoefte aan het eenzame bidden wordt minder gevoeld; er wordt nog wel in de eenzaamheid gebeden, maar ge-

woonlijk, als het lichaam is afgemat, of anderen heen en weder loopen in hetzelfde vertrek; men kan niet meer zijne aandacht bij het bidden houden; het is geen gebed meer, wat dien naam mag dragen.

Dat is een ziekteverschijnsel, waarvoor men spoedig genezing moet zoeken, als men het bij zichzelf ontdekt. Het is eene krankheid in het gebedsleven, die toenemen wil, en dan doodelijk kan worden. Inzonderheid de voorgangers in het gebed staan bloot aan die rampzalige ziekte van het Farizeïsme. Het is eene kwaal, die voor anderen verborgen blijft: terwijl anderen nog niets van haar ontdekken, ondermijnt zij het leven des gebeds. Het verschijnsel kan zich dan voordoen, dat een mensch dag aan dag en week aan week voorgaat in het gebed. Dat gebed is de vertolking van de gedachten der aanwezigen. Het is onberispelijk voor de hoorders. Maar persoonlijk kan zulk een voorganger niet meer bidden. De Vader, die in het verborgen ziet, aanschouwt hem nimmermeer in het verborgene. „Heere, Heere" heeft hij geroepen, maar „Ik ken u niet" zal eenmaal de Heere tot hem zeggen. Dat is het verloop van die krankheid. Wie de eerste verschijnselen daarvan bespeurt, zoeke daarom dadelijk genezing bij den oppersten Medicijnmeester.

Een krachtig werkend voorbehoedmiddel wenden zij aan, die altoos meer tot het persoonlijk gebed de toevlucht nemen. Het zij allen voorgangers aanbevolen: zorgt er voor, dat, naarmate gij geroepen wordt voor te gaan in het gebed, in diezelfde mate ook uw bidden in de eenzaamheid meerder worde. Nimmer moet gij toegeven aan de gedachte, dat uw voorgaan in het gebed uw bidden in de eenzaamheid overbodig zou maken.

§ 3. Het gebed in het huisgezin.

't Is niet alleen de roeping der leden van een huisgezin, dat zij voor zichzelf in de eenzaamheid bidden, maar evenzeer is het hun plicht, dat zij als leden van het huisgezin tezamen voor Gods aangezicht verschijnen. Het huisgezin als zoodanig behoort ook God den Heere te dienen in smeeking en dankzegging. In de oude wereld, die Homerus beschrijft, en in het leven van Israël, was daarom de gewoonte in eere, om met name bij den maaltijd te bidden. 't Is een droef bewijs van de ontkerstening van ons huiselijk leven, wanneer menig gezin in dezen tijd die gewoonte nalaat: 't is alsof men daardoor uitdrukken wil, dat het wel buiten God gaan kan. Welk een zegen zou het zijn, wanneer die gewoonte alom weder in eere kwam, en in het huisgezin de nooden van het gezin weder voor Gods aangezicht werden voorgesteld, en God voor zijne weldaden in het gezin werd gedankt, gelijk het betaamt.

Het huisgezin is eene schepping Gods. Het draagt den naam van den man of vader. Het treedt in de wereld op door hem, die van Gods wege gesteld is tot een hoofd van het gezin. Als vanzelf vloeit daaruit voort, dat hij ook de familie voorgaat, wanneer er gebeden wordt. Het behoort tot zijne taak, om vanwege het huisgezin God den Heere openlijk aan te roepen. Ieder jeugdig echtgenoot moet daarom, van den eersten dag van zijn huwelijk aan, naar behooren zich van dien plicht kwijten. Misschien valt het hem moeilijk, misschien wil hij allerlei voorwendselen zoeken, om zich van die taak af te maken. 't Recht daartoe mist hij echter: van Godswege is hij de aangewezene, om namens het gezin voor te gaan bij het gemeenschappelijk gebed der familie. Allicht zal iemand, die zich aan dien plicht wil onttrekken, wijzen op andere gezinnen, waarin de vader niet voorgaat. 't Is waar, er zijn zulke gevallen. Iets anders is het, of die gevallen als voorbeeld gesteld mogen worden. Er zijn ook gezinnen, waarin de man of vader geen gezag uitoefent; er komen gevallen voor, waarin het hoofd in naam inderdaad niets te zeggen heeft; wie zal nu zulke gevallen zich tot voorbeeld kiezen? Welnu, dan onderzoeke men verder, hoe het gaat met het gemeenschappelijk gebed, als de huisvader niet voorgaat. Wie dat heeft bijgewoond, heeft dadelijk de verregaande oneerbiedigheid daarvan bespeurd. Men begint op eene gegeven aanwijzing allen de oogen te sluiten en te bidden: de een is zeer spoedig gereed; de ander heeft iets langer tijd noodig; de derde schijnt niet te weten, of hij eindigen zal of nog verder zal bidden; die gereed zijn, wachten op die nog bezig zijn; eindelijk wordt een geheimzinnig teeken gegeven, en het is afgeloopen. Nu is het de vraag: wil men dusdanige manieren in zijn eigen huisgezin ook in zwang brengen? Geen enkel persoon, die daarop met een „ja" zal durven of willen antwoorden. Welnu, dan vermijde men zulk eene wijze van doen, en trachte ook de vrouw den man tot het vervullen zijner roeping te brengen. Ja, bij het huisbezoek worde onderzocht, of het aldus geschiedt.

In het huisgezin, waar het toegaat, zooals het behoort, gaat de huisvader dus voor in gebed. Hoe moet het nu, als hij afwezig is, of als hij door den dood is weggerukt? Wel, dan is zijne vrouw zijne plaatsvervangster. Tegenover de buitenwereld is zij dan de vertegenwoordigster van het huisgezin, zooals zij in huis in dat geval het gezag handhaaft. Dat is zij van Godswege. Op de schouders der vrouw of moeder rust daarom ook, bij de afwezigheid of den dood van haren man, de roeping voor te gaan in het gebed. Misschien denkt deze of gene onwillekeurig aan het apostolisch bevel, dat de vrouwen zullen zwijgen, en meent men, dat het niet op den weg der vrouw ligt, bij het gebed voor te gaan. Wat de eerste opmerking betreft, leze men het bevel des apostels goed. Er staat: „Dat uwe vrouwen in de gemeenten zwijgen", 1 Cor.

14 : 34 : er wordt daar den gehuwden vrouwen verboden, in de samenkomsten der gemeente te spreken. Het bevel des apostels ziet dus niet op de vrouw in het huisgezin, wier man afwezig of gestorven is. En wat de tweede opmerking aangaat, waarom zou eene vrouw niet als hoofd van het gezin bidden? Bij afwezigheid van haren man is zij hoofd: zij kastijdt de kinderen als het te pas komt; zij deelt de bevelen uit; zij verdient soms het dagelijksch brood. Dat alles kan, en nu zou het niet kunnen, dat zij in het gebed voorging. Neen, voor die gedachte bestaat geene enkele geldige reden. Elke Christelijke vrouw of moeder vervulle hierin hare roeping getrouw, wanneer God haar daartoe roept. En daartoe roept God haar inderdaad, wanneer haar man er niet is. Bij het gemeenschappelijk gebed behoort iemand voor te gaan: en als de man er niet is, is daarvoor de vrouw aangewezen.

Somwijlen zijn er in het huisgezin gasten die mede aanzitten aan den maaltijd, of voor langeren tijd in huis vertoeven. In dat geval is men vaak verlegen, wat te doen, en verschilt de gewoonte van den eenen van den anderen. Zeer onstichtelijk is het, wanneer het verzoek om voor te gaan als eene soort beleefdheidsbetuiging wordt beschouwd, en men daarover redetwist, zooals soms menschen bij het binnengaan van eene deur met hun „ga u voor" en „na u" hunne plichtplegingen maken. Dat moet bij het voorgaan niet gebeuren, en gebeurt zeker niet, wanneer de huisvader den regel houdt en zelf blijft voorgaan bij het gebed en de dankzegging aan den maaltijd, waarvan hij gastheer is. Er zijn hoofden van gezinnen, die aldus handelen, en die wijze van doen is in geen geval af te keuren. Meer in zwang is echter de gewoonte, dat de gastheer den gast verzoekt in zijne plaats voor te gaan, vooral bij het dankgebed. Hierin spreekt zich dan de gedachte uit, dat de gast mede geacht wordt tot het gezin te behooren. En dat het hoofd van het gezin de andere leden verzoekt, in zijne plaats het gebed te doen, is op zichzelf niet verkeerd, indien het maar regel blijft, dat het de taak is, die op hem zelven rust. Wat moet nu gebeden worden in het huisgezin? Zooals nu en dan blijkt, heeft men in vele gezinnen in Zeeland de gewoonte, het „Onze Vader" te bidden. Dat schijnt men gemakshalve te doen; omdat men zich onbekwaam acht, een vrij gebed uit te spreken. Nu is het natuurlijk te verklaren, dat de eenvoudige huisvader eenigszins verlegen staat voor de vraag, wat hij moet bidden. Maar daarom behoeft hij nu juist niet de toevlucht te nemen tot het gebed des Heeren; er zijn in zijn kerkboek of elders voorbeelden, die zich beter leenen voor het gemeenschappelijk huisgebed. Laat hij die nemen en naar die voorbeelden bidden of danken. Ja, er is niets tegen, dat hij een gebed daaruit voorleest, of zelf daarnaar een gebed vormt, waarin hij de eigen omstandigheden van het gezin voor Gods aangezicht bloot legt. Laat dat eerst op papier geschreven worden;

te beter kan hij zich dan afvragen, of zijn gebed ook door de anderen kan mede gebeden worden. Alle arbeid, in ootmoed en met een heilig doel aangewend, tot het verhoogen van het gemeenschappelijk bidden, is tot ware stichting der anderen en tot verheerlijking van Gods naam. Wien dat doel voor oogen staat, die brengt het gewis zoover, dat hij in al de omstandigheden, waarin het gezin verkeert, God den Heere kan kennen, zoodat door zijn gebed het leven des gezins wordt geheiligd.

In vroegere dagen droeg, veelmeer dan nu, het huiselijk leven een godsdienstig karakter. Men kon toen met meer recht van huisgodsdienst spreken. Er was toen tijd te vinden, dat de huisvader niet slechts een gedeelte van Gods Woord las, maar het gelezene werd ook verklaard en toegepast. Er was toen gelegenheid om een psalm te zingen, ook al was het orgel niet zoo algemeen als tegenwoordig. Dat dit nu eene hooge uitzondering geworden is, mag zeker wel achteruitgang genoemd worden.

Menigeen herinnert zich, hoe bij feestelijke samenkomsten de familie en de vrienden bijeen waren, en nooit uit elkaar gingen, zonder dat gezongen en gebeden was; helaas, slechts in de herinnering leeft dat bij velen; gevolgd wordt ook dat niet meer.

Dat afbreken van allen godsdienst in het huisgezin worde niet voortgezet. Daarvoor wake ieder met zorg, en men doe wat mogelijk is in eigen kring, opdat het Christelijke stempel bewaard blijve op het huiselijke leven. Kan het, dan vermeerdere het getal van huisgezinnen, waar de leden, bij het begin van hunnen dag, aan de tafel samengeschaard zijn en de vader het morgengebed doet, waarin voor den nieuwen dag de nieuwe zegen wordt afgesmeekt na de genoten bescherming en bewaring in den nacht. Meestal geschiedt dit aan den morgendisch, en wordt dus tevens een zegen gevraagd voor de spijze, die gebruikt zal worden, voor het lichaam en de ziel. Is aldus gegeten en gedronken, en daarvoor of daarna een gedeelte van Gods Woord gelezen, dan staat men op, een ieder gereed voor het werk, dat God te doen geeft. Maar vooraf wordt toch Gode de dank gebracht voor dat voorrecht en zijn onmisbare bijstand gesmeekt, opdat het naar zijnen wil door de ouders en de kinderen en de verdere huisgenooten geschieden mag. Wordt zóó de dag begonnen, dan mag hij ook niet anders geëindigd worden; en daarom past het, aan den avond gezamenlijk God te danken voor al hetgeen weder voorbij is, maar niet minder Hem te smeeken om vergiffenis voor alle schuld, die door de leden van het gezin gemaakt is, om te eindigen met het alles voor den nacht weder in Gods hoede en bescherming toe te vertrouwen. Maar in dat gewone leven doen zich bijzonderheden voor: er komen dagen van voorspoed en tegenspoed, van spanning en verademing, van feestvreugde en smart des rouws; er komen dagen, waarin allen samen of een enkele in 't bij-

zonder uit den gewonen droom des levens worden opgewekt. Als zoodanig behooren die bijzonderheden in het gebed tehuis, dat door het gezin wordt gebeden bij monde van het hoofd des gezins. Telkenmale ook, als men aan den maaltijd aanzit, gaat de vader of een ander in zijne plaats voor in het gebed en evenzoo in de dankzegging, als men verzadigd en verkwikt is.

Wanneer er kinderen zijn, is het vaak gebruik, dat ook die hun gebed opzeggen: voor de zeer kleinen is het eenvoudig enkele woorden b. v. „Heere, zegen deze spijze, Amen" en „Heere, wij danken u voor deze spijze, Amen"; voor de kinderen, die beter lezen en spreken kunnen, kiest men gewoonlijk de berijmde bedezang voor- en dankzang na het eten. Zijn er meerdere kinderen van ongeveer gelijken leeftijd, dan staat men voor de keuze, het allen achter elkander te laten opzeggen, maar dan leert de praktijk, dat het een aframmelen wordt; of om beurte het te laten doen, b. v. den éénen dag het eene kind, en den anderen dag het andere kind of anders om de week. En als de kinderen weder verder zijn opgegroeid? Helaas, dan wordt dikwijls vergeten, eens een ander gebed te zoeken, en dat is te betreuren. Van het negende of tiende jaar af, moesten wijze ouders zoeken, dat zij hunne kinderen ieder jaar een ander gebed lieten opzeggen. Eindelijk echter komt de tijd, waarin het kind met meerdere bewustheid medebidt met het gebed van vader. Moet dat blijven totdat nij zelf in 't huwelijk treedt? Of zou het niet beter zijn, dat vader of moeder den jongeling of de jongedochter, die medeleeft in het huisgezin, en mede de zorgen en genoegens der familie kent, verzocht om b. v. eenmaal per dag voor te gaan in gebed of dankzegging? Dat vragen worde niet eensklaps gedaan, maar het worde in ernst voorgesteld onder vier oogen, en het worde met alle kracht aangedrongen. Straks komt de gelegenheid, als vader uit is, of wegens ongesteldheid niet kan, dan kan de zoon voorgaan of de dochter. En is men eenmaal de menschenvrees te boven, dan koestert men in 't vervolg voor menschen minder schroom; maar voor God zij en blijve 't hart altoos met eerbied vervuld.

§ 4. Het gebed in de vereeniging.

Onder al de verschillende verdeelingen, die er te maken zijn in de vereenigingen, behoort ook deze: er zijn vereenigingen, die alle godsdienstig karakter missen en andere, die dat wel hebben. Dat verraadt zich, wanneer er vergaderd wordt. De eene soort houdt hare samenkomsten, zonder dat er eenigszins sprake is van het gebed of het lezen uit de H. Schrift. De andere soort vergadert niet, of men begint met een psalm of een ander godsdienstig lied, met gebed en met lezing uit den Bijbel. Vereenigingen, die op deze wijze vergaderen, al is het dan

niet altoos precies met dèze drie uitingen van 't godsdienstige leven, hebben het besef, dat God de oorsprong van alle leven is en dat Hem in alle uiting des levens de eere toekomt.

Het reglement van zulke vereenigingen spreekt daarom dikwijls in het hoofdstuk van de vergaderingen over de wijze, waarop die vergaderingen moeten gehouden worden. Daarin wordt ook vermeld het gebed en de dankzegging. Het is de taak van den voorzitter hierbij voor te gaan. De mogelijkheid bestaat, dat de vereeniging een formulier daarvoor heeft opgesteld. Gewoonlijk is dat niet zoo en laat men den voorganger vrij. Op zijne schouders rust dan de plicht, uit naam der vereeniging te bidden. Vaak heeft de voorzitter het recht, aan een lid der vergadering te verzoeken, dat hij met dankzegging eindige. Hij moet daarvoor niet juist den predikant, die soms aanwezig is, uitkiezen, maar een ander lid van het bestuur of een gewoon lid der vergadering; anders verloochent men 't algemeene priesterambt der geloovigen. Wel goed is het, dat de bedoelde persoon daarvan vooraf in kennis gesteld worde, b.v. in de pauze, opdat hij niet onverwachts met dit verzoek overvallen worde.

Voor jongelingsvereenigingen en andere vereenigingen, die gedurig samenkomen, is het bepaald aan te raden, dat de leden, die belijdenis gedaan hebben, om de beurt in het dankgebed voorgaan. Op die wijze voorkomt men het gevaar, dat een of twee personen altoos voorgaan, als waren zij alleen de bevoegde voorgangers in het gebed. Op die wijze worden de gaven van het algemeen priesterschap der geloovigen niet ongeoefend gelaten, maar opgewekt. En die beide voordeelen wegen ruimschoots op tegen de bezwaren. Men zal als zoodanig hooren: het beroep op het niet kunnen, het onheilige mooi willen doen, of wat dies meer zij. Maar dat niet kunnen is altoos de dekmantel der vreeze, die door het geloof in de roeping wordt afgeworpen. En het mooi willen doen, het willen schitteren voor de menschen bij het voorgaan in het gebed, is niet te verwachten van den jeugdigen belijder, dien het te doen is om zijnen God te dienen, en dien het steeds wordt voorgehouden: „D'eenvoudigen wil God steeds gadeslaan!"

Wie nu in vereenigingen het gebed zal doen, moet zich goed bewust zijn, wat hij bidt. Het is onmogelijk, in eene vergadering van politieken aard hetzelfde gebed te doen als in eene vergadering eener vereeniging, die op het gebied der barmhartigheid werkzaam is. Wie naar behooren voorgaat, bidt in een jongelingsvereeniging niet hetzelfde, als in eene vereeniging voor Christelijk onderwijs. In het gebed moet de bepaalde vereeniging, die samenkomt, God aanroepen om zijn zegen voor het leven, waarop die vereeniging werkzaam is, en Hem danken voor hetgeen, dat die vereeniging door zijne genade mocht doen; daarin moeten de zonden, die op dat terrein des levens woekeren, beleden worden, en gesmeekt worden om de gaven en krachten, die noodig

zijn, voor de bestrijding dier zonden. Wanneer dat geschiedt, dan worden ook hier door het gebed de werkzaamheden der vergadering geheiligd.

Wanneer dat besef doordringt, verdwijnt het gebed, dat in alle vergaderingen eigenlijk bidt, alsof er geene nooden waren dan op het gebied der inwendige zending, en komt daarvoor in de plaats het gebed, waarin die bepaalde vereeniging roept tot God, den Oorsprong en den Onderhouder en het Einde van alle leven, dus ook van dat bepaalde leven, waarop die vereeniging is ontstaan, en haar bezigheid vindt. Geschiedt dat, dan wordt het gebed genomen uit den eenvormigen Methodistischen bodem, en overgeplant op den akker, waar het thuis behoort en die op alle terrein des levens verschillend van aard is.

§ 5. Het gebed in tegenwoordigheid van ongeloovigen.

Er is bij het gemeenschappelijk gebed eene groote moeilijkheid en wel deze, dat de daarbij aanwezige personen niet altoos geloovigen zijn. Wie voorgaat in het huisgezin of in de vereeniging weet dikwijls niet, hoe hij bidden moet in tegenwoordigheid van de ongeloovige leden van dat huisgezin of van die vereeniging. Hieromtrent is voor menigeen meerdere helderheid zeer gewenscht, want nu tast men in den blinde rond en dat schaadt het bidden.

Welnu, wil men hierin tot heldere gedachten komen, dan moet men zich eerst goed rekenschap geven, hoe gevaarlijk hier het subjectieve standpunt is. Wie zich daarop beweegt, stelt de verschillende personen, die samen zijn, een voor een naast elkaar. Is zoo het geheel uit elkaar gehaald, dan gaat de man van het subjectivisme zich wagen op het verboden terrein van het hart dier menschen. Heeft hij daar zich ingedrongen, dan heeft hij enkelen gevonden, over wier leven met God hij min of meer tevreden is, en anderen, met wie hij de reis naar den hemel niet zou aandurven. Gaat zulk een nu bidden, dan laat hij in zijn gebed zijn gevoel aan het woord. Men komt van den subjectivist te hooren een gebed, dat in de eenzaamheid thuis behoort, of hoogstens in het gezelschap van de vertrouwden des harten op zijne plaats was. Hij maakt de aanwezigen hoorders van eene persoonlijke uitstorting des harten. En wanneer het daarbij bleef, dan waren de andere personen getuigen geweest van eene soms warme en verrukkelijke uiting van het leven des gebeds. Maar helaas de subjectieve bidder ontkomt vaak niet aan de macht der verleiding, waardoor hij in het gebed zegt, wat eigenlijk meer voor de menschen bedoeld is dan voor God. Wat uitnemend op zijne plaats zou zijn in eene vermaning of berisping tot die ongeloovige aanwezigen, wordt te kwader ure in het gebed gezegd. Soms omdat men de gedachte heeft, dat het hart van zulke ongeloovigen bij 't bidden gemakkelijk te treffen is, maar ook wel eens,

omdat men weet, dat men onder het gebed geen gevaar loopt van tegengesproken te worden.

Op zulk een subjectief standpunt is het bidden geen voorgaan, zooals het behoort. Voorgaan kan men eigenlijk alleen, wanneer men zich op een objectief standpunt plaatst. Staat men daarop, dan is het eenvoudig de vraag, welk karakter draagt het huisgezin of de vereeniging, welk leven is in het optreden daarvan te bespeuren: een leven in de vreeze Gods, of een leven verre van God. Voor het huisgezin beslist het, wat vader of moeder zijn. Dienen dezen den Heere, dan legt hun geloof het stempel op het gezin; dan is het een Christelijk gezin, namens hetwelk wordt voorgegaan. Ook al blijkt het, dat in dit huisgezin leden zijn, die in leer of leven zich als ongeloovigen en onbekeerden openbaren, zij mogen en kunnen toch het karakter van het gezin niet veranderen; om hunnentwil mag het karakter van het gebed niet veranderd worden. De ongeloovigen zullen met den voorganger niet kunnen meebidden: doch dat is niet zijne schuld, maar de hunne. Zij moeten veranderen, opdat zij mede kunnen bidden. Op dezelfde wijze is het met de vereeniging. Wat is de grondslag van haar leven? wat beoogt zij in hare statuten? Zoodanig karakter draagt zij in hare bezigheden en aldus spreekt zij zich ook uit in het gebed van den voorganger.

Op dit goede, objectieve standpunt is het voorgaan niet eene uitgieting der ziel, niet eene uiting van 't verborgen leven met God — dat behoort in de binnenkamer en is in geen geval bij het gemeenschappelijk gebed tot regel te stellen — maar een gezamenlijk naderen voor God, om Hem te eeren, te smeeken en te danken, in datgene, waarin men bezig is. Daarbij vraagt men zich niet angstvallig af, of alle leden ware bekeerden zijn; daarmede heeft de voorganger in zekeren zin niets te maken; hij bidt uit naam der bepaalde vereeniging, opdat zij in dat deel van het volle leven, waarop zij zich beweegt, iets moge zijn tot eere van God. Is het eene Christelijke vereeniging, dat wil zeggen is het eene vereeniging, waarin het woord des Heeren als maatstaf is aangenomen, dan past hier het gebed in den naam van Jezus. Dat wordt aan het slot der volgende paragraaf uiteengezet.

§ 6. HET GEBED DER OVERHEID.

Onze voorvaderen geloofden, dat de overheid bij de gratie Gods regeerde. Dat toonden zij op verschillende wijzen. 1)

Wanneer nieuwe magistraten verkozen moesten worden, achtten zij

1) De hier aangehaalde stof en met name de aanhalingen in de oude spelling zijn grootendeels ontleend aan Jhr. Mr. A. M. C. van Asch van Wijck, „Geschiedenis van het ambtsgebed in de Nederlanden van den tijd der hervorming tot aan den tegenwoordigen". Utrecht, Kemink en Zoon, 1852.

het niet ongepast, vooraf in de kerk samen te komen, om uit Gods Woord vermaand te worden en Gods zegen af te smeeken over die verkiezing. Dat was een vast gebruik in Groningen en Deventer. In Utrecht deed men dat in de Domkerk voor de inauguratie van den magistraat. De landsdagen van de Staten van Stad en lande werden oudtijds begonnen met het houden van eene openbare landdagpreek in de benedenzaal van het provinciehuis in Groningen.

Eene Resolutie der Staten-Generaal te Antwerpen, van 19 Dec. 1580 bevat het besluit: „datmen voortaen van halff negen tot negen uyren in dese vergaderinge sal compareren om te bidden, dat Godt de Heere believe sijne gratie te verleenen, om een goede, vaste en eendrachtige resolutie te nemen op de articulen, daer op heeren gecompareert sijn, ende andere aenvallende saecken ; op dat Godt daerdoor gedient, de landen geconserveert ende de vijanden verdreven mogen worden. Ende opdat 't geene voors. es beter geeffectueert mach worden, sijn de heeren van de weth versocht, dat hen believe een van den ministers deser stadt in dien te hebben, dat hij dagelijcx ter voors. uyren op de camere van de voors. vergaderinge erschijne om eene corte vermaninge ende gebet aen Godt de Heere te doene". De landdag van Drenthe, gehouden 8 Aug. 1615 besloot tot het beroepen van een „bekwaem prediger, binnen Assen (toemaals een gehucht, bij Rolde behoorende), gesont van leere, goet van naeme en faeme synde" voornamelijk voor de „comparanten uit der landtschap, soe op landtsdaegen als andere bijeencompsten".

De Staten van Holland en West-Friesland besloten 30 Jan. 1579 pogingen in het werk te stellen, dat de bekende C. Olevianus in den Haag kwam „om voor de staaten ende die van den hove provinciaal daagelijks op het hof vermaaninge te doen ter bequaamer uure". Al mislukte deze benoeming, toch besloten zij 16 Jan. 1580, dat er drie malen per week, op Dinsdag, Donderdag en Vrijdag, een uur voor den aanvang der vergaderingen door de predikanten van den Haag „gepreedikt of vermaninge gedaan sal worden van des Heeren Woord".

Dat zijn merkwaardige besluiten, die overeen komen met de woorden uit het „Wilhelmus": „Tot Godt wilt u begheven; Sijn heylsaem woort neemt aen, Als vrome christen leven — Tsal hier haest zijn ghedaen".

In dat zelfde gevoel hunner afhankelijkheid van God waren de verschillende overheden gewoon het gebed te doen bij den aanvang hunner vergaderingen. Dat deed men op verschillende wijzen.

Bij de landdagen der Staten van Gelderland was het gebruik, blijkens een besluit van 11 Febr. 1595, dat dit geschiedde door eenen dienaar des Woords. In de andere hooge vergaderingen des lands, was het gewoonte, dat de voorzitter of de secretaris of de griffier het gebed deed. Het schijnt, dat in de Staten van Zeeland de daarvoor aangewezen persoon zich zelf den vorm van het gebed kon voorschrijven.

In de andere gewesten was daarvoor een bepaald formulier. Zulk een formulier stond somwijlen voor in het notulenboek geschreven. Dikwijls was het afzonderlijk ter tafel aanwezig, zooals het gebed der Gecommitteerde Raden van Holland en W. Friesland, dat in een houten lijstje vervat was, en aldus luidde:

„O barmhartige Godt, hemelsche Vader, Gij die alleen sijt het waerachtige ligt, de fonteine des levens, de volkomene wijsheit en volheit van alles, oock d'aller opperste Regeerder en Richter der gansche werelt; nadien het U belieft heeft, ons te beroepen tot d'administratie en beleit van desen collegie, soo bidden wij U, dat Gij ons door Uwe goddelijke genade sulx wilt verlichten en bijstaen, dat wij in onsen ampte ons vromelijck, vrijmoedigh en getrouwelijck mogen quyten, en niet anders voornemen, als dat strecken magh tot Uwes Naems eere en ten besten van den lande, opdat wij ten jonxten dage met allen uytverkoornen uyt genade mogen ontfangen onser zielen zalicheit. 't Welk wij besluyten met het volkomen gebet, dat ons de Heere Christus self geleert heeft, seggende: Onse Vader, enz."

Zulke formuliergebeden waren in gebruik bij de verschillende collegiën der gewestelijke en gemeentelijke overheden, evenals bij de Staten-Generaal.

Het plechtig gebed ter opening van de vergadering der Hoog Edel Mogende Heeren, dat allicht dateert uit 1584, was het volgende:

„Onse hulpe bestaat in den name des Heeren, die hemel en aerde geschapen heeft.

O Heere Godt, bermhertige hemelsche Vader, ghy die daer zyt de wysheyt, 't licht ende volheyt aller dingen, ende een opperste Regeerder en Rechter der geheeler werelt: dewyle U gelieft heeft, ons te beroepen tot administratie ende beleyt van de gemeene lantszaken der Geunieerde Provintiën, ende dat wy daeromme hier vergadert zijn ende om met elcanderen te beraetslagen ende resolveren op saken, concernerende Uwe eere en 't gemeene landts welvaren; wilt ons huyden ende alle den tijt onser bedieninge door uwe goddelijke genade sulcx verlichten ende bystaen, dat wy in ons ampt ons getrouwelyck quyte, ende dat wy mogen sien, verstaen, resolveren ende doen 't geene dat best is ende t'Uwer eeren ende 's lants welvaren, rust ende vrede meest dienende, sonder ter rechter ofte ter slinckerkant af te wycken, ofte deur eenighen uytterlyken schyn van gunste, haet ofte andere affecten ons te laten bewegen, ofte ons yewers inne by eenige oorsaecke te vergeeten, in allen onsen handel anders niet voor oogen hebbende oft doende, dan dat behoorlyck ende recht is, opdat wy ter jonckster dage met goeder conscientien voor Uwen rechterstoel, als Coninck der coningen, Heere der heeren ende Richter der richteren mogen onbeschaemt erschynen ende met allen uytvercorenen van U ontfangen het eynde onses geloofs, namentlyck onser zielen zalicheyt. Dat bidden wy oot-

moedelyck door Uwen eenigen Soon Jesum Christum, in wiens Name wy U aenroepen met den den gewonelyken gebede, d'welck Hy ons geleert heeft, seggende aldus: Onse Vader, enz."

Dit gebed is in vele vergaderingen van gewestelijke en gemeentelijke overheden overgenomen, met enkele wijzigingen naar eisch van de verschillende taak dier vergaderingen. In 1587 b.v. werd door de Staten van Holland besloten, dat voortaan dagelijks in de vergadering het gebed gedaan zal worden, hetwelk met het genoemde overeenkomt. Ook voor de rechters, die over het schuldig of onschuldig hadden te oordeelen, en de schuldigen de straf moesten opleggen, bestond de gewoonte, voor zij hunne rechtszaken begonnen, den naam des Heeren aan te roepen. Zulk een formulier, dat daartoe door de schepenen van enkele steden gebezigd werd, is b.v. „Een godzalig gebed voor mijn Heeren van de wet", dat in Medemblik bewaard is.

„O Heere Godt, reghtveerdige Rigter, voor wien geen ongereghtigheyt noch boosheydt en kan bestaan, hoe groot is Uwe genade over de ellendige sondige menschen, dat Ghy hun hier stelt over 't werk Uwer handen, Uwe oordeelen hen beveelt ende synen dienst in den handel der gerechtigheydt wilt gebruycken. Heere, Ghy hebt ons tot desen ampt gestelt en Uwe vierschaare beroepen en Uwe wetten in onse handen gegeven, om daerna te oordeelen wat reght ende billick is, om de weduwen en weesen, rycken ende armen en alle menschen reght te doen; ende 't welck het bysonderste is, Ghy hebt ons gestelt over leven ende bloede der menschen, tot straffe der boosen ende bescherming der vroomen, waarom wy ook Uwe stadthouders, dienaers en righters genaemt werden. Nu dan, o lieve Heer en genadige Vader, overmits dat wy dese Uw saken niet bedienen nogh uytvoeren mogen sonder Uw genade, so bidden wy dat Gy ons Uwen Heyligen Geest sonderlinge en seer ryckelyken wilt mededeelen, dat wy dit U ampt in al der waerheydt, getrouwigheydt, verstandigheydt en bescheydenheydt mogen doen. Geeft dat wy U alleen voor oogen hebben, ter rechter nog ter slinckerhandt niet af en wycken van der waerheydt en gereghtigheydt; geeft oock dat wy Uwe wetten ongeschent houden, Uwe oordeelen reght uytvoeren ende alle menschen doen wat de gereghtigheydt vereyscht; wilt tot dien eynde ons verstant verlighten, onse affecten reyn houden en alle onse raatslagen also beleyden, dat sy mogen strecken tot Uws Naems eere en tot stightinge onses naesten door Jesum Christum onsen Heere, Amen".

In Alkmaar en meest alle Noord-Hollandsche dorpen hadden de schepenen het volgende formulier, dat bepaald in bewoordingen is gesteld, welke voor die dagen zeer eenvoudig mogen heeten.

Joannis 7. En oordeelt niet nae den aensien, maar oordeelt een regtveerdig oordeel.

„Heere God, rechtveerdige Rigter, Gij gebied regt te rigten ende regt te oordeelen tusschen eenen yegelijken, tusschen zijnen broeder ende den vreemdeling, zonder aensien der persoonen. Wij zijn bij ons selven te onwetende, te gering in verstande des wets, ende des regts gansch onbequaam. Ende Gij nochtans hebt ons gestelt te regten in deser stede ende gemeente. Nu dan, o Heere onse God, geeft ons, Uwe geringe dienaars, reyne ende gehoorsaame herten tot Uwe geboden. Begaaft ons door Uwen Heyligen Geest met wijsheid en kennisse, opregtigheyt en bescheidenheyt, opdat wij verstaan mogen wat goed en quaat, regt en onregt is. Geeft ons ook vrijmoedigheyt en kragt, dat wij regte vonnissen en oordeelen mogen spreeken, zonder aensien der persoonen, ende dat wij de gantsche gemeente en eenen yegelijken regtelijk mogen regten, die des aan ons versoeken. Alles om Uwes Heyligen Naams eere en om de verdiensten onses Heylants en Saligmakers Jesu Christi wille. Amen".

Op deze of gene wijze werd de vergadering onder inroeping van den zegen Gods begonnen. Met dankzegging aan God de vergadering te sluiten was minder gebruikelijk. In eene enkele plaats kwam het voor, zoo bij het voormalig Hof van Friesland. Ook in het archief van Arnemuiden vindt men, behalve het gebed voor 't begin, ook een voor de eindiging van de rechtspraak.

Voor de vierschaar bad men het volgende:

„Rechtveerdige God, Gij die ons tot het richterampt dezer gemeente beroepen hebt, wilt ons met Uwen Heiligen Geest alsoo bijwonen, dat wij, ijder zonder aansien van persoonen en zonder eenige passien, 't recht administreeren mogen en alsoo oordeelen, als wij ons wenschen te geschieden, en gelijk ook aan U als opperste Rechter van den gantschen aardtbodem, daarvan eenmaal rekenschap sullen moeten geven. Amen".

Na de vierschaar werd het volgende gebed gedaan:

„O Aldergetrouwste Godt, wij dancken U, dat Gij ons verstandt en clouckmoedigheyt gegeven hebt, om Uwe oordeelen uyt te spreken, wilt ons doch deur haet en achterclap der godloozen, in deze onse bedieninge niet laten verflaauwen, maar ons altijd vrijmoedig houden, om, dien onaangesien, alles te bearbeyden, dat tot rust en welstandt dezer burgerie strekken mach ende meest dienende is, door onsen Heere Jezus Christum. Amen".

Het einde der 18e eeuw, toen ook de viering der biddagen zulk eene verandering onderging, bracht ook in het overheidsgebed eene groote omkeering te weeg. Het was het jaar 1795, toen bijna algemeen de afschaffing van het gebed in hoogere en lagere vergaderingen plaats vond. Het oude werd verouderd geacht. Toen de rede aan het woord was gekomen, moest alles, wat met haar niet overeenkwam, zwijgen. Toen was er geene plaats meer voor het gebed, dat de vaderen hadden

gebeden. Het werd afgeschaft of tenminste gewijzigd naar de taal der wijsbegeerte, welke in die dagen den toon aangaf.

Toen de theologische faculteit te Harderwijk door de Staten van Gelderland was uitgenoodigd, een kort en bondig gebed op te stellen, dat bij den aanvang der vergadering voorgelezen kon worden, zond zij het volgende ontwerp in:

„Almachtig Opperwezen, hoogste Regeerder der waareld, onder wiens oog wij hier vergaderd sijn ter behartiging van 's lands gewichtige belangen, wij smeeken U ootmoedig om Uwen bijstand, overtuigd dat, sonder denzelven, geene van onse raadslagen en besluiten ooit kan gedyen. Besiel ons, nu en altijd, met den geest van wijsheid, voorsichtigheid, vaderlands- en menschenliefde en van waare godsvrucht; verleen ons ook levendige beseffen van de aangelegenheid der posten, die ons sijn toevertrouwd, en van de verandwoording, welke wij aan onse vrije medeburgeren, maar insonderheid aan U den Alweetenden Richter deswegens verschuldigd sijn; opdat wij eensgesind en met verloochening van alle bijsondere insigten, den bloei en welvaart van het volk, hetwelk wij vertegenwoordigen, mogen bedoelen en bevorderen, en daarbij niet alleen desselvs agting en vertrouwen, maar bovenal Uwe hooge en genadige goedkeuringe ondervinden mogen. Amen".

Dat formulier zonden de professoren uit Harderwijk in. Een en ander uit de oude formulieren is bewaard. Het geheel is veranderd, maar die veranderingen zullen nu door niet velen verbeteringen genoemd worden. De Staten van Gelderland namen het besluit, hunne vergaderingen met dit gebed te openen. Enkele leden echter wilden er aan toegevoegd zien: „Dat bidden wij ootmoediglijk door Uwen eenigen Zoon Jesus Christus, onzen Heer en Zaligmaker. Amen", en daarom werd dit slot aan het formulier toegevoegd.

Na de eerste ontnuchtering vond men het blijkbaar toch al te erg, dat het gebed uit de vergaderingen der hooge en lagere overheid was gebannen. In de Staten-Generaal kwam reeds weder in 1796 in het concept-reglement van orde een gebed voor. Of dat toen ook gebruikt is, blijkt niet. Wel is er later, in 1814, een formulier voor de Tweede Kamer vastgesteld, dat de griffier moest voorlezen, en aldus luidde:

„Aanbiddelijke God, die door Uwe oneindige wijsheid het heelal regeert, en ons geroepen hebt tot het bevorderen van de onafhankelijkheid van dezen staat, van de vrijheid en welvaart van deszelfs ingezetenen, wij bidden U ons in dit gewichtig werk te willen sterken door Uwen Geest, en ons te vergunnen die wijsheid, dat beleid, die standvastigheid, onpartijdigheid, en eensgezindheid, waardoor wij, met een gerust geweten, op Uwe goedertierenheid vertrouwende, Uwen dierbaren zegen over ons werk afsmeken en om Uwes Zoons Jezus Christus' wille verwachten mogen. Amen".

Met de vereeniging van Holland en België in 1815 werd dit gebed weder afgeschaft, evenals in de Eerste Kamer en den Raad van State. In de eerste Kamer geschiedde het op voorstel van den Aartsbisschop van Mechelen.

Op gelijke wijze ging het geleidelijk in geheel het land. Het werd in strijd geacht met de christelijke verdraagzaamheid, de hooge vergaderingen des lands te beginnen met gebed.

Toen het reglement van orde der Staten van Overijssel, waarin een beslist christelijk gebed was opgenomen, dat van 1814 tot 1850 door den griffier bij de opening der vergadering gelezen werd, ter goedkeuring was opgezonden, kregen die Staten het terug, met eene missive van Z. Exc. den Minister van binnenl. zaken, waarin te kennen gegeven werd, „dat, ofschoon het aan Z.M. raadzaam voorgekomen is, om in de reglementen geene melding van zoodanig gebed (bij de opening van de vergadering) te maken, het echter niettemin aan de Staten volkomen vrij en onverlet gelaten wordt, om in navolging eener voorouderlijke gewoonte, door een formuliergebed, waarvan de inhoud geene geloofsbelijdenis kan kwetsen, den zegen over derzelver werkzaamheden in te roepen".

Toen in 1850 en 1851 de nieuwe regeling voor de Provinciale Staten en de gemeenteraden in werking trad, is er in slechts weinige reglementen van orde het gebed opgenomen.

De Prov. Staten van N. Holland besloten 7 Nov. 1850, iedere zitting te openen met het reeds in 1818 in gebruik genomen formulier, dat een kleine wijziging onderging, en aldus luidt:

„Algenoegzaam Opperwezen. Wij bidden U, dat Gij ons ondersteunen wilt in het volbrengen der werkzaamheden, welke ons zijn opgelegd, en dat onze raadplegingen mogen bevordelijk zijn aan de belangen van dit gewest. Amen".

Dezelfde formule wordt ook gebezigd in de vergadering der Staten van Z. Holland.

Met de gemeenteraden is hetzelfde het geval. Slechts in enkele heeft men toen nog het gebed ter opening in het reglement van orde opgenomen. In Amsterdam besloot men 13 Nov. 1851, elke vergadering te openen met het volgende gebed:

„Almachtig God. Wij bidden U om Uwen algenoegzamen zegen bij de volbrenging der werkzaamheden, die ons zijn opgelegd. Schenk ons wijsheid en voorzichtigheid, verlevendig in ons een diep besef van onze afhankelijkheid van U, en doe onze beraadslagingen strekken tot bevordering der ware belangen van deze stad. Amen".

In andere gemeenteraden, die later besloten, hunne vergaderingen met gebed te openen, is dit formulier meermalen overgenomen met eene kleine toevoeging in het begin, dat dan aldus luidt:

„Almachtige God. Wij bidden U, die de Bron zijt van alle wijsheid en kracht, om Uwen algenoegzamen zegen, enz.

Hier en daar is in 1851 een reeds bestaand gebed, bestendigd. Zoo b.v. in Harderwijk, waar het dezen inhoud heeft: „Algenoegzaam en alomtegenwoordig God. Wij bidden U, dat Gij ons, die Gij tot het bestuur dezer stad geroepen hebt, wilt verleenen den geest van bedachtzaamheid, kloekmoedigheid en onpartijdigheid, opdat wij nu en steeds het ware belang der stad en burgerij in het oog mogen houden, en daarin de vereering van Uwen grooten Naam mogen bevorderen. Mogten wij met onze tekortkomingen begrepen worden in de voorbede van Uwen Zoon Jezus Christus. Amen".

Meermalen en vooral in 1850—1851 is de kwestie van het ambtsgebed in die vergaderingen besproken. 't Is de moeite, de argumenten te vernemen, die in de debatten genoemd zijn, als deze kwestie aan de orde was.

De voorstanders van het gebed bij den aanvang der vergaderingen wezen steeds op den historischen grond van deze gewoonte. Zij achtten het verder in overeenstemming met de achtbaarheid der vergadering en het gewicht der werkzaamheden, dat openlijk de bijstand des Allerhoogsten afgesmeekt werd. De tegenstanders noemden niet allen dezelfde redenen. Sommigen zeiden, dat de vergadering niet samenkwam om te bidden, maar om zaken te behandelen. Anderen achtten, dat de vergadering als zoodanig geen godsdienst had, dus ook niet als geheel kon bidden. Weder anderen zeiden, dat de leden, die voor het gebed ijverden, dan thuis maar den zegen Gods vragen moesten, of anders het in stilte konden doen, voor de vergadering begon. Op die bezwaren antwoordden de voorstanders van het gebed, dat alle zaken den zegen Gods van noode hadden, dat de God van hemel en aarde zich niet laat buitensluiten en Hij de leiding van alle zaken behoudt; en dat het juist de vergadering is, die handelen moet en daarvoor den zegen Gods van noode heeft.

Wanneer verder de formule des gebeds ter sprake kwam, bracht men daartegen in, dat een formulier bidden een dood werk is, of anders, dat er geen kon opgesteld worden, dat aan de verschillende geloofsbegrippen voldeed. Met name, moest het den Joden ergeren, wanneer het een echt Christelijk stempel droeg. Deze gedachten werden beantwoord met de opmerking, dat niet in het gebedsformulier de oorzaak lag van het ontaarden, maar in den bidder. Ware verdraagzaamheid moest verder niet daarin gezocht worden, dat b.v. tegenover de Joden het eigen Christelijk geloof verloochend werd. Ons land was immers nog eene Christelijke natie, en daarom moest het Christelijk karakter der natie bewaard blijven. Kon de meerderheid zich echter niet vinden in een gebed, dat een Christelijken stempel droeg, dan legden de voorstanders van het

gebed in Jezus' naam, zich neer bij formulieren als dat der provinciale Staten van Holland. Indien er dan nog leden waren, die dit niet konden medebidden, dan werd van dezulken slechts verlangd, dat zij eenige oogenblikken stil waren.

Aldus werd over en weer deze zaak besproken. De meening der Roomschen was, dat het gemeenschappelijk gebed achterwege gelaten moet worden in vergaderingen, waarin belijders van verschillende godsdienstige richtingen zitting hebben 1).

De geloovigen van Gereformeerde belijdenis stonden voor de vraag, wat is beter: eene vergadering te houden zonder gebed, of met een gebed, dat zoo algemeen is, dat er van een Christelijken stempel schier geen spoor meer te ontdekken is. Natuurlijk werd het laatste gekozen; want, hoe weinig ook, toch sprak in dat gebed het geloof, dat Gods zegen onmisbaar is, en werd daarin de bede: „zegen ons" op eene of andere wijze geuit.

Daardoor is het te verklaren, dat in meer dan eenen gemeenteraad, waar de anti-revolutionairen in de meerderheid waren, nu ook besloten werd, bij den aanvang der vergadering het gebed te doen, waarvoor dan gewoonlijk het Amsterdamsche model werd gekozen.

Moet zulk een politiek gebed ook niet gedaan worden in den naam van Jezus?

---

1) Toch schijnt men daarin verandering te willen brengen. Het dagelijksch bestuur der Limburgsche Katholieken-dagen heeft reeds aan alle burgemeesters dier provincie verzocht, het daarheen te willen leiden, dat de vergaderingen van den gemeenteraad met gebed begonnen en geëindigd worden. Bij dat verzoek zijn formulieren gevoegd, die door de kerkelijke overheid van het bisdom zijn goedgekeurd.

Voor de vergadering, luidt het gebed:

„Heer, Wij bidden U, stort Uw mildsten zegen over deze vergadering; wil onzen geest verlichten, onze beraadslagingen geleiden, opdat wij geen oogenblik mogen te kort doen aan onzen plicht en in staat mogen zijn de belangen der gemeente . . . met alle krachten te bevorderen. Wij dragen U onzen arbeid op tot Uwe meerdere eer en tot heil der gemeente . . . Amen".

Na de vergadering, luidt het gebed:

„God, wij danken U na dezen arbeid en bidden U, dat Gij hem wilt doen gedijen en strekken tot heil der gemeente, welker belangen aan ons zijn toevertrouwd. Moge er vrede en welvaart heerschen. Amen".

Ja, men gaat verder, en tracht in geheel Roomsche plaatsen hierop een zuiver Roomschen stempel te drukken. Zoo heeft de gemeenteraad te Valkenburg in Limburg met algemeene stemmen besloten: 1o. een kruisbeeld in de Raadzaal te brengen; 2o. staande het gebed bij den aanvang van eene vergadering te bidden; 3o. op den dag der eerste zitting in een nieuw jaar een plechtige mis te doen celebreeren ter eere van H. Geest; 4o. onder het crucifix in gothische letters te doen aanbrengen de eedsformule voor de raadsleden.

„Een gebed in Jezus' naam is alleen daar mogelijk, waar alle bidders saam van zijn heiligen naam professie doen, en ook de vergadering of de qualiteit, waarin men optreedt, openbaar aan de belijdenis van Jezus' naam verbonden is. Toen onder onze aloude republiek de Overheid als zoodanig professie van de Gereformeerde religie deed, toen stond al wie bad in zulk eene vergadering, niet alleen persoonlijk voor zichzelf, maar ook in zijn qualiteit, als lid der vergadering, met den Middelaar in rechtstreeksch verband. Thans daarentegen is dit niet meer alzoo, en deswege gaat het niet aan, nu te doen, wat men destijds deed, door ook thans nog officieel, als we ons zoo mogen uitdrukken, het gebed in Jezus' naam op de lippen van elk raadslid te leggen. Reeds het feit, dat zulk een raadslid of een Jood of een Moderne zijn kan, sluit dit uit. Men lette er daarom wel op, dat het gebed van een Melchizedek, het gebed der mannen van Nineve en zooveel meer niet uit den wortel van den Christus opkomt, en alzoo niets met „der Christenen gebed" uitstaande heeft, maar nawerking en nabloeiing is van het oorspronkelijk gebed in het paradijs. Het recht tot zulk een gebed vloeit voort uit den plicht er toe. God wil, dat alle creatuur, dat sprake ontving, Hem zal aanroepen. En daarom alle bewust creatuur moet bidden. En dit nu doet, wie meerdere genade ontving, op geheel eigenaardige wijze in den naam van Jezus; maar ook wie buiten die genade staat, moet het toch doen, zij het ook op zijne, o zoo gebrekkige en zeer onvolkomene wijze . . . . . En al is nu zulk bidden onzuiver en buiten de verzoening staande, en al mag het nimmer in waarde met der Christenen gebed vergeleken worden, toch staat het huisgezin, de stad, het dorp, het land, waarin dit gemeene gebed nog in eere bleef, aanmerkelijk hooger dan die andere kringen, waarin men met alle gebed en alle dankzegging brak. Zelfs ook al bidt men in zulke kringen niet meer en al spreekt men, gelijk bij de ontmoetingen van de Kroon met onze Staten-Generaal nog slechts uit, dat men zijne hope stelt op den zegen Gods en in de hoede Gods elkander aanbeveelt, zoo heeft zelfs die zwakste uiting nog altoos beteekenis, en zou het achteruitgang zijn, indien ook dit te loor ging" 1).

De overheid staat in andere verhouding tot God dan de kerk. Rust de kerk op den grondslag van het verbond der genade, het leven in den staat is gegrond op het verbond der natuur, of der gemeene gratie. In zooverre hebben en de staat en de kerk ieder een eigen plaats en leven ten opzichte van God. In het leven in den staat staan wij voor God als zijne schepselen, in de kerk verkeeren wij als zijne kinderen. De staat is de gemeenschap van burgers, de kerk is de gemeenschap der geloovigen. In de kerk is Christus het Hoofd, in den staat heeft de overheid bij de gratie Gods het gezag.

1) Dr. A. Kuyper, „E Voto" IV, p. 374v., verg. p. 342.

Nu kan zich het geval voordoen, dat de overheidspersonen heidenen zijn, en evenzoo, dat zij Christ-geloovigen zijn. Hun gezag wordt daardoor niet veranderd. Een heidensche keizer moet evenzeer erkend worden als de door God gestelde overheid, als een tot het christendom bekeerde keizer. Zijn de overheden heidenen, dan past het hun nog, de Majesteit Gods te eerbiedigen door het gebed. Zijn de magistraten mannen, die belijdenis doen van de Gereformeerde religie, dan zullen zij ongetwijfeld die hulde aan God Almachtig bewijzen, en allicht Hem aanroepen in Jezus' naam, zooals dat het geval is in de oude gebeden, die hiervoor zijn aangehaald. Maar anders komt het te staan, wanneer de overheid geene bepaalde belijdenis heeft, wanneer in hare vergaderingen mannen van allerlei religie zitting hebben, of zelfs die met de religie gebroken hebben. In zulk een geval moet men toch trachten een formulier te vinden, dat tenminste Gods Majesteit eerbiedigt. „En al is het ook, dat bij zulk een gebed de woorden weinig indruk maken en de zielsverheffing bijna geene is, zoodat er eigenlijk niets anders plaats heeft, dan dat men saam het hoofd voor God buigt en een betuiging van eerbied voor zijne Majesteit aanhoort, dan is toch dit feit op zichzelf een daad van hulde aan den Schepper van hemel en van aarde, die Hem, omdat Hij God is, toekomt". 't Is eene hulde en eere, die Hem toegebracht wordt, niet in de samenkomst der geloovigen, maar in de vergadering van overheid en volk.

Bij eene herziening van het reglement van orde voor de vergadering der Kamers, zou ook de wijze van opening dier zitting ter sprake moeten komen, en de vraag aan de orde gesteld kunnen worden, of de voorzitter of een ander niet weder het gebed zou doen, hetzij bij den aanvang van iedere zitting, hetzij bij de eerste zitting van de nieuwe week of het nieuwe jaar. Er is zulk een groot deel van het volk, dat in het publiek gebed in de kerk of in de vergaderingen gewoon is voor de overheid te bidden, en daarom zich hartelijk zou verblijden, indien ook bij de vergaderingen der overheidspersonen door hen zelf het gebed werd gedaan. „Toegegeven, dat zulk saambidden op natuurlijk terrein kort moet wezen, dat het niet diep kan gaan, dat het zich tot enkele algemeene formulieren moet bepalen, altoos blijft toch dit over, dat zulk saambidden een afrukken van het mom der onheilige schaamte is, en leidt tot het feit, dat er een betooning van eerbied voor Gods majesteit plaats heeft. De afval heeft God naar de binnenkamer verbannen, om op het publiek terrein des levens zijn heiligen Naam uit te roeien. Ons streven moet daarom zijn, juist ook op dat publiek terrein zijn Naam in gedachtenis te brengen" 1).

Hier is de goede gelegenheid, er op te wijzen, hoe in de biddagsbrieven door de overheid de naam van Christus ter sprake is gebracht.

1) Dr. A. Kuyper, „E Voto" IV, 342v.

In al die brieven wordt tot de tweede helft der 18e eeuw de naam van Jezus niet genoemd, zelfs niet in de uitschrijvingen met het oog op de synode van Dordrecht in 1618 en 1619. Slechts twee uitzonderingen zijn er, nl. de elders vermelde brief van 1672, en die van 1734, waarin vermaand wordt: „te smeeken om de genadige vergevinge van alle deselve sonden om Christi wille". Anders is het in de tweede helft der 18e eeuw, dan vindt men uitdrukkingen als: „in Christi Name te bidden om vergeving van overtredingen en om bijstand van Gods genade tot veranderinge en bekeringe" (1754), of, „den Allerhoogsten te smeeken, dat Hy, om de verdiensten van Onzen Heiland en Zaligmaker J. Chr. genadig wil vergeven alle Onze zonden en overtreedingen en door Zyne verzoenende Barmhertigheid aan ons toezenden Zyne hulp en bystand tot verbetering en bekeering van een zondig volk" (1782). In biddagsbrieven uit Friesland leest men: „En op dat deze onze ootmoedige Gebeden verhoord, onze voorgestelde Nooden vervuld, en onze Nederige Lof- en Dankzeggingen veraangenaamd mogen worden, willen wy deselve hebben nedergelegd voor Gods Throon en der Goddelijke en gadelooze Barmhartigheid des Allerhoogsten aanbevoolen, alleen gegrond op de volwigtige Heilverdiensten van J. C., den Zoone van Gods welbehagen, onzen Grooten God en eenigen Zaligmaker der Waereld" (1782), of „om oprechte verbetering op grond van de eenige zoenverdiensten van den eeuwig gezegenden Verlosser J. Chr. en door de krachtige medewerking van zijn beloofden Geest". (1785). Al is het niet met zulke breede uitwijdingen, toch blijft het noemen van Jezus eene vrij geregelde gewoonte in 't laatst der 18e eeuw, tot zelfs in den brief van 1795, met het „Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap" tot opschrift. In de brieven van de provinc. Representanten van dat jaar wordt echter met die gewoonte gebroken; maar in 1796 leest men weder van den plicht om „het weldadig Opperwezen in verootmoediging des harten te naderen en in den naam van J. Chr. vergiffenis te smeeken voor alle onze ongerechtigheden". In 1809 en later heet het op eene of andere manier, dat de verhooring der gebeden en de vergiffenis onzer zonden moet worden afgesmeekt op grond van- en om de verdiensten van onzen Heere en Zaligmaker J. Chr. De brief van 1814 eindigt met de zinsnede: „Door de heilaanbrengende leer van het evangelie der zaligheid, dat alom onder ons beleden en gepredikt wordt, kennen wij Hem als onzen barmhartigen Vader, en mogen van Hem in den naam van zijn grooten Zoon, onzen Heer en Zaligmaker J. C., de verhooring onzer gebeden, de reiniging onzer harten, de vergiffenis onzer zonden en onze voorbereiding ter zaligheid, vertrouwend smeeken en geloovig verwachten". In 1815 en later is het einde van den brief: „Daartoe verhoore onze God en Vader, in onzen Heere J. C. genadig onze gebeden". En eindelijk in 1831 is de naam van Jezus niet meer genoemd.

Onwillekeurig vindt men in die uitdrukkingen eene poging, die de overheid ten einde raad nog doet om den stroom van afval te keeren. Blijkbaar gaat van de kerk geene kracht meer uit op het leven des volks, en daarom grijpt men van hooger hand de gelegenheid aan, om nog eenigen evangelisatie-arbeid te verrichten. 't Is alsof de overheid, doende wat des kerkeraads is, hier optreedt. In dat opzicht moet men zulke woorden waardeeren, ook al meent men, dat de overheid haar eigen terrein daarin verlaat, hetwelk niet op het erf der particuliere genade, maar op dat der gemeene gratie haar door God is toegedeeld.

§ 7. Het gebed in den kerkeraad en de andere kerkelijke vergaderingen.

De kerkeraad is de vergadering, waarin de ouderlingen en dienaren des Woords samenkomen, met of zonder de diakenen, om de belangen der gemeente te behartigen. In die vergaderingen is men bijeen als ambtsdragers. „De handelingen dezer samenkomsten zullen met aanroeping des Naams Gods aangevangen en met eene dankzegging besloten worden", zegt de Dordsche kerkenordening van deze en de andere kerkelijke vergaderingen in classis, provinciale en algemeene synode. Gewoonte is, dat bij het begin de voorzitter het gebed doet, en bij het einde de broeder, die, volgens eene bepaalde orde, door den praeses wordt aangewezen.

Voor deze kerkelijke samenkomsten zijn de „gebeden voor en na de handelingen des kerkeraads", of gelijk het oorspronkelijke luidt „der kerkelijke vergaderingen", bestemd. In sommige kerkeraden der Gereformeerde kerken worden zij nog gebeden, krachtens een besluit dier vergaderingen. In andere wordt een zoogenaamd vrij gebed gedaan. In de meerdere vergaderingen bestaat hetzelfde verschil. Op de algemeene synoden leest de eene maal de voorzitter die formulieren, een ander maal gebeurt het niet, en worden de leden der vergadering om beurte door den praeses uitgenoodigd voor te gaan.

„In kerkelijke vergaderingen is het formulier-gebed uit tweeërlei oorzaak zoo zeer eisch. Ten eerste, omdat het formulier-gebed uit het ambt vloeit en uit de ambtelijke conscientie tot God roept, terwijl het vrije kerkeraadsgebed of synodaal of classikaal gebed zoo licht dit ambtelijk karakter verzaakt, en een algemeene geestelijke betuiging wordt. Maar ook ten andere, omdat in eene kerkelijke vergadering zoo licht tweeërlei opinie bestaat over de te behandelen zaak. Naar gelang nu de praeses voor of tegen is, heeft dit invloed op zijn gebed. Is hij er voor, dan zal hij bidden, dat men toch trouw mag bevonden worden, om niet uit vrees voor menschen van de waarheid Gods af te gaan; en is hij er tegen, dan zal hij bidden, dat toch de vrede en de eens-

gezindheid mogen bewaard blijven. Zonder het te bedoelen maakt hij zoo het gebed tot een strijdmiddel, ontheiligt daardoor het heiligste op aarde, en kwetst zijne broederen, die van hem in meening verschillen, op stuitende manier. En het is om deze beide redenen, dat we voor kerkelijke vergaderingen het formuliergebed als vaste ordinantie wenschen te stellen. Uitzonderingen moet men ook hier toelaten, maar het formuliergebed moet toch de gewone regel zijn". Zoo pleit Dr. A. Kuyper,[1]) op grond van feilen, die gemaakt kunnen worden bij het vrije gebed, voor het formuliergebed.

't Is eene zaak, die aan de wijsheid en voorzichtigheid der vergadering mag overgelaten worden. Meent de eene of andere kerkelijke vergadering, dat in het formulier inderdaad 't best is uitgedrukt, wat zij meent, dat Gods Woord haar leert te bidden of te danken, dan staat het haar volkomen vrij, den voorzitter te vragen, dat hij bij het begin of het einde de formulieren leze of late lezen, en wanneer dat dan geschiedt met eerbied en stichting, dan zullen zeker alle leden daarop van ganscher harte „Amen" kunnen zeggen.

Het kan echter ook zijn, dat de vergadering het beter acht, plaats te laten voor het vrije gebed. In dat geval bedenke de voorganger echter wel, dat hij bidt in naam dier vergadering, en niet voor zich zelf. Het betaamt hem dan b.v. te bidden om den zegen op de besluiten van de vergadering, ook al heeft hij er zelf tegengestemd. Dat maakt het voorgaan soms moeilijk. Om nog maar niet te spreken over partijschappen, die soms in die vergaderingen kunnen bestaan, is het geval niet ondenkbaar, dat bij de behandeling der zaken hartstochten in beweging kwamen, die niet dadelijk weder tot rust zijn gekomen. Wie dan zal voorgaan in het gebed, zoodat de vergadering „Amen" kan zeggen, heeft waarlijk van God buitengewone gaven in de kunst van voorgaan ontvangen.

In geen geval kan de opmerking schaden, dat in elke kerkelijke vergadering, waar Jezus als de eenige Meester beleden wordt, zoo vergaderd moet worden, dat men aan het einde danken kan: „wij danken U van harte, . . dat Gij nu met Uwen Heiligen Geest in het midden van deze onze vergadering geweest zijt, onze raadslagen naar Uwen wil besturende en onze harten in onderlinge vrede en eendracht verbindende".

§ 8. Het gebed in de consistorie voor den dienst.

In de Gereformeerde kerken, en elders ook wel, bestaat de gewoonte, dat gebeden wordt in de consistoriekamer voordat men in het kerk-

1) Dr. A. Kuyper, „E Voto" IV p. 401v.

gebouw intreedt. Oppervlakkig zou dat overdadig geacht kunnen worden; immers in het huisgezin is reeds gebeden om den zegen Gods; straks wordt bij het plaats nemen in het kerkgebouw gebeden; en nu zal men in de consistorie ook nog bidden: is dat nu eigenlijk wel stichtelijk? Wanneer het keer op keer hetzelfde was, dat gebeden werd, moest het antwoord beslist „neen" zijn, maar goed bezien is het drieërlei gebed.

In het huisgezin wordt namens de huisgenooten, in de consistorie namens den kerkeraad Gods aangezicht gezocht door den persoon, die voorgaat; in de kerk wordt door ieder afzonderlijk stil gebeden.

In het stil gebed in de kerk smeekt dus de bidder voor zich zelf, dat hij Gods stem mag hooren en vernemen, wat de Heere hem te zeggen heeft tot leering, tot bestraffing, tot verbetering, tot onderwijzing, die in de rechtvaardigheid is, opdat ook hij volmaakt zij, tot alle goed werk volmaaktelijk toegerust.

Wie in het huisgezin voorgaat, smeekt vanwege de huisgenooten, dat God het samenkomen met de gemeente rijkelijk zegene, opdat zij daar komen in zulk eene stemming, als betamelijk is, en God het hart bereidt tot de goede ontvangst van het zaad, dat gestrooid zal worden. Mochten er huisgenooten zijn, die niet mede kunnen gaan, dan wordt ook namens hen door den huisvader gesmeekt, dat zij toch door God niet vergeten worden en zij mede hun deel mogen ontvangen van de zegeningen, die op den dag der opstanding des Heeren, door Hem zullen gegeven worden.

Wie in de consistoriekamer voorgaat in het gebed, doet dat vanwege den kerkeraad. 't Gewichtige oogenblik is weder daar, dat de kerkeraad den dienst des Woords (en soms ook der sacramenten) in het midden der gemeente zal laten bedienen. 't Is tijd, dat alle gesprekken en begroetingen eindigen. Straks wordt de dienaar uit naam van den kerkeraad naar de spreekplaats geleid in het midden der gemeente. Tevoren bidt de aangewezen voorganger uit naam van den kerkeraad, dat God zijnen dienaar genadig zij, opdat door zijne prediking het koninkrijk der hemelen den geloovigen ontsloten en den ongeloovigen en die zich niet van harte bekeeren, toegesloten worde. Geheel de inhoud van het gebed in de consistorie is dus hierop neerkomend, dat God den dienaar make tot zijn mond voor de ooren des volks, en tot den mond des volks voor het aangezicht Gods.

Onderscheidt men aldus het eene bidden van het andere, waarlijk dan is er geene overdaad, dan is er wel terdege voor ieder der drie gebeden verschillende stof en gelegenheid.

Evenwel verzuime de dienaar onder dat alles zijn persoonlijk bidden niet. Van Ambrosius is de bede bewaard, waarmede hij zich sterkte voor de prediking; dat is een goed voorbeeld:

„Heere, ik bid en smeek U ootmoedig, geef mij altijd eene nederige

wijsheid, die stichten kan; geef mij eene zeer liefelijke en wijze welsprekendheid, die niet in staat is, om opgeblazen te worden en zich boven de broederen te verheffen over het goede, dat in haar is. Ik bid U, leg toch door uwen H. Geest in mijnen mond het woord der vertroosting en der stichting en der vermaning, opdat ik in staat zij, om de goeden tot het betere op te wekken, en hen, die verkeerd wandelen, tot het spoor uwer gerechtigheid weder te brengen door woord en voorbeeld. Laten de woorden, die Gij uwen knecht gegeven hebt, zijn als de scherpste werpspiesen en als brandende pijlen, opdat zij doordringen in de harten der hoorders en die ontsteken tot uwe vreeze en liefde".

§ 9. Het gebed in de kerk.

Op bepaalde tijden vergadert de gemeente des Heeren, om tezamen God te dienen, en gemeenschappelijk het gebed te doen.

Samenzingen kan de gemeente een gebed, wanneer allen de woorden en de wijze van het gebed voor zich hebben. Dat is b.v. het geval met de Bedezang voor de predikatie, uit Utenhove's „25 Psalmen" dadelijk door Dathenus overgenomen, en in 1773 opnieuw berijmd. Naast de laatste vindt hier de eerste berijming van Utenhove eene plaats.

O God, die onze Vader zijt,
Die 't aller tijd
Ons uwe tegenwoordigheid,
In Christus, wilt betoonen,
Wanneer men, in uw' naam vergaard,
Uw woord verklaart;
Zie ons nu saam daartoe bereid:
Uw Geest koom' bij ons wonen;
Ontsluit des dienaars hart en mond;
Wil hem en ons verlichten;
Opdat hij, uit uw heilverbond,
Zich zelv' en ons moog' stichten,
En wij, op uwe leer gegrond,
Ons leven daarnaar richten.

O God, die du onse Vader bist
door Jesum Christ
Gheef dynen gheest ons allen ghemeyn,
Die ons ter waerheyt leyde.
Verhoor ons doch te deser stondt,
open den mondt
dynes Dienaers dat hy dyn wordt ryen
ende vrymoedich verbreyde.
Daertoe o Heere ghenadichlick,
open onse hert ende ooren
dat wy dat hooren vlyetelick
ende trauwelick bewaren
opdat wy moghen vruchtbaerlick
dynen loff altydt verklaren.

Maar het is reeds besproken, hoe licht het gezongen gebed het karakter van een gebed verliest. Dat is nog meer het geval, wanneer bij beurten gezongen wordt, wanneer b.v. een voorgaat (Antiphona) en anderen antwoorden (Responsoria), of wanneer alleen het koor zingt. In Gereformeerde kerken vermijdt men dat: daar behoort de geheele gemeente te zingen. Maar hoe eenvoudig dat zingen ook zij, het is toch iets anders dan bidden.

Zal de gemeente bidden, dan moet zij een voorganger hebben, die uit haar naam het gebed doet. Hoe moet dat geschieden? Zal de gemeente den voorganger vrij laten, of zal zij hem het gebed geven, dat hij moet uitspreken? Reeds zeer spoedig heeft de kerk eene litur-

gie gekregen, en daarin ook de kerkelijke gebeden voorgeschreven. Toen de buitengewone gaven des H. Geestes ophielden, en de gewone gaven slechts door moeite en strijd tot ontwikkeling kwamen; toen tegenover de waarheid de ketterij haren invloed trachtte uit te breiden; toen het getal der dienaren toenam, wier kennis niet toereikend was om het ware van het onware te onderscheiden, moest de kerk ook hare gebedsformulieren opstellen. Ter vermijding van willekeur, ter bestrijding van ketterij en ter bereiking van eenvormigheid werden op de synoden bepalingen gemaakt, en door de bepaalde kerken liturgische gebeden vastgesteld.

Eerst waren zij kort en eenvoudig, evenals het formulier, waarin de kerk hare belijdenis des geloofs uitsprak. Ongetwijfeld is de kern dier gebeden in zekeren zin apostolisch te noemen, evenals de belijdenis. Allengs werden zij vermeerderd en uitgebreid en helaas ook door allerlei bijgeloof en afgoderij ontsierd. Zoo vonden de Hervormers de gebeden der kerk, die een bijzonderen priesterstand geschapen had, welke een offerdienst bediende, die in zich zelf kracht tot zaligheid bezat. Tegenover dat bijzonder priesterdom stelden de Hervormers het algemeene priesterschap der geloovigen, en tegenover dien offerdienst, die als zoodanig beteekenis had, stelden zij den dienst van God in geest en waarheid.

De Dooperschen wierpen alles over boord, en wilden alles in den Geest doen. Reformatie is niet 't woord dat hun doen uitdrukt: er was voor hen niets te hervormen. Recreatie past beter voor die richting: zij wilden iets nieuws scheppen: en dat nieuwe was eene, van de wereld — en daaronder rekenden zij ook de kerk — gescheiden, geestelijke broederschap, waar alles in den Geest zou gebeuren, en waar het gebed des Geestes, d.i. het gebed, dat de Geest ingaf, het wezenlijke bidden was.

De Hervormers dachten anders. Er was eene kerk, al viel die schier in elkaar; haar te reformeeren, was plicht. In die kerk was een dienst van God, al was die niet meer in geest en waarheid; eisch en roeping was, dien te herstellen naar Gods Woord.

Zoover gingen de Luthersche en Gereformeerde reformatorische wegen samen. Verder liepen zij eenigszins uiteen.

De Luthersche reformatie verwijdert uit dien in de kerk bestaanden dienst van God, wat bepaald verboden is; zij bewaart, wat geboden is; maar nu bleven nog velerlei vormen en ceremoniën over, die niet bepaald verboden waren: die worden gehandhaafd, voorzoover zij voor het doel van den dienst Gods bevorderlijk werden geacht. In de Luthersche kerk is daarom een dienst, die in zekeren zin een verbeterde Roomsche dienst genoemd kan worden.

De Gereformeerde reformatie tast dieper door. Gods Woord biedt de aanwijzing, hoe de dienst van God wezen moet. Daarom wordt met

dat Woord van God in de hand als het ware een nieuwe liturgie te voorschijn gebracht, die uitmunt in eenvoud, en waarvan alles, in wezen en vorm, herleid kan worden uit het gebod Gods. Met name is Calvijn te noemen, de reformator van den eeredienst in Gereformeerden zin, de vader van de liturgie der Gereformeerde kerk.

Toch hebben de Reformatoren dit gemeen, dat zij in hunne liturgie formulieren hebben voor het gebed in de kerk. Hunne gedachte is: het gebed is een gebed der kerk, die zelve dat bepaalt.

Zoo is het echter niet gebleven. In de 17e eeuw ontwaakte, vooral in Engeland, een levendig verzet tegen het formulier-gebed. Ook in ons land vond die geest ingang. Ravesteijn 1) zegt, — en hij acht dit in geenen deele een bewijs van verval — dat in dien tijd in de aanzienlijkste gemeenten des lands, voornamelijk in Holland, weinige of geene formulieren meer gebeden werden. Alleen hier en daar deden dat eenige oude predikanten uit gewoonte, uit gemak en uit eigenzinnigheid. Ook hadden enkele jongere predikanten nog wel de gewoonte, het formulier-gebed te bidden voor de Catechismus-predikatie. Ja, men beleefde toen eenen tijd, dat bijna geene kerkeraden eenen predikant beroepen zouden, en bijna geene ledematen (zelfs de onkundigste en eenvoudigste) eenen predikant met genoegen en (naar hunne gedachten) met vrucht hooren konden, die formulier-gebeden bad.

Het Piëtisme, uit Duitschland in ons land indringend, maakte het niet beter. Het deed het gebed der gemeente geheel ontaarden in eene voor de vuist gesproken ontboezeming der ziel. Iets dergelijks bracht het Methodisme uit Engeland: het zocht een gebed, dat de ziel der anderen zoo roert, dat onbekeerden er nog door bekeerd worden. Alsof de aanwezigen hoorders van het gebed zijn, zooals zij naar de prediking hebben geluisterd! Alsof de voorganger, die in de prediking namens God spreekt, dat ook doet in het gebed! Daarbij komt nog de invloed van het Rationalisme, dat nog meer gelijkvloers zich bewoog, en het gebed aangreep als een laatste middel, om de hoorders nog iets te leeren, en daarom onder het bidden verkort herhaalt, wat in de prediking meer breedvoerig is uitgedrukt.

Wat is er te doen, om al die verschillende richtingen te weerstaan, en het gebed der gemeente te laten blijven, wat het wezen moet: een gebed uit naam der kerk? Het antwoord, dat in het midden der Gereformeerde kerken op die vraag gegeven is en nog steeds te geven is, luidt ongeveer aldus:

Laat ons de liturgie der Gereformeerde Kerken behouden, en haar gebruiken, zooals zij van den beginne aan is gebruikt. Laat ons daarom bij de officieele handelingen, als doop en avondmaal, huwelijksinzegening en bevestiging in het ambt, en afsnijding van- en wederopneming in

1) Ravesteijn, „de Nazireër Gods" I p. 272, II, p. 22, 24.

de gemeente, getrouw de formulieren gebruiken, die de kerk ons biedt, en met de daarin gevoegde gebeden der gemeente voorgaan in het gebed. Wat de overige gebeden betreft, die de liturgie als kerkelijke gebeden ons biedt, laten wij het gebruik daarvan niet veroordeelen, en laten wij, ook als ze niet gebruikt worden, ze steeds beschouwen als voorbeelden, ons geschonken door den Geest der gebeden, wier veronachtzaming meer schaden dan baten zal.

A. De plaats van het gebed in de samenkomst der gemeente.

Voor vele menschen is de prediking het eenige, waarvoor zij zich de moeite getroosten, naar eene kerk te gaan, ja misschien zouden zij meer komen, als deze of gene dominé vaker in hunne buurt preekte; in elk geval zouden zij het liefst zien, dat er eigenlijk alleen maar gepreekt werd. Zulke meeningen leven in de harten der hoorders, en der predikers misschien ook wel, als zij al hunne inspanning wijden aan de preek, en de rest, die hun te doen staat, beschouwen als iets, dat wel gemist kon worden.

Toch is de dienst des Woords, al heeft hij het leeuwenaandeel in de samenkomst der gemeente, niet het eenige deel. En de leden der gemeente zijn gelukkig te achten, voor wie ook het overige, wat in de samenkomst der gemeente geschiedt, beteekenis heeft, zoodat zij van stuk tot stuk daarin medeleven. Een niet onbelangrijk deel daarvan is het gebed.

Gewoonlijk wordt er in de Gereformeerde kerken tweemaal gebeden: vóór de predikatie en na de predikatie. Dat is de oude gewoonte, die tot heden in zwang is gebleven. Verschillend is echter toch de manier, waarop dat geschiedt. Dat blijkt hieruit, dat de een het gebed voor allen nood des levens — het gebed naar 1 Tim. 2 — doet vóór de predikatie en de ander aan het einde; of, zooals men wel zegt, dat soms het lange gebed voor de preek gedaan wordt, en soms daarna.

't Is niet duidelijk, welke de reden is, dat het gebed voor allen nood des levens zijne oorspronkelijke plaats aan 't einde verloren heeft, en vaak vóór de prediking gedaan wordt. Bijna overal toch, in de Christelijke kerk is het gewoonte, dat gebed aan het einde te doen. In het Gereformeerde kerkboek en in de artikelen der kerkenordeningen, die daarover handelen, is van die algemeene gewoonte niet afgeweken. Welke kan de reden geweest zijn, dat het verplaatst werd meer naar het begin? Is die te zoeken in het feit, dat de menschen na het hooren van de langgerekte preek geene aandacht meer hebben bij het gebed? Of is het te danken aan de overweging, dat het behoort bij de smeeking en minder bij de dankzegging? In 1797 is in Sleeswijk-Holstein eene verbeterde regeling van de openbare godsdienstoefening

tot stand gebracht. Zij is geheel naar de behoefte des tijds en onder den invloed der „Aufklärungsperiode" opgesteld. Daar leest men: „De algemeene en bijzondere voorbeden schijnen in het kerkgebed na de predikatie, waarin zij plegen ingevoegd of aangehangen te worden, niet de geschiktste plaats te hebben. De gemeente is dan nog vervuld van de beschouwingen, waarheen de prediker haar leidde, en den prediker staat de inhoud daarvan nog zoo voor den geest, dat op beiden de geheel andere dingen van het, onmiddellijk op de prediking volgende, gebed niet den indruk maken kunnen, dien zij maken moesten. Worden zij daarentegen met het gemeenschappelijk gebed bij het begin der godsdienstoefening vereenigd en afgescheiden van de leerrede, dan zullen de bijzondere voorbeden en dankzeggingen er toe bijdragen, aan de oefening der aandacht die afwisseling te geven, welke haar weldadig doeleinde op het zekerst bevordert . . . . . Het slotgebed moet, wanneer het goed is, altijd met den inhoud der prediking nauwkeurig overeenstemmen, en eene roerende herhaling der voorgedragen leer en vermaning zijn, maar nu veranderd in eene aanspraak tot God . . . . . Wanneer men de voorbeden ter afwisseling soms in het slotgebed na de prediking invoegen, en liever een vrij gebed dan een der voorgestelde formulieren gebruiken wil, dan moeten de gebeden en wenschen desgelijks aan den inhoud der rede ontleend worden". Zou de geest, die zich hier uit, invloed hebben gehad? Dan is die verandering eene vrucht van het onder het Rationalisme voortwoekerende streven, om in alles het gevoel te streelen. In elk geval de hier uitgestippelde lijnen zijn in onzen tijd nog weleens weer te vinden.

Welke de reden moge zijn, toch blijven allen, die in deze zaak recht van medespreken hebben, de oude manier aanprijzen als eene wel beproefde. Ook wanneer men de stof van beide gebeden zich indenkt, beaamt men het volmondig.

Het gebed vóór de prediking leidt na den voorafgeganen dienst heen tot de predikatie. Met belijdenis harer onwaardigheid spreekt de gemeente hare blijdschap uit voor het heil, dat haar door het lijden en sterven en door de opstanding van haren Heere Jezus Christus is geschonken. De gemeente weet, dat de prediking des Woords daarvan een bewijs is, en daarom smeekt zij, dat God haar stelle tot een reuke des levens ten leven. Voor zichzelf vraagt de gemeente, dat de H. Geest door de preek het leven des geloofs en der bekeering verlevendige, en voor geheel de kerk des Heeren, die over de aarde verspreid den dag der opstanding viert, smeekt zij hetzelfde. De gemeente vergeet daarbij niet degenen, die van de prediking verstoken zijn en bidt, dat God hun dat gemis vergoede. De gemeente weet ook, dat ongeloovigen, heidenen zoowel als naamchristenen, de prediking zullen hooren, en daarom smeekt zij, dat dezen het woord mogen aannemen, en aldus

zondaren bekeerd worden tot den Heere. De gemeente begeert dat alles in den naam van den Heere Jezus Christus.

Is nu de prediking geëindigd en Gods Woord gehoord, dan vereenigt de gemeente zich weder in het gebed, voordat zij met den zegen des Heeren terugkeert in het leven. Nu God opnieuw gesproken heeft, is er nieuwe reden tot verootmoediging over eigen zonde en strafwaardigheid ontdekt, maar ook weder nieuwe stof tot verheuging gevonden in de verlossing, die door Gods genade is beloofd en geschonken in den eenigen Middelaar. De gemeente spreekt dat uit in haar gebed. Het is haar duidelijker geworden, wat God voor haar is, en daarom roept zij tot den God des verbonds om de zegeningen des verbonds, ze verwachtende om de verdiensten van den Middelaar des verbonds. Daarbij smeekt zij, om zoo in het leven terug te keeren, dat zij als nieuwe schepselen leven ter eere van hunnen God.

In het besef, dat zij als priesters in Gods huis verkeeren, gaat het gebed der gemeente nu over in de voorbede voor alle menschen. Gesmeekt wordt om den zegen over de prediking des Woords, om uitzending en bekwaming van trouwe dienaars, om bewaring der Christelijke gemeenten, om zegen op allen christelijken arbeid in het midden der wereld, die plaats vindt in de scholen en de vereenigingen, om uitroeiing van alle macht der zonde en van het rijk des satans. Verder wordt gesmeekt voor de overheden, voor de kroon, voor de raadslieden der kroon, voor de vertegenwoordigers des volks, voor alle macht, die over ons wordt uitgeoefend, opdat land en volk in vrede en gerechtigheid mogen leven, en de burgers behoorlijke gehoorzaamheid betoonen aan de machten, die God over hen gesteld heeft. Eindelijk wordt gesmeekt voor allen, die lijden: voor wie lijden om het geloof, en voor allen, die gekastijd worden met allerlei slagen. Om redding en verlossing wordt gebeden, maar bovenal om standvastigheid des geloofs, om bekeering des levens, en om volkomen onderwerping aan den wil Gods. Het behoeft slechts herinnerd te worden, dat aan die algemeene voorbede eene bijzondere wordt toegevoegd, als daartoe reden bestaat, bv. bij de voorbede voor de kerk, de bede voor eene synodale vergadering; bij de voorbede voor de overheid, de bede voor de verkiezing van nieuwe overheden; bij de voorbede voor bezochten, de bede voor den kranke, die daarom verzocht heeft. Ten slotte wordt gesmeekt, dat men in het leven, waartoe men terugkeert, zóó Gods zegen mag ontvangen, dat de uitoefening van alle beroep en de ontvangst van alle gaven, bevordelijk zijn tot het eeuwige leven, en dat de gemeente in den strijd staande blijven en eenmaal overwinnen en met Christus het eeuwige leven bezitten moge. Hierna wordt alles samengevat in het gebed, dat Christus ons geleerd heeft: Onze Vader, enz.

B. Het „wij" en „ons" in de gebeden der kerk.

In de openbare gebeden, die in de kerk geschieden, wordt in het meervoud gesproken. Van de lippen van hem, die voorgaat in het gebed, wordt gehoord: „Wij bidden U", „Wij danken U", „Geef ons" enz. De vraag komt daardoor ter sprake: wie zijn bedoeld met die „wij" en „ons", in wier naam dus gebeden wordt?

Eenigen geven ten antwoord, dat gebeden wordt in naam der gemeente. Anderen beweren, dat het gebed verricht wordt mede uit naam van de geveinsden en dergelijken, die Christus niet waarlijk dienen. Voor het eerste pleit b.v. C. Vitringa. Voor de laatste meening ijvert b.v. H. Ravesteijn.

De laatste geeft in zijn boek, „de Nazireër Gods" (3e druk 1743) I, 185 de gedachte van zijnen leermeester C. Vitringa „Animadversiones ad method. hom. eccles.", aldus weer, dat een leeraar in den persoon van het lichaam der geloovigen, die alleen de ware en inwendige kerk uitmaken, spreekt. De daarvoor opgenoemde bewijzen van Vitringa, die Ravesteijn noemt, zijn de volgende: De leeraars worden engelen der gemeente genoemd, ook, omdat zij van de gemeente door eene wettige zending zijn aangesteld om hare belangen bij God voor te stellen. De apostelen hebben hunne brieven gericht aan de gemeenten, als geloovigen aangemerkt. Het schijnt ongerijmd, dat een leeraar niet alleen den persoon der geloovigen, maar ook der ongeloovigen zou vertoonen.

Hoewel nu verreweg de meeste leeraars hunne gebeden op die wijze en volgens die onderstelling gewoon zijn in te richten, de predikant van Zwolle kon er zich niet mede vereenigen. De reden daarvoor is ontleend aan het feit, dat vele leden der kerk geen ware geloovigen geacht kunnen worden.

„Het komt mij voor, zegt hij p. 188, wat hier eenigszins vrij weergegeven is, dat een leeraar, als voorbidder, het gansche lichaam der uitwendige kerkleden verbeeldt, en terwijl wel velen geroepen, maar weinigen uitverkoren zijn, zoo moet men alle de uitwendig geroepenen in den gebede openlijk aan den Heere voordragen, ja men moet meer aanhouden bij den troon voor onbegenadigden, dan voor de zoodanigen, die de bekeering niet van noode hebben. Maar hoe en op welke wijze zal men dan zijne gebeden inrichten? Zal men b. v. God dankende over de toebrenging der zaligmakende weldaden en genadegaven, neem eens de wedergeboorte, het geloof, de vergeving der zonden, enz.; zal men deze algemeene bewoordingen gebruiken en zeggen: „wij danken U, onze God en Vader, dat Gij ons naar uwe groote barmhartigheid hebt wedergeboren, enz.?" Zal men, God biddende om aanwas in geloof, liefde, heiligmaking, om de gevoelige bevinding van zijne gunst, enz. de woorden „wij" en „ons" zoo roekeloos in den mond nemen? Ik oordeel neen; naardien men, uit naam van allen sprekende, openlijk met

eene leugen in den mond tot God nadert, en Hem dankt voor iets, hetgeen verreweg de minsten ontvangen hebben, en iets van Hem begeert uit naam van de meesten, die er niet eens om verlegen, noch er begeerig naar zijn. Zoo biddende stijft men de meesten, die onbekeerd zijn, in de verbeelding, alsof zij reeds geloovigen en ware begenadigden zijn. Door zulke algemeene dankzeggingen en gebeden ontsticht men Gods uitverkoren volk en ontneemt hun de kracht en vrucht van het gebed en den dienst, zoodat zij er geen „Amen" op durven zeggen. Weshalve wij het raadzaamst keuren, dat een leeraar zich zooveel mogelijk is, onthoudt van die algemeene bewoordingen in den eersten persoon, en meest in den derden persoon biddende tot God spreke, en de behoeften en begeerten naar de verscheidenheid der personen en derzelver gestalten onderscheidenlijk voordrage; evenwel zoo, dat men in den grondslag des gebeds, God meest onder zulke benamingen en in die betrekkingen aanspreekt, welke zoowel zien op onbegenadigden als op begenadigden, waaruit dan de nooden van elk onderscheidenlijk kunnen worden afgeleid en aan den Heere met aandrang kunnen worden voorgedragen; waardoor beiden, geloovigen en ongeloovigen in een zekeren zin kunnen medebidden, althans de een en de ander „Amen" op het gebed kan zeggen; want stel eens, dat men voor ware geloovigen bidt: dat die mede kunnen bidden, kan niet betwist worden, en wie zal het wraken, dat uiterlijke belijders, schoon nog onbekeerden (immers eenigen, die wat kennis hebben van de waarheid en van hun gebrek) op hunne wijze ook het beste voor Gods volk kunnen helpen wenschen en wel zoover komen, dat zij wel eens een zucht en bede opzenden, dat ze ook deelgenooten van zulke onverdiende genade mogen worden? Bidt een leeraar in den derden persoon voor onbekeerden, stelt hij hunne gebreken en hunnen gevaarlijken staat nadrukkelijk voor, bidt hij om genade en geen recht, enz.: een onbekeerde, die maar eene gemeene verlichting heeft, stemt dit toe, helpt dit begeeren; en een begenadigde, die den Geest des gebeds ontvangen heeft en denzelven in vollen ijver in den leeraar tot heil van armen en ellendigen, levendig en blakende ziet, met ontferming over die ongelukkige zielen aangedaan zijnde, bidt wel degelijk mede en wenscht het goede voor hen, en zoo vermag dan een krachtig gebed des rechtvaardigen veel".

„Ondertusschen zijn er wel gelegenheden, dat men in den eersten persoon den Heere openlijk kan danken en bidden, b.v. wanneer men Gods gemeene zegeningen, aan land en kerk bewezen, roemt, en Hem bidt om afwending van welverdiende oordeelen en over bestendiging zijner zegeningen. Ook wel bij gelegenheid van de bediening en het gebruik van het h. avondmaal, als wanneer men onderstelt, dat, gelijk ware verbondelingen daartoe alleen gerechtigd zijn, de gebeden ook voor en met hen behooren ingericht te zijn, gelijk de opstellers van

het formulier des h. avondmaals ook in de uitbrenging van het gebed en de dankzegging het stuk zoo begrepen hebben. Evenwel kan ik niet zien, of het mag aan de vrijheid en voorzichtigheid van eenen leeraar overgelaten worden, dat hij bij de gebedsformulieren iets voege hetwelk tot ontdekking, waarschuwing en bestiering van goddelooze en geveinsde avondmaalgangers kan strekken, of ten nutte en stichting van Gods volk kan dienen. Wijders kan men ook wel in bijzondere samenkomsten der Godvruchtigen, wanneer men met en uit naam van die allen Gods bijzondere weldaden roemt en de reine begeerten der oprechten aan den Heere voordraagt, in den eersten persoon bidden, echter zoo, dat men de onderscheidene behoeften en gestalten ook in den derden persoon den Heere voordraagt".

Met opzet is dit breedvoerig medegedeeld. Hier is een man aan het woord, die den treurigen toestand der kerk inziet, en die nu daaraan een regel ontleenen gaat, die van ouds bij de Gereformeerde kerken onbekend was. Hier zijn gedachten uitgesproken, die vóór en na hem gedurig herhaald zijn en nog in veler harten leven, en openbaar worden. Dezelfde gedachten, die Ravesteijn hier uitspreekt, kan men nog scherper vinden bij Schortinghuis „Het innige christendom" 1740 p. 129v. en „Regtsinnigheit van het innige christendom" enz. 1742 p. 54v. Bestreden werden ze door J. v. d. Honert „De mensch in Christus" enz. 1749 p. 220, v. d. Keessel „De vastgestelde Leere en praktijk" enz. 1749 p. 273-357.

Voor den voorganger, die de gemeente zal voorgaan in de gebeden, is deze zaak van hoog en ernstig belang.

Zeer juist, tenminste afgedacht van zijn kerk-begrip, zegt Ravesteijn p. 186: „Wij kunnen het geenszins goedkeuren, dat de leeraar den persoon aanneemt van een ongenadigde endoor eene beklagelijke vermelding van velerlei zonden, die meest of alleen in de onbegenadigden vallen, iets op rekening van zich zelf en de gansche gemeente (waaronder ook ware begenadigden zijn) schijnt te stellen, waaraan hij en zij zich immers na hunne bekeering niet schuldig kennen: op zulk een gebed kunnen de Godvruchtigen toch geen „Amen" zeggen".

In de gebeden der Gereformeerde liturgie vindt men niets van dien aard. Daarin is men uitgegaan van de gedachte, dat het tot het ambt des dienaars behoorde „openbare aanroeping des Naams Gods te doen van wege de gansche gemeente", en die gemeente werd beschouwd als de gemeente der uitverkoornen, de vergadering der geloovigen. „Wij" zijn in de formuliergebeden niet: de predikant met een grooter of kleiner aantal leden der kerk, die geloovig zijn, en een grootere of kleinere rest, die ongeloovig is. „Wij" zijn geen verzameling van menschen, die voor een deel Gods kinderen zijn en voor het andere deel satans dienstknechten zijn. Neen, „wij" zijn de leden der kerk van onzen Heere Jezus Christus.

Of de vaderen, die de formulieren opstelden, dan niet wisten, dat in de gemeente ook menschen zullen zijn, welke tot die „wij" niet behooren? Zeker wisten zij, dat er altijd hypocrieten zullen zijn en die zich niet met waren harte tot God bekeeren. Zij zeggen zulken aan, dat zij aan den disch des verbonds zich een oordeel eten en drinken. Zij wisten verder ook, dat er in de kerk de sleutelen des hemelrijks noodig waren, om de ongeloovige en goddelooze menschen uit te sluiten.

Of de vaderen dan niet wisten, dat er in het midden der gemeente ook kinderen in de genade zijn, voor wie het te moeilijk zou vallen, mede te jubelen in het koor, dier „wij", die danken voor hunne verlossing en verkiezing? Zeker wisten zij dat, men leze maar de Leerregels van Dordrecht, Hoofdstuk I art. 16.

Onze vaderen wisten dat alles uit dezelfde H. Schrift, die voor hun bidden ook hun richtsnoer was. Zij zeiden daarom, dat de ongeloovigen en geveinsden wel in de kerk waren, maar niet tot de kerk behoorden. Want de kerk is de vergadering der geloovigen. Uit dat oogpunt zijn al hare handelingen te verklaren. Wanneer de belijdenis des geloofs wordt gelezen, wordt er toch niet tegelijk gezegd, wat ongeloovigen meenen? Wanneer het psalmlied gezongen wordt, waarin de kerk haar hart uitstort, wordt toch ook niet tegelijk een ander lied aangeheven, waarin de niet-geloovigen hunne gevoelens konden uiten? En nu zal men in het gebed iets dergelijks wel beproeven: daarin zal namens ongeloovigen en onbekeerden en namens geloovigen worden gebeden. Het „wij" en „ons" zal daarbij slechts zien op de monden der menschen. In eens wordt de samenkomst der gemeente veranderd in eene schare van menschen. In het overige — de belijdenis en het psalmlied — kan de kerk optreden als een uitverkoren geslacht, een koninklijk priesterdom, een heilig volk; maar nu in het gebed moet eensklaps dat karakter verloochend worden, en moet het een gebed worden, waarin ongeloovigen en geloovigen samen kunnen instemmen.

Neen — dat heeft de kerk nooit mogen toelaten: en daarom heeft zij in hare formulier-gebeden de kerk van Christus aan het woord gelaten, die in het gebed voor Gods troon nadert als een uitverkoren geslacht en een koninklijk priesterdom. En wel wordt dan voor-, maar nooit uit naam van ongeloovigen gebeden en gedankt 1).

Er is een tijd geweest, toen men op dat gebruik van „ons" en „ons allen" wees, en daarin de taal vernam van de milde, evangelisch-christe-

1) In de gebeden der bevestigings-formulieren wordt voor de gemeente in den derden persoon gebeden. De reden daarvan zal wel gelegen zijn in den gedachtengang van die formulieren. Vóór het gebed zijn eerst de ambtsdragers en daarna de geheele gemeente vermaand. In overeenstemming daarmede wordt nu in het gebed Gods aangezicht gezocht eerst voor den bevestigden ambtsdrager en vervolgens voor de gemeente, over wie hij gesteld is.

lijke richting, den oud-Nederlandschen geest, die nog niet bedorven was door den invloed van Calvijn. Naar het oordeel van mannen als Hofstede de Groot, zijn die kerkelijke gebeden beslist anti-calvinistisch, immers zij weten van geene verwerping en verkiezing, en zij leeren het deelgenootschap aan de heiligheid en zaligheid, die van Christus uitgaat over allen, die in de kerk leven. Dat oordeel is echter verkeerd, en in strijd met de historie.

„In de Nederlanden wordt, zoodra er sprake kan wezen van eene gevestigde kerk, deze kerk voorzien met Liturgische geschriften, die van hunnen eersten oorsprong af op Calvijn terugwijzen" 1). Het is dezelfde geest, die onze liturgie tevoorschijn gebracht, en die in de liturgie van Genève aan het woord is, waarin evenmin uiteenzettingen over de verkiezing en verwerping worden gevonden. Het zijn alle gebeden van menschen, die hunne vastigheid vinden in de leer der praedestinatie, en die daarom pleiten op de verbondsbeloften Gods, die Hij aan de leden zijner Kerk om zijns Zoons wille gegeven heeft.

§ 10. Het gemeenschappelijk gebed in de Christelijke kerk der eerste eeuwen.

In het Boek der handelingen der apostelen wordt gesproken over het gemeenschappelijk gebed der geloovigen (1 : 14v., 2 : 42, 4 : 24, 13 : 3).

Het bidden was een bepaald stuk van den openbaren eeredienst. Hand. 2 : 42 zegt van de gemeente in Jeruzalem: „En zij waren volhardende in de leer der apostelen en in de gemeenschap en in de breking des broods en in de gebeden". Dat lag in den aard der zaak. Zoo waren de Joden gewoon in hunne synagogen gemeenschappelijk God aan te roepen, evenals ook de heidenen in hunne tempels bij altaren en godenbeelden baden. Dat konden en mochten de Christenen niet meer. Zij worden opgewekt om „vervuld te worden met den Geest, sprekende onder malkanderen met psalmen en lofzangen en geestelijke liederen, zingende en psalmende den Heere in uw hart, dankende te allen tijde over alle dingen God en den Vader, in den naam van onzen Heere Jezus Christus" (Ef. 5 : 19v.). De apostel wekt verder de gemeente op, dat zij tot den strijd gereed zijn „met alle bidding en smeeking biddende te allen tijde in den Geest, en tot datzelfde wakende met alle gedurigheid en smeeking voor alle de heiligen en voor mij" (Ef. 6 : 18v.)

Meer bepaald handelt Paulus over het gebed in 1 Tim. 2 : 1v: „Ik vermaan dan vóór alle dingen, dat gedaan worden smeekingen, gebeden,

---

1) Gobius du Sart, „De Gesch. van de liturgische geschriften der Ned. Herv. Kerk". 1886 p. 170.

voorbiddingen, dankzeggingen voor alle menschen, voor koningen en allen, die in hoogheid zijn".

De beschrijvingen, die uit lateren tijd ons bewaard zijn over de samenkomsten der gemeente, leggen daarvan nader getuigenis af.

Van uit Bithynië schreef Plinius de jongere aan keizer Trajanus (98—117) over de Christenen, wat hij uit den mond van afgevallen Christenen over hunnen godsdienst vernomen had. Blijkens dat getuigenis hield de gemeente in Bithynië op een vastgestelden dag twee samenkomsten: de eerste, vóór zonsopgang, waarbij zij aan Christus, als God, gemeenschappelijk liederen zongen, en zich heilig verbonden tot eenen vromen wandel; de tweede, later op den dag, tegen den avond, om spijze te gebruiken, waarbij wel gedacht zal moeten worden aan den van elders bekenden liefdemaaltijd der Christenen met het daarmede verbonden avondmaal.

Aan zulk een tweetal samenkomsten herinneren de vermaningen in 1 Cor. Van de eerste is sprake 1 Cor. 14 : 26: „Wanneer gij samenkomt, een iegelijk van u heeft hij eenen psalm, heeft hij eene leere, heeft hij eene (vreemde) taal, heeft hij eene openbaring, heeft hij eene uitlegging: laat alle dingen geschieden tot stichting". Deze was ook toegankelijk voor niet-leden, 1 Cor. 14 : 16 en voor niet-Christenen 14 : 24. Van de andere, die alleen voor de leden der gemeente open stond, zegt 1 Cor. 11 : 30: „Zoo dan, mijne broeders, als gij samenkomt om te eten, verwacht malkanderen; doch zoo iemand hongert, dat hij tehuis ete, opdat gij niet tot een oordeel samenkomt".

Naast en boven dit door den heiden Plinius medegedeelde, staan de berichten, door de Christenen zelf dienaangaande ons bewaard.

In zijne Apologie I, 67 geeft Justinus Martyr ter weerlegging van de beschuldiging, dat de Christenen eene gevaarlijke partij in het rijk waren, eene beschrijving van hunnen godsdienst, gelijk die in den jare 150 n. Chr. te Rome gebruikelijk was. In die apologie is sprake van ééne samenkomst des Zondags 1), waarin achtereenvolgens plaats hadden: de voorlezing der Schrift en de daarbij behoorende prediking (eene practische verklaring en toepassing van het gelezene door den opziener), het gebed der gemeente en de viering van het avondmaal.

Dit gebed der gemeente werd Zondags, den dag der vreugde, staande gebeden. Justinus zegt ook den inhoud daarvan. Er wordt dan „voor ons zelf, voor den gedoopte (als er een bij de gemeente zich gevoegd had) en voor alle anderen op de geheele wereld met ijver gemeen-

---

1) Hiermede is niet bedoeld, dat Justinus niet weet van dagelijksche samenkomsten, of tenminste van samenkomsten, waarin bekeerden gedoopt werden, en de samengekomenen avondmaal hielden. (Verg. Hering „Hilfsbuch", p. 231, en Otto's uitgave der „Apologia", p. 178 vv.)

schappelijk gebeden, opdat wij de waarheid geleerd hebbende verwaardigd mogen worden, dat wij ook in werken bevonden worden ons goed te gedragen en ons te houden aan de geboden, opdat wij de eeuwige zaligheid deelachtig worden", Apol. I, 65, 1. Er wordt gebeden voor de vijanden, Apol. I, 14, voor de Joden en voor alle andere menschen, die den Christenen vijandig waren, „opdat gij", zegt Just. Dial. 35, „van gedachte veranderend met ons niet meer Christus Jezus lastert, maar in Hem geloovend, bij zijne heerlijke komst, die wederom geschieden zal, behouden wordt en niet in het vuur veroordeeld wordt door Hem"; of elders, Dial. 96: „dat u genade geschiede door Christus". Er wordt gebeden voor de overheid „dat zij met de koninklijke macht ook bevonden worde, een wijs beleid te hebben", Ap. I, 17.

Een zoodanig gebed is bewaard gebleven in het slot van 1 Clemens; waar het zich aan het voorafgaande aansluit.

„Wij zullen bidden, het gebed en smeeken gedurig verrichtende, dat de Werkmeester van het heelal het getelde getal zijner uitverkorenen in de geheele wereld ongeschonden beware door zijnen geliefden knecht (Zoon) Jezus Christus 1), door wien Hij ons geroepen heeft van de duisternis tot het licht, van de onwetendheid tot de kennis der heerlijkheid van zijnen Naam, (hier gaat de schrijver over in den vorm der toespraak en hebben we reden, gebruikelijke aanroepingen des gebeds te verwachten) „opdat wij hopen (Heere) op uwen Naam, die de eerste grond is van alle schepsel, daar Gij de oogen van ons harte geopend hebt, om

---

1) Hier en elders wordt 't woord *παῖς* gebruikt. Datzelfde woord wordt van David gezegd, Luk. 1 : 69, Hand. 4 : 25, Ps. 18 : 1, Jes. 37 : 35. Het is de gewone vertaling van den „knecht des Heeren" in Jesaja's profetie. Het wordt ook van Israël gebezigd, Luk. 1 : 54. Het is in zooverre van gelijke beteekenis met *δοῦλος*, dat evenzoo ter vertaling van „knecht des Heeren" gebruikt wordt. Verg. Cremer „Wörterbuch der N. t. Gräcität" art. *παῖς*. Maar *παῖς* beteekent ook „kind", en is dan synoniem met *τέπνον* en *υἱός*; daarmede wordt vooral gewezen op het feit, dat het kind jonger is dan de ouders, en daarom hun ondergeschikte. Reeds het N. T. gebruikt het van Jezus, als *παῖς* van God. Hand. 3 : 13, 26; en 4 : 27, 30 als *ἅγιος παῖς* van God. De St. Vert. heeft daarvoor „kind", en aan den rand: „of; knecht, dienaar". Waarschijnlijk is die uitdrukking in 't N. T. niet veel verschillend van „de Christus", verg. Hand. 3 : 13 en 18, 4 : 26 en 27; tenminste in Hand. en ook in de geboden der „Didache" staat het (zonder bijvoeging van Christus) bij Jezus.

In Clemens' gebed staat het als toevoeging bij Jezus Christus; en worden er bijvoegingen bijgesteld, als *ἠγαπημένος*, die gewoonlijk bij *υἱός*, gebruikt worden. Allicht is daaruit te besluiten, dat het dan bedoeld is als „kind", „Zoon". Zoo b.v. ook in Mart. Polycarpi XIV, 1 *Θεὸς, ὁ τοῦ ἀγαπητοῦ καὶ εὐλογητοῦ παιδὸς σου Ἰησοῦ Χριστοῦ πατήρ* en XIV, 3 *διὰ τοῦ αἰωνίου καὶ ἐπουρανίου ἀρχιερέως Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀγαπητοῦ σου παιδός* XX en *διὰ παιδὸς αὐτὸν τοῦ μοτογενοῦς.*

U te kennen, die alleen de hoogste zijt in de hoogten, de Heilige, die in het heilige woont, die den overmoed der hoovaardigen vernedert, die de raadslagen der volkeren te niet maakt, die de nederigen verhoogt en die de hoogen vernedert, die rijk maakt en arm, die doodt en levend maakt, (U) den eenigen Weldoener der geesten en God van alle vleesch, die in de afgronden neerziet, den aanschouwer van 's menschen handelingen, den Helper dergenen, die in gevaar verkeeren, den Redder dergenen, die geene hope hebben, den Schepper en Opziener van allen geest, die de volken op aarde vermeerdert en uit allen verkoren hebt degenen, die u liefhebben door Jezus Christus, uwen geliefden knecht (Zoon), door wien Gij ons onderwezen, geheiligd en tot eere gebracht hebt.

Wij bidden U, Heerscher, onze helper en bijstand te wezen. Red hen, die onder ons in benauwdheid zijn, ontferm U over de nederigen, richt de gevallenen op, verschijn den biddenden (of: dengenen die gebrek lijden), genees de zwakken (of: beter de goddeloozen), bekeer de dwalenden van uw volk, verzadig de hongerigen, bevrijd onze gevangenen, richt de zwakken op, vertroost de kleinmoedigen. Alle volken mogen weten, dat Gij alleen God zijt en Jezus Christus uw knecht (Zoon) en wij uw volk en schapen uwer weide.

Gij hebt het altoosdurend bestand der wereld door de werkingen openbaar gemaakt. Gij, Heere, hebt de aarde geschapen, Gij, die trouw zijt in alle geslachten, rechtvaardig in de oordeelen, verbazend in kracht en majesteit. Gij, die wijs zijt in het scheppen en verstandig in het onderhouden van het gewordene, Gij, die goed zijt voor degenen, die behouden worden en trouw voor hen, die op U vertrouwen. Genadige en barmhartige, vergeef ons onze schulden en ongerechtigheden en overtredingen en misslagen. Reken niet toe alle zonde van uwe knechten en maagden, maar reinig ons met de reiniging uwer waarheid en richt onze schreden, dat wij in heiligheid des harten wandelen en doen, wat goed en welbehagelijk is voor U en voor onze overheden. Ja, o Heerscher, laat uw aangezicht over ons schijnen ten goede in vrede, opdat wij beschut worden door uwe krachtige hand, en gered worden van alle zonde door uwen hoogen arm, en red ons van hen, die ons zonder recht haten. Geef eendracht en vrede aan ons en aan alle bewoners der aarde, gelijk Gij aan onze vaderen gegeven hebt, wanneer zij in geloof en waarheid U aanriepen, dewijl wij gehoorzaam werden aan uwen almachtigen en heerlijken Naam.

En aan onze vorsten en regeerders op aarde, Gij, Heerscher, hebt de macht des koninkrijks hun gegeven door uwe verhevene en onuitsprekelijke kracht, opdat wij de door U aan hen gegeven eere en waardigheid erkennend, hen zouden onderdanig zijn, in niets uwen wil wederstrevende. Geef hun, Heere, gezondheid, vrede, eendracht, bestendigheid, opdat zij zonder aanstoot mogen besturen de door U hun gegeven

regeering. Want Gij, hemelsche Heerscher, Koning der eeuwen, geeft den menschenkinderen eere en waardigheid en macht over hetgeen op aarde is. Gij, Heere, leid hunnen raad naar hetgeen goed en welbehagelijk voor U is, opdat zij, in vrede en zachtheid, vroom de door U hun gegeven macht uitoefenend, U genadig mogen bevinden. Gij, die alleen de machtige zijt, dat en nog meer goed bij ons te doen, U prijzen wij door den Hoogepriester en Opziener onzer zielen, Jezus Christus, door wien U zij de eere en de majesteit en nu en van geslacht tot geslacht en van eeuwigheid tot eeuwigheid, Amen".

Na het gebed geeft men elkaar een kus, Apol. I, 65, doet men belijdenis van zonden, indien er twist is, opdat het offer rein zij, wanneer zij het brood breken en dankzeggen. Didache 14.

Aldus kan men het avondmaal houden en „de voorganger zendt nu beden, zoowel als dankzeggingen, zooveel hij kan (*ὅση δυναμις αὐτῳ*) en het volk stemt daarmede in, „Amen" zeggende", Apol. I, 67. Nader hieromtrent zegt Justinus, Apol. I, 65, dat de voorganger „lof en eere opzendt tot den Vader van het heelal door den naam des Zoons en des Geestes, en de dankzegging, dat wij dat waardig geacht zijn door Hem, zet hij lang voort". Of daarvoor in het begin vaststaande formulieren gebruikelijk waren, is niet bekend. Uit het bekende kan men wel afleiden, dat de voorgangers, als zij de bekwaamheid bezaten, vrij waren. Die vrijheid hebben tenminste de profeten, over wie de Didache 10, 7 handelt; hoewel aan den anderen kant niet vergeten moet worden, dat de inhoud dier gebeden bepaald was door de omstandigheden, en als vanzelf eene vaste uitdrukking aannam. Formulieren geeft de oudste der bekende kerkenordeningen, die waarschijnlijk is opgesteld tusschen de jaren 120—140 na Chr., (Didache 9).

„Men moet aldus danken, eerst wat den beker betreft: „Wij danken U, onze Vader, voor den heiligen wijnstok van David, uwen knecht (Zoon), dien Gij ons bekend gemaakt hebt door Jezus, uwen knecht (Zoon); U zij de eere in der eeuwigheid".

Dan, wat het gebroken brood betreft: „Wij danken U, onze Vader, voor het leven en de kennis, die Gij ons bekend gemaakt hebt door Jezus, uwen knecht (Zoon); U zij de eere in der eeuwigheid".

„Gelijk dit gebroken brood verstrooid was op de bergen, en samengebracht één werd, aldus worde uwe kerk van de einden der aarde in uw koninkrijk samengebracht, want uwe is de heerlijkheid en de kracht door Jezus Christus, in der eeuwigheid".

Uit de beschrijvingen van de Didache en Justinus en Const. apost. II, kan niet opgemaakt worden, dat hierna iets als een consecratie-gebed, een gebed der wijding, gedaan werd, dat de woorden der instelling van het H. Avondmaal bevatte en door de inroeping des H. Geestes de gaven in verband brengt tot den zoendood van Jezus, zooals dat later het geval is.

Vervolgens worden de teekenen door de diakenen uitgedeeld en door de aanwezigen genoten.

Didache 10 gaat dan voort: „Na het gebruik moet aldus gedankt worden: „Wij danken U, Heilige Vader, voor uwen heiligen Naam, dien Gij eene woning gemaakt hebt in onze harten, en voor de kennis en het geloof en de onsterfelijkheid, die Gij ons bekend gemaakt hebt door Jezus, uwen knecht (Zoon); U zij de heerlijkheid in der eeuwigheid.

„Gij, Almachtige Heerscher, hebt alle dingen om uws Naams wille geschapen, spijze en drank hebt Gij den menschen gegeven ter genieting, opdat zij U zouden dankzeggen; maar ons hebt Gij uit genade verleend geestelijke spijze en drank en het eeuwige leven door uwen knecht (Zoon). Voor alles danken wij U, dat Gij machtig zijt; U zij de heerlijkheid in der eeuwigheid.

„Gedenk, Heere, aan uwe kerk, om haar te verlossen van alle kwaad en haar te volmaken in uwe liefde, en breng haar bijeen van de vier winden, de geheiligde, in uw Koninkrijk, dat Gij voor haar bereid hebt; want uwe is de kracht en de heerlijkheid in der eeuwigheid. Kome genade en verdwijne deze wereld". „Hosanna, den God Davids". „Indien iemand heilig is, hij kome; indien iemand het niet is, hij bekeere zich. Maranatha. Amen".

Hier verwacht men Christus' komst en wordt in die verwachting door het sacrament versterkt.

Later — doch dat is dan na Const. Apost. VII, 26, alwaar deze dankzegging ook bijna woordelijk voorkomt, — wordt dit gebeden vóór de uitreiking. De groet geldt dan niet meer den Christus, wiens wederkomst men verwacht; maar den Christus, die in het avondmaal tot zijne gemeente komt.

Hoe in lateren tijd 1) door de gemeente in hare samenkomsten gebeden is, daarvan zijn in de „Constitutiones apostolicae" meerdere proeven voorhanden uit verschillende eeuwen.

Het is moeilijk de wordingsgeschiedenis dier apostolische verordeningen na te speuren. Gewoonlijk acht men Const. Apost. II ontstaan in de 3e eeuw.

Const. Apost. VIII wordt algemeen aangezien voor eene, tot een geheel verwerkte, samenvatting van deelen der liturgie, in de oude katholieke kerk bestaande.

Behalve deze, waarschijnlijk in Antiochië ontstane, Constitutiones is Cyrillus' „Catechesis mystica" V eene goede bron, waaruit over de samenkomsten der gemeente en haar gemeenschappelijk bidden genoegzame kennis verkregen kan worden.

1) Literatuur, vooral: H. A. Köstlin, „Gesch. des christl. Gottesdienstes" 1887, en W. Möller „Lehrbuch der Kirchengeschichte", I, 1889, p. 280v. en 547v.

Onder den invloed der tijden, mede door het opkomen van het Gnosticisme en het Montanisme, is veel veranderd in het leven der kerk. Veranderd is met name het karakter van de godsdienstige samenkomst der gemeente. Zij geschiedde naar het voorbeeld des O. T., maar onder den invloed der natuurlijke religie. Vooral over de beteekenis van het offer en van den priester kwamen andere gedachten. Naar den geest der eeuw werd de cultus veranderd. Op het voorbeeld der heidensche mysteriën ontstond de z.g. „Arkandisciplin", die vooral in de 3e en 4e eeuw groote beteekenis verkreeg. Door eene reeks van liturgische handelingen heen werd de proseliet ten doop geleid en dan door het avondmaal tot meerdere volmaking gebracht. In overeenstemming daarmede is de godsdienstoefening in tweeën gedeeld. Er is eene „missa catechumenorum", voor allen toegankelijk, na welker beëindiging de „missa fidelium", voor de geloovigen alleen, aanvangt.

Tot het eerste deel der samenkomst, „de missa catechumenorum", behoorde de lezing der Schrift en de prediking, het gebed en het gezang. In het tweede deel, de „missa fidelium", werd het gebed gedaan en het avondmaal gebruikt.

Nadat de samenkomst geopend was met den gebruikelijken vredegroet en het antwoord der gemeente daarop, werd achtereenvolgens gelezen uit de wet en de profeten door den voorlezer. Aan het einde daarvan werd met psalmgezang tot de lezing des N. T. overgegaan: een deel uit de Hand. of de Brieven, en een deel uit het Evangelie (het laatste las de diaken). Somwijlen werd nog gezongen, om aldus bereid te worden voor de prediking, die meestal bestond uit het spreken van een woord tot stichting der hoorders, naar aanleiding van het gelezene, door den bisschop en de opzieners.

Na de prediking werd gebeden voor verschillende soorten van leden: voor de catechumenen, de energumenen, de competenten en de poenitenten.

Aan het einde van elk dier gebeden verlieten die bepaalde personen, voor wie gebeden was, het kerkgebouw; zoodat ten slotte alleen de avondmaalgangers overbleven. Zij deden het algemeene gebed als geloovigen in de nu beginnende „missa fidelium."

De kus des vredes werd gegeven, of vóór, of na de aanrichting der gaven.

De plechtigheid van het avondmaal volgt nu met al wat daarbij behoort.

Ten slotte ontvangt de knielende gemeente den zegen van den bisschop en gaat heen na het woord van den diaken.

Overeenkomstig deze korte beschrijving hield de gemeente hare samenkomst. Sedert de 5e eeuw verdwijnt meer en meer de practische beteekenis van het onderscheid der beide missen.

Uitvoerig wordt dit alles in het 8e boek der Constitutiones apostolicae beschreven.

Aan het einde van de prediking, terwijl allen zijn opgestaan, gaat de

diaken op eene verhevene plaats staan en roept uit: er zij geen toehoorder, er zij geen ongeloovige. Onder stilte zegt hij: „Bidt, gij catechumenen". (Zoo heeten zij, die onderwezen werden voor den doop).

Cap. 6. En alle geloovigen moeten met aandacht voor hen bidden, zeggende: „Kyrie eleïson". En dan bidt hij voor hen aldus:

„Laten wij allen God aanroepen voor de catechumenen, opdat de goede, menschen liefhebbende (God) met welgevallen hunne gebeden en aanroepingen verhoore, en hunne smeeking aannemend hen helpe en hun verleene de begeerten hunner harten tot hun heil; dat Hij hun openbare het evangelie van zijnen Christus, hen verlichte en verstand geve, dat Hij hen onderwijze in de kennis Gods, dat Hij hen leere zijne geboden en rechten, dat Hij in hen inplante zijne reine en zaligmakende vreeze, dat Hij de ooren hunner harten opene, opdat zij in zijne wet dag en nacht bezig zijn, dat Hij hen sterke in Godzaligheid, hen vereenige met- en rekene bij zijne heilige kudde, door hen waardig te keuren het bad der wedergeboorte, het kleed der onvergankelijkheid, het waarachtige leven, en dat Hij hen bevrijde van alle goddeloosheid en geene gelegenheid geve aan den wederpartijder tegen hen, maar hen reinige van alle besmetting des vleesches en des geestes, en in hen wone en in hen wandele door zijnen Christus, dat Hij hunnen ingang en uitgang zegene en hetgeen hun te wachten staat, tot hun heil besture. Laten wij ook vurig voor hen bidden, dat zij deel krijgen aan de vergeving der zonden door de inwijding, en de heilige mysteriën en de blijvende gemeenschap met de heiligen waardig geacht mogen worden".

„Staat op, catechumenen. Bidt om den vrede Gods door zijnen Christus, om een leven in vrede en zonder zonde gedurende den ganschen tijd uws levens, om een christelijk uiteinde, om de barmhartigheid en genade Gods, om vergeving der zonden en beveelt u zelf den Eeuwigen God door zijnen Christus toe. Buigt (het hoofd) en ontvangt den zegen".

Op dat alles, wat de diaken voorbidt, moet het volk, en voor allen de kinderen zeggen: „Kyrie eleïson".

Terwijl zij het hoofd buigen, bidt de bisschop vervolgens deze zegenbede:

„Almachtige God, ongeborene en ontoegankelijke, alleen waarachtige God, God en Vader van uwen Christus, uwen eeniggeboren Zoon, God des Troosters en Heere des heelals, die door Christus discipelen als leeraars hebt aangesteld tot leering der Godzaligheid: zie dan nu neder op uwe dienstknechten, de catechumenen van het evangelie van uwen Christus, en geef hun een nieuw hart en vernieuw een rechten geest in hun binnenste, opdat zij uwen wil kennen en doen met een volkomen hart en een bereidwillige ziel. Acht hen de heilige inwijding waardig en vereenig hen met uwe heilige kerk, en maak hen deelge-

nooten der goddelijke mysteriën, door Christus, onze Hope, die voor hen gestorven is, door wien U zij eere en aanbidding in den H. Geest in eeuwigheid. Amen".

Daarna zegt de diaken: „Catechumenen, gaat heen in vrede!"

Nadat de catechumenen zich verwijderd hebben, zegt de diaken: „Bidt gij, die van onreine geesten bezeten zijt". „Laten wij allen ijverig voor hen bidden, dat de menschen liefhebbende God door Christus de onreine en booze geesten bestraffe en degenen, die Hem smeeken, bevrijde van het geweld des wederpartijders. Hij, die het legioen der daemonen en den aartsboozen duivel bestraft heeft, Hij bestraffe ook nu de afvalligen der Godzaligheid en bevrijde zijne eigene schepselen van diens invloed, en reinige hen, die Hij met groote wijsheid gemaakt heeft. Laten wij nog vurig voor hen bidden: Red hen en richt hen op, o God, door uwe kracht".

„Buigt u, energumenen, (dat is de naam voor de bezetenen) en ontvangt den zegen".

Cap. 7. En de bisschop moet dan bidden, zeggende:

„Gij, die den sterke gebonden en zijne geheele wapenrusting genomen hebt, die ons de macht geeft op slangen en scorpioenen te treden en over de geheele macht des vijands, (Gij), die de menschenmoordende slang gebonden ons hebt overgegeven als eene musch aan knapen, voor wien alles beeft en siddert voor het aangezicht uwer macht, (Gij) die hem als een bliksem van den hemel ter aarde gestort hebt, niet door een val in de ruimte, maar van eere tot smaad, van wege zijne vrijwillige boosheid, wiens blik afgronden droogmaakt, wiens schelden bergen versmelt en wiens waarheid eeuwig duurt, wien de kinderen loven en de zuigelingen prijzen, wien de engelen verheerlijken en aanbidden, (Gij), die de aarde aanziet en haar doet sidderen, die de bergen beroert en zij rooken, die de zee scheidt en haar droogmaakt, en alle hare rivieren uitdroogt, van wien de wolken stof der voeten zijn, die over de zee wandelt, als over den vasten grond, eengeboren God, Zoon des grooten Vaders, bestraf de booze geesten en bevrijd de werken uwer handen uit het geweld des tegenpartijdigen geestes, want U zij heerlijkheid, eere en aanbidding en door U uwen Vader in den H. Geest in eeuwigheid. Amen".

En de diaken zegge daarop: „Gaat heen, gij energumenen."

En nadat dezen zich verwijderd hebben, roept de diaken: „Bidt, gij doopelingen". (Dat zijn de z.g. competenten, die aan het einde kwamen van de voorbereiding tot den doop).

„Laten wij, geloovigen, allen ijverig voor hen bidden, dat de Heere degenen, die in Christus' dood gedoopt zijn, waardig achte met hem op te staan en medegenooten te worden van zijn koninkrijk en deelgenooten van zijne mysteriën, dat Hij hen vereenige en samenvoege met

degenen, die gezaligd worden in zijne heilige kerk. Red hen en richt hen op door uwe genade".

Voor God door zijnen Christus verzegeld zijnde, zullen zij door den bisschop gezegend worden met dezen zegen:

Cap. 8. „Gij, die door uwe heilige profeten tevoren gezegd hebt tot de doopelingen: wordt gewasschen, wordt rein, en door uwen Christus de geestelijke wedergeboorte tot eene wet hebt gesteld, zie Gij nu zelf neder op de doopelingen en zegen en heilig en bereid hen, dat zij waardig worden uwe geestelijke gave en het ware kindschap, uwe geestelijke mysteriën en de gemeenschap met degenen, die zalig worden, door Christus, onzen Zaligmaker, door wien U zij heerlijkheid, eere en aanbidding in den H. Geest in eeuwigheid. Amen".

En de diaken zegge: „Gaat heen, gij doopelingen".

En daarna roept de diaken: „Bidt, gij boete doenden" (Poenitenten).

„Laten wij allen vurig bidden voor de broeders, die boete doen, dat de barmhartige God hun wijze den weg der boete, hunne herroeping en belijdenis aanneme, en den satan onder hunne voeten spoedig verplettere, en hen redde van den strik des satans en van de mishandeling der daemonen, en hen bevrijde van elk ongeoorloofd woord en van elke schandelijke daad en booze gedachte, dat Hij hen vergeve alle hunne zonde, zoowel de vrijwillige als de onvrijwillige, en het handschrift, dat tegen hen was, uitdelge en hen inschrijve in het boek des levens, dat Hij hen reinige van alle besmetting des vleesches en des geestes, en hen vereenige door terugvoering in zijne heilige kudde, omdat Hij zelf ons gedichtsel kent; want wie zal zich beroemen, een zuiver hart te hebben, of wie kan zeggen, rein van zonde te zijn? want wij allen zijn strafwaardig. Laten wij nog vuriger voor hen bidden, want er is blijdschap in den hemel over éénen zondaar, die zich bekeert, dat zij, zich afgekeerd hebbende van elk ongeoorloofd werk, bereid mogen zijn voor elke goede daad, opdat de menschen liefhebbende God snel zij in het genadig aannemen hunner beden, hen herstelle in de vroegere eere en hun wedergeve de blijdschap der zaligheid, en hen bevestige door een geest, die kan leiden, opdat zij niet meer wankelen in hunne gangen, maar dat zij waardig geacht worden, medegenooten te worden van zijne heilige heiligheden en deelgenooten van de goddelijke mysteriën, opdat zij, het kindschap waardig gebleken, het eeuwige leven erlangen. Laten wij allen nog vurig voor hen zeggen: Kyrie eleïson, red hen, o God, en richt hen op door uwe barmhartigheid". „Opgericht voor God door zijnen Christus, buigt u en ontvangt den zegen".

Cap. 9. De bisschop bidde nu het volgende:

„Almachtige, eeuwige God, Heere des heelals, Schepper en Bestuurder der wereld, die den mensch als het sieraad der wereld maakt door Christus, en hem eene wet geeft, ingeschapen en geschreven, opdat

hij naar behooren als een zedelijk wezen zou leven, en den zondaar tot zijne bekeering uwe eigen goedheid als onderpand geeft: zie op hen, die voor u den nek der ziel en des lichaams gebogen hebben, dewijl Gij niet wilt den dood des zondaars, maar zijne boete, dat hij zich bekeere van zijnen boozen weg en leve. Gij, die de boete der Ninevieten hebt aangenomen, die wilt, dat alle menschen zalig worden en tot kennis der waarheid komen, die den zoon, welke zijn vermogen in brasserijen had doorgebracht, met vaderlijk erbarmen hebt aangenomen om zijne boete; neem Gij ook nu het berouw aan uwer smeekelingen, dewijl er niemand is, die niet tegen U gezondigd heeft, want indien Gij de ongerechtigheden gadeslaat, Heere, Heere, wie zal bestaan? daar toch bij U verzoening is; en herstel hen weder in uwe heilige kerk in de vroegere eere en waardigheid door Christus, onzen God en Zaligmaker, door wien U zij eere en aanbidding in den H. Geest in eeuwigheid. Amen."

En de diaken zegge: „Gaat heen, gij boete doenden".

De vraag is gedaan, of al die gebeden in de samenkomst der gemeente inderdaad achter elkaar zouden gebeden zijn. Chrysostomus 1) spreekt van gebeden voor de catechumenen, die nog buiten de kerk staan, en ook voor de energumenen die door daemonen bezeten waren, en ook voor de boete doenden, maar niet van gebeden voor de doopelingen. Doch het is de vraag, of die bezetenen en boetelingen er altijd waren. De maker van dit 8e boek der apostol. constitutiones heeft blijkbaar van hier en elders gebeden verzameld, die betrekking hadden op het onderricht der catechumenen en den doop. 2)

Hoe het zij, nadat gebeden was voor degenen, die niet tot de geloovigen gerekend konden worden, en dezen waren heengezonden, zeide de diaken: „Niemand dergenen, die niet kunnen, kome te voorschijn. Zoovelen, als wij geloovigen zijn, laten wij de knie buigen, laten wij God bidden door zijnen Christus, laten wij allen met aandacht God aanroepen door zijnen Christus".

Dat was het algemeene gebed voor alle menschen en alle nooden, dat Cap. 10 ons biedt. De diaken noemde de verschillende zaken en personen, en hetgeen daaromtrent gebeden werd. Daarmede zal de gemeente telkens ingestemd hebben met haar „Kyrie eleïson." Aan het einde deed de bisschop het gebed voor de gemeente zelve. Cap. 11. Maar ook hier zal wel de samensteller het oude bij het nieuwe hebben gevoegd.

Het is duidelijk na te gaan, hoe dit gebed der gewijden steeds meer van plaats veranderd is. Het kreeg zijne plaats na het geven van den broederkus. Zoo leert ons Constit. apost. II, 57: „daarna — na het

1) Zie de citaten bij Daniël „Codex liturg" IV p. 50.

2) Verg. E. v. d. Goltz, „Das Gebet in der ältesten Christenheit", 1901, p. 257.

geven van den kus — bidde de diaken voor de kerk in haar geheel, en (voor) geheel de wereld met hetgeen tot haar behoort en zij oplevert, voor de priesters en de overheden, voor den opperpriester en den koning, en den algemeenen vrede". Doch ook daar bleef het niet. De eigenlijke voorbede werd later gedaan na de wijding der gaven van brood en wijn, na de consecratie. Door het offer daarvan wordt de kracht der voorbede gesterkt. Zoo zal het de maker van Constit. apost. VIII, 12 straks laten hooren. En aldus beschrijft ook Cyrillus de bij hem geldende gewoonte: „Nadat dit geestelijk offer (het avondmaal), deze onbloedige godsdienst volbracht is, roepen wij onder dit offer der verzoening tot God voor den algemeenen vrede der kerken, voor den welstand der wereld, voor koningen, voor soldaten en bondgenooten, voor de kranken, voor de onderdrukten, en alles tezamen voor allen, die hulp van noode hebben, bidden wij allen en brengen dit offer".

Nu begint de eigenlijke „missa fidelium".

De diaken roepe: „Laat ons opmerken." De bisschop begroete de gemeente en zegge: „De vrede Gods zij met u allen", het volk antwoorde: „en met uwen geest." De diaken zegge tot allen: „Groet elkander met een heiligen kus" en dan moeten de lieden van den clerus den bisschop, de leeken de leeken, en de vrouwen de vrouwen begroeten. Daarna wordt stilte geboden. Cap. 12 beschrijft dan, hoe een diaken roept, nadat degenen, die er niet bij behooren, vermaand zijn heen te gaan: „Niemand zij in huichelarij; verheven tot den Heere met vreeze en beven, laat ons staan om te offeren."

De gaven worden plechtig door de diakenen naar het altaar voor den bisschop gebracht, die daar zit, omgeven door de presbyters. Twee diakenen zorgen door waaiers er voor, dat er geene insecten in den kelk komen. De opperpriester, te midden der priesters in een praalgewaad voor het altaar staande, maakt het teeken des kruises met de hand op het voorhoofd en groet de gemeente met dezen zegen: „De genade des almachtigen Gods en de liefde onzes Heeren Jezus Christus en de gemeenschap des Heiligen Geestes zij met u allen", waarop allen eenstemmig antwoorden: „en met uwen geest."

Daarna zegt de opperpriester: „Naar boven den geest," (bij Cyrillus V, 4: „naar boven de harten") en antwoorden allen: „Wij hebben dien verheven tot den Heere".

Wanneer de opperpriester verder gezegd heeft: „Laat ons den Heere dankzeggen," en allen geantwoord hebben: „Het is waardig en recht", bidt de opperpriester een lang gebed, dat begint: „Waarlijk waardig en recht is het, vóór alles U te prijzen, o God, die . . . . ." In dit gebed wordt de eeuwige, ongeboren God geprezen, die door den Zoon de zichtbare en onzichtbare wereld geschapen heeft en in het bijzonder den mensch, wiens geschiedenis van het paradijs tot den

intocht der kinderen Israëls in Kanaän bij het licht der openbaring, onder dankzegging aan God, wordt herinnerd. Met de woorden: „Voor dat alles zij U de eere, Almachtige Heerscher. U aanbidden ontelbare legerscharen van engelen, aartsengelen, enz." wordt de overgang gemaakt tot het in Jes. 6 vermelde woord dier aanbidding, dat nu door de geheele gemeente wordt aangeheven: „Heilig, heilig, heilig is de Heere der heirscharen; de hemel en de aarde is vol van zijne heerlijkheid; geloofd zij Hij in eeuwigheid. Amen". — Hierna gaat de opperpriester voort: „want waarlijk heilig en alheilig zijt Gij, de Hoogste en boven alles verhevene in eeuwigheid," en dan worden de werken der herschepping geprezen: de verlossing, de menschwording, het leven en leeren, het lijden en sterven, de opstanding en verheerlijking van Jezus. En dan heet het: „Gedachtig aan hetgeen Hij om ons ondergaan heeft, danken wij U, Almachtige God, niet zooveel als wij verschuldigd zijn, maar zooveel als wij kunnen, en vervullen zijne verordening". Hiermede wordt de overgang gemaakt tot de woorden der instelling van het avondmaal, die in gebedsvorm gehouden worden: „want in den nacht, waarin Hij overgeleverd werd, nam Hij het brood met zijne heilige en onbevlekte handen en zag op U, zijnen God en Vader, en brak het en gaf het zijnen discipelen, zeggende: „Dit is het sacrament des N. Testaments, neemt daarvan, eet, dat is mijn lichaam, dat voor velen verbroken wordt tot vergeving van zonden". Desgelijks mengde Hij den beker met wijn en water, en heiligde hem en gaf hem hun, zeggende: „Drinkt allen daaruit, dat is mijn bloed, dat voor velen vergoten wordt tot vergeving der zonden; doet dat tot mijne gedachtenis; want zoo dikwijls gij dit brood eet en dezen beker drinkt, zoo verkondigt mijnen dood, totdat Ik kom." Na deze woorden gaat het gebed voort: „Gedachtig dan nu aan zijn lijden en sterven, en zijne opstanding van de dooden en terugkeer in den hemel, en zijne toekomstige tweede parousie, waarin Hij komt met heerlijkheid en macht, om te oordeelen levenden en dooden, en een ieder naar zijne werken te vergelden, offeren (*προσφερομεν*) wij U, o koning en God, naar zijn bevel dit brood en dezen beker, U door Hem dankzeggend, dat Gij ons verwaardigd hebt, voor U te staan en U als priesters te dienen; en wij bidden U, dat Gij welgevallig nederziet op deze voor U liggende gaven, o God, die niets noodig hebt, en dat Gij daarin een welbehagen neemt ter eere van uwen Christus." En nu volgt de inroeping des H. Geestes, (waarvan Cyrillus V, 7 zegt: „Wij roepen den menschen liefhebbenden God aan, om den H. Geest neder te zenden op hetgeen gereed staat, opdat Hij het brood make tot het lichaam van Christus, en den wijn tot het bloed van Christus; want hetgeen de H. Geest aanraakt, dat is zeker geheiligd en veranderd"): „en dat Gij uwen H. Geest nederzendt op dit offer, den Getuige van het lijden van den Heere Jezus, opdat Hij dit brood make

(ἀποφηνῇ) het lichaam van uwen Christus en dezen beker het bloed van uwen Christus, opdat de deelnemers daaraan (οἱ μεταλαβόντες αὐτοῦ) gesterkt worden tot Godzaligheid, vergeving der zonden deelachtig worden, van den duivel en zijne verleiding gered worden, met den H. Geest vervuld worden, uwen Christus waardig worden, het eeuwige leven deelachtig worden, daar Gij hun verzoening geschonken hebt, Almachtige Heerscher." En dan volgt de voorbede, onmiddellijk daarop:

„Nog bidden wij U, Heere, ook voor uwe heilige kerk, die van het eene einde der aarde tot het andere reikt, die Gij U verworven hebt door het kostbare bloed van uwen Christus: dat Gij haar ongeschokt en onbewogen behoedt tot de voleinding der wereld, en voor ieder episcopaat, dat het woord der waarheid recht snijdt. — Nog roepen wij U aan ook voor mij, die in zijne nietigheid U offert, en voor het geheele presbyterium, voor de diakenen en geheel den clerus, dat Gij allen wijsheid schenkt en met den H. Geest vervult. — Nog roepen wij U aan, Heere, voor den koning en die in hoogheid zijn, en voor het geheele leger, dat onze zaken in vrede voortgaan, opdat wij den ganschen tijd onzes levens in vrede en eendracht doorbrengen en U mogen verheerlijken door Jezus Christus, onze Hope. — Nog brengen wij onze bede U toe ook voor al de heiligen, die van eeuwigheid U behaagd hebben, (voor) patriarchen, profeten, rechtvaardigen, apostelen, martelaren, confessores, bisschoppen, presbyters, diakenen, subdiakenen, lectores, zangers, maagden, weduwen, leeken en allen, wier namen Gij zelf kent. — Nog brengen wij onze bede U toe voor dit volk, dat Gij het tot lof van uwen Christus maakt tot een koninklijk priesterdom tot een heilig volk; voor wie in maagdelijkheid en kuischheid leven, voor de weduwen der kerk, voor wie in eerzamen echt en voortbrenging van kinderen leven, voor de onmondigen van uw volk, dat Gij niemand onzer verwerpelijk maakt. — Nog bidden wij U ook voor deze stad en hare inwoners, voor wie in krankheden, voor wie in bittere slavernij, voor wie in ballingschap, voor wie in verbanning verkeeren, voor wie op zee varen en te land reizen, dat Gij allen zijt een helper, bijstand en beschermer. — Nog roepen wij U aan ook voor wie ons haten en ons vervolgen om uws Naams wil, voor wie buiten (de kerk) staan en afgedwaald zijn, dat Gij hen tot het goede bekeert en hunne woede verzacht. — Nog roepen wij U aan ook voor de catechumenen der kerk en voor wie door den tegenpartijder bestormd worden, en voor onze broederen, die boete doen, dat Gij de eersten in het geloof volmaakt, de anderen van het geweld des boozen reinigt, en van de laatsten de boete aanneemt, en zoowel hun als ons onze zonden vergeeft. — Nog brengen wij onze bede U toe ook voor de goede temperatuur der lucht en de goede opbrengst der vruchten, dat wij onafgebroken ons deel ontvangen van de goederen, die

van U komen, en onophoudelijk U loven, die allen vleesch spijze geeft. — Nog roepen wij U aan voor wie om eene gegronde reden afwezig zijn, dat Gij ons allen tezamen in Godzaligheid bewaart en in het rijk van uwen Christus, den God van alle zinnelijk en geestelijk waarneembare schepsel, onzen Koning, verzamelt, onveranderlijk, onberispelijk en onbestraffelijk. Want U zij heerlijkheid, aanbidding en dankzegging, eere en goddelijke vereering, den Vader en den Zoon en den H. Geest, en nu en altijd en in de voortdurende en oneindige eeuwigheid". Al het volk zegge: „Amen". De bisschop zegt dan: „De vrede Gods zij met u allen", en het volk antwoordt „en met uwen geest" 1).

Na de opwekking: „Laat ons opgestaan ons Gode overgeven door zijnen Christus", doet de bisschop het wijgebed:

„O groote en roemrijke God, die groot zijt in raad en machtig in daden, God en Vader van uwen heiligen knecht (Zoon) Jezus, onzen Zaligmaker, zie neder op ons en op uwe kudde hier, die Gij door Hem verkoren hebt tot heerlijkheid van uwen Naam; en wijl Gij ons naar lichaam en ziel geheiligd hebt, acht ons, nu wij rein geworden zijn van alle besmetting des vleesches en des geestes, waardig om deel te hebben aan de voorgestelde goederen, en oordeel niemand onzer onwaardig, maar wees onze helper, bijstand en beschermer door uwen Christus, met wien U zij heerlijkheid, eere, prijs, lof en dankzegging, en den H. Geest in der eeuwigheid. Amen".

Als allen „Amen" gezegd hebben op dit gebed, roept de diaken: „Laat ons opmerken", spreekt de bisschop: „Het heilige voor de heiligen", en antwoordt het volk: „Één is heilig, één Heer, één Jezus Christus, tot heerlijkheid van God den Vader, gezegend in eeuwigheid. Amen. Eere zij God in de hoogste (hemelen) en vrede op aarde, in menschen een welbehagen. Hosanna den Zone Davids; gezegend is God de Heere, die komt in den naam des Heeren en ons verschenen is; Hosanna in de hoogste (hemelen)!"

Nu communiceert de bisschop, en daarna komen de leden der gemeente in bepaalde orde. De bisschop geeft het brood (*προσφοράν*) met de woorden: „Het lichaam van Christus"; de diaken reikt den beker over met de woorden: „Het bloed van Christus", en beide malen antwoordt de communicant met „Amen". Terwijl men communiceert wordt Psalm 34 gelezen. Aan het einde, als allen, mannen en vrouwen,

1) Cap. 13 biedt hierna nog eene voorbede: korter — maar daardoor treffender; daarin staat b.v.: „laat ons voor het offer, dat den Heere God voorgedragen is, smeeken, dat de goede God het aanneme, door het middelaarschap van zijnen Christus, op zijn altaar in de hemelen tot een welriekenden reuk" . . . . . en „laten wij de heilige martelaren gedenken, dat wij verwaardigd worden aan hunnen strijd deel te nemen" . . . . . terwijl het eindigt met: „laten wij allen voor elkaar roepen: richt ons op, o God door uwe genade!"

't sacrament ontvangen hebben, en de overblijfsen door de diakenen zijn opgeborgen, roept de diaken:

Cap. 14. „Laten wij, nu wij het kostbare lichaam en het kostbare bloed van Christus deelachtig geworden zijn, Hem dankzeggen, die ons waardig geacht heeft, aan zijne heilige sacramenten deel te nemen, en roepen wij (Hem) aan, dat het ons niet zij tot een oordeel, maar tot zaligheid, tot nuttigheid der ziel en des lichaams, tot bewaring der Godzaligheid, tot vergeving der zonden, tot het leven der toekomende eeuw! Laten wij opstaan; laten wij door de genade van Christus ons stellen voor God, den eenigen ongeboren God en zijnen Christus!"

Alsdan gaat de bisschop in dankzegging voor: Cap. 15. „Heere, Almachtige God, Vader van uwen Christus, den gezegenden knecht (Zoon), die verhoort degenen, die U met oprechtheid aanroepen, die ook de beden kent dergenen, die zwijgen. Wij danken U, dat Gij ons waardig geacht hebt, deel te nemen aan uwe heilige sacramenten, die Gij ons verleend hebt tot volle verzekerdheid van hetgeen goed gekend is, tot bewaring der Godzaligheid, tot vergeving van zonden, daar de naam van uwen Christus over ons aangeroepen is, en wij U toegeëigend zijn. Gij, die ons afgezonderd hebt van de gemeenschap der goddeloozen, vereenig ons met hen, die U geheiligd zijn; bevestig ons in de waarheid door de gedurige zending des H. Geestes; openbaar ons, wat wij niet weten; voeg daaraan toe, wat ons ontbreekt; versterk ons in hetgeen wij hebben leeren kennen. Bewaar de priesters onberispelijk in uwen dienst; behoud de koningen in vrede, de overheden in rechtvaardigheid, de lucht in de goede temperatuur, de vruchten in rijken oogst, de wereld in almachtige voorzienigheid. Breng de oorlogzuchtige volkeren tot bedaren; bekeer de dwalenden; heilig uw volk; behoed wie in maagdelijkheid leven; bewaar wie in het huwelijk leven in trouwheid; versterk wie in kuischheid leven; breng de onmondigen tot den leeftijd der volwassenen; bevestig de nieuw aangekomenen; onderwijs degenen, die op de catechisatie zijn, en maak hen de wijding (den doop) waardig, en verzamel ons allen in het koninkrijk der hemelen in Christus Jezus, onzen Heere, met wien U zij heerlijkheid, eere en aanbidding, en den H. Geest in der eeuwigheid. Amen".

Nadat de diaken nu geroepen heeft: „Buigt u Gode door zijnen Christus en ontvangt den zegen", spreekt de bisschop de zegenbede:

„O almachtige God, die de waarachtige en onvergetelijke zijt, die overal zijt en in alles zijt, en in niets als iets, dat daarin begrepen is, bestaat, die door de ruimte niet bepaald wordt, die door den tijd niet veroudert, die door eeuwen niet begrensd wordt, die door woorden niet overreed wordt, die aan wording niet onderhevig zijt, die bewaking niet noodig hebt, die voor verderf te hoog zijt, die voor verandering onvatbaar zijt, die van nature onveranderlijk zijt, die een ontoegankelijk licht

bewoont, die voor het schepsel onzichtbaar zijt, die bekend zijt voor alle redelijke schepselen, welke U met toegenegenheid zoeken, die begrepen wordt door degenen, welke U in toegenegenheid opzoeken, God van Israël, van uw volk, dat waarlijk ziet, dat in Christus gelooft; verhoor mij, nu Gij genadig zijt geworden, om uws Naams wil en zegen hen, die voor U hunnen nek gebogen hebben en geef hun de begeerten hunner harten, welke tot hun nut strekken, en doe niemand hunner verwerpelijk zijn uit uw koninkrijk; maar heilig hen, bewaak, bedek, verzorg, verlos hen van den tegenpartijder en iederen vijand, bescherm hunne huishouding, bewaak hunnen ingang en uitgang. Want U zij eere, prijs, glorie, aanbidding, Goddelijke vereering, en uwen knecht (Zoon) Jezus, uwen Christus, onzen Heere en God en Koning, en den H. Geest, nu en altijd en in der eeuwigheid. Amen".

En dan zegt de diaken: „Gaat heen in vrede".

§ 11. De gebeden van Calvijn.

Genève's groote hervormer, Calvijn, was bij uitnemendheid bedienaar des Woords. Bijna dagelijks heeft hij in Genève gepredikt. Van die predikatiën zijn de meeste bewaard gebleven, doordat een snelschrijver ze heeft opgeschreven, terwijl Calvijn ze uitsprak. Maar behalve die predikatiën zijn ook bewaard gebleven de gebeden, die Calvijn uit naam der gemeente, tot God opzond.

In de Geneefsche liturgie, „la forme des prieres et chantz ecclesiastiques", en in de uitgave van Calvijns werken vinden we daaromtrent de volgende gegevens over de gebeden.

Des Zondagsmorgens was hij gewoon, na het lezen van de openbare schuldbelijdenis 1) en het zingen van een psalm of een deel daarvan, een gebed te doen vóór de predikatie. De vorm daarvan was aan den dienaar zelf overgelaten; Calvijn placht het volgende te bidden (Calvini opera, XXIII p. 741).

„Wij zullen onzen goeden God en Vader aanroepen, Hem smeekende, daar alle volheid van wijsheid en licht in Hem is, dat Hij ons door zijnen Heiligen Geest verlichten moge in de ware kennis van zijn Woord, dat Hij ons genade verleene, om dat Woord in rechte vreeze en verootmoediging te ontvangen, opdat wij daardoor onderwezen worden, ons vertrouwen volkomenlijk in Hem alleen te stellen, Hem te dienen en te eeren, zooals het behoorlijk is, om zijnen heiligen Naam gedurende ons gansche leven te verheerlijken en onze naasten door goede voorbeelden te stichten; Hem de liefde en de vreeze bewijzende, die ge-

1) Daarvan is de bijna woordelijke vertaling te vinden in ons „kort gebed vóór de predikatie in de week", van het begin tot „wil ons ook door uw heilig Woord, enz."

trouwe knechten aan hunne meesters, en kinderen aan hunne vaders verschuldigd zijn; daar het Hem behaagd heeft, ons deze genade te bewijzen, dat Hij ons onder het getal zijner knechten en kinderen heeft aangenomen. En wij zullen Hem bidden, zooals onze goede Meester ons geleerd heeft: „Onze Vader, die in de hemelen zijt, enz."

Het einde der predikatie was een overgang tot het gebed, die telkens eenigszins gewijzigd werd naar den inhoud der prediking; b.v. na de preek over Galaten 6 : 14—18. (Calvini opera Ll p. 136):

„Wij zullen ons buigen voor de Majesteit van onzen goeden God, met erkentenis van onze zonden, Hem biddende, dat wij daardoor zoo getroffen worden, dat het er ons toe leide, om daarover te treuren, en om Hem daarvoor vergeving te vragen en ook om ons te hervormen tot eene ware bekeering, zoodat wij tegen alle onze ondeugden en al de verdorvenheden van ons vleesch kunnen strijden, totdat Hij er ons geheel van ontkleed heeft, om ons met zijne gerechtigheid te bekleeden. Alzoo zullen wij allen spreken, (en dan volgt het formulier, Calvini opera VI p. 175v.):

„Almachtige God, Hemelsche Vader, Gij hebt ons beloofd, ons te verhooren in onze smeekingen, die wij U zouden brengen in den naam van uwen zeer geliefden Zoon Jezus Christus, onzen Heere, en desgelijks zijn wij onderwezen door de leer van Hem en zijne apostelen, in zijnen naam bijeen te komen, met de belofte, dat Hij in het midden van ons zal zijn, en dat Hij onze Middelaar bij U zal zijn om alle zaken, waarin wij samenstemmen op aarde, te verkrijgen (en te bekomen).

„Allereerst hebben wij uw bevel, te bidden voor degenen, die Gij over ons gesteld hebt als overheden en heerschers, vervolgens voor al de behoeften van uw volk, ja zelfs van alle menschen. Daarom, vertrouwend op uwe heilige leer en uwe beloften, aangezien wij voor uw aangezicht en in den naam van uwen Zoon, onzen Heere Jezus Christus, alhier vergaderd zijn, smeeken wij U hartelijk, o onze goede God en Vader, in den naam van onzen eenigen Zaligmaker en Middelaar, wil ons door uwe oneindige goedertierenheid, genadiglijk onze schulden vergeven, en onze gedachten en onze begeerten zoo tot U trekken en opheffen, dat wij van ganscher harte U kunnen smeeken (en aanroepen), waarlijk naar uw welbehagen en wil, die alleen redelijk is.

„Wij bidden U dan, Hemelsche Vader, voor alle vorsten en heeren, uwe dienaren, aan wie Gij het beheer uwer gerechtigheid hebt opgedragen, en in het bijzonder voor de heeren dezer stad, dat het U behage, hun uwen Geest te verleenen, die alleen goed en waarlijk de hoogste is, en dagelijks hun dien te vermeerderen, zoodat zij — erkennende in waar geloof, dat Jezus Christus, uw Zoon, onze Heere, de Koning der koningen en Heere over alle Heeren is, daar Gij Hem alle macht in hemel en op aarde gegeven hebt — zoeken, Hem te dienen en zijn rijk

te verhoogen in hun gebied, (leidende en) regeerende naar uw welbehagen hunne onderdanen, die de schepselen uwer handen zijn en schapen uwer weide; opdat zoo hier, als over de geheele aarde, in goeden vrede (en rust) bewaard zijnde, wij U in alle heiligheid en eerbaarheid dienen mogen, en bevrijd (en verzekerd) zijnde van de vreeze onzer vijanden, U in geheel ons leven lof kunnen toebrengen. (Amen.)

„Ook bidden wij U, ware Vader en Zaligmaker, voor al degenen, die Gij als herder over uwe geloovigen hebt besteld, en aan wie Gij het opzicht over de zielen en de uitreiking van uw heilig evangelie hebt opgedragen, dat Gij hen (bestiert en) leidt door uwen Heiligen Geest, opdat zij trouwe en oprechte dienaars uwer heerlijkheid bevonden worden, die altoos dit doel hebben, dat alle (dwalende en) verdoolde arme schapen vergaderd en teruggebracht worden tot den Heere Jezus Christus, den oppersten Herder en Vorst der opzieners, opdat zij van dag tot dag in Hem wassen en toenemen tot alle gerechtigheid en heiligheid. En aan den anderen kant, wil alle kerken bevrijden van den muil der verscheurende wolven en van alle huurlingen, die hunne eerzucht of hun voordeel, en geenszins de verhooging van uwen heiligen Naam, noch de zaligheid van uwe kudde zoeken.

Vervolgens bidden wij U, goedertieren God en barmhartig Vader, voor alle menschen in 't algemeen, dat — daar gij erkend wilt zijn als Zaligmaker van de geheele wereld door de verlossing, teweeggebracht door uwen Zoon Jezus Christus — dat zij, die nog vreemd zijn aan zijne kennis, daar zij nog in de duisternis en gevangenschap der (dwaling en) onkunde verkeeren, door de verlichting uws Heiligen Geestes en de prediking uws evangelies tot den rechten weg der zaligheid geleid mogen worden, die hierin bestaat, dat zij U, den eenigen waren God, kennen en Hem, dien Gij gezonden hebt, Jezus Christus. En dat zij, die Gij reeds met uwe genade bezocht en door de kennis uws Woords verlicht hebt, dagelijks mogen wassen in het goede, verrijkt zijnde met uwe geestelijke zegeningen, opdat wij allen tezamen U met één hart en één mond mogen aanbidden, en eere en vereering geven aan uwen Christus, onzen Meester, Koning en Wetgever.

Op gelijke wijze, o God van alle vertroosting, bevelen wij U aan alle degenen, die Gij bezoekt en kastijdt door kruis en tegenspoed [de volkeren, die Gij teistert met pest of oorlog of hongersnood, de personen, die geslagen worden] door armoede, of gevangenis, of ziekte, of verbanning, of andere ramp des lichaams, of smart des geestes, dat Gij hen wilt doen (kennen en) verstaan uwe vaderlijke toegenegenheid, die daarin bestaat, dat Gij hen tot hunne verbetering kastijdt, opdat zij met geheel hun hart zich tot U bekeeren en bekeerd zijnde volkomene vertroosting ontvangen en van alle rampen bevrijd worden.

[Inzonderheid bevelen wij U aan al onze arme broeders, die onder de tyrannie van den antichrist verstrooid zijn, daar zij van het voedsel des levens verstoken en van de vrijheid beroofd zijn, om uwen heiligen Naam openlijk te kunnen aanroepen, die zelfs gevangen gehouden of vervolgd worden door de vijanden uws evangelies, — dat het U behage, o Vader der genade, hen te versterken door de kracht uws Geestes, zoodat zij nimmer bezwijken, maar volstandig volharden in uwe heilige roeping; (dat het U behage), hen te helpen en hen bij te staan, zooals Gij weet, dat het hun van noode is; hen te troosten in hunne smarten, hen onder uwe hoede te bewaren tegen de woede der wolven, hen te doen toenemen in alle gaven uws Geestes, opdat zij U verheerlijken zoowel in hun leven, als in hun sterven].

Eindelijk, o God en Vader, verleen ons, ja ook aan ons, die hier samenvergaderd zijn in den naam van uwen Zoon Jezus, om zijn Woord (en zijn heilig avondmaal), dat wij bekennen, oprecht en zonder geveinsdheid, in welk een verderf wij van nature zijn en welke verdoemenis wij verdienen en van dag tot dag op ons laden door ons ongelukkig en ongeregeld leven, opdat wij, — ziende (en verstaande), dat er niets goeds in ons is, en dat ons vleesch en bloed niet in staat zijn uw koninkrijk ten erve te bezitten; — met geheel ons gemoed en in vast vertrouwen ons geheel en al overgeven aan uwen lieven Zoon Jezus, onzen Heere, den eenigen Zaligmaker en Verlosser, opdat Hij, in ons wonende, onzen ouden Adam doode, ons vernieuwende tot een beter leven, waardoor uw Naam, naar dat Hij heilig en waardig is, verheven en verheerlijkt worde, overal en in alle plaatsen. Insgelijks 1) dat Gij de heerschappij en het bestuur over ons allen hebt, en dat wij dagelijks meer en meer leeren, ons te onderwerpen en onderworpen te zijn aan uwe Majesteit; alzoo, dat Gij overal Koning en Heerscher zijn moogt, uw volk leidende door den scepter uws Woords en door de kracht uws Geestes, uwe vijanden beschamende door de kracht uwer waarheid en gerechtigheid. En dat alzoo alle macht en hoogheid, die tegen uwe eere ingaat, van dag tot dag uitgeroeid en vernietigd worde, totdat de vervulling van uw koninkrijk kome [en de volkomenheid daarvan geheel en al bevestigd zij], wanneer Gij ten oordeele verschijnen zult [in den persoon uws Zoons]. Dat wij met alle schepselen U ware en volkomene gehoorzaamheid bewijzen, gelijk uwe engelen en hemelsche boden niets vragen dan het volbrengen uwer geboden; en dat alzoo uw wil vervuld worde zonder eenig tegenspreken, en dat allen zich schikken, om U te dienen en te behagen, met verzaking van hunnen eigen wil en van alle begeerten huns vleesches. Dat wij, in de liefde en in de vreeze uws

1) Hier is de orde gevolgd van de editie van 1547 en later. Zooals men bemerkt, wordt hier eene uitbreiding van het Gebed des Heeren gebeden.

Naams wandelende, gevoed worden door uwe goedheid, en dat Gij ons alle dingen schenkt, die ons noodig en dienstig zijn, om vreedzaam ons brood te eten, opdat wij, ziende, dat Gij zorg voor ons draagt, U te meer erkennen als onzen Vader, en alles goeds van uwe hand verwachten, ons betrouwen van alle schepselen afnemend en wegtrekkend, om het geheel en al te stellen op U en op uwe goedheid. En dewijl wij gedurende dit sterfelijke leven arme zondaren zijn, zoo vol zwakheid, dat wij voortdurend te kort schieten en afdwalen van den rechten weg, dat het U behage, ons onze misdaden te vergeven, waardoor wij voor uw oordeel schuldig zijn, en dat Gij door deze vergeving ons ontslaat van de verplichting des eeuwigen doods, waarin wij verkeeren. Dat het U dan behage (uwen toorn van ons af te wenden en) ons niet toe te rekenen het kwaad, dat in ons is, zooals wij ook door uw gebod het onrecht vergeten, dat men ons aandoet, en in plaats van wraak te zoeken, voor het welzijn onzer vijanden zorgen. Eindelijk, dat het U behage, ons voor de toekomst door uwe kracht te ondersteunen, opdat wij door de zwakheid van ons vleesch niet struikelen; en dewijl wij van onszelf zoo zwak zijn, dat wij niet een minuut tijds zouden kunnen staande blijven, en wij aan den anderen kant aanhoudend omringd en aangevochten worden door zoovele vijanden, dat de duivel, de wereld, de zonde en ons eigen vleesch niet ophouden ons den oorlog aan te doen; wil ons door uwen Heiligen Geest versterken en ons met uwe genade wapenen, opdat wij standvastig alle beproevingen wederstaan en in dezen geestelijken strijd volharden kunnen, totdat wij de volkomen overwinning behalen, om eens in uw rijk te triumfeeren met onzen Hoofdman en Beschermer, onzen Heere Jezus Christus".

Hieraan werd bij de viering van het avondmaal dan toegevoegd:

„En dewijl onze Heere Jezus niet alleen eenmaal aan het kruis zijn lichaam en bloed opgeofferd heeft tot vergeving onzer zonden, maar ze ons ook wil deelachtig maken tot voedsel ten eeuwigen leven: geef ons deze genade, dat wij met ware oprechtheid des harten en met een vurigen ijver eene zoo groote weldaad (en gave) van Hem ontvangen, dat wij namelijk met een zeker geloof zijn lichaam en zijn bloed ontvangen, ja Hem geheel en al, zooals Hij waarachtig God en waarachtig mensch zijnde, waarlijk het heilige hemelsche brood is, om ons levend te maken; opdat wij niet meer leven in ons zelf en naar onze natuur, die geheel verdorven en verkeerd is, maar dat Hij in ons leve, om ons te leiden tot het heilige, gelukzalige en eeuwigdurende leven; dat wij dientengevolge waarlijk deelgenooten gemaakt worden van het nieuwe en eeuwige testament: te weten het verbond der genade; terwijl wij zeker en overtuigd zijn, dat het uw welbehagen is, ons eeuwig een genadig Vader te wezen, ons onze misdaden niet toerekenende, en ons, als uwe geliefde kinderen en erfgenamen, te voorzien van alle

noodige dingen, zoo voor het lichaam, als voor de ziel; opdat wij zonder ophouden U eere en dankzegging toebrengen en uwen Naam grootmaken met werken en met woorden. Geef ons dan op die wijze, hemelsche Vader, dat wij thans de zalige gedachtenis (en herdenking) van uwen lieven Zoon vieren, ons daarin oefenen, en de weldaad zijns doods verkondigen, opdat wij nieuwen wasdom en versterking in het geloof en in alle deugd ontvangende, met des te grooter vertrouwen U noemen onzen Vader en ons in U beroemen. Amen".

En na het avondmaal werd dan aldus gedankt:

„Hemelsche Vader, wij brengen U eindeloos lof- en dankzeggingen, dat Gij ons, armen zondaren, zulk eene weldaad hebt toegedeeld, dat Gij ons tot de gemeenschap uws Zoons Jezus Christus, onzen Heere, getrokken hebt, daar Gij Hem voor ons in den dood overgeleverd hebt, en Hem ons geeft tot vleesch en voedsel ten eeuwigen leven. Verleen ons nu ook deze weldaad, dat Gij niet toelaat, dat wij ooit deze zaken vergeten, maar veeleer dat wij, ze in onze harten ingeprent hebbende, voortdurend wassen en toenemen in het geloof, dat in alle goede werken bezig is, en dat wij, dat doende, al ons leven schikken en voortzetten tot de verhooging uwer eere, en de stichting onzes naasten, door denzelven, Jezus Christus, uwen Zoon, die in eenigheid des Heiligen Geestes, leeft en regeert met U, God, eeuwiglijk. Amen".

Hierna de priesterzegen van Num. 6.

In de weekbeurten, op Maandag, Dinsdag, Donderdag, Vrijdag, en Zaterdag, placht Calvijn het volgende gebed voor de predikatie te bidden, (Calvini opera XXIII p. 741):

„Wij zullen onzen goeden God aanroepen, Hem biddende, dat het Hem behage, het oog zijner Vaderlijke goedertierenheid op ons, zijne arme knechten, te slaan; dat Hij ons niet toerekene zoovele zonden en verkeerdheden, waardoor wij niet ophouden dagelijks zijnen toorn jegens ons op te wekken. En overmits wij te onwaardig zijn, om voor zijne heilige Majesteit te verschijnen, zoo moge het Hem behagen, ons te ontvangen in den naam van zijnen geliefden Zoon, onzen Heere Jezus Christus, terwijl Hij de verdienste van zijnen dood en lijden aanneemt, ter vergoeding voor alle onze zonden, daar wij in onze eigen werken voor zijn aangezicht niet kunnen bestaan. En dat het Hem behage, ons door zijnen Heiligen Geest te verlichten in de ware kennis van zijn heilig Woord, en ons de genade te betoonen, dat wij het getrouw behandelen en het in ware vreeze en ootmoedigheid ontvangen, opdat wij door hetzelve onderwezen worden, ons vertrouwen volkomenlijk in Hem te stellen, ten einde wij Hem dienen en eeren, zooals behoorlijk is, om zijnen heiligen Naam gedurende ons gansche leven te verheerlijken en onze naasten door een goed voorbeeld te stichten. Wij zullen

Hem om alle deze dingen bidden, zooals deze goede Zaligmaker en Verlosser, Jezus Christus, ons geleerd heeft te bidden, zeggende: Onze Vader, die in de hemelen zijt, enz."

Na de prediking ging Calvijn dan op zijn gewone wijze over tot het gebed, b.v. na de preek over Gen. 26: 11—21, Calvini opera LVIII p. 129: „Wij zullen ons buigen voor de Majesteit van onzen goeden God, met erkentenis van onze zonden, Hem biddende, dat Hij ze ons zoo doe gevoelen, dat wij een mishagen daaraan hebben, en dat wij hoe langs hoe meer leeren, ons gelijkvormig te maken aan zijnen heiligen wil, ons zelven verloochenende. En dat het Hem behage, ons zoo te dragen in onze zwakheden en in onze ondeugden, dat wij daarin niet gevoed worden, maar dat Hij er ons meer en meer van reinige, totdat Hij ons ondaan heeft van alle onze vleeschelijke genegenheden, en wij bekleed zijn met alle genegenheden van zijnen Heiligen Geest, opdat wij zoo met de menschen verkeeren, dat wij, al hebben wij iets om er ons op te verheffen, toch niet nalaten klein en nederig te zijn. En dat wij, wanneer wij onderdrukt zullen zijn, niet nalaten grootmoedig te zijn, om ons te begeven tot Hem, die ons te hulp kan komen".

Na eene dusdanige inleiding, werd dan de vaste formule gebeden, (Calvini opera XXIII p. 756): „En dat Hij deze genade niet alleen aan ons bewijze, maar ook aan alle volkeren en natiën der aarde, brengende alle arme onwetenden uit de gevangenschap van de dwaling en duisternis tot den rechten weg des heils. Dat het Hem behage, daartoe te verwekken ware en getrouwe dienaren zijns Woords, die niet hun eigen voordeel en eere zoeken, maar geheel alleen de verhooging van zijnen heiligen Naam en de zaligheid zijner arme kudde. Dat Hij daarentegen wille uitroeien alle sekten, ketterijen en dwalingen, welke zaden van verwarringen en scheuringen onder zijn volk zijn, opdat wij allen tezamen in goede broederlijke liefde leven. Dat Hij door zijnen Heiligen Geest wille leiden alle koningen, prinsen en overheden, die het bestuur van zijn zwaard hebben, opdat hunne heerschappij niet zij in gierigheid, wreedheid en tyrannie, noch in eene andere ongeregelde genegenheid, maar in goede gerechtigheid en billijkheid. Dat ook wij, die onder hen leven, hun de eere en de gehoorzaamheid bewijzen, die hun toekomt, en dat wij door middel van een goeden vrede en rust God dienen in alle heiligheid en eerlijkheid. Dat Hij vertroosten wille alle arme verdrukten, die Hij bezoekt op onderscheidene manieren met kruis en tegenspoed; de volkeren, die Hij teistert met pest, oorlog, honger, of door zijne andere roeden; de personen, die geslagen worden met armoede, gevangenschap, ziekte, verbanning of andere ramp des lichaams of smart des geestes: dat hij hun allen goed geduld verleene, totdat Hij hun volkomene verlichting van hunne rampen zendt. Inzonderheid dat Hij medelijden wille hebben met al zijne arme ge-

loovigen, die verstrooid zijn in deze Babylonische ballingschap onder de tyrannie van den antichrist, die zelfs vervolging lijden om het getuigenis zijner waarheid: dat Hij hen versterke door ware standvastigheid, dat Hij hen vertrooste en dat Hij den goddeloozen en den verscheurenden wolven niet toesta, aan hen hunne woede te koelen, maar dat Hij hun ware standvastigheid verleene, opdat zijne heilige Naam door hen verheerlijkt worde, zoo in het leven als in het sterven. Dat Hij alle zijne arme kerken versterken wille, die thans in moeite zijn en aangevallen worden om de twistzaak zijns Naams. Dat Hij omkeere en vernietige de raadslagen, booze plannen en ondernemingen van al zijne tegenstanders, opdat zijne heerlijkheid overal blinke en het koninkrijk van onzen Heere Jezus Christus meer en meer vermeerderd en vooruitgebracht worde. Wij zullen Hem om alle deze dingen bidden, zooals onze goede Meester en Heere Jezus Christus ons geleerd heeft te bidden, zeggende: Onze Vader, die in de hemelen zijt, enz. Wij zullen dezen goeden God ook bidden, ons ware volharding in zijn heilig geloof te geven, en het van dag tot dag in ons te vermeerderen, waarvan wij belijdenis zullen doen, zeggende: Ik geloof in God den Vader, enz"

Hierna volgde de zegen: „De genade van God den Vader, en de vrede van onzen Heere Jezus Christus door de gemeenschap des Heiligen Geestes blijve eeuwiglijk met U. Amen".

In de Zondagnamiddagbeurten werd door Calvijn ditzelfde gebed gedaan, dat in de weekbeurten door hem gebezigd werd.

Des Woensdags was de dag der gebeden in Genève: dan bad Calvijn het gebed voor de predikatie, dat hij des Zondagsmorgens placht te doen.

Na de prediking volgde dan eene min of meer aan die der andere dagen gelijke inleiding tot het gebed, en daarna het formulier van den dag der gebeden 1), (Calvini opera VI p. 181 v.):

„Almachtige God, Hemelsche Vader, wij bekennen bij ons zelven en belijden, gelijk de waarheid is, dat wij niet waardig zijn, de oogen ten hemel op te slaan en ons voor uw aangezicht te stellen, en dat wij niet moeten onderstellen, dat onze gebeden door U verhoord moeten worden, indien Gij aanziet, wat in ons is. Want onze gewetens beschuldigen ons en onze zonden getuigen tegen ons, en wij weten, dat Gij een rechtvaardig Rechter zijt, die de zondaren en onrechtvaardigen niet rechtvaardigt, maar straft de misdaden van hen, die uwe geboden overtreden hebben. Alzoo, Heere, aanmerkende geheel ons leven, zijn wij in onze harten beschaamd en kunnen niet anders dan moedeloos worden en wanhopen, alsof wij reeds in de afgronden des doods waren.

1) Dit gebed ligt ten grond aan het biddagsgebed uit de Pfaltz, en aldus aan het gebed, dat in de Ger. liturgie voorkomt als een gebed voor allen nood der christenheid.

Nochtans, Heere, daar het U door uwe oneindige barmhartigheid behaagd heeft, ons het gebod te geven, dat wij U aanroepen, zelfs uit de diepte der hel; en dat, hoe meer wij bij ons zelven te kort schieten, wij te meer onze (schuilplaats en) toevlucht in uwe souvereine goedheid nemen; daar Gij bovendien ons beloofd hebt, onze beden en smeekingen te ontvangen, geenszins overwegend, welke onze eigen waardigheid zij, maar in den naam en door de verdienste van onzen Heere Jezus Christus, dien Gij ons gesteld hebt tot eenen Middelaar en Voorspreker, nemen wij, alle menschelijke hulp latende varen, in uwe goedheid alleen vrijmoedigheid, om ons te stellen voor uwe Majesteit en uwen heiligen Naam aan te roepen, om genade en barmhartigheid te verkrijgen.

„Eerstelijk, Heere, behalve de oneindige weldaden, die Gij in 't algemeen aan alle menschen op aarde uitdeelt, hebt Gij ons zoovele bijzondere gunsten bewezen, dat het ons onmogelijk is, ze uit te spreken, ja zelfs voldoende te begrijpen.

„In het bijzonder heeft het U behaagd, ons te roepen tot de kennis van uw heilig evangelie, ons trekkende uit de ellendige dienstbaarheid des duivels, waarin wij waren, ons verlossende uit de vervloekte afgoderij en uit het bijgeloof, waarin wij verzonken waren, om ons te leiden in het licht der waarheid. En desniettegenstaande, door ondankkaarheid en onerkentelijkheid de weldaden, die wij uit uwe hand ontvangen hebben, vergeten hebbende, zijn wij afgeweken, ons van U afwendende naar onze begeerlijkheden, en hebben aan uw heilig Woord noch den eerbied, noch de gehoorzaamheid betoond, die wij schuldig waren, en hebben U niet verhoogd en verheerlijkt, gelijk het behoorde. En hoewel Gij ons altijd getrouw vermaand hebt door uw Woord, hebben wij aan uwe waarschuwingen geen gehoor gegeven. Wij hebben dus gezondigd, Heere, wij hebben U beleedigd. Daarom overkomen ons schaamte en schande, terwijl wij bekennen, dat wij grootelijks schuldig zijn voor uw gericht, en dat, indien Gij ons behandelen wilt, naar dat wij waardig zijn, wij niet anders dan dood en verdoemenis kunnen verwachten; want, wanneer wij ons zouden willen verontschuldigen, beschuldigt ons geweten ons en staat onze goddeloosheid voor U, om ons te verdoemen. En metterdaad, Heere, wij zien, hoe Gij door de kastijdingen, die ons reeds overkomen zijn, met het volste recht tegen ons getoornd hebt. Want aangezien Gij rechtvaardig en billijk zijt, is het niet zonder oorzaak, dat Gij de uwen straft. Dus geslagen zijnde door uwe roeden, bekennen wij, dat wij U in toorn tegen ons ontstoken hebben. En nu zien wij nog uwe hand opgeheven om ons te straffen, want de zwaarden, waarmede Gij gewoon zijt uwe wraak uit te voeren, zijn nu uitgetrokken, en de bedreigingen, die Gij tegen de zondaren en goddeloozen doet, zijn alle gereed. Nu dan, wanneer Gij ons nog veel harder zoudt straffen, dan Gij het tot op deze ure

gedaan hebt, en wij voor ééne wonde er honderd zouden moeten ontvangen, ja al vielen op ons de vervloekingen, waarmede Gij eertijds de zonden van uw volk Israël hebt gestraft: wij belijden, dat het met 't volste recht zou zijn, en spreken het niet tegen, dat wij het verdiend hebben.

„Nochtans, Heere, Gij zijt onze Vader en wij zijn niet dan stof en slijk, Gij zijt onze Schepper en wij zijn de werken uwer handen, Gij zijt onze Herder, wij zijn uwe kudde, Gij zijt onze Verlosser, wij zijn het volk, dat Gij hebt vrijgekocht, Gij zijt onze God, wij zijn uwe erve. Daarom vertoorn U niet tegen ons, om ons in uwe woede te straffen. Houd niet onze goddeloosheid in gedachtenis, om die te straffen, maar kastijd ons zacht in uwe goedertierenheid. Wegens onze booze werken is uw toorn ontstoken, maar gedenk, dat uw Naam over ons is aangeroepen en wij uw merk- en veldteeken dragen. Onderhoud liever het werk, dat Gij door uwe genade in ons begonnen zijt, opdat de geheele wereld bekenne, dat Gij onze God en onze Zaligmaker zijt. Gij weet, dat de dooden, die in de hel zijn en degenen, die Gij vernietigd en te schande gemaakt hebt, U niet zullen prijzen; maar de treurende en bedroefde zielen, de verslagene harten, de gewetens, die door het gevoel van hun kwaad benauwd zijn en van het verlangen naar uwe genade hongeren, zullen U eere en lof geven. Uw volk Israël heeft U menigwerf tot toorn verwekt door zijne goddeloosheid, Gij hebt het door uw rechtvaardig oordeel gekastijd, maar wanneer het zich tot U bekeerd heeft, hebt Gij het altijd in genade aangenomen. En hoe zwaar ook hunne schulden waren, uit liefde tot uw verbond, hetwelk Gij gemaakt hebt met uwe knechten, Abraham, Izaäk en Jakob, hebt Gij de roeden en vervloekingen, die hun gereed waren, afgewend, alzoo dat hunne gebeden nooit van U verstooten zijn geweest. Wij hebben door uwe genade een veel beter verbond, waarop wij ons voor U kunnen beroepen, dat namelijk, hetwelk Gij ons hebt gemaakt en opgericht in de hand van Jezus Christus, onzen Zaligmaker, hetgeen Gij hebt gewild, dat met zijn bloed geschreven en door zijn dood en lijden bekrachtigd zou worden. Daarom, o Heere, verzakende ons zelf en alle menschelijke hoop, nemen wij de toevlucht tot dat gelukzalige verbond, waardoor onze Heere Jezus, U zijn lichaam ten offer gevende, ons met U heeft verzoend. Zie ons dan aan, Heere, in het aangezicht van uwen Christus en niet in ons zelf, opdat door zijne voorbede uw toorn gestild worde en uw aangezicht over ons lichte in vreugde en in zaligheid, en wil ons ook voortaan in uw heilig geleide nemen en ons door uwen Heiligen Geest regeeren, die ons tot een beter leven vernieuwe, waardoor uw Naam, naar dat Hij heilig en waardig is, verheven en verheerlijkt worde, overal en in alle plaatsen....." en dan verder het slot van het Zondagsgebed, gelijk dat op pag. 311v. te vinden is. En daarna:

„En hoewel wij niet waardig zijn, den mond open te doen voor ons zelf en U in onzen nood aan te roepen, nochtans, daar het U behaagd heeft, ons te bevelen voor elkander te bidden, bidden wij U voor al onze arme broeders en leden, die Gij met uwe roeden en tuchtigingen bezoekt, U smeekende, uwen toorn van hen af te wenden, met name voor N. en N. Gedenk, Heere, dat zij uwe kinderen zijn gelijk als wij, en indien zij U hebben beleedigd, laat niet na, uwe goedheid en barmhartigheid jegens hen voort te zetten, welke Gij beloofd hebt, dat eeuwig zou zijn jegens al uwe geloovigen. Wil dan met medelijden aanzien alle kerken en alle volken, die Gij nu geteisterd hebt door pest of door oorlog of door andere roeden, [de personen, die met uwe roeden geslagen worden, hetzij door ziekte, gevangenis of armoede, door hen allen te troosten, naar dat Gij weet, dat zij er behoefte aan hebben, en door hen tot hunne verbetering te doen voordeel trekken uit uwe kastijdingen. Wil hen bekrachtigen in goed geduld en uwe strengheid matigen, en eindelijk, door hen ervan te bevrijden, hun ruime stof geven, dat zij zich in uwe goedheid verheugen en uwen heiligen Naam zegenen. Inzonderheid dat het U behage, het oog te houden op hen, die arbeiden voor de twistzaak uwer waarheid, zoo in 't algemeen als in 't bijzonder, om hen te bekrachtigen in onoverwinnelijke standvastigheid, hen bij te staan in alles en overal, alle kwade praktijken en aanslagen hunner en uwer vijanden omverwerpende, hunne woede in toom houdende, hen beschaamd makende in de vermetelheid, die zij ondernemen tegen U en de leden uws Zoons]; en laat niet toe, dat de Christenheid geheel en al verwoest worde. Laat niet toe, dat de gedachtenis uws Naams op aarde worde te niet gedaan; laat niet toe, dat degenen, over wie Gij gewild hebt, dat uw Naam aangeroepen zou worden, allen omkomen, en dat de Turken en heidenen zich verheffen en U lasteren.

„Wij bidden U ook, Hemelsche Vader, voor vorsten en heeren enz.... zooals in het Zondagsgebed, pag. 309v., tot.... opdat wij allen tezamen U met één hart en één mond mogen aanbidden en eere en vereering geven aan uwen Christus, onzen Meester, Koning en Wetgever".

Er bestaan ook huis-gebeden, die achter den Catechismus van Genève gevonden worden, (Calvini Opera VI p. 135v.). De Latijnsche tekst is niet precies gelijk aan den Franschen, die hier vertaald is.

Een gebed om 's morgens te bidden, wanneer men opstaat:

„Mijn God, mijn Vader en mijn Zaligmaker, daar het U behaagd heeft, mij de genade te bewijzen, den nacht door te brengen om nu dezen dag in te gaan, wil mij nu ook deze gunst betoonen, dat ik hem geheel in uwen dienst gebruike: zoodat ik niets denk, noch zeg, noch doe, dan alleen om U te behagen en uwen goeden wil te gehoorzamen, opdat daardoor alle mijne werken strekken tot de verheerlijking van uwen

Naam en de stichting van mijne naasten. En gelijk het U behaagt, uwe zon te doen schijnen op de aarde, om ons lichamelijk te verlichten, wil mij aldus ook door het licht uws Geestes mijn verstand en mijn hart verlichten, om mij in den rechten weg uwer gerechtigheid te leiden. Diensvolgens dat, waarop ik mij toelegge, altoos mijn voornaamste doel en oogmerk zij, in uwe vreeze te wandelen, U te dienen en te eeren, verwachtende al mijn goed en mijn geluk alleen van uwen zegen; opdat ik niets onderneme, wat U niet behagelijk zij. Verder, dat ik zóó voor mijn lichaam en voor het tegenwoordige leven werke, dat ik altoos verder zie, te weten, op het eeuwige leven, dat Gij aan uwe kinderen beloofd hebt. Nochtans behage het U, èn naar het lichaam èn naar de ziel, mijn beschermer te zijn, mij tegen alle verzoekingen des duivels te versterken, en mij uit alle aardsche gevaren, die mij konden overkomen, te bevrijden. En dewijl het niets beteekent goed te beginnen, als men niet volhardt, wil mij niet alleen voor dezen dag onder uw heilig geleide nemen, maar voor mijn geheele leven, en vervolg en vermeerder dagelijks uwe genade in mij, totdat Gij mij tot de volle gemeenschap van uwen Zoon Jezus Christus, onzen Heere, geleid hebt, die de ware Zon onzer zielen is, dag en nacht schijnende, zonder einde en tot in eeuwigheid. En opdat ik zulke weldaden van U verkrijgen kan, wil (alle) mijne vorige zonden vergeten, zé mij door uwe oneindige barmhartigheid vergevende, zooals Gij beloofd hebt aan die allen, die er van harte om smeeken. (Verhoor mij, Vader der barmhartigheid, door onzen Heere Jezus Christus. Amen)".

Uit Psalm 143 wordt daaraan toegevoegd: „Doe mij, van den morgen aan, uwe barmhartigheid hooren, want ik heb op U gehoopt; maak mij bekend den weg, dien ik bewandelen moet, omdat ik mijne ziel tot U opgeheven heb. Bevrijd mij van mijne vijanden, Heere; want ik heb tot U geroepen. Leer mij uwen wil te doen, want Gij zijt mijn God; uw Geest leide mij op den rechten weg".

In de edities van 1561—1563 is nog ingevoegd: een gebed, voor men begint te werken:

„De Heere God en Vader moge ons bijstaan door zijnen Heiligen Geest, en door denzelven ons alzoo regeeren en geleiden, dat alles, wat wij zullen doen, zeggen, of denken, zij tot zijne eer en zijne heerlijkheid, in den naam zijns Zoons Jezus Christus, onzen Heere, Amen".

De editie van 1562 geeft nog een ander gebed voor hetzelfde doel:

„Onze goede God, Vader en Zaligmaker, dewijl het U behaagd heeft ons te bevelen te werken, om in onze nooddruft te voorzien, wil door uwe genade onzen arbeid zoo zegenen, dat uw zegen zich tot ons uitstrekke, zonder welken niets ten goede gedijen kan, en dat zulke genade ons diene tot een getuigenis van uwe goedheid en uwen bijstand, waardoor Gij ons doet kennen de vaderlijke zorg, die Gij voor ons hebt.

Verder Heere, dat het U behage, ons door uwen Heiligen Geest bij te staan, opdat wij getrouw ons ambt en beroep mogen uitoefenen, zonder eenige valschheid of bedrog, maar dat wij veelmeer beoogen, uwe ordonnantie te volgen, dan te voldoen aan den lust om ons te verrijken; en dat, indien het U niettemin behaagt, onzen arbeid te doen gedijen, Gij ons ook de kracht geeft om hen, die in gebrek verkeeren, te ondersteunen naar het vermogen, dat Gij ons gegeven hebt, ons in alle nederigheid houdende, opdat wij ons niet verheffen boven degenen, die zulk een geschenk uwer milddadigheid niet ontvangen hebben. En indien Gij ons in grootere armoede of gebrek wilt doen leven, dan ons vleesch zou begeeren, dat het U dan behage, ons de genade te verleenen, dat wij aan uwe beloften geloof slaan, om ons te verzekeren, dat Gij ons altijd door uwe goedheid zult voeden, opdat wij niet in ongeloof vallen, maar veelmeer geduldig wachten, dat Gij ons vervult niet alleen met uwe tijdelijke gaven, maar ook met uwe geestelijke gaven; opdat wij altijd ruimer stof en gelegenheid hebben, U te danken en ons geheel en al te verlaten op uwe goedheid alleen. Verhoor ons, Vader van alle barmhartigheid, door Jezus Christus, uwen Zoon, onzen Heere".

Een gebed voor men zijne lessen leert op school:

Uit Psalm 119 wordt het volgende aangehaald: „Waarin zal het kind zijnen weg richten? In zich te gedragen naar uw Woord, Heere. Open mijne oogen en ik zal de wonderen uwer wet betrachten. Geef mij verstand en ik zal uwe wet onderhouden, en haar met mijn gansche hart onderhouden, (vs. 9, 18, 34). [In 't Latijn worden vs. 9 en 10 geciteerd]. Het gebed luidt dan:

„Heere, die de bron van alle wijsheid en wetenschap zijt, dewijl het U behaagt, mij de gelegenheid te geven, dat ik in mijne kindsche jaren onderwezen word, opdat ik mij al den loop mijns levens heilig en eerlijk zou weten te gedragen; wil ook mijn verstand, dat van zichzelf blind is, verlichten, opdat het begrijpen kan, wat mij geleerd zal worden; wil mijn geheugen sterken, om het goed te onthouden; wil mijn hart bereiden, om het gewillig en met zulk eene begeerte, als betaamt, te ontvangen, opdat door mijne ondankbaarheid niet verloren ga de gelegenheid, die Gij mij biedt. Wil daartoe over mij uitstorten uwen Heiligen Geest, den Geest namelijk van alle wetenschap, waarheid, oordeel, wijsheid en kunde, die mij bekwaam make, goede vorderingen te maken, opdat de moeite, die men neemt om mij te onderwijzen, niet verloren zij. En tot welke studie ik mij begeve, maak, dat ik die tot het rechte einde brenge, dat daarin bestaat, dat wij U kennen in onzen Heere Jezus, om het volle vertrouwen van zaligheid en leven te hebben op uwe genade (alleen), en U recht en zuiver te dienen naar uw welbehagen; alzoo, dat alles, wat ik leeren zal, als een middel zij om mij daartoe te helpen. En daar Gij belooft,

wijsheid te geven aan de kleinen en de nederigen, en de hoovaardigen in de ijdelheid hunner gedachten te schande te maken, en insgelijks, U te openbaren aan hen, die oprecht van hart zijn, maar daarentegen de boozen en goddeloozen te verblinden, wil mij brengen tot ware ootmoedigheid, waardoor ik mij leerzaam en gehoorzaam betoon, allereerst aan U, en vervolgens aan mijne meerderen, die Gij gesteld hebt om mij te regeeren en te onderwijzen; ja, nog meer, wil mijn hart bereiden, om U te zoeken zonder geveinsdheid, allen vleeschelijken en kwaden lust verzakende. En dat ik op dusdanige wijze mij nu toeruste, om U eenmaal in het ambt en de roeping te dienen, die het U behagen zal mij op te leggen, wanneer ik den leeftijd daarvoor bereikt zal hebben. (Verhoor mij, Vader der barmhartigheid, door onzen Heere Jezus Christus). Amen)". Geëindigd wordt met 't woord uit Ps. 25: „De Heere openbaart zijne geheimen aan degenen, die Hem vreezen, en doet hen zijn verbond kennen".

Gebed vóór den maaltijd 1).

Uit Psalm 104 leest men deze woorden: „Alle dingen wachten op U, Heere en Gij geeft hun spijze op hunnen tijd. Wanneer Gij hun die geeft, vergaderen zij ze, en wanneer Gij uwe hand opent, worden zij overvloedig verzadigd van goederen". Het gebed zelf luidt: „Heere, in wien de volheid aller goederen rust, wil uwen zegen over ons, uwe arme dienaren, uitbreiden en ons de gaven heiligen, die wij uit uwe mildheid ontvangen, opdat wij daarvan matig en kuisch gebruik mogen maken, naar uwen goeden wil, en daardoor U bekennen als Vader en oorsprong aller goedertierenheid, altoos boven alles het geestelijke brood uws Woords zoekende, waarmede onze zielen in eeuwigheid gespijzigd worden, door Jezus Christus, uwen Zoon, onzen Heere, Amen". [In het Latijn is het in sierlijker woorden uitgedrukt]. Het slot is uit Deut. 8: „De mensch leeft niet van brood alleen, maar van het (alle) woord, dat uit Gods mond uitgaat".

Dankzegging na het eten.

Uit Ps. 117 leest men vooraf: „Dat alle geslachten den Heere loven, dat alle volken Hem lofzingen; want zijne barmhartigheid is over ons vermenigvuldigd, en zijne waarheid duurt in eeuwigheid". Daarop volgt het gebed: „Heere God, wij zeggen U dank voor al de weldaden, die wij zonder ophouden uit uwe hand ontvangen, dat het U behaagt, ons in dit tijdelijke leven te onderhouden, door ons alle onze nooddruften toe te dienen: en in het bijzonder, dat het U behaagd heeft, ons te wederbaren tot de hope van een beter leven, hetwelk Gij ons door uw heilig evangelie geopenbaard hebt; en wij bidden U, dat het U behage, niet toe te laten, dat onze genegenheden hier in deze vergankelijke dingen

1) Dit gebed vóór en nog meer de dankzegging na het eten hebben tot voorbeeld gestrekt aan dezelfde gebeden in het Geref. Kerkboek.

geworteld worden, maar dat wij altijd hooger zien, verwachtende onzen Heere Jezus Christus, totdat Hij tot onze verlossing verschijne. Amen".

Gebed vóór men slapen gaat.

In de editie 1562 gaan deze opwekking en bede nog vooraf: „Mijne broeders, dat ieder onzer zich ootmoedig neerwerpe voor de hooge en souvereine Majesteit van onzen goeden God en Vader, terwijl wij ons zelf bekennen zoodanigen, als wij zijn, n.l. arme en ellendige zondaren, Hem van harte biddende: Heere God, eeuwige en almachtige Vader, wij bidden U van harte, dat het U behage met het oog uwer vaderlijke barmhartigheid op ons, uwe arme dienstknechten, neer te zien, ons niet toerekende zooveel overtredingen en zonden, waardoor wij aan uw rechtvaardig oordeel onderworpen zijn, en waardoor wij niet ophouden uwen toorn tegen ons op te wekken. En dewijl wij te onwaardig zijn, om voor uwe heilige Majesteit te verschijnen, dat het U behage, ons te ontvangen in den naam van uwen zeer geliefden Zoon, onzen Heere Jezus Christus, aannemende de verdienste van zijnen dood en lijden tot voldoening aller onzer zonden, ziende op de gehoorzaamheid, die Hij U betoond heeft en niet op zoovele boosheden, die wij dagelijks tegen uwe heilige Majesteit bedrijven". — In hetgeen nu volgt staat in de editie van 1562 in plaats van het enkelvoud „ik", „mijn" enz. „wij", „ons"; zooals geëischt wordt doordat het daar een gebed voor meerderen is. — „Heere God, dewijl het U behaagd heeft, den nacht te scheppen voor de rust des menschen, gelijk Gij hem den dag besteld hebt om te arbeiden, wil mij de genade verleenen, dat ik dezen nacht alzoo moge rusten naar het lichaam, dat mijne ziel altijd voor U wake, en dat mijn hart in liefde tot U opgeheven zij, en ik mij zoo ontdoe van alle aardsche zorgen, om mij te verkwikken naar den eisch mijner zwakheid, dat ik U nooit vergete, maar dat de gedachtenis uwer goedheid en genade altijd in mijne herinnering ingeprent blijve, en dat daardoor mijn geweten ook evenzeer zijn geestelijke rust hebbe, als het lichaam de zijne neemt. Daarenboven, dat mijn slaap niet onmatig zij, om bovenmate het gemak mijns vleesches te behagen, maar alleen om aan de broosheid mijner natuur te voldoen, opdat ik mij tot uwen dienst schikke. Ook, dat het U behage, mij onbesmet te bewaren, zoowel naar mijn lichaam, als naar mijnen geest, en mij te beschermen tegen alle gevaren, opdat zelfs mijn slapen ter verheerlijking uws Naams zij. En dewijl de dag niet voorbijgegaan is, zonder dat ik U op velerlei manieren vertoornd heb, naardien ik een arme zondaar ben; wil alzoo, als alles nu bedekt is door de duisternis, die Gij over de aarde zendt, ook al mijne zonden bedekken door uwe barmhartigheid, opdat ik daardoor van uw aangezicht niet verstooten worde. [Dat het U ook behage, o Heere God, ons door uwen Heiligen Geest te verlichten in de ware kennis van uwen heiligen wil. En maak ook, dat wij U de liefde en

de vreeze betoonen, die trouwe dienstknechten hunnen meesters en kinderen hunnen vaders verschuldigd zijn, daar het U behaagd heeft, ons deze genade te bewijzen, dat Gij ons in het getal uwer dienstknechten en kinderen opnaamt]. Verhoor mij, mijn God, mijn Vader, mijn Zaligmaker, door onzen Heere Jezus Christus. Amen".

Zijne colleges begon Calvijn met de korte bede:

„De Heere geve ons bij de hemelsche verborgenheden zijner wijsheid te verwijlen met ware toeneming in Godzaligheid tot zijne heerlijkheid en onze stichting. Amen". (Calvini Opera XXXVII p. 464).

Aan het einde sloot hij met een vrij gebed — waarvan enkele voorbeelden gegeven worden in zijne lezingen over de profetiën van Jeremia, b.v. na de behandeling van Jeremia 1 : 1—7. (Calvini Opera XXXVII p. 477).

„Geef, Almachtige God, daar Gij niet slechts voor uwe oude kerk gezorgd hebt, toen Gij uwen knecht Jeremia verkoren hebt, maar daar Gij ook gewild hebt, dat ook in dezen onzen tijd de vrucht van zijnen arbeid nog zou bestaan, geef, zeg ik, dat wij niet ondankbaar tegen U zijn, maar zulk eene weldaad aldus genieten, dat de vrucht daarvan in ons verschijne tot verheerlijking uws Naams, dat wij n.l. leeren ons zelf geheel en al in uwen dienst te stellen, en ieder aldus voor U zijne moeite aanwende in zijne roeping, dat wij intusschen met vereenigde harten het aanzien van uwen Naam zoeken te bevorderen en ook het rijk van uwen eeniggeboren Zoon, totdat wij, onze boosheid afgestorven zijnde, eindelijk in de hemelsche rust komen, die ons verworven is door het bloed van denzelven, uwen Zoon. Amen".

In 1 Samuel schijnt het, dat Calvijn soms in de week het gewone gebed niet deed, tenminste een enkele maal. Calvini Opera XXIX p. 284 en 305, staat er „Amen" na de korte inleiding des gebeds in plaats van het gewone gebed.

HOOFDSTUK VII.

De uitwerking van het gebed.

§ 1. Inleiding.

Alle eeuwen door is over de vraag, of het gebed iets uitwerkt, gedacht, gesproken en geschreven. Aan de ééne zijde staat eene schare van geloovigen, die overtuigd zijn, dat hun bidden niet ijdel is, en aan de andere zijde schaart zich een aantal ongeloovigen, die hun lachen niet bedwingen kunnen, wanneer er over de uitwerking des gebeds gesproken wordt; terwijl tusschen die beide uitersten niet weinigen in het onzekere verkeeren, wat zij gelooven moeten. Daaraan is het waarschijnlijk te danken, dat het hoofdstuk over de uitwerking des gebeds meestal in apologetischen zin is behandeld, d. w. z. met het kennelijke doel, de menschen door redeneering en opsomming van feiten te overtuigen, dat het gebed iets uitwerkt.

Het geloof aan de uitwerking des gebeds hangt echter niet af van de kennis van een kleiner of grooter getal van gewaarmerkte bewijzen. Een ongeloovige wordt misschien een oogenblik tot zwijgen gebracht, wanneer hij al die feiten naleest en die redeneeringen overweegt, maar dat duurt slechts kort; want dan komt de herinnering aan tal van andere gevallen, waarin van uitwerking niets te bespeuren is, en dan komen andere overleggingen des verstands, en ten slotte volhardt hij toch in zijn ongeloof. Omgekeerd rust de overtuiging van den geloovige niet op die verhalen van verhoorde gebeden en de voorgelegde bewijzen. Bij het lezen der apologie ziet hij eene afbeelding der wereld, die met zijn geloof overeenstemt, en daarin kan hij zich verlustigen; maar al wordt hem straks de werkelijkheid weder geheel anders voorgesteld en al geschieden de dingen anders dan hij bad, toch verandert zijn geloof daardoor niet, want het geloof is een vaste grond der dingen, die men hoopt en een bewijs der zaken, die men niet ziet. Nog nimmer heeft eene wetenschappelijke bewijsvoering eenen ongeloovige tot bekeering gebracht, en evenmin is een geloovige tot afval gekomen door eene wetenschappelijke redeneering.

Het geloof aan de uitwerking des gebeds is verbonden met het geloof

aan de voorzienigheid Gods. Wie de voorzienigheid loochent, kan van het gebed geene uitwerking verwachten. En omgekeerd, wie de eene of andere uitwerking van zijn bidden verwacht, doet dat, omdat hij gelooft in de almachtige en alomtegenwoordige kracht Gods, door welke Hij hemel en aarde mitsgaders alle schepselen, gelijk als met zijne hand nog onderhoudt en regeert; en omdat hij alzoo op zijnen God en Vader vertrouwt, zegt hij, „dat ik niet twijfel, of Hij zal mij met alle nooddruft des lijfs en der ziel verzorgen, en ook al het kwaad, dat Hij mij in dit jammerdal beschikt, mij ten beste keeren, want Hij zulks doen kan, als een almachtig God en ook doen wil als een getrouw Vader".

Inzonderheid in dit stuk, van de uitwerking des geloofs, komt het onderscheid aan den dag van hen, die uit de rede leven, en hen, die uit de openbaring kracht putten. Bij het licht der rede sterft dat geloof; bij het licht der openbaring daarentegen ontluikt het met steeds nieuwe frischheid. Indien ooit, dan ontvangt de mensch door den Bijbel de verzekering, dat zijn bidden niet ijdel is.

§ 2. Het Woord Gods over de uitwerking van het gebed.

De mensch, die in de wereld des gebeds leeft, vindt altoos in den Bijbel den onfeilbaren gids, aan wiens hoede hij zich durft toe te vertrouwen. Staande voor de vraag, tot wien hij bidden moet, beluistert hij in den Bijbel het Woord Gods, dat hem zegt, dat die eere alleen Gode toekomt. Zich afvragende, op welke wijze hij bidden moet, vindt hij in diezelfde H. Schrift zulk eene volkomen beschrijving van het Gode behagelijke bidden, dat hij daar het ideaal vindt voor zijn eigen gebedsleven. En zoo is het met alles, wat in de wereld des gebeds ter sprake komt, het wordt in den Bijbel op de meest uitnemende wijze ons voorgesteld. Daarom behoeft het in het minst geene verwondering te baren, wanneer ook bij de vraag, of het smeeken iets uitwerkt, opnieuw het Woord Gods ter hand genomen wordt, om te vernemen, wat het ons daaromtrent te zeggen heeft.

Op allerlei wijze kan dat gebeuren. Misschien is de volgende weg voor het bereiken van ons doel het meest geschikt, wanneer allereerst wordt aangetoond, dat de H. Schrift Gode den naam toekent van „Hoorder des gebeds"; als vervolgens wordt voorgesteld, dat de daden Gods met zijn volk in verband staan met hun gebed; wanneer verder in het licht wordt gesteld, dat het dezelfde deugden Gods zijn, die Hem nopen tot handelen, en die de bidders verhooring doen vinden; en als eindelijk alle aandacht gewijd wordt aan Jezus, en hetgeen door Hem, ook in zijne apostelen, geleerd wordt aan zijne geloovigen.

A. Gods naam is „Hoorder des gebeds".

In de eerste plaats doet de Schrift God kennen als den „Hoorder des gebeds". Wel is dat woord zelf, „Hoorder des gebeds", in den Bijbel niet te vinden. Daarmede staat het, gelijk met meerdere namen, men denke slechts aan woorden als Voorzienigheid, Drieëenheid en andere; die woorden staan niet letterlijk in den Bijbel, maar wat door die woorden aangeduid wordt, is er duidelijk in te vinden. Aldus is het ook met dezen naam: al wordt het woord „Hoorder des gebeds" in den Bijbel niet aangetroffen, toch wordt allerwege vermeld, wat door dat woord is aangeduid.

Men leze de profeten, en daar hoort men: „De ellendigen en noodruftigen zoeken water, maar er is geen, hunne tong versmacht van dorst: Ik de Heere zal ze verhooren", Jes. 41 : 17. „Ik heb tot het zaad Jakobs niet gezegd: zoekt Mij tevergeefs", Jes. 45 : 19. „Dan zult gij roepen en de Heere zal antwoorden; gij zult schreeuwen en Hij zal zeggen: Zie hier ben Ik", Jes. 58 : 9. „Roept tot Mij en Ik zal u antwoorden, en Ik zal u bekend maken groote en vaste dingen, die gij niet weet", Jer. 33 : 3. „En het zal te dien dage geschieden, dat Ik verhooren zal, spreekt de Heere: Ik zal den hemel verhooren, en die zal de aarde verhooren; en de aarde zal het koren verhooren, mitsgaders den most en de olie; en die zullen Jizreël verhooren; en Ik zal ze Mij op aarde zaaien en zal Mij ontfermen over Lo-Ruchama, en Ik zal zeggen tot Lo-Ammi: Gij zijt Mijn volk, en dat zal zeggen: o, mijn God", Hos. 2 : 20. „En Ik zal het huis van Juda versterken en het huis van Jozef zal Ik behouden, en Ik zal ze weder inzetten, want Ik heb Mij hunner ontfermd, en zij zullen wezen, alsof Ik ze niet verstooten had; want Ik ben de Heere hun God en Ik zal ze verhooren", Zach. 10 : 6.

Zulke plaatsen geven duidelijk te verstaan, dat het eene der deugden Gods is, dat Hij het gebed hoort. „Zou Hij, die het oor plant, niet hooren?" Ps. 94 : 9. Dat was de dwaasheid der afgoden: „Ooren hebben zij, maar hooren niet", Ps. 115 : 6. „De afgoden der heidenen zijn zilver en goud, een werk van menschenhanden: zij hebben een mond, maar spreken niet; zij hebben oogen, maar zien niet; ooren hebben zij, maar hooren niet", Ps. 135 : 15v. Het volk roept daarom tot God. In het bekende gebed van Salomo, keert in allerlei vorm weer de smeeking: „Hoor dan naar de smeeking van uwen knecht en van uw volk Israël, die in deze plaats zullen bidden, en Gij, hoor in de plaats uwer woning in den hemel, ja, hoor en vergeef", 1 Kon. 8 : 30. Zoo bad Hizkia: „O Heere, neig uw oor en hoor; doe, Heere, uwe oogen open en zie, en hoor de woorden van Sanherib, die dezen gezonden heeft, om den levenden God te hoonen", 2 Kon. 19 : 16. Zoo bad Daniël: „En nu, o onze God, hoor naar het gebed uws knechts en naar zijne smeekingen,

en doe uw aangezicht lichten over uw heiligdom, dat verwoest is, om des Heeren wil", Dan. 9 : 17.

Behalve in zulke smeekingen wordt ook in dankzeggingen God als de Hoorder des gebeds aangeroepen en geloofd. Zoo wordt God geprezen, b.v. Neh. 9 : 27 : „Als zij in den tijd hunner benauwdheid tot U riepen, hebt Gij van den hemel gehoord en hun naar uwe groote barmhartigheden verlossers gegeven, die ze uit de hand hunner benauwers verlosten". Het psalmlied is vol van betuigingen, als „De Heere hoort", Ps. 116 : 1. „God heeft verhoord", Ps. 66 : 18. „Ik riep, God verhoorde", 1 Sam. 22 : 4, 7. „Ik roep U aan, omdat Gij verhoort", Ps. 17 : 6. „Ik zal U loven omdat Gij mij verhoord hebt en mij tot heil geweest zijt", Ps. 118 : 21.

Ja, zelfs te midden der rampspoeden is die naam „Hoorder der gebeden" den vromen zoo waar, dat zij uitroepen : „Ik schrei tot U, maar Gij antwoordt mij niet; ik sta, maar Gij acht niet op mij", (Job 30 : 20) of: „Heere, hoe lang schreeuw ik, en Gij hoort niet! Hoe lang roep ik: Geweld! tot U, en Gij verlost niet", Hab. 1 : 2.

Geeft aldus de Schrift niet klaar te zien, dat onder de namen, waarmede God zichzelf bekend gemaakt heeft, ook behoort die van „Hoorder des gebeds?"

B. Gods daden met zijn volk staan in verband met hun gebed.

In de tweede plaats leert de H. Schrift, dat de daden Gods met zijn volk in verband staan met hun gebed. Dat vloeit van zelf voort uit het eerstgenoemde. Is de naam „Hoorder der gebeden" niet een ijdele titel, maar waarlijk een naam, waaruit God gekend wordt, dan mag verwacht worden, dat ook daarin God zich openbaart, dat Hij in de geschiedenis zijns volks laat bemerken, dat hun roepen tot Hem ook verhoord wordt.

„En het geschiedde na vele dezer dagen, als de koning van Egypte gestorven was, dat de kinderen Israëls zuchtten en schreeuwden over hunnen dienst; en hun gekrijt over hunnen dienst kwam op tot God; en God hoorde hun gekerm en God gedacht aan zijn verbond met Abraham, met Izaäk en met Jakob; en God zag de kinderen Israëls aan en God kende ze", Ex. 2 : 23—25. Op het geroep van zijn volk volgt de verlossing van dat volk, die jaarlijks bij het brengen der eerstelingen herdacht moest worden in die treffende belijdenis, waarin met het oog daarop gezegd werd: „Toen riepen wij tot den Heere, den God onzer vaderen, en de Heere verhoorde onze stem en zag onze ellende aan en onzen arbeid en onze onderdrukking, en de Heere voerde ons uit Egypte door eene sterke hand en door eenen uitgestrekten arm en door groote schrik en door teekenen en door wonderen; en Hij heeft ons

gebracht tot deze plaats en Hij heeft ons dit land gegeven, een land vloeiende van melk en honig", Deut. 26 : 7v.

Treffend wordt het beloop der geschiedenis ten tijde der Richteren beschreven. Op het verlaten van God en het navolgen van andere goden, ontstak des Heeren toorn en volgt de verdrukking des volks juist door de volken, wier goden zij aanbaden. Bij toeneming van dien druk riepen de kinderen Israëls weder tot den Heere, die hun eenen richter verwekte, welke hen uit de hand der vijanden verloste, „want het berouwde den Heere huns zuchtens halve van wege degenen, die ze drongen en verdrukten", Richt. 2 : 18. Zoo is het voortdurend gegaan ook in den tijd der koningen, met name der vrome koningen van Juda. In hunne dagen dreigden vaak de grootste gevaren; maar zij wisten, wie Israëls God was, en riepen Hem aan, en de Heere heeft hen gehoord en de verlossing geschonken. Zelfs als de oordeelen voor de deur staan, zooals met de bedreigde verwoesting van Jeruzalem in de dagen van Josia, is de verootmoediging van dien koning de aanleiding tot uitstel van de straf.

Te midden van het volk leven de bijzondere leden des volks met bijzondere gaven en bestemd tot hunne bijzondere taak. Hun leven leert de H. Schrift ons kennen en ook daarin komt het uit, dat God niet tevergeefs gezocht wordt in het kleine en in het groote. Misschien komt dat het best uit in de geschiedenis van Mozes. Hij wordt geroepen, om Israel uit Egypte te voeren. Toen het zoover gekomen is, komen zijne bezwaren: „Maar zie, zij zullen mij niet gelooven, noch mijne stem hooren, want zij zullen zeggen: de Heere is u niet verschenen", Ex. 4 : 1. Maar Gods antwoord blijft niet uit; bij zijn woord moet hij teekenen doen; en zoo gaat het verder: God zal den weg banen, waardoor de verlossing zal plaats vinden. Wanneer de plagen woeden, vraagt Faraö hem te smeeken, dat ze ophouden; dat roepen is niet tevergeefs: de plagen houden op, maar de verharding des konings neemt in dezelfde mate toe. Eindelijk is de tijd gekomen van den uittocht, doch nu komt men voor de zee. „Wat roept gij tot Mij? Zeg den kinderen Israëls, dat zij voorttrekken", Ex. 14 : 15. Mozes moet zijnen staf opheffen en de zee klieven, opdat de kinderen Israëls door het midden der zee op het droge kunnen doorgaan. Straks murmureert het volk over het bittere water van Mara; dat noopt Mozes tot het gebed „en de Heere wees hem een hout", dat hij in het water wierp, waardoor het water zoet werd, Ex. 15 : 25. In Rafidim moet Mozes klagen: „Wat zal ik dit volk doen? Er feilt niet veel aan, of zij zullen mij steenigen?" Ex. 17 : 4; hij moet op den rotssteen slaan, dan zal daar water uitgaan en het volk kunnen drinken. Amaleks heirscharen vallen hier Israël aan, maar op Mozes' voorbede wordt de krijg ten gunste van de kinderen Israëls beslist. Bij Horeb verderft het volk

het op Gode tergende wijze. „Laat mij toe, dat mijn toorn tegen hen ontsteke en hen vertere, zoo zal Ik u tot een groot volk maken", zegt de Heere, Ex. 32 : 10. Maar als voorbidder des volks smeekt Mozes; en toen berouwde het den Heere over het kwade, hetwelk Hij gesproken had zijn volk te zullen doen. Mozes had toen ook dit gezegd: „Och dit volk heeft eene groote zonde gezondigd, dat zij zich gouden goden gemaakt hebben. Nu dan, indien Gij hunne zonden vergeven zult. Doch zoo niet, zoo delg mij nu uit uw boek, hetwelk Gij geschreven hebt", Ex. 32 : 31v. Wanneer het volk naar het beloofde land moet voorttrekken, zegt Mozes: „Zie Gij zegt tot mij: „Voer dit volk op", maar Gij laat mij niet weten, wien Gij met mij zult zenden; en toch hebt Gij gezegd: 1) „Ik ken u bij name", en ook „Gij hebt genade gevonden in mijne oogen". Nu dan, ik bid, indien ik genade gevonden heb in uwe oogen, zoo laat mij nu uwen weg weten en ik zal U kennen 2), opdat ik genade vinde in uwe oogen, en zie aan, dat deze natie uw volk is". Hij dan zeide: „Zou mijn aangezicht moeten medegaan, om U gerust te stellen?" Toen zeide hij tot Hem: „Indien uw aangezicht niet medegaan zal, doe ons van hier niet optrekken; want waarbij zou nu bekend worden, dat ik genade gevonden heb in uwe oogen, ik en uw volk? Is het niet daarbij, dat Gij met ons gaat? Alzoo zullen wij afgezonderd worden 3) worden, ik en uw volk, van alle volk, dat op den aardbodem is". Toen zeide de Heere tot Mozes: „Ook deze zelve zaak, die gij gesproken hebt, zal Ik doen; dewijl gij genade gevonden hebt in mijne oogen, en Ik u bij name ken", Ex. 33 : 12—17. Wanneer daarop de Heere Mozes zijnen Naam bekend gemaakt heeft, bad deze: „Heere, indien ik nu genade gevonden heb in uwe oogen, zoo ga nu de Heere in het midden van ons, want dit is een hardnekkig volk, doch vergeef onze ongerechtigheid en onze zonde, en neem ons aan tot een erfdeel", Ex. 34 : 10, en daarop maakt de Heere een verbond met hen. Gedurende de verdere volvoering zijner taak is het Mozes' bede bij het optrekken der ark: „Sta op, Heere, en laat uwe vijanden verstrooid worden, en uwe haters van uw aangezicht vlieden", en bij het rust nemen der ark: „Kom weder, Heere, tot de tienduizenden der duizenden Israëls", Num. 10 : 35v. Israël was echter een morrend volk. Bij Thabéra werden zij daarom getuchtigd door het vuur. Toen riep het volk tot Mozes, en Mozes bad tot den Heere, en het vuur werd gebluscht, Num. 11 : 2. Als het volk aan de grenzen

1) De Stat. vert. heeft: „daar Gij gezegd hebt".

2) Vrij vertaald: „waardoor ik U kan kennen".

3) Beter is de vertaling: „alzoo zullen wij onderscheiden worden . . . . boven alle volk". Elders wordt van die hooge onderscheiding gezegd: „Wat groot volk is er, hetwelk de goden (zoo) nabij zijn, als de Heere onze God, zoo dikwijls wij Hem aanroepen?" Deut. 4 : 7.

des lands, op het kwade gerucht der tien verspieders, tot opstand komt, wil God het verderven en Mozes tot een grooter en sterker volk maken dan Israël was. Maar dan herhaalt zich het gebeurde bij Horeb; Mozes treedt weder op: dat kan niet, dan zouden de heidenen zeggen: „Omdat de Heere dit volk niet kon brengen in dat land, hetwelk Hij hun gezworen had, zoo heeft Hij ze geslacht in de woestijn". Hij doet een beroep op Gods Naam, en bidt dan om vergeving. Ook nu niet tevergeefs: „Ik heb hun vergeven naar uw woord", zegt de Heere, Num. 14 : 20, al blijft de straf niet uit en wordt hun een veertigjarig rondzwerven opgelegd met al de gevolgen daarvan. In die reize slaat het volk weder aan het muiten; dat wekt Gods toorn op, zoodat de Heere hen door vurige slangen tuchtigde. Daardoor worden zij genoopt tot belijdenis van zonden; zij vragen Mozes: „Bid den Heere, dat Hij deze slangen van ons wegneme", Num. 21 : 7. De zachtmoedige man doet het, en ontvangt het bevel, de koperen slang op te richten, met het bekende gevolg. Zoo heeft hij gestaan voor zijn volk; voor de melaatsch geworden Mirjam bidt hij: „O God, heel ze toch" Num. 12 : 13, bij het oproer van Korach en de zijnen is zijne bede: „O God, God der geesten van alle vleesch, een eenig man zal gezondigd hebben, en zult Gij U over deze gansche vergadering grootelijks vertoornen?" Num. 16 : 22. En toch, in Kades komt de oude natuur weer boven, die het aangenomen kind van Farao's dochter eigen was. Gebrek aan water maakt het volk oproerig. Op de bede van Mozes en Aäron wijst God hun den weg van uitkomst: „Neem dien staf en verzamel de vergadering, gij en Aäron, uw broeder, en spreekt gijlieden tot de steenrots voor hunne oogen, zoo zal zij haar water geven", Num. 20 : 8. Maar als zij samen zijn, zegt Mozes tot het volk: „Hoort toch, gij wederspannigen, zullen wij water voor ulieden uit deze steenrots te voorschijn brengen?" Dat was eene fout. Zulk een woord mocht van zijne lippen niet komen. En dan dat tweemaal slaan der rots! Zeker er kwam water, maar ook kwam het woord des Heeren: „Omdat gijlieden Mij niet geloofd hebt, dat gij Mij heiligdet voor de oogen der kinderen Israëls, daarom zult gijlieden deze gemeente niet uitbrengen in het land, hetwelk Ik hun gegeven heb", Num. 20 : 12. Later bidt Mozes, om toch te mogen overtrekken, maar het wordt hem niet gegund. Zien mag hij het beloofde land, maar er intreden niet. Zoo blijkt, dat de zonden der hoogst bevoorrechten niet ongestraft blijven! Mozes aanvaardt het ten slotte gewillig. Hij bidt, dat een ander straks het volk kan voorgaan. God wijst daarvoor Jozua aan, die aldus de opvolger van Mozes zal zijn, Num. 27 : 15v.

Aldus zou het leven van Gods kinderen van stap tot stap kunnen nagegaan worden, en steeds zou het blijken, dat hun bidden niet ijdel was. Op hun gebed zijn duidelijke antwoorden gekomen van den

Hoorder der gebeden. Bekwaming tot hunne roeping, wegneming van hindernissen op hunnen weg, verlossing van geestelijke en stoffelijke ellende is uitgewerkt door hun gebed. In de geschiedenis van zijn volk laat God het zien, dat Hij inderdaad het oor neigt tot het geroep zijner kinderen.

C. Dezelfde deugden Gods, waarop gepleit wordt, zijn de grond van Gods doen.

In de derde plaats stelt de H. Schrift in het licht, dat het dezelfde deugden Gods zijn, die Hem nopen tot handelen, en die de bidders verhooring doen vinden op hunne gebeden.

Wie bidt, laat op eene of andere wijze uitkomen, op welken grond hij verhooring verwacht. Menigmalen geschiedt dat in de aanspraak des gebeds; waarin God genoemd wordt, zooals Hij zich geopenbaard heeft. „Heere, God van Israël". In dat noemen van God ligt het geloof in de verhooring: „De God Israëls zal uwe bede geven, die gij van Hem gebeden hebt", zegt daarom Eli tot Hanna, 1 Sam. 1 : 17. „Heere, God Abrahams, Izaäks en Israëls", roept Elia op den Karmel, 1 Kon. 18 : 36, „dat het heden bekend worde, dat Gij God in Israël zijt en ik uw knecht, en dat ik alle deze dingen naar uw Woord gedaan heb; antwoord mij, Heere, antwoord mij, opdat dit volk erkenne, dat Gij, o Heere, die God zijt en dat Gij hun hart achterwaarts omgewend hebt". Dat is een beroep op God, die zijn verbond opgericht heeft met de aartsvaders, en later met het volk. Daardoor heeft God zijnen Naam bekend gemaakt. „Versmaad ons niet, om uws Naams wille; werp den troon uwer heerlijkheid niet neder; gedenk, vernietig niet uw verbond met ons", Jer. 14 : 21.

In het bijzonder traden door zijn verbond de deugden Gods aan het licht: Hij is barmhartig en genadig, lankmoedig en groot van weldadigheid en waarheid. Zij vormen voor den geloovige den grond der verhooring. „Neig uw oor, mijn God, en hoor, doe uwe oogen open en zie onze verwoestingen en de stad, die naar uwen Naam genoemd is; want wij werpen onze smeekingen voor uw aangezicht niet neder op onze gerechtigheden, maar op uwe barmhartigheden, die groot zijn", Dan. 9 : 18. Zelf zegt de Heere: „Het zal dan geschieden, wanneer hij tot Mij roept, dat Ik het zal hooren, want Ik ben genadig", Ex. 22 : 27. Door Mozes wordt gebeden: „Vergeef toch de ongerechtigheid dezes volks, naar de grootte uwer goedertierenheid, en gelijk als Gij ze dezen volke van Egypteland af tot hiertoe hebt vergeven", Num. 14 : 19. Habakuks bede luidt (3 : 2): „Heere, als ik uwe rede gehoord heb, heb ik gevreesd; uw werk, o Heere, behoud dat in het leven in het midden der jaren; maak het bekend in het midden der jaren; in den toorn ge-

denk des ontfermens". In zijne daden heeft God zijne genade betoond, maar ook zijne macht doen zien, waardoor Hem niets te wonderlijk is. „Ontwaak, ontwaak, trek sterkte aan, gij arm des Heeren; ontwaak als in de verledene dagen, als in de geslachten van ouds. Zijt Gij het niet, die Rahab uitgehouwen hebt, die den zeedraak verwond hebt? Zijt Gij het niet, die de zee, de wateren des grooten afgronds, droog gemaakt hebt; die de diepten der zee gemaakt hebt tot eenen weg, opdat de verlosten daardoor gingen?" Jes. 51 : 9v.

Waartoe meer, om er aan herinnerd te worden, dat altoos de genade en de kracht Gods den bidder voor oogen staan bij het smeeken om vervulling zijner nooddruft. Het kind Gods pleit op Gods deugden, en dat zijn dezelfde deugden, die God in zijne werken openbaart, die inzonderheid aan den dag treden in de geschiedenis van zijn volk. De God der H. Schriften is niet „het zijnde", waarover de philosophie der oudheid peinsde, maar „De zijnde"; niet een begrip, maar de Heere, de Koning Israëls en zijn Verlosser, de Heere der hierscharen, die zegt: „Ik ben de eerste, en Ik ben de laatste, en behalve Mij is er geen God", Jes. 44 : 6. En daarom wordt de verhooring menigmaal in verband gebracht met den toestand der bidders. Wat in hen gewrocht is, noopt God tot meer. Van Jakob wordt aldus getuigd: „In zijne kracht gedroeg hij zich vorstelijk met God. Ja hij gedroeg zich vorstelijk tegen den Engel en overmocht (Hem); hij weende en smeekte Hem. Te Bethel vond hij Hem, en aldaar sprak Hij met ons, nl. de Heere, de God der heirscharen: Heere is zijn gedenknaam" (Hos. 12 : 4v). Vandaar de eisch tot het volk: „Gij dan bekeer u tot uwen God, bewaar weldadigheid en recht, en wacht geduriglijk op uwen God, Hos. 12 : 7, en de belofte: „Zoo mijn volk, over dewelken mijn Naam genoemd wordt, zich verootmoedigen en bidden, en mijn aangezicht zoeken en zich bekeeren van hunne booze wegen; zoo zal Ik uit den hemel hooren en hunne zonden vergeven en hun land genezen" 2 Kron. 7 : 14. Daarmee staat in verband de gedurig herhaalde verzekering: eenerzijds, dat God de verhooring weigert aan degenen, die zich tot andere goden wenden, die in de zonden leven, die naar God niet hooren, die gruwelen doen, die verheven van harte zijn, die huichelen, die hunne naasten haten; en anderzijds, dat God verhooring belooft en schenkt aan degenen, die zich tot Hem begeven, die zich verootmoedigen, die zich bekeeren, die op Hem vertrouwen, die zijne bevelen zoeken, die oprecht zijn, die den Heere beminnen. In 't kort is dat saamgevat in Spr. 15 : 29: „De Heere is verre van de goddeloozen, maar het gebed der rechtvaardigen zal Hij verhooren".

God kan verhooren, omdat de bidders begeeren, dat Hij doen zal, wat met zijne deugden overeenkomt. Als Hoorder der gebeden openbaart God zich, zooals Hij inderdaad is, als de Vader der lichten, van wien

alle goede gave en alle volmaakte gift afkomende is. Wanneer God de smeekingen, die Hem gedaan worden, verhoort, dan verloochent Hij zichzelven niet. Zelfs wanneer er vermeld staat: „Toen berouwde het God", zooals b.v. na de treffende voorbede van Mozes, Exod. 32 : 14, of, „God liet zich verbidden", zooals dat o.a. vermeld wordt van Manasse dan is dat eene aanwijzing van de openbaring van Gods genade en ontferming, waaraan de smeekeling zich vastklemde, en niet tevergeefs. In de verhooring der gebeden, zooals de H. Schrift die beschrijft, openbaart God zich in al zijne heerlijkheid. Met opzet is tot hiertoe uitsluitend het O. T. aangehaald, opdat het licht, dat daaruit straalt, erkend zou worden, als afkomstig van den God en Vader van onzen Heere Jezus Christus, die in het N. T. zich in volkomen heerlijkheid heeft geopenbaard.

D. De leer van Jezus en zijne apostelen.

In de vierde plaats zij daarom nu de aandacht gevestigd op Jezus en hetgeen door Hem, ook in zijne apostelen, geleerd wordt aan zijne geloovigen.

De profetie wordt in Jezus vervuld. „Dewijl hij Mij zeer bemint (spreekt God), zoo zal Ik hem uithelpen. Ik zal hem op eene hoogte stellen, want hij kent mijnen Naam. Hij zal Mij aanroepen, en Ik zal hem verhooren. In de benauwdheid zal Ik bij hem zijn; Ik zal er hem uittrekken en zal hem verheerlijken; Ik zal hem met langheid der dagen verzadigen en Ik zal hem mijn heil doen zien", Ps. 91 : 14—16. Dat woord vindt zijne vervulling in Jezus. In Hem is geopenbaard de mensch, die bidt, en die als zoodanig niet 't minst gekend wordt bij het graf van Lazarus. Daar hief Hij de oogen opwaarts en zeide: „Vader, ik dank U, dat Gij mij gehoord hebt; doch ik wist, dat Gij mij altijd hoort; maar om der schare wille, die rondom staat, heb ik (dit) gezegd, opdat zij zouden gelooven, dat Gij mij gezonden hebt", Joh. 11 : 41v. En toen kwam op het woord: „Lazarus, kom uit", de gestorvene weder. In het O. T. openbaarde God zich als Hoorder der gebeden en werd Hij daarom aangeroepen en geprezen; maar hier, bij Jezus, is die openbaring volkomen: „Gij hoort mij altijd!" Tusschen Jezus en den Vader bestaat zulk eene volkomen gemeenschap, dat altoos de bede van Jezus gehoord wordt. Dat kon ook niet anders, want Jezus is Gods Zoon; in Hem woonde de H. Geest zonder mate; in zijne ziel was alle gedachte en begeerte gericht, om den Naam Gods in alle volmaaktheid te openbaren.

Die heerlijkheid zagen de discipelen in Jezus, en ook ontvingen zij van Hem het Woord en den Geest, die hun van de verhooring des gebeds verzekering schonk. „Bidt en u zal gegeven worden; zoekt, en

gij zult vinden; klopt, en u zal opengedaan worden; want een iegelijk, die bidt, die ontvangt; en die zoekt, die vindt; en die klopt, dien zal opengedaan worden", Matth. 7 : 7v., Luk. 11 : 9v. Dat is de aanwijzing van den algemeenen regel, die in de wereld des gebeds geldt, en die in drievoudige wijze samenvat, wat over het bidden en over de uitwerking van het bidden te zeggen is. Dat wordt opgehelderd door gelijkenissen: „Of wat mensch is er onder u, zoo zijn zoon hem zou bidden om brood, die hem eenen steen zou geven? en zoo hij hem om eenen visch zou bidden, die hem eene slang zal geven? Indien dan gij, die boos zijt, weet uwen kinderen goede gaven te geven, hoeveel te meer zal uw Vader, die in de hemelen is, goede (gaven) geven dengenen, die ze van Hem bidden!" Matth. 7 : 9—11. Daarmede wordt gewezen op de genegenheid Gods tot zijne kinderen, zoodat Hij nooit hun iets slechts zal geven, wanneer zij Hem iets goeds vragen. Wat tot dat goede is te rekenen, vernemen we uit Lukas: „En wat vader onder u, dien de zoon om brood bidt, zal hem eenen steen geven? Of ook om eenen visch, zal hem voor eenen visch eene slang geven? Of zoo hij ook om een ei zou bidden, zal hij hem eenen schorpioen geven? Indien dan gij, die boos zijt, weet uwen kinderen goede gaven te geven, hoeveel te meer zal de hemelsche Vader den Heiligen Geest geven dengenen, die Hem bidden", Luk. 11 : 11v. Ook andere gelijkenissen heeft Jezus gebezigd, om zijne discipelen te leeren, dat het gebed niet ijdel is. „Wie van u zal eenen vriend hebben en zal te middernacht tot hem gaan en tot hem zeggen: Vriend, leen mij drie brooden, overmits mijn vriend van de reis tot mij gekomen is, en ik heb niet, dat ik hem voorzette; en dat die van binnen, antwoordende, zou zeggen: Doe mij geene moeite aan, de deur is nu gesloten en mijne kinderen zijn met mij in de slaapkamer; ik kan niet opstaan om u te geven. Ik zeg ulieden, hoewel hij niet zou opstaan en hem geven, omdat hij zijn vriend is, nochtans om zijner onbeschaamdheid wille zal hij opstaan en hem geven, zooveel als hij er behoeft", Luk. 11 : 5—8. Daaraan zou men kunnen toevoegen: „Zoo zal ook God u, zijnen vrienden, geven, wat gij met vrijmoedigheid van Hem verlangt". Elders leert eene andere gelijkenis, dat men altijd moet bidden en niet vertragen: „Er was een zeker rechter in eene stad, die God niet vreesde en geen mensch ontzag; en er was eene zekere weduwe in diezelve stad, en zij kwam tot hem zeggende: Doe mij recht tegen mijne wederpartij. En hij wilde voor eenen langen tijd niet; maar daarna zeide hij: Hoewel ik God niet vreeze en geen mensch ontzie, nochtans, omdat deze weduwe mij moeilijk valt, zoo zal ik haar recht doen, opdat zij niet eindelijk komt en mij het hoofd breke". En de Heere zeide: „Hoort wat de onrechtvaardige rechter zegt; zal God dan geen recht doen zijnen uitverkorenen, die dag en nacht tot Hem roepen, hoewel Hij lankmoedig

is over hen? Ik zeg u, dat Hij hun haastelijk recht doen zal", Luk. 18 : 2—8.

Bij gelegenheid van de vervloeking van den vijgeboom, wees Jezus zijnen verbaasden discipelen op de beteekenis van het geloof bij de uitwerking van het gebed. „Voorwaar zeg Ik u, indien gij geloof hadt en niet twijfeldet, gij zoudt niet alleenlijk doen hetgeen den vijgeboom is geschied; maar indien gij ook tot dezen berg zeidet: Word opgeheven en in de zee geworpen; het zou geschieden. En al wat gij zult begeeren in het gebed, geloovende, zult gij ontvangen", Matth. 21 : 21v. Dat is door Markus nog verscherpt. „Hebt geloof op God; want voorwaar zeg Ik u, dat zoo wie tot dezen berg zal zeggen: Word opgeheven en in de zee geworpen, en niet zal twijfelen in zijn hart, maar zal gelooven, dat hetgeen hij zegt, geschieden zal: het zal hem geworden, zoo wat hij zegt. Daarom zeg Ik u: Alle dingen, die gij biddende begeert, gelooft, dat gij ze ontvangen zult en zij zullen u geworden", Mark. 11 : 22v. Hiermede wordt geleerd, dat de algemeene wet des gebeds: „Bidt en u zal gegeven worden", dan in werking treedt, wanneer de kracht des geloofs aanwezig is. Duidelijker nog dan in de Statenvertaling, staat dat in de lezing der beste handschriften; „Alle dingen, die gij biddende begeert, gelooft, dat gij ze ontvangen hebt, en zij zullen u geworden". Zoo kras mogelijk wordt hier uitgedrukt, hoe alle twijfel in het hart tot zwijgen is gebracht, en de geloovige vast vertrouwt, dat God voor hem bestemd heeft, wat zijn kind vraagt, en daarom het hem verleenen zal. Dat is de toepassing, die de geloovige bidder trekt uit het woord: „Uw Vader weet, wat gij van noode hebt, eer gij Hem bidt", Matth. 6 : 8.

Nu was voor de discipelen, zoolang Jezus bij hen was, de werking van hun geloof altoos aan zijne lichamelijke tegenwoordigheid gebonden. Jezus kon echter niet bij hen blijven. Hij zelf zou in zijne heerlijkheid ingaan, en de discipelen moesten het werk volbrengen, dat Hij hun oplegde. Met het oog daarop leidt Jezus hen nu verder in de wereld des gebeds in, en leert Hij hen te bidden in zijnen naam. „Voorwaar, voorwaar zeg Ik ulieden, die in Mij gelooft: de werken, die Ik doe, zal hij ook doen, en zal meerdere doen dan deze; want Ik ga heen tot mijnen Vader. En zoo wat gij begeeren zult in mijnen naam, dat zal Ik doen, opdat de Vader in den Zoon verheerlijkt worde. Zoo gij iets (van Mij) 1) begeeren zult in mijnen naam, Ik zal het doen", Joh. 14 : 12—14. Zij zijn als ranken aan den wijnstok. „Gelijkerwijs de rank geene vrucht kan dragen van zichzelve, zoo zij niet in den wijnstok blijft, alzoo ook gij niet, zoo gij in Mij niet blijft". „Indien gij in Mij blijft, en mijne woorden in u blijven, zoo wat gij wilt, zult gij begeeren,

1) Zoo luidt wel de beste lezing veler handschriften.

en het zal u geschieden", Joh. 15 : 7. 1) Jezus heet hen niet meer dienstknechten, maar vrienden, want al wat Hij van den Vader gehoord heeft, heeft Hij hun bekend gemaakt, en Hij heeft hen uitverkoren en gesteld, „dat gij zoudt henengaan en vrucht dragen, en dat uwe vrucht blijve; opdat, zoo wat gij van den Vader begeeren zult in mijnen naam, Hij u dat geve", Joh. 15 : 16. De discipelen zijn nu wel bedroefd om Christus' heengaan, maar zij zullen zich verblijden, als Hij opgestaan is. „In dien dag zult gij Mij niets vragen", of zooals ook vertaald kan worden: „In dien dag zult gij Mij niets bidden". „Voorwaar, voorwaar, Ik zeg u, al wat gij den Vader zult bidden in mijnen naam, dat zal Hij u geven 2). Tot nog toe hebt gij niet gebeden in mijnen naam; bidt, en gij zult ontvangen, opdat uwe blijdschap vervuld zij", Joh. 16 : 23v. Ten slotte wordt met het oog op de rijke schat der verheerlijking van Christus en der ontvanging van den Paracleet gezegd: „In dien dag zult gij in mijnen naam bidden, en Ik zeg u niet, dat Ik den Vader voor u bidden zal; want de Vader zelf heeft u lief, dewijl gij Mij liefgehad hebt, en hebt geloofd, dat Ik van God ben uitgegaan", Joh. 16 : 26v.

In deze uitspraken wordt dus gehandeld over de verhooring van het gebed der geloovigen. Vat men alles samen, dan krijgt men deze reeks gedachten. „Tot nog toe hebt gij niet in mijnen naam gebeden", (16 : 24), maar „in dien dag (wanneer Jezus opgestaan is, en de H. Geest hun gezonden is) zult gij in mijnen naam bidden", (16 : 26). Zulk bidden kan geschieden tot Jezus (naar de beste lezing van Joh. 14 : 14) 3), en tot den Vader, (15 : 16). Het vindt zeker verhooring: dat gebedene zal Jezus doen (14 : 13, 14), de Vader zal het geven (15 : 16), Hij zal het geven in Jezus' naam (naar de beste lezing van 16 : 23); zij zullen het ontvangen (16 : 24). Daarbij is de voorbede van Jezus niet noodig, want de Vader zelf heeft hen lief (16 : 26). De vele verklaringen hiervan bewijzen voldoende, dat de beteekenis dier uitdrukking niet zoo gemakkelijk te verstaan is, tenminste voor de Westerlingen, die geneigd zijn, daarbij te denken aan hun „in naam van iemand iets doen", dat niets te maken heeft met het bidden in Jezus' naam. De verklaring „volgens mijn opdracht, of bevel" laat te veel den nadruk vallen op

1) Dit vers is blijkbaar de sleutel ter verklaring van de beteekenis van het bidden in Jezus' naam: juist omdat er niet bijstaat „in mijnen naam", en omdat het in dit deel van Joh. 't eenige is, waarin dit niet geschiedt.

2) Zoo staat in vele handschriften. Er zijn ook handschriften, die lezen: „... al wat gij den Vader zult bidden, dat zal Hij u geven in mijnen naam". Het is gemakkelijker te verklaren, dat een afschrijver bij vergissing die bijvoeging bij „bidden" stelde dan bij „geven". Daarom zal dat laatste wel de juiste tekst zijn.

3) Hieruit volgt, dat het moeilijk te verklaren vers: „En in dien dag zult gij Mij niets vragen" of „bidden", niet kan beteekenen, dat de discipelen niet tot Jezus, maar alleen tot den Vader zullen bidden.

den inhoud of de stof der smeeking, alsof die de reden der verhooring zou zijn. De zin der uitdrukking is veel dieper.

Ongetwijfeld is „naam" in zulke uitspraken een religieus begrip: dat blijkt uit gezegden, als „die in zijnen naam gelooven" (1 : 12) en „het leven hebben in zijnen naam" (20 : 31). De „naam van Jezus" is dus eene dergelijke uitdrukking als „de naam van God": waarbij de naam de openbaring is van God, zooals die bestemd is, om door de menschen gekend en gebruikt te worden. Bidden in Jezus' naam is dus dat bidden, waaraan de kennis van Jezus en van den Vader, die Hem gezonden heeft, ten grondslag ligt. Het is bidden door het geloof in Hem, waarbij vooral van belang is het woord: „Niemand komt tot den Vader dan door Mij" (14 : 6), en het andere „Geloof mij, dat Ik in den Vader ben en de Vader in Mij is", (14 : 11). Bij zulk bidden wordt niet alleen de stof des gebeds, maar ook de persoon, die bidt en ook Hij, tot wien gebeden wordt, in verbinding gebracht met Jezus. Beide bepalingen zijn dus van denzelfden inhoud: „Indien gij in Mij blijft en mijne woorden in u blijven", en „in Jezus' naam". Aldus moet het bidden zijn der discipelen, die den H. Geest hebben ontvangen.

Tot zulken spreekt ook de apostel Paulus, dat zij den Geest der aanneming tot kinderen hebben, door welken zij roepen: „Abba Vader", Rom. 8 : 15, en die hij zich voorstelt „biddende te allen tijde in den Geest", Ef. 6 : 17, en wien hij voorgaat, wanneer hij (en daarin ligt de zekerheid der verhooring), bidt tot den God en Vader van onzen Heere Jezus Christus. Zij worden daartoe opgewekt met het woord: „Dewijl wij dan eenen grooten Hoogepriester hebben, die door de hemelen doorgegaan is, n.l. Jezus, den Zoon Gods, zoo laat ons deze belijdenis vasthouden; want wij hebben geenen Hoogepriester, die niet kan medelijden hebben met onze zwakheden, maar die in alle dingen, gelijk als wij, is verzocht geweest doch zonder zonde. Laat ons dan met vrijmoedigheid toegaan tot den troon der genade, opdat wij barmhartigheid mogen verkrijgen, en genade vinden, om geholpen te worden ter bekwamer tijd", Hebr. 4 : 14-16. Daarmede stemt het woord van Johannes overeen: „Geliefden, indien ons hart ons niet veroordeelt, zoo hebben wij vrijmoedigheid tot God, en zoo wat wij bidden, ontvangen wij van Hem, dewijl wij zijne geboden bewaren en doen hetgeen behagelijk is voor Hem. En dit is zijn gebod, dat wij gelooven in den naam van zijnen Zoon Jezus Christus, en malkanderen liefhebben, gelijk Hij ons een gebod gegeven heeft. En die zijne geboden bewaart, blijft in Hem, en Hij in dezen; en hieraan kennen wij, dat Hij in ons blijft, nl. uit den Geest, dien Hij ons gegeven heeft", 1 Joh. 3 : 22—24. En dat andere: „En dit is de vrijmoedigheid, die wij tot Hem hebben, dat zoo wij iets bidden naar zijnen wil, Hij ons verhoort; en indien wij weten, dat Hij ons verhoort, wat

wij ook bidden, zoo weten wij, dat wij de beden verkrijgen, die wij van Hem gebeden hebben", 1 Joh. 5 : 14v.

§ 3. Het christelijk geloof van de uitwerking des gebeds.

Het christelijk geloof ontspringt uit het Woord Gods. Dat Woord is de openbaring Gods, waardoor de Christen tot het geloof is gekomen. Bij de vraag, of het gebed niet ijdel is, antwoordt het geloof met een beslist: „zeker niet!" De geloovigen zijn vast overtuigd, dat hun bidden verhoord wordt.

Eene der oudste christelijke verhandelingen over het gebed 1), eindigt daarom met dit mooie slot: „Wat heeft aan het gebed, dat uit geest en waarheid voortkwam, God, die hetzelve eischt, onthouden? Wij lezen en hooren en gelooven al die getuigenissen, die er zijn over de uitwerking daarvan. Oudtijds toch bevrijdde het gebed en van vuur, en van wilde dieren, en van hongersnood; en toen had het nog niet den vorm, dien het nu van Christus ontvangen heeft. Hoe veel te meer dan werkt het gebed der Christenen uit. Het stelt niet den Engel des dageraads in het midden des vuurs, en het stopt den muil der leeuwen niet toe, en het brengt aan hongerigen niet het maal der landlieden over, het wendt het gevoel van het lijden niet af, door genade toe te zenden; maar die lijden en ziekten en smarten verduren, rust het met geduld toe, met de deugd vermeerdert zij de genade, zoodat het geloof weet, wat het van God erlangt, en beseft, wat het voor den naam Gods lijdt. Ook bad het gebed voorheen plagen af, sloeg de legerscharen der vijanden op de vlucht, en verhinderde de zegeningen der regenbuien. Maar nu wendt het gebed der gerechtigheid allen toorn Gods af, het waakt voor de vijanden en smeekt voor de vervolgers. Is het een wonder, als het de wateren des hemels weet af te persen, wanneer het in staat was, ook het vuur te erlangen? Alleen het gebed is het, dat God overwint. Christus wilde, dat het niets kwaads zou bewerken. Hij heeft het alle kracht ten goede verleend. Daarom vermag het niets dan de zielen der gestorvenen van den weg des doods terug te roepen, de zwakken te herstellen, de kranken gezond te maken, de bezetenen te bevrijden, de deuren der gevangenis te openen, de boeien der onschuldigen los te maken. Ja het reinigt de overtredingen, het verdrijft de verzoekingen, het doet de vervolgingen ophouden, het vertroost de kleinmoedigen, het verheugt de edelmoedigen, het geleidt de reizigers, het doet de golven bedaren, het brengt de roovers in verwarring, het geeft den armen voedsel, het beheerscht de rijken, het richt de gevallenen op, het ondersteunt de struikelenden, het houdt de staanden op de been. Het gebed is de muur van het geloof en onze wapenschat ter beschutting tegen-

1) Tertullianus, „de oratione" 29.

en ter aanvalling van den mensch, die ons van allen kant beloert. Laten wij daarom nooit ongewapend voorttreden. Laten wij des daags aan de wachtplaats en des nachts aan den wachtpost denken. Laten wij in de wapenen des gebeds het veldteeken van onzen Opperbevelhebber bewaren; laten wij de bazuin des engels biddend verwachten!"

Het leven der geloovigen is een leven van verhooring der gebeden. Min of meer zou ieder van Gods kinderen uit dat gezichtspunt zijn leven kunnen beschrijven. Er zouden dan te midden van vele onvervulde wenschen en vele teleurgestelde verwachtingen, minstens zoo vele gebeurtenissen aan den dag treden, die het waarmerk dragen, dat God de Hoorder der gebeden is. Bij den een komt dat op meer duidelijke wijze aan den dag, dan bij den ander. Op het gebied der Christelijke lectuur zijn er bepaalde boeken, waarin deze of gene schrijver het beproefd heeft, zoo duidelijk mogelijk voor te stellen, hoe God zijne gebeden verhoord heeft. Zij dragen een dergelijk karakter als de boeken, waarin bekeeringsgeschiedenissen vermeld worden: zij kunnen baten, maar soms schaden zij ook. De bate, die het lezen van de beschrijving van zulk eene treffende bekeering afwerpt, is deze, dat men daaruit leert, dat de werking van den H. Geest bij de menschen juist zoo krachtig is, als noodig is om hen tot geloovigen te maken, en dat Hij zelfs de grootste zondaren bekeeren kan. Maar het daaraan verbonden gevaar is ook niet denkbeeldig: zoo licht willen die boeken, door die bijzondere gevallen eigenlijk als het eenige ware werk des H. Geestes voor te stellen, de lezers in den waan brengen, dat alle minder treffende werkingen des Geestes slechts verbeeldingswerk zijn. Die vaak opgeschroefde verhalen voeren menigmaal meer van Christus af, dan dat zij tot Hem heen leiden.

Zoo is het nu ook met de boeken, waarin bijzondere gebedsverhooringen beschreven worden. Zij leiden er soms toe, dat het oog gesloten wordt voor het meer gewone werk van den Hoorder der gebeden. Zij doen daardoor de meening ingang vinden, alsof er van geene uitwerking des gebeds gesproken mag worden in al die gebeurtenissen, waarin wij alles naar den gewonen loop zien gebeuren. Dat is het gevaar; daardoor werken zij mede om de heidensche gedachte te voeden, dat God alleen het buitengewone werkt, en dat het gewone zijn werk niet is. Is men echter tegen dat gevaar beschut door het geloof, dat God alles bestiert, zoowel in het kleine, als in het groote, en evenzeer in het gewone, als in het buitengewone, dan zijn zulke boeken vaak uitnemend geschikt, om ons de machtige hand Gods te doen zien, waardoor Hij maakt, dat het smeeken zijner kinderen niet ijdel is. Zij verlevendigen het bewustzijn van Gods almacht en genade. Zij bevestigen den geloovige in zijne overtuiging, dat Gods voorzienigheid onze gedachten daaromtrent verre overtreft, en dat de mensch, die

God aanroept en van Hem zijne hulp verwacht, gezegend wordt. Die boeken verheffen aldus het hart boven het gelijkvloersche leven en richten het op tot God, van wien wij gelooven, dat Hij in den beginne hemel en aarde geschapen heeft, en van wien wij verwachten, dat Hij aan het einde een nieuwen hemel en eene nieuwe aarde te voorschijn zal brengen; maar van wien wij ook nu verzekerd zijn, dat Hij in den loop der geschiedenis zijn heilsplan volvoert tot zaligheid zijner uitverkorenen en tot eere zijns Naams. Door die boeken worden de trage harten weder aangespoord en de slappe knieën weder versterkt, om in gehoorzaamheid aan het woord des Heeren, aan te houden in het vurig bidden en smeeken. Zij stellen het aan 't licht: de hulpe Gods komt menigmalen, vanwaar zij allerminst verwacht wordt. Aldus dienen die boeken als medicijn. Wij, menschen, verbeelden ons te weten, hoe alles geschiedt; ook hierin meenen wij, als God te zijn. En nu komt eeuw na eeuw, soms jaar na jaar aan het licht, dat alle kennen slechts ten deele is, en er in de wereld meer is dan eenig schepsel heeft vermoed. Ook in het kennen is gedurige reformatie noodig, om ons de kracht en de goedheid en de wijsheid Gods te leeren verstaan, die de Almachtige in zijne werken ten toon spreidt. Terwijl de man der kennis rusteloos daarmede bezig is, vindt het kind Gods rust in zijn geloof, en door dat geloof omhelst hij God, den Hoorder zijner gebeden, die leeft in alle eeuwigheid. Zijn zulke boeken geschreven, zooals het behoort, dan doen zij verstaan, dat diezelfde God nog leeft, in wiens naam Jakob zijnen zoon Jozef zegende en dien hij aanduidde als: „De God, voor wiens aangezicht mijne vaders Abraham en Izaäk gewandeld hebben, die God, die mij gevoed heeft, van dat ik was tot op dezen dag, die Engel, die mij verlost heeft van alle kwaad", en wien door alle geloovigen de eerenaam gegeven wordt van „Hoorder der gebeden".

De theologie, als spruite des geloofs, heeft de taak, om ook dit stuk des geloofs in de wereld van het denken over te brengen en in het geheel onzer kennis de plaats aan te wijzen, die het toekomt. Het geloof weet, dat God een Hoorder der gebeden is, maar hoe dat kan, heeft de theologie in het licht te stellen. Evenals bij zoovele stukken des geloofs is zij daartoe gedwongen door het ongeloof en het bijgeloof. Het bijgeloof maakte een God-onteerend gebruik van het geloof van de uitwerking des gebeds. Het ongeloof poogde het als onmogelijk voor te stellen, nu eens met een beroep op den raad Gods, dan met een beroep op de natuurwetten. Beide waren een prikkel, waardoor de theologie gedreven werd aan de uitwerking des gebeds hare ware plaats in het Christelijk denken aan te wijzen.

§ 4. De christelijke beschouwing van de uitwerking des gebeds tegenover het bijgeloof.

Het bijgeloof is de caricatuur van het geloof. In de wereld der heidenen leeft het in de harten, en komt op allerlei wijze aan den dag, ook in het stuk van het gebed. Waar het bijgeloof zijne macht uitoefent, draagt het gebed het karakter van een toovermiddel, waardoor de godheid gedwongen wordt te doen, wat de mensch van haar eischt. Zoo is het bij de heidenen, die hunne aardsche wenschen, vaak uit allerlei ongeoorloofde begeerten voortspruitend, aan de goden bekend maken. In hun bidden worden menigmaal geloften gedaan, om de goden over te halen, dat zij het begeerde geven. Worden die wenschen vervuld en is het verlangde verkregen, dan hebben de goden dank verdiend; het verdiende wordt nauwgezet ten offer gebracht, anders mochten de goden eene volgende maal eens weigeren te hooren. Worden de wenschen echter niet vervuld, dan krijgen de goden niet, wat hun was toegezegd, ja dan uit zich het misnoegen soms in een schelden tegen de godheid en een kastijden van het godenbeeld.

Aldus kunnen de heidenen doen, omdat zij het geloof niet bezitten. Zij gevoelen zich geen kinderen Gods, maar slaven, die aan de eene zijde sidderen voor de macht der goden, en aan de andere zijde voor hen kruipen, om hunne gunst te erlangen. Maar bij vele naamchristenen is het evenzoo gesteld, die daarom ook op de wijze der heidenen het gebed slechts kennen als een middel tot bereiking van hun doel, en op dezelfde wijze hunne tevredenheid of hun misnoegen uiten, naar gelang hun gebed al of niet verhoord is. Daar is een jongeling, die ontevreden met zijn lot, enkele sporten hooger klimmen wil op de maatschappelijke ladder. Op velerlei wijze heeft hij het reeds beproefd, door daarvoor hulp te vragen van menschen, vooral van vrome menschen, doch altoos tevergeefs. Nu herinnert hij zich, dat er menschen zijn, die in het gebed uitkomst hebben gevonden. Welnu, dat middel kan hij nu ook wel eens aanwenden; niemand bemerkt het immers; bovendien eischt het geene bijzondere opofferingen. Reden genoeg, om dat veel besproken middel ook eens te beproeven. Zijnen wensch zet hij om in den vorm van een gebed, zoo goed en zoo kwaad als hij dat kan. Dat gebed herhaalt hij. Er komt geene verandering: hij blijft in dezelfde moeilijke en gehate omstandigheden. Maar nu weet die persoon ook alles. Hij had wel gelijk, toen hij vroeger dacht, dat het bidden dwaasheid was. Het is nu immers duidelijk gebleken: Bidden helpt niet! Ja, hij gaat meestal nog een stap verder: Er is geen God, en allen, die dat zeggen en godsdienstig leven, zijn huichelaars! Is die persoon eenigszins driftig aangelegd, dan zal hij in heftige bewoordingen zijne ervaringen en meeningen kunnen mededeelen, en daarmede gelijken op de heidenen.

De gedachte schuilt zoo diep in het hart, dat men door het vallen op de knieën en het uitspreken van eenige woorden, zijne begeerte verwezenlijkt kan krijgen. Iemand heeft zijnen tijd verbeuzeld, toen het tijd van leeren was. Dat gevoelt hij, nu de tijd van het examen nadert. Nu blijft er niets over dan nog vlug de examenvakken door te vliegen; en op den dag van het onderzoek wordt er vroom gebeden, dat God den tijdverbeuzelaar zegene, evenals de anderen, die gewerkt hebben! Een ander heeft in zijne jeugd in den dienst der zonde, in de overtreding van het gebod der kuischheid, zijn leven voor goed geknakt. In zijn lichaam moet hij de smartelijke gevolgen dragen, misschien in zijn kroost ze nog bespeuren. Die mensch komt er allicht ook eens toe, dat hij bidden gaat, in de verwachting, dat hij daardoor gelijk zal worden aan hen, die zulke zonden niet bedreven. Een ander heeft verzuimd, zijn land naar behooren te bearbeiden; toch zou hij, wanneer de oogsttijd nadert, gaarne een even grooten en een even goeden oogst hebben, als de anderen, die voor alles hebben gezorgd. Wellicht kan daarvoor het gebed helpen. Het is in elk geval te beproeven. Baat het niet, het schaadt ook niet.

De gevallen zouden aldus bij honderden vermeerderd kunnen worden, waarin op zuiver heidensche wijze het gebed niets anders is dan eene uiting van bijgeloof, en waarin het gebed als een tweedehandsch middel aangewend werd, wanneer men verzuimd had zijnen plicht te doen. Of zulke personen dan verkeerd doen, als zij bidden? Ach neen; daarin bestaat het verkeerde niet, dat zij bidden; maar hierin, dat zij eerst dan gaan bidden, wanneer zij hunne roeping verzaakt hebben, en verder, dat zij bidden, zooals zij bidden, zonder bekeering. Van eene hartelijke bekeering tot God is in al zulk bidden niets te bespeuren. Ware dat het geval, dan zouden zij vóór alles hunne zonden belijden, dan zouden zij verder gewillig de verdiende kastijding ondergaan, dan zouden zij ook voor het vervolg in den Gode welbehagelijken weg willen wandelen. Daarvan is niets te bespeuren bij den bijgeloovigen bidder: naar zijne gedachte moet God niets doen dan het door hem verwaarloosde in orde brengen; er behoeft aan zijn hart niets te gebeuren; de eenige deugd Gods, die zulk een mensch van noode heeft, is zijne macht, waardoor God te voorschijn moet brengen, wat dien mensch aangenaam is, en hem het leven tot een genot maakt.

Op vele wijzen is dat bijgeloof in de oude en de nieuwe wereld bespot. Maar helaas die manier leidt meestal tot verachting van alle bidden. Vooral wanneer het geschiedt door menschen, die meenen alles met hun verstand te kunnen begrijpen. Aan zulke hulp heeft het geloof weinig, want de geloovigen beoogen niet, dat de bijgeloovige ophoude met bidden, maar dat hij bidde uit het geloof, en dat een heilig gebed in de plaats trede van zijn onheilig bidden. Zoo gaat onze

Zaligmaker ons voor. Ook hierin geldt: God heeft geenen lust aan het verderf, maar aan de bekeering des zondaars. 't Is niet voldoende, dat het verkeerde worde weggedaan; er moet iets beters voor in de plaats gegeven worden.

De groote zonde van het bijgeloof bestaat hierin, dat het God niet kent. Het kent feitelijk niets anders dan krachten, die door het gebed in werking treden. Welnu, in zijne openbaring leeren wij God geheel anders kennen: daarin treden de deugden Gods voor den dag, die in het bijgeloovig hart onbekend zijn. Het bijgeloof ontneemt het geloof in Gods kennis, daarom zeide Jezus tot zijne discipelen: „Wordt dan hun niet gelijk, want uw Vader weet, wat gij van noode hebt, eer gij Hem bidt", Matth. 6 : 8. Woorden, als in Ps. 139 worden geuit: „Gij verstaat van verre mijne gedachten", „Als er nog geen woord op mijne tong is, zie Heere, Gij weet het alles", zijn vreemde klanken voor den bijgeloovigen bidder, die altoos zijn hart voor God verborgen houdt, en in den waan verkeert, dat God alleen weet, wat de mensch uitspreekt. In verband hiermede staan de andere deugden Gods, die men de zedelijke zou kunnen noemen, b. v. de gerechtigheid Gods: zij bestaat niet voor den bijgeloovige. Er is voor hem geene wet Gods, en geene handhaving dier wet in de straf van den overtreder. In zijn gebed is daarom geene belijdenis van zonde, geen zoeken van bekeering, die gepaard gaat met onderwerping aan kastijding. Daarvan is niets te bespeuren: het eenige zoeken is, dat in zijnen nood voorzien worde door die groote Macht, die het doen kan, en van wien men niets begeert dan werkingen in het uitwendige leven. Er is ook van Gods wijsheid geen sprake in het bijgeloof. In het gebed van den geloovige spreekt het kind, dat beseft nog zoo weinig te weten en daarom ten slotte zich toevertrouwt aan de wijze verzorging van zijnen Vader, die het alles weet, en alles wel zal maken, ook al gebeurt het anders dan het kind het zich voorstelde. Dat is de taal, die in het hart van den bijgeloovigen bidder geenen weerklank vindt. Van God heeft hij geene andere gedachte dan van macht.

Tegenover het bijgeloof dient dus het Woord Gods gesteld te worden, en het is merkwaardig, hoe daardoor het bijgeloof in zijnen oorsprong wordt aangetast. Te verwonderen is het niet: want het Woord is de openbaring van een Wezen, dat denkt en bepaalde gedachten uitdrukt. Dat ligt reeds in den naam aangeduid. Maar dat komt bij het onderzoeken van dat Woord nog beter aan den dag, als het ons doet verstaan, dat God in de verhooring zijne deugden openbaart, en daarom ook menigmalen niet verhooren kan. „Die zijn oor afwendt van de wet te hooren, diens gebed zal een gruwel zijn", Spr. 28 : 10. „Wanneer uwe vreeze komt, gelijk eene verwoesting, en uw verderf aankomt als een wervelwind; wanneer u benauwdheid en angst overkomt, dan zullen zij tot Mij roepen, maar Ik zal niet antwoorden; zij zullen Mij

vroeg zoeken, maar zullen Mij niet vinden; daarom dat zij de wetenschap gehaat hebben, en de vreeze des Heeren niet hebben verkoren", Spr. 1 : 27—29. Dat is het vonnis over den bijgeloovigen bidder. Altoos treedt God op als de Alwetende, de Rechtvaardige, de Alwijze. Is Hij dan niet genadig? O zeker, maar de genade, ons geopenbaard in Gods Woord, is eene andere dan de gewaande genade, waarvan het bijgeloof droomt. Het bijgeloof wil eene genade, die den mensch zijn eigen weg laat begaan. Maar de genade, die de Bijbel leert kennen, is waarachtige genade, die uit God ons toekomt, in den Zaligmaker ons geschonken wordt, en door den H. Geest in ons verwezenlijkt wordt. In het Oude Testament is Gods heiligheid de bron, waaruit alle ware zegen het volk toekomt, in het Nieuwe Testament is de Heilige Geest de werkmeester van alle ware geluk van Gods kinderen; want door Hem wordt het beeld Gods in eere hersteld, en worden wij der Goddelijke gerechtigheid en heiligheid deelachtig. De God aller genade is de God, die zondaren heiligt tot een zalig leven met Hem, en tot wien daarom gezegd kan worden: „O Heere, onze God, Gij hebt ze verhoord, Gij zijt hun geweest een vergevend God, hoewel wrake doende over hunne daden", en daarom: „Verheft den Heere, onzen God, en buigt u voor den berg zijner heiligheid; want de Heere, onze God, is heilig", Ps. 99 : 8, 9.

Ten slotte is dit het treurige van het bijgeloof, dat het voor het gewone werken van Gods Voorzienigheid geen oog heeft. Ja, het zoekt altoos hetgeen daarvan verschilt. In den gewonen loop der dingen ziet het Gods hand niet. Alleen in den ongewonen gang van zaken vindt men Gods werken. Zelfs in de kringen des geloofs, en in de zaken van het hart, laat in dit opzicht de macht van het bijgeloof zich nog menigmaal bemerken. Hoe dat kan? Omdat men meent in den Bijbel daarvoor grond te vinden. Daar toch leest men van bijzondere openbaringen aan bijzondere menschen, en dat wil men nog herhaald zien, en verwacht men voor zichzelf nog. Dat is schijnbaar dus overeenkomstig Gods Woord, maar inderdaad is het dat niet. Goed gelezen, leert Gods Woord ons in alles Gods hand zien. Het leert, dat alles door God wordt bestuurd en geregeerd: het kleine en het groote, het gewone en het ongewone. Het Woord Gods leert uitzonderingen kennen in het gewone werken Gods, maar zij dienen juist, om ons God te doen zoeken in den weg, dien Hij ons aanwijst. Zoo ooit dan geldt hierbij het spreekwoord: „Uitzonderingen bevestigen den regel". En de regel is, dat wij God moeten zoeken naar zijnen geopenbaarden wil, en tot dien geopenbaarden wil behoort het bevel, dat wij ook de gewone ordinantiën Gods in natuur en genade niet verachten, maar gewillig erkennen en ons, daaraan gehoorzaam, onderwerpen. Dat doen wij in het geloof, dat God „alle dingen werkt naar den raad van zijnen wil", Ef. 1 : 11, wetende „dat dengenen, die God liefhebben, alle dingen

medewerken ten goede", Rom. 8 : 28, verwachtende, dat daardoor „den Koning der eeuwen, den onverderfelijken, den onzienlijken, den alleen wijzen God, zij eere en heerlijkheid in alle eeuwigheid, Amen", 1 Tim. 1:17.

§ 5. De christelijke beschouwing van de uitwerking des gebeds tegenover degenen, die haar loochenen.

Origenes heeft in zijne verhandeling over „het gebed" reeds vermeld, dat er tegen het bidden dit bezwaar ingebracht werd, dat God alles bepaald heeft, en dus het bidden niets kan uitwerken. Alle eeuwen door is op den eeuwigen raad Gods gewezen, alsof daarmede het smeekgebed beperkt moest worden tot een louter berustend nastamelen van Jezus' bede in Gethsemané: „Uw wil geschiede!"

Het Determinisme ontkent ten sterkste, „dat het ware gebed ten doel heeft, om door vragen invloed uit te oefenen op Gods wil, en God te bewegen om het verlangde te schenken" 1). „De determinist, die in den loop der gebeurtenissen de verwezenlijking erkent van Gods onveranderlijk wereldplan, bidt niet tot God, om iets te hebben. Wat hij bedoelt, is God alleen en zijne zalige gemeenschap, en de godsdienstige mensch zal in dien zin blijven bidden, zonder zich te laten afschrikken door de gedachte: „bidden helpt niet". Neen, bidden helpt ook niet, wanneer men kwalijk bidt en in egoïstischen waan zich inbeeldt, dat God ten gevalle van onze bijzondere wenschen zijn wereldplan zou veranderen, als ware ons bijzonder belang de spil, waarom zich het heelal beweegt; maar bidden helpt wel, wanneer het den mensch bij zijn gebed alleen om God te doen is, om gemeenschap te oefenen met God" 2). „Alleen de determinist kan bidden, bidden zoo als Jezus, en wordt nimmer teleurgesteld. Ook het voorbeeld des gebeds, door den volmaakten bidder voorgeschreven, is geen gebed, waarbij de mensch invloed zoekt uit te oefenen op God. De ware bidder zoekt God niet tot liefde te bewegen, maar bidt: „Onze Vader", in de bewustheid, dat God zijn Vader *is*. Hij bidt, dat Gods naam geheiligd worde, zijn rijk kome en zijn wil geschiede, omdat hij weet, dat hij, zóó biddende, hetzelfde wenscht wat God wil. Hij bidt om vergeving en kracht onder elke verzoeking, niet om God tot vergevingsgezindheid of het verleenen van kracht ten goede te bewegen, maar in de overtuiging, dat hij vergeving *heeft* en Gods kracht in zijne zwakheid zal volbracht worden. Zelfs het bidden om dagelijksch brood is niet anders dan de uitdrukking van het vertrouwen, dat het dengene, die het Koninkrijk Gods zoekt, al mist hij rijkdom en aardsch genot, niet aan brood tot levensonderhoud ontbreken, en dat God voor

1) H. Scholten „De vrije wil" 1859 p. 257.
2) „ „ p. 260.

zijn onderhoud zorgen zal, waar alle krachten en vermogens Hem zijn toegewijd. Op dit gebed alleen mag de Christen „Amen", zóó zal het wezen, zeggen, omdat hij reeds vooraf van de verhooring zeker is" 1).

In mooie woorden worden hier over het bidden gedachten gegeven, waarin doodelijk vergif geborgen is. Dat heeft de ervaring geleerd. De aanwending van zulk eene deterministische gebedstheorie heeft het leven des gebeds zoo gedood, dat het smeeken ophield, en een stil peinzen als eenige levensuiting des menschen overbleef.

Geheel anders is de uitwerking van hetgeen de H. Schrift leert over den raad Gods, en van hetgeen Christus' kerk daaromtrent belijdt. De raad Gods heeft niets te maken met het „fatum" der heidenen, dat onherroepelijke noodlot, waaronder alles gebukt gaat. De raad Gods is eene eeuwige daad van God, die leeft en regeert in eeuwigheid. De ontwerper van dien raad is God, die daardoor den naam van „Hoorder der gebeden" waardig zal blijken. In dien raad heeft God alle dingen bepaald in orde en samenhang en beteekenis, juist zooals zij in den tijd verwezenlijkt worden. De biddende mensch staat daarom niet buiten dien raad, maar hij is juist in dien raad opgenomen. Het bidden is dus volstrekt geene poging om God over te halen, dat Hij zijn wereldplan verandere. Het tegendeel is waar. Het bidden is het vragen om datgene, wat God zelf ons leert van Hem te smeeken. Dat komt het duidelijkst uit bij Jezus, die in alles Gods raad vervult, en die bij alles bidt, en niet éénmaal in Gethsemané, maar ontelbare malen bij het doen der teekenen, volstrekt niet om verandering van Gods raad, maar om de kracht en de genade Gods, die noodig was voor de vervulling zijner taak, die onder meer bestond in de lichamelijke spijziging der scharen, in de genezing van kranken, in de opwekking van dooden, in het doen bedaren van den storm. Dat waren de werken Gods, die Hij deed en die toch niet minder waren, dan het verleenen van de vergeving der zonden en het tot bekeering brengen van zondaren, en die evenzeer als deze in Gods raad bepaald waren. In den raad Gods is dus ook het gebed, n.l. het gebed, dat den H. Geest tot Werkmeester heeft, opgenomen als een gebed, dat niet ijdel is, maar inderdaad uitwerkt, wat God, de Hoorder der gebeden, wil.

Niet alleen Gods raad is genoemd, om het smeekgebed als ijdel voor te stellen. Met meer kracht nog zijn de natuurwetten aan het biddende volk voorgesteld als onverwrikbare ketenen, die hun het bidden zouden beletten. Het Modernisme is het nieuwe geloof, dat leeft bij de gratie der wetenschap. Een der uitnemendste woordvoerders en voorvechters van dat Modernisme was C. W. Opzoomer, de man, die met behulp der empirische methode het wezen van den godsdienst zocht te bepalen. „Het godsdienstig geloof is niets anders dan de erkenning, dat

1) Scholten a. w. p. 261v.

God regeert, en dat hij wijsheid en liefde is; de godsdienst is niets anders dan de gemoedsstemming, die den mensch vervult, wanneer hij van dat geloof diep doordrongen is" 1). 't Is de vraag, wat het bidden voor hem is. „Zoolang wij zulk een lichaam met ons omdragen, zal de wereld ons telkens treffen met de pijlen van kommer en smart, en gelijk het danklied aan onze borst ontstroomen zal, zoo dikwijls er blijdschap in ons binnenste woont, even zoo zal ons hart, door zorg en angst bekneld, zich in stille verzuchtingen uitstorten voor God, in gebeden voor hem, van wien alle goede gaven, maar van wien ook al de beproevingen onzes levens zijn. Zoolang de mensch een waarachtig, volledig en harmonisch menschelijk leven leidt, zal hij ook bidden: hij zal het blijven doen, ook waar de noodwendigheid van al wat geschiedt het beginsel zijner wetenschap is, en waar hij er kinderlijk in berust, als zijn gebed geen verhooring, de wensch zijner ziel geen bevrediging vindt, uit kracht der natuurwetten — dat is uit kracht van Gods wil — ze ook niet vinden kan" 2). Met ingenomenheid worden aanhalingen gedaan uit eene leerrede van Schleiermacher over „De kracht des gebeds", waarin op denzelfden grond aan het gebed de uitwerking ontzegd wordt. Wel is door de kerk zoo iets geleerd, „maar zoodra de wetenschap eenige kracht en zelfstandigheid kreeg, zoodra zij haar schoonen naam dus verdiende te dragen, dien van een geordend en samenhangend weten, moest zij in strijd komen met een zoo onzinnig geloof". „De ondervinding van mijn geestelijk leven, zegt daarom Opzoomer, kan het voor mij boven allen twijfel verheffen, dat ik aan het gebed, dat is aan het vestigen mijner gedachten op God in stille afzondering, aan het deemoedig blootleggen voor zijn oog van al wat er in mij omgaat, van al mijn wenschen en uitzichten, van al mijn hopen en vreezen, een kracht ontleen, die niets anders mij geven kan. Maar geene ervaring kan mij ooit leeren — ja, tallooze malen leert ze mij het tegendeel, — dat er een gebedsverhooring is in dien gewonen zin van het woord, als een vervullen van onzen wensch, een leiden der wereldsche gebeurtenissen in overeenstemming met ons verlangen" 3).

In vrome woorden is hier het Modernisme aan het woord, dat straks op dienzelfden grond van de vastheid der natuurwetten, alle bidden vaarwel zegt en in koud Materialisme in den mensch een hooger beest ziet en niets meer. Religie kan niet leven met het oog naar beneden, het moet oor en oog naar boven richten. Religie rust op openbaring, op openbaring van den Schepper van hemel en aarde, maar op eene hoogere openbaring, dan in het stoffelijke ons geboden wordt. De kennis der natuur en der in haar werkende krachten maakt den mensch

1) C. W. Opzoomer „De godsdienst" 1864 p. 27.
2) Hetzelfde werk p. 282v.
3) Hetzelfde werk p. 370.

niet zalig. De rust, die hij daardoor krijgt, is de rust van den dood. De mensch behoeft eene andere rust, die hem leven doet, en die biedt God hem in zijne openbaring in de H. Schrift, in den Christus, en die heeft de mensch in het geloof, dat God zijn Zaligmaker is, zoodat hij rust vindt in de gedachte: „De Heere zal uwen uitgang en uwen ingang bewaren, van nu aan tot in der eeuwigheid", Ps. 121 : 8.

Wanneer men de menschen tegenwoordig hoort spreken over de wetenschap, die zou bewezen hebben, dat er geen God is, rijst onwillekeurig de vraag: Waarop zouden de goddeloozen zich beroepen hebben, van wie b.v. Ps. 10 : 4 zegt: „Alle zijne gedachten zijn, dat er geen God is?" Zij hadden toch zeker ook gronden voor die gedachten, en zeker ook gronden, ontleend aan de kennis der natuurwetten. Welnu, als dat zoo is, dan zijn die menschen eigenlijk de geestelijke voorouders der modernen. Dat klinkt wel vreemd en is in strijd met hunnen naam; maar men vergete niet, dat, al zijn in den laatsten tijd meer wetten der natuur bekend geworden, men vroeger toch even goed wist, dat er in de natuur vaste ordeningen waren. En al is ook de kennis der natuur veel rijker, de natuur zelve is niet veranderd. Er zijn ook tegenwoordig geleerden, welke in die kennis der natuurwetten, evenmin een bezwaar vinden voor hun gelooven in Gods Almacht, als vroeger de geloovigen, van wie de Bijbel ons spreekt.

Wanneer men heden ten dage hoort beweren, dat het bidden niets uitwerkt, en de menschen, die niet bidden, even goed het hunne krijgen als de anderen, die wel bidden, dan is ook dat volstrekt geene nieuwe vinding. In Prediker 9 : 2 b.v. verneemt men hetzelfde: „Eenerlei wedervaart den rechtvaardige en den goddelooze . . . zoo dien, die offert, als dien, die niet offert". Men kan daarbij de vraag stellen: Waarom bestiert God alles niet zoo, dat alleen de bidders ontvangen wat zij behoeven en vragen? Op allerlei wijze is op die vraag een antwoord gezocht, maar altoos weder kwam het neder op het eenvoudige: omdat God het aldus wil, en de geloovigen verstaan er iets van, dat juist daardoor de dienst van God en het bidden tot God in plaats van een gedwongen werk, een werk des geloofs, een liefdedienst is, waarmede zij niet ophouden, omdat zij toch van harte gelooven, dat God een Hoorder der gebeden is.

De geloovigen van nu en van eertijds zijn eenstemmig in de belijdenis, dat God de Schepper van hemel en aarde is en de Onderhouder en Regeerder van alles, wat is. De grootste natuurkundige, die een geloovige is, heeft daarom nog in de H. Schrift de bron, waaruit hij lafenis ontvangt, en het richtsnoer voor zijn denken. In den Bijbel ligt de grondslag zijner wereldbeschouwing! Hij gelooft, dat de dingen hunnen oorsprong danken aan God: de dingen, die te voren geen ander zijn hadden dan van ideeën en besluiten in het wezen Gods, ontvingen door

de schepping een van Gods wezen onderscheiden bestaan, maar zoo, dat zij nochtans enkel en alleen uit en door en tot God zijn. In die schepping ontving elk schepsel een eigen aard en daarin een eigen zijn, een eigen leven, eene eigen levenswet, zoodat er de rijkste verscheidenheid in de wereld is, die desalniettemin een harmonisch geheel is. Die wereld echter is bij hare schepping geen stuk, dat klaar is en tegenover haren Schepper zekere zelfstandigheid bezit; zij bevindt zich immers in eene voortdurende teleologische ontwikkeling, en wordt in opeenvolgende perioden eene Goddelijke bestemming tegemoet gevoerd. De Voorzienigheid is het werken Gods, waardoor de wereld van haren aanvang af heengeleid wordt naar dat einddoel: zij treedt terstond bij de schepping in werking en gaat door, tot in het rijk der heerlijkheid God alles zal zijn in allen!

De geloovige, die in den Heere des hemels en der aarde als zijnen God en Vader gelooft, is niet bevreesd om te onderzoeken, hoe God de wereld regeert, en hoe Hij de in de natuur liggende krachten werken doet. Ziet hij dan, dat bepaalde krachten onder gelijke omstandigheden, op dezelfde wijze werken, dan vindt hij orde en regelmaat, waar men tevoren misschien wanorde meende te aanschouwen. Zoo spreekt hij van wetten, die weder verschillen naarmate de elementen en krachten verschillen. Zij zijn onderscheiden op physisch en op psychisch terrein, in de intellectueele en in de ethische wereld, in huisgezin en maatschappij, in de koninkrijken der aarde en in het koninkrijk der hemelen. Aldus regeert God geheel de schepping naar zijnen wil. God staat daarom ook niet buiten de wereld, en is niet door eene omheining van wetten van haar afgesloten, maar is in haar tegenwoordig en draagt haar door het woord zijner kracht. God regeert in en over die wereld, en kan nieuwe krachten doen optreden, die van de bestaande in aard en werking onderscheiden zijn, en kan die den mensch ten gebruike geven voor zijn leven. 't Schitterendst komt dat uit in het wonder. „Een wonder is geene verbreking der natuurwet en geen van buiten af ingrijpen in de natuurorde. Het is van Gods zijde eene daad, die niet meer onmiddellijk en rechtstreeks God tot oorzaak heeft dan iedere gewone gebeurtenis, en in den raad Gods en in de wereldidee neemt het een even geordende en harmonieuse plaats in als elk natuurlijk verschijnsel. In het wonder brengt God alleen een bijzondere kracht in werking, die, gelijk iedere andere kracht, werkt overeenkomstig haar eigen aard en wet en dus ook een eigen product ten gevolge heeft" [1]).

De geloovige weet ook zeer goed, dat er in de wereld een oorzakelijk verband der dingen bestaat, maar hij stelt die orde, die hij waarneemt, niet achter en boven en evenmin buiten en tegenover Gods wil; hij acht haar in den wil van God gegrond, door zijnen wil bepaald en even-

1) H. Bavinck, „Gereform. Dogmatiek", III, p. 22.

zeer aan zijnen wil dienstbaar. Daaraan vasthoudend ziet hij in alle werk der Voorzienigheid het gewrocht Gods en tegelijk een gewrocht van het schepsel, en onderscheidt de eerste oorzaak, God, van de tweede oorzaken, die in het geschapene werken. Die tweede oorzaken zijn wel geheel en al van de eerste oorzaak afhankelijk, maar tegelijk toch ook ware, wezenlijke oorzaken. God vloeit met zijne almachtige kracht in iedere tweede oorzaak in, en is in haar tegenwoordig bij haar begin, voortgang en einde. Hij is het, die haar doet zijn en tot handelen brengt, en voorts ook in hare werking tot op haar uitwerking begeleidt en leidt. Hij werkt het willen en het werken naar zijn welbehagen. Maar deze inwerking der eerste oorzaak in de tweede oorzaken is zoo Goddelijk groot, dat God juist daardoor die tweede oorzaken tot eigene werkzaamheid brengt. Zoo weinig doet de werkzaamheid Gods de werkzaamheid van het schepsel te niet, dat deze laatste te krachtiger wordt, naarmate de eerste rijker en voller zich openbaart. De eerste oorzaak, God, en de tweede, de binnen den kring van het geschapene liggende, oorzaak blijven dus twee onderscheidene oorzaken; de eerste vernietigt de tweede niet, maar schenkt haar juist realiteit, en de tweede is er alleen door de eerste. De tweede oorzaken kunnen ten opzichte van God bij instrumenten worden vergeleken; ten aanzien van hare uitwerkingen en producten zijn ze oorzaken in eigenlijken zin. En juist omdat de eerste en de tweede oorzaak niet als twee naast elkander staan en werken, maar de eerste werkt door de tweede heen: daarom is de werking, die van beide uitgaat, ééne en het product is één. Er heeft geen arbeidsverdeeling plaats tusschen God en het schepsel, maar dezelfde werking is geheel en al werking van de eerste oorzaak, en evenzoo geheel en al werking van de tweede, en het product is in dien zelfden zin geheel product van de eerste- en geheel product van de tweede oorzaak. Omdat echter de eerste oorzaak en de tweede niet dezelfde zijn, maar in wezen verschillen: daarom is wel de werking en het product, wat het wezen betreft, geheel en al werking en product van beide oorzaken, maar wat den vorm aangaat, zijn ze toch alleen werking en product van de tweede oorzaak. Het hout brandt en het is God alleen, die het branden doet, maar formeel mag het branden niet aan God, maar moet het alleen aan het hout als subject worden toegeschreven. De mensch spreekt, handelt, gelooft, en het is God alleen, die hem spreken, handelen, gelooven doet; doch niet God, maar de mensch is het formeele subject van al deze dingen. Zoo is het ook met de zonden: God is het, die den zondaar alle leven en kracht verleent, welke hij tot het bedrijven eener zonde van noode heeft, maar de zonde heeft niet God, maar den mensch tot subject en auteur 1).

1). Vrij overgenomen uit Bavinck, „Geref. Dogm." III, 26v. Uitnemend wordt door Prof. Bavinck het oorzakelijk verband der dingen herleid tot- en in relatie

De geloovige vindt daarom stof om in alles, wat er geschiedt, God te danken, en bij alles, wat hij te doen heeft, God te bidden, want in alles erkent hij God als oppersten Werkmeester.

Overeenkomstig deze beschouwing der H. Schrift, beseft de geloovige, dat het de roeping des menschen is, in afhankelijkheid van God mede te werken, dat de wereld haar einddoel bereikt. Voor den moderne is de mensch een nietig schepseltje, dat een tijd lang medeleeft in het heelal; maar voor den geloovige is de mensch een beelddrager Gods en bestemd om eeuwig zijne plaats in het koninkrijk Gods in te nemen. In Adam gevallen en onder den vloek gekomen, is de geloovige in Christus van dien vloek verlost en aangenomen tot kind Gods, en als kind luisterende naar den wil Gods, en verwachtende de volkomen verlossing. In hope zijn wij zalig geworden. Geduldig wachtende zit hij niet ledig, maar volvoert zijne taak, en neemt zijne plaats in, en arbeidt voort in het groote werk, dat tot stand komt. Die arbeid wordt biddend verricht. Altoos wordt Gods hulp gezocht en om zegen gesmeekt, en ook recht kinderlijk gedankt. Dat geschiedt niet alleen bij gerezen bezwaren, die onoverkomelijk schijnen, maar evenzeer bij die kleinigheden, die schijnbaar niets beteekenen. Zoo leven de geloovigen voort, biddend en werkend, in het geloof, dat zij de roeping vervullen, die God hun heeft opgelegd. Dat doen zij als discipelen van Jezus. „Zoo draagt dan ieder van Gods kinderen, om zegen en oordeel biddende, als een Atlas de gansche wereld mede. Inderdaad de wereld zou wankelen, indien zij niet voor God geknield lagen; ten jongsten dage zal de onmetelijke invloed, dien hun gebeden op het wereldverloop gehad hebben, eerst ten volle duidelijk zijn" 1).

In het boek zijner openbaringen beschrijft Johannes, wat de gebeden der heiligen beteekenen en uitwerken. Het is een visioen. Hij zag de zeven engelen, die voor God staan om zijnen wil te volbrengen, en zag, dat hun zeven bazuinen gegeven werden. Ieder van hen krijgt een bazuin, ieder zal straks daardoor een geschal laten hooren, waardoor telkens Gods oordeelen zullen ingeleid worden. Voordat het zoover is, gebeurde iets anders. „En een andere engel kwam en plaatste zich bij het altaar, hebbende een gouden wierookvat en hem werd veel reukwerk gegeven, opdat hij dat geven (voegen) zoude bij de gebeden van alle heiligen op het gouden altaar vóór den troon. En de rook van het reukwerk ging met de gebeden der heiligen opwaarts, uit de hand des engels, voor Gods aangezicht. En de engel nam het wierookvat en vulde het uit het vuur van het altaar, en wierp dat op de aarde; en

gesteld met God, de eerste oorzaak; evenals hij elders de begrippen van ruimte en tijd herleidde tot- en in relatie stelde met de Alomtegenwoordigheid en Eeuwigheid Gods.

1) J. H. Gunning Jr. „Blikken in de Openbaring" III p. 384.

er geschiedden donderslagen en stemmen (geluiden) en bliksemstralen en aardbeving. En de zeven engelen, die de zeven bazuinen hadden, bereidden zich toe om te bazuinen", Openb. 8 : 3– 6 1). Nogmaals, het is een visioen, het is symboliek, maar desalniettemin één ding is daarin duidelijk: de gebeden der heiligen stijgen op tot God, en doen hunne uitwerking op aarde. „De gebeden der heiligen, door het heilig vuur en het reukwerk aan God opgedragen, keeren op de aarde terug en verwekken daar ontzettende tooneelen. De oordeelen Gods zijn dus de omgekeerde gebeden der heiligen. De hevigste beroeringen zijn het gevolg van de stilste verzuchtingen!"

Zoo wordt de uitwerking der gebeden op het wereldgeheel beschreven, maar ieder geloovige weet, dat zijn bidden ook in het heden niet tevergeefs is; het werkt wel terdege iets uit; het werkt iets uit in zijn eigen leven. God heeft de gebeden zijner kinderen verhoord: zij zijn uit zielenooden verlost, zij hebben nieuwe krachten van den H. Geest ontvangen, zij weten van de uitwerking des gebeds voor hun geestelijk leven. Maar evenzeer hebben zij ook verder in hun leven de uitwerking van hunne gebeden bespeurd: op hunne gebeden volgde de redding uit gevaren, de genezing van krankheden, de uitredding uit moeilijkheden.

Lachend ziet het moderne menschdom op de geloovigen neder. Het moge nog zoo wijs zeggen: „Dat alles zou ook gebeurd zijn zonder bidden: want het volgt uit de wetten der natuur". De geloovige twist er niet over, maar dankt zijnen God voor de gave des geloofs, die hem geschonken is, en jubelt ter eere Gods, die de Hoorder der gebeden is, gelijk Hij ook de Werkmeester daarvan is!

Dat is ten slotte voor den geloovige de laatste gedachte, die hier ter sprake gebracht wordt. Het schijnt dat de modernen meenen, dat om alles maar gebeden kan worden, en dat gebeden kan worden, als men maar wil. Waarlijk dan zou er reden zijn om te vreezen, dat alles in eenen warboel zou uitloopen. Maar zoo is het niet. Er kan veel met de lippen gezegd worden, waarvan niets te verwachten is. Er is dikwijls een morgenkoelte, die niets dan de bladeren van den populier doet trillen; maar wanneer de stormwind waait, worden de boomen geschud. Zoo is het ook met het gebed. Wat waarlijk dien naam dragen kan, is het gebed, dat doordringt tot de ooren Gods, en dat is het gebed, waarvan de H. Geest de Werkmeester is, en daarvan geldt hetgeen Jezus zeide: „Hebt geloof op God, want voorwaar zeg Ik u, dat zoo wie tot dezen berg zal zeggen: Word opgeheven en in de zee geworpen en niet zal twijfelen in zijn hart, maar zal gelooven, dat hetgeen hij zegt, geschieden zal, het zal hem geworden, zoo wat hij zegt".

---

1) Naar de vertaling van Dr. J. H. Gunning J.Hzn. „Het Boek der Toekomst".

§ 6. De grenzen van de uitwerking des gebeds.

Voor geloovigen, die aan de openbaring Gods hunne wereldbeschouwing ontleenen, is er niets wonderlijks in de gedachte, dat er aan de uitwerking des gebeds grenzen gesteld zijn. Als regel geldt hier, dat de uitwerking van het gebed in verband staat met de kracht des geloofs, waarmede gebeden wordt. 't Is zeker waar, dat Elia een mensch was van gelijke bewegingen als wij, maar 't is even zeker waar, dat zijn gebed krachtiger was dan van ons. Zouden wij bidden, dat het niet zou regenen, dan zou zulk bidden niets uitwerken, omdat wij met geen geloof zouden kunnen bidden, en op Elia's gebed valt er geen regen in drie jaren en zes maanden, omdat hij geloofde, dat God het aldus wilde. Dat geloof kan een mensch zich zelven niet opdringen. Het is eene persoonlijke gave Gods, die voor een ieder samenhangt met zijne persoonlijke roeping.

Wat is dat geloof? Eene kennisse Gods, waardoor het leven bepaald wordt. In Hebreën 11 worden tal van getuigen genoemd, allen geloovigen, die ieder voor zich door het geloof gedaan en geleden hebben, wat met hunne levenstaak in verband stond. Door het geloof wisten zij, waartoe God hen geroepen had, en volbrachten zij hunne roeping, een ieder de zijne, naar de mate en kracht van hun geloof. Dat geloof echter is geen oogenblik los van God te denken. Evenmin als het oog bestaan zou zonder het licht, evenmin is het geloof er zonder God. Maar ook omgekeerd: evenals het oog meer en beter ziet, naarmate het licht is, zoo is ook het geloof beter in staat om iets te volbrengen, naarmate God door dat geloof zich kennen laat. Juist daarom kan men zeggen, dat de uitwerking van het gebed bepaald wordt door het geloof. Zoo is het dan van 's menschen zijde bezien. Beziet men het echter van Gods zijde, dan zegt men: de uitwerking van het gebed wordt bepaald door Gods welbehagen. Omdat God is, is er de uitwerking van het gebed; maar omdat God God de Heere is, zijn er grenzen voor de uitwerking van het gebed.

Luistert men naar de Modernen, dan weten die precies te zeggen, dat die grenzen door de wetten der natuur gevormd worden. Zij zijn door de macht van het Materialisme zoo betooverd, dat hun geheele denken vervuld is met de stoffelijke wereld, alsof er geene geestelijke wereld bestaat. Alle verandering is louter stofwisseling.

De Christen leeft in eene andere wereldbeschouwing. „Door het geloof verstaan wij, dat de wereld door het woord Gods is toebereid, alzoo dat de dingen, die men ziet, niet geworden zijn uit dingen, die gezien worden", Hebr. 11 : 2, en dat geldt niet alleen van hunne schepping, maar ook van hunne onderhouding en regeering. Alle verandering, die gezien wordt, wordt gewrocht door den Ongezienen God.

In God liggen de grenzen van de uitwerking des gebeds. Zijne deugden beslissen hier, en juist alle deugden, zooals zij samen in God hare volkomen éénheid vinden. Wie nederknielt voor God en Gods almacht, wijsheid, genade, lankmoedigheid, rechtvaardigheid aanbidt, en zijne smeekingen opzendt, weet, dat die deugden door God niet verloochend worden, maar in de uitwerking des gebeds aan den dag treden. En juist daarom zegt de geloovige tot den moderne: Gij miskent Gods almacht, en tot een ander b.v.: gij miskent Gods rechtvaardigheid.

In den Bijbel wordt daarop gedurig gewezen. Er is schijnbaar geene grens voor de uitwerking van Mozes' bidden: en toch er is ééne bede, die niet vervuld wordt. Mozes mag het volk niet in Kanaän brengen. Hierbij is de grens van de uitwerking des gebeds zeker niet te zoeken in het te kort schieten van Gods macht, en evenmin in het ophouden van Gods genade. De reden staat hier in verband met eene zonde van Mozes en is te zoeken in God, die beide kan: de schuld der zonde kwijtschelden, en de nawerking der zonde laten gevoelen.

In den tweeden brief van Petrus wordt gehandeld over het uitblijven van den dag des Heeren. Met verlangen werd daarnaar uitgezien, en dus zeker om zijne komst gebeden. De uitwerking van die bede was niet te zien. Gezucht werd: „De Heere vertraagt de belofte". Neen, zegt de apostel; de reden ligt in Gods lankmoedigheid, want de Heere wil niet, dat eenigen verloren gaan, maar dat zij allen tot bekeering komen.

De apostel Paulus, die van God uitnemende openbaringen ontvangen had, de man, die dag en nacht zijne smeekingen tot Gods troon opzond, heeft het ook ervaren: er zijn grenzen voor de uitwerking des gebeds. Hij heeft gebeden, dat hij niet meer door dien engel des satans geslagen mocht worden, waardoor hij blijkbaar verzwakt werd voor zijne taak. Maar het veranderde niet. „Mijne genade is u genoeg; want mijne kracht wordt in zwakheid volbracht!"

Op die wijze leert de H. Schrift ons kennen, dat God zelf grenzen gesteld heeft aan de uitwerking des gebeds, die in zijne deugden gegrond zijn, en waarin wij ten slotte zijn welbehagen hebben te aanbidden, waarvan wij, als geloovigen, weten, dat het onze zaligheid en de eere Gods omvat.

Hiermede staat ook de vraag in verband, of er nog wonderen gebeuren. Hieromtrent zijn de gedachten niet eenstemmig. Dienaangaande zegt de directeur-geneesheer van het Christelijk zenuwlijdersgesticht te Zeist 1): „De Roomsch-Katholieke kerk beweert, dat de wonderen steeds doorgaan, al behooren zij tot de zeldzaamheden; Gods almacht is aan geen tijd gebonden; en zij wijst ons op kerkelijk-officieel

1) Dr. S. R. Hermanides over „Gebedsgenezing" in „de Geneeskundige courant voor het Kon. der Ned.", 11 Juni 1904.

geconstateerde feiten van verschijningen en genezingen. Van de Protestantsche kerken heeft zich geen enkele, voor zoover mij bekend is, ooit officieel, d. i. door eene wettige synode over het voorkomen van wonderen in onzen tijd uitgelaten, en de leden dier kerken zijn gedeeld op dit punt. De eenen meenen, dat het tijdperk der wonderen met den apostolischen tijd is afgesneden; terwijl anderen beweren, dat thans nog, evengoed als onder Israël, in den tijd, dat Jezus op aarde was en in den tijd, die onmiddellijk daarop volgde, den apostolischen tijd, wonderen geschieden. Waar het licht van het Christendom in de heidenwereld begint door te breken, daar zouden, naar luid van de berichten der zendelingen, meermalen wonderen zijn gezien. En ook vele protestantsche Christenen houden aan de wonderen in onzen tijd in de beschaafde landen vast. De gebedsgenezingen zouden daartoe behooren. Ook onder mijn christen-collega's heb ik er aangetroffen, die beweren, dat genezingen op het gebed bepaald tot de wonderen gerekend moeten worden. Ik voor mij neem dit niet aan. Ik geloof niet, dat thans nog de wonderen van ouds gebeuren — niet de aanbidding van eenige natuurwet houdt mij hiervan terug: ik heb eerbied voor de natuurwetten, omdat zij concepties Gods zijn en wonderbaar — maar omdat ik ze niet zie gebeuren. — Ik houd wel vast aan gebedsgenezingen, maar zie in haar niets anders dan gewone genezingen volgens den natuurlijken, physiologischen weg, precies zooals genezingen zonder gebed tot stand komen".

„Ik voor mij moet eerlijk bekennen, dat ik nooit iets aan het ziekbed gezien heb, wat niet op natuurlijke wijze te verklaren was. Ik heb natuurlijk in mijn 38-jarige medische loopbaan zeer ernstige gevallen onder de oogen gehad, die genezen zijn, ja „hopelooze" gevallen, die weer terecht gekomen zijn met en zonder gebed. Toch zou ik van geen wonder, of van geene „Fügung" (eene kleine ingrijping in de gewone werking der natuurwetten) durven spreken, van geen ingrijpen in- of afleiding van de natuurlijke werking der levenskrachten. Het leven is zulk een samengesteld proces, dat wij ons niet mogen verbeelden al de momenten, die dit leven beheerschen, te kennen. Hoe wij leven, waarom ons leven blijft bestaan en waarom het ophoudt te bestaan, van dat alles weten wij o zoo weinig. En zoolang wij dit niet weten, mogen wij in een bepaald geval, dat niet volgens onze berekening verloopt, niet zeggen, dat bovennatuurlijk in het natuurproces is ingegrepen, en dat er een wonder is geschied. Eer wij dat kunnen doen, moeten wij kunnen aanwijzen, waarin de bovennatuurlijke ingrijping der bijzondere afwijking van de natuurlijke werking der levenskrachten heeft bestaan, waar is ingegrepen en welke natuurwijziging tot stand is gekomen, die niet langs natuurlijken weg is te verklaren. Kunnen wij dat niet, dan verbiedt de wetenschap ons, mannen der exacte wetenschappen, een wonder aan te nemen. Wij kunnen alleen zeggen, dat wij die wijziging

niet begrijpen, maar wij moeten tegelijk er op laten volgen, dat wij van het geheele wezen van het leven niet heel veel begrijpen".

Is de laatste bekentenis waar, dan verliest het geheele betoog veel van zijne kracht; want als men o zoo weinig weet en niet veel begrijpt, dan kan men de stelling, dat er geene wonderen meer gebeuren, niet bewezen achten met de bewering, dat men ze zelf niet heeft waargenomen. Doet men dat toch, dan vraagt de lezer zich zelven af, of bij deze bespreking niet van te voren vaststond, dat er geene wonderen meer gebeuren. En die meening is waar: deze christen-geleerde bouwt zijn betoog op de voor waar aangenomen wet van het behoud van arbeidsvermogen, waarop hij, in navolging van Tyndall, geene uitzondering kent. „Natuurwetten laten nu eenmaal geene uitzonderingen toe, evenmin in kleine als in groote dingen". Aangenomen, dat dit waar is, hoe maakt Dr. Hermanides het dan met de wonderen des Bijbels, die hij aanneemt? De wet van het behoud van arbeidsvermogen gold toen toch ook! Welnu, als God toen wonderen kon doen, is er voor den Christelijken beoefenaar der exacte wetenschappen geen grond voor de stelling, dat het nu niet kan. De natuurwetten zijn dezelfde gebleven, en de almacht Gods is dezelfde, om, gelijk toen, ook nu wonderen te doen, tenminste indien het Gode behaagt.

Dat laatste is eigenlijk het punt, waarom zich de geheele vraag beweegt. Over de mogelijkheid van de wonderen redeneert men niet, wanneer men erkent, dat de geest des menschen in het stoffelijke kan ingrijpen, en wanneer men gelooft, dat God almachtig Geest is. Evenmin redeneert men over de waarheid der wonderen, wanneer men het bericht daarvan als waar aanneemt; dan eischt het geloof, dat men erkent, dat God die werken gedaan heeft, waarbij eene andere kracht werkte, die niet behoorde tot de gewone krachten, die in de natuur werken. Wel kan men redeneeren over de waarschijnlijkheid der wonderen in den tegenwoordigen tijd. Besliste zekerheid is hier wel niet te verkrijgen, omdat daaromtrent de Bijbel geene alles beslissende uitspraak biedt; maar toch is er wel eenige grond voor de bewering, dat iemand wijs doet, die niet al te spoedig een wonder verwacht.

Woord en daad hangen nauw samen. Uit hunne woorden en daden leeren menschen elkander kennen, en aldus wordt God gekend uit zijne woorden en daden. Profetie en wonder zijn beide vormen van Gods bijzondere openbaring, en beide werkingen van den Geest Gods. Zoo worden ze in den Bijbel verbonden. Aldus blijven zij in hun verband bewaard in de belijdenissen der kerken. De kerk van Rome, die ook in de traditie eene voortgaande openbaring der waarheid erkent, gelooft ook aan eene voortgaande kracht in de kerk tot het doen van wonderen.

Een Gereformeerd belijder der waarheid gaat er van uit, dat de tijd

der bijzondere openbaring Gods vervuld is. In den Bijbel heeft hij de volkomen openbaring Gods, waaraan niets meer toegevoegd wordt of behoeft te worden. Door de verlichting des H. Geestes verneemt hij daaruit alles, wat God hem te zeggen heeft voor hoofd en hart en leven. Zijn geheele geestelijke leven vindt zijn voedsel in die vóór achttien eeuwen afgesloten openbaring, en hij gevoelt zich even rijk als de heiligen, aan wie God die woorden op bijzondere wijze openbaarde. Welnu, als God nu geene woorden meer spreekt op bovennatuurlijke wijze tot zijne kinderen, welke grond is er dan om aan te nemen, dat Hij nog wel bovennatuurlijke daden zou doen, of behoeven te doen ter verzorging zijner kinderen? De God der wonderen van eertijds is de God der vaste ordinantiën, waarvan de geloovige van Gereformeerden huize verzekerd is, dat zij zóó zijn, dat ieder van Gods kinderen daardoor in staat zal zijn, om Gods raad uit te dienen, evenzoo goed, als de heiligen, aan wie God door het wonder zijne macht heeft leeren kennen. En geleid door denzelfden Geest Gods, die eertijds de buitengewone gaven en krachten te voorschijn riep, waardoor het leven der kerk in stand gehouden werd, arbeidt hij nu voort in het leven met gewone gaven en krachten des Geestes, biddende tot God, den Alomtegenwoordige en Almachtige, uit wien het alles is, door wien het alles is, en tot wien het alles is. „In alles Gods raad en hand en werk te zien, en toch tegelijkertijd, ja juist daarom alle kracht en gave tot de hoogste activiteit te ontwikkelen, dat is de heerlijkheid van het christelijk geloof, dat het geheim van het christelijk leven" 1).

De vraag, of er al of niet wonderen gebeuren, is voor den bidder van minder belang dan men gewoonlijk meent. Het gebed is voor den geloovige niet een laatste redmiddel, dat hij aanwendt, als de andere middelen zonder bate beproefd zijn. Neen, voor den geloovige, die bukt voor Gods wil, gaat bidden met werken gepaard. Met inspanning van alle kracht arbeidt hij voort, bij alles de hulpe Gods afsmeekend. Hierin wordt hij geleid door den Geest Gods. Gedurig staat de mensch voor een „ik kan niet verder". Door het kind kan de les niet geleerd, door den jongeling de verleiding niet weerstaan, door den man het werk niet volvoerd worden; wie in die nooden verkeert en tot God kan smeeken, zal van Hem de hulp ontvangen, die hij noodig heeft, en dan verder zijne les kunnen leeren, de verleiding kunnen ontkomen, en het werk kunnen volvoeren.

Zooals op tal van wegen het bord met zijn „verboden toegang" het bewandelen van heerlijke wandelwegen belet, tenzij vergunning geschonken is; zoo staat op tal van wegen voor den mensch een bord, waarop hij meent, dat geschreven is: „Het kan niet". Scherpe doornen staan er tusschen dat bord en den beganen weg. Slechts enkelen worden

1) Bavinck „Geref. Dogmatiek" III p. 16.

gedrongen om te lezen, wat er werkelijk te lezen is; zij meenen, dat er iets anders staat dan „Het kan niet". Zij arbeiden om door de doornen dichter bij te komen. Het gelukt; zij lezen iets nieuws; 't is eene nieuwe aanwijzing voor het leven. Van nu voortaan gaan velen dien nieuwen weg. Later is er weder iets van dienzelfden aard. En aldus gaat het leven voort tot eenmaal het einde is van alle dingen.

Geloovigen bespeuren Gods hand en zijne Vaderzorg in dat alles. In hunne nooden smeeken zij tot Hem, en verwachten zijne hulp en genade. En daarbij vragen zij minder: „Kan God?" maar veel meer: „Zou God het goed voor mij achten?" Van het antwoord op de laatste vraag, hangt het af, of zij zullen ontvangen, wat zij smeeken, of er gebeuren zal, wat zij verlangen. Soms gebeurt het en kunnen zij juichen in den God der barmhartigheden. Maar soms gebeurt het niet; dan gaan mannen als Paulus spreken van den „God aller vertroosting", „die ons vertroost in alle onze verdrukking, opdat wij zouden kunnen vertroosten degenen, die in allerlei verdrukking zijn, door de vertroosting, met welke wij zelven van God vertroost worden", 2 Cor. 1 : 4. Zoo zijn er grenzen voor de uitwerking van het gebed, maar ook aan die grenzen blijft God onze getrouwe God en Zaligmaker, die ons altoos nabij is, en ook eeuwig zal blijven.

§ 7. De uitwerking van het gebed als verhooring.

Gewoonlijk wordt van „verhooring" des gebeds gesproken, wanneer het gevraagde geschied is. Met opzet is dat woord tot hiertoe vermeden, opdat te dezer plaatse het ware karakter van de verhooring beter aan het licht gebracht kon worden. Wanneer van uitwerking des gebeds gesproken wordt, dan is daardoor niet anders gezegd, dan dat gebeden is, en dat op dit smeeken iets gevolgd is. Er wordt in die uitdrukking volstrekt niets gezegd van de gemeenschap tusschen God en den bidder, die in het bidden beoefend wordt, niets van het verborgen leven met God. Dat nu juist wordt met „verhooring" bedoeld.

„Ook al geschiedt, wat ge in uw gebed gevraagd hebt, dan hebt ge nog geen recht om van een „verhoord gebed" te spreken, zoo het getuigenis des Geestes in u ontbreekt, dat uw gebed naar den maatstaf van het heiligdom was. Was er b.v. een vader of moeder, die bij de ziekte van een lief kind, zich eindelijk weer eens tot den lang vergeten God keerde, en nu op grond van de liefheid van dat kind en op grond van de onmisbaarheid van dat kind, en op grond, dat zulk een kind te laten sterven wreed zou zijn, half dwingend om redding voor hun lieveling roepen, — en de uitkomst leidde metterdaad tot genezing van dat kind, dan zoudt ge toch nooit kunnen zeggen, dat hier „verhooring" van het „gebed" was geweest. Wel kan God de Heere den indruk, dien

zulke ouders dan ontvangen, „alsof" hun gebed verhoord was, bezigen, om hen wakker te schudden; maar indien ze wezenlijk tot bekeering komen, zullen ze later zelven de eersten zijn, om te erkennen, dat waarlijk niet hun gebed, maar alleen Gods vrijmachtige genade hun lieveling in het leven behield. Verhooring des gebeds is een veel te heilige zaak, om naar de uitkomst berekend te worden. Ze moet op Gods belofte in uw hart vastliggen, eer ge tot uw Amen komt" 1).

Omgekeerd, kan men niet zeggen, dat de bede van Paulus b. v., die gebeden had, dat de engel des satans van hem wijken zou, niet verhoord is geworden, omdat het gevraagde niet gebeurd is. Zijne begeerte is niet vervuld en toch is de bede verhoord, waar hij ten antwoord ontving: „Mijne genade is u genoeg; want mijne kracht wordt in zwakheid volbracht". Juist om die reden is de verhooring van het gebed te zoeken in het antwoord, dat God geeft, en dat de geloovige verstaat.

't Is een opmerkelijk verschijnsel, dat, naarmate de zekerheid des geloofs minder geacht wordt, in dezelfde mate ook de vraag naar verhooring des gebeds, naar het vernemen van Gods antwoord op het bidden, minder opkomt. De mensch wiegelt blijkbaar liever doelloos op de golven van het gevoel, dan dat hij met een bewust doel voor oogen door de golven heen stuurt. En toch, wie zich stil laat voortdrijven komt niet verder, terwijl wie voortroeit steeds meer vooruit komt. Zoo is het ook in het leven des gebeds. Wien het niet te doen is, om Gods antwoord te vernemen, komt niet vooruit. Daarom zij de mensch niet tevreden met zijn bidden en vragen. Het ware geluk bestaat in het vernemen van Gods antwoorden.

Daarop hebben de Gereformeerde vaderen steeds nadruk gelegd. Met name is hier Voetius 2) te noemen, die in zijn boekje over de „oefening der Godzaligheid", ook aan het bidden een hoofdstuk wijdt, en daarbij ook handelt over de verhooring des gebeds. Hij acht dat trachten naar het weten der verhooring noodig en goed, omdat wij met geloof moeten bidden, Jak. 1 : 6, en omdat wij ons (of elkaar) met verhooring moeten bemoedigen, Ps. 42 : 6, en immers het gebed met „Amen" besluiten.

Dezelfde schrijver beveelt daar, wanneer wij niet weten, of en wat God ons antwoordt, de volgende middelen aan:

1. de hindernissen te onderzoeken, die van onzen kant gesteld kunnen zijn, en wanneer die ontdekt zijn, tegenmiddelen te zoeken en aan te wenden. Zulke hindernissen acht hij: *a.* wanneer wij gebeden hebben zonder hernieuwd berouw en met onafgebroken voortgang in de zonden, vooral van de zonde, die wij liefhebben, Ps. 66 : 18, Jes. 59 : 12, Jer. 5 : 25; *b.* wanneer wij slecht gebeden hebben, Jak. 4 : 3, en dat is het, wanneer wij niet naar Gods wil bidden, Rom. 8 : 27, 1 Joh.

1) A. Kuyper „E Voto", IV p. 365v.

2) Voetius, „Exercitatio pietatis", IV, q. 4.

5 : 14; *c.* wanneer wij met traagheid bidden en niet met verschuldigden ijver, vreeze, beven, nederigheid, armoede des geestes, geloof en vertrouwen; *d.* wanneer wij meer om lichamelijke-, dan om geestelijke dingen bidden, Matth. 6 : 33, of om geestelijke dingen niet vurig en onophoudelijk; *e.* wanneer wij meer in het bidden ons beijveren, om van plagen verlost te worden, dan om vergeving van zonden; *f.* wanneer wij meer verlangen naar de weldaden en zegeningen Gods dan om gunst en genade, die toch beter is dan het leven, Ps. 63, 2 Cor. 12.

2. zich voor God te vernederen.

3. met vuur en zonder ophouden volharden, totdat God zich aan ons door den Geest des geloofs ontdekt.

Ook spreekt Voetius er over hoe men zich van de verhooring bewust wordt. Hij noemt enkele schrijvers, die daarover handelen: van Roomsche zijde Drexelius, die in zijne „rhetorica coelestis" I C. 15 enkele merkteekenen daarvoor noemt in navolging van Cassianus, en van Gereform. zijde Thom. Goodwin, die daarover handelt in eene preek over Ps. 85 : 8v. Zelf zegt hij dan: „De genoemde teekenen moeten niet zóó opgevat worden, alsof zij elk afzonderlijk bewijzen en speciale teekenen zouden zijn, die ons getoond worden door eene bijzondere en geïnspireerde ingeving. Vervolgens maken zij, al waren zij alle tezamen aanwezig, toch zelfs nog niet één bewijs uit, of wij moesten de daden van het geloof en de goddelijke hoop onvoorwaardelijk willen oproepen bij eene zaak, die tot de zaligheid niet beslist noodig is, en dat is verkeerd. Het veiligste en zekerste teeken is het, wanneer wij uit de in ons hart teruggekaatste werking van het geloof aan de verhooring, dat steunt op Gods Woord, gevoelen en bemerken, dat God onze gebeden verhoort en beantwoordt, hetzij wij iets absoluut, hetzij met eene conditie voor ons zelf of voor anderen vragen".

In de zaak van de verhooring staat het dus eenigszins als met de roeping. Op buitengewone wijze heeft God eertijds menschen tot het een of ander geroepen; maar daarom is dat nu niet te verwachten. Tegenwoordig is het blijkbaar niet noodig, dat God menschen tot iets roept op buitengewone wijze, zooals b.v. eertijds wel eens gebeurde bij richters en koningen en profeten. Toch kan er wel terdege van roeping gesproken worden, wel niet bij de menschen, die in hun ambt en beroep buiten God leven, maar bij hen, die de vaste overtuiging hebben, dat zij dat bepaalde werk te doen of dat bepaalde ambt te vervullen hebben, waartoe zij zich van Godswege geroepen weten. Op de eene of andere wijze verstaan zij hierin Gods roeping. Aldus worden wij ook op de eene of andere wijze gewaar, of God ons gebed verhoort, door de wijze, waarop wij Gods antwoord op ons vragen bemerken.

Op welke wijze antwoordt God den bidder?

De Bijbel beschrijft ons, hoe op buitengewone wijze het geroep des

bidders beantwoord werd; met name wordt daarvan melding gemaakt in de geschiedenis van Mozes, Elia en Christus.

Door het lezen van zulke verhalen verleid, is menigeen tot de gedachte gekomen, dat allicht ook nu zijne smeekingen door een wonderteeken of eene stem uit den hemel beantwoord zouden kunnen worden. Wie echter diep doordrongen is van het verschil tusschen de wijze, waarop God door eene bijzondere openbaring zijn antwoord gaf aan zijn volk of aan de leidslieden zijns volks, en de wijze, waarop God door de gewone openbaring tot ons komt, kan zulk een buitengewoon antwoord op zijn bidden niet verwachten. Wie in Christus, zijnen Zaligmaker, God als zijnen Vader heeft leeren kennen, en daarom niet twijfelt aan de genade, die hem daarin bewezen is, wandelt gerust hier op aarde, en vervult biddend zijne roeping, en ontvangt een antwoord, als hij acht geeft op Gods belofte in de H. Schrift, op Gods doen in de natuur, en op de bijzondere leidingen Gods in zijn leven.

Het antwoord, dat het kind Gods op zijne smeekingen ontvangt door acht te geven op Gods belofte in de H. Schrift, betreft geheel zijne zaligheid. Van de H. Schriften wordt getuigd, dat zij wijs kunnen maken tot zaligheid door het geloof, hetwelk in Christus Jezus is. „Al de Schrift is van God ingegeven, en is nuttig tot leering, tot wederlegging, tot verbetering, tot onderwijzing, die in de rechtvaardigheid is; opdat de mensch Gods volmaakt zij, tot alle goed werk volmaaktelijk toegerust", 2 Tim. 3 : 16, 17, en elders: „Wij hebben het profetische woord, dat zeer vast is, en gij doet wel, dat gij daarop acht geeft, als op een licht, schijnende in eene duistere plaats, totdat de dag aanlichte en de morgenster opga in uwe harten", 2 Petr. 1 : 19. Op al de vragen, die het geestelijk en zedelijk leven betreffen, op al de beden, die Gods kinderen daaromtrent doen, ontvangen zij Gods antwoord uit de H. Schrift, die juist daardoor voor hen is het levende Woord van God.

Voorgelicht door dat Woord Gods, vervullen de geloovigen hunne taak hier op aarde, en juist, omdat zij biddend werken, zullen zij gedurig acht moeten geven op het antwoord, dat zij ontvangen door Gods doen in de natuur. Het leven brengt zijne moeilijkheden en zijnen strijd. Zij wenschen met God te arbeiden; zij roepen; zal Hij hooren?

Daar is een tuinman, die zijnen arbeid verricht naar zijn beste weten; doch daar bespeurt hij, dat zijne planten niet groeien; zijne bede is, dat hij toch naar de belofte Gods, eens na den zondvloed gedaan, in staat gesteld worde om te kunnen voortgaan. Hoe zal nu Gods antwoord hem toekomen? Uit hetgeen God doen zal in de natuur. Vindt hij, door inspanning van alle kracht, de oorzaak van dat niet groeien zijner planten, en gelukt het hem, een middel te vinden, dat die oorzaak wegneemt, dan ziet hij, daarin het antwoord op zijn smeeken. Maar

mislukt dat alles, dan is het hem eene aanwijzing Gods om iets anders te beproeven.

Of om een ander geval te noemen, dat meer alle geloovigen geldt: dan zij verwezen naar het kind Gods, dat krank is. Met de zijnen bidt hij om genezing van die krankheid. Op dat roepen wordt het antwoord verwacht. Vanwaar? Uit Gods doen, uit den aard en het verloop der krankheid. Daarin zegt God hem, of hij weder beter zal worden, of dat hij misschien de gevolgen der ziekte zal blijven dragen, of dat hij van hier zal weggenomen worden.

Natuurlijk is dat antwoord niet altoos gemakkelijk te verstaan: dat doen Gods in de natuur, en de aanwijzingen, die Hij daarin geeft, zijn menigmaal zelfs den meest geleerde te ingewikkeld. Ten opzichte van het eeuwige leven roemen Gods kinderen in zekerheid, ten opzichte van het tijdelijke zuchten zij in onzekerheid; maar in alles hebben zij het goede toevoorzicht, hetzij dat zij leven, hetzij dat zij sterven, zij zijn des Heeren.

Eindelijk is er ook een antwoorden Gods op de smeekingen zijner kinderen in de bijzondere leidingen Gods in hun leven. In het O. T. komt dat zoo treffend uit bij David, gelijk in het N. T. bij Paulus. Wat daar van die mannen Gods beschreven en door hen getuigd wordt, ondervinden alle kinderen Gods in meerdere of mindere mate toch ook in hun leven. De God van Jakob, die zijnen knecht langs allerlei wegen leidt en op allerlei wijze zich betoont als zijnen God en Zaligmaker — diezelfde God van Jakob verzorgt nog zijne kinderen in hun lijden en verblijden, door kastijding en vertroosting. In hun leven staan in hunne herinnering mijlpalen, die aan Beth-el en Pniël, maar ook aan Massa en Thabéra herinneren, en gedurig is er gelegenheid een Ebenhaëzer op te richten. Niet alle geloovigen zijn daarin gelijk, en naar elkaar af te meten. 't Minst zijn zulke antwoorden in de leidingen huns levens te wachten bij hen, wier leven als eene kar op eenen zandweg voortschrijdt, die zich maar stil laten voorttrekken langs hun doodschen levensweg. 't Meest daarentegen bij hen, die geroepen worden om nieuwe wegen te banen, die met tegenstand te worstelen hebben, en toch gedrongen worden om voort te komen.

„Heerlijk moet dat oogenblik zijn geweest, waarin De Ruyter, na schitterende zegepraal met al zijne officieren ten feestmaal vereenigd, in dien kring opstond en het volgende sprak: De mensch is niet altijd aan zich zelf gelijk. Toen het oogenblik daar was, dat de slag moest aanvangen, gevoelde ik mij moedeloos, verward en vol twijfel. Ik zag mij buiten staat om de noodige bevelen te geven; ik was radeloos en wist niet wat te doen. In dezen verschrikkelijken toestand zag ik in, dat ik geen hulp dan van God den Heere alleen had te verwachten. Ik ging alleen in mijn kajuit, wierp mij voor God op de knieën en in

een kort, maar innig gebed smeekte ik om zijn bijstand, om wijsheid en moed. Niet zoodra had ik dat gebed geëindigd, of mijn onrust verdween, ik vond mijn gewonen moed en koelbloedigheid terug. Ik gaf mijn bevelen en wij overwonnen" 1).

Wie nu waarlijk bidt, rust niet, voordat hij ook een antwoord ontvangt. Augustinus beschrijft op zijne eenvoudige wijze 2) een verschijnsel in de wereld des gebeds, dat juist hier ter sprake komt. Terloops maakt hij er melding van bij de herinnering aan de bede en moeite zijner moeder voor zijn huwelijk. „Ofschoon door mijn gebed en haar verlangen en met luid geroep van U af werd gesmeekt, haar iets in een visioen over mijn toekomstig huwelijk te toonen, hebt Gij dat nooit gewild. En zij zag enkele ijdele fantasieën, die haar onrustige menschengeest haar opdrong. Zij vertelde ze mij, niet met het vertrouwen, waarmee Gij gewoon waart, ze haar te vertoonen, maar alsof Gij ze verachtet. Want zij zeide, dat zij het kon onderscheiden, aan ik weet niet welken smaak, dien zij met woorden niet kon uitdrukken, het verschil, dat er was tusschen eene openbaring van U en den droom harer ziel".

Dat is een woord, dat het diepste mysterie raakt van den verborgen omgang met God. In het gebedsleven van Gods kinderen, in die zaken, waaromtrent Gods wil uit den aard der zaak verborgen is, is er de eene maal, voor eene of andere begeerte der ziel, meerdere vrijmoedigheid en vaster vertrouwen en heiliger aandrift, terwijl de andere maal voor eene andere begeerte der ziel, als het ware niets van dat alles aanwezig is. „Gaat dit nu heiliglijk toe, dan leert de uitkomst niet zelden, dat begeerten, die tegen Gods verborgen wil ingingen, worden tegengehouden, en dat begeerten, die met Gods verborgen wil in overeenstemming waren, sterk in onze gebeden werden aangedreven. En dit nu is het, wat men dan pleegt te noemen: „Ik had er gebed voor", of ook: „Ik had er geen gebed voor". Hieraan nu hechten we zeer zeker. Dat God de Heere alzoo vaak zijn uitverkorenen leidt, is een onloochenbaar feit. Alleen maar, men zij er voorzichtig, uiterst voorzichtig mee. Meer dan eens toch is het gezien, dat wie eerst zoo in stillen omgang met zijn God wandelde, en door zijn God, als zijn goeden Herder, ook in zijn gebeden geleid werd, door de zucht werd bekropen, om met deze leiding van zijn God ook bij anderen te pronken, zichzelven daardoor eene zekere profetische roeping te verzekeren, en teweeg te brengen, dat ook anderen aan „zijn" gebed een bijzondere waarde gingen toeschrijven. En dan natuurlijk was deze morgenster gevallen en in geestelijke zelfverheffing ondergegaan. Zoo sterk echter als tegen zulk een verzondigen van Gods genade moet gewaarschuwd, zoo sterk moet er bij anderen,

1) J. H. Gunning Jr. „Blikken in de openbaring" III p. 382.
2) Augustinus, „Belijdenissen" VI, 13.

die deze leidingen Gods in hun gebeden niet kennen, op worden aangedrongen, dat ze in hun gebed toch vromer mogen worden, door in hun gebed telkens óók voor hun gebeden de leiding in te roepen van den Heiligen Geest" 1). En wat bovenal in deze zaak van belang is, men verzuime niet zich gedurig te oefenen in het beluisteren van het antwoord, dat God op eene of andere wijze geeft.

Het antwoord, dat God aldus op de gebeden zijner kinderen laat hooren, is in het algemeen drievoudig.

In de eerste plaats luidt het: „Gij zult het ontvangen, wat gij begeert en zoekt". Dat weten de geloovigen dan door de belofte der H. Schrift, door het doen Gods in de natuur, of door de leiding Gods in hun leven, al naarmate het verlangde van geestelijken of stoffelijken aard is en hunne eigen levensomstandigheden betreft. „Van die verhooring zijn Gods kinderen dikwerf in hun hart reeds onder het bidden, vóór de verhooring nog daar kan zijn, door een onbeschrijfelijk gevoel verzekerd. In de Psalmen wordt dit menigmaal met heilige schoonheid uitgedrukt, als eensklaps de toon des gebeds van klagende smeeking tot blijden dank overgaat. De Heer in het vleesch sprak het uit in zijn dank vóór de opwekking van Lazarus, en de Catechismus bedoelt hetzelfde in zijn wondervolle slotwoorden" 2). Het kan hier ook voorkomen, dat het gevraagde niet eens meer verwacht behoeft te worden, maar door God reeds gegeven is of gereed gehouden is, om nu door den bidder bespeurd of ontvangen te worden. Zoo is het bij de bede om het dagelijksch brood in de meeste gevallen. Zoo is het ook bij de bede om vergiffenis van zonden, die in zekeren zin reeds door God verleend is, vóór zijne kinderen haar vragen, maar waarvan zij het genot eerst smaken, nadat zij hunne zonden beleden en om vergeving daarvan gesmeekt hebben.

In de tweede plaats luidt het antwoord Gods, dat den geloovigen op eene der genoemde wijzen toekomt: „Gij kunt het gevraagde nog niet ontvangen". Hiervoor heeft de Alwetende zijne wijze bedoelingen. Het kan zijn, omdat Hij ziet, dat zijn kind nog niet bereid is, om het gevraagde te ontvangen. Soms ziet de Kenner zijns harten eene verborgen zonde, die bij het dadelijk ontvangen van het begeerde hem zou medesleepen. Soms is de uitwerking van vorige zonden nog te groot, zoodat de geloovige vergeten zou, wie en wat hij geweest is. Het kan ook zijn, dat de Heere met een „nog niet" zijn kind laat heengaan, omdat zijn bidden niet is, zooals het wezen kon. Soms toch ontbreekt daaraan dat kinderlijke vertrouwen, hetwelk in de ooren des Vaders zoo liefelijk is. Soms ook is de begeerte naar het verlangde zoo flauw, en wil de Heere hem leeren met meer vurigheid zijne nooden bekend te maken aan

1) A. Kuyper, „E Voto" IV, p. 363.

2) J. H. Gunning Jr., „Blikken in de openbaring" III, p. 386.

Hem, die zijne kinderen tot worstelaars en overwinnaars wil opleiden. Het kan ook wel zijn, dat God aldus den bidder beproeven wil. Soms moet dat, om hem van de sleur af te helpen, en hem in staat te stellen eens te toonen, dat het zijne ernstige begeerte is, dat gevraagde goed te bekomen. Soms moet het, omdat zijne dankbaarheid voor reeds ontvangen zegeningen zoo gering is, dat hij leeren moet Gods gunstbewijzen als eindelijk geschonkene te ontvangen. Het kan ook zijn, dat God antwoordt: Gij, mijn kind, moet nog wachten, omdat het voor uwe naasten beter is, dat ik het verlangde niet dadelijk geef.

In de derde plaats kan God den bidder te verstaan geven: „Gij zult niet ontvangen, wat gij begeert". Het eerste gewaarworden daarvan is altoos smartelijk. Bovenal is het dat, wanneer de mensch in zijn smeeken niet kan eindigen met een „Niet mijn wil geschiede, maar de uwe". Het komt er dan op aan, om eigen gedachte of begeerte, al is die naar Gods geopenbaarden wil zelf niet kwaad, prijs te geven voor Gods verborgen wil.

Voor zulk eene weigering heeft God echter zijne wijze redenen.

De eene maal is het, omdat het gevraagde niet geoorloofd en in strijd met Gods wil is. Zoo was het met Mozes, die bad: „Heere, Heere, Gij hebt begonnen uwen knecht te toonen uwe grootheid en uwe sterke hand, want wat God is er in den hemel en op de aarde, die doen kunne naar uwe werken en naar uwe mogendheden? Laat mij toch overtrekken, en dat goede land bezien, dat aan gene zijde van den Jordaan is, dat goede gebergte en den Libanon", Deut. 3 : 24v. Doch de Heere had gezegd: „Gij zult daar niet inkomen", 1 : 37, en hoorde niet, en zeide: „Het zij u genoeg; spreek niet meer tot Mij van deze zaak", 3 : 26.

De andere maal is het, omdat het gevraagde niet nuttig maar schadelijk zou zijn. Het morrende volk kreeg zijnen zin: zij zouden vleesch eten. „Dat vleesch was nog tusschen hunne tanden, eer het gekauwd was, zoo ontstak de toorn des Heeren tegen het volk, en de Heere sloeg het volk met eene zeer groote plage", Num. 11 : 33. Maar Paulus' begeerte werd niet vervuld: hij moest zijn kruis blijven dragen; de Heere antwoordde Hem: „Mijne genade is u genoeg, want mijne kracht wordt in zwakheid volbracht", 2 Cor. 12 : 9.

De volgende maal is misschien het gevraagde in zich zelf goed, maar wordt het tot een verkeerd gebruik verzocht. Daarop ziet het woord: „Gij bidt en gij ontvangt niet, omdat gij kwalijk bidt, opdat gij het in uwe wellusten doorbrengen zoudt", Jak. 4 : 3.

Het kan echter ook zijn, dat er geene redenen te noemen zijn, en de geloovigen eindigen moeten met het berusten in 's Heeren welbehagen. Zoo is het bij zoo menig lijden, dat God toezendt aan enkele personen en aan meerderen tezamen. Hier is het leven, waarin tranen geschreid

worden, en waar dood en rouw, gekrijt en moeite zullen blijven. Hier is de plaats, waar gezegd kan worden: „Ik schrei tot U, maar Gij antwoordt mij niet; ik sta, maar Gij acht niet op mij. Gij zijt veranderd in eenen wreede tegen mij; door de sterkte uwer hand wederstaat Gij mij hatelijk", zooals Job kon klagen (Job 30 : 20). Maar hier is ook de plaats, vanwaar reeds de klank van het triumfgezang weerklinkt, waarvan een der coupletten luidt: „Wie zal ons scheiden van de liefde van Christus? Verdrukking, of benauwdheid, of vervolging, of honger, of naaktheid, of gevaar, of zwaard? — Maar in dit alles zijn wij meer dan overwinnaars, door Hem, die ons liefgehad heeft; want ik ben verzekerd, dat noch dood, noch leven, noch engelen, noch overheden, noch machten, noch tegenwoordige, noch toekomende dingen, noch hoogte, noch diepte, noch eenig ander schepsel ons zal kunnen scheiden van de liefde Gods, welke is in Christus Jezus, onzen Heere, Rom. 8 : 35v. De dichter van dit lied, voor wien het geene vreemde zaak was, dat God hem het verlangde onthield, staat ons borg, dat dit waarlijk niet schaden zal, want hij leert ons nastamelen: „Wij weten, dat dengenen, die God liefhebben, alle dingen medewerken ten goede, ni. dengenen, die naar zijn voornemen geroepen zijn", Rom. 8 : 28. Daarvoor geeft God zelf zich den naam van Vader. Geeft Hij niet, wat zijn kind verlangt, toch zorgt Hij voor hem. Als Vader weet Hij alles beter. Het weigeren van het gebedene gaat daarom menigwerf gepaard met het schenken van iets beters. Het onthouden van het aardsche is misschien de weg ter verkrijging van het hemelsche. „Geloofd zij de God en Vader van onzen Heere Jezus Christus, de Vader der barmhartigheden, en de God aller vertroosting, die ons vertroost in al onze verdrukking, opdat wij zouden kunnen vertroosten degenen, die in allerlei verdrukking zijn, door de vertroosting met welke wij zelven van God vertroost worden", 2 Cor. 1 : 3v.

In zijne verklaring van het einde van het volmaakte gebed, zegt Dr. Kuyper: „Bij het slot van het gebed trekt de biddende ziel zich uit den kring van het eeuwige, die bij God is, weer in den kring van haar eigen tijdelijk leven terug, en spreekt het uit, dat bij haar God alles in het eeuwige leven en in der eeuwen eeuwigheid ligt verborgen. En het is in dien zin, dat ze, dan lofzeggend, uitroept: „Want uw is het koninkrijk en de kracht en de heerlijkheid tot in der eeuwigheid!" Doch juist daarom ligt in die betuiging ook een berusting met het oog op de verhooring des gebeds, en in zooverre vormt ze den overgang tot het „Amen". Ware toch God niet in het eeuwige, maar in het tijdelijke, gelijk de bidder zelf daarin nog leeft, zoo zou de verhooring des gebeds aanstonds moeten volgen en een tijdelijk karakter moeten dragen. Dit echter is niet het geval. De beloften Gods waarop onze gebeden pleiten, zijn geen beloften, wier vervulling voor dit jaar of voor dien

dag gewaarborgd is. Niets is hier vast en zeker dan de einduitkomst. Het einde aller dingen zal onzen God verheerlijken. Als eens alle stroomen van den tijd in den oceaan der eeuwigheid zullen zijn uitgevloeid, dan zal het ja en amen van al Gods beloften heerlijk uitschitteren. Maar nu, in het tijdelijke, worstelen alle deze stroomen nog door elkander, en zoo is de droeve uitkomst thans gedurig, dat Gods naam ontheiligd wordt; dat zijn koninkrijk wordt tegengehouden; dat zijn wil niet op aarde gelijk in den hemel geschiedt; dat er sterven van honger, die hun dagelijksch brood niet vonden; dat zelfs belijders des Heeren hun schuldenaren niet vergeven; dat ze worden ingeleid in verzoeking en daarin bezwijken; en dat Satan niet teruggeslagen wordt, maar veeleer de overhand behoudt. Als ook maar één enkelen dag het volle, rijke „Onze Vader" op dien dag zelven, aanstonds, volkomene verhooring vond, zou op dien eigen dag de hemel op aarde zijn nedergedaald. En dit nu uit Gods Woord wetende, dat de verhooring van het „Onze vader" alleen op de einduitkomst, en dus op de eeuwigheid berekend is, eindigt de bidder met op die eeuwigheid al zijn oog te vestigen, en besluit hij zijn gebed met dien veelzeggenden uitroep: „Tot in der eeuwigheid!" 1)

§ 8. De uitwerking van het gebed op den bidder zelven.

Het bidden — hier weder genomen in dien ruimen zin, waarin het omvat: de smeeking, de dankzegging en de aanbidding — dit bidden is, ook afgedacht van de verhooring, van bijzondere beteekenis voor het leven des menschen.

Daaraan is het te danken, dat ook de kunst meermalen den biddenden mensch voor haar onderwerp heeft gekozen. In steen en hout zijn beelden vervaardigd, die den mensch voorstellen, terwijl hij zijn gebed doet; op muren en op andere voorwerpen zijn ter versiering zulke voorstellingen ingebeiteld of geschilderd, zoowel in de oudheid als in later eeuwen. In den biddenden mensch vindt de kunst de meest passende stof, om te beproeven, in hoeverre zij dat heilige leven vermag weer te geven.

De dichtkunst heeft hier de beste gelegenheid: zij beschikt over het woord, en kan met het hanteeren daarvan 't best in den biddenden mensch die uitingen van het leven der heiligmaking weergeven, juist omdat het gebed in woorden geuit wordt. Aldus kan zij — vooral in hare epische vormen — de schoonheid van het bidden pogen uit te spreken, als zij hooren doet de bede van het hart, dat tot God roept; maar zij kan ook bij de uitbeelding van den hypocriet de verschrikkelijkheid aan het licht brengen van den mensch, wiens lippentaal wel

1) Kuyper „E. Voto" IV p. 580v.

heilig klinkt, maar wiens hart van onheilige gedachten en begeerten overvloeit.

Het bidden is eene bezigheid des harten, en wordt daarom in het stuk der heiligmaking ter sprake gebracht. In zekeren zin is het waar, dat gelijk het in werking stellen van de kracht des lichaams ook strekt tot instandhouding en toeneming van die kracht, zoo ook het bidden voor den persoon zelf eenen zegen afwerpt, doordat het eene toeneming van zijn geestelijk leven ten gevolge heeft.

Om te bidden moet men tot God naderen en in zijne nabijheid verkeeren. Wie gebeden heeft, heeft daarmede den heiligen dienst Gods vervuld, die op dat oogenblik te vervullen was. Maar als hij bij God verkeerd heeft, werpt dat altoos eene of andere vrucht af, die als zoodanig het geestelijk leven ten goede komt. Voor dat leven des harten in de geestelijke dingen hebben de Duitschers het woord „Andacht", dat bij hen bepaald een religieus woord geworden is, waardoor de stemmingen des harten worden uitgedrukt, die wij „geestelijk leven" noemen.

Deze uitdrukking van het gebed verschilt niet van de vrucht der meditatie. Wel is gebed niet hetzelfde als meditatie. Bij het gebed gaat het hart uit tot God; bij de meditatie keert het in zichzelf in, om over God zijne gewijde gedachten te laten gaan. Maar toch wordt bij beide het geestelijk leven gesterkt: bij het bidden door het verkeeren met God, tot wien het hart spreekt; bij de meditatie door het bezig zijn met God, over wien het hart nadenkt.

Door allen, die over het bidden geschreven hebben, is deze uitwerking op den mensch zelf, ter sprake gebracht; en wat daarover geschreven is, heeft altijd opnieuw het hart der vromen aangetrokken en bekoord. Het is de mystiek, welke hier aan het woord komt, en die is in haar bekoorlijkheid lief, maar vaak in duisternis omhuld, en ook soms niet te onderkennen van de macht der verleiding, die, in haar gewaad gehuld, het hart vervoeren wil naar allerlei fantasie, die van God en zijn Woord niet meer weten wil.

Van de vrucht des gebeds voor 't hart spreken ook de Modernen. Hoewel zij van geene andere uitwerking des gebeds willen weten, en daardoor van het standpunt des Bijbels zijn afgegaan, is toch hun spreken over- en hun handhaven van het gebed verre te verkiezen boven de spottaal der lieden, die niets meer kennen en zoeken dan het zinnelijke. Er is toch nog iets verheffends in, wanneer een man als Opzoomer, onder de hulpmiddelen der deugd, het gebed noemt, en schrijft:

„Om vrij te zijn van het zinnelijke, moet ons hart zich innig verbonden gevoelen met den onzinnelijke. En zou het u onbekend zijn, wat het is, dat aan hem ons verbindt? Reeds noemt gij den naam: het is het gebed?

„Of is misschien de kracht, de heilige kracht van het gebed u vreemd

gebleven? Staan zij u niet levendig voor den geest, die plechtigste uren des levens, waarin het u te moede was, alsof al het aardsche was voorbijgegaan, en als verrees u de dag der eeuwigheid? Dan was het, of alles u van God predikte, en te midden der wereld zaagt gij geen eindige dingen meer, maar overal vertoonden zich u de voetstappen des oneindige. Ziet! toen onze kindsheid verdwenen was, en wij vol verwachtingen het werkzame leven intraden, toen moest er gekozen worden tusschen goed en kwaad. Onze keus rigtte zich tot het beste deel, en aan het altaar der godsdienst legden wij den eed van getrouwheid aan de dienst des Heeren af. Toen doorstroomde het reinste genoegen onze borst, en wij gevoelden het, dat een nieuw leven voor ons was aangebroken. Sints hebben wij dikwijls met onzen eed den spot gedreven, en den vriend, dien wij toebehoorden, uit het oog verloren. De wereld lachte ons toe, en haar glimlach veroverde ons hart. Maar als een beter gevoel in ons ontwaakte, en ons oog, moede van den schijn, tot God zich verhief, dan stonden wij op uit onzen val en onze kracht keerde terug. Nooit was ons leven zaliger, onze deugd nooit reiner, dan wanneer wij leefden in gemeenschap met God. Als zegeningen ons toestroomden en ons hart zich baadde in blijdschap, dan zocht de zonde ons te verleiden, en ons te boeien aan de keten van het vermaak; maar wij vereenigden ons met God, en onze zedelijkheid bleef ongeschokt, en onze vreugde werd geheiligd. Als het verdriet ons belaagde, en verguizing het loon werd van onze deugd, dan zocht de zonde ons van haar af te trekken, en wees ons op het tooverpaleis harer genietingen. Maar onze geest verbond zich met God, aan hem klemden wij ons vast, en op het schild, waarmede de oneindige ons wapende, stuitten de slagen af van het lot. Niet ééne omstandigheid was er, waarin de gedachte aan God ons niet zaligde. Wij dolven het graf voor onze dierbaren, en met diepen rouw staarden wij hen na; maar wij gevoelden het, God ontzonk ons niet, en in Hem kenden wij onze geliefden onsterfelijk. Met wolken overtrok zich de lucht, maar als een liefelijke star glinsterde de godsdienst ons tegen, en wij dwaalden niet af van het regte spoor. Zonder God was de aarde ons nietig, en een bittere beschimping van het gevoel onzer grootheid; met God in het hart werd zij ons het tooneel der schoonste werkzaamheid, en zelfs op de dorste klippen des levens ontkiemden ons de graanhalmen, die rijke vrucht beloofden. Wat zou het ons schaden, al moest alles ons ontvallen? in den oneindige vonden wij het terug, en wij stemden het den dichter toe: al werd alles door den tijd veroverd, altoos bleef Hij ons over. Neen! zij zijn ons niet onbekend, die heerlijkste oogenblikken van ons bestaan; het zijn de uren des gebeds.

„Ik durf op u aller toestemming rekenen, waar ik het gebed in een ruimeren zin heb genomen, dan waarin het gewoonlijk wordt opgevat.

Er zijn velen, die door het gebed niet anders verstaan dan het nederleggen van een verzoekschrift voor den troon des Almagtigen. Zij stellen het over tegen dankzegging, en slechts dan meenen zij, dat wij in een biddenden toestand verkeeren. Vandaar, dat het gebed in rampspoed wordt aangeprezen, en geheele volken bij het dreigen van algemeene gevaren ten biddag worden opgeroepen. Ik zal mij wachten over dit alles het vonnis te vellen. Ook bij zulke handelingen is de geest met den eeuwige verbonden, en oefent gemeenschap met hem, en ik weet het, wanneer de droefheid prangde en de ondeugd vleide, dan keerde er vaak in het hart, dat God om hulp aanriep, leven en kracht terug. Moge die versterking niet aan het verhooren der smeeking worden toegeschreven, zij was toch het gevolg der bede, die den band had gevlochten tusschen God en tusschen ons. Onder welken vorm zich de godsdienst ook vertoone, al is hij in onze schatting nog zoo kinderlijk en eenvoudig, toch onthouden wij hem onze achting niet, en wij zeggen het Jacobi na: wanneer aan Niagara's waterval de wilde vol eerbied nederzinkt voor den grooten geest, dan staat hij hooger bij ons aangeschreven dan de beschaafde zoon van Europa, die zich tot het eindige natuurtooneel bepaalt, en de gedachten niet tot God kan verheffen. Maar toch mag een lagere vorm niet voor het wezen zelf worden aangezien. Het opdragen onzer behoeften aan God kan nooit meer dan een gering gedeelte van het gebed zijn; onze afhankelijkheid blijft dezelfde, al zijn al onze wenschen bevredigd; en zou de mensch ophouden den naam van vroom te verdienen, wanneer hij der godheid nimmer met eenig verzoek naderde, overtuigd van de onveranderlijkheid der wereldleiding en de bekrompenheid van eigen inzigt? Of meent gij, dat de Apostel, als hij ons toeroept: bidt zonder ophouden, ons tot een voortdurend vragen wil opwekken, en dat Christus, als hij geheele nachten in het gebed doorbragt, allerlei wenschen voordroeg, hij die zelfs in den doodsangst sprak: Uw wil geschiede? Gij gevoelt er de ongerijmdheid van, en gij wilt met mij de erkenning afleggen: Het wezen des gebeds is gemeenschap met God" 1).

In zulke woorden is er veel, waarover een geloovig lid der kerk van Christus geheel andere gedachten heeft. Op die wijze zou hij zich zeker niet uitdrukken. Waar in de rede de bron der kennis gezocht wordt, is altoos het daaruit verkregene anders dan hetgeen uit de openbaring ons toevloeit. Maar toch is er eene poging, om in de geestelijke wereld te blijven leven, en anderen iets te leeren van den persoonlijken zegen, die het bidden afwerpt. En dat is te waardeeren, al zal die poging allicht ijdel zijn, omdat zij straks door anderen weder in strijd geacht zal worden met het uitgangspunt zelve. Zoo leert de historie. De geesteskinderen van mannen als Opzoomer kunnen niet meer bidden,

1) C. W. Opzoomer, „De vrucht der godsdienst", 1868, p. 101—104.

en zien in die woorden altijd iets, dat met de zuivere, d. i. dan de aan alle geloof gespeende, rede niet is overeen te brengen.

Wanneer iemand in de geestelijke wereld wil leven, moet hij geestelijke oogen hebben en moet er geestelijk licht voor hem schijnen. Eerst dan leert hij de vrucht van het gebed voor het eigen geestelijk leven kennen. Dat bemerkt men bij alle religiën, die toch altijd op openbaring rusten. Dat blijkt ten volle in het christelijk geloof, dat leeft met God door Christus in den H. Geest, en daardoor ook de waarachtige zegeningen des gebeds voor het hart kan afwerpen. In Christus' kerk is een rijke schat van literatuur, waarin die geestelijke ervaringen vertolkt zijn.

Inzonderheid heeft de mystiek zich gedurig bezig gehouden met de uitwerking van het gebed op den bidder. 't Is daarom de moeite waard hare gedachten hieromtrent te vernemen, die, vooral in de Roomsche mystiek, het breedst zijn uitgewerkt in het hoofdstuk: „Geestelijke vertroostingen" of „Geestelijke blijdschap" 1).

De geestelijke vertroosting bestaat soms in de wegneming van een innerlijk lijden der ziel, b.v. onrust, twijfel, vreeze, enz., en in de daarmede gepaard gaande mededeeling van rust, vertrouwen, blijdschap, enz. Een ander maal wordt zij genoten in de schenking eener heldere kennis van God of goddelijke waarheden, die de ziel verkwikken. Soms ook uit zij zich in eene opwekking tot den dienst van God en vermeerdering van den lust daartoe. Daarvan getuigen de geschriften der broeders en zusters, die binnen de muren der kloosters, zich onledig houden met hunne gebedsoefeningen.

Er wordt daarbij onderscheid gemaakt tusschen „voelbare zoetigheden" en „geestelijke zoetigheden". „Voelbare zoetigheden" zijn het, die uitsluitend of overwegend en alleerst in het leven des gevoels te voorschijn komen en op dat leven des gevoels en op den uitwendigen mensch inwerken. Zijn ze zuiver, dan werken zij min of meer opwekkend en sterkend op den wil, en bekwamen tot den dienst van God. Doen zij dat niet en hebben zij geen heilzamen invloed op den wil, dan zijn het bloot „zinnelijke zoetigheden", die ook door den duivel geschonken kunnen worden. „Geestelijke zoetigheden" zijn het, die allereerst en overwegend de hoogere zielskrachten aangrijpen, en in het binnenste der ziel te voorschijn komen, en van daar uit het leven des gevoels en den uitwendigen mensch aanroeren. Zij worden alleen geschonken door God en zijne genade.

De waarde dier geestelijke vertroostingen is afhankelijk van haren aard. Hoe grooter de werkzaamheid van God en zijne genade is, te meerder waarde hebben zij. Zij staan hooger, naarmate ze tot de geestelijke zoetigheden behooren; zij staan lager, naarmate ze tot het leven des gevoels beperkt zijn, 't Best wordt de waarde geschat uit de vruch

1) Zoo b.v. in G. Tillmann „Das Gebet nach der Lehre der Heiligen" I, C. 12.

ten, die daaruit voortkomen. Als zoodanige uitwerkingen worden genoemd: 1. heilzame vreugde en liefde tot den dienst van God en de oefening der Godzaligheid; 2. ware vertroosting, waardoor het lijden en de droefenissen dezes levens gemakkelijker gedragen worden; 3. ijverige toewijding aan het gebed; en verder 4. de verachting der aardsche vreugde, die geen vrede aan de ziel doet toekomen; 5. het uitzien naar het hemelsch vaderland, waarvan de voorsmaak genoten wordt, en 6. de vermeerdering van de ware aandacht en wasdom in de liefde.

De ware, van God komende, geestelijke vertroostingen, die deze uitwerkingen hebben, zijn voor de ziel van onschatbare waarde. Zij zijn vaderlijke gaven, die leiden tot inniger gemeenschapsleven met God. Zij zijn eene bemoediging voor de kinderen in de genade, en eene versterking in hunnen zwaren strijd. Zij zijn een loon voor trouwen dienst en een onderpand der eeuwige vergelding. De alleen tot de natuur en het gevoel beperkte — en dus niet op den wil werkende — gevoelens hebben geene waarde voor de ziel en zijn niet zelden schadelijk. Soms echter kan de ziel ze gebruiken en voor het leven des gebeds aanwenden, en dan zijn ze tenminste niet onnut.

Het verlangen der ziel naar de geestelijke vertroostingen vloeit niet altoos uit een goede bron. Dat is met name het geval, wanneer het den mensch meer om het genot als zoodanig te doen is, dan om de heilzame werking daarvan: dan is het hem meer te doen om zich zelven, dan om God. De ziel moet die geestelijke vertroostingen slechts begeeren als een middel tot vereeniging met God. Zij moet bedenken, dat lijden en droefenis dikwijls beter voor haar is, om haar ootmoedig en onderdanig te maken in het betreden van Gods weg. „Ik verlang geenen troost, die mij de verslagenheid des harten ontneemt; ook streef ik niet naar eene genieting, die tot hoogmoed vervoert", en „o, mijn God! Bron van alle zaligheid! verander voor mij allen vleeschelijken troost in bitterheid, wanneer die vertroosting mij aftrekt van de liefde tot de eeuwige dingen, en mij zondig verlokt door den aanblik van een tijdelijk verblijdend goed." Dat is de belijdenis en de bede in de „navolging van Christus" 1). Te zijnen tijd zal God de vertroostingen zenden als verkwikkingen, ter versterking bij het verder afleggen van den levensweg. Het is daarom het best zich met kinderlijk vertrouwen aan de liefdevolle bepalingen van Gods wil over te geven en onderwijl de genade Gods in te roepen. Daarom bad Thomas à Kempis: „Heere, als slechts mijne begeerte oprecht en getrouw op U gericht blijft, doe dan met mij, gelijk het U welbehagelijk is. Want het kan niet anders dan goed zijn, wat Gij met mij doet. Wilt Gij, dat ik leef in de duisternis, — uw wil zij geprezen; en wilt Gij, dat ik wandel in het licht, — wees ook daarin eveneens geprezen! Wilt Gij mij uwen troost schenken, of

1) Thomas à Kempis „Over de nav. van Christus" II, 10, 3 en III, 26, 3.

wilt Gij mij verdriet doen lijden, — uw naam worde altijd geprezen!" Daarop zegt Jezus: „Mijn zoon! zoo moet gij altijd gezind zijn, wanneer gij met Mij wandelen wilt" 1).

God is geheel vrij in de uitdeeling dier geestelijke vertroostingen. Hij doet dat bij wien Hij wil, en op dien tijd, welken Hij bepaalt, en op die wijze, en in die mate, en in die orde, die Hij in zijne wijsheid en goedheid goedvindt. De aard en wijze, waarop God ze doet toekomen, is eene verborgene. Hoewel ze meest in de eenzaamheid worden genoten, worden ze ook anders wel gesmaakt. God schenkt ze soms ook wel aan zondaren, om te toonen, welke genade Hij bereid is den rechtvaardigen te schenken. Aan zijne trouwe dienaren schenkt Hij ze te allen tijde, en daarom behoeven zij bij haar gemis niet aan hunnen staat te twijfelen. Er kunnen echter ook hinderpalen in den weg staan. Zoodanige zijn b.v. de lauwheid, de hoogmoed en de aardschgezindheid der ziel. Bijzonder wordt genoemd het valsche zelfvertrouwen, dat uit den hoogmoed is voortgesproten en in ongebondenheid van levenswandel aan den dag treedt. Het kan ook zijn, dat God de geestelijke vertroostingen onthoudt, zonder de schuld der ziel. In dit geval ondervindt de ziel daarvan geene schade in den dienst van God.

Eindelijk wordt men gewaarschuwd voor de al te groote verkleefdheid aan die vertroostingen. Men moet er nooit op steunen of in rusten. Zij mogen niet leiden tot verachtering in ootmoedigheid. Zij moeten niet hooger geschat worden dan het geloof en dan het doel, waartoe zij dienen: de liefde tot God. „De liefde tot God vertoont zich niet in tranen, niet in zoete gevoelens en teedere vertroostingen, die wij voornamelijk om hare aangename gewaarwording zoo vurig verlangen; maar daarin, dat wij Hem dienen in gerechtigheid, met de kracht des gemoeds en ootmoedigheid. Anders zou het een voortdurend ontvangen zijn, en zouden wij onzerzijds niets geven."

Bij de eerste kennismaking krijgt de lezer van mystieke literatuur den indruk, dat hier nu eigenlijk het leven is, waarin geene geloofsverdeeldheid meer aanwezig is. Daarin ligt voorzeker een element van waarheid: een boek, als Thomas à Kempis' „Navolging van Christus" vindt onder alle Christenen dankbare lezers. Toch bemerkt men bij nauwkeurig onderzoek, dat ook in de wereld der mystieken de groepeering naar het geloof wel degelijk bestaat.

De Roomsche mystiek b.v. staat buiten het leven; hare woonplaats is in het klooster; hare kracht komt minder uit in het gelooven, dan wel in het lieven; menigmalen bemerkt men, dat de gemeenschap met God alleen door al die tusschenschakels, die Rome tusschen God en den mensch plaatst, genoten wordt; ja dan is het hart vol liefde tot een heilige, tot Maria, tot Jezus' hart; en vertoeft het bij het vergod-

1) Thomas à Kempis III, 17, 2.

delijkte schepsel meer dan bij God. 't Staat met dit een en ander in verband, dat bij de leeken in Rome's kerk deze laatste uiting van het leven des harten blijkbaar meer ingang vindt dan de literatuur, die zich het meest aansluit aan den Bijbel. De mystiek, die in den Bijbel Gods Woord verneemt, is de ware: zij doolt niet in het fantastische rijk der verbeelding, zij is geliefd bij de eenvoudigen, en zij verrijkt hun leven op aarde.

Juist wanneer van de uitwerking des gebeds gesproken wordt, is de kerk van Rome door haar opleggen van al die Ave Maria's en Paternosters aan hare leden, zelve de oorzaak, dat hierin de leeken zoo achterstaan bij de gewijden, en bij de leden van andere kerken, wien de vrijheid der kinderen Gods niet ontnomen wordt.

Ook door Gereformeerden is gewezen op de gezegende uitwerking van het bidden op den mensch:

„De kracht en vrucht des gebeds vertoont zich ook daarin, dat door de oefening van wel en veel bidden, verscheidene genaden en gaven komen in den mensch te ontstaan, hem aan te hangen en bij te blijven. Want behalve dat door deze oefening komt in den mensch te ontstaan een „habitus precandi", d. i. eene kracht en bekwaamheid om vaardig en zonder veel moeite te kunnen wel bidden, zoo komen daardoor nog verscheidene andere gaven in zijne ziel te ontstaan en hem bij te blijven . . . . . Immers wordt bevonden, dat degenen, die zich in het bidden behoorlijk oefenen, door Gods genade en Geest door middel dezer oefening in hun verstand, in hunnen wil en genegenheden begenadigd en begaafd worden met velerlei genaden en gaven, die hun dienen, om God te verheerlijken en hunne zaligheid te werken" 1).

Dat werkt deze schrijver nader uit in zijn breede zeventiende-eeuwsche taal.

Ten opzichte van het verstand wijst hij op deze uitwerkingen van het bidden: 1. meerdere kennis en bevinding van Gods natuur en eigenschappen; 2. gedurige overdenking, ook buiten het gebed, van God en zijn Woord en zijn werken; 3. dieper inzicht in de hemelsche goederen en schatten, die in Christus geschonken zijn; 4. meer en meer gewaarworden, dat onze zaken aan den Heere Christus, als onzen besten advokaat, zijn toebetrouwd ten spijt des duivels.

Ten opzichte van den wil en de genegenheden dergenen, die zich naar behooren in 't bidden oefenen, wijst hij een achtvoudige vrucht aan, die in zijne eigen taal aldus beschreven wordt:

Ten 1. sy worden heylichlick soo familiaer ende ghemeynsaem met Godt, datse durven vrymoedelick tot hem gaen, om voor haer selven ende voor andere van hem te eyschen alles wat noodich of dienstich is tot harer salicheyt . . . . .

1) F. de Wael, „Reuck-offer ofte Practyke des Gebeds", 2e druk, 1663, p. 159v.

Ten 2. dese oeffeninge maeckt den mensche oock meer ende meer ingenomen ende ontsteken te worden met vreese ende eerbiedinghe tot de Majesteyt Gods. Invoege datse hare gemeynsaemheyt, ende de vrymoedigheydt die sy vinden by Godt te hebben, gheensins en misbruycken tot onbeschaemtheyt ende stoutheyt, noch tot kleynachtinghe van haren God: want sy bemercken ende bevinden, dat dese hare Vader is een gantsch heerlick, machtigh, wijs, rechtveerdigh ende goedertieren God.

Ten 3. ontstaet inde rechte bidders oock wel een heylige vreughde ende blijdtschap uyt aenmerckinge van dat hare God hun soo gunstigh ende vriendelick is, ende soo geerne siet, dat sy t' allertijt met vrymoedigheyt tot den throon sijner genade komen, ende van hem alle nootdruft eyschen, sonder dat hy daer in eenig verdriet heeft, ende sonder dat hy sich daerom aen hun eenichsins moeylick toont . . . . .

Ten 4. dit maeckt hun ook meer ende meer ghenegen om een heyligh ende rechtveerdigh leven te leyden, ende om allerwege soo te wandelen, gelijck sy weten, meest behagelick te zijn den Godt, voor den welcken sy dageliks verschijnen, met den welcken sy dickwils spreecken ende ommegaen. Want sy mercken, allenthalven waerachtigh te wesen 't gene David betuyght Ps. 5 : 5, 6 seggende: Ghy en zijt geen God, die lust heeft aen godtloosheydt: de boose en sal by u niet verkeeren. De onsinnige en sullen voor uwe ooghen niet bestaen; ghy haet alle werckers der ongherechtigheydt. Derhalven sy verstaen ende te recht besluyten, dat sy met geen vrymoedigheyt en konnen voor hem verschijnen, noch sijnen throon ghenaken, indien sy soo heyligh ende rechtveerdigh niet en zijn, datse alle godtloosheydt ende ongerechtigheydt haten, ende soecken te laten.

Ten 5 . . . . . het wel ende dickwils bidden verweckt inden mensche aendacht ende opmerckinge op alles wat de Heere in sijn woort komt tot hem te spreken. Leest ofte hoort hy yet wat Godes wille over hem te wesen in dit te doen, of dat te laten, het gaet hem ter herten, ende hy neemt sulks in achtinghe: want hy verstaet allenthalven billick te zijn, dat hy moet nae Godt luysteren, ende op alle sijne gheboden goede achtinghe hebben, soude God nae hem luysteren, ende sijn bidden in achtinghe nemen.

Ten 6. de oeffeninghe van wel ende veel bidden verwekt inden mensche oock een heyligh ende groot verlangen nae God ende den Heere Jesum Christum; namelick een verlanghen nae den tijdt dat hy sal volkomelick met God wesen, ende den Heere Jesum Christum sien gelijck hy is. Want uyt sijne dagelicksche conversatie met God in den gebede maeckt hy rekeninghe, dat hy ten dien dage seer wellekom by den Heere sijnen Godt sal wesen, ende van Christo in groote liefde onthaelt worden. Hy maeckt oock rekeninge (nadien het hem soo soet

valt ende sijne ziele soo verheught, dat hy in alle nooden ende benautheden mach door den gebede sijnen toevlucht nemen tot Godt) dat het derhalven noch onuytsprekelick ende onbedenckelick soeter ende vermakelicker wesen sal, hier namaels altoos ende eeuwichlick in volkomentheydt met God te zijn . . . . .

Ten 7. het wel ende dickwils bidden baert inden mensche oock eene verachtinge des werelts, ende van alles wat inde werelt is; verachtinge sijns selfs, ende van alles wat in ofte aen hem is. Hij komt de rijckdommen, de eere ende hooghen staet, de vreughde ende de vermaecklickheden des werelts te achten als schade ende dreck: want hy wordt alle dage ghewaer hoe weynigh de rijckdom, de edeldom, oock alle wereltsche wijsheydt ende vernuft den menschen by den Heere sijnen God voordeelig is; ende hoe hy sijn herte meer op wereltsche dingen set, hoe sy hem schadelicker zijn, ende meer aftrecken van God. Hij acht hem selven slechts een made ende worm te zijn, uyt het stof ende slijm der aerden voortgekomen. Hij acht hem selven een ellendigh, een sondigh, een verdoemelick wicht te zijn: want hy siet by alle de heyligheyt ende rechtveerdigheyt Godts, dat selfs sijne deughden ende alle sijne gherechtigheden zijn als een wechwerpelick kleet; ghelijck men dit siet inde gheloovighe, Jes. 64 : 6. Ende hem selven alle der ghenaden ende weldaden Godts onweerdigh achtende sal hy wel komen tot Godt te seggen: Ick ben geringer dan alle dese weldadigheden, ende dan alle dese trouwe, die ghy aen uwen knecht gedaen hebt, Gen. 32 : 10. Ofte hy sal seggen: Heere, ick en ben niet weerdigh, dat ghy onder mijn dack soudt inkomen; gelijck de geloovige Hooftman over hondert soo tot den Heere Jesum sprack.

Ten 8. de mensche hem selven in't wel bidden veel oeffenende, komt sich daer door oock bescheyden ende geseggelick, barmhertigh ende mededoogende, versoenelick ende geerne verghevende te betoonen omtrent sijnen naesten. Want hy merckt ende bevint, dat de groote Godt sigh soodanigh aen de sondige ende verdoemelicke mensche betoont; namelick hy bevindt ende wordt in hem selven ghewaer, dat de Heere sich door goede redenen lichtelick laet geseggen ende overredenen, dat hy seer barmhertigh ende mededoogende, seer versoenelick ende geerne verghevende is, oock dan als men hem merckelick gheoffenseert ende vertoornt heeft, wanneer wy maer oprecht berouw ende leetwezen daervan hebben. Hy bevint, dat God den oprecht boetveerdigen sondaer altijt weder ende wederom eenen vrijen toegank tot den throon sijner ghenade geeft; jae hem in genade als omhelst ende kust, volghens het ghene Christus ons leert inde gelijckenisse van den verloren sone. Immers hy bevint allenthalven waerachtig te wesen 't gene David betuyght, seggende: Barmhertigh ende ghenadigh is de Heere, lanckmoedigh en groot van goedertierenheyt. Hy en sal niet altoos twisten, noch

eeuwighlick den toorn behouden. Hy en doet ons niet naer onse sonden ende en vergelt ons niet nae onse ongerechtigheden, enz. Ps. 103 : 8—14. Hy wordt ook gewaer, dat hy omtrent sijnen naesten moet liefhebbende ende vreedsaem, barmhertig ende goedertieren wesen, soude hy konnen met vrymoedigheydt ende troost sijn hooft ten hemel opheffen, ende sijnen mondt tot Godt openen om yet goets van hem te begeeren".

Wat hier van de uitwerking van 't bidden in 't hart gezegd wordt, is in verstaanbare woorden uitgedrukt. Dat kan niet altijd gezegd worden van alle beschrijvingen, die men dienaangaande hoort. Er zijn zulke gedaan, welke inzonderheid voor personen, die slecht tehuis zijn in de taal der mystieken, zóó moed benemend zijn, dat zij wel moeten denken, dat hun gebedsleven geheel waardeloos is.

Menschen, bij wie de vatbaarheid van het leven des gemoeds minder ontwikkeld is, zullen daarom wel doen, zich niet af te tobben met boven hunne kracht gaande beschrijvingen, maar zich te sterken door zulke eenvoudige onderzoekingen. Dat komt hun zeker ten goede. Op den duur zullen zij daardoor ook beter in staat zijn, niet alleen van het gebedsleven in het algemeen de rijke vruchten in hunne harten waar te nemen, maar zij zullen ook langzamerhand de taal des gemoeds leeren verstaan, waarin de Bijbel de verheffende uitwerking van het enkele gebed in het hart van Gods kinderen weergeeft.

Omtrent dit laatste zegt een man, in wien groote kennis met een rijk gemoedsleven in zeldzame mate zijn vereenigd, het volgende in zijne verklaring van de lofverheffing, die het „Onze Vader" besluit:

„De kennelijke strekking van deze bijvoeging: „Tot in der eeuwigheid" is, om het besef levendig te houden, dat wij menschen in den tijd leven, en het Hoogste Wezen in de eeuwigheid woont. Daar nu ook het gebed en de dankzegging een poging is, om de gemeenschap met het Hoogste Goed te zoeken, spreekt het vanzelf, dat in het gebed onze ziel zich uit den tijd moet losmaken en min of meer moet inleven in het eeuwige; want in dat eeuwige alleen is God. Die losmaking uit den tijd mag wel geen volkomene zijn, gelijk dit bij mystieke dweepzucht soms voorkomt; dan toch breekt het verband met ons tegenwoordig aanzijn, en heeft het gebed voor ons tegenwoordig leven geen beteekenis meer. Maar wel moet in het gebed onze geest, die gemeenlijk in de dingen des aardschen levens bevangen en besloten is, uit die beklemming zoover losgemaakt, dat hij zich tot God kunne opheffen. Dit kost zeker inspanning, die bij de psalmisten tot uitdrukking komt, als ze roepen: „Ik hef mijn ziel, o God der goden, tot U op", en al denkt de bidder er nu niet om, dat hij hiermee tevens, voor een deel, uit den tijd in de eeuwigheid overgaat, overmits al zijn gedachten en de lust zijns harten zich op zijn Vader in de hemelen saamtrekt, toch is het feitelijk aldus, dat wie warm, bezield en met waarachtige opheffing der ziel

bidden mag, wel waarlijk, zonder het leven in den tijd los te laten, toch ten deele in het eeuwige overglijdt. Ge gevoelt dit verschil tusschen een „opgaand" en „terugslaand" gebed dan ook zelf wel. De eene maal zult ge gebeden hebben, zonder dat ge uw ziel opheft; dat ge zonder de minste spanning des geestes in uw aardschen kring bevangen en besloten bleeft, en daaruit riept naar boven, om zegen, om hulp, om heil; en ook (zulk) een gebed heeft zeer zeker waardij en beteekenis. Het gewone gebed vóór het nemen van spijs zal zelfs in den regel geen hooger karakter kunnen dragen, en het gebed, waarmee men vergaderingen opent, blijft gemeenlijk op dienzelfden trap staan. Maar ge zult ook een ander maal rijkere gebedservaringen kennen, in de herinnering aan intiemer, heiliger gebeden, toen ge eenzaam voor uw God op de knieën laagt. Dan toch is het ook u wel overkomen, dat ge, na de oogen voor deze wereld gesloten te hebben, die wereld schier vergeten hadt, geheel in de bewondering en aanbidding voor uw God waart opgenomen, als van u zelven los en nabij uw God waart geweest, en dat ge, om uit het gebed weer in het leven terug te keeren, zekeren stillen overgang noodig hadt, uit de eeuwigheid weer in den tijd. Gebeden nu, waarbij dit laatste uw zielservaring mocht wezen, zijn de vruchtbaarste, de rijkste gebeden, die u den mildsten zegen doen wegdragen. Ook afgezien toch van de verhooring uwer gebeden, die ge daarna inwacht, is zulk een gebed op zich zelf reeds, als we ons zoo mogen uitdrukken, een bad in den oceaan van het eeuwige en oneindige om Gods troon. Zulk een gebed voert ons op naar de bergen van Gods heiligheid, en doet onze ziel op den top dier bergen heiliger, frisscher, hooger hemellucht inademen. Het is onder zulke gebeden, dat de ziel met versche olie pleegt overgoten te worden, en dat de krachten des koninkrijks, verkwikkend, in de ziel worden uitgestort. Dit is de mystiek der gebeden. Het onnaspeurbare en ondoorgrondelijke, maar dat geestelijk niettemin door Gods kind wordt genoten en gekend" [1].

---

1) Kuyper, »E Voto« IV, p. 579v.

REGISTER.

Aanbidding, zie Lofzegging.

Aandacht, 77—80, werkzaamheid van den geest bij het bidden, 77v. - Gebrek aan aandacht, 78, - ook zonde? Roomsche leer, 79, - Gereform. leer, 79. - Hulpmiddel: luid bidden, 111.

Aanleiding, zie Tijden.

Aanspraak tot God, verschillend van de belijdenis van God, 32, - overeenkomstig de gestalte des bidders, 32, - het geloof aan de verhooring uitdrukkend, 331, - in het enkelvoud, 33, 107, - bij het schietgebed, 150.

Ambtsgebed, zie Overheid.

Apocryphen, daarin sprake van de voorbede van engelen, 49, - het bidden voor dooden, 240v.

Augustinus, over de vereering van engelen, 47, - de uitw. vormen bij 't bidden, 106, - het bidden om bepaalde goederen, 184v. - de kracht der voorbede, 223. - De toon zijner „Belijdenissen", 28, - Andere aanhalingen van hem, 84, 139, 218, 222. - In den hemel geen smeekgebed, 26.

Ave Maria, bij het rozenkrans-gebed, 58v. - Geschiedenis, 59, - een schietgebed? 150.

Avondmaal, viering in de oude Christ. kerk, 293, 296, - na de 3e eeuw, 298, 303—308 - schepselvereering daarbij, 52, 56, 245. - Gebeden daarbij, 296, - in de Didache, 296v., - in Const. apost. VIII, 303v., - in den Canon bij de mis, 199, 204, 248, - bij Calvijn, 312v., - in een Luth. kerkboek 41, - voor dooden, 245, 248, 305.

Bedevaart, zie Vast- en bededagen.

Begrafenis, zie Dooden.

Bekeering, voorwaarde bij het bidden, 342, - uitkomend in de gesteldheid des harten, 67.

Belijdenis van zonden in het „Bussgebet", 26v., 311, 315v.

Berouw, uitgedrukt in 't ter aarde buigen, 123v., - 't slaan op de borst, 127.

Bezochten, Gebed voor hen, 213—216, - in het kerkgebed, 207, 214, 287, 295, 305, - bij Calvijn, 310v., 314, 318, - zie Kranken.

Bidden, verschil met belijden, 10, 32, · in ruimeren zin: smeekgebed, dankzegging, lofzegging, · in engeren zin: smeekgebed. · Bidden met bewustzijn, 106, · in woorden, 106. · Bidden en werken, 27, 95, 333, 342, 357v., · zie Inhoudsopgave.

Biddag, biddagsbrieven, · prent, enz., zie Vast- en bededagen.

Bijgeloof, bij heidenen, 341, · bij naam-christenen, 341v., · in het bidden zonder bekeering, 342, · zonder kennis van God, 343v. · in 't vragen om de voorbede, 221, · bij de uitwerking des gebeds, 341v. · In 't kruisteeken, 128v., · in de houding, 117, · in de plaats, 136v.

Brevier, 141—144, · samenstelling, 141v. · waardeering door Rome, 142v., · op wie de verplichting rust, 143, · hoe te doen, 143v., · oordeel der Hervormers, 144.

Buigen, zich, algemeene eerbiedsbetuiging, 122, · verschillende manier in Israël, 123, · symbol. beteekenis, 123.

Calvijn, over het bidden voor dooden, 249v., · voor alle menschen, 192, · voor overheden, 201v. · om geloof, 175, · uitw. vormen bij 't bidden, 105, · het bidden der heidenen, 74, · de noodzakelijkheid van de zekerheid des geloofs, 91v. · Kerkgebeden, vóór de predik.: Zondags en Woensdags, 308, · op de andere dagen, 313v., · na de predik.: Zondagmorgens, 309, · Woensdags 315—318, · Zondagnam., en andere dagen, 314, 323, · vóór- en na het avondmaal, 312v. · Huisgebeden: morgengebed 318v., · voor den arbeid, 319v., · voor school, 320v., · voor den maaltijd, 321, · na het eten, 321, · voor den nacht, 322. · Gebed voor en na het college, 323, · aanwijzing over het bezoeken van kranken, 214v.

Dankzegging, 11, 27v., · te allen tijde voor alle dingen, 27, 100, · voor de zonden? 28, · in Augustinus' Belijdenissen, 28, · voor anderen, 28, 194v., · overgaand in lofzegging, 28. · Gesteldheid des harten, 99—101: · kennis der ontvangen gave, 99, · gevoel van begenadiging, 100, · zelfovergave aan God, 101.

Deïsme, 15 v., · in de biddagsbrieven der 18e eeuw, 165.

Determinisme, 345v., 356.

Dooden, Vereering der dooden, 49. · Hun bidden voor ons: van de heiligen, 50v., 245v., · van Maria, 55v., · van de zielen in het vagevuur? 54 · Houding der Lutherschen, 64, · der Gereform., 64. · Ons bidden voor hen, 240—254, in de apocr. boeken, 240v. · Formulieren bij de Joden, 241, · in de oude Christ. kerk, 242, · in de catacomben-

overblijfsels, 243v., - bij de viering des avondmaals, 245, 305. - Roomsche kerkleer, 246, - gebeden in de R. kerk, 247v., - in doodsberichten, 248, - de kracht der voorbede geloofd, 224, 245. - Door de Hervormers veroordeeld, 191, 249, - Calvijns oordeel, 249v. - De wijze van begrafenis in de Pfaltz, 250v., - voorbeeld voor ons 253v.

Eerbied, zie Ootmoed.
Engelen, zie Schepselen.

Formuliergebeden, nut daarvan, 259, 262. - Gebruik in vereenigingen, 265, - in overheidsvergaderingen, 267, - in kerkelijke vergaderingen, 279, - in de kerk, zie Gebed in de kerk, - vaststelling door de overheid, 210. - Formulieren van de oude Christ. kerk: gebed van 1 Clemens, 294v., - avondmaalsgebeden in Didache, 296v., - gebeden voor catechumenen, energumenen, competenten en poenitenten in Const. apost., 299—301, - avondmaalsgebeden in Const. apost., 303—308. - Formulieren van de kerk van Rome: gebed bij stervenden, 53, - voor de overheid, 204, - voor de koningin, 205, - voor den koning, in België, 205v., - voor de dooden, 248. - Luthersche formulieren: dankzegging na het avondmaal, 41, - gebeden voor de kerk, 199, - voor de overheid, 206, - bij de begrafenis, 249. - Gebeden van de Evang. kerk in Pruisen: voor de kerk, 199, - voor de overheid, 206. - Gebed uit de Kirchenlitanei der Hernhutters, 41v. - Gereformeerde formulieren: van à Lasco, bij de bevestiging der dienaren, 43v., - uit Zürich, voor de overheid, 207v. - uit Genève, zie Calvijn - uit de Pfaltz, voor de overheid, 208, - bij de begrafenis, 252v. - uit Engeland, voor de overheid, 209. - Formulieren voor particulier gebruik: van Roomschen: gebed tot het h. hart van Jezus, 39v.; - voor de bekeering van ongeloovigen, 213, - van Canisius: morgengebed tot den beschermengel, 48, - gebeden tot Maria, 56v., - gebed voor koningen en vorsten, 204, - voor burgerlijke magistraten en raadslieden der vorsten, 205, - voor gestorven ouders, 247, - voor alle katholieken, 247v., - van Ambrosius: gebed voor de prediking, 281, - zie Morgen- en avondgebed, - Maaltijd, - Overheid.

Gave der gezondmakingen, 230v. -
Gebed en kunst, zie Kunst.

Gebed en raad Gods, 183, 192, 345v.
Gebed in de consistorie, 280—282, - niet overtollig, 281, - beteekenis, 281.
Gebed in het huisgezin, plicht 146, 260, - van het hoofd des gezins, 261, - of een ander in zijne plaats, 261, - door gasten, 262, - inhoud 262, 281, - tijden, 263, - door de kinderen, 264, - met ongeloovigen, 266v.
Gebed in de kerk, belangrijk stuk der Godsdienstoefening, 137, 285, 292, - gemeenschappelijk, in 't gezang, 257, 282, - door den voorganger, 282. - 't Ontstaan van liturg. formulieren in de kerk, 283, 296, - verworpen door de Dooperschen, 283, - gehandhaafd door de Hervormers, 283, - door de Lutherschen verbeterd, 283, - door de Gereformeerden opnieuw opgesteld, 283v., - minachting en verwaarloozing, 284, - welke houding daarin aan te nemen, 284v. - Plaats van het gebed in den dienst, 285—287, - van het gebed voor allen nood des levens, 285v., - gedachte van 't Rationalisme, 286, - de oude manier te verkiezen, 286v., - het gebed vóór de predikatie, 286, - en het gebed na de predikatie, 287. - „Wij" en „ons" daarin, 288—292, - strijd daarover. 288, - voorstelling van Ravestein, 288v., - afwijkend van den geest van de Gereformeerde liturgie, 290, - en den geheelen dienst der kerk, 291. - 't Gebed in de oude Christ. kerk, 292—308, - tijd, 145, 293, - inhoud, 191, 293v., - volgens Justinus M., 293v., - 1 Clemens, 294v., - bij het avondmaal, 296v. - Veranderingen in de 3e eeuw, 297v., - de gang der Godsdienstoefening, 298v. - Gebeden : voor catechumenen, 299v. - energumenen, 300, - competenten, 300v., - poenitenten, 301v., - voor aller nooden, 302, - bij het avondmaal 303. - Gebeden in de kerk van Genève, van Calvijn, 308—318.
Gebed in den kerkeraad en andere kerkel. vergaderingen, 279v., - vóór en na de vergadering, 279, - verschillende manieren, 279, - met formulieren ? 280.
Gebed in de vereeniging, 264—266, - wie moet voorgaan, 265, - de inhoud, naar den aard der vereeniging, 265, 267.
Gebedsgaven, 20v.
Gebedsgebruiken, zie Uitwendige vormen.
Gedenkcedels, 115v.
Gelijkenissen, 334v.
Gelofte, 102, 341.
Geloof, eisch bij het bidden, zie Vertrouwen. - Bidden om geloof, 174—176, - vraag aan- en antwoord van Calvijn, 175, - nadere aanwijzing daarover, 176, 180.

Geloofsgenezing, zie Kranken.
Gemeene gratie, 17.
Gemeenschappelijk gebed, 255—323. - Plicht, 255v. - Het maakt 't gebed in de eenzaamheid niet overbodig, 256, - verschilt daarvan, 256, 258, 266, 281. - Manier, 257, 282, 284. - Voorgaan daarbij, 257—260, - alleen stichtelijk, 261. - Gelegenheden: in het huisgezin, 260—264, - in de vereeniging, 264—266, - in tegenwoordigheid van ongeloovigen, 266v., - in de overheidsvergaderingen, 267—269, - in den kerkeraad, 279v., - in de consistorie, 280—282, - in de kerk, 282—323, - door de vertegenwoordigers der kerk, bij Rome, 143v., - op eene bepaalde plaats, 136, - in bepaalde woorden, zie Formuliergebeden, - op gewone tijden, 145, 151v., - op buitengewone tijden, 155v. - Onderlinge liefde eisch, 84.
Gesteldheid des harten, 33, 66—103. - Gedachten der heidenen 66, - in de H. Schrift, 67. - Voorwaarde voor de verhooring, 66, 359v. - zie Inhoudsopgave.
Glossolalie, 23v.
God, Het gebed tot Hem, 31—36. - Hij alleen kan en mag aangebeden worden, 31, - zooals Hij zich geopenbaard heeft, 31, - en beleden wordt als God Drieëenig, 32. - Bij het gebed meer het Goddelijke Wezen dan de Personen, 32, 36, - het gebed des Heeren, 33, - de onderscheiding der personeele eigenschappen minder, 34, - wel de erkenning der Personen bij de werken Gods in schepping en herschepping, 34, - aanwijzing van Voetius, 35v. - Belijdenis van God Drieëenig: bijgeloof daarbij: in het bekruisen, 128, - in de 3 gebedstijden, 140v.

Hand, houding bij het bidden, 125—127: - uitgestrekt, 126, - opgeheven, 123, 126, - uitgebreid, 126, - symbol. beteekenis, 126, - gevouwen, 131v. - Bij het bekruisen, 127. - Wassching vóór het gebed, 114v.
Hart, zetel des gebeds, 14v., - uitwerking van 't gebed op het hart, 374v. - zie Gesteldheid des harten.
Hart van Jezus, aanbidding daarvan bij Rome, 38, - voorbeeld van een gebed, 39, - bijz. beloften voor de vereerders, 40.
Heidenen, hun bidden, 17, 31, 341, - niet tot de stichters hunner religiën, 36, - niet uit waar geloof, 74, 173, 341, - hun oordeel over de gesteldheid des harten, 66v., - over de wijze van bidden, 108, - verschil van de wijzen der heidenen met de profeten in Israël, 67, 342v.
Heilige Geest, Werkmeester van het gebed, 15—19, - onbekend bij het

Deïsme, 16. - naar de leer der H. Schrift, 17v., - bij onbekeerden, 17, - bij bekeerden, 18. - Zijn werk: 20—24, - eene Roomsche beschrijving, 20, - Isaäc Watts' verhandeling, 20—22, - verhandeling van De Wael, over de geestelijke vrucht van het gebed, 374—377, - van de Roomsche mystiek, 371—374. - Buitengewone werkingen, zie Glossolalie, Kranken. - Gewone werk des H. Geestes, 339: - Hij wekt de rechte gezindheid jegens den naaste, 81, - Hij brengt het hart in de passende gestalte, 68, 99, - Hij prent ootmoed in, 70v. - Hij schenkt aandacht, 77, - 80, - Hij leert bidden naar Gods wil, 87, 94, - met vertrouwen 73, 75, 88, 90v., 173, - met begeerte naar verhooring, 87, - in onderwerping, 99, - in Jezus' naam, 337. - Altoos nog onvolkomen, 91, 103, 174. - Zijn werk bij het danken, 99—102, - in de lofzegging, 103. - Hij leidt ons in het bidden, 186, 224, 357, - geeft gebed voor iets, 224, 363, - schenkt zekerheid de verhooring, 94, 364, - verleent geestelijke vertroostingen, 371v. - Zijne voorbede, 18v., 24. - Buitengewone invloeiïngen des Geestes, 22.

Heiligen, zie Schepselen.

Heiligmaking, gebed daarbij 102, 181v., 367v., - gebed, vrucht daarvan, zie Heilige Geest.

Hoofd, bedekking bij het bidden, 116v. - Paulus' antwoord aan de Corinthiërs, 116v. - de mannen met ontbloot hoofd, 116v., 126, - Tertullianus' bepaling over de maagden, 117.

Huisgodsdienst, zie Gebed in het huisgezin.

IJver, 79.

Jezus, het bidden van Jezus op aarde, 333, - bij al zijne werken, 346, - met inachtneming der uitw. vormen, 105, 112, - volkomen, 14, 333v., - zijne voorbede, 19. - In Jezus' naam bidden: beteekenis daarvan, 335—337, - alle gebed in Jezus' naam? 267, 275v., - karakter van het christelijk gebed, 74, door de kerk, 276. - Zijn titel: Zoon, Knecht, 294. - Het bidden tot Jezus, 36—46. - Vereering van Jezus als schepsel, bij Arius, 37, - bij Socinus, 37, - bij Ritschl, 38, - bij Rome, 38, - bij den rozenkrans, 61v., - in 't bijzonder van het H. Hart, 38—40. - Bij de Lutherschen, 41, - vooral bij de Hernhutters, 41. - Bij de Gereformeerden verschil, 42, - alleen de Goddelijke natuur grond van Jezus' aanbidding, 43, - gebeden tot Jezus bij à Lasco, 43. - Zijne aanbidding, verworpen door

enkele Socinianen, 37, - door Modernen, 43, - in de H. Schrift geleerd, 44v., 335.

Kerk, aan de overheid laat zij de uitschrijving van biddagen, 169, - soms zelve, 165, 169. - Gebed voor de kerk, 193—199, - als lijdende en strijdende op aarde, 194, 287, - voor bepaalde leden, 195v., 198, - voor versterking van het christel. leven, 196v., - blijkens de apostolische voorbeden, 194v., 198, - de formulieren der oude kerk, 294v., 299—308, - in de evang. kerk in Pruisen, 199, - in een Luthersch kerkboek, 199, - in het Geref. kerkboek, 199, - bij Calvijn, 310, 314. - Gebed in de kerk, zie aldaar.

Kindergebed, 264.

Knielen, als betuiging van eerbied en ootmoed in het Oosten, 124, - vooral bij 't smeekgebed, 123, - in de Christel. kerk, 121, niet altoos, 121, 125, - in de 17e eeuw niet meer in Geref. kerken, 125.

Kranken, Gebed voor hen, 213—216, 224—233. - Roeping van den predikant, 215v. - Calvijn over het krankenbezoek, 214v., - gebeden voor hen in het Geref. kerkboek, 214, 215v., - daarbij bidden om herstel met onderwerping, 97, 216. - Genezing door het gebed, 224—233, - verschillende voorstanders bij christenen en bij niet-christenen 225—227, - een wonder? 233, 354v. - Beoordeeling van medisch standpunt, 227v, - van ethisch-religieuze zijde beschouwd, 228—230. - In den Bijbel komen genezingen voor, bewerkt door Jezus en de apostelen, 230, - en ook door toovenaars, 231. - Er waren gaven van gezondmakingen, 230, - zij zijn teekenen voor de wereld, 232, - minder bij de geloovigen zelf, 232. - Jakobus' woord overgang, 232.

Kracht, zie Uitwerking.

Kruisteeken, 127—131. - Verschillende vormen, 127, - wijze en beteekenis van 't bekruisen, 128, - de kracht, daaraan toegekend, 128v., - reeds vroeg in zwang gekomen, 129, - niet in den Bijbel geleerd, 130, - oordeel der Hervormers, 131, - als schietgebed, 150.

Kunst, Het bidden stof der kunst, 367, - der muziek, 107.

Kussen, heidensche manier, 127.

Kuyper, over den Werkmeester van het gebed, 17, - de stof des gebeds, 171, - den zegen Gods, 185, - het gebed in Jezus' naam is niet overal mogelijk, 276, - eisch van formulier-gebeden voor de kerkelijke vergaderingen, 279, - het verhoord gebed, 358v., - het verborgen gebedsleven, 363, - berusting in God

bij 't bidden, 366v., - den geestelijken zegen des gebeds, 377v.

Kwade, Bidden om het kwade van zichzelf, 86, 187—190, - bij eeden, 187, - van Bijbelheiligen, uit wanhoop, 188v., - oordeel daarover, 189, - uit liefde, 190. - Bidden om het kwade van anderen, 86, 217v., 234—240, - overal, ook in Israël, 234, - in de vloekpsalmen, 235, - niet gelijk aan der boozen vervloeking, 236, - in verband met de O. T. bedeeling, 236v, - eene eeuwige waarheid bevattend, 237, - in het N. T. overstemd door het evangelie, 237, - maar niet weg, 238, - het zingen daarvan, 239. - In de Geref. kerk geene vervloeking in het formulier van den ban, 238v., - Spinoza's verbanning in de synagoge, 239, - van vijanden, 218, 234v., 240.

Lichaam, Beteekenis bij 't bidden, 14, 104, - zie Inhoudsopgave, - reiniging vóór 't bidden, 114, 144, - bij 't houden van vast- en bededagen, 156, 157.

Liefde tot den naaste, eisch bij 't bidden, 80, 337, - Gods Woord maatstaf, 191, - in de oude Christ. kerk, 84, - zich uitend in vergevingsgezindheid, 82, 154, 296, 303, - in de voorbede, 80, 190, 221, - inzonderheid voor de heiligen, 193v., - ook voor onbekeerden, 211—213, 238v., - soms onbegrijpelijk groot, 190. - Tot de vijanden: 216—220, 240, - scholast. behandeling daarover, 217—219, - Roomsche onderscheiding, 218v., - door de Hervorming verworpen, 219v. - Roeping, 220, 238. - Gebeden voor hen, 216, 220, - in de oude kerk, 294, 305.

Liturgische gebeden, van de Geref. kerken. - Aanspraak, 32, 36. - Gebed voor allen nood, saamgevat, 199, 287, - voor kranken, 215, - voor uit de kerk gebannenen, 239, - in kerkelijke vergaderingen, 280. - Oorsprong: Calvinistisch, 292, 315, - karakter: objectief, 290v., - minachting in de 17e eeuw, 284, 288v.

Lofzegging, verschil met dankzegging, 11, 29, - stof: Gods deugden in schepping en herschepping, 29, 194, - in het lied, 29v., 34v., - gesteldheid des harten, 103, - houding des lichaams, 123.

Luide bidden, verschil met voorgaan, 257v., zie Stem.

Maaltijd, Gebeden daarbij, 146—149. - Gewoon bij heidenen en in Israël, 146, - zegenspreuk daarbij, 147, - bij christenen, naar de wijze van 't avondmaal, 147, - oude formulieren vóór het eten, 147, - na het eten, 148, - bij Erasmus, 148, - Cromwell, 149, - Calvijn, 321, - zie Gebed in het huisgezin.

Maria, zie Schepselen.
Meditatie, onderscheiden van bidden, 368.
Middelaar, zie Jezus.
Modernisme, wil niet weten van aanbidding van Jezus, 43v., - kent geene uitwerking van 't gebed, 345v., - dan in 't hart van den bidder, 347, 368v.,
Morgen- en avondgebeden, 144—146, - aangewezen tijd voor 't gebed, 140, 144, - oude formulieren, 144v., - bij Calvijn, 318v., 322, in den tempel bij de offers, 151v. - Gemeenschappelijk in de kerk, 145, - door de Gereform. niet bevorderd, 145v., - in het huisgezin, 263, - Tot den beschermengel, 48, - tot Maria, 56v.
Mystiek, bij het bidden om iets, 363, - in het bidden, 368v. - Valsche, 178.

Natuurwetten, 183, 346v, - wijzen aan, hoe God regeert, 348v., - zijn geene belemmering voor het bidden, 351v., - sluiten geene wonderen uit, 349, 355v.
Nooden, geestelijke: 172—183, - in 's menschen wezen gegrond, 172, - veranderd door de zonde, 172, - recht gekend bij 't licht der openbaring, 173, - bidden om vervulling daarvan, plicht, 172. - Betrekkelijk recht der onderscheiding in niet-, en wel beslist noodige, 173v. - Bidden om geloof, 174v., - om vergeving van zonden, 176—181, - bij de heiligmaking, 181—183, - in het gebed voor de kerk, 197, 294v., 296v., 299v., 305v., 308v., 313v., 316v., - de overheid, 210, 296, 309, - de bezochten, 214, 300, 314, 318, - de vijanden der kerk, 294. - Stoffelijke: 183—187, - niet daarom bidden? 97, 183, - daarom bidden zonder voorbehoud? 183, - met onderwerping aan Gods wil, 97, 183v., 343. - Bidden om Gods zegen, 184v., 319, - een gelukkig leven, 185v., - ook om bepaalde goederen, 186v., - al bidden anderen het tegendeel, 186, - in Godzaligheid, 187, 357, - niet in bijgeloof, 341v., - ook voor anderen, 198, - b.v. voor kranken, 215v., - niet tot schepselen, 52, - in het gebed voor de kerk, 198, - voor de overheid, 210, 295v., - voor bezochten, 216, 295, 314, 318, - in 't algemeen, 305.

Onze Vader, vertaald 107v., - maatstaf voor ons bidden, 25, 171, - trinitarisch karakter, 33, - overeenkomstig Gods wil, 25, - uitgewerkt in Calvijns kerkgebed, 311v., - in de oude Christ. kerk 3 maal daags gebeden 140, - bijgeloovig gebruik, 58, - in den Rozenkrans, 58.
Oog, Bidden met opgeheven oogen, 132v., - ziende naar het heiligdom,

25

133, 135v., - in de oude kerk naar het Oosten, 136, - met gesloten oogen, 133.

Oorsprong, van het gebed: in de schepping des menschen, 13, - naar het beeld Gods, 13v.

Ootmoed, 68—72, - vrucht der kennis van 's menschen kleinheid tegenover Gods Majesteit, 68v., - 's menschen onheiligheid tegenover Gods heiligheid, 70, - gewrocht door den H. Geest, 70v., - gemist bij zondaren, 71, - maakt het gebed Gode welbehagelijk, 71v. - Uitgedrukt in de houding des lichaams, 123, 126, - in 't knielen, 125.

Oprechtheid, 75—77, - Gods klagen over hare afwezigheid, 76, - voorwaarde bij 't bidden, 77.

Overheid. Het gebed van de overheid, 267—279. - Plicht, 267, 276v. - Godsdienstige opening van de vergaderingen, 268. - Gebed daarbij, 268. - Formulier van de Gecomm. Raden van Holland en W.-Friesland, 269, - van de Staten-Generaal, 269, - van de Heeren van de wet in Medemblik, 270, - van de schepenen in Alkmaar, 270v. — Soms ook dankzeggingen aan het einde, 271, - b.v. bij de rechtszittingen in Arnemuiden, 271. - Afschaffing in 1795, 271, - of wijziging naar de taal der wijsbegeerte, 271v., - b.v. in het formulier, ontworpen door de Theol. fac. te Harderwijk, 272. - Formulier voor de Tweede Kamer in 1814, in 1815 weder afgeschaft, 272, - van de Prov. Staten in Holland, 273, - van den gemeenteraad in Amsterdam en elders, 273, - in Harderwijk, 274. - Formulier voor Roomsche gemeenteraden, 275. - Argumenten van voor- en tegenstanders, 274v. - In den naam van Jezus? 275v. - Het gebed voor de overheid, 200—211. - Plicht, 202, 287, - in Israël, 200, - ook voor heidensche koningen en keizers, 201, - in de synagoge voor het koninkl. huis, 201v., - voorbeelden uit de oude Christ. kerk, 203, 295, 305, - in de kerk van Rome, 204v., - in de kerken der Hervorming, 206—209, - bij Calvijn, 309, 314. - Plaats vóór- of na de bede voor de kerk, 209, - wat te bidden? 209v. - De overheid schrijft biddagen uit, 169, - in Amerika, 116, - geeft het formulier van het kerkgebed, 210v.

Piëtisme, 284.

Plaats des gebeds, 133—137. - Heilige plaatsen bij heidenen, 133v., - in Israël, 134, - waar God zich geopenbaard had, 134v., - ontaarding, 135. - Daarheen 't aangezicht, 135, - schaduw en waarheid, 136. - In de kerk allerlei bijgeloof 136. - De Hervormers hierover, 137.

Processies, Heidensche wijze, 156, - Roomsche wijze van viering van vast- en bededagen, 160v.

Raad Gods, zie Gebed en raad Gods.

Rationalisme, in de liturgie, 284v., 286.

Reliquieën, zie Schepselen.

Ritualisme, 104.

Roomschen. Beschrijving van het werk des H. Geestes bij 't bidden, 20. - Onderscheiding van bidden „de praecepto" en „de consilio", 54, 65, (verg. 218v., 224,) - in hoeverre gebrek aan aandacht zonde, 79. - Geloofsvertrouwen bij het bidden, 90. - Gedachte over de vergeving der zonden, 177, - de liefde tot vijanden, 217v., - het bidden voor dooden, 240, 242—249, - ambtsgebed van de overheid, 275, - de vertroostingen bij het gebed, 371v. - Aanbidding van Jezus, 38v., - van het allerheiligste hart van Jezus, 39v. - Gedurig herhalen van dezelfde woorden, 108. - Vereering van schepselen, 47v., 53v., - inzonderheid van Maria, 57v., - van hunne reliquieën, 63. - Waardeering van den Rozenkrans, 60v., - van het bekruisen, 128v., - van het „Brevier", 141v., - het schietgebed, 150, - de kerkelijke taal, 113, - het heilig karakter der plaatsen van samenkomst, 137.

Rozenkrans, 58—63, - verschillend, 58, - veelvuldig herhalen van een gebed niet ongewoon, 59. - Oorsprong, 59, - van Dominicus ? 59, - in 't laatst der 15e eeuw, 60, - in aanzien steeds vermeerderd, 60, - door allerlei pauselijke aanprijzingen, 60v. - Gebruiken daarbij, 61v., - Roomsche waardeering, 62v., - af te keuren, 108.

Schepselen. Het gebed tot schepselen : 47—64, - hun middelaarschap, 47, 48, 50, 57, - vereering hunner reliquieën, 52, 63v., - leer van 't Trentsche concilie, 63, - veroordeeld door de Hervorming, 64, - de Gereformeerden, 64v. - Engelen-vereering : 47—49, - uit 't heidendom door de kerk overgenomen, 47v., - Canisius' morgengebed, 48, - verworpen door de Hervorming, 48, - op grond der H. Schrift, 49. - Heiligenvereering : 49—55, 246, - door de kerk overgenomen, 50, - verdedigd, 50v., - beoefend, 51v., - afgoderij daarbij, 52, - Rome's leer in Trente, 53, - de praktijk in onzen tijd, 52v., - wijze van aanroeping, 54. - Maria-vereering : 55—64, - oorzaken, 55, - Canisius' gebeden tot haar voor geheel den dag, 56v., - Rome's roem, 57, - de rozenkrans, 58—63, - Ave Maria, 59v.

Schietgebed, 149—151, - beschrijving, 149v., - waarde, 150.

Smeekgebed, 11, 25—27, 346. - Stof, saamgevat in het Onze Vader, 25, 171, - in het algemeen beschreven, 85, 171v., - wat de H. Geest leert, 20, 352, - en doet bidden met geloof, 186, 353, - onderscheiden in geestelijke en stoffelijke nooden, zie Nooden, - voor anderen: zie Voorbede, Kerk. - Gesteldheid des harten, zie Inhoudsopgave. - Uitw. houding daarbij: knielen, 124. - De uitwerking, zie Uitwerking.

Spiritualisme veracht alle uitw. vormen, 104, - door Calvijn bestreden, 105.

Staande bidden, 119—122, - in Israël gewoon, 120, - symbol. beteekenis, 121, - in de oude kerk: symbool der verlossing, 121, - vooral op den Zondag gewoon, 121, 125, 154, 293, - gepaste houding voor den bidder, 122.

Stem, oude gewoonte: luid bidden, 110, - allengs in onbruik, 110, - toch dienstig tot opwekking der aandacht, 111, - van belang bij 't voorgaan, 112.

Subjectivisme bij het voorgaan, 266v., 288—292, - niet in de Geref. kerkgebeden, 215.

Synagoge, plaats van samenkomst, 151v., - op bepaalde tijden, 152, - met gedekt hoofd, 116. - Gebeden daar: voor het koninkl. huis, 201v., - voor dooden, 241v.

Taal, 112—114, - bidden in de eigen taal, 113, - niet in eene vreemde taal, 78, - Rome heeft ééne kerkelijke taal, 113. - Spreken in (vreemde) talen, zie Glossolalie.

Tegen-bidden, 86, - zie Liefde tot den naaste.

Tempeldienst, 151v.

Tertullianus, over het wasschen des lichaams vóór het gebed, 115, - het gesluierd bidden der maagden, 117, - het gaan zitten bij 't einde des gebeds, 119, - het staan bij het bidden, 121 - het aangezicht ter aarde, 123, - het knielen, 124, - de houding der handen, 126, - het nabootsen van het kruis, 129, - het oog naar boven, 133, - de tijden des gebeds, 140, - het gebed bij den maaltijd, 147, - de vast- en bededagen bij heidenen, 156, - het vasten der christenen, 159, - het bidden voor dooden, 242, - de uitwerking van 't bidden, 338v.

Thephillin, 115v.

Tijden des gebeds, 137—170. - Eisch: te allen tijde, 137, - de overdreven opvatting daarvan, 138, - de ware niet, 138v. - Gewone tijden: 139, - op bepaalde uren, 140, - de drie gebedstijden, in Israël, 140, - ook bij de oude christenen, 140v., - symbolische verklaring bij de kerkvaders, 140v., - later de „horae canonicae", 141v., zie Brevier. - In verband met het leven van het huisgezin: 's morgens en 's avonds, 144v., - bij

het eten, 146v. - Gewone tijden voor het gemeensch. gebed der gemeente: bij heidenen, 151, - in Israël, in den tempel, 151v., - in de synagoge, 151v., - in de oude Christ. kerk, dagelijks, 145, 153, - inzonderheid op Zondag, 153—155. - Buitengewone tijden, zie Vast- en bededagen.

Twijfel, 88, 180.

Uitwendige vormen, twee uitersten: Ritualisme en Spiritualisme, 104., - oordeel van Calvijn, 105, - van Augustinus, 106, - van Thomas Aq., 111. - Bij het schietgebed niet, 150, - zie Inhoudsopgave.

Uitwerking van het smeekgebed, 324—378. - Geopenbaard in de H. Schrift: 72, 325—338, 351v., - in Israëls geschiedenis, 327v., - in Mozes' leven, 328v. - Beloofd, in 't algemeen, 326, 331v., 343v., - aan den ootmoedige, 71, 332, - aan den geloovige, 89, - ontzegd aan den onoprechte, 76, - aan den hater des naasten, 81, 83, - leer des N. T., 334—338. - Geloofd: 92, 324, 338—340, 351v., - ook te midden der klachten, 93, 327, - en begeerd, 87v. - Geloochend, 325, 341, 345—352, met beroep op Gods raad, 345v., - op de natuurwetten, 346v. - Verdedigd tegen het bijgeloof, 341—345, - tegen het ongeloof, 345—352, - waarde der apologie, 324, - waarde van boeken over gebedsverhooring, 339v. - Grenzen van de uitwerking, 353—358: - in Gods welbehagen, 348, 353, 365, - in Gods deugden, 343v., 354v. - Het gevraagde geweigerd, 232, 330, 354, 365v., - het gevraagde nog niet geschonken, 87, 364, - verschillende redenen, 354, 364v. - Uitwerking van het gebed voor anderen: 221—224, 329v., 338, - niet altoos verleend wat begeerd was, 222v. - Uitwerking van het bidden op den bidder zelf, 224, 367—378: - beschrijving van de Roomsche mystiek, 371—374, - van De Wael, 374v., - zie Verhooring.

Vast- en bededagen, Aanleiding in persoonlijk en gemeenschappelijk leven, 155v., - bij heidenen, 156, - in Israël, 157, - ook op bepaalde dagen 151, 157v., - in het N. T. 158v., - in de Christel. kerk, 159, - bij de Hervorming, 159. - In ons land: Wijze van uitschrijving, 160v., - taal daarvan, 161, 165, 278, - zelden de naam van Jezus, 162, 277v. - Bepaling van den tijd: dagelijks, 163, - wekelijks, 163, - om de 14 dagen 163, - maandelijks, 162, 164, - ook jaarlijks? 164, 168, - aanleidingen, 168v. - Niet meer uitgeschreven, 165, - weder in de 19e eeuw, 165, - niet meer door Willem III,

166. - Dankdag-proclamatie in Amerika, 166v. - Gebedsuitschrijving in Rusland, 167, - door Karel, Hertog van Gelder, 160, - door de Staten-Gen. in 1672, 162. - Ook gewestelijk en plaatselijk 157, 168, - ook door de kerk, 165, 169v., - jaarlijksche viering, 168. - Soms knielende bidden daarbij, 125.

Vergeving van zonden, Wezen, tegenover Rome, 177, - en de mystieken, 178, - naar Geref. belijdenis, 177v. - Bidden om vergeving, 26v., 176—181. - Tegenover Antinominianen, 178v., - gehandhaafd als plicht der geloovigen, 179v. - Verhooring, 364. - Eisch daarbij: geloof, 176, - vergevingsgezindheid tegen den naaste, 81, 154, 232v., - in de oude Christ. kerk, 296.

Verhooring, in den zin van verkrijging van 't begeerde, zie Uitwerking, - in onderscheiding daarvan, in religieuzen zin: als Gods antwoord op ons spreken 358v., - moet gezocht, 359, 364, - wordt vernomen, door acht te geven op Gods belofte in de Schrift, 361, - Gods doen in de natuur, 361v., - de bijz. leidingen Gods in het leven, 362v., - en in het hart, 363v., - het luidt dan: „Gij zult het ontvangen", 364 - „Gij zult het nog niet ontvangen", 364v., - redenen daarvoor, 87, 364, - „Gij zult het niet ontvangen" 365.

Verstrooiing, zie Aandacht.

Vertrouwen, 72—75. - De grond niet in ons, 72, 101, - noch in eenig schepsel, 64v., - maar in God, 73, 331, - die zich in het evangelie geopenbaard heeft, 74, 89v., 178; - te onderscheiden van de vermetelheid der zondaren, 74. - Bij het smeekgebed: als vaste hoop op verhooring, 88v., 173, 324, 335, - ook bij de voorbede, 233, 331, - door Rome miskend, 90, 92, - door de Hervormers gehandhaafd, 90v., - voorwaarde der verhooring, 353v. - Geen soorten (Bonaventura) 74v., - wel trappen, 93v., - niet altoos levendig, 175v., 180, - soms levendig in 't hart, 94, 364, - meestal niet in gevallen, waarin geen bepaalde belofte is, 94, 97v.

Vervloeken, van zich zelf en van anderen, zie Kwade.

Vloekpsalmen, zie Kwade.

Voetius, over het gebed tot God Drieëenig, 35v., - het bidden te allen tijde, 138v., - het schietgebed, 151, - het bidden voor anderen, 193, - de verhooring van 't gebed, 359v.

Volharden, 88, 93, 95, 222, 364v.

Voorbede, van Jezus, 19, - van den H. Geest, 18v., 24. - Roomsche hoop op de voorbede van engelen, 48v., - heiligen, 50v., 65, 245v., - Maria, 55v., - de zielen in het vagevuur? 54, - verworpen door Lutherschen, 64, - en Gereform., 64v. - Plicht: te bidden

voor anderen, 86, - voor alle menschen, 191, 202, 310, - voor vijanden, 216v., 294, - soms verboden, 191, - Calvijns verklaring, 192. - Vragen om voorbede, 98, 184, 210, 221. - Vertrouwen op verhooring, 94. - Uitwerking daarvan: 221—224, 329v., 338. - In de kerk, 191, 285—287, - in de oude kerk, 293—297, - na de 2e eeuw, 298—308, 303v., - zie Inhoudsopgave, - Gebed in de kerk.

Voorbereiding, bij het schietgebed niet, 150, - noodig, 68, 78, - bij Calvijn, 308v.

Voorgaan, bij gemeenschappelijk bidden, 257, 282, - niet te verwarren met hard op bidden, 258, 266, - niet tot anderen, maar voor hen, 215, - uit naam der anderen, 257v., 280, - in voor hen verstaanbare taal, 114. - Letten op de woorden, 109, 258, - nut van voorbeelden, 259, 262, - gevaar van gemaaktheid, 112, - geen verzuim van 't persoonl. gebed, 256, 259v.

Vormen van het gebed: zie Inhoudsopgave, - zij zijn niet te scheiden, wel te onderscheiden, 25, - afzonderlijk en met elkaar verbonden, 30v.

Vouwen der handen, - Indo-Germaansche wijze, 131v. - in de Middeleeuwen in de kerk gewoonte geworden, 132, - symbol. beteekenis, 132.

Werkmeester, zie Heilige Geest.

Wezen van het gebed, 10—12, - eene godsd. handeling, 10, - het zuiverst bij de verstgevorderden, 11, - een spreken tot God, in 3 vormen, 11.

Wil Gods, Gods geopenbaarde wil, maatstaf voor den bidder: 25, 31, 64, 80, 85, 94, 173, 191, 194, 325. - Besef van 't bidden naar Gods wil noodig, 86. - Onderwerping daaraan, uitgedrukt in de houding, 123v., van de hand, 132. - Gods verborgen wil, 93, - onderwerping daaraan 93, 96—99, 174, 183v., 192v., 216, 222.

Wonderen, werken van Gods voorzienigheid, 349, 356, - die geen recht geven, den weg der middelen te verlaten, 233, 360v. - Gebeuren ze nog? 354v., - oordeel van Dr. Hermanides, 354v., - zie Kranken.

Woorden, in hoeverre vereischt bij het bidden, 106, - in overeenstemming met de taal des Bijbels, 108v., - geen ijdel verhaal van woorden, 108v.

Zegen, waarin bestaand, 185.

Zetel van het gebed, niet alleen in het verstand, 14, - niet alleen in den wil, 14, - maar in beider saamvoeging, in het hart, 15.

Zieken, zie Kranken.
Zitten, bij het bidden, niet in den Bijbel vermeld, 118, - symbolische beteekenis, 119, - ongepaste houding, 119, - eerst in de 17e eeuw in zwang gekomen. 119.
Zondagsviering, 153v., 293.

1752.

5

C.J.MIENSING.
BOEKBINDER
AMSTERDAM